



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

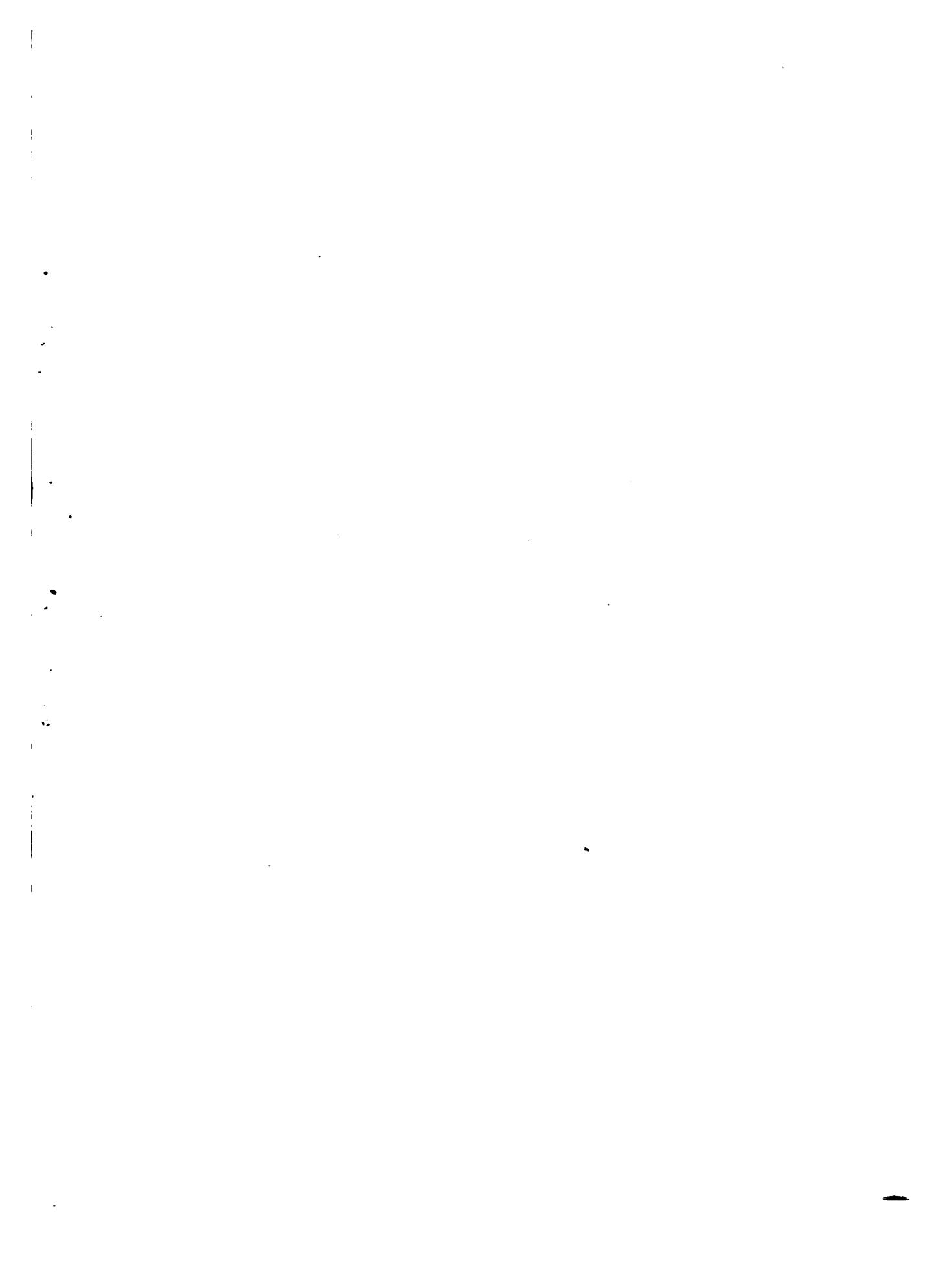
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

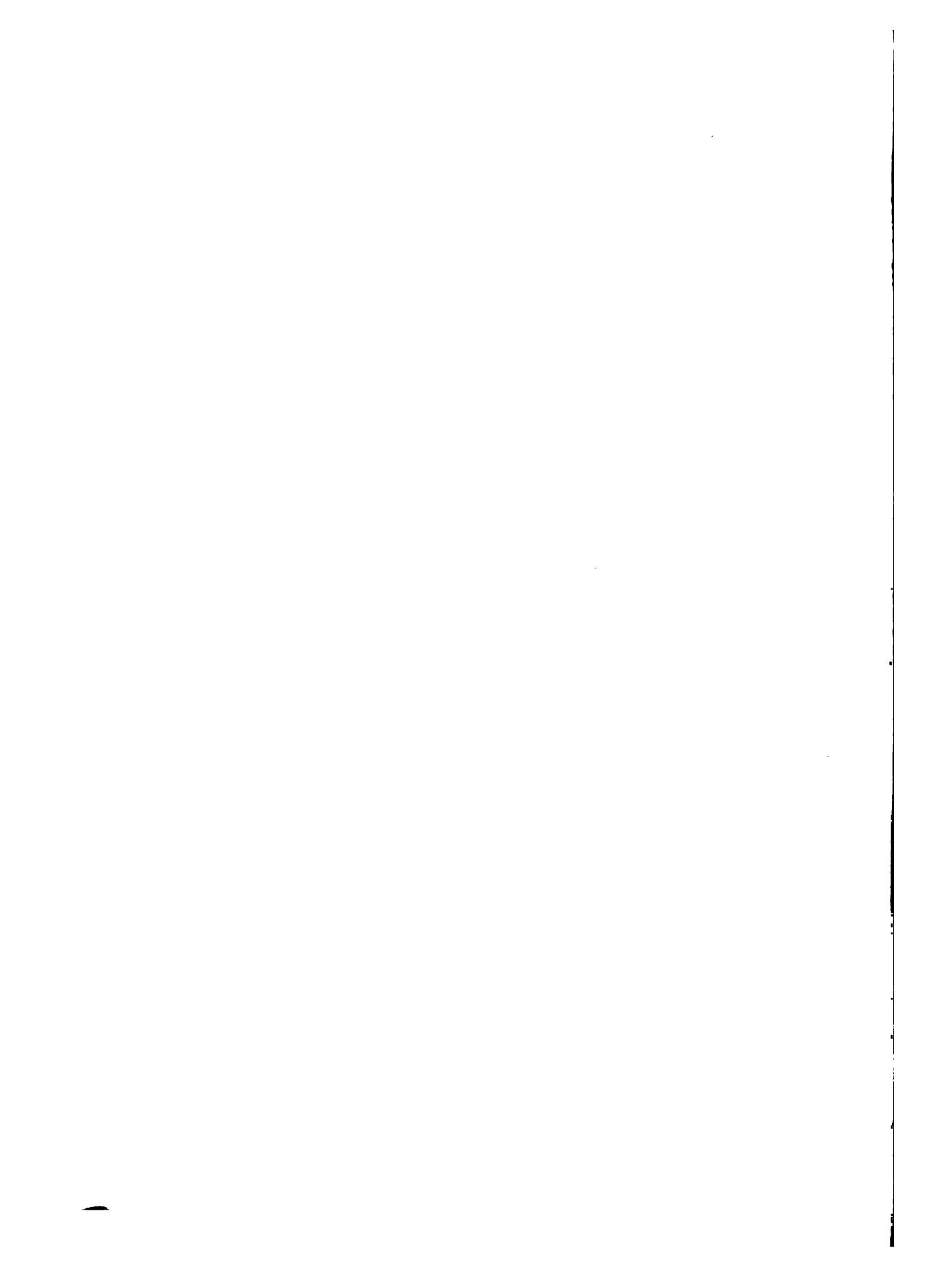
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>











Rouelle.

Tin. Hall.

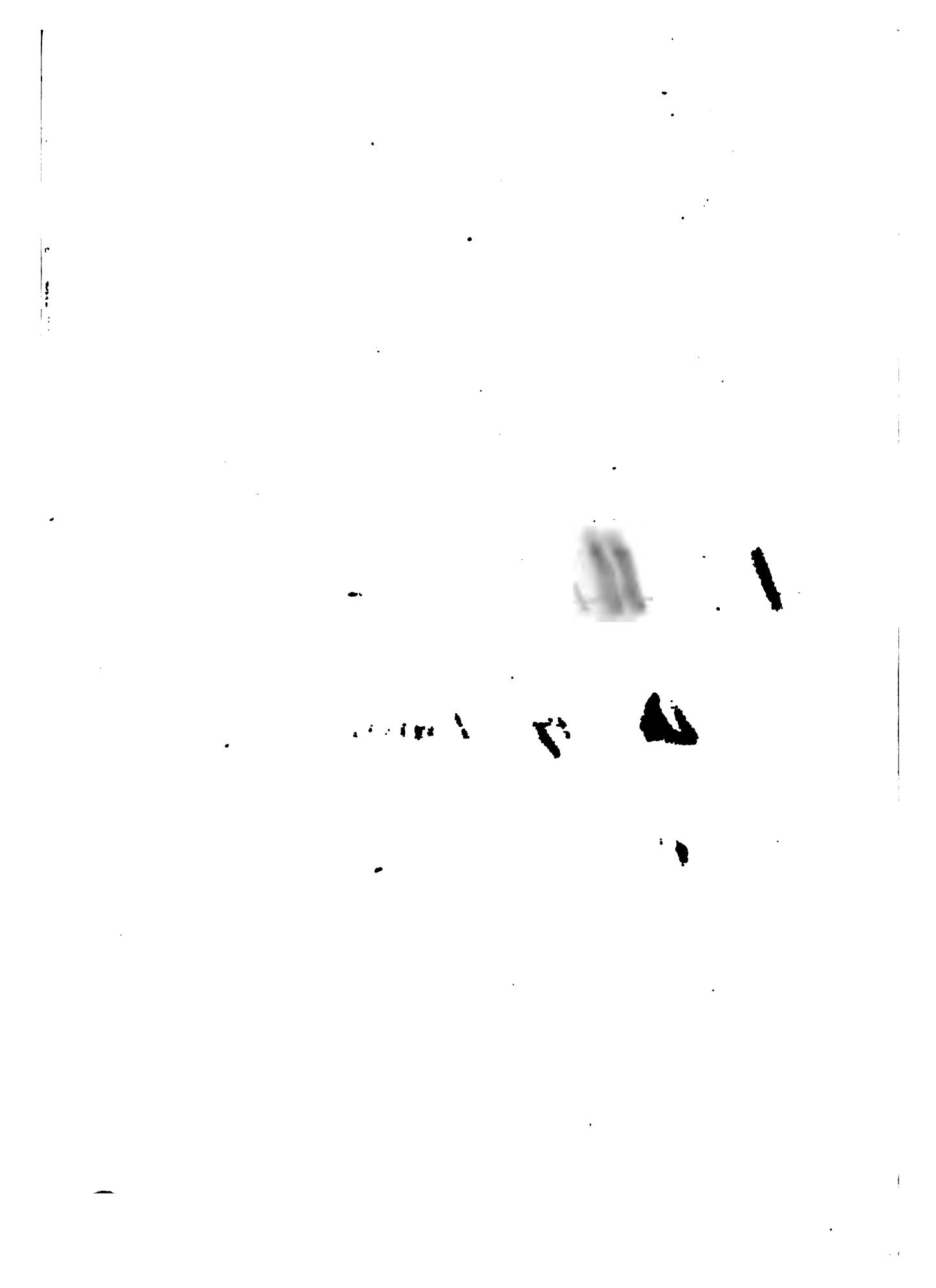
Cantab.

OCT¹ 1863

~~H.F. WILKINSON~~

~~Dec. 17. 1860.~~

~~Class in v. v. c. p.~~



HITOPADESA.



HITO PADEŚA.

THE
S A N S K R I T T E X T,
WITH
A GRAMMATICAL ANALYSIS,
ALPHABETICALLY ARRANGED.

BY FRANCIS JOHNSON, PROFESSOR.

~~CHLTENHAM~~
NOV 1830
COLLEGE

LONDON:
W. H. ALLEN AND CO.,

BOOKSELLERS TO THE HONOURABLE EAST-INDIA COMPANY, LEADENHALL STREET.

HERTFORD:
STEPHEN AUSTIN,
BOOKSELLER, PRINTER, AND STATIONER, TO THE EAST-INDIA COLLEGE.

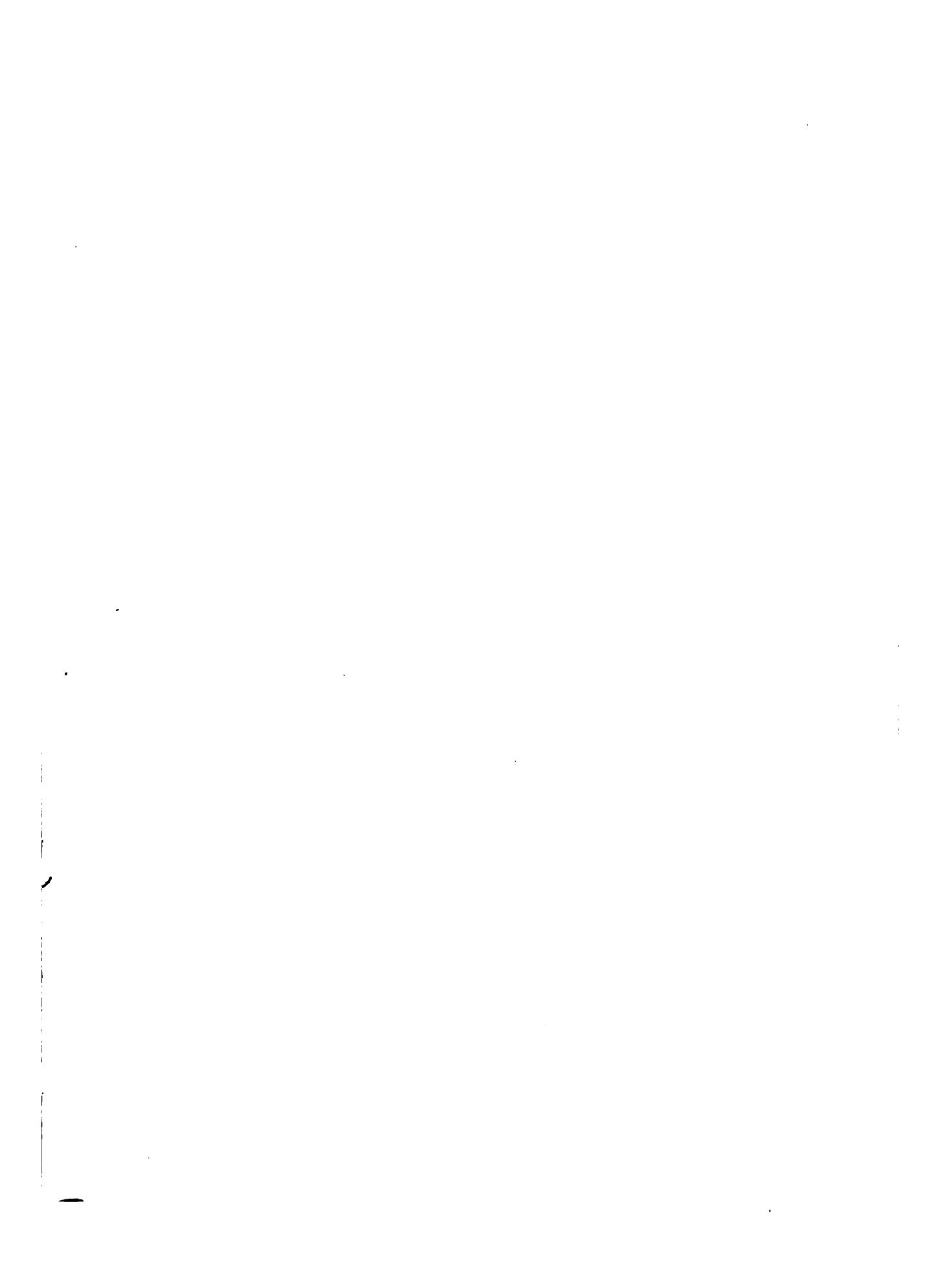
MDCCXLVII.

STEPHEN AUSTIN PRINTER, HERTFORD

PK, 3741
75
1847

TO THE
STUDENTS
OF THE
EAST-INDIA COLLEGE, HAILEYBURY,

THE PRESENT EDITION OF THE
H I T O P A D E Ś A,
IS DEDICATED,
AS A PUBLIC ASSURANCE OF THE EDITOR'S EARNEST DESIRE
TO PROMOTE AND FACILITATE
THEIR ACQUIREMENT
OF
THE SANSKRIT LANGUAGE.



PREFACE.

THE collection of Fables and Stories termed *Hitopadeśa* was brought early to the knowledge of *Sanskrit* scholars by the translations of it which were published by MR. WILKINS and SIR WILLIAM JONES. The text was printed at Serampore in 1804 ; and another edition of it was printed in London in 1810. An edition has been subsequently printed at Bonn by Professors SCHLEGEL and LASSEN, in which the text is illustrated by copious Latin notes. A translation in the same language was also promised by the former of these distinguished critics and scholars ; but his death has prevented the fulfilment of his design.

The pains which have been bestowed upon the *Hitopadeśa* have been justified by the interest which attaches, on various grounds, to this work ; and especially, on account of the history of its literary adventures. These have engaged the attention of different eminent writers ; and have been investigated with singular success, especially by MR. COLEBROOKE, in the Preface to the Serampore edition of the *Hitopadeśa*, and by M. SYLVESTRE DE SACY, in the Introduction to his edition of *Calila et Dimna*. From

their investigations it is established, that a work which is to be considered as the original form of the *Hitopadeśa* was translated from Sanskrit into Persic in the sixth century of our æra, by order of NUSHIRAVĀN ;—that it was translated from ancient Persic into Arabic in the ninth century ;—that it was presently afterwards rendered into Hebrew and Greek ;—and that, from these versions, successive translations were made into all the languages of Modern Europe, until it became familiar, even to youth, under the designation of *Pilpay's Fables*. In Hindustan, it has continued to retain its popularity to the present day ; where it has served as the substance of the *Anvári Sohaili*, and *Khirad Afroz* ; and exists, in the form of translation, in all the spoken dialects.

The value of the *Hitopadeśa* to the history of narrative fiction is not, however, its only recommendation. Its popularity through so many ages, amidst such various nations, is evidence of intrinsic merit : and the pictures of domestic manners and human nature which it presents, however tinctured by national peculiarities, must have been recognised as universally true, as well as diverting ; or they would not have been naturalized in the West as well as in the East. In the maxims also which the tales serve to illustrate, there must have been much that secured the acquiescence of all mankind, or the remarks would have been left to enlighten the moralists of India alone. These qualities admitted of transfusion into other tongues ; but the intrinsic merits of the work as a composition have chiefly recommended its preservation by the press, and its circulation amongst the cultivators of *Sanskrit* literature.

The moral verses with which the *Hitopadeśa* abounds are, in many cases, perhaps in all, quotations from different writers. They consequently

form a sort of anthology,—a collection of passages, not only remarkable for striking thoughts, but offering examples of various styles. In general, they are not of difficult construction ; and those passages which are most elaborate, are necessarily short ; and, as the thoughts which they express are compressed within a few words, they become, from their sententiousness, impediments of no protracted duration. The narratives are, in general, written in very simple and unpretending prose ; and it may be doubted if any book exist in the *Sanskrit* language that is better adapted to introduce a Student to its acquirement. In no single work is there to be met with a more comprehensive assemblage of serviceable words and phrases.

The want of copies of an English edition of the *Hitopadesa* induced the Editor of the present publication to prepare, a few years since, for the press, the first selection of the four books into which the work is divided,—the *Mitra-lábha*, or Acquisition of Friends ; and to furnish it with such facilities as might assist the Student to make himself master of the sense, with no greater degree of application than might be expected at an early period of study. With this view, the introductory section was printed in English as well as in *Deva-nágari* characters ;—a nearly literal translation of the same portion was subjoined ; and a Glossary was added in which all the words were alphabetically arranged, with an explanation of their meaning, and an indication of their grammatical structure.

The advantages which have been found to result from this arrangement have encouraged the Editor to extend his plan to the entire work ; and to print the whole of the text of the *Hitopadesa*, with a Glossary of all the words which it contains. An English Index of Words has also been

subjoined, with references to the passages in which their *Sanskrit* equivalents occur, so as to answer in some respects the purposes of a reversed Dictionary.

The text has been carefully collated not only with that of the earlier editions, and especially with that of Bonn, the accuracy of which, notwithstanding some exceptions, is to be highly commended; but with two excellent manuscript copies belonging to the valuable library of the Honourable East-India Company.

EAST-INDIA COLLEGE, HERTS.
January 19, 1847.

CONTENTS.

	LINE
INTRODUCTION	1

CHAPTER I.

THE ACQUISITION OF FRIENDS.

FABLE I. The Story of the Crow, the Tortoise, the Deer, and the Mouse.	119
Story of the Pigeons.....	133
II. The Old Tiger and the Traveller	140
III. The Deer, the Jackall, and the Crow	315
IV. The Blind Vulture, the Cat, and the Birds	331
V. Story of the Mouse Hirányaka	539
VI. The Old Man and his Young Wife.....	555
VII. The Huntsman, the Deer, the Boar, the Serpent, and the Jackall	716
VIII. The King's Son and the Merchant's Wife	822
IX. The Jackall and the Elephant	850

CHAPTER II.

THE SEPARATION OF FRIENDS.

FABLE I. The Story of the Bull, the two Jackalls, and the Lion	938
II. The Ape and the Wedge.....	1020
III. The Thief, the Ass, and the Dog.....	1032
IV. The Lion, the Mouse, and the Cat	1211
V. The Poor Woman and the Bell.....	1248
VI. The Adventures of Kandarpa-ketu,—comprising the Story of the Cowkeeper, the Barber, and their Wives; also, the History of the Merchant whose avarice occasioned the loss of all his wealth	1325
VII. The Farmer's Wife and her two Gallants	1384
VIII. The Crow, the Golden Chain, and the Black Serpent	1410
IX. The Lion and the Rabbit.....	1421
X. The Bird called Tittibha and the Sea	1521

CHAPTER III.

WAR.

	LINE
FABLE I. The Story of the Geese and the Peacocks.....	1661
II. The Birds and the Monkeys	1684
III. The Ass in a Tiger's Skin	1704
IV. The Elephants and the Rabbits.....	1727
V. The Goose and the Crow.....	1783
VI. The Quail and the Crow.....	1795
VII. The Wheelwright and his Wife.....	1809
VIII. The blue Jackall.....	1929
IX. The Soldier who sacrificed his own Son	2066
X. The Barber who killed a Beggar.....	2133

CHAPTER IV.

PEACE.

FABLE I. Continuation of the Story of the Geese and the Peacocks.....	2303
II. The Turtle and the Two Geese.....	2314
III. The three Fishes	2322
IV. The Merchant and his artful Wife	2329
V. The Boobies and the Weasel.....	2356
VI. The Mouse and the Hermit.....	2390
VII. The Booby and the Crab	2404
VIII. The Brahman who broke the Pots and Pans	2433
IX. The two Giants.....	2461
X. The Brahman and his Goat	2562
XI. The Camel, the Crow, the Tiger, and the Jackall.....	2572
XII. The old Serpent and the Frogs.....	2616
XIII. The Brahman and his Weasel	2713

GRAMMATICAL REFERENCES.

For the coalition and permutation of the Vowels and Consonants, a few References to the Rules of Professor WILSON's Sanskrit Grammar, *Second Edition*, may be of service to the early Student:—

IN LINE		BY RULE
2 लेखा इव	has become लेसेव	2 32.
— यद्मूर्धि	यन्मूर्धि	15 - - - - 47.
3 श्रुतः	श्रुतो	41 - - - - 64.
— हितोपदेशः	हितोपदेशो	41 — — — 64.
— अचं	अयं	41 a. — — 64 a.
— संख्यत उक्तिषु	संख्यतोक्तिषु	2 — — — 32.
5 प्राज्ञः	प्राज्ञो	41 - - - 64.
6 शृणीतः	शृणीत	42 - - - 66
7 विद्या एव	विद्यैव	3 - - - - 33
— आज्ञः	आज्ञर्	40 - - - - 65
8 अहार्यतात्	अहार्यताद्	10 - - - 45
— अच्यतात्	अच्यताच्	12 - - - - 48
9 नीचगा अपि	नीचगापि	1 - - - - 31
11 विनयात्	विनयाद्	7 c. - - - 45
14 दितीया आद्रिथते	दितीयाद्रिथते	1 - - - - 31
15 यत् बवे	यन्वे	15 — — - 47
— संखारः	संखारो	41 - - - - 64
— न अन्यथा	नान्यथा	1 — — - 37
16 नीतिः	नीतिव्	38 - - - - 62 a
— तत्	तद्	10
17 सन्धिः	सन्धिर्	40
18 तथा अन्यसात्	तथान्यसात्	1
— अन्यसात्	अन्यसाद्	7 e. d

IN LINE		BY RULE
18 यन्थात्.....	has become यन्वाद्	10
20 सुदर्शनः.....	सुदर्शनो.....	41
— नरपतिः.....	नरपतिर्.....	40
— सः.....	स	46
— भूपतिः.....	भूपतिर्	40
23 नास्ति अन्धः.....	नास्यन्धः.....	4
— अन्धः.....	अन्ध	42
25 अपि अनर्थाय	अथनर्थाय	4
26 इति आकर्षं	इत्याकर्षं	4
— आकर्षं आत्मनः	आकर्षात्मनः	1
27 अननुष्टानेन उद्दिग्न	अननुष्टानेनोद्दिग्न	2
28 कः अर्थः	को अर्थः	41
— यः	यो	41
29 पीडा एव	पीडैव	3
31 सद्गत्	सद्गृह्	7 c.
— दुःखकरौ आद्यौ	दुःखकरावाद्यौ	5
— आद्यौ अनिमः	आद्यावनिमः	5
— अनिमः तु	अनिमस्तु	38
32 जातः	जातो	41
37 मातुः उच्चारः	मातुरुच्चारः	40
— उच्चारः एव	उच्चार एव	42
38 शतैः	शतैर्	40
39 एकः चन्द्रः	एकसच्चः	38 & 28
— चन्द्रः तमः	चन्द्रस्तमः	38
— तमः हन्ति	तमो हन्ति	41
41 भवेत्	भवेद्	7 c.
— समृद्धः	समृद्धो	41
43 वस्तः च	वस्तस्य,	38 & 28

IN LINE	BY RULE
43 पुचः अर्थकरी	has become पुचो अर्थकरी 41
— षट्	षष्ठ् 7 c.
46 शत्रुः	शत्रुर् 40
54 पुचाः	पुचा 43
57 यस्य एकः	यस्यैकः 3
— एकः अपि	एको अपि 41
58 स्तम्भ द्व	स्तनस्थेव 2
60 पञ्च एतानि	पञ्चैतानि 3
— एतानि अपि	एतान्यपि 4
63 चेत् न	चेष्ट 15
68 लक्ष्मीः दैव	लक्ष्मीर्दैव 40
84 सम्पदाः	सम्पदा 43
85 विर्गन्धाः द्व	विर्गन्धा द्व 43
87 तावत् च	तावच्च 12
— किञ्चित् च	किञ्चिच्च 15
88 राजा उवाच	राजोवाच 2
— भोव्	भो 43 a.
94 मतिः	मतिव् 38
95 समैः च	समैच्च 38 & 28
97 समूताः एते	समूता एते 43
100 अस्मिन् तु	अस्मिंस्तु 45
109 भवन्ति अपेयाः	भवन्त्यपेयाः 4
116 पुचैः उक्तम्	पुचैरुक्तम् 40
121 राजपुचाः ऊजुः	राजपुचा ऊजुः 43
122 दिश् देशात्	दिग्देशात् 11
133 तस्मिन् एव	तस्मिन्नेव 18
134 विसर्पन् तान्	विसर्पन्तान् 45
140 कथं एतद्	कथमेतत् 9

IN LINE	BY RULE
141 चरन् अपश्म has become चरञ्चपश्म	18
143 किन्तु अस्मि॒न् किन्त्वस्मि॒न्	4
— अस्मि॒न् आत्म	अस्मिन्नात्म
151 दुर्दृतः आश्म	दुर्दृत्त आश्म
152 बधात् मे	बधात्मे
159 एतावान् सोभ	एतावांसोभ
173 प्रथच्छ ईश्वरे	प्रथच्छेश्वरे
180 श्वै॒स्	श्वैः
— श्वै॒ः उपगम्य	श्वैरुपगम्य
194 चिन्तयन् एव	चिन्तयेव
204 तु असन्तुष्टः	त्वसन्तुष्टः
218 तद् जयः	तत्त्वजयः
238 अपहारकान् तान्	अपहारकांस्तान्
262 एतद् श्रुता	एतच्छ्रुता
292 आत्मनि अवज्ञा	आत्मन्यवज्ञा
230 तौ आहृतुः	तावाहृतुः
343 हन्त्यो	धन्त्यो
347 कीदृश् व्यापारवान्	कीदृग्व्यापारवान्
472 भयात्	भयाल्
476 क्षेदे	क्षेदे
685 द्वे एव	remains द्वे एव
864 योगात्	has become योगाज्
1557 बुद्धिः रहसि	बुद्धी रहसि
1751 किम्युनर् राज्यम्	किम्युनाराज्यम्
2006 खयोधैः रचितख्य	खयोधैरुचितख्य
2013 युधेयुः	युधीयू
2689 सः एव	सैव

ERRATA.

IN LINE

- 153... for धार्मिकेन read धार्मिकेण
- 482..... द्वातं द्वृतं
- 894 द्वितीयं द्वितीयं
- 1167 पूर्यते पूर्यते
- 1177 नृपेन नृपेण
- 1254 कुद्विन्या कुद्विन्या
- 1633, 1640 नृपानां नृपाणां
- 1810..... समं समं
- 1872, 1969 चक्रवाकेन चक्रवाकेण
- 1918 सङ्ग्रहात् सङ्ग्रहात्
- 2014..... किञ्चित् किञ्चित्

IN LINE

- 2083... for खड़ read खड़
- 2112..... शृङ्खलेन शृङ्खलेण
- 2208..... काकिनी काकिनी
- 2298..... रक्षम् रक्षम्
- 2522..... खयं खयं
- 2543..... उपन्नसं उपन्नसं
- 2551, 2769 राहा राजा
- 2268..... क्रीयेत क्रियेत
- 2771..... अथतां श्रूयतां
- 2778..... षोडशैते षोडशः

Words which have a broken letter in some copies :—

924.....	read सर्वे	1987.....	read विजिगीषु
1818.....	पूर्णे	2295.....	नो
1930.....	नीता		

The reading of the first *Páda* of line 2177 is that of the London edition of 1810. It has been allowed to remain undisturbed, because supported by the authority of two excellent manuscripts belonging to the library of the Honourable East-India Company ; one, No. 2778, written in Devanágari ; the other, No. 1764, in the Bengáli character. A remark made by my friend and colleague, Professor WILLIAMS, that the use of the word शक्यम् in the neuter gender or adverbial form was, at least, very unusual, if not ungrammatical, induced me to examine the passage in the Bonn edition. Instead of शक्यमवासुख्यज्जिताः the learned Editor has there शक्यतमाः in the superlative, “Best able, most capable,” and समीक्षितुम् infinitive of the verb ईह with सम् “To be hoped for, aimed at, or endeavoured after.” Admitting that the present reading may stand, still that of the Bonn edition is unquestionably much to be preferred.



॥ श्री गणेशाय नमः ॥

विद्धिः साधे सतामस्तु प्रसादात् तस्य धूर्जटेः ।
 जाङ्गवीफेनसेसेव चन्द्रूर्धि शशिनः कला ॥ १ ॥
 अतो हितोपदेशो इयं पाटवं संखातोक्तिषु ।
 5 वाचां सर्वच वैचित्रं नीतिविद्यां इदाति च ॥ २ ॥
 अजरामरवत् प्राज्ञो विद्यामर्थं च चिन्तयेत् ।
 शृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥ ३ ॥
 सर्वद्रव्येषु विद्यैव इत्यमाङ्गरनुप्राप्तम् ।
 10 अहार्थलादनर्थलादन्त्यलाच्च सर्वदा ॥ ४ ॥
 सञ्चार्मयति विद्यैव नीचगांपि नरं सरित् ।
 समुद्रेभिर्विद्यैव नृपं भाग्यमेतः परम् ॥ ५ ॥
 विद्या इदाति विनयं विनद्याद्याति पाचताम् ।
 पाचलाद्यनमाप्नोति धनाद्यर्थं ततः सुखम् ॥ ६ ॥
 विद्या शस्त्रं च शास्त्रं च दे विद्ये प्रतिपक्षये ।
 15 आशा इस्ताथ दृद्धुले दितीयाद्रिष्टते सदा ॥ ७ ॥
 यद्यवे भाजने लग्नः संखारो नान्यथा भवेत् ।
 कथाद्येन वासानां नीतिसादित्तं कर्त्तते ॥ ८ ॥
 मिचलाभः सुहङ्गेहो विग्रहः सन्विरेव च ।
 पञ्चतन्त्रात् तथान्यसाद्यन्वादाद्य लिखते ॥ ९ ॥
 अस्मि भागीरथीतीरे पाटलिपुचनामधेयं नगरम् । तच सर्वस्तामिगुणोपेतः
 20 सुरर्घनो नाम नरपतिरासीत् । ए भूपतिरेकदा केनापि पद्मानं छोकद्यं
 इडुआव ।

॥ हितोपदेशः ॥

अनेकासंशयोऽस्त्रेदि परोचार्थस्त्र दर्शनम् ।
 सर्वस्त्र लोकनं शास्त्रं यस्त्र नास्त्रभ्य एव सः ॥ १० ॥
 यौवनं धनसम्पत्तिः प्रभुत्वमविवेकता ।
 25 एकैकमर्थनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम् ॥ ११ ॥
 इत्याकर्षात्मनः पुचाणामनधिगतशास्त्राणां नित्यमुक्तार्गाभिनां शास्त्रानगुष्ठा-
 नेनोदिग्मनाः स राजा चिन्तयामास ।
 कोऽर्थः पुचेण जातेन यो न विदान् न धार्मिकः ।
 काणेन चतुषा किं वा चतुः यीडैव केवलम् ॥ १२ ॥
 30 अजातमृतमूर्खाणां वरमाद्यौ न चान्तिमः ।
 सद्गुहुःखकरावाद्यावन्तिमस्त्र पदे पदे ॥ १३ ॥
 स जातो येन जातेन चाति वंशः समुच्तिम् ।
 परिवर्त्तिनि बंसारे मृतः को वा न जायते ॥ १४ ॥
 अन्यत्र । गुणिगणणनारक्षे न पतति कठिनी वसन्तुमा यस्त्र ।
 35 अपिच । तेनाद्या यदि सुतिनी वद बन्धा कीदृशी भवति ॥ १५ ॥
 अपरस्त्र । दाने तपसि शैर्ये च यस्त्र न प्रथितं यशः ।
 विद्यायामर्थलाभे च मातुरक्षार एव सः ॥ १६ ॥
 वरमेको गुणी पुचो न च मूर्खशतैरपि ।
 40 एकस्त्रस्तमो इन्ति न च तारागैरपि ॥ १७ ॥
 पुस्तीर्थे छतं येन तपः कापि सुदुङ्करम् ।
 तस्य पुचो भवेदस्त्रः समृद्धो धार्मिकः सुधीः ॥ १८ ॥
 तथाशोकम् । अर्थागमो नित्यमरोगिता च प्रिया च भाव्या प्रियवादिनी च ।
 45 वस्त्रस्य पुचोऽर्थकरी च विद्या षह जीवलोकस्य सुखानि राजन् ।
 को धन्यो बहुभिः पुचैः कुम्हलपूरणाढकैः ।
 वरमेकः कुलाशन्वी यत्र विशूद्धते पिता ॥ २० ॥
 ऋणकर्ता पिता शतुर्माता च व्यभिचारिणी ।
 भाव्या रूपवती शतुः पुचः शतुरपण्डितः ॥ २१ ॥
 अनभासे विषं विद्या अशीर्णे भोजनं विषम् ।

विषं सभा दरिद्रस्य दृद्धस्य तद्दणी विषम् ॥ २२ ॥

50 अस्य तस्य प्रसूतोऽपि गुणवान् पूज्यते वरः ।
धनुर्वंशविश्वद्धोऽपि निर्गुणः किं करिष्यति ॥ २३ ॥

हाहा पुचक नाधीत सुगतैतासु राचिषु ।
तेन त्वं विदुषां मध्ये पह्ले गौरिव शीदमि ॥ २४ ॥

तत् कथमिदानीमेते मम पुचा गुणवन्मः क्रियन्मान् ।

55 आहारनिद्राभयमैथुनं च सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम् ।
धर्मां हि तेषामधिको विशेषो धर्मेण हीनाः पशुभिः समानाः ॥ २५ ॥

अतः । धर्मार्थकाममोक्षाणां यस्यैकोऽपि च विद्यते ।
अजगलसखनस्येव तस्य अर्थं निरर्थकम् ॥ २६ ॥

यज्ञोन्यते । आयुः कर्म च विकां च विद्या निधनमेव च ।

60 पञ्चैतान्यपि सूज्यन्ते गर्भस्यस्येव देहिनः ॥ २७ ॥

किञ्च । अवश्यं भाविनो भावा भवन्ति महतामपि ।
गग्निं गीत्यकष्टस्य महाइश्वर्यनं हरेः ॥ २८ ॥

अपिच । यद्भावि च तद्भावि भावि सेव्य तदन्वया ।
इति चिन्माविषम्भोऽयमगदः किं च पीयते ॥ २९ ॥

65 एतत् कार्याचमाणां केषाच्चिदासस्यनिवन्धनं वचनम् ।
न दैवमपि सञ्ज्ञिक्य त्यजेदुद्योगमात्मणः ।
अनुद्योगेन तैतानि तिलेश्यो नामुमर्हति ॥ ३० ॥

अन्यच । उद्योगिनं पुरुषसिंहनुपैति सक्षीदैवेन देवमिति कापुरुषा वदन्ति ।
दैवं निष्ठत्वा कुरु पौरुषमात्मशत्र्या यत्क्रते यदि च सिद्धति कोऽच दोषः ।

70 यथा श्लोकेन चक्रेण च रथस्य गतिर्भवेत् ।
एवं पुरुषकारेण विना दैवं च सिद्धति ॥ ३१ ॥

तथाच । पूर्वजन्महतं कर्म तद् दैवमिति कर्त्तते ।
तस्मात् पुरुषकारेण यत्क्रमं कुर्यादतश्चितः ॥ ३२ ॥

यथा वृत्तिपूर्णतः कर्त्ता कुरुते यद्यदिष्टति ।
एवमात्महतं कर्म मानवः प्रतिपद्यते ॥ ३३ ॥

75

अपरच्च । काकतासीयवत् प्राप्तं दृष्टापि निधिमयतः ।
न स्वयं दैवमादने पुरुषार्थमपेदते ॥ ३५ ॥
उद्यमेन हि शिखनि कार्याणि न मनोरथैः ।
न हि सुप्रस्तुत्यस्ताभ्यासो गुणितामेति बालकः ।
८० न गर्भस्तुतिमाचेष पुत्रो भवति पश्चितः ॥ ३६ ॥
मातां गच्छः पिता वैरी येन बालो न पाठितः ।
तथाच । न श्रोभते सभामध्ये रुद्धमध्ये वको अथा ॥ ३७ ॥
रूपयोवनस्पत्ना विश्वासाकुलसम्भवाः ।
८५ विद्याहीना न श्रोभते निर्गन्धा इव किञ्चुकाः ॥ ३८ ॥
मूर्खोऽपि श्रोभते तावत् सभायां वस्त्रवेष्टितः ।
तावच्च श्रोभते मूर्खो यावत् किञ्चित् भाषते ॥ ४० ॥
एतच्चिन्नायिला य राजा पश्चितसभां कारितवान् । राजोवाच । भो भोः
पश्चिताः श्रूयताम् । अस्मि कश्चिदेवभूतो विदान् यो मम पुत्राणां
९० नित्यमुद्भार्गमिनामनधिगतशास्त्राहाम् इदानीं नीतिशास्त्रोपदेशेन पुनर्जन्म
कारयितुं चर्मर्थः ।
यतः । काचः काञ्चनसंसर्गाद्भूते मारकर्तीं द्युलिम् ।
तथा सप्तशिधानेन मूर्खो याति प्रवीणताम् ॥ ४१ ॥
उक्तच्च ॥ शीघ्रते हि मतिस्तात् शीघ्रैः सह समागमात् ।
९५ समैश्च समतामेति विशिष्टैश्च विशिष्टताम् ॥ ४२ ॥
श्वान्तरे विष्णुशर्मनामा महापश्चितः सकलनीतिशास्त्रतत्त्वज्ञो दृष्ट्यतिरिवा-
ब्रवीत् । देव महाकुससन्मृता एते राजपुत्रा मया नीतिं याहयितुं श्रव्यते ।
यतः । नाद्यव्ये निश्चिता काचित् क्रिया फलवती भवेत् ।
१०० अन्यच्च । न व्यापारश्चतेनापि इडकवत् पाचते वकः ॥ ४३ ॥
अस्मिंस्तु निर्गुणं गोचे नापद्यमुपजायते ।
आकरे पश्चरागाणां अग्न काचमणेः शुतः ॥ ४४ ॥
अतोऽहं घण्टायाभ्यन्तरे भवत्युच्चान् नीतिशास्त्राभिज्ञान् करिष्यामि । राजा

॥ निचकाभः ॥

५

सविनयं पुनरुचाच ।

105 कीटोऽपि सुमनः सङ्गादारोऽहति सतां शिरः ।
अस्मापि याति देवतं महस्त्रिः सुप्रतिष्ठितः ॥ ४५ ॥

अन्यत । यथोदयगिरौ इव्यं सचिकर्षेण दीप्ते ।

तथा सत्सन्धिधानेन हीनवर्णोऽपि दीप्ते ॥ ४६ ॥

गुणगुणज्ञा गुणिनो भवन्ति ते निर्गुणं प्राप्य भवन्ति दोषाः ।

आखाद्यतोथाः प्रभवन्ति नद्यः समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेदाः ॥ ४७ ॥

110 तदेतेवामस्तुचाणां जीतिशास्त्रोपदेशाद्य भवन्तः प्रभाषम् । इत्युक्ता तद्य
विषुश्वर्मणो बड्डमानपुरः सरं पुचान् समर्पितवान् । अथ प्राप्तादृष्टे सुखोप-
विष्टानां राजपुचाणां पुरखात् प्रस्तावकमेण स पर्खितोऽव्रीत् । भो
राजपुचाः इषुत ।

काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।

115 असनेन च मूर्खाणां निद्रया कल्पेन वा ॥ ४८ ॥

तद्वतां विनोदाद्य काककूर्मादीनां विचित्रां कथां कथयामि । राजपूचैरक्षम् ।
आर्थ कथताम् । विषुश्वर्मीवाच । इषुत ब्रह्मति । निचकाभः प्रख्यते
सत्साधमाद्यः शोकः ।

॥ निचकाभः ॥

120 असाधमा विजाहीना बुद्धिमत्तः सुहस्तमाः । *त्रिष्णु - मूर्खस्त्रियः वालः*
साधयन्त्याद्य कार्याणि काककूर्मवृगाखुवत् ॥ १ ॥ *प्र. लिखनादेव*

राजपुचा ऊः कथमेतत् । विषुश्वर्मा कथयति । अस्ति गोदावरीतीरे विशालः
शास्त्रोलीतदः । तत्र जानादिग्देशादागत्य राजो पर्खिणो निवधन्ति । अथ

॥ शितोपदेशः ॥

कहौचिद्वयवायां राचो असाचलपूडावलमिनि भवति सुमुदिनीनाथके चन्द्र-
मधि लभुपतेनकनामा वायसः प्रबूङ्दः संग् छत्तालमिव दितीयमार्यान्म याशेषं
व्याधमपश्चैत् । तम्बलोक्याचिन्यत् । अस्य प्रातेरेवार्णिष्टुदग्नेन जातम् । व
जाने किमनभिमतं इर्षविष्टति । द्वयुक्तो तद्गुबरेष्टमेष व्याकुलस्त्रेतिः ।
यतः । शोकसानवहसाणि भवसानिदत्तानि च ।

दिवसे दिवसे मूढमाविश्वनि न पञ्चितम् ॥ २ ॥

अन्यत्र । विषयिणामिदमवैष्टं करशीवम् ।

130 उत्थायोत्थाय बोद्धयं नदेष्टव्यमुपखितम् ।

मरणवाधिशोकानां किमेष्ट निपतिष्ठति ॥ ३ ॥

अथ तेन व्याधेन तस्युलकणान् विकीर्षं जालं विस्तीर्षम् । एवं प्रस्तुतो भूला
खितः । तस्यिक्षेवे काँसे चित्तयीर्वनामा कपोतराजः सपरिवारां विष्टति विषे-
ष्टंस्त्रुत्युलकणान् अवलोकयामाव । ततस्युलकणसुर्वान् कपोतान् प्रत्याह
135 कपोतराजः । कुतो इवं निष्टेन वै तस्युलकणानां वर्षवः । तस्यिष्टतां
तावत् । भद्रमिदं न पश्यामि । ग्रायेणानेतृ तस्युलकणां भेनासामिरपि
तथा भवितव्यम् ।

कहौषस तृ लोभेन मग्नः पैक्षे सुदुर्लरे ।

द्वद्वयाचेष वन्नीसः पर्यकः संमृतो यथा ॥ ४ ॥

140 कपोता ऊचुः । कथमेतत् । कपोतराजः कथयति । अहमेकदा इच्छिणारसे
चर्चिपश्चैन् । एको हृद्यान्नः ज्ञातः कुम्हसः सरसीरे ब्रूते । भो भोः
पान्व ददं सुवर्षकहौ गृह्णताम् । ततो लोभाङ्गेन केनचित् पान्वेणालोचि-
तम् । भाग्येनैतत् सम्भवति । किञ्चलमिक्षात्मसन्देहे प्रदृत्तिर्न विदेया ।
यतः । अग्निष्टादिष्टवाभे इपि न गतिर्जायते इमा ।

145 * यन्नासो विषसंसर्गो इवतं तदपि स्मृत्यवे ॥ ५ ॥

किञ्चु सर्वचार्यार्जने प्रष्टप्तिः सन्देह एव ।

तथाचोक्तम् । न संश्यमनारेत्त नरो भद्राणि पश्यति ।

संश्यं पुनरादत्त यदि जीवति पश्यति ॥ ६ ॥

तस्यिष्टपद्यामि तावत् । प्रकांशं ब्रूते । कुच तवं कहौषस् । व्याजो इसं प्रसार्य

150 इर्ष्यति । पात्रो इवदत् । कथं मारात्मके लयि विश्वासः । आत्र उवाच ।
इषु रे पात्र । प्रागेव दीर्घनदशीयामैति दुर्वृत्त आर्यम् । अनेकगोपाणां अस्मिन्-
व्याधान्मी पुरा अनेकशो दृता दर्शात् । साम्यतं निर्वशो इति । ततः केनापि
धार्मिकेन इषु पर्यहितः । दानधर्ममधर्मतु भवानिति । तदुपेदेशादिहानीमाह
खानशीलो दाता दृद्धो गतिं तत्त्वाहनो इयावांश । कथं न विश्वासभूमिः ।

155 उपरच । इवाधियनहानानि तपः सत्यं धृतिः उमा विश्वा-
अखोभ इति मार्गे इयं धर्मस्त्रिविधः सत्तैः ॥ ७ ॥
अच पूर्वस्तुवर्णो इआर्थेभ्यि देवते ।
उत्तरस्तु चतुर्वर्णो महात्मन्येव तिष्ठति ॥ ८ ॥

मम चैतावांशो भविरहो येन सहस्रगतमपि सुवर्णकाण्डं अस्मै कस्मैचिहा-
160 तुभिष्ठामि । तथापि व्याप्तो मानुषं खाद्यतीति खोकप्रवादो दुर्विवारः ।
यतः । नतानुगतिको खोकः कुहनीमृपदेशिनीम् ।
प्रमाणयति नो धर्मे धर्मा गोप्त्रमपि दिव्यम् ॥ ९ ॥

मथा च धर्मशास्त्राधीतानि । इषु ।
महस्तां यथा दृष्टिः कुर्वन्ते भोजनं तथा ।
165 दरिद्रे दीप्ते दीनं सफलं पात्रान्देश ॥ १० ॥
प्राणा यथात्मनो इमीष्टा भूतार्थामपि ते तथा ।
आत्मौपन्येन भूतेषु इयां कुर्वन्ति साध्यैः ॥ ११ ॥
प्रत्याशाने च दीने च सुखदुःखे प्रियाप्रिये ।
आत्मौपन्येन पुरुषः प्रमाणमेधिगतिः ॥ १२ ॥

170 अन्वच । मार्दवत् परदारेषु परद्वयेषु सोहृत् ।
आर्दवत् सर्वभूतेषु यः पर्यति च पर्यितः ॥ १३ ॥

तं च दुर्गतः । तेन तुर्थं दृतु यथात्मो इहम् ।
तथाचोक्तं । दरिद्राण् भर कोमोष भी प्रथम्येष्वरे धनम् ।
175 अन्वच । वाधितस्त्रिविधं पूज्यं शीर्वेषु विमीवधिः ॥ १४ ॥
दात्मविमिति यहानं दीप्ते इनुपर्कारिषे ।
देशं काले च पात्रे च तहानं सात्मिकं स्वर्तम् ॥ १५ ॥

॥ हितोपदेशः ॥

तद॑च चर॑सि छाँला सुवर्णकृष्णमिर्दं गृह॑ण । ततो जातविश्वासो चाव॑द्धौ^४
चर॑ः छाँतुं प्रविष्टः ताव॑देव महापृष्ठे निमग्नः । पश्चायितुमन्तमः । पृष्ठे पतितं
दृढा वाङ्मो इवदत् । अह॑ह महापृष्ठे पतितो इ॒सि अत्यन्तमुत्त्वापयामि ।
180 इत्युक्ता श्लैः श्लै॒हृष्णम्ब तेन व्याघ्रेण धृतः च पाण्डो इ॒चिन्द्र्यम् ।
न धर्ष्णश्चैवं पठतीति कौरणं न वापि॑ वेदार्थयनं दुरात्मनः ।
खभाव एवाच तथातिरिच्छते व्यथा प्रकृत्या मधुरं गवां पथः ॥ १६ ॥

किञ्च । अवशेषित्यचिन्तानां इस्त्वान्मिव क्रिया ।
दुर्भग्नभर्त्यर्पायो झानं भारः क्रियां विना ॥ १७ ॥

185 तत्र यथा भद्रं छतं यद्य भारात्मके विश्वासः छतः ।
यथा शुक्लं । नदीनां श्लै॒पाणीनां नदीनां इत्यन्तं तेथा ।
विश्वासो नैर्व कर्त्तव्यः ख्लै॒पु राजकुलेषु च ॥ १८ ॥

अपरच्च । यर्वस्य हि परीक्ष्यन्ते खभावा नर्तरे गुणाः ।
अतीत्य हि गुणान् सर्वान् खभावो मूर्द्धि वर्तते ॥ १९ ॥

190 अन्यच्च । ष इ॒गगणविश्वारी कल्यापध्यंषकारी
इश्वरतकरधारी छोतिंषां मधुसारी ।
विधुरपि विधियोगात् यस्ते राज्ञासी
लिखितैमपि सर्वाटे ग्रोजिहृतुं कः समर्थः ॥ २० ॥

रति॑ चिन्तयेकेव तेनासी व्याघ्रेण व्यापादितः खादित्य । अतो इहं ग्रीवामि
195 कर्षण्यस्य तु द्योभेन इत्यादि । तत् यर्वद्या अविचारितं कर्षं न कर्त्तव्यमिति ।
यतः ।

सुवीर्णमन्यं सुविच्छेषः सुतः सुशारिता स्त्री गृपतिः सुसेवितः ।
सुचिन्त्य चोक्तं सुविच्छार्य यत् छतं सुदीर्घकाले इपि न व्याति विक्रियाम् ॥ २१
एतद्यन्तं शुल्का कस्त्रित् कपोतः बद्धपर्माह । आः किमेवमुच्यते ।

200 दृढानां वर्षनं याद्यमापत्काले शुपस्तिते ।
सर्वचैषां विचारेण भोजने इष्यप्रवर्त्तनम् ॥ २२ ॥
यतः । शुल्काभिः सर्वमाकाशमन्यं पाणं च भूत्वे ।
प्रदृशिः शुच कर्त्तव्या जीवितेष्वं कथं गुणा ॥ २३ ॥

॥ मित्रसामः ॥

६

तथाचोक्तं । ईर्षी घृणी लभमुष्टः क्रोधनो नियशङ्कितः ॥
परभागयोर्जीवी च षडेते दुःखाभागिनः ॥ २४ ॥

205 एतच्छुल्वा सर्वे कपोतास्त्रोपविष्टाः ।
यतः । सुमहान्यपि शास्त्राणि धार्यन्ते बज्ज्ञुताः ।
इत्तारः संशयानां च क्षिण्णने सोभमोहिताः ॥ २५ ॥

अन्यच्च । सोभात् क्रोधः प्रभवति सोभात् कामः प्रजायते ।
210 अन्यच्च । सोभामोहस्य नाशस्य सोभः पापस्य कारणम् ॥ २६ ॥
असंब्रवं हेमसूगस्य जन्म तर्थापि रामो लुकुमे द्वर्गाय ।
प्रायः समापनविपन्निकाले धियोऽपि पुर्वां मरिना भवन्ति ।
अनन्तरं ते सर्वे जालर्द्धा बभूवुः । ततो चर्त्व वर्त्तनात् तत्रावस्थिताः पर्व-
णसां सर्वे तिरस्तुर्वन्ति ॥

215 तथाचोक्तं । न गणस्यायतो गच्छेत् सिद्धे कार्ये समं फलम् ।
यदि कार्यविपन्निः सांत् मुखरसाच्च हन्यते ॥ २८ ॥

तथाचोक्तं । आपदां कथितः पन्ना इश्वर्याणामध्यमः ।
तच्चियः सम्पदां मार्गो देनेष्ट तेने गम्यताम् ॥ २९ ॥

तस्य तिरस्कारं श्रुत्वा चिन्तयीत उवाच । नायमस्य दोषः ।

220 यतः । आपदामापतन्तीनां हितोऽप्यायाति हेतुताम् ।
मादंजडा हि वस्त्रस्य समोभवति वर्त्तने ॥ ३० ॥

अन्यच्च । स वन्धुयो विपन्नानामापदुद्धरण्वर्तमः ।
न तु भीतपरिचाशवसूपालभापश्चितः ॥ ३१ ॥

विपत्काले च विस्तयः कार्पुरवस्त्राणम् । तदेच धैर्यमेवलम्य ग्रतीकारस्त्रिय-
225 ताम् । यतः ।

विषदि धैर्यमाभ्युदये चमा मदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरुचिर्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ ३२ ॥

समदि चल न इष्टो विषदि विषादो रणे च धीरतम् ।
तं भुवनचयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् ॥ ३३ ॥

230 अन्यच्च । षड्होषाः पुरुषेष्ट वातव्या भूतिमिच्छता ।

निद्रा तम्रा भयं क्रोध आस्तस्य दीर्घसूचता ॥ ३४ ॥
इदानीमप्येवं क्रियताम् । सर्वेरेकपित्तीभय जास्तमादाय उड्डीयताम् ।

अतः । अल्पानामपि वसनां संहतिः कार्यसाधिका ।

हर्षीर्गणत्वमापकैर्बद्धान्ते भक्षदग्निः ॥ ३५ ॥

235

संहतिः श्रेयसी पुंसां खकुलैरत्यकैरपि ।

तुषेणापि परित्यक्ता न प्ररोहन्ति तस्माः ।

पञ्चिणः सर्वे जात्यमादायोत्पतिताः । अन्

कांखानवलोक्य पद्माङ्गावज्जचिन्तयत् ।

241

यदा तु निपतिष्ठन्ति वशमेष्टन्ति मे तदा ॥ ३७ ॥

तत्सेषु चतुर्विंशयमतिक्रान्तेषु पचिष्ठु स व्याधो निष्टृतः । अथ सुव्यक्तं नि-
ष्टृतं दृष्ट्वा कपोता ऊचुः । खामिन् किमिदार्णी कर्त्तुमुचितम् । चित्रधीव
उवाच ।

माता मिथं पिता चेति स्वभावात् चितयं हितम् ।

945

कार्यकारणताव्यं भवन्ति हितवद्वयः ॥ ३८ ॥

तमे मिर्च हिरस्को नाम मूषिकराजो गङ्गकीतीरे चित्रवने निवृत्ति । इन-
बलेन सो उम्माकं पाशं क्लेशति । इत्यासोच्य सर्वे हिरस्कविवरसमीपं गताः ।
हिरस्कस्तु सर्वदापाद्यभृत्या भृतज्ञारं विवरं छला निवृत्ति ।

अवागतभयं इहा नीतिशास्त्रविदाः ।

950

अवस्थापिकाच द्वारः अतमसं विलम ॥ ३६ ॥

ततो हिरस्कः कपोतावपातचकितसूर्णीं स्थितः । चित्तयीव उवाच । वस्ते
हिरस्क किमस्तान् न सम्भाषते । हिरस्कस्तु तदस्तन श्रुता प्रथमिन्नाव वस्तम्भम्
वहिनीः स्मृत्याग्रवीत । आः पञ्चवानस्मि प्रियसृष्टेऽस्मि चित्तयीवः समाचातः ।

ઘરુ સિચેષ બાધાઓ યરુ સિચેષ બંચાતિઃ ॥

955

॥ इस सिरेषु संखापत्तिं नासीह पञ्चवान् ॥ ४० ॥

पात्रवद्वांस तान् दृष्टा भविष्यतः चलं स्थिता उवाच । भुखे किमेतत् । चित्त-
यीवो इवदत् । भुखे इच्छाकं ग्राहनजम्बकर्मणः पुरुमेतत् ।

GATE
 NOV
 1860
 COLLECTOR

॥ मित्रसाधः ॥

११

यस्माच्च येन च यथा च यदा च यच्च यावच्च यज्ञ च इुभाइभमात्मकर्त्ता ।
तस्माच्च तेज च तथा च तदा च तच्च तावच्च तज्ञ च विभादवशादुपैति ॥ ४१

260

रोगद्वीकपरितापबन्धनवस्त्रानि च ।

आत्मापराधद्वच्छ फलान्वेतानि देहिनाम् ॥ ४२ ॥

एतच्छुला द्विरक्षित्यावस्थ बन्धनं हेतुं सत्तरमुपसर्पति । तत्र चित्यादीवो
ब्रूते । मित्र मा मैवम् । प्रथममेतेषामसाहायितानां पाशांसावच्छिन्थि ।
हिरण्यको ऽयाह । अहमस्यशक्तिर्द्वायां ने कोमलाः । तदेतेषां पाशांश्वेतुं
265 कथमहं समर्थो भवामि । तथावस्थे दन्ता न चुक्षिति तावत् तत्र पाशं हिन्दिति ।
तदनक्तरं यावच्छक्यमन्येषामपि बन्धनं हेत्सामि । चित्यादीव उवाच । अस्मेवं ।
तथापि यथाशक्ति बन्धनमेतेषां स्वप्तय । हिरण्यकेनोक्तम् । आत्मपरित्यागेन
थदायितानां परिरक्षणं तत्र नीतिवेदिनां समातम् ।

यतः । आपदर्थे धनं रचेहाराण् रचेद्गैरपि ।

270

आत्मानं सततं रचेहारैरपि धैरपि ॥ ४३ ॥

अन्यच्च । धर्मार्थकोम्भोचारां प्राणाः संस्कृतिरेतदः ।

ताण् निष्ठता किं न इतं रक्षता किं न रक्षितम् ॥ ४४ ॥

चित्यादीव उवाच । सस्ये नीतिसावदीहस्तेव । किञ्चाइमसाहायितानां दुःखं
सोदुं सर्वथासमर्थः । तेनेदं ब्रवीमि ।

275 यतः । धनानि जीवितं सैव परार्थे प्राप्त उत्सूजेत् ।

संस्कृतिर्ज्ञे वरं त्यागो विनाशे निघते यति ॥ ४५ ॥

अथमपरस्यावाधारस्यो हेतुः ।

जातिद्वयवस्थानां च साम्यमेषां मध्या सह ।

मल्लभुलक्षणं ब्रूहि कदा किं तद्विव्यति ॥ ४६ ।

280 अन्यच्च ।

विना वर्तमनमेवैते न त्यजन्ति ममान्तिकम् ।

तस्ये प्राप्तव्ययेनापि जीवदैताण् ममायिताण् ॥ ४७ ॥

किञ्च्च ।

मांसमूच्चपुरीषास्त्रिनिर्दिते च कलेवरे ।

विनश्वरे विहायास्त्रां यशः पात्रय मित्र ने ॥ ४८ ॥

अपरस्य पञ्च । अदि वित्यमनित्येन निर्दर्शनं मस्तवाहिना ।

285 यशः कायेन सम्येत तत्र सम्बं भवेद्यु किम् ॥ ४८ ॥
 यतः । शरीरस्थ गुणानां च दूरमत्यन्नमन्नरम् ।
 शरीरं चण्विष्वंचि कस्यान्नस्याधिनो गुणः ॥ ५० ॥
 इत्याकर्षं हिरण्यकः प्रहृष्टमना: पुलकितः सञ्चब्रवीत् । साधु रे मित्र साधु ।
 अनेनाश्रितानां वासुदेव चैलोक्यस्यापि प्रभुलं लयि प्रथुज्यते । एवमुक्ता
 290 सर्वेषां कपोतानां बन्धनानि छिकानि । ततो हिरण्यकः सर्वान् सादरं
 सम्पूज्याह । सखे चिच्चीव र्वद्यात्र जालवन्धनविधी सति दोषमाश्रम्य आत्म-
 न्यवज्ञा न कर्त्तव्या ।
 यतः । ओऽधिकाशोजनशतात् पश्चतीहामिषं खगः ।
 स एव प्राप्तकालस्तु पाशबन्धं न पश्चति ॥ ५१ ॥
 295 अपिच । शशिदिवाकरथोर्यहपीडनं गजभुजङ्गमयोरपि बन्धनम् ।
 मतिमतां च विस्तोक्त्य इरिङ्गतां विभिरहो बलवान् इति मे मतिः ।
 अन्यत्र । वोमैकान्नविहारिणोऽपि विहगाः समाप्तुवन्धापदं
 बध्यन्ते निपुणैरगाधयलिलान्मत्याः समुद्रादपि ।
 दुर्णीतं किमिहासि किं सुचरितं कः स्नानस्तामे गुणः
 300 कालो हि व्यष्टप्रसारितकरो गृह्णाति दूरादपि ॥ ५२ ॥
 इति प्रबोध्यातिथं विधायासिङ्गं च सम्प्रेषितः । चिच्चीवोऽपि सपरिवारो
 यथेष्टुदेशान् यथौ ।
 यानि कानि च मित्राणि कर्त्तव्यानि शतानि च ।
 पश्च मूर्खिकमिच्छेण कपोता मुक्तबन्धनाः ॥ ५४ ॥
 305 हिरण्यकोऽपि स्वविवरं प्रविष्टः । अथ साधुपतनकनामा काकः सर्वहृष्टान्न-
 दर्शी सास्त्रर्यमिदमाह । अहो हिरण्यक स्नान्योऽसि । अतोऽहमपि स्वथा
 सह मैत्रीं कर्त्तुमिष्ठामि । अतो मां मैत्रेणानुगृहीतुमर्हसि । एतच्छुला हिरण्यको
 ऽपि विवराभ्यन्तरे खिलाह । कस्यम् भोः । काको झूते । साधुपतनकनामा
 वायसोऽहं । ततो हिरण्यको विहसाह । का स्वथा सह मैत्री ।
 310 यतः । यद् येन युज्यते सोके बुधस्त्वेन योजयेत् ।
 अहमन्नं भवान् भोक्ता कथं प्रीतिर्भविष्यति ॥ ५५ ॥

अपरस्य । भक्ष्यभज्जकयोः प्रीतिर्विपत्तेरेव कारणम् ।
इहगांखात् पाशवद्धोऽसौ मृगः काकेन रचितः ॥ ५६ ॥

वायसोऽव्रवीत् । कथमेतत् । हिरण्यकः कथयति ।

315 अस्मि मनधदेशे चमकवती नामारण्यानी । तस्मां चिराक्षया स्वेहेन
मृगकाकौ निवसतः । स च मृगः स्वेच्छया भाव्यम् इष्टपुष्टाङ्गः केनचित्
इहगांखेनावस्थोकितः । तं दृष्टा इहगांखोऽचिन्तयत् । आः कथमेतन्मांसं
सुखलितं भजयामि । भवतु विश्वासं तावदुत्पादयामि । दत्याखोच्योप-
स्थत्याव्रवीत् । मित्र लुश्लं ते । मृगेणोक्तम् । कस्यम् । जम्बुको शूते ।
320 चुदबुद्धिनामा जम्बुकोऽहम् । अचारस्ये मित्रवन्मुहीनो मृतवदेकाकी निवसा-
मि । इदानीं च लां मित्रमासाद्य पुनः ऋष्यमुर्जीविसोकं प्रविष्टोऽस्मि ।
अधुना मया तवानुचरेण सर्वथा भवितव्यमिति । मृगेणोक्तं । एवमस्तु ।
ततस्मावदसं गते सवितरि भगवति मरीचिमालिनि मृगस्य वासभूमिं प्रति मृग-
जम्बुकौ गतौ । तत्र चम्यकदृच्छाखाद्यां सुबुद्धिनामा काको मृगस्य चिरमित्यं
325 निवसति । तौ दृष्टा काकोऽवदत् । वस्ते मृग कोऽयं द्वितीयः । मृगो
शूते । जम्बुकोऽयमस्मात्स्वर्णमिच्छन्नागतः । काको शूते । मित्र अक्षमादामनुगा-
सह विश्वासो नैव युक्तः । तत्र भद्रम् आचरितम् ।
तथाखोक्तम् । अज्ञातकुलश्रीखस्य वासो देयो न कस्यचित् ।

मार्ज्जारस्य हि दोषेण इतो युधो जरङ्गवः ॥ ५७ ॥

330 तावाहतः । कथमेतत् । काकः कथयति ।

अस्मि भागीरथीतीरे यृष्टकूटनामि पर्वते महान् पर्कटीष्टुचः । तस्म कोटरे
दैवदुर्बिंपाकाद् गतिमनुजयनो जरङ्गवो नाम शृणुः प्रतिवसति । अथ छापया
तस्मीवनाय तद्वच्चवायिनः पचिणः खाहारात् किञ्चित् किञ्चिहदति । तेमासौ
जीवति । शावकरसां करोति । अथ कदाचिद्दीर्घकर्णनामा मार्ज्जारः पचिश्चा-
335 वकान् भवितुं तवागतः । ततस्माद्यानं दृष्टा पचिश्चावकैर्भव्यात्मैः कोलाहलः
ज्ञतः । तस्मूला जरङ्गवेनोक्तम् । कोऽयमाद्याति । दीर्घकर्णे युधमवस्थोऽय-
सभव्यमाह इतोऽस्मि ।
यतः । तावङ्गयस्य भेतव्यं चावङ्गयमनागतम् ।

आगतं च भवं वीक्ष्य नरः कुर्व्यास्थोचितम् ॥ ५८ ॥

340 अधुनातिसक्षिधानेन पलायनमषश्कं तष्ठथाप्राप्तं भवतु । एतत्समीपमुपग-
क्षामि । इत्यासोचोपस्थित्याग्रवीत् । आर्यं लामभिवन्दे । गृह्णो ऽवदत् ।
कस्तम् । सो ऽवदत् । मार्जारो ऽहम् । गृह्णो ब्रूते । दूरमपवर नो
चेद्भूतव्यो ऽसि मध्या । मार्जारो ऽवदत् । शूद्रतां तावदस्मद्दण्डम् । ततो
यद्यहं वध्यसदा हनव्यः ।

345 यतः । आतिमाचेण कस्ति किं वस्ते पूज्यते कस्ति ।
व्यवहारं परिज्ञाय वस्तः पूज्यो ऽच्चाभवेत् ॥ ५८ ॥

गृह्णो ब्रूते । ब्रूहि कीदृग्व्यापारवान् । सो ऽवदत् । अहमच गङ्गातीरे नित्य-
स्थायी विरामिषाशी ब्रह्मचर्येण चाक्ष्राद्यस्त्रतमाचरंक्षिष्ठामि । युद्धाकं धर्म-
शानां प्रेमविश्वासमूलमयः पचिष्ठः सर्वदा ममाये लदीयगुणयाम् सुवन्नि ।

350 अतो भवद्भूतो विद्यावयोद्दृद्देभ्यो धर्मं ओतुमिहागतः । भवक्षयैतादृशा धर्मस्ता
चक्षामतिथिं हनुमुद्धताः । गृहस्त धर्मस्तैष समुदीरितः ।

अरावण्युचितं कार्यमातिथं गृहमागते ।

देत्तुः पार्वतगतां क्षायां नोपसंहरते इन्द्रः ॥ ५९ ॥

किञ्च यद्यतं नास्ति तदा सुप्रीतेनापि वस्त्रा तावदतिथिः पूज्यः ।

355 तथाचोक्तं । दण्डामि भूमिहृदकं वाक् चतुर्थी च सूक्ष्मता ।
एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिष्ठन्ते कदाचन ॥ ६१ ॥

अन्वच । वास्तो वा यदि वा दृद्धो युवा वा गृहमागतः ।
तस्य पूजा विधातव्या सर्वस्त्राभ्यागतो गुरुः ॥ ६२ ॥

अन्वच । निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दद्यां कुर्वन्ति साधवः ।

360 अन्वच । न हि संहरते ज्योत्स्नां चक्षस्त्रास्त्रालवेशनि ॥ ६३ ॥

अन्वच । अतिथिर्यस्त भग्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्तते ।
स तस्मै दुष्कृतं दस्ता पुण्यमादाय गच्छति ॥ ६४ ॥

अन्वच । उत्तमस्तापि वर्णस्त नीचो ऽपि गृहमागतः ।
पूजनीयो यथायोग्यं सर्वदेवमयो ऽतिथिः ॥ ६५ ॥

365 गृह्णो ऽवदत् । मार्जारा हि मांसहस्रयो भवन्ति पचिष्ठावकाशाच निवसन्ति ।

तेनैवं ब्रवीमि । मार्ज्जारोऽयेवं शुला भूमि खृष्णा कर्षी सूशति गृते च । मवा
धर्मस्तास्यं शुला वीतरागेष इदं दुष्करं ग्रतं चान्द्रावणमध्ववसाचितम् । यतः
परत्तरां विवदमानानामपि प्रमाणशास्त्राणां अहिंसा परमो धर्म इत्यैकमत्यम् ।

यतः । सर्वहिंसानिट्टता ये नराः सर्वसहास्य ये ।

370 सर्वस्तास्यभूतास्य ते नराः खर्जगामिनः ॥ ६६ ॥

अन्वय । एक एव सुइद् धर्मो निधने ऽयनुयाति यः ।

शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यत् तु गच्छति ॥ ६७ ॥

किञ्च । योऽन्ति यस्य यदा मांसमुभयोः पश्चताम्लरम् ।

एकस्य चकिका ग्रीतिरन्यः प्राणैर्विमुच्यते ॥ ६८ ॥

375 अपिच । सर्वव्यभिति चद् दुःखं पुरुषस्योपजायते ।

शक्तस्तेवानुमानेन परोऽपि परिरचितुम् ॥ ६९ ॥

श्वरु पुनः । सच्च इन्द्रवनजातेन शाकेनापि प्रपूर्यते ।

अस्य इन्द्रोदरक्षार्थे कः कुर्व्यात् पातकं महत् ॥ ७० ॥

एवं विशास्य स मार्ज्जारः तद्कोटरे स्थितः । ततो दिनेषु नच्छब्दु पश्चिमाव-

380 कानाक्रम्य कोटरमाणीय ग्रत्यहं खादति । अथ येषामपत्यानि खादितानि तैः

श्रोकार्नीर्विसपद्धिरितस्तो जिज्ञासा समारभा । तत्परिज्ञाय मार्ज्जारः कोट-

राणिः स्वयं वस्त्रिः पश्चायितः । पश्चात् पतञ्जिभिरितस्तो निरूपयद्धिस्तच तद्को-

टरे शावकास्त्रीनि ग्राह्णानि । अनन्तरं चानेनैव शावकाः खादिता इति निश्चिव

भिलिला तैः पश्चिमिः स शुभ्रो व्यापादितः । अतोऽहं ब्रवीमि अज्ञातकुरुषी-

385 श्वस्त्रेत्यादि । इत्याकर्षं स अनुकः सकोपमाह । शृणु प्रथमदर्शनदिने भवान्य-

ज्ञातश्रील एवासीत् । तद्भवता सह कथमद्यवदेव एतस्य चेष्टागुप्तिरक्त-

रोक्तरं वद्दते ।

यत्र विद्यवनो नास्ति शास्त्रस्त्रास्यधीरपि ।

निरसापादपे देहे एरस्तोऽपि द्वुमास्ते ॥ ७१ ॥

390 अन्वय । अथं निजः परो वेति गणना शुषुप्तेवाम् ।

उदारपरितानां च वसुधैव शुद्धुमकम् ॥ ७२ ॥

वदा चायं शृगो मम वन्मुखादा भवानपि । शृगोऽब्रवीत् । किमनेनोक्तरेष ।

सर्वैरेकच विश्रालासापैः सुखमगुभवद्द्विः स्त्रीयताम् ।

यतः । न कश्चित् कस्त्रियित्वं न कश्चित् कस्त्रियित्वः ।

395 व्यवहारेण मिचालि जायन्ते रिपवस्था ॥ ७३ ॥

काकः पुनराह । एवमसु । अथ प्रातः सर्वे यथाभिमतदेशं गता । एकदा निष्ठतं इगालो ब्रूते । उसे वृग एतस्मिन्नेव वैकदेशे शस्यपूर्णं चेचमस्ति । तदहं लां तच नीला दर्शयामि । तथा छाते बति वृगः प्रत्यहं तच गला इस्तं खादति ।

400 ततो दिनकतिपथेन चेचपतिना तं दृष्टा पाशासनं नियोजिताः । अनन्तरं पुणरागतो वृगस्तच चरन् पाशैर्बद्धोऽचिन्तयत् । को मामितः कालपाशादिव व्याधपाशात् आतुं मिचादन्यः समर्थः । अचान्तरे जमुकसाचागत्य उपस्थितो ऽचिन्तयत् । फलितसावदस्ताकं कपटप्रबन्धो भनोरथयिद्धिरपि बाढ़सामे भविष्यति । यतः । एतस्मोऽकायमानस्य मांसाद्वृगंनुलिप्तानि अस्तीति मथावस्थं प्राप्तव्यानि । य च वृगसं दृष्टोऽसायितो ब्रूते । उसे विनिधि तावद्यम वन्धनम् ।

405 सलरं चायस्य माम् ।

यतः । आपसु मिचं जानीयात् युद्धे शूद्रस्त्वये इचिम् ।

भार्यां चीणेषु विन्नेषु व्यसनेषु च बान्धवान् ॥ ७४ ॥

अपरस्त्रि । उसुवे व्यसने चैव दुर्भिते राङ्गविश्वे ।

राजदारे अशाने च यक्षिष्ठति च बान्धवः ॥ ७५ ॥

410 जमुकः पाशं मुड्डमुड्ड विलोक्याचिन्तयत् । दृढवन्धनवद्दोऽस्ति तावदयं वृगः । ब्रूते च । उसे खायुमिर्चिताः पाशासद्य भट्टारकवारे कथनेतान् इतीः सृशामि । मिच अन्यथा मनव्यं । तत् प्रभाते यत् लया वक्तव्यं तत्कर्तव्यमिति ।

अनन्तरं य काकः प्रदोषकाले वृगमनागतमवलोक्य इतस्तोऽस्त्रियन् तथाविधं दृष्टोवाच । उसे किमेतत् । वृगेणोक्तम् । अवधीरितसु इदाक्यस्य फलमेतत् ।

415 तथाचोक्तम् । सुइदां इतिकामानां यः इष्टोति न भाषितम् ।

विपत् यक्षिहिता तस्य य नरः शृनुन्दमः ॥ ७६ ॥

काको ब्रूते । य इगालः क । वृगेणोक्तम् । मक्कांसार्थी तिष्ठत्यचैव । काको ब्रूते । मिच उक्तमेव मथा पूर्वम् ।

अपराधो न मे इस्तीति नैतद् विशायकारणम् ।

420

विद्यते हि नृशंसेभ्यो भयं गुणवतामपि ॥ ७७ ॥

परोच्चे कार्यहन्तारं प्रत्यच्चे प्रियवादिनम् ।

वर्जयेत् तादृशं भिंचं विषकुशं पदोमुखम् ॥ ७८ ॥

ततः काको दीर्घनिःश्वस अरे वस्त्रक किं लथा पापकर्मणा छतम् ।

यतः । संखापितानां भधरैर्वचोभिर्नियोपचारैश्च वशीकृतानाम् ।

425

आश्रावतां अहधतां च सोके किमर्थिनां वस्त्रयितव्यमस्ति ॥ ७९ ॥

अन्यस्त । उपकारिणि विश्रब्दे इद्धमतौ थः समाचरति पापम् ।

तं जनमसत्यसन्धं भगवति वसुधे कथं वहवि ॥ ८० ॥

दुर्जनेन समं सखं ग्रीतिं चापि न कारयेत् ।

उष्णो दहति चाङ्गारः शीतः छण्णायते करम् ॥ ८१ ॥

430 अथवा स्थितिरियं दुर्जनानाम् ।

प्राक् पादयोः पतति खादति इष्टमांसं

कर्णे कस्तं किमपि रौति श्वैर्विचित्रम् ।

क्षिद्रं निरूप्य सहसा प्रविशत्यशङ्कः

सर्वं खसस्य चरितं भयकः करोति ॥ ८२ ॥

435 तथाच ।

दुर्जनः प्रियवादी च नैतद् विशासकारणम् ।

भृत्य तिष्ठति जिङ्गाये इदि हालाहसं विषम् ॥ ८३ ॥

अथ प्रभाते संचेचपतिर्षगुडइहस्तं प्रदेशमागच्छन् काकेनावसोकितः । तमासोक्षम
काकेनोक्तम् । वस्ते वृग्ग लमात्मानं ब्रह्मवत् सन्दर्श्य वातेनोदरं पूरयिना
पादान् स्वभीज्ञत्य तिष्ठ । अदाहं शश्वं करोति तदा तं सखरमुत्वाद पलायि-
यसि । मृगस्त्रैव काकवचनेन स्थितः । ततः संचेचपतिना इष्टोत्कुशलोचनेनावसो-
कितः । तथाविधं मृगमवलोक्यासौ आः खयं वृतो इयम् । इत्युक्ता मृगं
वन्धनामोचयिला पाशान् संवरितुं छतयन्नो वभूव । ततः कियूरे इन्नरिते
संचेचपतौ स मृगः काकस्य शश्वं शुला संस्मृतमः समुत्वाद पलायितः । तमुहिम्स
तेन संचेचपतिना प्रकोपात् चिप्तसुगुडेन इहगासो व्यापादितः ।

445 तथा चोक्तम् । चिभिर्वैस्त्रिभिर्मायैस्त्रिभिः पैस्त्रिभिर्दिनैः ।

अत्युत्कृष्टैः पापपुर्यैरिहैव फलमग्नुते ॥ ८४ ॥

॥ इतिपदेशः ॥

अतोऽहं ग्रीवि । भस्यभक्तयोः प्रतिरित्यादि । काकः पुनराह ।
भचितेनापि भवता नाहारो मम पुष्टकः ।
लयि जीवति जीवामि चिच्छीव इवानघः ॥ ८५ ॥

450 अन्यत्र । तिरस्यामपि विश्वासो दृष्टः पुष्टैककर्वशाम् ।
सतां हि साधुशीखलात् स्वभावो न निर्वर्तते ॥ ८६ ॥

किञ्च । साधोः प्रकोपितस्यापि मनो नायाति विक्रियाम् ।
न हि तापयितुं शक्यं सागराभस्तुणोक्त्या ॥ ८७ ॥

। हिरण्यको ग्रूते । चपलस्तं चपलेन सह लेहः सर्वथा न कर्तव्यः ।

455 तथा चोकम् । मार्बारो महिषो मेषः काकः कापुहपक्षया ।
विश्वासात् प्रभवन्त्वेते विश्वासस्तच नोचितः ॥ ८८ ॥

किञ्चान्यत् शत्रुपत्तो भवानस्माकम् । उक्तं चैतत् ।
शत्रुणा न हि सन्दध्यात् सुझिष्ठेनापि सन्धिना ।
सुतप्रमपि पानीयं शमयत्येव पावकम् ॥ ८९ ॥

460 दुर्जनः परिहर्तव्यो विश्वासाख्युतोऽपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥ ९० ॥

यदशक्यं न तच्छक्यं चच्छक्यं शक्यमेव तत् ।
नोदके शकटं याति न च नीर्गच्छति स्थाने ॥ ९१ ॥

अपरत्र । महतापर्यासारेण यो विश्वसिति शत्रुषु ।
भार्यासु च विरकासु तदन्तं तस्य जीवनम् ॥ ९२ ॥

465 सत्रुपतनको ग्रूते । श्रुतं मया सर्वम् । तथापि ममैतावानेव सङ्घस्यः यत् लया
सह सौहद्यमवश्ममेव मया करणीयम् । नो चेदगाहारेण मया तव दारि
निजशरीरं त्यज्यम् ।

तथा हि । मृद्घटवत् सुखमेषो दुःसन्धानस्य दुर्जनो भवति ।

470 किञ्च । सुजनस्तु कनकघटवत् दुर्भेद्यसाग्रु बन्धेयः ॥ ९३ ॥

इवलात् सर्वलौहानां निमित्ताक्ष्युगपचिणाम् ।

किञ्च । भयाल्लोभाज्ज मूर्खाणां सङ्गतं दर्शनात् षताम् ॥ ९४ ॥

नारिकेलसमाकारा दृश्यन्ते ऽपि हि सज्जनाः ।

11-25-12.45-1
1 — १५.

अन्ये वदरिकाकारा वहिरेव मनोहराः ॥ ८५ ॥

475 एतज्ञाला सतां सङ्गतिरिष्वते ।

यतः । स्वेहस्त्रेदे ऽपि साधूनां गुणा नाथान्ति विक्षियाम् ।

भग्ने ऽपि हि मृणालानामनुवधन्ति तत्त्वाः ॥ ८६ ॥

अन्यत्र । इच्छिलं त्वागितां श्रीर्घ्यं सामान्यं सुखदुःखयोः ।

दाचिष्ठं चानुरक्षिष्य सत्यता च सुहृषुपाः ॥ ८७ ॥

480 एतैर्गुणैरुपेतो भवदन्यो मया कः सुहृत् प्राप्तव्यः । इत्यादि तदस्माकर्णं
हिरण्यको वहिनिःस्त्वाह । आथायितो ऽहं भवतामगेन वचनामृतेन । तथा
मुक्तम् ।

अर्थात् न तथा सुश्रीतसजसैः स्वानं न मुक्तावली

न श्रीखण्डविलेपनं सुखयति प्रत्यङ्गमर्थपितम् ।

485 ग्रीत्यै वचनभाषितं प्रभवति प्रायो यथा चेतसः

सद्युत्तमं च परिम्बृतं सुक्षतिनामाकृष्टिमन्त्रोपमम् ॥ ८८ ॥

अन्यत्र । रहस्यभेदो वाङ्मा च नैषुर्घ्यं चक्षित्वा ।

क्रोधो निःसत्यता चूतमेतन्मिच्छ दूषणम् ॥ ८९ ॥

अनेन वचनक्रमेण तदेकदूषणमपि लयि न सम्भवते ।

490 यतः पटुलं सत्यवादिलं कथायोगेन बुधते ।

असाम्भवमवाप्तं प्रत्यचेषावगम्यते ॥ १०० ॥

अपरत्र । अन्यथैव हि शौहार्दै भवेत् खण्डान्तरात्मणः ।

प्रवर्त्तते ऽन्यथा वाणी शायोपहतचेतसः ॥ १०१ ॥

मनस्यन्वद् वचस्यन्वद् कार्यमन्वद् दुरात्मणाम् ।

495 मनस्येकं वचस्येकं कर्त्तव्येकं महात्मणाम् ॥ १०२ ॥

तद्वातु भवतो ऽभिमतमेत् । इत्युक्ता हिरण्यको मैश्च विधाय भोजनविशेषै-
र्णायसं सन्तोषं विवरं प्रविष्टः । वायसो ऽपि सखानं गतः । ततः प्रवृत्ति
तयोरन्योन्वाहारप्रदानेन कुशलप्रश्नैर्विश्वासापैसु किषाम् काषो ऽतिवर्तते ।
एकदा वायसो हिरण्यकमाह । सखे वायसस्य कष्टसम्भाहारमिदं स्वानम् ।

500 तदेतत् परिवृत्य स्वानान्तरं गम्युभिर्ज्ञामि । हिरण्यको ग्रूते ।

स्वानव्यष्टा न शोभन्ते इत्ताः केशा गस्ता नदाः ।
 इति विद्याय मतिमान् सखानं न परित्यजेत् ॥ १०३ ॥

काको ग्रूते । मित्र कापुरुषस वस्तमेतत् ।
 यतः । स्वानमुल्लृच्य गच्छन्ति चिंहाः बत्पुरुषा गजाः ।
 505 अन्यस्त । तजैव निधनं याज्ञि काकाः कापुरुषा मृगाः ॥ १०४ ॥
 को वीरस्य मनस्तिनः स्वतिष्ठायः को वा विदेशः स्वतो
 यं देशं अथते तमेव ग्रूते वाङ्गमतापार्जितम् ।
 यद् दंडानस्त्रांगुलप्रहरणः चिंहो वनं गाहते
 तस्मिन्नेव इतदिपेश्चरधिरैस्तुष्टां द्विनस्थात्मानः ॥ १०५ ॥

510 हिरण्यको ग्रूते । मित्र का गमनव्यम् ।
 तथाचोक्तं । चक्रत्येकेन पादेन तिष्ठत्येकेन गुद्धिमान् ।
 नासमीक्ष्य परं स्वानं पूर्वमाथतनं त्यजेत् ॥ १०६ ॥
 वायसो ग्रूते । मित्र अस्ति स्वानं सुनिरूपितं तचाह युग्मान् नयामि । हिरण्यको
 ऽवदत् । किं तत् । वायसो कथयति । अस्ति दण्डकारस्ये कर्पूरगौरास्यं
 515 शरः । तत्र चिरकालोपार्जितः प्रियसुश्रवे मन्त्राभिधानः कूर्मः सहजधार्मिकः
 प्रतिवर्षति ।
 यतः । परोपदेशे याण्डित्यं शर्वेषां चुकरं गृष्णाम् ।
 शर्वे स्त्रीयमनुष्टानं कस्त्रित् तु महात्मानः ॥ १०७ ॥

520 स च मत्थाहारविद्वेषीर्मां संबद्धूचिष्यति । हिरण्यको ऽवदत् । तत् किमत्रावस्थाय
 मथा कर्त्तव्यम् ।
 यतः । अस्ति देशे न सखानं न शृणिर्न च वान्धवाः ।
 न च विद्यागमः कस्त्रित् तं देशं परिवर्जयेत् ॥ १०८ ॥
 अपरस्त । धनिकः ओचियो राजा नदी वैश्यस्तु पञ्चमः ।
 पञ्च यत्र न विद्यन्ते तत्र वासं न कारयेत् ॥ १०९ ॥

525 अपरस्त । सोकथाचा भयं सज्जा दाण्डिष्यं त्यागशीलता ।
 पञ्च यत्र न वर्तन्ते न शुष्ट्वात् तत्र संस्क्रितिम् ॥ ११० ॥
 अन्यस्त । तत्र मित्र न वस्तव्यं यत्र नास्ति चतुष्टयम् ।

चण्डाता च वैद्यक ओचिदः सुज्ञा नदी ॥ १११ ॥

अतो मामपि तत्र नय । वायसो ऽवदत् । एवमस्तु । अथ वायसेन मिचेण
530 सह चिचकथासापसुखेन तस्य सरसः समीपं जगाम । ततो मन्त्ररो दूरादेव
सञ्चुपतनकमवलोक्य उत्थाय यथोचितमातिश्च विधाय मूषिकस्थाप्तातिथसत्कारं
चकार ।

यतः । गुरुरग्निर्दिजातीनां वर्णानां ग्राघ्णणो गुरुः ।

पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वचाभ्यागतो गुरुः ॥ ११२ ॥

535 वायसो ऽवदत् । सहे मन्त्र उविशेषपूजामस्मै विधेहि । यतो इयं पुश्यकर्णेणां
धुरीणः कारुष्यरक्षाकरो हिरण्यको नाम मूषिकराजः । एतस्य गुणस्तुतिं जिङ्गा-
सहस्रदयेन सर्पेश्वरः कर्तुं यदि समर्थः स्थात् । रथ्युक्ता चिचयीबोपाख्यानं
वर्णितवान् । ततो मन्त्रः सादरं हिरण्यकं समूच्याह । भद्र आत्मनो निर्जनव-
नागमनकारणमाख्यातुर्मर्हषि । हिरण्यको ऽवदत् । कथामि शूद्रताम् । अस्मि
540 चन्द्रकाभिधायां पुरि परिब्राजकावस्थः । तत्र चूडाकर्णे नाम परिब्राजकः
प्रतिवस्ति । स च भोजनावश्चित्तभिक्षाक्षसहितं भिक्षापाचं नागदन्तके ऽवस्थाय
स्थिति । अहं च तदन्तमुत्सुत्य प्रत्यहं भक्षामि । अनन्तरं तस्य प्रियसुहृद-
वीषाकर्णे नाम परिब्राजकः समायातः । तेन सह नाना कथाप्रसङ्गावस्थितो
मम चाषाणीं अर्जरवंशस्त्रेन चूडाकर्णे भूमिमताउयत् । तं दृढा वीणाकर्णे
545 उवाच । सहे किमिति मम कथाविरक्तो ऽन्यासको भवान् ।

यतः । नुखं प्रसंबन्धितम् विमला च दृष्टिः कथानुरागो मधुरा च वाणी ।

स्वेहो ऽधिकः सम्मुमदर्शनं च सदानुरक्ष्य जनस्य सञ्चालम् ॥ ११३ ॥

अतुष्टिदानं छतपूर्वनाशनं अमाननं दुखरितानुकीर्तनम् ।

कथाप्रसङ्गेन च नामविस्तृतिर् विरक्तभावस्य जनस्य सञ्चालम् ॥ ११४ ॥

550 चूडाकर्ण उवाच । भद्र नाहं विरक्तः । किन्तु पश्चायं मूषिको ममापकारी सदा
पाचसं भिक्षाकं भक्षयति । वीणाकर्णे नागदन्तकमवलोक्याह । कथमयं मूषिकः
स्वत्यवल एतावद्दूरमुत्पत्ति । तदत्र केनापि कारणेन भवितव्यम् ।

तथाचोक्तम् । अकस्माद्युवती दृढ़ं केशेभाष्यं चुम्बति ।

पतिं निर्दयमालिङ्ग्य हेतुरत्र भविष्यति ॥ ११५ ॥

555 चूडाकर्षः इच्छति । कथमेतत् । वीणाकर्षः कथयति । अस्मि गोडदेशे कौशाली
नाम नगरी । तस्मां चन्द्रनदासो नाम वणिग् महाधनो निवसति । तेन च
पश्चिमे वयसि वर्तमानेन कामाधिष्ठितसेतसा धनदर्पालीलावती नाम वणिकपुंची
परिणीता । सा च मकरकेतोर्विजयनीव यौवनवती बभूव । च च उद्घपतिस्खलाः
सम्मोषाय नाभवत् ।

560 यतः । अश्मिनीव हिमार्जानां घर्षार्जानां रवाविव ।
मनो न रमते स्त्रीणां जरया पीडिते पतौ ॥ ११६ ॥

अन्यत्र । पलितेष्वपि दृष्टेषु पुंसः का नाम कामिता ।
भैषज्यमिव मन्यन्ते यदन्यमनसः स्त्रियः ॥ ११७ ॥

स च उद्घपतिस्खलामतीवानुरागवान् ।

565 यतः । धनाशा जीविताशा च गुर्वी प्राणभृतां बहा ।
उद्घस्य तदशी भार्या प्राणेभ्यो ऽपि गरीयसी ॥ ११८ ॥

अपिच । नोपभोक्तुं न च त्यक्तुं शक्नोति विषयान् जरी ।
अस्मि निर्दशः अत्रेव जिङ्गया लेढि केवलम् ॥ ११९ ॥

अथ सा स्त्रीलावती यौवनदर्पादतिकान्तकुलमर्यादा केनापि वणिकपुंचेष्व सहानु-
570 रागवती बभूव ।

यतः । खातस्यं पिदमन्दिरे च वसतिर्योचोल्पवे बङ्गतिर्
गोष्ठीपूरुषसञ्चिधावनियमो वासो विदेशे तथा ।
संसर्गः सह पुंसस्त्रीभिरसङ्कट् वृत्तेनिर्जायाः चति:
पत्युर्बाहूकमीर्षितं प्रसवनं नाशस्य इतुः स्त्रियाः ॥ १२० ॥

575 अपरच्च । पानं दुर्जनसंसर्गः पत्था च विरहो ऽटनम् ।
खन्नस्थान्यगृहे वासो नारीणां दूषणानि षट् ॥ १२१ ॥

किञ्च । खानं नास्ति ज्ञाणो नास्ति नास्ति प्रार्थयिता नरः ।
तेन नारद नारीणां चतीलमुपजायते ॥ १२२ ॥

अन्यत्र । न स्त्रीणामप्रियः कश्चित् प्रियो वापि न विद्यते ।
गावस्त्रूणमिवारस्ये प्रार्थयन्ति नवं नवम् ॥ १२३ ॥

580 स्त्रियो हि चपला नित्यं देवानामपि विश्रुतम् ।

तास्तपि रचिता देषां ते नराः सुखभागिनः ॥ १२४ ॥
न सज्जा न विनीतलं न दाचिष्ठं न भीदता ।
ग्रार्थकाभाव एवेति यतीते कारणं स्थिताः ॥ १२५ ॥

585 अपरच । बृतकुम्भसमा नारी तप्ताङ्कारसमः पुमान् ।
तस्माहृतं च वक्षिं च नैकच स्नाययेदुधः ॥ १२६ ॥
अपिच । पिता रचति कौमारे भर्ता रचति यौवने ।
पुत्रास्त स्विरे भावे न स्त्री स्नातक्यमर्हति ॥ १२७ ॥
माता स्त्रा दुष्टिता वा न विविक्षासनो भवेत् ।

590 बलवानिनिश्चयामो विदांसमपि कर्षति ॥ १२८ ॥

एकदा ॐ स्त्रीसीलावतीरलावलीकिरणकर्व्वुरे पर्यङ्गे तेन बहिक्षुपुचेण सहविश्वा-
सापैः सुखाशीना तमसचितोपस्थितं पतिमवसोक्ष्य सहसा उत्थाय केशेषु गृहीता
निर्भरमालिङ्गं चुम्बितवती । अचान्तरे जारस्त्रोत्थाय पक्षायितः

उपरच । उश्ना वेद यज्ञास्तं यज्ञ वेद वृहस्तिः ।
खभावेनैव तस्मर्वं स्त्रीमुद्धौ सुप्रतिष्ठितम् ॥ १२९ ॥

595 तदालिङ्गनमवसोक्ष्य समीपवर्त्तिनी कुट्टिन्यचिन्तयत् । अकस्मादियमेन शालिङ्ग-
तवतीति । ततस्या कुट्टिन्या तत्कारणं जारं परिज्ञाय सा सीलावती गुरुण
दण्डेन दण्डिता । अतो ॐ ब्रवीमि अकस्माद्युवती दृद्धमित्यादि । मूषिकबसोप-
स्थमेण केनापि कारणेनाच भवितव्यम् । इष्टं विचिन्त्य परिग्राजकेनोक्तम् ।

600 कारणं चाच धनवाङ्गस्यमेव प्रतिभाति ।

यतः । धनवान् बलवान् स्त्रोके सर्वः सर्वत्र सर्वदा ।
प्रभुलं धनमूलं हि राज्ञामयुपज्ञायते ॥ १३० ॥

ततः स्त्रियमादाय तेन परिग्राजकेन विवरं स्त्रिया मम चिरकालोपार्जितं धनं
शृणुतम् । ततः प्रत्यहं निजशक्तिहीनः सत्त्वोत्साहरहितः स्त्राहारमयुत्पादयितु-
605 मचमः स्त्रासं मन्दं मन्दमुपर्षेन चूडाकर्णेनावसोक्तिं ॐ । ततस्तेनोक्तम् ।

अर्थेन बलवान् सर्वः अर्थाङ्गवति पञ्जितः ।
पश्येमं मूषिकं पापं स्त्रान्तिसमतां गतः ॥ १३१ ॥

किञ्च । अर्थेन हि विहीनस्त्र पुरुषस्त्रास्यमेधसः ।

क्रियाः सर्वा विनश्चन्ति यीजे कुरुतिरो यथा ॥ १३२ ॥

610 अपरस्त । यस्यार्थास्तस्य मिचाणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः ।
अन्यतः । यस्यार्थाः स पुमांसोके यस्यार्थाः स तु पण्डितः ॥ १३३ ॥
अपुचक्ष गृहं शूल्यं समिचरहितस्य च ।
मूर्खस्य च दिशः शूल्याः सर्वशूल्या दरिद्रिता ॥ १३४ ॥

अपिच । दारिद्रामरणादापि दारिद्रमवरं स्वतम् ।
615 अन्यतः । अस्यक्लेशेन मरणं दारिद्रमतिदुःखम् ॥ १३५ ॥
तानीश्चियाश्चविकलानि तदेव नाम
सा बुद्धिरप्रतिहता वचनं तदेव ।
अर्थेभ्यां विरहितः पुरुषः स एव
लभ्यः उपेन भवतीति विचित्रमेतत् ॥ १३६ ॥

620 एतत् सर्वमाकर्षं मयासोचितम् । यम्भाचावस्थानमयुक्तमिदानीम् । यच्चान्यस्तै
एतदृक्तान्मकथमं तदप्यनुचितम् ।
यतः । अर्थमाशं मनस्याप्य युजे दुर्सितानि च ।
वस्त्रं चापमानं च मतिमान् च ग्रकाशयेत् ॥ १३७ ॥

अपिच । आयुर्विन्नं शृश्चिद्रिं मन्महैयुग्मेषजम् ।
625 तपोदानापमानं च नव गोष्यानि यत्नतः ॥ १३८ ॥
तथासोक्तम् । अत्यन्तविमुखे दैवे वर्यवले च पौरुषे ।
मनस्त्रियो दरिद्रस्य वनादन्वत् कुतः सुखम् ॥ १३९ ॥

अन्यतः । मनस्त्री विद्यते कामं कार्यसं च तु गच्छति ।
अपि निर्बाणमायाति नामलो यानि श्रीताम् ॥ १४० ॥

630 किञ्च । कुसुमस्यवक्ष्येव दे हृती तु मनस्त्रियः ।
सर्वेषां मूर्द्धि वा तिष्ठेदिशीर्येत वने ऽथवा ॥ १४१ ॥
यच्चाचैव याङ्गया यीवनं तदतीव गर्हितम् ।

यतः । वरं विभवहीनेन प्राणैः समर्पितो ऽनलः ।
नोपचारपरिभ्रष्टः छपणः प्रार्थितो जगः ॥ १४२ ॥

635 अन्यतः । दारिद्राद्विघमेति द्वीपरिगतः सन्नात् परिभ्रष्टते

निःसत्त्वः परिभूषयते परिभवाजिर्बेदमापथते ।
 निर्विषः इच्छमेति शोकनिहतो बुद्धा परिव्यज्यते
 निर्बुद्धिः च्यमेत्यहो निधनता सर्वापदामास्थदम् ॥ १४३ ॥

किञ्च ।
 640 वरं भीनं कार्यं न च वचनमुनं यदनृतं
 वरं कैव्यं पुंसां न च परकल्पाभिगमनम् ।
 वरं प्राणत्यागो न च पिङ्गलवाक्येभ्यमित्यचि-
 र्वरं भिक्षाशिलं न च परधनाखादनसुखम् ॥ १४४ ॥

वरं शूल्या शाशा न च सलु वरो बुष्टदृष्टभो
 वरं वेष्टा पद्मी न च पुनरपोढा कुलवधूः ।
 वरं वासो ऽरच्चे न पुनरविवेकाधिपुरे
 वरं प्राणत्यागो न पुनरधमानामुपगमः ॥ १४५ ॥

अपिच । चेवे भानमस्तिं ज्योत्स्नेव तमो अरेव सावश्यम् ।
 हरिहरकथेव दुरितं गुणश्चत्तमयर्थिता हरति । १४६ ॥

इति विष्टम्भ तत् किमहं परपिष्ठेनात्मानं भोजयामि । कष्टं भोः । तदपि
 650 दितीयं वृत्युदारम् ।

यतः । पश्चवयाहि पाण्डित्यं क्रवकीतं च मैथुनम् ।
 भोजनं च पराधीनं तिक्ष्णः पुंसां विज्ञानः ॥ १४७ ॥

अन्यञ्च । रोगी चिरप्रवासी पराक्षभोजी परावस्थशारी ।
 यज्जीवति तम्भरणं यम्भरणं सो ऽस्त्र विआमः ॥ १४८ ॥

655 इत्याखोच्यापि लोभात् पुनरपि तदीयामं यहीतुं यहमकरवम् ।
 तथाचोक्तं । लोभेन बुद्धिस्वलति लोभो चक्रयते हृषाम् ।
 हृषाम्भार्तुः दुःखमाप्नोति परचेहं च मानवः ॥ १४९ ॥

ततो ऽहं वीक्षकर्णेन तेन अर्जरवंशस्त्रेन ताङ्गितो ऽस्त्रिक्षयम् ।
 660 धनसुव्यो च्छवनुष्ठो ऽनियतात्माजितेश्चित्यः ।

तथाच । सर्वा एवापदस्त्रस्य चक्ष तुष्टं न मानवम् ॥ १५० ॥

सर्वाः सन्यन्तयस्त्रस्य सन्तुष्टं चक्ष मानवम् ।
 उपानशूद्धपादस्य ननु सर्वाहृतेव भ्वः ॥ १५१ ॥

अन्वय । सन्तोषाभृतदप्तानां यस्तुखं ग्रामचेतसाम् ।
कुतस्तद् धनसुभानाभितस्तेतस्य धावताम् ॥ १५२ ॥

665 किञ्च । तेनाधीतं श्रुतं तेन तेन सर्वमनुष्ठितम् ।
येनाशः पृष्ठतः छला नैरास्थमवस्थनितम् ॥ १५३ ॥

अपिच । अग्रेवितेष्वरदारमदृष्टविरह्यथम् ।
अनुकूलीववचनं धन्यं कस्यापि जीवनम् ॥ १५४ ॥

यतः । न योजनशतं दूरं वास्त्रमानस्य दृष्टया ।
670 सन्मुष्टस्य करप्राप्ते इयर्थे भवति नादरः ॥ १५५ ॥

तद्व अवस्थोचितकार्यपरिच्छेदः श्रेष्ठान् ।

उक्तस्त । को धर्मो भृतदधा किं सौख्यमरोगिता जगति जन्मोः ।
कः स्तेहः सङ्घावः किं पाण्डित्यं परिच्छेदः ॥ १५६ ॥

तथाच । परिच्छेदो हि पाण्डित्यं यदापन्ना विपद्यशा ।
675 अपरिच्छेदकर्द्धणा विपदः स्युः पदे पदे ॥ १५७ ॥

तथा हि । त्यजेदेकं कुलस्थार्थं यामस्थार्थं कुलं त्यजेत् ।
यामं जनपदस्थार्थं आत्मार्थं इथिर्विं त्यजेत् ॥ १५८ ॥

अपरस्त । पानीयं वा निरायासं खाद्यनं वा भयोन्तरम् ।
विशार्यं खलु पश्यामि तस्तुखं यज्ञ निर्वृतिः ॥ १५९ ॥

680 इत्याखोच्याहं निर्जनवनमागतः । यतः ।
वरं वरं व्याघ्रगजेष्वसेवितं इमास्थः पक्षफलाभ्युभवणम् ।
हृषाणि शश्या परिधानवस्थासं न वन्धुमधे धनहीनजीवनम् ॥ १६० ॥

ततो इमात्पुष्पोदयादनेन मित्रेणाहं स्तेषानुदृश्यानुष्ठीतः । अधुना च पुण्यपर-
म्यरथा भवदाश्रयः खर्ण एव मया प्राप्तः ।

685 यतः । संसारविषदृचक्ष दे एव मधुरे फले ।
काव्याभृतरसाखादः सङ्घमः सञ्चनैः सह ॥ १६१ ॥

अपरस्त । सङ्घमः केशवभक्तिरङ्गाम्बिति निमच्छनम् ।
असारे खलु संसारे चीणि साराणि भावयेत् ॥ १६२ ॥

मन्त्रर उवाच । अर्धाः पादरजोपमा गिरिनदीवेगोपमं यौवनं

690

मानुषं जलविश्वलोक्यपरं फेनोपमं जीवनम् ।
धर्मं यो न करोति निष्प्रसमतिः स्वर्गार्गसोद्घाटनं
पश्चात्तापहतो अरापरिष्ठः शोकाग्निना दद्धते ॥ १६३ ॥

युग्माभिरतिष्ठयः छतः । तस्याथं दोषः ।

इष्टु । उपार्जितानां विज्ञानां त्याग एव हि रचणम् ।

695

तडागोदरसंख्यानां परीवाह इवाभ्याम् ॥ १६४ ॥

अन्यतः । अदधो इधः चित्तौ विज्ञानं निष्प्रसमयः ।

तदधो निष्प्रसयं गन्तु चक्रे पञ्चानभयतः ॥ १६५ ॥

यतः । निजसौख्यं निष्प्रव्याप्तो यो धर्मार्जनमिष्टति ।

परार्थं भारतवाहीव लोकस्यैव हि भाजनम् ॥ १६६ ॥

700 तथाचोक्तम् । दानोपभोगविहीनेन धनेन धनिनो यदि ।

पृष्ठीखातगिष्ठातेन धनेन धनिनो वयम् ॥ १६७ ॥

दानभोगविहीनाच दिवसा यान्ति यस्त्रै ।

स कर्मकारभस्त्रैव शशस्त्रपि न जीवति ॥ १६८ ॥

धनेन किं यो न ददाति नाश्रुते बलेन किं यस्य रिपून् न वाधते ।

705 श्रुतेन किं यो न च धर्ममाप्तरेत् किमात्मका यो न जितेन्द्रियो भवेत् ॥

अन्यतः । असम्भोगेन चामान्यं द्वपशस्य धनं परैः ।

अस्थेदमिति समन्वो हास्तौ दुःखेन गम्भते ॥ १७० ॥

अपि च । न देवाय न विप्राय न बन्धुयो न चात्मने ।

द्वपशस्य धनं याति वङ्गितस्त्ररपार्थिवः ॥ १७१ ॥

710 अन्यतः । दानं भोगो नाशक्षिणो गतयो भवन्ति विज्ञान ।

यो न ददाति न भुक्ते तस्य दत्तीया नतिर्भवति ॥ १७२ ॥

तथाचोक्तम् । दानं प्रियवाक्षस्त्रितं ज्ञानमगर्वं चामाच्चितं शौर्यम् ।

त्यागस्त्रितं च विज्ञानं दुर्बलमेतत्तुर्भृत्यम् ॥ १७३ ॥

उक्तातः । कर्मव्यः वस्त्रयो नित्यं कर्मव्यो नातिष्ठयः ।

पश्च सप्तवर्षीयो इवी धनुषा धनुको इतः ॥ १७४ ॥

स्त्रिरस्त्रको इवीत् । कथमेतत् । मन्त्ररः कथयति । आयीत् कस्त्रात्कटकवा-

सबो भैरवो नाम व्याधः । स चैकदा मांसलुभः धनुरादाय विन्धाटवीमधं
 गतः । तच तेन घृण एको व्यापादितः । घृणमादाय गच्छता तेन घोराद्धतिः
 घृकरो दृष्टः । ततसेन घृणं घूमो निधाय घृकरः घरेण हतः । घृकरेण-
 720 प्रागत्य प्रस्तयघनघोरगर्जनं कुर्वाेण स व्याधो मुक्तदेशे हतञ्चिन्नद्वुम् इव
 पपात ।
 यतः । अस्मिन्निर्विषं शस्त्रं चुद्वाभिः पतं गिरेः ।
 निमित्तं किञ्चिदासाद्य देही प्राणैर्विमुच्यते ॥ १७५ ॥
 अथ तथोः पादास्फालनेन शर्पोऽपि घृतः । अचाक्षरे दीर्घरावो नाम जग्नुकः
 725 परिभ्रमन्नाशारार्थी तान् घृतान् घृणम्बाधसर्पघृकरान् अपश्चत् । आसोक्या-
 चिन्नयदसौ । अहो भाग्यं महङ्गोऽयं समुपस्थितम् ।
 अथवा । अचिन्तितानि दुःखानि यथैवायानि देहिनाम् ।
 सुखान्वपि तथा मन्ये दैवमत्तातिरिच्यते ॥ १७६ ॥
 भवतु । एषां मार्णीमासचयं समधिकं भोजनं मे भविष्यति ।
 730 मासमेकं नरो याति दौ मासौ घृणघृकरौ ।
 अद्विरेकं दिनं याति अद्य भक्ष्यो धनुर्गुणः ॥ १७७ ॥
 ततः प्रथमसुभुक्षायामिदं निःखादु कोदण्डाटनीलग्रनं खायुबन्धनं खादामि ।
 इत्युक्ता तथाकरोत् । ततञ्चिन्ने खायुबन्धने द्रुतमुत्पत्तितेन धनुषा इदि भिज्ञः
 स दीर्घरावः पञ्चलं गतः । अतोऽहं ब्रवीमि कर्तव्यः सञ्चयो नित्यं इत्यादि ।
 735 तथाच । अहू ददाति थदश्चाति तदेव धनिमो धनम् ।
 अन्ये घृतस्त्रं क्रीडन्ति दारैरपि धनैरपि ॥ १७८ ॥
 तदिदानीं यातु किमतिकान्तोपवर्णनेन ।
 यतः । नाप्राप्यमभिवाच्छन्ति नष्टं नेच्छन्ति शोचितुम् ।
 आपत्त्वपि न मुद्धन्ति नराः पञ्चितवुद्धयः ॥ १७९ ॥
 740 तत् चक्षे वर्षदा लया सोसाहेन भवितव्यम् ।
 यतः । शास्त्रास्थीत्यापि भवन्ति मूर्खाः थलु कियावान् पुरुषः स विदान् ।
 चुचिन्तितं चौषधमातुराणां न नाममाचेष करोत्यरोगम् ॥ १८० ॥
 अन्यत्र । न खल्पमयधवसादभीरोः करोति विज्ञानविधिर्गुणं दि ।

आन्वस्य किं इत्तत्स्थितो ऽपि प्रकाशयत्यर्थमिह प्रदीपः ॥ १८१ ॥

745	तद्व यस्ते दशाविशेषेण शान्तिः करणीया ।	सुखमापतिं सेवेद्वः सुखमापतिं तथा ।
	अपरच्च ।	निपानमिव मण्डकाः सरः पूर्णमिवाण्डजाः ।
		सोद्योगं नरमायानि विवशाः सर्ववस्थदः ॥ १८३ ॥
750	अपिच ।	उत्साहसम्भवमदीर्घसूचं क्रियाविधिञ्च व्यसनेब्बसक्तम् ।
		इतरं छतञ्च दृढसौहर्दं च लक्ष्मीः स्वयं याति निवासेतोः ॥ १८४ ॥
	विशेषतस्मि ।	विनाप्तर्थैर्धर्मिः स्यूश्नति वडमानोऽतिपदं
		समायुक्तोऽप्यर्थैः परिभवपदं याति छपणः ।
		स्वभावादुद्भूतां गुणसमुद्यावास्त्रिविषयां
755	किञ्च ।	सुनिं वैद्विं किं स्मा इतकनकमालोऽपि समते ॥ १८५ ॥
		धनवानिति हि मदस्ते किं गतविभवो विषादमुपवाचि ।
		करनिहितकन्दुकसमाः पातोत्पाता मनुष्याणाम् ॥ १८६ ॥
	अपरच्च ।	अभ्यक्षाया सुखप्रीतिर्वशस्थानि योषितः ।
		किञ्चित्कालोपभोगयानि यौवनानि धनानि च ॥ १८७ ॥
760	अन्यच्च ।	हृस्यर्थं नातिचेष्टेत सा हि धाचैव निर्जिता ।
		गर्भादुत्पतिते जन्मौ मातुः प्रस्तवतः स्त्रौ ॥ १८८ ॥
	यस्ते इष्टणु ।	येन इडलीकृता हंसाः इकास्य इरितीकृताः ।
		मद्यूरास्त्रिचिता येन च ते हृतिं विधास्यति ॥ १८९ ॥
	अपरं च सतां रहस्यं इष्टणु मिच ।	
765		अनयन्त्यर्थमें दुःखं तापयन्ति विपत्तिषु ।
		मोहयन्ति च समन्तौ कथमर्थाः सुखावहाः ॥ १९० ॥
	अपरच्च ।	धर्मार्थं यस्ते विज्ञेष्टा वरं तस्मि निरीकृता ।
		प्रजासानाद्वि पक्षस्य दूरादस्तर्थं वरम् ॥ १९१ ॥
	यतः ।	यथा शानिषमाकाशे पक्षिभिः शापदैर्भुवि ।
770		भक्ष्यते यस्ते मत्स्यसाथा सर्वत्र विज्ञवान् ॥ १९२ ॥

॥ हितोपदेशः ॥

अन्यथा । राजतः सखिसादग्नेषीरतः खजनादपि ।
भयमर्थवतां नित्यं मृत्योः प्राणमृतामिव ॥ १६३ ॥

तथा हि । जन्मनि क्लेशवड्हसे किञ्चु दुःखमतः परम् ।
इच्छासम्पद् यतो नास्ति यच्चक्षा न निवर्त्तते ॥ १६४ ॥

775 अन्यथा भातः इष्टु ।
धनं तावदसुखमं सर्वं क्लेशं पाल्यते ।
सखनाश्वो यथा मृत्युसाक्षादेतत्र चिन्तयेत् ॥ १६५ ॥

सा वृष्णा चेत् परित्यक्ता को इरिद्रिः क ईश्वरः ।
तस्माच्चेत् प्रसरो इत्तो दासं च शिरसि खितम् ॥ १६६ ॥

780 अपरस्तः । यद्यदेव हि वाञ्छेत ततो वाञ्छा प्रवर्तते ।
प्राप्त एवार्थतः सोऽर्थो यतो वाञ्छा निवर्तते ॥ १६७ ॥

किं वड्हना । विन्नश्वासापैः मर्त्यैव सहाच कालो नीयताम् ।

यतः । आमरणान्ताः प्रणयाः कोपास्त्वणभङ्गराः ।
परित्यागास्त्र निःसङ्गा भवन्ति हि महात्मनाम् ॥ १६८ ॥

785 इति शुला स्वाधुपतनको श्रूते । धन्योऽसि मन्त्रर सर्वदाश्रयणीयोऽसि ।
यतः । सन्त एव सतां नित्यमापदुद्धरण्चमाः ।
गजानां पङ्कमग्नानां गजा एव धुरन्वराः ॥ १६९ ॥

तथा च । गुणिनि गुणज्ञो रमते नागुणशीलस्य गुणिनि परितोषः ।
अस्तिरेति बनात् कमलं न हि भेकस्वेकवासोऽपि ॥ २०० ॥

790 अपरस्तः । साध्यः स एको भुवि मानवानां स उच्चमः सत्पुरुषः स धन्यः ।
यस्यार्थिनो वा श्रवणागता वा नाशाविभिन्ना विमुखाः प्रद्यान्ति ॥

तदेवं ते स्वेच्छाहारविहारं कुर्वाणाः समुष्टाः सुखं निवर्त्तन्ति । अथ कदाचिच्छिचाङ्गनामा मृगः केनापि चासितस्तचागत्य मिलितः । ततः पस्त्रादायानं भयहेतुं सम्भाष्य मन्त्ररो जलं प्रविष्टो मूषिकस्त्र विवरं गत उद्दीयमानो काको

795 इच्छायमारुणः । ततो स्वाधुपतनकेन सुदूरं निरूप्य भयहेतुर्न कोऽयवलोकितः ।
पस्त्रादायागत्य पुनः सर्वे मिलिलोपविष्टाः । मन्त्ररेणोक्तम् । भद्र मृग कुशलं ते ।
स्वेच्छया उदकायाहारोऽनुभूयताम् । अत्रावस्थानेन वर्णमिदं सनाथीक्रिय-

ताम् । चिन्नाङ्गो ब्रूते । सुव्वक्त्रासितो इहं भवतां शरणमागतः ।
यतः । सोभादाय भयादापि सन्ध्येच्छरणागतम् ।

800 ब्रह्माहत्यासमं तस्य पापमाङ्गर्भनीषिणः ॥ २०२ ॥

ततस्य भवद्विः सह मित्रलभिच्छामि । हिरण्यको इवदत् । मित्रत्वं तावदस्मामि:
सहायतेन निष्प्रश्नमेव भवतः ।

यतः । औरसं कृतसम्बन्धं तथा वंशक्रमागतम् ।
रचितं व्यसनेभ्यस्य मित्रं श्लेष्यं चतुर्विधम् ॥ २०३ ॥

805 तदत्र खग्निर्विशेषेण खीयताम् । तच्छुला मृगः सामन्दः कृतखेच्छाहारः
पानोयं पीला जलासन्नतस्यायायामुपविष्टः ।

यतः । कूपोदकं वटच्छाया आमा खी इष्टकागृहम् ।
श्रीतकाले भवेदुष्णं उष्णकाले च श्रीतलम् ॥ २०४ ॥

अथ मन्त्ररो ब्रूते । मखे गुग केन चासितो इषि । अस्मिन् निर्जने वने कदाचित्
810 किं व्याधाः सञ्चरन्ति । मृगेणोक्तम् । अस्मि कलिङ्गविषये रक्षाङ्गदो नाम
नृपतिः । स च दिग्विजयकमेणागत्य चन्द्रभागानदीतीरे समावासितकटको वर्तते ।
प्रातस्य तेनाचागत्य कर्पूरस्वरः समीपे भवितव्यम् । इति व्याधानां मुखात् किम्ब-
दल्ली शूद्यते । तदत्रापि प्रातरवस्थानं भयहेतुकमित्यालोच्य तथा कार्यं तथा-
रभताम् । तच्छुला कूर्मः सभयमाह । मित्र जलाशयान्तरं गच्छामि । काकमृ-
815 गावपि उक्तवन्ती । मित्र एवमस्तु । हिरण्यको विमृश्याब्रवीत् । पुनर्जलाशये प्राप्ते
मन्त्ररस्य कुशलम् । सखे गच्छतो इस्ते को विधः ।

यतः । अमांसि जलजन्मूर्त्तां दुर्गं दुर्गनिवासिनाम् ।
स्वभूमिः शापदादीनां राज्ञां सैवं परं वस्तम् ॥ २०५ ॥

सखे सचुपतनक अनेनोपदेशेन तथा भविष्यति ।

820 स्वयं वीक्ष्य वथा वधाः पीडितं स्वनकुम्भस्तम् ।
बणिकपुत्रो इभवद्वःखी सं तथैव भविष्यति ॥ २०६ ॥

त ऊचुः । कथमेतत् । हिरण्यकः कथयति । अस्मि कान्यकुम्भविषये राजा वीर-
सेनो नाम । तेन वीरपुरनाम्नि नगरे तुङ्गवस्तो नाम राजपुत्रो बुवराजः छतः ।
स च महाधनसहस्रः । एकदा स्वनगरं भास्यतिप्रीढयौवनां सावस्थवतीं नाम

825 वशिक्षुपूचवधूम् आलोकयामाच । ततः स्वर्वर्णं गता स्मराकुसितमतिस्थाः
कृते दूरीं प्रेषितवान् ।
यतः । समार्गे तावदासे प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां
स्वाणां तावदिधन्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।
भूषापाकृष्टमुक्ताः अवणपथगता नीलपञ्चाण एते

830 यावलीलावतीनां न इदि धृतिमुषो दृष्टिवाणाः पतन्ति ॥ २०७ ॥
सापि सावस्थवती तद्वलोकनचणात् प्रभृति स्मरश्चरप्रहारजर्जरितहया तदेक-
चिन्ताभवत् ।
तथाचोक्तम् । असत्यं साहस्रं माया मासर्वं चातिलुभता ।
निर्गुणलमश्चौचलं स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥ २०८ ॥

835 अथ दूरीवचनं शुला सावस्थवत्युवाच । अहं पतिव्रता परपुरुषस्यमाचमपि न
करोमि ।
यतः । सा भार्या या गृहे दक्षा सा भार्या या प्रजावती ।
सा भार्या या पतिप्राणा सा भार्या या पतिव्रता ॥ २०९ ॥
कोकिलानां स्वरं रूपं नारीरूपं पतिव्रतम् ।

840 विद्या रूपं कुरुपाणां चमा रूपं तपस्त्रिनाम् ॥ २१० ॥
अन्यच्च । न सा भार्येति ख्यातव्या यस्मां भर्ता न तुष्टति ।
अग्निसाच्चिकमर्यादो भर्ता हि शरणं स्त्रियाः ॥ २११ ॥
ततो अद्यदादिश्चिति मे प्राणेश्चरल्लदेवाहमविचारितं करोमि । दूर्योक्तम् । यत्य-
मेतत् । सावस्थवत्युवाच । सत्यमेवैतत् । ततः सर्वमेव सावस्थवत्या यथाभिहितं

845 दूर्या गता तुङ्गबलस्याये निवेदितम् । तच्छुला तुङ्गबलो इवदत् । विषमेषुणा
ब्रह्मितहयस्यां विना कथमहं जीविष्यामि । कुट्ठिन्याह । खामिनानीय समर्पयि-
तव्येति । स प्राह । कथमेतच्छक्यम् । कुट्ठिन्याह । उपायः क्रियताम् ।
तथाचोक्तम् । उपायेन हि यच्छक्यं न तच्छक्यं पराक्रमैः ।
शृगालेन इतो इस्तो गच्छता पङ्कवर्त्मना ॥ २१२ ॥

850 राजपुचः पृच्छति । कथमेतत् । सा कथयति । अस्मि ब्रह्मारथे कर्पूरतिलको
नाम इस्ती । तमवलोक्य सर्वे शृगालास्त्रिन्यन्ति स्म । यद्यथं केनायुपायेन विद्येत

तदास्माकमेतदेहेन मासचतुष्टयस्य स्वेच्छाभोजनं भवेत् । ततस्यामध्यादेकेन
दृष्टिप्रसादेन प्रतिज्ञा कृता । मया बुद्धिप्रभावादस्य मरणं साध्यितव्यम् ।
अनन्तरं स वस्त्रकः कर्पूरतिलकस्मीपं गला साष्टाङ्गपातं प्रणम्योवाच । देव
855 दृष्टिप्रसादं कुरु । हसी कृते । कस्त्रं कृतः समायातः । सोऽवहत् । अमुको
इहम् । सर्वे वनवासिभिः पश्युभिर्मिलिला भवत्सकार्यं प्रख्यापितः । अदिना राजा
स्थानु न युक्तम् । तदचाटवीराच्चेऽभिषेकं भवान् सर्वस्वामिगुणोपेतो निरूपितः ।
यतः । सुखाचारजनाचारैरतिश्छः प्रतापवान् ।

धार्मिको नीतिकुशलः स खामी चुच्छते भुवि ॥ २१३ ॥

860 अपरस्य पश्य । राजानं प्रथमं विन्देत् ततो भार्यां ततो धनम् ।
राजन्यसति स्त्रोके ऽस्मिन् कुतो भार्या कुतो धनम् ॥ २१४ ॥

अन्यस्य । पर्जन्य इव भूतानामाधारः पृथिवीपतिः ।
विकल्पे ऽपि हि पर्जन्ये जीवते न तु भूपतौ ॥ २१५ ॥

किञ्च । गियतविषयवर्तीं प्रायश्चो दण्डयोगात्-
865 अगति परवशे ऽस्मिन् दुर्लभः साधुकृतः ।
कृशमपि विकलं वा व्याधितं वाधनं वा
पतिमपि कुलनारी दण्डभीत्याभ्युपैति ॥ २१६ ॥

तथा सर्ववेळा न चलति तथा क्षत्रिया सलरमागम्यतां देवेन । इत्युक्ता उत्त्वाय
चलितः । ततोऽस्मी राज्यसोभाष्टः कर्पूरतिलकः शृणालदर्शितवर्त्मना धावन्
870 महापद्मे निमग्नः । हसिनोक्तम् । स्त्रे शृणाल किमधुना विघ्नेयं महापद्मे
पतितोऽहम् । शृणालेन विहसोक्तम् । देव मम पुञ्चाये हसं दत्तोन्तिष्ठ ।
यस्य वचसि लया विश्वासः कृतस्य स्त्रेन फलमेतत् ।

तथा चोक्तम् । यदा सत्प्रसारहितो भविष्यति भविष्यति ।
तदासच्चनगोष्ठीषु पतिष्यति पतिष्यति ॥ २१७ ॥

875 ततो महापद्मे निमग्नो हसी शृणालैर्भूचितः । अतोऽहं ब्रवीमि । उपायेन
हि वच्छक्यमित्यादि । ततः कुट्टिन्युपदेशेन तं चारुदत्तनामानं बण्डिक्पूर्वं स
राजपुत्रः सेवकं चकार । ततोऽस्मी तेन सर्वविश्वासकार्येषु नियोजितः । एकदा
कुट्टिन्युपदेशेन तेन राजपुत्रेण स्त्रातानुसिस्त्रेन कलकालस्तारधारिणोक्तम् ।

चारदन्त मया मासमेकं यावद्गौरीव्रतं कर्त्तव्यम् । तदशारभ्य प्रतिराचमेकं
कुलीनां युवतीमानीय समर्पय । सा मया यथोचितेन विधिना पूजयितव्या । ततः
880 स चारदन्तस्तथाविधां तस्मीमानीय समर्पयति । पञ्चात् प्रच्छब्दः किमयं करो-
तीति निरूपयति । स च तुङ्गवस्त्रसां युवतीमस्तृशब्देव दूरादस्तास्त्रारग्न्य-
चन्दनैः समूच्य रचकं इत्था तत्वसमेव ग्रस्यापयति । अथ तेन बण्डिकपुचेण तद्
दृष्टोपजातविश्वासेन सोभाङ्गष्टमनसा खवधूः समानीय समर्पिता । स च तुङ्गव-
885 स्त्रसां इदयप्रियां सावस्त्रवतीं विज्ञाय स्वयम्भुमुत्पाद्य निर्दयमालिङ्गानन्दोद्दी-
खितसोचनः प्रहृष्टमना बहुविधामनङ्गकीडां विधाय पर्यङ्गे तथा सह सुख्वाप ।
तदालोक्य बण्डिकपुचेणित्विलिखित इव इतिकर्त्तव्यतामूढः परं विषादमुपागतः ।
तथा लयापि भवितव्यमिति । ततस्तदचनमवधीर्य भइता भयेन मन्त्ररो जसाअ-
यमुत्सृच्य प्रचलितः । ते ऽपि हिरण्यकादयस्तमनुजग्नुः । ततः स्त्रे गच्छन्
890 केनापि व्याधेन बनं पर्यटता स मन्त्ररः प्राप्तः । स च तं शृङ्खिला उत्पाद्य धनुषि
बङ्गा धन्यो इस्त्रीत्यभिधाय खण्डाभिमुखं प्रयातः । अथ ते छगवायस्त्रूषिकाः
परं विषादमपगतास्तमनुगच्छन्ति स्म । ततो हिरण्यको विलपति ।

एकस्य दःखस्य न यावदनं गच्छाम्यहं पारमिवार्णवस्य ।

तावहृतीयं समपस्थितं मे छिद्रेष्वनर्था बङ्गलीभवन्ति ॥ ११८ ॥

खभावजं तु यन्मित्रं भाग्येनैवाभिजायते ।

तदविमसौर्याद्यमापत्तिः न मन्त्रिः ॥ २१६ ॥

अपि च । न मातरि न दारेषु न सोदर्ये न चात्मजे ।

विश्वासस्तादृशः पंसां यादृच्छिन्ने स्वभावजे ॥ ३१० ॥

इति मुङ्गर्विचिन्थ । अहो मे दर्दीवम् ।

900 यतः । खकर्मसन्नागविचेष्टितानि कालान्तराद्वच्छुभाशुभानि ।

दूरैव दृष्टानि मथैव तानि जन्मान्तराणीव दशान्तराणि ॥ २२१ ॥

अथवा इत्यमेवैतत् । कायः सन्निहितापायः सम्बद्धः पदमापदाम् ।

समागमाः सापगमाः सर्वमृत्यादि भङ्गरम् ॥ २१२ ॥

पुनर्विनृष्टश्चाह । श्रोकारातिभयत्राणं प्रीतिविश्रमभाजनम्

१०५ केन रत्नमिदं सूर्यं मिच्चमित्यचरदयम् ॥ २२३ ॥

किञ्च । मित्रं प्रीतिरसायनं नयनयोरानन्दं चेतसः
पात्रं यत् सुखदुःखयोः सह भवेत्तिरेण तद् दुर्लभम् ।
ये चान्ये सुहृदः समृद्धिसमये द्रव्याभिलाषाकुलास-
ते सर्वत्र मिलन्ति तत्त्वनिकषयावा तु तेषां विपत् ॥ २२४ ॥

910 इति बड़ विलय हिरण्यकश्चिचाङ्गलधुपतनकावाह । यावदयं व्याधो वनाक
निःसरति तावन्नन्दरं मोचयितुं यतः क्रियताम् । तावूचतुः । सबरं यथाका-
र्यमुपदिश । हिरण्यको ग्रूते । चिचाङ्गो जलसमीपं गता मृतमिव आत्मानं
निष्ठेष्टं दर्शयतु । काकस्य तस्योपरि स्थिता चक्षा किमपि स्थितु । नूनमनेन
सुभकेन मृगमांसार्थिना तत्र कच्छपं परित्यज्य सबरं गमन्यम् । ततो इहं मन्त्ररस्य
915 बन्धनं क्लेश्यामि । ततस्चिचाङ्गलधुपतनकाभ्यां शीघ्रं गता तथानुषिते सति च
व्याधः परित्रामः पानीयं पीता तरोरधस्तादुपविष्टः सन् तथाविधं मृगमवसोक्ष्म
कच्छपं जलसमीपे निधाय कर्त्तरिकामादाय प्रइष्टमना मृगान्तिकं चलितः ।
अचाल्लरे हिरण्यकेनागत्य द्वितीयबन्धनः च कूर्मः सबरं जलाशयं प्रविष्टः । च च
मृग आसनं तं व्याधं विलोक्य उत्थाय इतुं पलायितः । प्रत्यावृत्य सुभको
920 यावत् तदत्तलमायाति तावत् कूर्मपञ्चमचिन्तयत् । उचितमेवैतत् ममाश-
मीक्षकारिणः ।

यतः । यो भ्रुवाणि परित्यज्य अभ्रुवाणि निषेवते ।
भ्रुवाणि तस्य नम्मनि अधुवं नष्टमेव हि ॥ २२५ ॥
ततो इस्तो खकर्मवशान्निराशः कटकं प्रविष्टः । मन्त्ररादवस्थ सर्वं मुक्तापदः
925 खस्तानं गता यथासुखमास्तिताः । अथ राजपुत्रैः शानन्दमुक्तम् । सर्वं श्रुतवनः
सुखिनो वयम् । यिद्द्वं नः समीहितम् । विष्णुशर्वोवाच । एतावद्वतामभिलिपितं
सम्बन्धम् । अपरमपीदमस्तु ।

मित्रं प्राप्नुत सज्जना जनपदैः सज्जीः समालभ्यताम्
भूपालाः परिपालयन्तु वसुधां शश्वत् खधर्मे स्थिताः ।
930 आसां मानसतुष्टुते सुकृतिनां नीतिर्गवोढेव वः
कल्पाणं कुरुतां जनस्य भगवांस्त्राद्वचूडामणिः ॥ २२६ ॥
इति विष्णुशर्मसङ्कृतहितोपदेशे मित्रलाभो नाम प्रथमः कथासंग्रहः ॥

॥ सुहङ्ग्रेदः ॥

अथ राजपुत्रा ज्ञुः । आर्य मित्रसाभः अुत्सावदस्माभिः । इदानीं
 सुहङ्ग्रेदं ओतुमिष्टामो वयम् । विषुशर्मोवाच । सुहङ्ग्रेदं इषुत चक्षायमाचः
 935 शोकः ।

वर्द्धमानो महाक्षेत्रो द्वगेन्द्रियोर्वने ।
 पिष्टुनेनातिख्युभेन जमुकेन विनाशितः ॥ १ ॥

राजपुत्रैहस्तम् । कथमेतत् । विषुशर्मो कथयति । अस्मि इच्छापथे सुवर्णवती
 नाम नगरी । तच वर्द्धमानो नाम वालिषो महाधनः प्रतिवर्षति । तस्म प्रभूते
 940 ऽपि विष्टे ऽपराज् वन्धुनतिष्ठद्वाज् विष्टोक्त्य पुनर्र्थद्विः करणीयेति
 मतिर्बद्धव ।

यतः । अधो ऽधः पश्यतः कस्य महिमा नोपशीयते ।
 उपर्युपरि पश्यन्तः सर्व एव इरिद्विति ॥ २ ॥

अपरज्ज । ब्रह्माहा ऽपि नरः पूज्यो चक्षासि विपुलं धनम् ।
 945 अश्विनस्तुष्ववंशो ऽपि निर्धनः परिभृयते ॥ ३ ॥

अव्यवसायिनमखसं दैवपरं साहस्राच्च परिहीनम् ।
 प्रमदेव हि दृढपतिं नेत्रल्युपगूहितुं लक्षीः ॥ ४ ॥

किञ्च । आलस्यं खीर्षेवा सरोगता अम्भूमिवासस्म ।
 सन्नोषो भीरुलं वह्य आघाता महस्य ॥ ५ ॥

950 यतः । समदा सुखितसन्नो भवति स्वर्यथापि यः ।
 कृतकायो विधिमन्त्ये न वर्द्धयति तस्म ताम् ॥ ६ ॥

अपरज्ज । निरसाहं निरानन्दं निर्विर्घ्यमरिनन्दनम् ।
 मासा शीमनिनी काचित् अनयेत् पुष्पमीदृशम् ॥ ७ ॥

तथा चुक्तं । असञ्च चैव लिपेत् लञ्चं रचेद्वेचया ।
 955 रचितं वर्द्धयेत् सम्यक् वृद्धं तीर्थेषु निचिपेत् ॥ ८ ॥

अवर्द्धमानस्त्वार्थः कालेन स्वल्पव्यये इयज्ञमवत् चयमेति । अनुपभुव्यमानस
निष्ठयोजन एव ।

तथा चुक्तं । असञ्चनस्य चयं दृष्टा वल्लीकस्य च सञ्चयम् ।
 अवस्थं दिवसं कुर्यात् दानाध्ययनकर्माभिः ॥ ९ ॥

960 अतः । असविन्मुनिपातेन क्रमशः पूर्वते घटः ।
 च ऐतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥ १० ॥

इति सञ्चिन्ध वर्द्धमानः सञ्चीवकमन्दकनामानी दी दृष्टभी धुरि नियोज्य
श्वकठं जानाविधर्व्यपूर्णं छला वाणिज्येन काश्मीरं प्रति चक्षितः ।

अतः । को इतिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम् ।
 965 को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् ॥ ११ ॥

अथ गच्छतस्य दुर्गनामि महारथे भगवानानुः सञ्चीवको निपतितः । एतदा-
लोक्य वर्द्धमानो इचिन्तयत् ।

करोतु नाम जीतिज्ञो व्यवसायमितस्ततः ।
 फलं पुणसादेव साधदिधेर्मनसि स्तितम् ॥ १२ ॥

970 किञ्चु । विस्थायः सर्वथा ऐयः प्रत्यौहः सर्वकर्मस्तान् ।
 तस्मादिस्थायमुत्सृच्य साधसिद्धिर्विधीयते ॥ १३ ॥

इति सञ्चिन्ध सञ्चीवकं तत्र परित्यज्य वर्द्धमानस्त्वितः । सञ्चीवको इपि कथं
कथमपि सुरक्षये भरं कुर्वस्त्वैव वने स्तितः ।

अतः । निमग्नस्य पदोराशो पर्वतात् पतितस्य च ।
 975 तत्केषापि इष्टस्य आयुर्दर्शाणि रचति ॥ १४ ॥

अपरस्त्र । नाकाले विषते जनुविहृः शरस्तैरपि ।
 कुम्भायैव संस्युष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ १५ ॥

अतः । अरचितं तिठति ईवरचितं सुरचितं ईवहतं विनश्यति ।
 जीवत्वनाथो इपि वने विषर्जितः छतप्रथलो इपि शृणे न जीवति ॥

980 ततो दिनेषु गच्छत्वा सञ्चीवकः स्वेच्छाद्वारादिकामेन तामरसानीं परिव्यमन् ।

इष्टपुष्टाङ्गो वस्तवक्नाद । तस्मिन् वरे पिङ्गलकगामा खिंहः सभुजोपार्जित-
रात्यसुखमनुभवक्षास्ते ।

यथोक्तं । नाभिषेको न संखारः खिंहस्त क्रियते वृग्नैः ।

विक्रमार्जितरात्यस्त खयमेव वृगेक्षता ॥ १७ ॥

985 ए चैकदा पिपासाकुलितः पानीयं पानुं यमुनाकर्ष्णमगमत् । तेज ए तच
खिंहेनानग्नुभूतपूर्वकं प्रस्त्रयघनगर्जितमिव सञ्जीवकर्दितमआदि । तच्छुलासी पा-
नीयमपीला सचकितं परिदृश्य खस्तानमागत्य किमिदमित्यालोच्य तूष्णीं खितः ।
ए ए तथाविधः करटकदमनकाभ्यां तमन्तिपुच्छाभ्यां इटगालाभ्यां दृष्टः । तं
तथाविधं दृष्ट्वा दमनकः करटकमाह । सखे करटक किमित्यमुदकार्थी
990 खासी पानीयमपीला मन्दं मन्दमवतिष्ठते । करटको ब्रूते । मिच दमनक मम
सम्प्रतेनास्त्र सेवैव न क्रियते । तत् किमस्त चेष्टानिरूपणेन । यतोऽनेन राज्ञा
अवधीरिताभामावाभ्यां महदुःखमनुभूतम् ।

सेवया धनमिच्छद्धिः सेवकैः पश्च यत्क्रतम् ।

खातच्यं यच्छरीरस्त मूढैसादपि इारितम् ॥ १८ ॥

995 अपरस्त । श्रीतवातातपक्षेशान् बहुन्मे ये परात्रिताः ।
तद्देवापि मेधावी तपस्त्रिया सुखी भवेत् ॥ १९ ॥

अन्यस्त । एतावस्त्राप्याप्यसाफल्यं यदनाथन्तद्विजिता ।

ये पराधीनतां यातास्ते वै जीवन्ति के वृत्ताः ॥ २० ॥

अपरस्त । एवि गच्छ पतोन्तिष्ठ वद मौनं समाचर ।

1000 किञ्च । एवमाशायहयस्तैः क्रीडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥ २१ ॥

अन्यस्त । अबुद्धैरर्थसाभाय यस्तस्तीभिरित्व खयम् ।

आत्मा संखात्य संखात्य परोपकरणीक्षतः ॥ २२ ॥

अन्यस्त । या प्रक्षात्यैव चपला निपतत्यश्चावपि ।

स्त्रामिनो बहु मन्यन्मे दृष्टिं तामपि सेवकाः ॥ २३ ॥

1005 विशेषतस्त । प्रणमत्युच्चित्तेतोर्जीवित्तेतोर्विमुच्चित्ति प्राणान् ।

दुःखीयति सुखहेतोः को मूढः सेवकादन्यः ॥ २४ ॥

अपरस्त । मौनान्मूर्खः प्रवचनपटुवातुस्तो जस्तको वा

चान्या भीर्हर्यदि न सहते प्रायशो नाभिजातः ।
धृष्टः पार्श्वे वसति नियतं दूरतस्याप्रगत्यः
1010 सेवाधर्मः परमगहनो योगिनामप्यगत्यः ॥ २५ ॥

दमनको इवीत् । मित्र सर्वथा मनसा अपि नैतत्कर्त्तव्यम् ।
कथं नाम न सेवने यद्रातः परमेश्वराः ।
अचिरेणैव ये तुष्टाः पूरथनि मनोरथान् ॥ २६ ॥

अन्यत्र । कुतः सेवाविहीनानां चामरोद्भूतस्यदः ।
1015 उद्गुणधवलाच्च वनवाजिवारणवाहिनी ॥ २७ ॥

करटको ब्रूते । तथापि किमनेनाव्यापारेणास्माकम् । अव्यापारेषु व्यापारः
सर्वथा परिहरणीयः ।

पश्च । अव्यापारेषु व्यापारं यो नरः कर्तुमिष्टति ।
स भूमौ निहतः श्रेते कीलोत्पाटीव वानरः ॥ २८ ॥

1020 दमनकः पृच्छति । कथमेतत् । करटकः कथयति । अस्मि भगवदेशे धर्मारस्य-
सन्धिहितवसुधायां इुभदनामाचा कायस्तेन विहारः कारयितुमारभः । तत्र
करपत्रविदार्थमाणकाष्ठस्तम्भस्य कियद्गुरविदीर्णस्त्रिद्वयस्य मध्ये कीलकः सूच-
धारेण निहितः । तत्र स वनवासी महान् वानरयूथः क्रीडनार्थमायातः ।
तेष्वेको वानरः कालदण्डप्रेरित इव तं कीलकं इस्ताभ्यां धृतोपविष्टः । ततस्तस्य

1025 मुक्तदयं सम्भानं काष्ठदयाभ्यन्तरे प्रविष्टम् । अवन्नरं सहजचपलतया महता
प्रथमेन कीलकमाङ्गष्टवान् । आङ्गष्टे भूति काष्ठाभ्यां चूर्णिताएङ्गदयः पश्चलं गतः ।
अतो इह इवीभि । अव्यापारेषु व्यापारमित्यादि । दमनको ब्रूते । तथापि स्त्रामि-
चेष्टानिष्टपणं सेवकैः कर्त्तव्यम् । करटको ब्रूते । यः सर्वाधिकारे निषुकः
प्रधानमन्त्री स करोतु । यतो इन्द्रियिना पराधिकारचर्चां न कर्त्तव्या ।

1030 पश्च । पराधिकारचर्चां यः कुर्व्यात् स्त्रामिहितेष्टया ।
स विषीहति चित्कारात् ताजितो गर्वभो यथा ॥ २९ ॥

दमनकः पृच्छति । कथमेतत् । करटकः कथयति । अस्मि वाराणस्यां कर्पूर-
पटो नाम रजकः । स चैकदाभिनववयस्तथा भार्यया सह चिरात् केलिं हाला
निर्भरं प्रसुप्तः । तदनन्नरं इत्याणि हर्त्तु तद्गृहं चौरः प्रविष्टः । तस्य प्राङ्गणे

1035 गईभो बहुस्थिष्टति । उम्मुरचोपविष्टः । तं चौरमवस्तोक्य गईभः आनमाह ।
भवतोऽयं व्यापारः । तत् किमिति लम्बैः शब्दं छत्वा स्वामिनं न जाग्रयसि ।
कुकुरो ग्रूते । नियोगस्तास्त्र चिन्ता लव्या न कार्या । लमेव जानासि यथा
ऽहमस्य एहरकां करोमि । यतोऽयं चिराक्षिष्टतो ममोपयोगं न जानाति ।
तेनाधुना ममाशारदाने अपि मन्दादरः । विना विधुरदर्शनं स्वामिनोऽनुजीविषु
1040 मन्दादरा भवन्ति । गईभो ग्रूते । इष्टु रे वर्वर ।

यात्ते कार्यकाले यः स किं भृत्यः स किं सुहृत् ।

कुकुरो ग्रूते । यो न समावयेद्गृत्यान् कार्यकाले स किं प्रभुः ॥ ३० ॥
किञ्च । आश्रितानां भूती स्वामिसेवायां धर्मसेवने ।

पुच्छोत्पादने चैव न सन्ति प्रतिहस्तकाः ॥ ३१ ॥

1045 ततो गईभः सकोपमाह । आः पापीयांस्त्रं यः स्वामिकार्योपेषां करोयि ।
भवतु । यथा स्वामी जागर्ति तथा स्वया कर्तव्यम् ।
यतः । इष्टतः सेवयेदर्कं अठरेण दुताशनम् ।

स्वामिनं सर्वभावेन परस्तोकममायथा ॥ ३२ ॥

इत्युक्ता स अतीव चित्कारं छतवान् । ततः स रजकलेन चित्कारेण प्रवुद्धो
1050 निद्राविमर्हकोपादुत्ताय गईभं सगुडेन ताउथामास । तत्सेन ताउनेन गईभः
पञ्चलं गतः । अतोऽयं ब्रवीमि पराधिकारपञ्चामित्यादि । पञ्च पञ्चूलामन्त्ये-
षणमस्तां नियोगः । अतः स्वनियोगस्त्रैव चर्चा क्रियताम् । विमृश्य । किञ्चस्य
तथा अपि चर्चया न प्रयोगनम् । यतः । आवयोर्भवित्त्वेषाहारः प्रचुरस्थिष्टति ।
दमलकः सरोपमाह । कथमाशारमात्मार्थी भवान् गृपं सेवते । सेवकेन एतद-
1055 युक्तमुक्तम् ।

यतः । सुहदामुपकारकारस्तात् दिष्टतामथपकारकारस्तात् ।

गृपसंशय इवते बुधैर्ज्ञठरं को न विभर्ति केवलम् ॥ ३३ ॥

जीविते यस्त्र जीवन्ति विप्रा मित्रासि वान्धवाः ।

सफलं जीवितं तस्य आत्मार्थं को न जीवति ॥ ३४ ॥

1060 अपि च । यस्त्रिन् जीवन्ति जीवन्ति वैश्वः स तु जीवतु ।

काकोऽपि किं न कुरते चक्षा स्वोदरपूरणम् ॥ ३५ ॥

पश्च । पञ्चभिर्याति दावलं पुराणैः को ऽपि मानवः ।
को ऽपि लक्ष्मैः छती को ऽपि लक्ष्मैरपि न लभते ॥ ३६ ॥

यतः । मनुष्यजातौ तु ज्ञायां भूत्यत्वमतिगर्हितम् ।
प्रथमो यो न तत्रापि सो ऽपि जीवत्सु गच्छते ॥ ३७ ॥

1065 तथा चोक्तं । वाजिवारण्लोहानां काष्ठपाषाणवासस्वाम् ।
गारीपुरुषतोथानामन्तरं भद्रदन्तरम् ॥ ३८ ॥

तथा हि । अस्यज्ञायु वसावशेषमलिङ्गं निर्मांसमयस्थिकं
ज्ञा लक्ष्मा परितोषमेति न च तत्त्वं चुधाश्रान्तये ।

1070 चिंहो जनुकमङ्गमागतमपि त्यक्ता निहनि दिपं
सर्वं छक्षुगतो ऽपि वाञ्छति जनः सत्त्वानुरूपं फलम् ॥ ३९ ॥

अपरस्त्र । पश्च सेष्वसेवकयोरन्तरम् ।
खात्मूलसालनमधस्यरणावपातं भूमौ निपत्य वदनोदरदर्शनं च ।

ज्ञा पिष्ठदस्त्र बुरते गजपुङ्गवस्तु धीरं विलोकयति चाटुश्वैर्ज्ञा भुक्ते ॥ ४० ॥

1075 किञ्च । यज्ञीव्यते चणमपि प्रथितं मनुष्यै विज्ञानविक्रमयशोभिरभव्यमानम् ।
तज्ञाम जीवितमिह प्रवदन्ति तज्ञाः काको ऽपि जीवति चिराय वस्ति च भुक्ते ।

अपरस्त्र । अदितिहितविचारपूर्वन्यबुह्नः श्रुतिविवर्यैर्द्युभिर्विष्कृतस्य ।
उद्दरभरणमाचकेवसेच्छोः पुरुषपश्चोऽपि पश्चोऽपि को विशेषः ॥ ४२ ॥

करटको ब्रूते । आदां तावदप्रधानौ तदाप्यावयोः किमन्या विचारण्या ।

1080 दमनकः पुनराह । कियता कालेनामात्रः प्रधानतामप्रधानतां वा लभेत ॥

यतः । न कस्यचित् कस्यदिह स्यभावाङ्गवत्युदारो ऽभिमतः खलो वा ।

स्त्रोके गुरुलं विपरीततां वा खस्तेष्टितान्वेव नरं नदन्ति ॥ ४३ ॥

किञ्च । आरोप्यते शिला शैले घलेन महता यथा ।

1085 निपात्यते चणेनाधस्याद्यात्मा गुणदोषयोः ॥ ४४ ॥

तद्वात् खथनायत्तो ज्ञात्मा सर्वस्य ।
चात्यधो ऽधो ब्रजत्युच्चैर्गः खैरेव कर्मभिः ।
कूपस्त्र लनिता घदत् प्राकारस्त्रेव कारकः ॥ ४५ ॥

करटको वदति । अथ भवान् किं ब्रवीति । दमनक आह । अथं तावत् स्थामी
 1090 पिङ्गलकः पानीयमपीता कुतो ऽपि भवात् सचकितं परिष्ट्रियोपविष्टः । करटको ब्रूते । किं तत्र तं जानायि । दमनको वदति । किं प्रज्ञावतामविदितमस्ति । उपर्युक्तं । उदीरितो ऽर्थः पश्चुना ऽपि शृणते इयास्त्र नागास्त्र वहनि देशिताः ।

अनुक्रमपूर्वानि पञ्चितो जनः परेष्ठितज्ञानफला हि बुद्ध्यः ॥ ४६ ॥

अपिच । आकारैरिष्ठितैर्गत्या सेष्या भाषणेन च ।

1095 नेत्रवल्लविकारेण सञ्चाते ऽन्तर्गतं मनः ॥ ४७ ॥

तदृच भयप्रस्तावे ऽहमेन प्रज्ञावलेनात्मीयं करिष्यामि ।

यतः । प्रस्तावसदृशं वाक्यं सञ्चावसदृशं प्रियम् ।

आत्मशक्तिस्तं कोयं यो जानाति च पञ्चितः ॥ ४८ ॥

करटको वदति । सखे तं सेवानभिज्ञः ।

1100 यज्ञ । अनाहतो विशेषस्तु अष्टुष्टो बङ्ग भाषते ।

आत्मानं मन्यते प्रीतं भूपालस्त्र च दुर्जतिः ॥ ४९ ॥

दमनको ब्रूते । भद्र कथमहं सेवानभिज्ञः ।

पश्य । किमपस्ति स्त्रभावेन सुन्दरं वायसुन्दरम् ।

यदेव रोचते यस्तौ भवेत् तस्य सुन्दरम् ॥ ५० ॥

1105 अपरञ्च । यस्य यस्य हि यो भावसेन तेज हि तं नरम् ।

अनुग्रविष्ट मेधावी किप्रमात्रवशं नवेत् ॥ ५१ ॥

अन्यञ्च । को ऽचेत्यहमिति ब्रूयात् सम्बगादेश्येति च ।

आज्ञामवितयां कुर्यात् यथाशक्ति महीपतेः ॥ ५२ ॥

किञ्च । अस्येच्छु धृतिमान् प्राज्ञश्चायेवानुगतः सदा ।

1110 आदिष्टो न विकल्पेत स राजवस्तिं वसेत् ॥ ५३ ॥

करटको ब्रूते । कदाचित् लामनवस्त्रप्रवेशादवमन्यते स्थामी । दमनक आह ।

अस्त्वेवं । तथाध्यनुजीविना साक्षिधमवस्थं करणीयम् ।

यतः । दोषभीतेरनारम्भः कापुरुषस्त्र सचहम् ।

कैरजीर्णभयाद्वातर्मीजितं परिहीयते ॥ ५४ ॥

1115 पश्य । आसनमेव नृपतिर्भेजते मनुष्यं विद्याविहीनमकुरुतीनमवश्चतं वा ।

प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा खताच्च चः पार्वतो वसति तं परिवेष्टयन्ति ॥ ५५
करटको ब्रूते । अथ तच गला किं वक्ष्यति । इमनक आह । इष्टु किमनुरक्तो
विरक्तो वा मयि खामीति ज्ञास्यामि तावत् । करटको ब्रूते । किं तज्ज्ञान-
चक्षणम् । इमनको ब्रूते । इष्टु ।

1120

दूरादवेचणं हायः सब्दन्ते सादरो भृशम् ।
परोच्चे ऽपि गुणस्थाधा स्मरणं प्रियवस्तुषु ॥ ५६ ॥
तत्त्वेवके ऽनुरक्तिश दानं प्रीतिविवर्द्धनम् ।
सुरक्तेश्वरचिक्षानि दोषे ऽपि गुणसंघर्षः ॥ ५७ ॥
कालयापनमाशानां वर्द्धनं फलस्वरूपनम् ।

1125

विरक्तेश्वरचिक्षानि जानीयान्तिमान् नरः ॥ ५८ ॥
एतज्ज्ञानात् यथा चायं ममायत्तो भविष्यति तद्वक्ष्यामि ।
यथा । अपाथसन्दर्शनजां विपत्तिमुपाथसन्दर्शनजां च सिद्धिम् ।
मेधाविनो नीतिविधिप्रयुक्तां पुरः स्फुरन्तीमिव दर्शयन्ति ॥ ५९ ॥

अपरच्च । दोषा गुणा गुणा दोषा दोषा गुणा गुणाः ।

1130

रक्ते विरक्ते मध्यस्ते खामिनि चिकित्षा गुणाः ॥ ६० ॥
करटको ब्रूते । तथायप्राप्ते प्रसावे न वक्तुमर्हति ।
यतः । अप्राप्तकालवचनं दृहस्तिरपि ब्रुवन् ।
प्राप्तुयादुद्यवज्ञानमपमानं च शाश्वतम् ॥ ६१ ॥

इमनको ऽन्नवीत् । मिच मा भैषीः । नाहमप्राप्तावश्वरवचनं वक्ष्यामि ।

1135 यतः ।

आपयुक्तार्गगमने कार्यकालात्यच्छु च ।
अपृष्ठेनापि वक्तव्यं दृत्येन द्वितिमिच्छता ॥ ६२ ॥
यदि च प्राप्तावश्वरो ऽपि मन्त्रो नया न वक्तव्यस्थादा मन्त्रित्वमेव ममानुपपत्तम् ।
यतः । कल्पयति येन दृत्यं येन च सोके प्रवृत्तते बह्निः ।
स गुणसोन च गुणिना रक्ष्यः संवर्द्धनीयस्य ॥ ६३ ॥

1140

तद्वद्वानुजानीहि पिङ्गलकसमीपमहं गच्छामि । करटको ब्रूते । इममस्तु यथा-
भिप्रेतमनुष्ठीयताम् ।
गम्यतामर्थलाभाय चेमाय विजयाय च ।

शुपचिनाशाय पुनरागमनाय च ॥ ६४ ॥

ततो दमनको विस्ति इव पिङ्गलकसमीपं गतः । अथ दूरादेव राजा दृष्टः
1145 सादरं प्रवेशितसं शाष्ट्राङ्गं प्रणयोपविष्टः । राजाह । चिराहृष्टो ऽसि । दमनको
ब्रूते । यद्यपि मया सेवकेन श्रीमहेवपादानां न किञ्चित् प्रयोजनमस्ति तथापि
ग्रामकाले ऽनुजीविना शाश्विधमवस्थं कर्त्तव्यमित्यागतो ऽस्मि ।

दनस्य निर्वर्षणकेन राजन् कर्णस्य कर्णुधनकेन वा ऽपि ।

दणेन कार्यं भवतीश्वराणां किमङ्गवाक्यपाणिमता नरेण ॥ ६५ ॥

1150 यद्यपि खामिना चिरावधीरितस्य मे बुद्धिविनाशः शक्षते तदपि न ।

यतः मणिर्लुठति पादेषु काचः शिरसि धार्तते ।

कथविक्रमदेवायां काचः काचो मणिर्मणिः ॥ ६६ ॥

अन्यच्च ॥ कदर्थितस्यापि च धैर्यस्तन्मेरुद्गेर्विनाशो न हि शक्तनीयः ।

अधः कृतस्यापि तनूनपातो नाधः शिखा याति कदाचिदेव ॥ ६७ ॥

1155 देव सर्वथा विशेषेण खामिना भवितव्यम् ।

यतः । निर्विशेषं यदा राजा समं सर्वेषु वर्तते ।

तदोद्यमसमर्थानामुत्साहः परिइन्यते ॥ ६८ ॥

किञ्च । चिविधाः पुण्ड्रा राजन् उत्तमाधममध्यमाः ।

नियोजयेत् तथैवेतांस्त्रिविधेभ्येव कर्मसु ॥ ६९ ॥

1160 यतः । खान एव हि युज्यन्ते भृत्याशाभरणानि च ।

न हि चूडामणिः पादे नूपुरो न च मूर्दनि ॥ ७० ॥

अपि च । कनकभूषणसंयहसोचितो चहि मणिखपुणि प्रणिधीयते ।

न च विरौति न चापि च शोभते भवति योजयितुवचनीयता ॥ ७१ ॥

अन्यच्च ॥ मुदुटे रोपितः काचस्यरणाभरणे मणिः ।

1165 न हि दोषो महेरसि किञ्चु शाधोरविद्धता ॥ ७२ ॥

पश्च । बुद्धिमाननुरक्तो ऽयमिहोभवनुषो जनः ।

इति भृत्यविचारद्वारा भूत्यैरापूर्यते नृपः ॥ ७३ ॥

तथा हि । अथः शस्त्रं शास्त्रं वीणा वार्षी नरस्य नारी च ।

प्राण्य भगुव्यविशेषं भवति चोग्या अयोग्याश्च ॥ ७४ ॥

1170 अथवा । किं भृत्येनावमर्थेन किं शक्तेनापकारिणा ।
भक्तं शक्तं च मां राजन् नावद्वातु लमर्हसि ॥ ७५ ॥

यतः । अवद्वानाद्राज्ञो भवति मतिशीलः परिजनह
ततस्तात्प्राधान्याद्वति न चमीपे बुधजनः ।
बुधेष्वक्ते राज्ये न हि भवति नीतिर्गुणवती
विपक्षाधारां नीतौ सकलमवशं सीहति जगत् ॥ ७६ ॥

1175 अपरस्त देव । अनं जनपदा नित्यमर्त्यस्ति नृपार्चितम् ।
नृपेनावमतो यस्तु च चर्वैरवमन्यते ॥ ७७ ॥

किञ्च । वासादपि यदीतत्यं युक्तमुक्तं भग्निषिभिः ।
रवेरविषये किं न ग्रदीपस्त्वं प्रकाशनम् ॥ ७८ ॥

1180 पिङ्गलको ग्रूते । भद्र दमनक किमेतत् । लमस्ताकं प्रधानामात्यपुचः सुधी-
रित्यक्तासं नीला ग्रूतोऽपि पिङ्गलवचनाक्षागतोऽसि । इदानीं यथाभिमतं
ग्रूहि । दमनको ग्रूते । देव पृष्ठामि । किञ्चिदुच्चताम् । उदकार्थी खामी
पानीयमपीला किमिति विस्तित इवावतिष्ठते । पिङ्गलकोऽवदत् । भद्रमुक्तं
तथा किञ्चु एतद्वृक्षं वक्षुमस्ताकं विशासभूमिरस्ति न कोऽपि लं तु तदिधस्ततः
1185 इहु कथयामि । सर्वति वग्निदमपूर्वकस्ताधिष्ठितं अतोऽस्ताकं त्याज्यम् ।
तथा च शुतस्तथायपूर्वः शब्दो महान् । शस्त्रानुरूपेण च तस्य प्राणिनो
वस्तेनापि सुमहता अवितत्यम् । दमनको ग्रूते । देव अस्ति तावदयं महान्
भवतेतुः शब्दोऽस्ताभिरथाकर्णितः । किञ्चु च किं मन्त्री यः प्रथमं मन्त्रा-
भावेन भूपतिं परित्यागं युद्धोद्योगं चोपदिशति । अपरं च देव अस्तिन् कार्य-
1190 सन्देहे ऋत्यानामुपस्थोग एव ज्ञातव्यः ।

यतः । वन्मुखीस्त्वदर्गस्तुऽस्ते ऋत्यानामुपस्थोग एव ज्ञातव्यः ।
चापश्चिकवपादाशे गरो जागाति शारताम् ॥ ७९ ॥

विंश्टो ग्रूते । भद्र महती शक्ता मां वास्तते । दमनकः स्वगतमाह । अन्यथा
राज्यसुखं परित्यज्य खाणानाम गच्छु कथं मां वस्त्रावये । प्रकाशं ग्रूते । देव
1195 वावदत्यं वीक्षामि तावदत्यं न कर्त्तव्यम् । किञ्चु करटकादयोऽपि आशास्त्र-
नाम् । वस्त्रादापत्तीकाराज्य दुर्जमः पुद्वस्त्रमवायः । ततस्तो दमनककरटको

राजा महाप्रसादेन पूजितो भयप्रतीकारं प्रतिज्ञाय चलितो । करटको गच्छन्
दमनकमाह । सखे किं ग्रन्थप्रतीकारोऽयं भयहेतुरग्रन्थप्रतीकारो वेति न
ज्ञाता भयोपशमं प्रतिज्ञाय कथमयं महाप्रसादो शृणुतः । यतोऽनुपङ्कुर्वाणो
1200 न कस्यापि उपायम् शृणीयात् । विशेषतो राज्ञः ।
पञ्च । यस्म प्रसादे पश्चात्से विजयस्म पराक्रमे ।
मृत्युस्म वस्ति क्रोधे वर्षतेजोभयो हि सः ॥ ८० ॥
तथा हि । वालोऽपि नावमन्तर्यो मनुष्म इति भूमिपः ।
महती देवता स्त्रेषा नररूपेण तिष्ठति ॥ ८१ ।

1205 इमनको विइस्ताह । मित्र तूष्णीमास्तातां ज्ञातं भया भयकारणम् । वस्तीवर्द्देन
गर्दितम् । उषभास्त्रास्ताकं भव्याः किं पुनः विंहस्त । करटको शूते । यदेवं
तदा खामिचास्तस्तैव किं नापनीतः । इमनको ऽवदत् । यदि खामिचास-
स्तैव मुच्यते तदा कथमयं महाप्रसादसाम्भः ज्ञात् ।
अपरस्म । निरपेक्षो न कर्त्तव्यो भूत्यैः खामी कदाचन ।

1210 निरपेक्षं प्रभुं छाला भूत्यः स्त्रावधिकर्षवत् ॥ ८२ ॥
करटकः पृच्छति । कथमेतत् । इमनकः कथयति । अस्तुप्तरापये अर्बुदशिखर-
गाचि पर्वते महाविक्रमो नाम विंहः । तस्म पर्वतकन्द्ररमधिश्यानस्य केशरायं
मूषिकः कस्त्रिक्षिणन्ति । स विंहः केशरायं शूनं बुद्धा कुपितो विवरान्तरं
मूषिकमत्तमानोऽचिन्तयत् । किं विधेयमन्त्र । भवत्वेवं श्रूयते ।

1215 चुइश्चुर्भवेद्यस्य विक्रमादैव लभ्यते ।
तमाहर्न्मु पुरस्तार्यः सहृशस्त्वा वैनिकः ॥ ८३ ॥
इत्याख्योच्य तेज यामं गला दधिकर्षनामा विडाखो मांसाशाहरेण चन्तोऽव-
प्रथलादानीय खकन्दरे धृतः । ततस्तद्वायाम्भूषिको वहिर्न निःसरति । तेनादौ
विंहोऽचतकेशरः सुखं स्त्रियति । मूषिकशब्दं यदा यदा इष्टोति तदा तदा
1220 यविशेषं तं विडालं मांसाशाहरदानेन संवर्द्धयति । अथैकदा स मूषिकः चुधापी-
चितो वहिः सञ्चरंसेन मार्जारेण प्राप्तो व्यापादितः खादितव्य । अनन्तरं स
विंहो यदा कदाचिदपि मूषिकशब्दं न इड्याव । तदोपयोगाभावात् तस्म
विडालस्ताहरदाने अन्दाहरो वभूव । अतोऽहं ब्रवीनि निरपेक्षो न कर्त्तव्य

इत्यादि । ततो इमनकरटकी सञ्चीवकसभीयं गतौ । तच करटकसाहतये
 1225 साटोपमुपविष्टः । इमनकः सञ्चीवकसभीयं गला इवात् । अरे दृष्टम एषो
 इह राजा पिङ्गलकेनारस्त्रार्थं निषुकः । सेनापतिः करटकः समाज्ञापयति
 सत्वरमागच्छ नो चेदसादरस्त्रादूरमपश्चर । अन्यथा ते विद्धूं फलं भविष्यति ।
 न जाने कुद्धः स्तामी किं विधास्ति । ततो देश्ववहारानभिज्ञः सञ्चीवकः
 सभवमुपसृत्य खाष्टाङ्गपातं करटकं प्रणतवान् ।

1230 तथा चोक्तम् । मतिरेव बलाङ्गरीयसी यद्भावे करिष्णामियं इत्या ।

इति घोषयतीव डिल्डिमः करिणो इस्तिपकाइतः कण्ठम् ॥ ८४
 अथ सञ्चीवकः सञ्चल्लमाइ । सेनापते किं भवा कर्त्तव्यं तदभिधीयताम् । करटको
 न्रूते । दृष्टम यद्यच कानने खातुमिच्छा वर्तते तदा देवपादारविन्दं गला
 प्रणम । सञ्चीवको वदति । तदभवदाचं प्रथच्छ आगच्छामि । करटकेनोक्तम् ।

1235 इत्यु रे वसीवर्द्ध अखमनया शङ्खया ।

यतः । प्रतिवाचमदत्त केशवः शपमानाय न चेदिभूभृते ।
 अगुडुरुरुते घनध्वनिं न हि गोमायुहतानि केशरी ॥ ८५ ॥

अपरच्छ । हणानि नोम्यूलयति प्रभञ्जनो घटूनि गीचैः प्रणतानि सर्वतः ।
 समुच्चितानेव तरुण् प्रवाधते महान् महत्येव करोति विक्रमम् ॥

1240 ततस्तो सञ्चीवकं नातिदूरे बन्धाय पिङ्गलकसभीयं गतौ । ततो राजा साह-
 रमासोकितौ प्रणयोपविष्टौ । राजाइ । य दृष्टः । इमनको न्रूते । देव
 दृष्टः । यदेवेनाकर्षितं तप्तयैव । महावक्तो इवौ देवं द्रष्टुमिच्छति । सञ्ची-
 भूयोपविज्ञताम् । किञ्चु शब्दमाचाज्ज भेतव्यम् ।

अभासा भिद्यते चेतुसाथा मन्त्रो इष्टरचितः ।

1245 पैश्चन्याङ्गिष्ठते चेद्दो वानिभर्भेदो हि कातरः ॥ ८६ ॥

तथाचोक्तम् । शब्दमाचाज्ज भेतव्यमज्ञाला शब्दकारणम् ।
 शब्दहेतुं परिज्ञाय कुहिनी गौरवं गता ॥ ८८ ॥

राजाइ । कथमेतत् । इमनकः कथयति । अस्मि श्रीपर्वतमध्ये ब्रह्मपुरात्मं
 नगरम् । तच ग्रेत्तमिखरे घट्टाकर्णो नाम राज्ञः प्रतिवस्तीति जनप्रवादः
 न्रूपते । एकदा घट्टामादाय पदायमानः कसिच्चौरो आग्रेह व्यापादितः ।

तत्यादिपतिता चष्टा वानरैः प्राप्ता । ते वानरासां चष्टामनुच्छणं वादयन्ति ।
 ततो जगरजनैर्मनुव्यः सादितो इष्टः प्रतिच्छणं चष्टारावद्य अूष्टते । अनन्तरं
 चष्टाकर्णः कुपितो ननुव्यान् सादिति चष्टां च वादयति इत्युक्ता जनाः सर्वे
 जगरात् पलायिताः । ततः करालया नाम कुहिन्या विष्टस्थ मर्कटा चष्टां
 1255 वादयन्ति स्थं विज्ञाय राजा विज्ञापितः । देव अदि किञ्चुनोपचयः क्रियते
 तदाहमेनं चष्टाकर्णं साधयामि । ततो राजा तुष्टेन तस्मै धर्मं दत्तम् ।
 कुहिन्या च मण्डलं छला तत्र मणेशादिगौरवं दर्शयित्वा स्थं वानरप्रियफला-
 न्वादाय वर्णं प्रविष्ट फलान्वाकीर्णानि । ततो चष्टां परित्यज्य वानराः फलासका
 वभूतुः । कुहिनी च चष्टां शृङ्गीला जगरमागता सकलसोकपूज्या ऽभवत् । अतो
 1260 इष्टं ब्रवीमि इष्टमाचान्न भेतव्यनिति । ततः सञ्जीवकमानीय दर्शनं कारितवन्तो ।
 पश्चात् तज्जैव वने चिरमतिप्रियेण वसति । अथ कदाचित् तस्मि विहस्त भाता
 साभकर्णे नाम सिंहः समागतः । तस्यातिथं छलोपवेशं पिङ्गलकस्तदाहाराय
 पश्चून् इन्द्रु चलितः । अनान्तरे सञ्जीवको वदति । देव अद्य इतम्भगाणां
 मांसानि च । राजाह । दमनककरटकौ जानीतः । सञ्जीवको श्रूते । न्नायतां
 1265 किमस्ति नास्ति वा । सिंहो विहस्ताह । नास्त्वेव तत् । सञ्जीवको श्रूते । कथमेता-
 वसांसं ताभ्यां सादितम् । राजाह । सादितं व्ययितं अवधीरितं च । प्रत्यहमेष
 क्रमः । सञ्जीवको श्रूते । कथं श्रीमहेषपादानामगोचरेषैव क्रियते । राजाह ।
 मदीयागोचरेषैव क्रियते । सञ्जीवको श्रूते । नैतदुचितम् ।
 तथा चोक्तम् । नागिवेद्य प्रकुर्वीत भर्तुः किञ्चिदपि स्थम् ।

कार्यमापत्प्रतीकारादव्यच जगतीपते ॥ ८६ ॥

अन्यत्र । कमण्डलूपमो ऽमात्यस्तनुव्यागो वज्रयहः ।
 नृपते किञ्चल्लो मूर्खो इरिद्रः किंवराटकः ॥ ८० ॥
 स इमात्यः सहा श्रेष्ठाच् चः काकिन्या ऽपि वर्द्धयेत् ।
 कोषः कोषवतः प्राणः प्राणः प्राणा न भूपतेः ॥ ८१ ॥
 1275 किञ्चान्यैर्न कुलाचारैः सेवतामेति पूर्वः ।
 धनरीतः स्तपत्वापि लक्ष्यते किञ्चुनः परैः ॥ ८२ ॥

एतत्र राज्ये प्रशान्तूष्टम् । पञ्च ।

अतिव्यथो इनपेचा च तथार्ज्ञनमधर्मतः ।
मोषणं दूरसंखानं कोषव्यवनमुच्यते ॥ ८३ ॥

1280 चतः । चिप्रमायमनासोच्य व्यवमानः स्वाच्छया ।
अमण्णायत एवाचो धनी वैश्रवणोपमः ॥ ८४ ॥

तदाकर्षं साभकर्णो भ्रूते । इद्यु भातः । चिराश्रितावेतौ इमणकरटकौ
वन्निवियहकार्याधिकारिणौ । कार्याधिकारी न धनाधिकारे निषोक्तव्यः ।
अपरं च निषोगिप्रसावे मया अतिक्षित् भ्रूतं तत्कथयामि ।

1285 ग्राहणः चिचिदो बन्धुर्नाधिकारे प्रश्नते ।
ग्राहणः चिद्वमणर्थं छाच्छ्रेणापि न वच्छति ॥ ८५ ॥

निषुकः चिचिदो इव्ये लघुं दर्शयते भ्रुवम् ।
सर्वार्थं चतते बन्धुराक्षय ज्ञातिभावतः ॥ ८६ ॥

अपराधैऽपि निःशङ्खो निषोगी चिरसेवकः ।
य स्वामिनमवज्ञाय चरेच निरवयदः ॥ ८७ ॥

1290 उपकर्त्ताधिकाराक्षः स्वापराधं न मन्यते ।
उपकारं भजीकृत्य सर्वमेव विष्णुम्यति ॥ ८८ ॥

उपांडुकीडितो इमात्यः स्वयं राजायते इयतः ।
अवज्ञा क्षियते तेन सदा परिच्छाद्वावम् ॥ ८९ ॥

1295 अग्नर्दुष्टः चमायुक्तः सर्वानर्थकरः किल ।
शकुनिः शकटारस दृष्टान्नावच भृपते ॥ ९०० ॥

सदाथव्यामसाध्यः स्वात् चम्भृः सर्वं एव हि ।
सिद्धानामयमादेश चक्षिचित्तविकारिणी ॥ ९०१ ॥

प्राप्नार्थायहं इव्यपरिवर्त्तो इगुरोधनम् ।
उपेचा दुद्धिर्शीलं भोगो इमात्यस दूषणम् ॥ ९०२ ॥

1300 निषोर्यर्थयोपायो राजा नित्यपरीच्छम् ।
प्रतिपत्तिप्रदानं च तथा कर्मविपर्वयः ॥ ९०३ ॥

नापीडिता वमन्युश्चैरनःसारं महीपतेः ।
दुष्टप्रणा इव प्रायो भवन्ति हि निषोगिनः ॥ ९०४ ॥

1305 मुञ्जर्णिवोगिनो बोधा वसुधारा महीपतेः ।
बहुत् किं पीडितं सानवस्तं मुञ्जेष्टकम् ॥ १०५ ॥
एतत्सर्वं इत्यात्मा यथावस्त्रं व्यवहर्त्यम् । पिङ्गलको ब्रूते । अस्मि तावदेवं किञ्चु
एतो सर्वथा न मम वसनकरौ । सभकर्णे ब्रूते । एतत्सर्वथा उचितम् ।
यतः । आज्ञाभङ्गकरात् राजा न छमेत सुतानपि ।

1310 विशेषतस्य । विशेषः को गु राज्ञस्य राज्ञस्यित्प्रगतस्य च ॥ १०६ ॥
अन्यतः । सभस्य नश्यति यशो विषमस्य मैची
गणेश्विष्यस्य कुलमर्थपरस्य धर्मः ।
विषाक्षस्य व्यवनिनः कृष्णस्य शौख्यं
राज्यं प्रमत्तस्यित्प्रगतस्य गराधिष्य ॥ १०७ ॥

1315 विशेषतस्य । तखरेभ्यो नियुक्तेभ्यः अचुम्यो गृपवस्त्रभात् ।
गृपतिर्णिजस्त्रोभाज्ञ ग्रजा रक्षेत् पितेव हि ॥ १०८ ॥
आतः सर्वथा महात्मं क्रियताम् । आज्ञारो उपदास्ताभिः छत एव । अयं
शस्त्रभक्तः सद्गीवको भोजनाधिकारे नियुक्तताम् । एतदृचनात् तथानुषिते
सति पिङ्गलकसद्गीवकश्चोः सर्ववभुपरित्यागेन महता खेदेन कालो उतिवर्त्तते ।

1320 ततो उज्जीविनामयाहारदाने गैयिष्यदर्शनाहमनककरटकावन्योन्यं चिन्यतः ।
तदाह इमनकः । किमच विधेयम् । आत्मछतो उयं दोषः । स्वयम्भूते उपि दोषे
परिदेवनमयनुचितम् ।
तथा चोक्तम् । सर्वरेखामहं सुह्वा बज्ञात्मानं च दूतिका ।
आदिस्तुत्वं मणिं साधुः स्वदोषाहुःसिता इमे ॥ १०९ ॥

1325 करटकः पृच्छति । कथमेतत् । इमनकः कथयति । अस्मि काष्ठमपुरनाचि
नगरे वीरविक्रमः नाम राजा । तस्य धर्माधिकारिणा कस्त्रियापितो वथभूमि
नीयमानः कन्दर्पकेतुनामा परिव्राजकेन साधुद्वितीयेन नायं वथ इत्युक्ता वस्त्रा-
स्त्रे धृतः । राजपुरुषा अचुः । किमिति नायं वथः । स आह शूद्रताम् ।
स्वर्णरेखामहं सुह्वा इत्यादि पठति । त आऽः । कथमेतत् । परिव्राजकः कथ-
1330 यति । अहं विंशतिर्णीपत्ति भूपतेर्णीमूलकेतोः पुचः कन्दर्पकेतुः । अथैकदा
केत्रिकानावस्थितेन मया पोतवणिष्टमुखाच्छ्रुतं यद्य उम्ब्रुमध्ये चतुर्दश्माना-

विर्भूतकस्यतदत्ते मणिकिरणावलीकर्म्मुरपर्यग्ने स्थिता सर्वासाक्षारभूषिता स्त्री-
रिव वीर्णां वादयन्ती कन्या कापिहस्यत इति । ततोऽयं तं पोतवणिजमादाय
पोतमाद्या तत्र गता मथा तथैव चा अवलोकिता ।

1335 ततस्त्रावस्थगुणाङ्गेन पश्चात्या ऽपि इन्द्रो दत्तः । तदनन्तरं कनकपत्तनं
प्रायं सुवर्णप्राप्तादे तथैव चा पर्यग्नस्ता विद्याधरीभिरभिनवथौवनाभिरुपास्त-
माना मथावलोकिता । तथा ऽयं दूरादेव दृढा सर्वीं प्रश्नाय चादरं सम्बा-
षितः । ततस्त्रावस्था च मथा इष्टया समाख्यातम् । एषा कन्दर्पकेलिनाशो
विद्याधररचकवर्त्तिः पुची रक्षमञ्चरी नाम अनथा प्रतिज्ञातम् । यः कनक-
1340 पत्तनं स्वच्छुपागत्य पश्चति स एव मां परिणेष्वतीति । तदिमां गन्धर्वविवाहेन
परिषीतवान् । अच गन्धर्वविवाहे इत्ते तथा सहायं रममाश्चिरं तिष्ठानि ।
तत एकदा रहस्ये तथोक्तम् । स्वामिन् स्वेच्छया सर्वमिदमुपमोक्तव्यम् । किञ्चु
एषा चित्तगता स्वर्णरेखा नाम विद्याधरी न कदाचित् स्पष्टव्या । पश्चादुपजा-
तकौतुकेन चा स्वर्णरेखा इस्तेन मथा स्युष्टा तथा च चित्तगतयायहं तथा छत्रा
1345 चरणपद्मेनाहत आगत्य स्वराङ्गे पतितः । अतो दुःखान्तीं ऽयं प्रब्रजितः सृथिर्वीं
परिभ्रमन् इस्मां नगरीमनुप्राप्तः । अच चातिक्रान्ते दिवसे गोपयृहे सुप्तः सम्ब-
पश्चत्तम् । प्रदोषसमये स गोपो गोष्ठादागतः । स्वर्णदूर्या सह मन्त्रयन्तीम-
पश्चत्तम् । ततस्ता गोपीं ताडयिला स्वभे बङ्गा सुप्तः । ततोऽद्वेराचे ऽस्य
नापितस्य वधूर्दूती पुनस्तां गोपीमुपेता ऽवदत् । तब विद्योगानस्त्रदग्धोऽसौ
1350 मुमूर्षुरिव वर्त्तते नहानुभावः । तदहमात्मानमच बङ्गा तिष्ठानि । लं तत्र गता
तं सम्बाद्य बलरमागच्छ । तथानुष्ठिते चति स गोपः प्रबुद्धो ऽवदत् । इदानीं
आरातिकं कथं न याचि । ततो यदा चा दूती न किञ्चिद्दूते । तदा इर्पाक्षम
वस्त्रस्त्रोक्तरं न इदाचि इत्युक्ता प्रकृष्ट तस्त्राङ्गेन नाशिका हिन्दा । तथा छत्रा
पुनः सुप्तो गोपो निद्रामुपगतः । अथागता चा गोपी दूतीमप्त्वा
1355 वास्ती । दूती उवाच । पश्च मम मुखमेव वास्तीं कथयति । अनन्तरं चा गोपी
तथैवात्मानं बङ्गावस्थिता । दूती हिन्दनाशिकां शृशीला निजशृहं प्रविश्य स्थिता ।
ततः प्रभाते नेन नापितेन चुरभाष्टं याचिता चती चा तस्मै चुरभाष्टमदत्ता
चुरमेकं प्रादात् । पश्चादथं नापितः प्रकृष्टिः चुरं दूरादेव शुहे प्रषिप्तवान् ।

अथ छतार्जनादेयं विनापराधेनागेन मम नासिका द्विजा । इत्युक्ता धर्माधि-
 1360 कारिसमीपमेनमानीतवती । शा च गोपी तेन गोपेन षट्ठोवाच । अरे पाप
 को मां महाशतीं विरूपयितुं समर्थः । मम व्यवहारमष्टौ खोकपाला एव
 जाननि ।

यतः । आदित्यशश्रावनिलोऽनलस्य शौर्भूमिरापो इदं यमस्य ।

अहम् रात्रिश्च उभे च बन्धे धर्मश्च जानाति नरस्य उत्तम् ॥ ११० ॥

1365 ततोऽहं थदि महाशती निवसामिन विहाय नान्यं मनसापि चिन्तयामि तदा
 मम मुखमच्चतं भवतु । ततो यावद्यौ गोपः प्रदीपमानीय तस्मा मुखं पश्चति
 तावद्यतं मुखमवसोक्त्य तच्चरणयोः पतितः । योऽथमासे बाधुरेतहृत्तान्मपि
 इष्टणुत । अयं खण्डशक्तिः सृतो द्वादशभिर्दैर्घ्यमयोपकष्ठादिमां नगरीमागतः ।
 अच च वेश्वाण्युर्हे सुप्तः । ततः कुट्टिन्या गृहदारि खापितकाष्ठादितवेतालस्य
 1370 मूर्त्रिं रक्षमेकमुत्त्वाद्यमासे । तद् दृशा ऽर्थसुभेनागेन बाधुना राजावुत्त्वाय
 हस्तो इत्तः । तदैव तेन वेतालेन सूचवद्वारितेन बाड्भां पीडितः बन्धार्जनादं
 चकार । पश्चादुत्त्वाय कुट्टिन्योक्तम् । पुच मस्योपकष्ठादागतोऽसि । तत्
 सर्वरक्षानि प्रयच्छ नो चेदनेन न त्यक्तयोऽसि । इत्यमेवायं रेटकः । ततो
 1375 ऽनेन सर्वरक्षानि समर्पितानि । अधुना चायमपि इतसर्वस्तोऽसासु मिलितः ।
 एतसर्वं शुला राजपुरुषैर्व्यायः प्रवर्जितः । नापितवधूर्मुण्डिता । गोपी शासिता ।
 कुट्टिनी च इण्डिता । साधोर्धनानि प्रदत्तानि । अतोऽहं ग्रवीमि । खर्षरे-
 खामहं खृष्णेत्यादि । अतः खयद्वृतोऽयं दोषः । अच विलपनमनुचितम् ।
 ज्ञाणं विमृश्य । मित्र वहयैव यथा ऽनयोः शौर्हार्द्दं यथा कारितं तथा भेदो
 1380 ऽपि कार्यः ।

यतः । अतस्यान्यपि तस्यानि इर्ग्यन्ति हि पेश्वाः ।
 समे निष्ठोवतानीव चित्कर्मविदो जनाः ॥ १११ ॥

अपरस्य । उत्पक्षेष्वपि कार्येषु मतिर्थस्य न हीयते ।

स निश्चरति दुर्गाणि गोपी जारद्यं यथा ॥ ११२ ॥

करटकः षट्ठति । कथमेतत् । दमनकः कथयति । अस्मि द्वारावत्यां पुर्वीं
 1385 कस्त्रचिङ्गोपस्य वधूर्बन्धकी । शा च यामस्य दण्डनायकेन तत्पुत्रेष च वह रमते ।

तथा चोकम् । नामिनस्युप्ति काष्ठानां नापगानां महोदधिः ।

नाल्कः सर्वभूतानां न पुंसां वामखोचनाः ॥ ११३ ॥

अन्यज्ञ । न दानेन न मानेन नार्जिवेन न सेवया ।

न शस्त्रेण न शास्त्रेण विषमाः सर्वथा स्त्रियः ॥ ११४ ॥

1390 यतः । गुणाश्रयं कीर्त्तियुतं च कान्तं पतिं रतिङ्गं सधनं युवानम् ।

विहाय श्रीब्रं वनिता ब्रजन्ति नरान्तिकं श्रीसुगुणादिहीनम् ॥ ११५ ॥

अपरम्भ । न तादृशीं प्रीतिमुपैति नारी विचिच्छय्यां शयिता ऽपि कामम् ।

यथा हि दूर्घोदिविकीर्णभूमौ प्रयाति खीख्यं परकामसङ्गात् ॥ ११६ ॥

अथ चा कदाचित् दण्डनायकसुतेन सह रममाणा तिष्ठति । अत्रान्तरे दण्डना-

1395 यकोऽप्यागतः । तं दृष्टा तत्पुत्रं कुश्मूले धृता दण्डनायकेन समं तथैव क्रीडि-

तवती । अनन्तरं तस्या भर्ता गोपो गोष्ठात् समागतः । तमाखोक्य गोप्यो-

कम् । दण्डनायक लं लगुडं शृहीला कोपं दर्शयन् सलरं याहि । तथानुष्ठिते

सति च गोपखचागत्य भार्यां दृष्टवान् । केन कारणेन दण्डनायकः समागतो

इति । चा ब्रूते । अथं केनापि कारणेन पुच्छोपरि कुद्धः । च च पखायमानो

1400 ऽचागत्य प्रविष्टः । मथा कुश्मूले निचिष्य रचितः । तत्पिचा चाच्चिष्यता गृहे

न दृष्टः । अतोऽयं कुपित एव गच्छति । ततः चा तत्पुत्रं कुश्मूलादवतार्य

दर्शितवती ।

तथा चोकम् । आहारो दिगुणः खीणां बुद्धिसाधां चतुर्गुणा ।

षड्गुणो व्यवसायस्य कामस्थाष्टगुणः स्मृतः ॥ ११७ ॥

1405 अतोऽहं ब्रवीभि । उत्पन्नेष्वपि कार्येषु इत्यादि । करटको ब्रूते । अस्त्रेवं

किल्वनयोर्महान् वैष्णविकः स्त्रेहः कथं भेदयितुं शक्यः । दमनक आह । उपा-

यस्त्रिमनीयः ।

तथा चोकम् । उपायेन हि यच्छक्यं न तच्छक्यं पराक्रमैः ।

काकी कनकसूचेण छाणसर्पमधातयत् ॥ ११८ ॥

1410 करटकः पृच्छति । कथमेतत् । दमनकः कथयति । कस्त्रिंश्चित् तरौ वाय-

सदृश्यती निवसतः । तयोर्सापत्यानि तहकोटरावस्थितक्षणसर्पेण खादितानि ।

ततः पुनर्गर्भवती वायसो ब्रूते । खामिन् त्यज्यतामयं तदः । अच यावत्

क्षम्यवर्पकावदावयोः सन्नतिः कदाचिदपि न भविष्यति ।

यतः । दुष्टा भार्या शठं मिचं भृत्यसोन्तरदायकः ।

1415 सर्वे च गुहे वासो मृत्युरेव न संशयः ॥ ११६ ॥
वायसो ब्रूते । प्रिये न भेतव्यम् । वारं वारं मधैतस्य महापराधः सोऽः ।
इदानीं पुनर्न जनाव्यः । वायस्याह । कथमनेन वस्तता क्षम्यवर्पेण सार्द्धं भवान्
विषयितुं समर्थः । वायसो ब्रूते । अलमनया चिनाया ।

यतः । बुद्धिर्यस्य वस्तुं तस्य निर्वृद्धेषु तुतो वस्तम् ।

1420 पश्च सिंहो मदोन्मत्तः शशकेन निपातितः ॥ ११७ ॥

वायस्याह । कथमेतत् । वायसः कथयति । अस्मि मन्द्रराजि पर्वते दुर्द्दाक्षो
नाम सिंहः । स च सर्वदा पशुहनां वधं विद्धान एवास्ते । ततः सर्वैः पश्च-
भिर्मेलकं छला स सिंहो विज्ञप्तः । देव किमर्थं सर्वपशुवधः क्रियते । वयमेव
भवदाहारार्थं प्रत्यहमेकैकं पशुमुपढीकथामः । सिंहेनोक्तम् । वचेतदभिमतं
1425 भवतां तर्हि भवतु । ततः प्रभृति प्रत्यहमेकैकं पशुमुपकस्तिं भज्यन्नास्ते ।
अथ कदाचित् कस्यापि दृद्धशशकस्य वासरः प्राप्तः । ततः सोऽचिन्तयत् ।
चासहेतोर्विनीतिष्ठ क्रियते औविताशया ।

पश्चलं चेद्भिष्यामि किं सिंहानुभयेन मे ॥ ११८ ॥

तन्मन्दं मन्दमुपगच्छामि । ततः सिंहोऽपि चुधापीडितः कोपात् तमुवाच ।
1430 कुतस्तुं विलम्बादागतोऽसि । शशकोऽबीत् । नाहमपराद्धः पथि सिंहान्म-
रेण वसाद्धृतः । तस्याद्ये पुनरागमनाय शपथं छला खामिनं निवेदयितुमन्नागतो
ऽसि । सिंहः सकोपमाह । सलरं गला मां दर्शय कासौ दुरात्मा तिष्ठति ।
ततः शशकस्तु शृणीला गम्भीरकूपसमीपमागतः । अन्नागत्य पश्चतु खामीत्युक्ता
तस्मिन् कूपजले तस्यैव प्रतिविम्बं दर्शितवान् । ततोऽसौ इर्पाभातस्योपरि
1435 आत्मानं निचिय पश्चलं गतः । अतोऽहं ब्रवीमि । बुद्धिर्यस्य इत्यादि ।
वायसी ब्रूते । श्रुतं नया कर्त्तव्यतां ब्रूहि । वायसोऽवदत् । प्रिये आसन्ने सरसि
राजपुत्रः सततमागत्य खाति । तस्मिन् प्रस्तारे तदङ्गादवतारितं कनकसूत्रं
चम्पा ध्वलानीयास्मिन् कोटरे धरिष्यसि । अथ कदाचित् कनकसूत्रं दृष्टिं
संखाप्य खातुं प्रविष्टे राजपुत्रे वायस्या तदगुष्टितम् । अथ कनकसूत्रानुसरण-

1440 प्रहौर्मैः राजपुरुषैः कोटरे निरुपमाणः छण्डसर्पो वापादितः । अतो उं
ब्रवीभि । उषायेन हि यच्छक्षमित्यादि । करटक आह । यशेवं तदा गच्छ
पन्नानः सन्तु ते श्रिवाः । ततो इमनकः पिङ्गलकसमीयं गला ग्रहस्योवाच ।
देव अत्याहितं मन्यमानो निवेदयितुमागतः ।

यतः । आपद्युम्भार्गगम्भे कार्यकालात्ययेषु च ।

1445 कस्ताप्तवचनं ब्रूयादप्तष्टोऽपि हितो नरः ॥ १२२ ॥

अन्यस्त । भोगस्त भाजनं राजा मन्त्री कार्यस्त भाजनम् ।
राजकार्यपरिष्वंसी मन्त्री दोषेष्व लिप्यते । १२३ ।

अमात्यानामेव क्रमः । वरं प्राणपरित्यागः शिरसो वापि कर्त्तम् ।
ज तु स्त्रामिपदावाप्तिपातकेष्वोदपेक्षणम् ॥ १२४ ॥

1450 पिङ्गलकः सादरं ब्रूते । अथ भवान् किं वक्तुमिष्टति । इमनक आह । अथं
तावत् बच्चीवकसादोपरि असदृशव्यवहारी सञ्चाते । तथा चास्तस्मिधाने
स्त्रामिनः शक्तिचयनिन्दां छला राज्यमेवाभिसंष्ठिति । एतच्छुला पिङ्गलकः सभयं
साक्षर्यं दृष्टीं स्थितः । इमनकः पुनराह । देव सर्वामात्यपरित्यागं छला
लयैवायं सकलकार्याधिकारे नियुक्तः । अथं च महान् दोषः । यतः ।

1455 अत्युच्छ्रिते मन्त्रिणि पार्थिवे च विष्ट्रभ्य पादावुपतिष्ठते श्रीः ।
सा स्त्रीस्त्रभावादसहा भरत्य तयोर्द्योरेकतरं जहाति ॥ १२५ ॥

अपरस्त । एकं भूमिपतिः करोति सचिवं राज्ये प्रधानं यदा
तं मोहाच्छ्रयते मदः स च महासखेन निर्भित्यते ।
निर्भित्य यदं करोति इदये तद्य स्त्रतस्त्रसूहा
1460 स्त्रातस्त्रसूहया ततः स नृपतेः प्राणान्तिकं द्रुम्भति ॥ १२६ ॥

तथा चोक्तम् । विषदिग्नधस्य भक्तस्त दक्षस्य चक्षितस्य च ।
अमात्यस्य च दुष्टस्य भूत्यादुद्धरणं सुखम् ॥ १२७ ॥

किञ्च । यः कुर्यात् बचिवायत्तां शिष्यं तद्वासने बति ।
सोऽन्यवज्यगतीपातः शीदेत् सद्वारकैर्विना ॥ १२८ ॥

1465 स च सर्वकार्येषु स्तेष्वातः प्रवर्तते । तद्य स्त्रानी प्रमाणम् । एताऽन्तं जा-
गानि कार्यतः ।

न यो ऽसि पुरुषो सोके यो न कामयते श्रियम् ।
परस्य युवतीं रम्यां बाकाङ्गं वीचते न कः ॥ १२८ ॥

मिंहो विमुश्शाह । भद्र चद्यपि एवं तथापि सञ्जीवकेन सह मम मशान् द्येहः ।

1470 पश्य । कुर्वन्नपि वस्त्रीकानि यः प्रियः प्रिय एव यः ।
अशेषदोषदुष्टोऽपि कायः कस्य न वल्लभः ॥ १२९ ॥

अन्यच्च । अप्रियास्थपि कुर्वाणो यः प्रियः प्रिय एव यः ।
इग्धमन्दिरसारे ऽपि कस्य वक्षावमादरः ॥ १३१ ॥

दमनको वदति । देव स एव दोषः ।

1475 यतः । यस्मिन्नेवाधिकं चकुरारोपयति पार्थिवः ।
सुते ऽमात्ये ऽप्युदायीने स लक्ष्याश्रीयते जनः ॥ १३२ ॥

शूयतां देव । अग्रियस्यापि पश्यस्य परिणामः सुखावहः ।
वक्ता ओता च यत्तास्ते रमन्ते तत्र सव्यदः ॥ १३३ ॥

तथा च मूलभृत्यानपाख्यायमागम्नुकः पुरस्तातः । एतच्चानुचितं छतम् ।

1480 यतः । मूलभृत्यापराधेन मागम्नून् प्रतिपालयेत् ।
मातः परतरोऽन्योऽसि राज्यभेदकरो यतः ॥ १३४ ॥

मिंहो ब्रूते । महदास्थर्यम् । यन्मया ऽयमभयवाचं दत्तानीतः संवर्द्धितस्य ।
तत् कथं इच्छति । दमनको वदति । देव ।

दुर्जनः प्रलतिं याति सेव्यमानोऽपि नित्यशः ।
1485 खेदनाभ्यञ्जनोपायैः अपुच्छमिव नामितम् ॥ १३५ ॥

अपरच्च । खेदितो मर्हितस्त्रैव रज्जुभिः परिवेष्टिः ।
मुक्तो द्वादशभिर्वर्षैः अपुच्छः प्रलतिं गतः ॥ १३६ ॥

अन्यच्च । वर्द्धनं चाय सव्यानं खलानां ग्रीतये कुतः ।
फलान्यमृतसेके ऽपि न पश्यानि विषद्गुमाः ॥ १३७ ॥

1490 अतोऽहं ब्रवीभि । अपृष्ठोऽपि हितं ब्रूयात् यस्य नेच्छेत् पराभवम् ।
एष एव सतां धर्मो विपरीतमतोऽन्यथा ॥ १३८ ॥

तथा चोक्तम् । स किञ्चित्पुश्लाभ्यिवारथति यस्तत्कर्त्तव्यमिर्मलं
सा स्त्री यानुविधायिनी स मतिमान् यः सङ्ग्रहस्थर्थते ।

षा श्रीर्था न मदं करोति स सुखी वसूल्या मुच्छते
1495 तथिचं यदलक्षितम् स पुहषो अः स्तिष्ठते नेत्रिष्यैः ॥ १३८ ॥

यदि सज्जीवकथसनार्दितो विज्ञापितो ऽपि खानी न निवर्तते तदा भृत्यस्य
न दोषः ।

तथा च । गृपः कामासक्तो न गणयति कार्यं न च हितं
पथेष्टुं सज्जन्दः प्रविचरति भक्तो गज दूव ।
1500 ततो मानभातः स पतति यदा शोकगहने
तदा भृत्ये दोषान् चिपति न निजं वेत्तविनयम् ॥ १४० ॥

पिङ्गलकः स्तगतम् । न परस्पापवादेन परेषां दख्माचरेत् ।
शात्मनावगमं छला बधीयात् पूजयेत वा ॥ १४१ ॥

तथापोक्तम् । गुणदोषावगिच्छित्य विधिणा यज्ञियहो ।
1505 प्रकाशं ब्रूते । तदा सज्जीवकः किं प्रत्यादिष्ठताम् । दमनकः सवन्धुममाइ ।
देव मा नैवं तावत् । भक्तभेदो जायते ।

तथा चोक्तम् । भक्तवीजमिदं गुप्तं रक्षीयं तथा यथा ।
मनागपि न भिषेत तद् भिजं न प्ररोहति ॥ १४२ ॥

1510 किञ्च । आदेयस्त्र प्रदेयस्त्र कर्त्तव्यस्त्र च कर्त्तव्यः ।
सिग्रमक्रियमाहस्त्र कालः पिवति तद्रूपम् ॥ १४३ ॥

तदवस्थं समारब्धं महता प्रथम्भेन सम्बादनीयम् ।

किञ्च । भक्तो ओध द्वाधीरः सर्वाङ्गैः संहृतैरपि ।
चिरं न बहुते खानुं परेभ्यो भेदशङ्क्या ॥ १४४ ॥

1515 यदि अहो दृष्टदोषो ऽपि दोषाविवर्त्य सन्धातव्यसादतीवानुचितम् ।
यतः । यद्युष्टुं यो तु मिचं पुनः सन्धातुमिच्छति ।
स भृत्युमेव युष्टाति गर्भमशतरी यथा ॥ १४५ ॥

सिंहो ब्रूते । ज्ञायतां तावत् किमस्त्राकमस्त्रो कर्त्तुं समर्थः । दमनक आइ । देव ।
अङ्गास्त्रिभावमस्त्राला कथं सामर्थ्यनिर्णयः ।

1520 पञ्च टिहिभाचेष समुद्रो व्याकुसीहतः ॥ १४६ ॥

सिंहः पृच्छति । कथमेतत् । दमनकः कथयति । समुद्रतीरे टिहिभद्रम्भी
निवसतः । अथ टिहिभी आवश्यकप्रसवा भर्तारमाह । नाथ प्रसवयोग्यस्तान-
मन्त्रिव्यताम् । टिहिभो इवहत् । मन्त्रिहनेव स्तानं प्रसूतियोग्यम् । सा
ब्रूते । समुद्रवेलया स्तावते स्तानमेतत् । शो इवीत् । भद्रे किमहं निर्बलः ।
1525 नम गृहावस्थितान्वस्तानि समुद्रेष्वपहर्त्तव्यानि । टिहिभी विहसाह । नाथ
स्तावा समुद्रेष्व च महदन्तरम् ।

अथवा । दुःखमात्मा परिष्क्षेत्सुमेव घोरघो न वेति वा ।
असीहृग् यस्त्र विज्ञानं स छाङ्के इपि न सीदति ॥ १४८ ॥

अपिच । अनुचितकर्त्तारम् । स्तजनविरोधो वसीवसा स्पर्डा ।
1530 प्रमदाजनविशासो भूत्वोर्दारादि चलारि ॥ १४९ ॥

ततः स्तामिवचनात् तचैव प्रसूता वा । एतस्तु श्रुता समुद्रेष्वापि तच्छक्ति-
आनार्थिना तदस्तानपहतानि । ततस्यु टिहिभी श्रोकार्त्ता भर्तारमाह । नाथ
कष्टमापतितम् । अस्तानि मे नष्टानि । टिहिभो इवहत् । प्रिये मा भैषीः ।
इत्युक्ता पञ्चिणां मेलकं छत्रा पञ्चिस्तामिनो गद्यस्त्र समीपं गतः । निजाष्टानां
1535 विनाशकथां निवेदयति । ततस्तेन गद्यता तदस्तनमाकर्षं प्रभुर्भगवान् वा-
रायणः स्त्रियितप्रस्तयहेतुर्विज्ञप्तः । ततो भगवदाष्टां मौखी निधाय समु-
द्रेष्वमीपं गतः । ततस्तदस्तनमाकर्षं समुद्रस्तान्वस्तानि समर्पितवान् । अतो
इहं ब्रवीमि । अस्त्राष्टिभावमज्ञाता इत्यादि । राजाह । कथमसौ ज्ञातयो
इत्युद्धिरिति । दमनकः पुनराह । यदा इषो इस्त्राप्रहरणाभिमुख्यकित
1540 इवागच्छति तदा ज्ञात्यति स्तानी । एवमुक्ता सञ्चीवकसमीपं गतः । तच गतस्य
मन्दं मन्दमुपर्यन् विस्तितमिवात्मानमदर्शयत् । ततः सञ्चीवकेन सादरम्-
क्तम् । भद्र दमनक कुशलं ते । दमनको ब्रूते । अनुजीविनां कुतः कुशलम् ।
यतः । सम्पत्तयः पराधीनाः सदा चित्तमनिर्वतम् ।

स्त्रीविते इप्यविशाश्वसेणां ये राजसंश्याः ॥ १५० ॥

1545 अव्यय । को इर्थान् प्राय न नर्वितो विषयिनः कस्त्रापदो इस्त्राताः
स्त्रीभिः कस्त्र न स्त्रियितं भुवि मनः को वा इक्षि राज्ञां प्रियः ।
कः कालस्त्र भुजान्तरं न च गतः को इर्थी गतो गौरवं

को वा दुर्जनवागुरासु पतितः चेमेष यातः पुमान् ॥ १५१ ॥
 सञ्चीवकेनोऽस्मि यस्ते ब्रूहि किमेतत् । दमनक आह । किं भवीनि मन्दभाग्यः ।

1550 पथः । यथा समुद्रे निमग्नो सव्वा सर्पावस्थनम् ।
 न मुख्यति न चाधप्ते तथा मुग्धोऽस्मि सव्यति ॥ १५२ ।

यतः । एकच राजविश्वासो नश्यत्यन्यच चान्धवः ।
 किं करोनि क गच्छानि पतितो दुःखसागरे ॥ १५३ ॥

इत्युक्ता दीर्घं विःशब्दोपविष्टः । सञ्चीवको ग्रूते । तथापि सुविसरं मनोगतं
 1555 भित्र कथताम् । दमनकः सुनिष्ठतमाह । यद्यपि राजविश्वासोऽन्वस्त्रै न कथ-
 यीयस्थापि भवानस्तदीयप्रत्ययादागतः स्त्रितस्य । तथापि परस्तोकार्थिना ऽवश्यं
 तद इत्याक्षेत्रम् । इत्यु । अथं स्वामी ततोपरि विक्षत्पुढ्री रहस्येवमुक्तवान् ।
 सञ्चीवकमेव इत्या स्वपरिवारं तर्पयानि । एतच्छुला सञ्चीवकः परं विषादम-
 यमत् । दमनकः पुनराह । अस्ति विषादेन प्राप्तकालकार्यमनुष्ठीयताम् ।

1560 सञ्चीवकः चक्षं विष्टुप्ताह । स्वष्टार्थं स्वस्विदमुच्यते ।
 दुर्जनममा नार्यः प्रायेणापाचभृत्यवति राजा ।
 छपणमुक्तारि च धनं देवो गिरिजस्थिवर्षी च ॥ १५४ ॥

तथा । नीचमान्यते सञ्चीरकुशेन सरस्वती ।
 अपाचं भजते नारी गिरी वर्षति वासवः ॥ १५५ ॥

1565 स्वगतं किमिदमेतदिचेष्टितं न वेत्येतद्वावहारादेव निर्षेतु न शक्यते ।
 यतः । कविदान्यसोन्दर्याद्युप्ते शोभामवच्यनः ।
 प्रददास्तोऽनन्यसं भस्मीमस्मिवाञ्जनम् ॥ १५६ ॥

तत्र विचिक्ष्योऽस्मि । कठं किमिदमापतितम् । यतः ।
 आराध्यमानो नुपतिः प्रयत्नाक तोषमाधाति किमच विचम् ।

1570 अथं तपूर्खः प्रतिमाविशेषो यः सेषमानो रिपुतामुपैति ॥ १५७ ॥
 तदयमशक्यार्थः प्रयत्नः ।
 यतः । निमित्तमुहिम्न हि यः प्रकृष्टति भ्रुवं च तस्यापगमे प्रवीदति ।
 अकारस्तदेवि मद्यु यस्ते कथं अद्यसं परितोषयिष्यति ॥ १५८ ॥
 किं मध्यपक्षतं राज्ञः । अथवा विनिर्मित्तापकारिष्यो हि राजानः । दमनको

1575 ब्रूते । एवमेवेतत् । इष्टु ।

विष्णुः किंगमैरपक्षतमपि क्षेष्टानेति क्षिति
साचादन्वैरपक्षतमपि ग्रीतिमेवोपयाति ।
चिं चिं किमय चरितं नैकभावाभयाहाँ
सेवाधर्मः परमगहनो थोगिनामयगम्बः ॥ १५८ ॥

1580 अन्यतः ।

छतश्तमशत्सु गहं सुभावितश्तं च नष्टमनुधेषु ।
वशश्तमवश्नकरे तुद्विश्तमचेतने गहम् ॥ १५९ ॥

किञ्च ।

चन्द्रश्तमशु मुजङ्गा जलेषु कमलानि तत्र च याहाः ।
गुणशातिनश्च पिद्धुला भोगे च सुखान्विज्ञानि ॥ १६० ॥

अन्यतः । मूर्खं भुज्ञौः कुसुमानि भृत्यौः शाखाः शव्यौः शिखरादि भृत्यौः ।

1585

नाल्लेव तचन्द्रनपादपश्च यथात्रितं दुष्टतरैः कुपद्धौः ॥ १६१ ॥

दग्धको ब्रूते । अथं तावत् खामी वाक्मधुरः विषद्धयो मद्या ज्ञातते ।

यतः । दूरादुक्षितपादिराद्वयनः प्रोक्षारिताद्वायनो
गाढालिङ्गनतत्परः प्रियकथाप्रश्नेषु दक्षादरः ।

अन्तर्गूढविषो वहिर्मधुमयज्ञातीव मायापदुः

1590

को नामायमपूर्वनाटकविधिर्यः शिचितो दुर्जनैः ॥ १६२ ॥

तथा हि । पोतो दुखरवारिराग्नितरणे दीपो ऽन्धकारागमे
निर्वाते व्यजनं महान्धकरिष्ठो दर्पेष्यशान्त्वै इष्टिः ।

इत्थं तद् भुवि नास्ति यस्त्र विधिना नोपायचिन्ता छता

मन्ये दुर्जनचित्तदृष्टिइरणे धाता ऽपि भग्नोद्धमः ॥ १६३ ॥

1595 सञ्चीवकः स्वमतम् । कहं भो कथमहं शस्त्रमधकः लिंहेन व्यापादवितयः ।

यतः । दयोरेव समं विष्णं दयोरेव समं वस्त्रम् ।

तथोर्विवादो मन्त्रयो नोप्तमाधमयोः क्षिति ॥ १६४ ॥

पुनर्विचिन्त्याह । केनायं राजा ममोपरि विकारितः । भेदमुपगताद्वाजः

सदा भेतव्यम् ।

1600 यतः ।

मन्त्रिष्णा इथिवीपादविष्णं विषद्वितं क्षिति ।

वस्त्रयं स्फटिकस्त्रेव को हि सम्भादुभीचरः ॥ १६५ ॥

अन्यता । वज्रं च राजतेजस्य दद्यमेवातिभीषणम् ।
एकमेकच पतति पतत्यन्यत् समन्ततः ॥ १६० ॥

तत्सुखामे मृत्युरेवाश्रीयतामिदानीं तदाद्वागुवर्त्तगमयुक्तम् ।

1605 यतः । मृतः प्राप्नोति वा खर्गं शब्दं हत्वा मुखानि वा ।
उभावपि हि शूराणां गुणावेतौ मुदुर्लभौ ॥ १६१ ॥

युद्धकालस्थायम् । यत्तायुद्धे ध्रुवं नाशो युद्धे जीवितसंश्वयः ।
तमेव कालं युद्धस्य प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ १६२ ॥

यतः । अयुद्धे हि यदा पश्चेच्च किञ्चिद्द्वितमात्मनः ।
युथमानसदा प्राज्ञो विष्टते रिपुण बहु ॥ १७० ॥

जये च समते सज्जीं मृतेनापि सुराङ्गनाम् ।
चण्डविघ्वंसिनः कायाः का चिन्मा मरणे रणे ॥ १७१ ॥

एतच्चिन्तयित्वा सज्जीवक आह । भो मित्र कथमस्तौ मां चिघांसुरिति ज्ञातव्यः ।

दमनको छूते । यदासौ साम्भकर्णः समुद्धतसाङ्गूल उक्ततचरणे विद्वतास्थस्थां
1615 पश्यति तदा तमपि खविक्रमं दर्शयिष्यति ।

यतः । बलवानपि निष्ठेजाः कस्य नाभिभवास्यदम् ।
निःशङ्कं दीयते लोकैः पश्य भस्मचये पदम् ॥ १७२ ॥

किञ्चु चर्वमेतत् सुगुप्तमनुष्टातव्यं नो चेन्न लं नाइमित्युक्ता दमनकः करटकम्-
मीयं गतः । करटकेनोक्तम् । किं निष्प्रभम् । दमनकेनोक्तम् । निष्प्रभो
1620 उन्दोरन्वोन्वभेदः । करटको छूते । को उच्च बन्देहः ।

यतः । वन्धुः को नाम दुष्टानां कुर्येत् को नातियाचितः ।
को न दृष्ट्यति विनेन कुरुत्यो को न पर्णितः ॥ १७३ ॥

अन्यता । दुर्वृत्तः क्रियते धूर्त्तः श्रीमानत्मविद्वद्युये ।
किं नाम खलसंसर्गः कुरुते नाश्रयाश्रवत् ॥ १७४ ॥

1625 ततो दमनकः पिङ्गलकसमीयं गता देव समागतो उच्चौ पापाश्रयस्त् सच्चीमृत्य
स्त्रीयतामित्युक्ता पूर्वोक्ताकारं कारयामास । सज्जीवको उपागत्य तथाविधं
विष्टताकारं सिंहं दृष्ट्या खागुरूपं विक्रमं चकार । ततस्योः प्रवृत्ते महारथे
सज्जीवकः सिंहेन आपादितः । अथ पिङ्गलकः सज्जीवकं सेवकं आपाद्य विश्रामः

वशोक इवाशीलः । ग्रूते च । किं मथा दारुणं कर्व छतम् ।
 1630 अतः । परैः सम्भूष्यते राज्यं स्वयं पापस्थ भाजनम् ।
 धर्मातिक्रमतो राजा सिंहो इक्षिवधादिव ॥ १३५ ॥
 अपरस्त । भूम्बेकदेवस्तु गुणाचितस्तु स्वत्यस्तु वा बुद्धिमतः प्रणाम्ने ।
 स्वत्यप्रणाम्ने भरतं गृपाणां गृष्टा ऽपि भूमिः सुखभा न अत्याः ॥ १३६
 दमनको ग्रूते स्वामिन् को ऽयं गृतगो न्यायः । यद्वरातिं इवा सनापः क्रियते ।
 1635 तथा शुक्रम् । पिता वा अदि वा भाता पुत्रो वा अदि वा सुहृत् ।
 प्राणच्छ्रेदकरा राजा इत्यथा भूतिमिच्छता ॥ १३७ ॥
 अपिच । धर्मार्थकामतस्त्वं नैकान्तकदण्डो भवेत् ।
 न हि इत्यस्तमयर्थं चमावाग् रक्षितुं चमः ॥ १३८ ॥
 किञ्च । चमा शृणो च मित्रे च यतीवामेव भूषणम् ।
 1640 अपरस्त । अपराधिषु उत्सेषु गृपाणां चैव दूषणम् ॥ १३९ ॥
 राज्याद्योभाददृष्टारादिच्छतः स्वामिनः पदम् ।
 प्रायस्तित्तं हि तपैकं जीवोस्तर्गे न चापरम् ॥ १४० ॥
 अत्यन्त । राजा चृष्णी ग्राहकः सर्वभृतः स्त्री चावशा दुष्प्रज्ञतिः सहायः ।
 प्रेषः प्रतीपो ऽधिकातः प्रमादी त्याज्या अमी अस्तु छतं न वेत्ति ॥ १४१
 1645 सत्या ऽनृता च पदवा प्रियवादिनी च हिंडा दथासुरपि चार्यपरा वहान्वा ।
 नित्यव्यथा प्रचुररत्नधनाममा च वाराङ्गेव नृपतीतिरनेकरूपा ॥ १४२ ॥
 दृति कपटवचनेन दमनकेन सन्तोषितः स्त्रां प्रछतिमाप्यः पिङ्गलकः विंशत्यने
 सनुपविष्टः । दमनकः प्रहृष्टमना भूत्वा राजानमाइ । विजयतां महाराज
 स्त्रभमसु सर्वजनतामिल्लुक्ता चथासुखमवस्थितः । विष्णुशर्मोवाच । सुहङ्गेदः
 1650 श्रुतः । राजपुत्रा चतुः । सुखिनो वयम् । विष्णुशर्मो ऽब्रवीत् । अपरमपीदमसु ।
 सुहङ्गेदसावद्वयतु भवतां शशुभिस्ये
 स्त्राः कालाङ्गष्टः प्रस्थमुपर्यप्त्वद्वरहः ।
 अनो वित्यं भूत्वात् सक्षसुखस्त्वस्थिवस्थितिः
 कथारामे रथे बततमिह वालो ऽपि रमताम् ॥ १४३ ॥
 1655 दृति हितोपदेशे सुहङ्गेदो नाम हितोयः कथारं भूहः ।

॥ विश्वः ॥

पुनः कथारम्भकाले राजपुत्रैहस्तम् । आर्यं राजपुत्रा वर्यं तदियहं ओतुं
नः सुदृशसमस्ति । विष्णुशर्मोवाच । यदेव भवद्द्वो रोचते तत्कथयामि । वि-
यहः शूयतां अस्तावमासः ज्ञोकः ।

इंस्ते: सह मध्यरात्रां विश्वे तुष्टविकले ।

1660 विश्वास्त वस्त्रिता इंस्ताः काकैः खिलारिमन्दिरे ॥ १ ॥
राजपुत्रा ऊपुः । कथमेतत् । विष्णुशर्मा कथयति । अस्ति कर्पूरदीपे पश्चके-
लिनामधेयं सरः । तत्र हिरण्यगर्भो नाम राजरात्रः प्रतिवेषति । स च सर्वे-
र्जस्तरैः पश्चिमिर्मिलिला पश्चिरात्र्ये ऽभिषिक्तः ।

1665 यतः । यदि न खालरपतिः सम्प्रेता ततः प्रजा ।
अकर्षधारा जलधी विश्वेतेह नौरिव ॥ २ ॥
अपरात्र । प्रजां संरक्षति गृपः सा वर्द्धयति पार्थिवम् ।
वर्द्धनाऽप्यत्यं वेष्टलदभावे सदप्यवत् ॥ ३ ॥

एकदा ऽस्मौ राजहंसः सुविशीर्षकमलपर्द्वां सुखाशीनः परिवारपरिष्ठलिष्ठति ।
ततः छुतो ऽपि देशादागत्य दीर्घमुखो नाम वकः प्रहस्योपविष्टः । राजोवाच ।
1670 दीर्घमुख देशान्तरादागतो ऽस्मि । वार्ता कथय । स ब्रूते । देव अस्ति महती
वार्ता । तामास्तातुकाम एव सलरमागतो ऽहम् । शूयताम् । अस्ति जमुदीपे
विन्ध्यो नाम गिरिः । तत्र चित्तवर्णो नाम मधूरः पश्चिरात्रो निवेषति । तस्मा-
नुपरैरहं दग्धारस्तमये चरक्षवस्त्रोकितः शृष्ट्य । कस्त्रं छुतः समागतो ऽस्मि ।
ततो मधोक्तम् अहं कर्पूरदीपस्त्र रात्र्यो हिरण्यगर्भसामुचरः । कौतुकादेशान्तरं
1675 इष्टुमागतो ऽस्मि । तच्छुला पश्चिमिहस्तम् । तदनयोः कीदृशो देशो भद्रतरो
राजा वा । ततो मधोक्तम् । आः किमेवमुच्यते । महदन्तरम् । यतः कर्पूर-

दीपः सर्वैकदेशः । राजा च द्वितीयसर्वगतिः । कथं वर्णयितुं शक्यते । अच
महस्त्वे पतिता यूयं किं कुरुथ । आगच्छतास्मैश्चे गम्यताम् । ततस्तद्वचन-
माकर्ष्य पञ्चिष्ठः सकोपा वभूवुः ।

1680 तथा चोकम् । पथःयानं भुजस्त्रानां केवलं विषवर्द्धनम् ।
उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपाय न शान्तये ॥ ४ ॥

अन्यत्र । विद्वानेवोपदेष्टव्यो नाविहांसु कदाचन ।
वानरानुपदिश्याज्ञान् स्थानभृष्टा यद्युः स्वगाः ॥ ५ ॥

राजोवाच । कथमेतत् । दीर्घमुखः कथयति । अस्मि नर्मदातीरे पर्वतोपत्त्व-
1685 कायां विशालः शालालीतदः । तत्र गिरिर्मितनीडकोडे पञ्चिष्ठः सुखेन वर्षाख्यपि
निवर्णन्ति । अथ नीलपट्टसैरिव जलधरपट्टसैराद्वते नमस्त्वे धारायारैर्महती
दृष्टिर्वद्धव । ततो वानरांस्त्रहत्वे ऽवस्थितान् श्रीतार्जान् कम्यमानानवलोक्य
पञ्चिभिरुक्तम् । भो भो वानराः श्रूयताम् ।

अस्माभिर्निर्मिता नीडास्त्रमुमाचाइतैस्तृणैः ।

1690 हस्तपादादिसंयुक्ता यूयं किमवसीदथ ॥ ६ ॥

तच्छुला वानरैर्जातामर्वैरालोचितम् । अहो गिर्वातनीडगर्भावस्थिताः सुखिणः
पञ्चिष्ठोऽस्त्रान् निन्दन्ति । तद्वत् तावहृष्टेष्टपश्मः । अनन्तरं शान्ते पाणी-
यवर्षे तैर्वानरैर्वैश्वर्यमाद्य एवं नीडा भग्नाः । तेषां पञ्चिष्ठामण्डानि चाधः या-
तितानि । अतोऽहं ब्रवीभिः । विद्वानेवोपदेष्टव्य इत्यादि । राजोवाच । तदा

1695 पञ्चिभिः किमुक्तम् । दीर्घमुखः कथयति । ततः पञ्चिभिः कोपादुक्तम् । केनासौ
राजहंसः छतो राजा । ततो मयोपजातकोपेनोक्तं । अयं ते मयूरः केन राजा
छतः । तच्छुला ते पञ्चिष्ठो मां हनुमयताः । ततो मयापि सुविक्रमो दर्शितः ।

यतः ॥ अन्यदा भूषणं पुंसः चमा सञ्जोव योषितः ।
पराक्रमः परिभवे वैयात्यं सुरतेष्विव ॥ ७ ॥

1700 राजा विहस्त्वा ह । आत्मनस्य परेषां च यः समीक्ष्य बलावलम् ।
अन्तरं नैव जानाति स तिरस्कियते ऽरिभिः ॥ ८ ॥

अन्यत्र । सुचिरं हि चरक्षित्यं चेचे शत्यमबुद्धिमान् ।
दीपिचर्चर्परिच्छन्नो वागदोषाद्वैभो इतः ॥ ९ ॥

वंकः इच्छति । कथमेतत् । राजा कथयति । अस्मि हस्तिनापुरे विलासो नाम
 1705 रजकः । तस्म गर्हभोऽतिभारवाहनाहुर्बलो मुमूर्षुरभवत् । ततस्मेन रजकेनासौ
 व्याघ्रचर्मणा प्रद्वाद्यारस्त्रशमीपे शस्त्रचेने भौचितः । ततो दूरादवसोक्ष्य व्याघ्र-
 बुद्धा चेचपतयः सल्वरं पलायने । अथ केनापि शस्त्ररक्षकेण धूसरकम्बलाङ्गत-
 तनुचाणेन धनुःकाण्डं सव्यीकृत्यावनतकायेन एकान्ते ख्यितम् । ततस्म च दूरे
 दृष्ट्वा गर्हभः पुष्टाङ्गो गर्हभीयमिति मला शब्दं कुर्वाणस्तदभिमुखं धावितः ।
 1710 ततस्मेन शस्त्ररक्षकेण गर्हभोऽयमिति ज्ञात्वा सीखयैव आपादितः । अतोऽहं
 ग्रवीमि । सुचिरं हि चरन्नित्यमित्यादि । हीर्षमुखो ब्रूते । पश्चात् तैः पच्चिभि-
 रक्षम् । अरे पाप दुष्ट वक अस्माकं भूमौ चरन्नस्माकं खामिनमधिक्षिपसि ।
 तत्र चन्नव्यमिदानीम् । इत्युक्ता सर्वे मां चञ्चुभिर्इता सकोपा ऊचुः । पश्च
 रे मूर्खं स इंसलव राजा सर्वथा मृदुसल्व राज्याधिकारो नास्ति । यतः । एका-
 1715 अतो च्छुः करतस्तगतमर्थर्थं रक्षितुमक्षमः । कथं स पृथिवीं शास्ति । राज्यं
 वा तस्म किम् । तं च कूपमण्डूकसेन तदाश्रयणमुपदिश्यति ।
 इष्टु । सेवितव्यो महादृक्ः फलच्छायासमन्वितः ।
 अन्यत्र । वदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते ॥ १० ॥
 1720 पथोऽपि शौङ्किकीहस्ते वाहणीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥
 अजा सिंहप्रसादेन वने चरति निर्भयम् ।
 राममासाद्य लक्ष्मायां लेभे राज्यं विभीषणः ॥ १२ ॥
 अन्यत्र । महानप्यस्तां याति निर्गुणे गुणविसारः ।
 आधाराधेयभावेन गजेन्द्र इव दर्पणे ॥ १३ ॥
 1725 विशेषतत्त्व । अपदेशे ऽपि विद्धिः स्वादतिशक्ते नराधिपे ।
 शशिनो अपदेशेन वसन्ति शशकाः सुखम् ॥ १४ ॥
 मधोक्षम् । कथमेतत् । पच्चिणः कथयति । कदाचिद्वृत्त्वपि दृष्टेरभावात्
 त्वषात्मां गजयूथो यूथपतिमाह । नाथ कोऽप्युपायोऽस्माकं जीवनाय नास्ति ।
 1730 चुद्रजन्मूलां निमज्जनस्त्रानं वयं च निमज्जनभावादन्वा इव क्वायामः किं वा
 कुर्वन्तः । ततो हस्तिराजो नातिदूरं गता निर्मलं इदं दर्शितवान् । अनगतरं

तत्तीरस्थितशशका गजयूथपादाहतिभिसूर्णितः । अनन्तरं शिलीमुखो नाम
शशकस्थितयामास । अनेन गजयूथेन पिपासाकुलितेन प्रत्यहमचागक्षव्यम् अतो
विनष्टमस्तुलुम् । ततो विजयो नाम उद्धशशको इवदत् । मा विषीदत प्रती-
कारो मया कर्त्तव्यः । इति प्रतिज्ञाय चलितः । गच्छता च तेनालोचितम् ।
1735 कथं मया गजयूथपनिकटे गला वक्षव्यम् ।

यतः । स्युश्वपि गजो इति जिघवपि भुजङ्गमः ।
पालयन्नपि भूपालः प्रहसन्नपि दुर्व्वगः ॥ १५ ॥
अतो इह पर्वतशिखरमारुद्धा यूथनाथमभिवादयामि । तथा इनुष्ठिते सति यूथ-
नाथ उवाच । कल्पं कुतः समायातः । स ब्रूते । दूतो इह भगवता चर्णेण
1740 ग्रेषितः । यूथपतिराह । कार्यमुच्चताम् । विजयो वदति ।
उद्यतेष्वपि शस्त्रेषु दूतो वदति नान्यथा ।
सदैवावधभावेन यथार्थस्य हि वाचकः ॥ १६ ॥

तदहं तदाज्ञया ब्रवीमि । इष्टणु । यदेते शशकास्त्रसरोरचकास्त्रया निःसारि-
तास्त्रय युक्तं छतम् । यतो रक्षकास्ते शशका मदीयाः । अत एव मे शशाङ्क इति
1745 प्रसिद्धिः । एवमुक्तवति दूते यूथपतिर्भयादिदमाह । देव इदमज्ञानतः छतम् ।
पुनर्न गमिष्यामि । दूत उवाच । तदत्र उरसि भगवन्तं चक्रमसं कोपात् प्रक-
म्पमानं प्रणम्य प्रसाद्य च गच्छ । ततस्तेन राजो नीला तत्र जले चक्रलं चक्र-
प्रतिविमं दर्शयिता स यूथपतिः प्रणामं कारितः । देव अनेनाज्ञानेनापराधः छतः
तत्क्षम्यतामित्युक्ता तेन शशकेन स यूथपतिः प्रस्त्रापितः । अतो इह ब्रवीमि ।
1750 अपदेशे इपि सिद्धिः स्थादित्यादि । ततो मयोक्तम् । स एवास्त्रम्भुर्महाप्रतापो
अतिसर्वमर्थः चैलोक्यस्यापि प्रभुत्वं तत्र युज्यते किञ्चनाराज्यमिति । तदाहं तैः
पचिभिर्दुष्ट कथमस्त्रहूमौ चरसि इत्यभिधाय चित्तवर्णस्य राज्ञः समीपं नीतः ।
ततो राज्ञः पुरतो मां प्रदर्श्नं तैः प्रणम्योक्तम् । देव अवधीयताम् । एष दुष्टवको
इस्त्रहेशे चरन्नपि देवपादानधिचिपति । राजाह । को इयं कुतः समायातः ।
1755 त जुः । हिरण्यगर्भनामो राजहंसस्त्रानुचरः कर्पूरदीपादागतः । अथाह गृष्णेण
मन्त्रिणा पृष्ठः । कस्त्र भूम्यो मन्त्रीति । मयोक्तम् । सर्वशस्त्रार्थपारगः सर्वज्ञो
नाम चक्रवाकः । गृष्णो ब्रूते । युज्यते स्त्रेशजो इस्तौ ।

यतः । खदेशं कुलाचारे विशुद्धमुपधाइचिम् ।
शास्त्रमव्यसनिन् व्यभिचारविवर्जितम् ॥ १७ ॥

1760 अधीतव्यवहाराङ्गं खातं मौलं विपश्चितम् ।
अर्थस्थोत्पादकं सम्ब्रिद्धान्मन्त्रिणं नृपः ॥ १८ ॥

अचान्तरे इकेनोक्तम् देव कर्पूरदीपादयो लघुदीपा जमुदीपान्तर्गता एव तचापि
देवपादानामाधिपत्यम् । ततो राज्ञायुक्तम् । एवमेव ।

यतः । राजा मन्त्रः शिशुसैव प्रमदा धनगर्वितः ।

1765 अप्राप्यमपि वाऽङ्गनि किमुनर्लभ्यमेव यत् ॥ १९ ॥

ततो मयोक्तम् । यदि वचसैव तचापि श्रीमहेवपादानामाधिपत्यं विद्धति तदा
जमुदीपे उष्मात्प्रभोर्हिरप्त्यगर्भस्य खाम्यमस्ति । इह उवाच । कथमत्र निर्णयः ।
मयोक्तम् । सङ्काम एव । राज्ञा विहस्थोक्तम् । खस्त्रामिनं गत्वा सञ्चीकुर । तदा
मयोक्तम् । खदूतो उपि प्रखायताम् । राजाह । कः प्रथातु दीत्येन यत् एव-

1770 आूतो दूतः कार्यः ।

भक्तो गुणी शुचिर्दक्षः प्रगल्भो उवसनी ज्ञमी ।
ब्राह्मणः परमर्मज्ञो दूतः खात् प्रतिभानवान् ॥ २० ॥

शुभ्रो वदति । सम्येवभूता बहवः । किञ्चु ब्राह्मण एव दूतः कर्त्तव्यः ।

यतः । प्रसादः कुरुते पत्युः सम्पत्तिं नाभिजातता ।

1775 कालिमा कालकूटस्य नापैतीश्वरसङ्गमात् ॥ २१ ॥

राजाह । ततः इह एव ब्रजतु । इह लभेवानेन सह तच गत्वा अस्तदभिखितिं
ब्रूहि । इहको उवदत् । यथाज्ञापयति देवः । किञ्चलयं दुर्जनो वकः । दुर्जनेन सह
न ब्रजामि ।

तथाच्छुक्तम् । खलः करोति दुर्घटं नूनं फलति साधुषु ।

1780 दशाननो हरेत् शीतां बन्धनं खामहोदधेः ॥ २२ ॥

अपरस्त् । न खातव्यं न गत्वावेन दुर्जनेन समं क्षमित् ।
काकसङ्गाद्दूतो इंस्त्रिष्ठन् गच्छंस वर्तकः ॥ २३ ॥

राजोवाच । कथमेतत् । इहः कथयति । अस्तु अयिनीवर्त्तनि प्राप्तरे महान्
पिष्ठादृशः । तच इंसकाकौ गिवसतः । कदाचिद्गीर्ष्यस्त्वये परिचाळः कस्ति ।

1785 पर्युक्तसाच तद्वत्से धनुःकाण्डं निधाय सुप्तः । ततः चण्णान्तरे तमुखाद्वच्छाया
उपगता अनन्तरं स्फुर्यतेजसा तमुखं व्याप्तमवलोक्य छपया पुष्टात्मना पापरहितेन
तत्प्रिप्पस्तुचक्षितेन हंसराजेन पक्षी प्रशार्थं पुनरसमुखे छाया छता ततो निर्वरं
निद्रासुखिना पथि भ्रमणाकुलेन परिआन्तेन पान्तेन मुखव्याहानं छतम् । अन-
न्तरं स्वभावद्वैर्जन्मेन परसुखमधिष्ठिषुः स काकसाख्य मुखे पुरीषोत्सर्गं छत्वा
1790 पलायितः । ततो यावदसावृत्याय ऊर्ज्ज्ञं निरीक्षते तावत् तेनावलोकितो हंसः
काण्डेन इतः । अतो उहं ब्रवीमि । न स्वात्मयमित्यादि ।
यतः । त्वज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् ।
कुरु पुष्टमहोरात्रं स्वर नित्यमनित्यताम् ॥ २४ ॥

देव वर्तकवासीमपि कथयामि । एका कथा स्थितेरियम् । द्वितीया गमनस्य
1795 यथा । एकः काको वृच्छास्त्रायां स्फुरिति । वर्तकस्त्राधस्ताद्वौ निवेशति ।
एकदा सर्वे पचिष्ठो भगवतो गदडस्य याचाप्रसङ्गेन समुद्रतीरं प्रस्थिताः । तच
काकेन सह वर्तकस्थितिः । अथ गच्छतो गोपालस्य मस्तकावस्थितभाष्टाद् इधि
वारं वारं तेन काकेन स्थान्ते । ततो यावदसौ इधिभाष्टं भूमौ निधाय ऊर्ज्ज्ञम-
वलोकते तावत् काकवर्तकौ दृष्टौ । ततस्मेन स्वेदितः काकः पलायितः । वर्तको
1800 मन्दगतिस्मेन प्राप्तो व्यापादितः । अतो उहं ब्रवीमि । न गमनयमित्यादि । ततो
मयोक्तम् । भ्रातः शुद्धक किमेवं ब्रवीषि । मां प्रति यथा श्रीमद्देवपादास्था
भवानपि । शुद्धको श्रूते । अख्येवम् । किन्तु ।
दुर्जनैरस्त्रमानानि सम्मितानि प्रियाष्टपि ।
अकालसुखुमानीव भव्यं सञ्चनयन्ति मे ॥ २५ ॥

1805 दुर्जनलं च तव वाग्यापारादेव प्रत्यचीकृतम् । यतः । तयोर्भूपालयोर्विषये भवदस्त्र-
नमेव निदानम् ।
पश्य । प्रत्यचे उपि छते दोषे स्फुर्त्वः साम्बेन तुष्टति ।
रथकारो निजां भार्यां सजारां शिरसा उकरोत् ॥ २६ ॥

राजोवाच । कथमेतत् । शुद्धकः कथयति । अस्मि श्रीनगरे मन्दगतिर्नाम रथकारः ।
1810 स च स्वभार्यां बन्धकीं जानाति । किन्तु जारेण मम एकस्माने स्वचञ्जुषा न
पश्यति । ततो उसौ रथकारो उहमन्यं याम गमिष्वामीत्युक्ता प्रस्थितः । स

कियदूरं गता निमृतं पुनरागत्य स्तुते खद्वातसे पतिला स्थितः । अथ मम
भर्ता यामान्तरं गत इत्युपजातविश्वासया तदध्वा जारः सन्ध्याकाल एवाह्नतः ।
पश्चात् तेन जारेण समं तस्मां खद्वायां निर्भरं क्रीडन्ती स्थिता । अचान्तरे तथा
1815 बन्धक्षा च रथकारः शश्यातस उपलचितः । खद्वाऽधः खामिना बहानुभृत-
किञ्चिद्दद्वस्त्रीत् खामिनं विज्ञाय सा विषष्णा ऽभवत् । ततो जारेणोक्तम् ।
किमिति मथा सहाद्य निर्भरं न रमसे । विञ्चितेव प्रतिभाषि । अथ तयोक्तम् ।
योऽसौ मे प्राणेश्वरः सोऽय यामान्तरं गतः । तेन विना सकलजनपूर्णोऽथयं
यामो मां प्रथरस्त्रवत् प्रतिभाति । किं भावि तच परस्ताने किं खादितवान्
1820 कथं वा प्रसुप्त इत्यस्त्रदृदयं विदीर्घते । जारेणोक्तम् । तत् किमेवंविधा खेह-
भृमिः च ते भर्ता कलहकारः । बन्धकी ग्रूते । रे बर्वर किं श्रवीषि । इष्टणु ।
पहवेणापि चोक्ता या दृष्टा वा कुद्धचञ्चुषा ।

सुप्रसवमुखी भर्तुः सा नारी धर्मभाजनम् ॥ २७ ॥

अपरच्च । नगरस्तो वनस्तो वा पापो वा यदि वा शुचिः ।

1825 यासां स्त्रीणां प्रियो भर्ता तासां लोका महोदयाः ॥ २८ ॥

अन्यच्च । भर्ता हि परमं नार्या भूषणं भूषणैर्विना ।

एषा विरहिता तेन शोभना ऽपि न शोभते ॥ २९ ॥

लं च जारो मनोलौस्थात् पुष्टतामूलसद्वृशः कदाचित् सेवये । च च मे खामी
मां विक्रेतुं देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो वा दातुं समर्थः । किं बङ्गना । तस्मिन् जीवति
1830 जीवामि तवरणे चानुमरणं करिष्यामि इत्येष मे निश्चयः ।

यतः । तिक्षः कोच्छोऽर्द्धकोटी च यानि लोमानि मानवे ।

तावत्कालं वसेत् स्तर्गे भर्तारं या ऽनुगच्छति ॥ ३० ॥

अन्यच्च । व्याख्याही यथा व्याख्यां विलादुद्धरते वसात् ।

तदद्वर्त्तारमादाय तेनैव सह मोहते ॥ ३१ ॥

1835 अपरच्च । चितौ परिव्यज्य विचेतनं पतिं प्रिया हि या मुद्भविति देहमात्मणः ।

छन्ना ऽपि पापं शतसचमयसौ पतिं शृष्टीला सुरसोकमामृथात् ॥ ३२ ॥

यतः । यसौ इच्छात् पिता लेणां भ्राता चानुमते पितुः ।

तं शुश्रूषेत जीवन्तं संस्थितं च न लक्ष्येत् ॥ ३३ ॥

एतत्सर्वं श्रुता च रथकारो धन्वोऽहं यत्कैतादृशी भार्या स्तेष्वती प्रियवारि-
1840 नी इति मनसि निधाय तां सद्गुणं स्त्रीपुरुषसहितां मूर्खिं श्रुता च मन्दमतिर्गच्छि-
तवान् । अतोऽहं ब्रवीमि । प्रत्यच्चेऽपि कृते द्वोष इत्यादि । ततोऽहं तेज
राज्ञा यथाव्यवहारं सम्पूज्य प्रस्त्रापितः । इडुकोऽपि मम पञ्चादागच्छज्ञास्ते ।
एतत्सर्वं ज्ञाता यथाकार्यमनुसन्धीयताम् । चक्रवाको विहसाइ । देव वकेन
तावद्देशान्तरं गला यथाशक्ति राजकार्यमनुष्ठितम् । किञ्चु खभाव एव मूर्खाणाम्
1845 यतः । शतं दद्यात्र विवदेदिति विज्ञस्य समातम् ।
विना हेतुमपि दन्दमिति मूर्खेष्य सञ्चालम् ॥ ३४ ॥
राजाइ । अलमनेनातीतोपालक्षेन । प्रसुतमनुसन्धीयताम् । चक्रवाको ब्रूते ।
देव विजने ब्रवीमि ।
यतः । वर्णकारप्रतिध्वानैर्चवक्षविकारतः ।
1850 अप्यूहन्ति मनो धीरासंसाद्रहस्यि मन्त्रयेत् ॥ ३५ ॥
ततो राजा मग्नी च स्थितौ तच । अन्येऽन्यच गताः । चक्रवाको ब्रूते देव अहमेवं
जानामि कस्याप्यसम्बियोगिनः प्रेरणया वकेनेदमनुष्ठितम् ।
यतः । वैद्यानामातुरः अर्यान् व्यष्टियो नियोगिनाम् ।
विदुषां जीवनं मूर्खः सद्गुणो नृपतेर्जनः ॥ ३६ ॥
1855 राजाब्रवीत् । भवतु कारणमन्त्र पञ्चान्निरूपणीयं सम्भाव्यं यत्तद्वृहि ।
चक्रवाको ब्रूते । देव प्रणिधिस्तावत् तच यातु ततस्तदनुष्ठानं बलाबलं जानीमः ।
तथा हि । भवेत् खपरराङ्गाणां कार्याकार्यावलोकने ।
चारस्त्रुमहीभर्तुर्यस्य नास्यन्ध एव सः ॥ ३७ ॥
स च द्वितीयं विश्वासपात्रं गृहीत्वा यातु । तेनासौ स्त्रयं तत्रावस्थाय द्वितीयं तच-
1860 त्वयमन्तकार्यं सुनिष्ठतं निश्चित्य निगद्य प्रस्त्रापयतु ।
तथा चोक्तम् । तीर्थाश्रमसुरस्थाने शास्त्रविज्ञानहेतुना ।
तपस्त्रियज्ञनोपेतैः स्त्रैः सह संवदेत् ॥ ३८ ॥
गृहचारस्य यो जले स्त्रले चरति । ततोऽसावेव वको नियुक्ताम् । एतादृश
एव कस्त्रिको द्वितीयलेन प्रयातु तद्वृहत्तोकस्य राजद्वारे तिष्ठतु । किञ्चु देव
1865 एतदपि सुगुप्तमनुष्ठातव्यम् ।

यतः । षट्कर्णे भिद्यते मन्त्रस्थ ग्रास्तथा प्राप्तस्थ वार्तया ।
इत्यात्मना दितीयेन मन्त्रः कार्ये महीभृता ॥ ३८ ॥

अपरच्च । मन्त्रमेदे हि चे दोषा भवन्ति पृथिवीपतेः ।
न शक्यास्ते समाधातुं इति नीतिविदां मतम् ॥ ४० ॥

1870 राजा विष्णुशोवाच । प्राप्तस्थावन्त्या प्रणिधिः । मन्त्री ब्रूते । देव बहुमे जयो
ऽपि प्राप्तः । अत्रान्तरे प्रतीहारः प्रविश्य प्रणम्बोवाच । देव जनुदीपादागतो
द्वारि इकस्तिष्ठति । राजा चक्रवाकमालोकते । चक्रवाकेनोक्तम् । छतावासे
गता तावद्वत्तु । पसादानोय इष्टव्यः । यथाज्ञापयति देव इत्यभिधाय प्रती-
हारः इकं शुहीला गतः । राजाह । वियहस्तावदुपस्थितः । चक्रवाको ब्रूते ।

1875 देव तथापि सहसा वियहो न विधिः ।
सचिवः किं स मन्त्री वा य आदावेव भूपतिम् ।
युद्धोद्योगं खभूत्यागं निर्दिशत्यविचारितम् ॥ ४१ ॥

अपरच्च । विजेतुं प्रथतेतारीन् न युद्धेन कदाचन ।
अनियो विजयो यस्माद् दृश्यते युधमानयोः ॥ ४२ ॥

1880 अन्यच्च । साक्षा दानेन भेदेन समस्तैरथवा पृथक् ।
साधितुं प्रथतेतारोन् न युद्धेन कदाचन ॥ ४३ ॥

यतः । सर्वं एव जनः शूरो अनासादितवियहः ।
अदृष्टपरसामर्थ्यः सदर्पः को भवेत् हि ॥ ४४ ॥

किञ्च । न तथोत्थाप्ते यावा प्राणिना दातृणा यथा ।

1885 अस्योपायो महासिद्धिरेतन्मन्त्रफलं महत् ॥ ४५ ॥

किञ्च वियहमुपस्थितं विस्तोक्य व्यवह्रियताम् ।

यतः । यथा कालक्षतोद्योगात् छष्टिः फलवती भवेत् ।
तद्वज्ञीतिरिच्य देव चिरात् फलति न चण्टात् ॥ ४६ ॥

अपरच्च । महतो दूरे भीरत्वमासन्ने शूरता गुणः ।

1890 विपक्तौ हि महांस्तोके धीरत्वमधिगच्छति ॥ ४७ ॥

अन्यच्च । प्रत्यूहः सर्वसिद्धीनामुक्तापः प्रथमः किल ।
अतिशीतस्तमप्यक्षः किं भिनन्ति न भूतस्तम् ॥ ४८ ॥

		विशेषतया । देव महाबलोऽसौ राजा चिच्चर्णः ।
	यतः ।	बलिना सह योद्धुव्यमिति नास्ति निर्दर्शनम् ।
1895		न युद्धं इस्तिना साहूं नराणां पादयुद्धवत् ॥ ४८ ॥
	अत्यन्तः ।	स मूर्खः कालमप्राप्य योऽपकर्त्तरि वर्तते । कलिर्बलवता साहूं कोटपचोड़मो यथा ॥ ५० ॥
	किञ्च ।	कौर्मं सहोचमास्थाय प्रहारमपि मर्षयेत् । प्राप्तकालस्तु नीतिन्न उत्तिष्ठेत् क्रूरसर्पवत् ॥ ५१ ॥
1900	शृणु देव ।	महायस्ये अयुपायज्ञः समभेद भवेत् चमः । समुद्गूलयितुं दृच्छान् दणानीव नदीरवः ॥ ५२ ॥
	अतो दूतो अथ श्वकोऽचास्थ तावद्वियतां यावदुर्गं सञ्चीकियते ।	अतो दूतो अथ श्वकोऽचास्थ तावद्वियतां यावदुर्गं सञ्चीकियते ।
	यतः ।	एकः शतं योधयति प्राकारस्तो धनुर्धरः । शतं इशसहस्राणि तस्मादुर्गं विधीयते ॥ ५३ ॥
1905	किञ्च ।	अदुर्गविषयः कस्य नारेः परिभवास्यदम् । अदुर्गोऽनाश्रयो राजा पोतस्युतमनुष्ववत् ॥ ५४ ॥
		दुर्गं कुर्यात्महासातमुद्ध्रप्राकारसंयुतम् । सद्यमजलशैलं हि सरिम्बरवनाश्रयम् ॥ ५५ ॥
		विशीर्णता ऽतिवैषम्यं रसधान्येभसङ्घः । प्रवेशस्यापसारस्य सप्तैता दुर्गसम्पदः ॥ ५६ ॥
1910	राजाह ।	दुर्गानुसन्धाने को नियुक्तताम् । चक्रवाको ब्रूते । यो च च कुशलः कार्यं तं तत्र विनियोजयेत् । कार्येष्वदृष्टकर्मा यो शास्त्रज्ञोऽपि विमुद्धति ॥ ५७ ॥
		तदाक्षयतां सारसः । तथानुष्ठिते बति समागतं सारसमालोक्य राजोवाच ।
1915	सारस त्वं सलरं दुर्गमनुसन्धेहि । सारसः प्रणम्योवाच । देव दुर्गं तावदिदमेव चिरात् सुनिष्ठपितमालो । महत् सरः । किन्त्वेतमधदीपे भक्ष्यवसूनां सङ्घः क्रियताम् ।	सारस त्वं सलरं दुर्गमनुसन्धेहि । सारसः प्रणम्योवाच । देव दुर्गं तावदिदमेव चिरात् सुनिष्ठपितमालो । महत् सरः । किन्त्वेतमधदीपे भक्ष्यवसूनां सङ्घः क्रियताम् ।
	यतः ।	धान्यानां सङ्घातो राजकुप्तमः सर्वसङ्घयहात् । निक्षिप्तं हि मुखे रत्नं न कुर्यात् प्राणधारणम् ॥ ५८ ॥

1920 किञ्च । स्थातः सर्वरथानां हि लवणो रस उत्तमः ।
शुष्ठीयात् तं विना तेज व्यञ्जनं गोमयायते ॥ ५६ ॥
राजाह । सलरं गता सर्वमनुष्ठीयताम् । पुनः प्रविश्य प्रतीहारो ग्रूते । देव
सिंहस्त्रीपादागतो मेघवर्णे नाम वायसराजो दारि वर्तते । स च परिवारदृष्टः
प्रणमति । देवपादान् इष्टुमिष्टति । राजाह । काकः प्राङ्गः वड्डूस्त्रा च ।

1925 तद्वति शङ्खास्त्रः । चक्रवाको ग्रूते । देवास्त्रेवं किञ्चमादिपञ्चः काकः स्त्राचरः ।
तेनामादिपञ्चपञ्चे नियुक्तः । कथं शङ्खूस्त्रते ।
तथा चोक्तम् । आत्मपञ्चपरित्यागात् परपञ्चे च यो रतः ।
स परैर्हन्ते मृदो नीलवर्णश्टगालावत् ॥ ६० ॥

राजोवाच । कथमेतत् । मन्त्री कथयति । अस्मि इष्टगालः कस्त्रित् स्त्रेच्छया
1930 नगरोपान्ते भग्नं नोलसन्धानभाष्टे निपतितः । पञ्चादुत्तातुमध्यर्थः प्रातरा-
त्मानं नृतवत् सन्दर्श खितः । अथ नीलीभाष्टस्त्रामिना इष्टावृत्याय दूरे नीला
परित्यक्तः । ततो इसौ वनं गत्वात्मानं नीलवर्णमवलोक्याचिन्तयत् । अहमिदानीं
उत्तमवर्णस्त्रादात्मनः किमुत्कर्षं न साधयामि । इत्युक्ता इष्टगालानाङ्गय तेनोक्तम् ।
अहं भगवत्या वनदेवतया स्वहस्तेनारक्षराज्ये सर्वौषधिरसेनाभिषिक्तः । पञ्चनु
1935 मम वर्षम् । तदशारभ्य अस्मदाज्ञाया इस्मिन्नरस्ये व्यवहारः कार्यः । इष्टगालास्त्र
तं विशिष्टवर्णमवलोक्य बाष्टाङ्गपातं प्रणम्योचुः । यथाज्ञापयति देवः । इत्यनेन
कमेण सर्वेष्वरप्लवायिक्षिवाधिपत्यं तस्य बभूव ततस्तेन स्त्रातिभिरादृतेनाधिकां
साधितम् । ततस्तेन सिंहस्त्रीपादादीनुज्ञमपरिज्ञानम् प्राय इष्टगालानवलोक्य स्त्र्य-
मानेनावस्थाय दूरीकृताः स्त्रातयः । ततो विषष्टान् इष्टगालानवलोक्य वृद्ध-
1940 इष्टगालेन प्रतिज्ञातम् । मा विषीदत चेदनेनानीतिज्ञेन वर्णं मर्चज्ञाः परिभूताः ।
तस्थया इयं नम्नति तस्थया विधेयम् । यतो इत्र व्याज्ञादयो वर्णमाचविग्रहभ्याः
इष्टगालमस्त्राला राजानममु भवन्ते । तस्थयायं परिषीयते तत्कुरुत । तचैवम-
नुष्ठेयं यथा वदामि । सर्वे सन्ध्यासमये तस्यमिधाने महारावमेकदा करिष्यथ ।
ततसां इष्टमाकर्षं स्त्रभावात् तेनापि इष्टः कर्त्तव्यः ।

1945 चतः । यः स्त्रभावो हि यस्त्र स्थात् तस्यासौ दुरतिक्षमः ।
शा चदि क्षिते राजा स किं नामात्युपानहम् ॥ ६१ ॥

ततः शब्दादिज्ञाय व्याघ्रेण हनव्यः । तथा इनुष्ठिते सति तद् वृत्तम् ।
 तथा चोक्तम् । विद्वं मर्मं च वीर्यं च सर्वं वेष्टि निषो रिपुः ।
 दहत्यन्तर्गतस्त्रैव इङ्कठत्वमिवानशः ॥ ६२ ॥

1950 अतो इहं व्रीमि । आत्मपञ्चपरित्यागादित्यादि । राजाह । यद्यत्येवं तथापि
 दृश्यतां तावत् । अयं दूरादागतः । तस्मात्त्रैव विचारः कर्त्तव्यः । चक्रवाको
 ब्रूते । देव प्रणिधिः प्रहितो दुर्गं च सर्वीङ्गतम् । अतः इहको इषालोक्य
 प्रस्थाप्यताम् ।

किन्तु । नन्दं जघानं चाणक्यस्तीक्ष्णदूतप्रयोगतः ।

1955 तद्वारान्तरितं दूतं पश्येद्वीरसमन्वितः ॥ ६३ ॥

तत् सभां छत्राङ्गतः इहकः काको इपि । इहकः किञ्चिदुच्चतश्चिरा इत्तायनमु-
 पविश्य ब्रूते । भो हिरण्यगर्भं लां राजाधिराजः श्रीमन्त्तिवर्णः समाज्ञापयति ।
 यदि जीवितेन त्रिद्या वा प्रद्योजनमस्ति तदा सल्वरमागत्यास्मच्चरणी प्रणम जो
 चेदवस्थातुं स्थानान्तरं परिचिन्तय । एतच्छुला राजा सकोपमाह । आः सभा-

1960 यामस्थाकं ज को इपि विद्यते च एनं गत्वाहस्यति । तत उत्त्वाय मेघवर्णो ब्रूते ।
 देव समाज्ञापय इन्मि चैनं दुष्टइहकम् । मन्त्री ब्रूते । भद्रं भैवम् । इषु तावत् ।
 न सा सभा यत्र न सन्ति दृद्धा दृद्धा न ते ये ज वदन्ति धर्मम् ।

धर्मः स जो यत्र न सत्यमस्ति यत्यं ज तद् यद् भयमभ्युपैति ॥ ६४ ॥

यतो धर्मां ज्ञेषः । दूतो म्लेच्छो इप्यवधः स्थाद्राजा दूतमुखो यतः ।

1965 उद्यतेष्वपि शख्येषु दूतो वदति नान्यथा ॥ ६५ ॥

अन्यतः । स्थापकर्षं परोत्कर्षं दूतोक्तौर्मन्त्रते तु कः ।
 सदैवावध्यभावेन दूतः सर्वं हि जन्मति ॥ ६६ ॥

ततो राजा काकस्त्र प्रकृतिमापन्नः । इहको इयुत्याय चक्षितः । पश्याङ्कवा-
 केनानीय प्रबोध कनकालङ्कारादिकं दत्ता सम्मेषितः । सदेशं यथौ । ततो

1970 विन्ध्याच्चलं गत्वा स्थराजानं चित्तवर्णं प्रणतवाम् । तमाखोक्य चित्तवर्णो राजाह ।
 इहक का वाच्चा । कीदृशो इसी देशः । इहको ब्रूते । देव सङ्क्षेपादित्यं वाच्चा ।
 सम्मति युद्धोद्योगः क्रियताम् । देशसाक्षी कर्पूरदीपः स्तर्गेकदेशः । कथं वर्णयितुं
 शक्षते । राजा सर्वान् शिष्टानाङ्कय मन्त्रयितुमुपविष्टः । आह च । तात सम्मति

अत्कर्तव्यं तद्वृत । विष्णुः पुनरवशं कर्तव्यः ।

1975 तथा चोक्तम् । असमुष्टा द्विजा नष्टाः समुष्टाः पार्थिवाः यदा ।
सख्या गणिका नष्टा विस्त्रिया च कुलाङ्गना ॥ ६३ ॥

दूरदर्शी नाम शुभ्रो मन्त्री ब्रूते । देव व्यसनितया विष्णुः न विधिः ।
यतः । भिजामात्यसहायास्य यदा स्वरूप्तभक्तयः ।
शचूणां विपरीतास्य कर्तव्यो विष्णुसदा ॥ ६४ ॥

1980 अन्यथ । भूमिर्मिन्च हिरण्यं च विष्णुस्य फलं चयम् ।
यदैतनिष्ठितं भावि कर्तव्यो विष्णुसदा ॥ ६५ ॥

राजाह । मम बलानि तावदवस्थोक्यतु मन्त्री । तदेतेषामुपयोगो शायताम् ।
तदाङ्गयतां मौक्षिकिः शुभलग्नं याचार्यं विदधातु । मन्त्री वदति । देव तथापि
सहस्र याचाकरणमयुक्तम् ।

1985 यतः । विश्वनि सहस्रा मूढा ये इविचार्य दिष्टस्तम् ।
खड्डधारापरिव्युक्तं समन्वे ते सुनिष्ठितम् ॥ ७० ॥

राजाह । मन्त्रिन् ममोऽसाहभूम्नं सर्वथा मा छायाः । विजिगोपुर्यथा परभू-
मिमाक्षमति तथोपदिश । शुभ्रो इवीत् । देव तत्कथयामि । किञ्चु तदगु-
ठितमेव फलप्रदम् ।

1990 तथा चोक्तम् । किं मन्त्रेणानुष्टाने शास्त्रवत् इथिवीपतेः ।
न श्वौषधपरिज्ञानाद्वाधेः शान्तिः क्षिद्वेत् ॥ ७१ ॥

राजादेशसानतिक्रमणीय दति यथाश्रुतं निवेदयामि । शृणु देव ।
नद्विवनदुर्गेषु यत्र यत्र भव्यं नृप ।

1995 तत्र तत्र च सेनानी योद्याद् व्यूहीकृतैर्वस्त्रैः ॥ ७२ ॥

बलाध्यक्षः पुरो यायात् प्रवीरपुरुषान्वितः ।
मध्ये कलां स्तानी च कोषः फलगु च यद् वस्तम् ॥ ७३ ॥

पार्थियोहभयोरस्या अश्वानां पार्थिवो रथाः ।
रथानां पार्थिवो नागा नागानां च पदातयः ॥ ७४ ॥

पश्चात् सेनापतिर्यायात् स्त्रियानाम्बासयन् शैः ।
मन्त्रिभिः सुभट्टैर्युक्तः प्रतिशृङ्ख वसं नृपः ॥ ७५ ॥

2005

समेयादिष्मं नागेवज्ञाणं समहीधरम् ।
 सममन्त्रैर्जलं नौभिः सर्वैव पदातिभिः ॥ ७६ ॥
 हस्तिनां गमनं प्रोक्षं ग्रन्थां जलदागमे ।
 तदन्वय तुरङ्गाणां पसीनां सर्वैव हि ॥ ७७ ॥
 ग्रैलेषु कुर्जमार्गेषु विधेषं नृपरचणम् ।
 स्त्रियोधै रचितस्त्रापि खपनं चोगिनिद्रया ॥ ७८ ॥
 नाशयेत् कर्षयेच्छन् कुर्जकटकमर्दनैः ।
 परदेशप्रवेशे च कुर्यादाटविकान् पुरः ॥ ७९ ॥
 अन राजा तच कोषो विना कोषं न राजता ।
 सुभट्टेभ्यस्तो इष्टात् को हि इतुर्नयुधते ॥ ८० ॥
 न नरस्य वरो दासः किञ्चु वित्तस्य भूपते ।
 नौरवं साधवं चापि धनाधननिवन्धनम् ॥ ८१ ॥
 अभेदेन च युधेयू रचेयुस परत्यरम् ।
 फलशुद्धैन्यं च चत्क्रिचिमध्ये व्यूहस्य कारयेत् ॥ ८२ ॥
 पदातींसि महीपालः पुरो इमीक्ष्य ओजयेत् ।
 उपरथारिमासीत राङ्गं चालोपपीडयेत् ॥ ८३ ॥
 स्तन्दनाम्बैः समे युधेदगृपे नौदिपैस्तथा ।
 हृषगुरुताहृते चापैरक्षिष्वायुधैः स्त्रिः ॥ ८४ ॥
 दूषयेद्वास्य सततं चवसान्नोदकेभ्यनम् ।
 भिन्नस्याचैव तडागानि प्राकारान् परिस्तास्तथा ॥ ८५ ॥
 वसेषु ग्रमुखो इस्ती न तथा इन्द्रो महोपतेः ।
 निवैरवधैरेव मातङ्गो इष्टायुधः स्त्रिः ॥ ८६ ॥
 वसमन्त्रस्य हैन्यानां प्राकारो जङ्गमो मतः ।
 तस्मादभ्याधिको राजा विजयी स्त्रिविग्रहे ॥ ८७ ॥

2020

2025 तथा सुक्रम् । युधमाना इथाहृषा हेवानामपि कुर्जयाः ।
 अपि दूरस्त्रिता येषां वैरिष्ठो इस्त्रिस्त्रिनः ॥ ८८ ॥
 प्रथमं युद्धकारित्वं समस्तमत्तपालनम् ।

दिक्षमार्गाणां विशेषितं पत्तिकर्म प्रचक्षते ॥ ८८ ॥
खभावपूरमस्त्रमविरक्तं जितश्रमम् ।

प्रविद्धुचित्यप्रार्थं बलं ब्रेहतम् विदुः ॥ ८० ॥
यथा प्रभुष्टतामानाच्युधने भुवि मानवाः ।
न तथा बड्डभिर्भैर्विषेरपि भूपतेः ॥ ८१ ॥
बरमव्यवलं सारं न बडी मुण्डमण्डली ।
कुर्यादसारभङ्गो हि सारभङ्गमपि सुटम् ॥ ८२ ॥

अप्रसादो इनिधितानं देयांश्चरणं च यत् ।
कालयापो इप्रतीकारक्षम् वैराग्यकारणम् ॥ ८३ ॥
अपीडयन् बलं गच्छन् जिगीषुरभिषेषयेत् ।
सुखसाधं द्विषां द्वैन्यं दीर्घप्रथाणपीडितम् ॥ ८४ ॥
दायादादपरो मन्त्री नास्ति भेदकरो द्विषाम् ।

तस्मादुत्थापयेष्वादायादं तस्म विदिषः ॥ ८५ ॥
सन्धाय षुवराजेन यदि वा मुख्यमग्निषा ।
अन्तःप्रकोपनं कार्यमभियोगः स्त्रिरात्मनः ॥ ८६ ॥
क्षूरं मित्रं रणे चापि भङ्गं दस्मा इभिषातयेत् ।
अथवा गोणहाङ्गाशा तस्मुख्याभितव्यनात् ॥ ८७ ॥

स्वराङ्गं वासयेद्वाजा परदेशापहारणात् ।
अथवा दानमानाभां वासितं धनदं हि तत् ॥ ८८ ॥

राजाह । चाः किं बड्डनोदितेन ।
आत्मोदथः परच्चानिर्दयं नीतिरितीयती ।
तद्वृीक्षय उत्तिभिर्वाचस्यात्यं प्रतीयते ॥ ८९ ॥

2050 मग्निषा विषेषोक्तम् । सर्वं सत्यमेतत् । किञ्चु ।
अन्वदुक्षुङ्गां सत्यमन्यच्छासनिष्ठमितम् ।
वामानाधिकरणं हि तेजस्तिभिर्दोः कुतः ॥ १०० ॥

तत उत्थाव राजा मोहर्तिकावेदितवग्ने प्रस्त्रितः । अथ प्रणिधिप्रहितस्त्रो
हिरण्यगर्भसमीपमागत्य प्रणन्वोदाच । देव समागतः प्राप्तो राजा विषवर्षः

2055 सम्भवि मलथपर्वतोपत्थकाथां समावाखितो वर्तते । दुर्गशोधनं प्रतिष्ठणमनु-
सन्धातयम् । यतोऽसौ शुभ्रो महामन्त्री । किञ्च केनचित् सह तस्य विभासकथा-
प्रसङ्गेन एतदिङ्गितमवगतं मया घटनेन प्रागेव कोऽप्यमहुर्गे नियुक्तः । चक्रवाको
ब्रूते । देव काक एवासौ सम्भवति । राजाह । न कदाचिदेतत् । यथेवं तदा
कथं तेन इकस्ताभिभवायोद्योगः छतः । अपरच्च इकस्तागमनात् तस्य विष-
2060 होत्साहः । स च चिरादचासे । मन्त्री वदति । तथाप्यागमनुकः शङ्खनीयः ।
राजाह । आगमनुका अपि प्रत्युपकारकारिणो दृश्यन्ते । शृणु ।
परोऽपि हितवान् बन्धुर्बन्धुरप्यहितः परः ।
अहितो देहजो व्याधिर्हितमारस्थमौषधम् ॥ १०१ ॥
अपरच्च । आसीद्वीरवरो नाम शूद्रकस्य महीपतेः ।
2065 सेवकः स्वत्यकालेन स इदौ सुतमात्मनः ॥ १०२ ॥
चक्रवाकः पृच्छति । कथमेतत् । राजा कथयति । अहं पुरा शूद्रकस्य राज्ञः
क्रीडास्वरसि कर्पूरकेलिनाम्बो राजहस्तस्य पुच्छा कर्पूरमञ्चर्या महानुरागवान्
बभूव । तत्र वीरवरो नाम राजपुत्रः कुतस्त्रिहेशादागत्य राजद्वारि प्रतीहा-
रमुपागम्य उवाच । अहं वर्तनार्थी राजपुत्रो मां राजदर्शनं कारव । ततस्ते-
2070 नामौ राजदर्शनं कारितो ब्रूते । देव यदि मया सेवकेन प्रथोजनमस्ति तदा-
स्मद्वर्तनं क्रियताम् । शूद्रक उवाच । किं ते वर्तनम् । वीरवरेणोक्तम् । प्रत्यहं
सुवर्णशतचतुष्टयम् । राजाह । का ते सामयी । वीरवरो ब्रूते । द्वौ वाङ्मा
द्वतीयस्य खङ्गः । राजाह । नैतच्छक्यम् । तच्छुला वीरवरो प्रणम्य च्छितः ।
अथ मन्त्रिभिरुक्तम् । देव दिनचतुष्टयस्य वर्तनं दत्ता ज्ञायतामस्य स्वरूपं किमु-
2075 पयुक्तोऽयं एतावद्वर्तनं शृणाव्यनुपयुक्तो वेति । ततो मन्त्रिवचनादाङ्ग्य तामूलं
दत्ता तद्वर्तनं दत्तवान् ।
यतः । तामूलं कटुतिक्कमिश्रमधुरं चारं कषायाच्चितं
वातज्ज्वलं कफनाशनं छमिहरं दीर्घनिधोषापहम् ।
वस्त्रस्ताभरणं मलापहरणं कामाग्निसन्दीपनं
2080 तामूलस्य सखे चयोदश गुणाः स्वर्गे ऽप्यमी दुर्लभाः ॥ १०३ ॥
वर्तनविनियोगस्य राजा सुनिष्टतं निष्पितः । तदद्द्वौ वीरवरेण देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो

इत्तम् । स्थितस्याद्दृढःस्थितेभ्यः । तदवश्चिष्टं भोज्यव्ययविलासव्ययेन । एतस्यर्ब
 गित्यक्षयं क्षत्रा राजदारमहर्निश्च खड्डपाणिः सेवते । यदा च राजा खयं सभा-
 दिश्ति तदा खग्नमपि याति । अथ क्षणचतुर्दशां रात्रौ सकृष्टकन्दनध्वनिं च
 2085 राजा इत्प्राव । तच्छुल्ला राजा ग्रूते । कः को ऽच द्वारि तिष्ठति । तदा तेनोक्तम् ।
 देव अहं वीरवरः । राजोवाच । कन्दनानुस्तरणं क्रियताम् । वीरवरो ऽपि यथा
 आज्ञापयति देव इत्युक्ता चलितः । राजा चिन्तितम् । अद्यमेकाकी राजपुत्रो
 मथा सूचीभेदे तमसि प्रहितः । तदगुच्छितम् । अहमपि गत्वा निरूपयामि किमेत-
 दिति । ततो राजा ऽपि खड्डमादाय अनुस्तरणक्रमेण नगरद्वारात् विहिर्निर्ज-
 2090 गाम । ततो गत्वा वीरवरेण इदती रूपयोवनस्यामा सर्वालङ्घारभूषिता का-
 चित् स्त्री दृष्टा पृष्ठा च । का त्वं किमर्थं रोदिषीति । स्थियोक्तम् । अहमेतत्स्य
 इद्धकस्य राज्ञो सञ्चीयिरादेतस्य भुजस्यायाथां महता सुखेन विश्रान्ता देव्या
 अपराधेन इतीयदिवसे राजा पञ्चलं यास्यति । अहमनाथा भविष्यामि । इदानीं
 2095 न स्वास्थामि इति रोदिमि । वीरवरो ग्रूते । कथं पुनरिहावासो भगवत्या भवति ।
 सञ्चीयिराच । यदि लभात्मनः पुच्छ शक्तिधरस्य दाचिंश्लक्षणोपेतस्य महाकं
 खहस्तेन द्वित्ता भगवत्याः सर्वमङ्गलाया उपहारं करोषि तदा राजा शता-
 युर्भविष्यति अहं सुखं निवासामि । इत्युक्ता ऽदृश्या ऽभवत् । ततो वीरवरेण
 खग्नहं गत्वा निद्रालसा वधूः प्रबोधिता पुच्छ । तौ निद्रां परित्यज्योपविष्टौ ।
 वीरवरस्याम्बर्व सञ्चीयनमुक्तवान् । तच्छुल्ला शक्तिधरः सानन्दं ग्रूते । धन्यो
 2100 ऽहं एवभूतः स्वामिराज्यरक्षार्थं यस्तोपयोगः । तात को ऽधुना विलंवः । यतः ।
 कदापि तावदेवंविधे कर्मणि एतस्य देहस्य विनियोगः स्थायः । शक्तिधरस्य माता-
 ग्रूते । अस्मल्लुसोचितम् । यदेवं न कर्त्तव्यं तदा गृहीतराजवर्त्तनस्य निष्कारः कथं
 भवति । इत्यासोच्य सर्वमङ्गलायतनं गताः । तच सर्वमङ्गलां सम्पूज्य वीरवरो
 ग्रूते । देवि प्रयोद विजयतां इद्धको महाराजः । गृहीतराजवर्त्तनस्य निष्कारः
 2105 पुच्छ शिरस्थिष्ठेद । ततो वीरवरस्थिन्यामास । गृहीतराजवर्त्तनस्य निष्कारः
 छतः । अधुना निष्पुच्छीवनं विडम्बनमित्यासोच्यात्मनः शिरस्थिष्ठेद । ततः स्थिया
 ऽपि स्वामिनः पुच्छ च शोकार्त्तया तदगुच्छितम् । एतस्यर्बं शुला दृष्टा च राजा
 साक्षर्थं चिन्तयामास ।

जीवन्ति च विद्यन्ते च मदिधाः चुद्रजन्मवः ।

2110 अनेन सदृशो खोके न भूतो न भविष्यति ॥ १०४ ॥
 एतत्परित्यक्तेन राज्येनापि किं प्रथोजनम् । ततः स्वशिरस्त्वेत्तुमुह्यितः सदृशः
 शृङ्खलकेनापि । अथ भगवत्या सर्वमङ्गलया प्रत्यच्छभूतया राजा करे धृतः । पुनः
 अत्र शाहसेन । इदानीं ते राज्यभूमि नास्ति । राजा शाष्ट्राङ्गं प्रणव्योवाच ।
 देवि न मे राज्येन जीवितेन त्रिथा वा प्रथोजनमस्ति । यदि भमानुकम्भा क्रियते
 2115 तदा भमानुःशेषेषायथं सदारपुचो राजपुचो जीवतु । अन्यथा ऽहं यथा प्राप्तां
 गतिं गच्छामि । भगवत्युवाच । अनेन ते सत्योत्कर्त्तेण सत्यवात्संबेन च सर्वथा
 समुष्टा ऽस्मि । गच्छ विजयी भव । अथमपि सपरिवारो राजपुचो जीवतु ।
 ततो वीरवरः सपुचदारः प्राप्तजीवनः स्वगृहं गतः । राजा तैरस्त्वितः प्रापाद-
 हृष्टं गता तु दैव सुप्तः । अथ वीरवरो दारस्तः पुनर्भूपालेन पृष्ठः समुवाच ।
 2120 देव या इदती स्त्री मामवस्तोक्यादृशा ऽभवत् । न का ऽप्यन्वा वार्ता विद्यते ।
 तद्बचनमाकर्षं समुष्टो राजा साम्यर्थं चिन्मयामास । कथमयं साम्यतां महावस्थः ।
 यतः । प्रियं ब्रूयादक्षपणः शूरः स्वादविकत्यनः ।

दाता सत्याचर्वर्णं स्थात् प्रगल्भः स्थादनिष्ठुरः ॥ १०५ ॥

एतमहापुरुषसच्चणम् । एतस्मिन् सर्वमस्ति । ततः स राजा प्रातः शिष्टसभां
द्वाता सर्वदृशान्तं प्रसुत्य प्रसादात् तस्मै कर्णाटराज्यं ददौ । तत् किमाग-
न्तरेव विहङ्गः । तत्त्वापि उत्तमाधर्ममध्यमाः सम्भवन्ति । चक्रवाको ब्रूते ।

यो इकार्यं कार्यवक्षात् स किं मन्त्री ग्रपेच्छया ।

वरं स्वामिमनोदःखं तत्पाश्चो न लकार्य्यतः ॥ १०६ ॥

१८४ वैद्यो गुरुम् मन्त्री च यस्तु राज्ञः प्रियंवदा� ।

२१३० शरीरधर्मकोषेभ्यः चिप्रं स परिहीयते ॥ १०७ ॥

धृष्णु देव । पुण्यात्मवं यदेकेन तममापि भविष्यति ।

इत्वा भिकुं यतो मोहानिष्ठर्थी नापितो वृतः ॥ १०८ ॥

राजा पृच्छति । कथमेतत् । मत्ती कथयति । अख्योधावां पुरि चूडामणिनाम

अचियः । तेन धनार्थिना कायद्वेषेन भगवांसन्दार्द्धुरामणिचिरमाराधितः ।

२१३५ ततः जीवपापो इष्वौ सम्प्रे दर्शनं सब्बा भगवतः प्रसादायचेष्वरेणादिष्टः । तमस

प्रातरेव चौरं कारविला लगुडहस्तः सन् खगृहदारि निभृतं स्वास्थ्यम् । ततो
यमेवागतं भिजुकं प्राङ्गणे पश्चसि तं निर्देशं लगुडप्रहरेण हनिष्वसि । ततोऽसौ
भिजुकः तत्प्रात् सुवर्णपूर्णकलशो भविष्यति । तेन लं यावस्त्रीवं सुखी भवि-
ष्यति । तदनन्तरं तदनुष्ठिते शति तद्वच्छम् । ततः चौरकरणाधानीतेन नापितेन
2140 तस्वर्वमालोक्य चिन्तितम् । अहो निधिप्राप्नेत्रयमुपायः । तदैमयेवं किं न
करोमि । ततः प्रभृतिं स नापितः प्रतिदिनं तथाविधलगुडहस्तः भिजुकागमन-
मपेचते । एकदा तेन तथा प्राप्तो भिजुको लगुडेन इत्वा बापादितः । तेनाप-
राधेन सोऽपि नापितो राजपुरुषैस्ताडितः पश्चात्वं गतः । अतोऽहं ब्रवीमि ।
पुष्टाहस्तं यदेकेन इत्यादि । राजाह ।

2145 पुराण्वचक्योङ्गारैः कथं निर्णयिते परः ।

किं स्वान्निष्कारणो वन्मुः किंवा विश्वासधातकः ॥ १०८ ॥

यातु यातु । प्रसुतमनुष्टीयताम् । मलयाधित्यकायां दमावासितो वर्तते चिन्त-
वर्णी नाम राजा । तदधुमा किं विधेयम् । मन्त्री वदति । देव आगतप्रणिधि-
मुखाच्छ्रुतम् । यद्यहामन्त्रिषो दृष्ट्रसोपदेशे चिचवर्णेनानादरः छतः । अतोऽसौ
2150 मूढो जेतुं शक्यः ।

तथाचोक्तम् । लुभः क्रूरोऽवशोऽसत्यः प्रमादी भीहरस्त्रिरः ।

मूढो योधावमना च सुखच्छेदो रिपुः स्मृतः ॥ ११० ॥

ततोऽसौ यावदसहुर्गावरोधं न विदधाति तावन्नद्विवनवर्तमसु तद्वानि हन्तु
सारणादयो नियुज्यन्तां सेनापतयः ।

2155 तथा चोक्तम् । दीर्घवर्त्मपरिश्रान्तं नद्विवनसहुखम् ।

घोराग्निभयस्वस्त्रसं चुत्पिपासाहितक्षमम् ॥ १११ ॥

प्रमन्तं भोजनवयं व्याधिदुर्भिर्चपीडितम् ।

असंख्यितमभ्ययिष्ठं दृष्टिवातसमाकुलम् ॥ ११२ ॥

पश्चपांशुजसाक्षमं सुव्यसं दस्युविद्रुतम् ।

एवमूतं महीपालः परस्पैवं विघातयेत् ॥ ११३ ॥

2160 अन्वय । अवस्थन्दभयाद्राजा प्रजागरक्षतमम् ।

दिवासुप्तं सदा हन्यान्निद्राव्याकुलसैनिकम् ॥ ११४ ॥

अतस्य प्रभादिनो वसं गला चथावकाञ्चं सारसादयो दिवानिष्ठं च निष्ठन् ।
 तथानुष्ठिते सैनिकास्त्रिचर्वर्णस्य वह्वः सेनापतयस्य निहताः । ततस्त्रिचर्वर्णो विषयः
 2165 खमन्तिष्ठं दूरदर्शिनमाह । तात किमिनि स्थासादुपेषा क्रियते । किं वा काय-
 स्काकमविनयोऽस्मि ।
 तथा चोक्तम् । न राज्यं प्राप्तमित्येवं वर्त्तितव्यमसाम्रातम् ।
 अन्यस्य । श्रियं आविनयो हन्ति जरा रूपमिवोक्तमम् ॥ ११५ ॥
 2170 अन्यस्य । दत्तः श्रियमधिगच्छति पश्चाश्री कस्तां सुखमरोगी ।
 उद्योगी विद्यालं धर्मार्थयशांसि च विनीतः ॥ ११६ ॥
 युधोऽवदत् । देव शूद्रताम् ।
 अविदानपि भूपालो विद्यादृद्घोपसेवया ।
 परां श्रियमवाप्नोति जलासञ्चतर्हर्यथा ॥ ११७ ॥
 अन्यस्य । पानं स्त्री मृगया द्यूतमर्थदूषणमेव च ।
 2175 वाग्दण्डयोश्च पार्वत्यं व्यसनानि महीभुजाम् ॥ ११८ ॥
 किञ्च । न शास्त्रैकान्नरसानुवर्त्तिना न वाष्पुपादोपहतान्तरात्मना ।
 विभूतयः शक्यमवाप्नुमूर्जिता नये च श्रीर्वें च वसन्ति समदः ॥ ११९ ॥
 लया खबलोक्ताहमवस्थोक्त शास्त्रैकरसिकेन मयोपन्वस्तेष्वपि मन्त्रेष्वनवधानं वा-
 क्षपार्वत्यं च छतम् । अतो दुर्णितिः फलमिदमनुभूयते ।
 2180 तथा चोक्तम् । दुर्मन्तिष्ठं कमुपयान्ति न नीतिदोषाः
 सनापयन्ति कमपश्चभुजं न रोगाः ।
 कं श्रीर्वं दर्पयति कं न निहन्ति मृत्युः
 कं स्त्रीछतां न विषयाः परितापयन्ति ॥ १२० ॥
 मुदं विषादः शरदं हिमागमस्तमो विवसान् सुक्षतं छतन्नता ।
 2185 प्रियोपपत्तिः शुद्धमापदं नयः श्रियं समृद्धामपि हन्ति दुर्णितः ॥ १२१ ॥
 ततो भयायासोचितम् । प्रज्ञाहीनोऽस्य नो चेत् कथं नीतिशास्त्रकथाकौमुदीं
 वागुरुक्ताभिस्त्रिमिरथति । यतः ।
 यस्य नाल्लिं खयं प्रज्ञा शास्त्रं तस्य करोति किम् ।
 लोकनाभ्यां विहीनस्य दर्पणः किं करिष्यति ॥ १२२ ॥

2190 तेनाहमपि दृष्टीं स्थितः । अथ राजा बद्धाञ्जलिराह । तात अख्यं मनापराधः ।
इदानीं यथा इहमवशिष्टवत्सहितः प्रत्यादृत्य विन्ध्याचलं गच्छामि तथोपदिश ।
युधः स्वगतं चिन्मयति । कर्त्तव्यो इच्च प्रतीकारः ।
यतः । देवतासु गुरौ गोषु रजसु ब्राह्मणेषु च ।
निष्ठमत्यः सदा कोपो वालवद्भादुरेषु च ॥ १२३ ॥

2195 ब्रूते च विहस्त । देव मा भैषीः समाश्विहि । शृणु देव ।
मन्त्रिणां भिक्षबन्धाने भिषजां बन्धिपातके ।
कर्मणि व्यज्वते प्रज्ञा सुखे को वा न पर्णितः ॥ १२४ ॥

अपरस्त । आरभते इत्यमेवाज्ञाः कामं यथा भवन्ति च ।
महाराजाः छतधियस्तिष्ठन्ति च निराकुलाः ॥ १२५ ॥

2200 देव ततस्तव प्रतापादेव दुर्गं भङ्गा कीर्तिप्रतापवत्सहितं लामचिरेषैव कालेन
विन्ध्याद्रिं नयामि । राजाह । कथमधुना सत्यवत्सेन तस्मयते । युधो वदति ।
देव सर्वं भविष्यति । यतः । विजिगीषोरदीर्घसूचता विजयसिद्धेरवर्षं भावः ।
तद्य दुर्गदारावरोधो विधीयताम् । अथ प्रणिधिना वकेनागत्य हिरस्यगर्भस्य
कथितम् । देव सत्यवत्स एवायं राजा चित्तवर्णं युधस्य वचनोपष्टवादागत्य
2205 दुर्गदारावरोधनं करिष्यति । राजहंसो ब्रूते । भो सर्वज्ञ किमधुना विधेयम् ।
सक्रवाको वक्ति । सवले बारासारविचारः क्रियताम् । ज्ञाता सुवर्णवस्तादि
यथार्थं प्रयाददानं च क्रियताम् ।
तथाचोक्तम् । यः काकिनीमप्यप्रपञ्चां समुद्धरेजिष्कसहस्रतुल्याम् ।

कदापि कोटिष्ठपि मुक्तहस्तासं राजसिंहं न जहाति स्त्रीः ॥ १२६ ॥

2210 अन्यस्त । क्रतौ विवाहे व्यवने रिपुद्वये वशस्तरे कर्मणि निचकुरुते ।
प्रियासु नारीव्यधनेषु वन्मुषु इतिव्यथो नास्ति नराधिपाष्टु ॥ १२७ ॥

यतः । सर्वसः सत्यवद्यचाचात् सर्वनाशं करोति हि ।
कः सुधीस्त्रजते भाष्टं इत्यस्त्रैवातिवाभ्यसात् ॥ १२८ ॥

राजाह । कथमिह समये इतिव्यथो युज्यते । उक्तं च । आपदर्थे धनं रचेत् ।
2215 मन्त्री ब्रूते । श्रीमतां कुत आपदः । राजाह । कदाचित् कुपिता स्त्रीः । पुरुर्मन्त्री
ब्रूते । देव सक्षितार्थो विनम्नति । तदेव कार्यसं परित्यज्य सुभट्टाः दानमा-

नाभां पुरस्किष्यन्नाम् । तथा चोकम् ।
 परस्परज्ञाः संहृष्टाः त्वक्प्राणाः सुनिश्चिताः ।
 कुलीनाः पूजिताः सम्बन्धितयन्ते दिष्ठां वस्तम् ॥ १२६ ॥

2220 अपरज्ञ । सुभटाः श्रीखस्त्रियाः संहृताः कृतनिश्चिताः ।
 अपि पश्चशतं शूरा मृद्गनि रिपुवाहिनीम् ॥ १३० ॥

किञ्च । शिष्टैरप्यविशेषज्ञ उपस्थ छतनाभकः ।
 त्यज्यते किञ्चननान्वैः पत्न्या ऽप्यात्मवरिन्द्रः ॥ १३१ ॥

यतः । सत्यं शौर्यं तथा त्यागो नृपत्यैते चयो गुणाः ।
 2225 एतैस्वर्गो महीपालः प्राप्नोति खलु वाच्यताम् ॥ १३२ ॥

अमात्यास्तावदवश्यमेव पुरस्कर्तव्याः । तथा चोकम् ।
 यो येन प्रतिबद्धः स्थात् सह तेनोदयी वयी ।
 सुविश्वस्त्रो नियोक्तव्यः प्राणेषु च धनेषु च ॥ १३३ ॥

यतः । धूर्जः स्त्री वा शिष्टर्यस्य मन्त्रिणः स्तुर्महीपतेः ।
 2230 अनीतिपवनचिन्पः कार्याव्यौ स निमत्तिः ॥ १३४ ॥

पश्च देव । हर्षक्रोधौ यतौ यस्त्र कोषः स्वल्पव्ययेन च ।
 नित्यं स्वत्यान्वदेचा च तस्य स्थाद्वनदा धरा ॥ १३५ ॥

येषां राज्ञा सह स्थानामुपचयापचयी भ्रुवम् ।
 2235 अमात्यान् नीतिमान् राजा नावमन्येत् कदाचन ॥ १३६ ॥

यतः । महीभुजो मदान्धस्य मञ्जतः कार्यसागरे ।
 स्वलतो हि करात्मः सुशिष्टैरेव दीयते ॥ १३७ ॥

अथागत्य प्रणम्य मेघवर्णे ब्रूते । देव दृष्टिप्रसादं कुरु । एष युद्धार्थी विपक्षे
 दुर्गद्वारि तिष्ठति । तदेवपादादेशाद्विर्निःस्वत्य स्वविक्रमं दर्शयामि । तेन देव-
 प्रसादस्थानुशमुपगच्छामि । चक्रवाको ब्रूते । मैवम् । यदि वहिनिःस्वत्य योद्धुव्यं
 2240 तदा दुर्गाश्रयणं निष्प्रयोजनम् ।

अपरज्ञ । विषमो ऽपि यथा नक्षः सलिलाद्विःस्तो ऽवशः ।
 वनात् तु प्रस्तुतः सत्यं चिंहो ऽपि स्थाच्छूगास्तवत् ॥ १३८ ॥

वायसो ब्रूते । देव स्वयं गता युद्धं दृश्यताम् ।

यतः । पुरकात्य वसं राजा योधयेदवसोकथम् ।
 2245 खामिना ऽधिष्ठितः शा ऽपि किं न सिंहायते भ्रुवम् ॥ १३८ ॥
 अनन्तरं ते सर्वे दुर्गदारं गता महाहवं छतवनः । परेषु चित्तवर्णे नाम राजा
 युधमुवाच । तात खप्रतिश्चातमधुना विधीयताम् । युधो ब्रूते । इष्टु तावत् ।
 अकालसहस्रमत्यर्थं मर्खव्यसननिनायकम् ।
 अगुप्तं भीहयोधं च दुर्गव्यसनमुच्यते ॥ १४० ॥

2250 तत्तावदेव नासि । उपजापश्चिरारोधो ऽवस्कन्दसीत्रपौरुषम् ।
 दुर्गस्त्र सहनोपायाचलारः कथिता इमे ॥ १४१ ॥
 अत च यथाशक्ति किञ्चित्ते यतः । चित्तवर्णः कथयत्येवमेव । तत अगुदिते भास्करे
 प्रातःकाले चतुर्वर्षे इरेषु युद्धे प्रष्टन्ते दुर्गाभ्यन्तरे युद्धे युद्धे काकैरेकदा अग्नि-
 र्णिष्ठः । ततो यत्तीतं दुर्गमिति कोलाहलं श्रुता अनेकश्चेषु च पावकं प्रदीप्तं
 2255 प्रत्येषेवावसोक्त्य राजहंसस्य वैनिका वह्वो दुर्गनिवासिनः सत्तरं इदं प्रविष्टाः ।
 यतः । सुमन्त्रितं सुविक्रान्तं सुयुद्धं सुपश्चायितम् ।
 प्राप्तकाले यथाशक्ति कुर्यात् तु विचारयेत् ॥ १४२ ॥
 राजहंसस्य सुखिखभावात् मन्दगतिः सारबदितीयः चित्तवर्णस्त्र सेनापतिना कुमु-
 डेनागत्य वेष्टितः । हिरण्यगर्भो राजाह । सेनापते सारस्य ममानुरोधादात्मानं न
 2260 आपादयिष्यति । अधुना ऽहं गन्तुमस्मर्थः । लं गन्तुमधुना ऽपि स्मर्थः । तद्वला जलं
 प्रविश । मत्पुर्वं चूडामणिनामानं सर्वज्ञस्य समात्या राजानं करिष्यति । सारसो ब्रूते
 देव न वक्षव्यमेवंदुःसहं वचः । यावत् चक्रार्कौ विद्येते तावदिजयतां देवः । अहं
 देवदुर्गाधिकारी तद्यम मांसाद्विलिङ्गेन द्वारवर्त्मना तावत् प्रविश्वदु श्रुतः ।
 अपरच्च देव । चमी दाता गुणयाही खामी भाग्येन सम्भवते ।
 2265 राजाह अस्त्रेवं किञ्च । इच्छिर्द्वचो ऽनुरक्षस्य स्वत्यः खलु सुदुर्खमः ॥ १४३ ॥
 सारसो ब्रूते । इष्टु देव ।

‘यदि समरमपास्य नासि स्त्रयोर्भयमिति युक्तमितो ऽन्यतः प्रथातुम् ।
 अथ मरणमवश्यमेव जन्मोः किमिति मुधा मस्तिं यशः क्रीयेत ॥ १४४ ॥
 अन्यच्च । भवे ऽस्मिन् पवनोऽन्नामवीचिविभ्रमभ्रूरे ।
 2270 जायते पुण्योगेन परार्थे जीवितव्ययः ॥ १४५ ॥

तं देव सर्वदा स्थामी रक्षणीयः ।
 चतः । प्रकृतिः स्थामिना त्यक्ता समृद्धा ऽपि न जीवति ।
 अपि धन्वन्तरिवैष्यः किं करोति गताद्युषि ॥ १४६ ॥

अपरस्त् । नरेशे जीवसोको ऽयं निमीलति निमीलति ।
 2275 उद्देश्यदीयमाने च रवाविव भरोहक्षम् ॥ १४७ ॥

अपि च । स्थाम्यमात्यस्त्र राङ्गं च दुर्गं कोषो वस्त्रं मुहृत् ।
 राज्याङ्गानि प्रकृतयः पौराणां अण्डो ऽपि च ॥ १४८ ॥

अत्रापि प्रधानाङ्गं राजा । अथ कुकुटेनागत्य राजहंसस्त्र शरीरे स्वरतरमस्त्राधातः छतः । ततः सत्वरमुपस्थृत्य सारसेन स्वदेहान्तरितो राजा । अनन्तरं 2280 कुकुटेन नखमुखप्रहारैर्जर्जरीहतेन सारसेन स्वाङ्गेनाक्षाय राजा वस्त्रे प्रजितः । कुकुटो ऽपि सेनापतिना सारसेन स्वचम्बुप्रहारेण व्यापादितः । पश्चात् सारसो ऽपि बडुभिः पचित्रिः समूद्रय व्यापादितः । अथ चिच्चवर्णो दुर्गं प्रविश्य दुर्गावस्थितं इत्थं याहयित्वा वन्दिभिर्जयशब्देनानन्दितः जगाम । राजपुचैरक्षम् । तस्मिन् राजहंसवस्त्रे पुण्यवान् सारस एव । येन स्वदेहदानेन स्थामी रचितः ।

2285 चतः । अनयन्ति सुतान् गावः सर्वानेव गवाक्षतीन् ।
 विषाणोऽस्त्रिखितस्त्रन्धं कस्त्रिदेव गवाम्यतिम् ॥ १४९ ॥

विष्णुशर्ननेणोक्तम् । स तावत् सत्त्वकीतामचयसोकान् विष्णाधरीपरिज्ञो ऽनुभवतु महासत्त्वः । तथा चोक्तम् ।
 आहवेषु च ये द्वूराः स्थाम्यर्थं त्यक्तजीविताः ।
 2290 भर्वभक्ताः छतज्ञाय ते नराः खर्गगामिनः ॥ १५० ॥

यत्र तत्र इतः द्वूरः शक्तुभिः परिवेष्टितः ।
 अचक्षान् सभते सोकान् यदि क्लेयं न गच्छति ॥ १५१ ॥

वियहः श्रुतो भवद्विः । राजपुचैरक्षम् । श्रुता सुखिनो भूता वदम् । विष्णुशर्मा ऽव्रवीत् । अपरमयेवमस्तु ।
 2295 वियहः करितुरङ्गपन्तिभिर्ना कदापि भवतां भवताम् ।
 गीतिमस्तपवनैः समाहताः संश्यान्तु गिरिगङ्गरं द्विषः ॥ १५२ ॥

इति हितोपदेशे वियहो नाम हतीयः कथासङ्गृहः ॥

॥ बन्धिः ॥

पुनः कथारभकासे राजपुचैरकम् । आर्यं वियहः श्रुतो इस्तामिः । बन्धि-
रधुनाभिधोयताम् । विष्णुशर्वणोक्तम् । श्रूयताम् । बन्धिमपि कथयामि यस्याथ-
2300 माद्यस्तोकः ।

दृग्ने महति सङ्कामे राज्ञोर्निहतसेनयोः ।
खेयाभ्यां गृभ्रशक्ताभ्यां वाचा बन्धिः छतः चणात् ॥ १ ॥

राजपुचा ज्ञातुः । कथमेतत् । विष्णुशर्वा कथयति । ततसेन राजहंसेनोक्तम् ।
केनासाहुर्गे लिदिप्तो इग्निः किमा पारक्षेन अथवा इस्ताहुर्गवासिना केनचिदिदि-
पच्चप्रथुतेन । चक्रवाको वहति । देव भवतो लिङ्कारणवन्मुरसौ मेघवर्णः उपरि-
2305 वारो नाचावलोक्यते । तत्कान्ये तस्य विचेष्टितमिदम् । राजा चणं विचिन्धाइ ।
अस्ति तावदेवं मम दुर्भाग्यमेतत् ।
तथाचोक्तम् । अपराधः स दैवत्य न पुनर्मतिष्ठामयम् ।
कार्यं सुघटितं यत्नात् दैवयोगादिनश्चति ॥ २ ॥

2310 भन्धी ग्रूते । उक्तमेवैतत् । विषमां हि दशां प्राय दैवं गर्हयते गरः ।
आत्मनः कर्त्तदोषांसु नैव जानात्यपस्तिः ॥ ३ ॥

अपरच । सुइदां इतिकामानां यो वाचं नाभिनन्दति ।
स द्वूर्ध्यं दृव दुर्बुद्धिः काषाह्नष्टो विनश्चति ॥ ४ ॥

राजाइ । कथमेतत् । भन्धी कथयति । अस्ति मगधदेशे फुज्जोत्यसाभिधानं सरः ।
2315 तत्त्वं चिरात् बहुठविकटनामानो इंष्टो विवसतः । तयोर्मिचं कम्बुदीवनामा
द्वूर्ध्यः प्रतिवसति । अथैकदा धीवरैरागत्य तत्त्वोक्तम् । अरचासाभिरस्तोविला
प्रातर्मस्त्वद्वूर्ध्यादयो आपादयितव्याः । तदाकर्षं द्वूर्ध्यो इंसावाइ । सुइदौ श्रुतो
इयं धीवराखापः । अधुना किं मधा कर्त्तव्यम् । इंसावाइतुः । ज्ञायतां तावत्

पश्चाद्युचितं तस्कर्तव्यम् । छूर्णे ब्रूते । मैवम् । यतो इष्टव्यतिकरो इहमन् ।
 2320 तथा चोक्तम् । अनागतविधाता स प्रत्युत्पन्नतिस्थाया ।
 द्वावेतौ सुखमेधेते यद्भविष्यो विनश्चति ॥ ५ ॥

तावाहतुः । कथमेतत् । कूर्याः कथयति । पुरा एतस्मिन्नेव सरसि एवंविधेवेव
 धीवरेषूपस्थितेषु मत्स्यचयेणालोचितम् । तचानागतविधाता नामैको मत्स्यस्ते-
 नोक्तम् । अहं तावत् जलाशयान्तरं गच्छामीत्युक्ता स इदान्तरं गतः । अपरेण
 2325 प्रत्युत्पन्नतिस्थाया मत्स्येनाभिहितम् । भविष्यदर्थे प्रमाणाभावात् कुच मया
 गत्यम् । तदुत्पन्ने कार्ये यथाकार्यमनुष्ठेयम् ।
 तथा चोक्तम् । उत्पन्नामापदं यस्तु समाधने स बुद्धिमान् ।
 बण्डिजो भार्यया जारः प्रत्यचे निन्नुतो यथा ॥ ६ ॥

यद्भविष्यः पृच्छति । कथमेतत् । प्रत्युत्पन्नतिः कथयति । अस्मि विकल्पपुरे
 2330 समुद्रदक्षो नाम बण्डिक् । तस्य रक्षप्रभा नाम वधूः केनापि सेवेनेन समं
 सर्वदा रमते ।
 यतः । न स्तीणामप्रियः कस्त्रित् प्रियो वापि न विद्यते ।
 गावस्तुणमिवारस्ये प्रार्थयन्ति नवं नवम् ॥ ७ ॥

अथैकदा सा रक्षप्रभा तस्य सेवकस्य मुखे चुम्बनं इहती समुद्रदक्षेनालोकिता ।
 2335 ततः सा बन्धकी सल्वरं भर्तुः समीपमुपगम्याह । नाथ एतस्य सेवकस्य महती
 निर्दृतिः । यतो युध्यदर्थं नीयमानं कर्पूरमन्नाति । कर्पूरगन्धः प्रत्यचो इस्तु मुखे
 मया घातः ।
 तथाचोक्तम् । आहारो दिगुणः स्तीणां बुद्धिस्तायां चतुर्गुणा ।
 पृथगुणो व्यवसायस्य कामसाधुगुणः स्त्रितः ॥ ८ ॥

2340 तदाकर्षे सेवेनायुपकुशोक्तम् । यस्तु शृणे ईहूशी भार्या तच सेवेन कथं
 स्तात्यम् । यत्र प्रतिब्रह्मं शृणिष्ठी सेवकस्य मुखं जिघति । ततो इषावृत्याय
 चक्षितः । ततो इष्टी साधुना यत्नात् समोद्ध इतः । अतो इहं ब्रवीमि । उत्प-
 न्नामापदमित्यादि । ततो यद्भविष्येनोक्तम् ।
 यद्भावि न तद् भावि भावि चेत् तदन्यथा ।
 2345 इति चिन्नाविषज्ञो इष्टमगदः किं न पीयते ॥ ९ ॥

ततः प्रातर्जालेन बद्धः प्रत्युत्पन्नमतिर्भृतवदात्मानं सन्दर्श्य स्थितः । ततो जासा-
दपसारितः खलादुत्सुक्य गम्भीरं नीरं प्रविष्टः । यद्भविष्यत्य धीवरैः प्राप्नो वा-
पादितः । अतोऽहं ब्रवीमि । अगागतविधातेत्यादि । तद्यथा ऽहमन्यद्वदं प्राप्नोमि
2350 तद्यथा विधीयताम् । हंसावाहतुः । जलाशयान्तरे प्राप्ने तव कुशलं खले गच्छतसे
को विधिः । कूर्मो ब्रूते । यथा ऽहं भवद्वां सहाकाशवर्त्मना यामि स उपायो
विधीयताम् । हंसो ब्रूतः । कथमुपायः सम्भवति । कच्छपो वदति । युवाभ्यां
चम्बुध्यतं काष्ठमेकं मध्या मुखेनावलम्बितव्यम् । अतो भवतोः पच्चबलेन मध्या ऽपि
सुखेन गम्यत्यम् । हंसो ब्रूतः । सम्भवत्येष उपायः । अखेवम् ।
किञ्चु । उपायं चिन्मयम् प्राज्ञस्तपायमपि चिन्मयेत् ।

2355 पश्चतो वकमूर्खस्य नकुलैर्भविताः सुताः ॥ १० ॥

कूर्मः पृच्छति । कथमेतत् । हंसो कथयतः । अख्युत्तरापथे शृष्टकूटो नाम
पर्वतः । तचैव रेवातीरे न्ययोधपादपे वका निवसन्ति । तस्य वटसाधसादिवरे
सर्पस्तिष्ठति । स च वकानां बालापत्यानि खादति । ततः श्वोकार्णीनां वकानां
प्रसापं श्रुता केनचिह्नुवकेनोक्तम् । भो एवं कुरुथ यूर्यं । मत्स्यानामीय नकुल-
2360 विवरादाहारभ्य सर्पविवरं यावत् पंक्षिकमेष एकैकशो मत्स्यान् विकीर्यं धरिष्यथ ।
ततस्यादाहारवर्त्मना नकुलेनागत्य इष्टव्यः सभावदेषाद्वापादयितव्यः सर्पः ।
तथा ऽनुष्ठिते सति तद् वृत्तम् । अथ नकुलैर्द्वयोपरि पञ्चिशावकानां रावः श्रुतः ।
पश्चात् तेन नकुलेन वकशावकाः खादिताः । अत आवां ब्रूवः । उपायं चिन्मय-
वित्यादि । आवाभ्यां नीयमानं लां दृढ़ा लोकैः किञ्चिद्वक्तव्यमेव । तदाकर्ष
2365 यदि लमुत्तरं ददाषि तदा तव मरणं भविष्यति । तत् सर्वथा ऽचैव खीयताम् ।
कूर्मो वदति । तत् किमहमज्ञः । न किमपि मध्या वक्तव्यम् । तत एवमनुष्ठिते
सति आकाशे नीयमानं तं कूर्ममालोक्य सर्वे गोरक्षकाः पशाद्वावन्ति वदन्ति
च । अहो महदास्त्वर्यं पञ्चिभ्यां कूर्मः समुच्छते । तच कस्तिदाह । यद्यथं कूर्मः
पतति तदाचैव पक्षा खादितव्यः । को ऽपि निगदति । शृणु नेतव्यः । कस्तिदाहति ।
2370 सरसः समीपे पक्षा भविष्यत्यः तत्पृष्ठवचनमाकर्षं कोधादिस्मृतसंखारो ऽवदत् ।
युपाभिर्भूमा भविष्यत्यमिति वदन्ते व काष्ठात् पतितो गोरक्षकैर्यापादितः । अतो
अहं ब्रवीमि । सुहरां हितकामानामित्यादि । अथ प्रणिधिर्वक्षत्रागत्योवाच ।

देव प्रागेव मथा निवेदितम् । दुर्गशोधनं प्रतिष्ठां कर्त्तव्यमिति । तत्र युग्माभिर्न
छतम् । अतस्यादनवधानस्य फलमिहमनुभूतम् । दुर्गदाहस्यायं मेघवर्णनामा वा-
२375 यसेन शुभ्रप्रसुक्लेन छतः । राजा निःश्वास ।

प्रणयादुपकारादा यो विश्विति शब्दुम् ।

स सुप्त इव दृचायात् पतितः प्रतिबृथते ॥ ११ ॥

अथ प्रणिधिद्वाच । इतो दुर्गदाहं विधाय यदागतो मेघवर्णसादा चित्तवर्णेन
प्रसादितेनोक्तम् । अयं मेघवर्णोऽच कर्पूरदीपराज्ञे ऽभिविष्टताम् ।

२380 तथा चोक्तम् । छतद्वयस्य भृत्यस्य छतं नैव प्रणाशयेत् ।

फलेन मनसा वाचा दृक्षा दैनं प्रहर्षयेत् ॥ १२ ॥

चक्रवाको द्रूते । देव श्रुतं धर्मप्रिधिः कथयति । राजाह ततस्ततः । प्रणिधि-
द्वाच । ततः प्रधानमस्तिषा शुभ्रेषोक्तम् । देव नेत्रमुचितम् । प्रसादान्तरं कि-
मपि किञ्चिताम् ।

२385 यतः । अधिकारेण यो शुक्लः कथं तस्मास्ति खस्त्रम् ।

मीचेषूपहतं राजन् वासुकाखिव मुद्रितम् ॥ १३ ॥

महतामास्यदे जीवः कदापि न कर्त्तव्यः ।

तथा चोक्तम् । जीवः शाश्वपदं प्राय खामिनं खोप्तुमिच्छति ।

मूषिको व्याघ्रतां प्राय मुनिं हर्तुं गतो वथा ॥ १४ ॥

२390 चित्तवर्णः पृच्छति । कथमेतत् । शुभ्रः कथयति । अस्ति गौतमारस्ये महातपा नाम
मुनिः । तेनात्रमसचिधाने मूषिकशावकः काकमुखाहृष्टो दृष्टः । ततो दथायुक्लेन
तेन मुनिना जीवारकणैः संवर्द्धितः । तं स मूषिकं सादितुमनुधावन् विडालो
मुनिना दृष्टः । पश्चात् तपः प्रभावात् तेन मुनिना मूषिको बसिष्ठो विडालः छतः ।
स विडालः कुक्कुराद्विभेति । ततो ऽसौ कुक्कुरः छतः । कुक्कुरस्य व्याघ्रान्महस्तयम् ।

२395 तदनन्तरं स व्याघ्रः छतः । अथ व्याघ्रमपि तं मूषिकनिर्विशेषं पश्चति मुनिः । अतः
सर्वे तत्त्वां जनासां व्याघ्रं दृष्टा वदन्ति । अनेन मुनिना मूषिकोऽयं व्याघ्रतां
जीवतः । एतच्छुला स व्याघ्रः सव्यथो ऽचिन्तयत् । यावदनेन मुनिना जीवितव्यं
तावदिदं मन खस्त्रात्मानमकीर्तिकरं न पलायिष्यते । इति समाप्तो य नुनि
हर्तुं शमुषतः । मुनिस्त्रात्मा चिकीर्तिं ज्ञाता पुनर्मूषिको भव इत्युक्ता मूषिकं एव

2400 छतः । अतोऽहं ग्रीमि । नीचः साथपदं प्राय इत्यादि । अपरं च देव ।
सुकरमिदमिति न मनव्यम् ।

इषु । भजयिला बङ्गन् मत्सानुभाषमधमधमान् ।

अतिखीस्यादको मूर्खो वृतः कर्कटसङ्कुष्ठात् ॥ १५ ॥

चित्तवर्णः पृच्छति । कथमेतत् । मस्ती कथयति । अस्ति मात्सवविषये पद्मगर्भा-
2405 मिधानं चरः । तच्चैको शङ्खवंकः सामर्थ्यहीनस्तथोदिग्नमिवात्मानं दर्शयिला
स्थितः । ए च केनचित् कुलीरेण दूरादेव पृष्ठः । किमिति भवानचाहारपरि-
त्यागेन तिष्ठति । वकेनोक्तम् । मत्साम जीवनहेतवः । मत्सासाचावस्थमेव
कैवर्जीर्थापादयितव्या इति नगरोपान्ते कैवर्जीसाप आकर्षितः । तदितो वर्जना-
भावादस्मारणमुपस्थितमिति ज्ञाता आहारस्थापि निरादरः छतः । ततः सर्वै-
2410 मर्त्स्यैरालोचितम् । इहसमये तावदुपकारक एवायमुपलक्ष्यते इस्ताकम् । तद-
यमेव चथाकर्तव्यं पृच्छताम् ।

तथा चोक्तम् । उपकर्ता ऽरिणा सन्धिर्मित्रेणापकारिणा ।

उपकाराप्रकारौ हि सच्चं सच्चणमेतयोः ॥ १६ ॥

मत्सां ज्ञुः । भो वक अस्ताकं कुञ्ज रचणोपायः । वको ब्रूते । अस्ति रचण-
2415 इतु र्जसाशयान्तरम् । तचाहमेकैकशो युशान् नयामि । मत्स्यैरपि भयादु-
क्तमेवमसु । ततोऽसौ दुष्टवकस्तान् मत्स्यामेकैकान् नीला कस्तिंस्थिदेशे स्ता-
दिला पुनरागत्य वदति । ते मथा जलाशयान्तरे स्थापिताः । अनन्तरं कुलीर-
स्यामुवाच । भो वक मामपि तच नय । ततो वकोऽयपूर्वकुलीरमांसार्थी सादरं
तं नीला स्थले धृतवान् । कुलीरोऽपि मत्स्यकण्ठकाकीर्णं भूमिं दृष्टा ऽचिन्त-
2420 यत् । इह इतोऽस्ति मन्दभाग्यः । भवतु । इदार्थी समयोचितं व्यवहरामि ।

यतः । तावद्वयात् तु भेतव्यं चावद्वयमनागतम् ।

आगतं तु भयं दृष्टा प्रहर्त्यमभीतवत् ॥ १७ ॥

अपरच्च । अभियुक्तो यदा पश्चेष किञ्चिद्दितमात्मनः ।

युधमानसदा प्राज्ञो यिथते रिपुणा यह ॥ १८ ॥

2425 इत्यासोच्य ए कुलीरस्तथा वकस्य योदां चिष्ठेद । ए वकः पश्चलं गतः । अतो
ऽहं ग्रीमि । भजयिला बङ्गन् मत्सानित्यादि । ततः पुनरपि राजा ए चित-

वर्णे ऽब्रीत् । शृणु तावग्नहामन्तिग् मयैतदास्तोचितम् । यद्यावस्थिते-
नानेन मेषवर्णेन राजा यावन्ति कर्पूरदीपस्त्रोप्तमवस्थनि तावन्यस्ताकमुपनेत-
व्यानि । तेन महता विज्ञासेनास्ताभिर्विन्ध्याच्छ्वे स्थातव्यम् । दूरदर्शी विह-
2430 स्वाह । देव ।

अनागतवर्तीं चिन्तां छला यस्तु प्रह्लिति ।

८ तिरस्कारमाप्नोति भगवभाष्टो दिजो यथा ॥ १८ ॥

राजाह । कथमेतत् । दूरदर्शी कथयति । अस्ति देवीकोइनगरे देवशर्मा नाम
ब्राह्मणः । तेन विषुवस्त्राङ्गो शत्रुपूर्णश्चरावः प्राप्तः । ततस्तामादादास्तौ भाष्ट-
2435 पूर्णकुम्भाकारमण्डपिकायां रौद्रेषाकुलितः सुप्तः । ततः शत्रुरचार्यं इसो दण्डमा-
दायाचिन्तयत् । यद्यहमिमं शत्रुश्चरावं विक्रीय दश कपर्दकाम् प्राप्नोमि तदा
तैरिहस्यमये कपर्दकैर्घटश्चरावादिकमुपक्रीय अनेकधा दृद्धैसौर्धनैः पुनः पुनः पूर्ण-
वस्त्रादिकमुपक्रीय विक्रीय बाणिष्ठं छला सच्चस्त्राकधनान्युत्पादं विवाहचतुष्टयं
करोमि । ततस्तासु पल्लीषु या रूपयौवनवती तस्त्रामधिकानुरागं करोमि । तदनन्तरं
2440 सञ्चातेर्वास्ताः सपत्न्य अन्योन्यं यदा इन्द्रं करिष्यन्ति तदा ऽहं कोपाकुलः सर्वाः
सपन्नी र्षेणु ताज्जयिष्यामि । इत्यभिधाय तेन र्षेणुः प्रचिन्तः शत्रुश्चरावस्त्रू-
र्षितो भाष्टानि च भगवानि । ततो भगवभाष्टश्चरणादागत्य बुम्भकारेण गते
हस्तं दस्ता भण्डपिकादहिःक्षतः । अतो ऽहं ब्रवीमि । अनागतवर्तीं चिन्तामि-
त्यादि । ततो राजा रहयि शृङ्गं मन्त्रिणं प्रपञ्च । तात यथा कर्त्तव्यं तथोप-
2445 दिश्च । शृङ्गो वदति ।

मदोद्धृतस्य नृपतेः प्रकीर्णस्वेव इन्निः ।

गच्छन्युव्वार्गया तस्य नेतारः स्वसु वाच्यताम् ॥ १० ॥

शृणु तावदेव किमस्ताभिर्बलदर्पादुर्गं भग्नं नोवा भवतः प्रतापाधिष्ठितेनोपायेन ।
राजाह भवतामुपायेन । शृङ्गो ब्रूते । यद्यस्त्राचनं क्रियते तदा स्वदेशे गम्यताम् ।
2450 अन्यथासन्ने वर्षाकासे तुख्यबलेन सह पुनर्विग्रहे सत्यस्ताकं परभूमिष्ठानां स्वदेश-
गमनमपि दुर्लभं भविष्यति । सुखशोभार्थं सन्धाय गम्यताम् । दुर्गं भग्नं कीर्त्तिसा
स्वैव । भग्नं सन्धातं तावदेतत् ।

यतः । यो हि धर्मं पुरस्त्रूत्य शिला भर्तुः प्रियाप्रियम् ।

अग्रियाद्याह पश्यानि तेज राजा सहायवान् ॥ २१ ॥

2455 अपरस्त । सन्धिमिष्टेत् समेनापि सन्दिग्धो विजयो युधि ।
न हि संशयितं कुर्यात् दद्युवाच दृहस्तिः ॥ २२ ॥

अन्यस्त । सुहृदसं तथा राज्यमात्मानं कीर्तिमेव च ।
युधि सन्देहोससं को हि कुर्याद्यालिङ्गः ॥ २३ ॥

परन्तु । युद्धे विनाशो भवति कदाचिदुभयोरपि ।
सुन्दोपसुन्दावन्योन्यं समवीर्यौ इती न किम् ॥ २४ ॥

2460 राजोवाच । कथमेतत् । मन्त्री कथयति । पुरा दैत्यौ महोदारौ सुन्दोप-
सुन्दगामानौ महता कायक्षेशेन चैलोक्यराज्यकामनया चिराच्छशेखरमारा-
धितवन्तौ । ततस्योर्भगवान् परितुष्टः सन् वरं वरथतमित्युवाच । अनन्तरं
तयोर्भीरुमययोः समाधिष्ठया सरस्यत्या तावन्यद्वकामावन्यद्भिहितौ । यद्याव-
योर्भगवान् परितुष्टसदा खप्रियां पार्वतीं परमेश्वरो इदातु । अथ भगवता
कुद्देन वरदानस्यावश्यकतया मूढतया च पार्वती प्रदद्धा । ततस्यां रूपलाव-
स्थलुभास्यां जगद्वातिभ्यां मनसोसुकाभ्यां पापतिमिराभ्यां मनेत्यन्योन्यकसाहाभ्यां
प्रमाणपुरुषः कवित् पृच्छतामिति मतौ कृताद्यां च एव भडारको दृद्धिजस्ती
समागत्य ततोपस्थितः । अनन्तरमावाभामियं खवस्याभ्या कस्येयमावद्योर्भवति
2465 2470 ग्राहणमपृच्छताम् । ग्राहणो गृते ।

ज्ञानश्चेष्ठो दिजः पूज्यः चत्रियो बलवानपि ।
धनधान्याधिको वैऽसः दृद्धसु दिजसेवया ॥ २५ ॥

तस्युवां चत्रियधर्माणी । युद्ध एव युवयोर्नियमः । दद्यमिहिते बति वाधूकमनेनेति
कृत्वा अन्योन्यतुस्यवीर्यौ समकाले उन्योन्यघातेन विनाशमुपगतौ । अतो उहं ज्ञवी-
मि । सन्धिमिष्टेत् समेनापीत्यादि । राजाह । तत् किं प्रागेव नेदमुपदिष्टम् ।
मन्त्री वदति । तदा किं भम वचनमवसानपर्यन्तं त्रुतं भवद्विः । तदापि भम
समात्या नायं वियहारभः । यतः सन्धेयगुणयुक्तो उच्चं हिरण्यगर्भो न वियाज्ञः ।
तथाचोक्तम् । सत्यार्थौ धार्चिको उन्नार्थौ भास्त्रसङ्गातवान् वसी ।
अनेकयुद्धविजयी सन्धेयाः सप्त कीर्तिः ॥ २६ ॥

2480 सत्यो उग्रपात्तयन् सत्यं सन्धितो गैति विक्रियाम् ।

प्राणवाष्टे ऽपि सुव्यक्तमार्यो नाथात्यनार्यताम् ॥ २७ ॥

धार्मिकसाभियुक्तस्य सर्वं एव हि युज्ञते । ।

प्रजागुरागाद्याच्च दुःखच्छेदो हि धार्मिकः ॥ २८ ॥

सन्धिः कार्यो ऽथनार्येण विनाशे समुपस्थिते ।

विना तस्मात्त्रयेषान्यः कुर्यात् कालयापनम् ॥ २९ ॥

संहतलाद्यथा वेषुर्निविजः कण्ठकैर्दृतः ।

न शक्यते समुच्छेत्तुं भावसङ्घातवांस्तथा ॥ ३० ॥

वसिगा सह योद्धुविमिति नासि निर्दर्शनम् ।

प्रतिवातं न हि घनः कदाचिदुपसर्पति ॥ ३१ ॥

जमदग्नेः सुतस्त्रेव सर्वः सर्वत्र सर्वदा ।

अगेकयुद्धजयिनः प्रतापादेव भुज्यते ॥ ३२ ॥

अगेकयुद्धविजयी सन्धानं अस्त्रं गच्छति ।

तप्रतापेन तस्माद्यु वशमायान्ति शशवः ॥ ३३ ॥

तद्य बङ्गभिर्गुणैरुपेतः सन्धेयो ऽयं राजइंसः । चक्रवाको ऽवदत् । प्रस्तुषे

2495 सर्वमवगतम् । ग्रज पुणरागभिव्यसि । अथ विरक्षगर्भस्त्रकवाकं शृष्टवान् । मस्तिग्
असन्धेयाः कति । तान् विज्ञातुमिष्टामि । मस्ती ब्रूते । देव कथयामि ।

द्युमु । बालो दृष्टो दीर्घरोगी तथा शातिवहिष्कृतः ।

भीरुको भीरुकज्ञो लुभो लुभजनस्तथा ॥ ३४ ॥

विरक्षप्रकृतिस्त्रैव विषयेवतिसक्षिमान् ।

अगेकचित्तमन्तस्य देवब्राह्मणनिन्दकः ॥ ३५ ॥

दैवोपहतकस्त्रैव दैवचिन्तक एव च ।

दुर्भिक्ष्यसनोपेतो बलव्यसनसङ्कुलः ॥ ३६ ॥

अदेशस्त्रो बङ्गरिपुर्युक्तः कालेन अस्त्र न ।

सत्यधर्मव्यपेतस्य विश्वितः पुरुषा असी ॥ ३७ ॥

एतैः सन्धिं न कुर्वीत विष्णुस्त्रियात् तु केवलम् ।

एते विष्णुमाणा हि लिप्रं यामि रिपोर्वशम् ॥ ३८ ॥

बालस्त्राव्यप्रभावलाभं सोको योद्धुमिष्टति ।

2510

चुद्धायुद्धफलं यस्तात् नातु शको न वाक्षिशः ॥ २८ ॥

उत्साहशक्तिर्हीनताहृद्धो दीर्घामयसाथा ।

स्त्रैरेव परिभूयेते दावयेतावसंभव्यम् ॥ ४० ॥

मुखोच्छेष्यस्य भवति वर्षज्ञातिवहिष्वृतः ।

त एवैनं विनिग्रन्ति ज्ञातयस्तात्मसाकृताः ॥ ४१ ॥

भीर्हर्षुद्धपरित्यागात् स्वयमेव प्रणश्यति ।

तथैव भीरुकञ्जनः सङ्ग्रामे तैर्विमुच्यते ॥ ४२ ॥

2515

सुव्यस्तासंविभागिताऽन्नं युधन्ते इन्द्रजीविनः ।

सुभानुभीविकैरेव दानश्चैनिर्विन्द्यते ॥ ४३ ॥

सन्धव्यते प्रकृतिभिर्विरक्तप्रकृतिर्युधि ।

सुखाभियोद्यो भवति विषयेष्वतिसक्तिमान् ॥ ४४ ॥

अगेकचित्तमन्तस्तु हेष्यो भवति मन्त्रिष्ठाम् ।

2520

अगवस्त्रितचित्तस्तात् कार्ये तैः स उपेष्ट्यते ॥ ४५ ॥

सदा धर्मवस्तीयस्ताहैवप्राप्नाएनिन्दकः ।

विशीर्यते स्वयं स्त्रैव दैवोपहतकसाथा ॥ ४६ ॥

सन्धतेष्व विपत्तेष्व दैवमेव हि कारणम् ।

रति दैवपरो धायन् नात्मानमपि चेष्टयेत् ॥ ४७ ॥

2525

दुर्भिर्ज्वरसन्तो रैव स्वयमेवावशीदति ।

सलव्यसनयुक्तक ओर्हु ग्रक्षिर्ज्ञायते ॥ ४८ ॥

अदेशको हि रिपुणा स्वस्यकेनापि इन्यते ।

याहो इत्यीदानपि जले गच्छमपि कर्षति ॥ ४९ ॥

वडश्चुसु सन्धसाः ग्लेनमव्ये कपोतवत् ।

2530

येनैव नाश्वति पथा तेनैवासौ विपद्यते ॥ ५० ॥

अकासैन्द्रयुक्तसु हन्यते कासयोभिना ।

कौशिकेन इतज्योतिर्निश्चीय दूव वायवः ॥ ५१ ॥

सत्यधर्मव्यपेतेन न सन्दध्यात् कदाचन ।

स सन्धितो इष्यताभुत्वादिराधाति विक्रियाम् ॥ ५२ ॥

2535 अपरमपि कथयामि । सन्विविद्यहासनयानसंश्लेष्यदैधीभावाः धारुषम् । कर्मणा-
मारभोपायः पुरुषद्रव्यसम्पद् देशकालविभागो निपातप्रतीकारः कार्यसिद्धिः
पञ्चाङ्गो मन्त्रः । यामदानमेददण्डास्त्वार उपायाः । उत्ताहशक्तिर्मनशक्तिः
प्रभुशक्तिस्तेति शक्तिचयम् । एतत्सर्वमासोच्य नित्यं विजिगीष्वो भवन्ति महान्तः ।
यतः । या हि प्राणपरित्यागमूलेनापि न स्वाध्यते ।

2540 या श्रीर्णीतिविदां वेदम् चञ्चला ऽपि प्रधावति ॥ ५३ ॥
तथा चोक्तम् । वित्तं वदा यस्य समं विभक्तं गृद्धस्य चारो निष्ठतस्य मन्त्रः ।
न चाप्रियं प्राणिषु यो ब्रवीति स सागरान्तां पृथिवीं प्रशालिः ॥
किञ्चु देव यद्यपि महामन्त्रिणा गृह्णेण सन्धानमुपलक्षं तथापि तेन राजा सव्यति
भूतजयदर्पाच्य मन्त्रयम् । तदेवं क्रियताम् । अस्मिन्निं चिंहस्तदीपस्य महावस्तो

2545 नाम सारसो राजा जगुदीपे कोपं जगयतु ।
यतः । सुगुप्तिमाधाय सुखंहतेन वसेन वीरो विचरन्नरातिं ।
सन्तापयेदेन समं सुतप्तस्तेन सन्धानमुपैति तप्तः ॥ ५५ ॥
राजाह । एवमस्तु । इत्युक्ता विचित्रो नाम वकः सुगुप्तसेखं इत्या सिंहस्तदीपं
प्रस्थापितः । अथ प्रणिधिः पुनरागत्य उक्तवान् । देव शूद्रतां तावत् तत्त्व-
2550 प्रस्तावः । एवं तत्र गृह्णेणोक्तम् । देव मेघवर्णस्तच चिरमुषितः । स वेत्ति किं
सन्वेद्यगुणयुक्तो हिरण्यगर्भो राजा न वेति । ततोऽसौ मेघवर्णस्तित्वर्णेन राजा
समाह्रय पृष्ठः । वायस कीदृशोऽसौ हिरण्यगर्भो राजा चक्रवाको मन्त्री वा
कीदृशः । मेघवर्णो ब्रूते । देव स हिरण्यगर्भो राजा युधिष्ठिरसमो महाशयः
सत्यवाक् । चक्रवाकसदृशो मन्त्री न कायवसोक्ष्यते । राजाह । यद्येवं तदा
2555 कथमसौ लया वस्तिः । मेघवर्णो विहस्य ब्रूते ।
देव । विश्वासप्रतिप्रानां वस्त्रेन का विद्यन्धता ।
अहमारज्ञ सुन्त हि इत्या किं नाम पौरुषम् ॥ ५६ ॥
इत्यु देव । तेन मन्त्रिणा ऽहं प्रथमदर्शन एव विज्ञातः । किञ्चु महाशयोऽसौ
राजा । तेन मया विग्रहतः ।

2560 तथा चोक्तम् । आत्मौपम्येन यो वेत्ति दुर्जनं सत्यवादिनम् ।
स एव वस्त्रितस्तेन आद्वाणश्वागतो चथा ॥ ५७ ॥

राजाह । कथमेतत् । मेषवर्षः कथयति । अस्मि गौतमारथे प्रसुतथज्ञः कस्मि-
द्वाद्वाषो यामानारं गत्वा व्राणुपकीय खन्धे धूला गच्छन् धूर्त्तचयेषावस्थोकितः ।
ततस्ये धूर्त्ता यद्येष छागः केनाप्युपायेन सभयते तदा मतिप्रकर्षे भवति इत्यालोच्च
2565 प्रामारद्वचयतस्ये तस्य व्राद्वाषस्वर्त्तन्युपविश्वस्थिताः । तचैकेव धूर्त्तन् व व्राद्वाषो
अभिहितः । भो व्राद्वाष किमिति तद्या कुकुरः खन्धेनोद्दते । विग्रेषोक्तम् ।
नायं या यज्ञछागो अथम् । अनन्तरं पुनर्दिनीयेन क्रोशमाचस्थितेन तदेवोक्तम् ।
तदाकर्षं व्राद्वाषस्वागं भूमी निधाय मङ्गर्मङ्गर्निरीक्ष्य पुनः खन्धे छत्वा दोखा-
यमानमतिवस्थितः ।

2570 यतः । मतिर्देशायते यूनं सतामपि सखोक्तिभिः ।
ताभिर्विश्वसितो यो अस्मै विद्यते चित्तकर्णवत् ॥ ५८ ॥

राजा वृच्छति । कथमेतत् । य कथयति । अस्मि कस्मिंसिद्धिनोद्देशे महोक्तटो
नाम सिंहः । तस्यानुचरास्त्वयः । काको व्याघ्रः शृगालस्य । अथ तैर्वर्मद्विः
सार्थाद्वृष्ट उड्डो दृष्टः दृष्टस्य । बुतो भवानागतः । य चात्मदृत्तान्मकथयत् ।
2575 ततस्यैर्मीला अस्मै सिंहाय समर्पितः । तेन चाभयवाचं दत्ता चित्तकर्ण इति नाम
छत्वा स्वापितः । एवं कालो गच्छति । अथ कदाचित् सिंहस्य शरीरवैकल्यात्
भूरिदृष्टिकारणाद्वारमलभमानासे यस्ता वभूवुः । ततः काकव्याघ्रगोमा-
युभिरालोचितम् । चित्तकर्णमेव यथा स्वामी व्यापादयति तथा अनुष्ठीयताम् ।
किमनेन कष्टकभुजा अस्माकम् । व्याघ्रो ग्रूते । स्वामिना अभयवाचं दत्ता युद्धीतो
2580 अथम् । कथमेवं सम्भवति । वायसो वदति । रहस्यमये परिचीणः स्वामी पाप-
मपि करिष्यति ।

यतः । त्यजेत् चुधार्चा महिला अपि पुरुचं खादेत् चुधार्चा भुजगी खमण्डम् ।
युभुचितः किं न करोति पापं चीणा नरा निष्कर्षणा भवन्ति ॥ ५९ ॥

अन्यच । मत्तः प्रभन्तस्थोक्तम् आर्चः क्रोधी युभुचितः ।

2585 सुखो भीरस्तरायुक्तः कामुकस्य न धर्मवित् ॥ ६० ॥

इति निश्चित्य चर्वे सिंहान्तिकं जग्मुः । सिंहेनोक्तम् । आद्वारार्थं प्राप्तं किञ्चित् ।
काको ग्रूते । देव यत्तादपि प्राप्तं न किञ्चित् । सिंहो अवदत् । को अभुजा
चीवगोपायः । काको वदति । स्वाभीनाद्वारपरित्यागात् चर्वनाशो अप्युपस्थितः ।

सिंहेनोक्तम् । अथाहारः कः स्वाधीनः । काकः कर्णे कथयति । चित्रकर्ण द्रुतिः ।
 2590 सिंहो भूमि लुहा कर्णे लुशति । मया ऽसौ अभयवाग् इच्छा । तत् कथमेवं सम्भवति ।
 तथा हि । न भूप्रदानं न सुवर्णदानं न गोप्रदानं न तथाज्ञदानम् ।
 यथा वदन्तीह महाप्रदानं सर्वप्रदानेष्वभयप्रदानम् ॥ ६१ ॥
 अन्यत्र । सर्वकामसमृद्धस्य अस्मेष्वस्य यत्प्रसादम् ।
 2595 तत्प्रसादं सम्भते सम्भक् रचिते श्रण्णागते ॥ ६२ ॥
 काको ब्रूते । नासौ स्वामिना व्यापादयितव्यः । किञ्चमाभिरेव तथा कर्तव्यं यथा ऽसौ खदेह्दानमङ्गोकरोति । तच्छ्रुता सिंहस्त्रिणी श्वितः । ततो ऽसौ लभ्यावकाशः कूटं छला सर्वानादाय सिंहसमीपमागतः । अथ काकेनोक्तम् । देव यत्प्रादयाहारो न प्राप्तः । अनेकोपवासक्षिष्टस्य स्वामी । तदिदानीं मदोय-
 2600 मांसमुपमुज्ज्वलाम् ।
 यतः । स्वामिमूला भवन्त्येताः सर्वाः प्रष्ठतयः स्वसु ।
 समूलेषु हि दृच्छेषु प्रयत्नः सफलो नृणाम् ॥ ६३ ॥
 सिंहेनोक्तम् । भद्र वरं प्राणपरित्यागो न पुनरीदृशे कर्मणि प्रदृष्टिः । जन्मु-
 केनापि तथोक्तम् । ततः सिंहेनोक्तम् । मैवम् । व्याघ्र उवाच । महेनेन जीवतु
 2605 स्वामी । सिंहेनोक्तम् । न कदाचिदेवमुचितम् । अथ चित्रकर्णोऽपि जातप्रत्ययः तथैवात्मदेह्दानमाह । तदद्वेवासौ दीपिना कुचिं विदार्थं व्यापादितः सर्वैर्भ-
 चित्तस्य । अतोऽहं ब्रवीमि । मतिर्देखायते नूनमित्यादि । तदनन्तरं द्वतीय-
 धूर्त्तवचनं श्रुता स विप्रो भ्रमं निश्चित्य छागं त्यक्ता स्वाला गृहं वथौ । छागस्य
 नीता धूर्त्तेः सादितः । अतोऽहं ब्रवीमि । आत्मौपम्बेन ओ वेच्चीत्यादि ।
 2610 राजाह । मेष्वर्णं कथं त्या शत्रुमध्ये सुचिरमुषितम् । कथं वा तेषामनुग्रहः कृतः । मेष्वर्णं आह । देव स्वामिकार्यार्थिना स्वप्रयोजनवशादा किं किं न क्रियते ।
 पश्च । सोको वहति किं राजन् न मूर्धा दग्धुमिन्धनम् ।
 चासयन्नपि दृच्छाहि नदीवेता निष्ठन्ति ॥ ६४ ॥
 तथाचोक्तम् । स्वन्वेनापि वहेच्छूर्त्ते कार्यमासाद्य बुद्धिमान् ।
 2615 यथा दृह्देन सर्पेण मण्डूका विनिपातिताः ॥ ६५ ॥

राजाह । कथमेतत् । मेघवर्णः कथवति । अस्मि जीर्णेचाने मन्दविसर्पे नाम
सर्पः । सो इतिवीर्णतया खाहारमयन्वेषुमच्चमः । सरसीरे पतिला स्थितः ।
ततो दूरात् केनचिक्षुकेन हृष्टः पृष्ठस । किमिति भवानाहारं नाम्निव्यति ।
सर्पो ग्रूते । भद्र गच्छ किं ते मम मन्दभागयस्तुत्तानप्रभेन । ततः सञ्चात-
2620 कौतुकः स भेकः सर्वथा कथतामिति तं सर्पमाह । सर्पो ग्रूते । भद्र अत्र ब्रह्मपुरे
कौण्डिन्यगामः ओचित्यस्तु पुचो विश्विवर्षदेशीयः सर्वगुणवस्त्रां दुर्दीवान्मया
मृशंसेन हृष्टः । ततः सुशीलनामानं पुचं मृतमवलोक्य कोण्डिन्यः शोकेन मूर्च्छितः
पृथिवीतसे सुखोठ । अनन्तरं ब्रह्मपुरवासिनः सर्वे वान्धवास्तुत्ता तचागत्योपविष्टाः
तथा चोक्तम् । आहवे व्यसने सैव दुर्भिर्जे शतुवियहे ।

2625 राजदारे अशाने च वस्तिष्ठति स वान्धवः ॥ ६६ ॥
ततः कपिलो नाम खातको इवदत् । अरे कोण्डिन्य मूढो इसि येनैव विलपसि ।
शृणु । क्रोडीकरोति प्रथमं वधा जातमनियता ।
धाचीव जननी पस्तात् तदा शोकस्तु कः क्रमः ॥ ६७ ॥

तथा च । क गताः पृथिवीपालाः ससैन्यवस्तवाहनाः ।
2630 विद्योगसाचिष्ठी येषां भूमिरश्यापि तिष्ठति ॥ ६८ ॥
अपरस्तु । प्रतिक्षणमयं कायः चीयमाणो न सञ्च्छते ।
आमकुम्भ द्वाभस्यो विशीर्णः सन् विभाव्यते ॥ ६९ ॥
आसन्नतरतामेति मृत्युर्जन्मो दिने दिने ।
आघातं नीयमानस्य बधस्त्वेव पदे पदे ॥ ७० ॥

2635 यतः । अग्नियं यौवनं रूपं जीवितं द्रव्यसञ्चयः ।
ऐश्वर्यं प्रियसंवासो मुञ्चेत् तत्र च परिष्ठितः ॥ ७१ ॥
यथा काढं च काढं च समेयातां महोदधौ ।
समेत्य च व्यपेयातां तद्दूतसमागमः ॥ ७२ ॥
यथा हि वधिकः कस्त्रिकायामाग्नियं तिष्ठति ।
विश्रन्य च पुनर्गच्छेत् तद्दूतसमागमः ॥ ७३ ॥

2640 अन्यस्तु । पञ्चमिर्गिर्विते देहे पञ्चलं च पुनर्गते ।
खां खां योनिमनुप्राप्ते तत्र का परिदेवना ॥ ७४ ॥

2645

अपि च ।

2650

अपरच्च ।

2655

2660

अथ संचारं विचारय शोको उद्यमज्ञानस्य प्रपञ्चः ।

पश्च । अज्ञानं कारणं न स्वादियोगो च दि कारणम् ।

2665

तद्भ्रात्मानमनुसन्धेहि । शोकचर्चां च परिहर ।

यतः । अकाष्ठपातजातानामस्ताणां मर्ममेदिनाम् ।

गाढशोकप्रहाराणामचिन्तैव महीषधम् ॥ ८६ ॥

ततस्तद्वनं निश्चयं प्रबुद्ध इव कौण्डिन्यं उत्यादाग्रवीत् । तदस्मिन्दानीं शृङ-

यावतः कुरुते जन्मः समन्धान् भगवः प्रियान् ।

तावन्मो इस्य निखन्यन्ते इदये शोकशङ्कवः ॥ ७५ ॥

नाथमत्यन्तसंवासो लभ्यते येन केनचित् ।

अपि स्वेन श्रीरामेष्व किमुतान्येन केनचित् ॥ ७६ ॥

संयोगो हि विद्योगस्य संस्तुचयति सम्भवम् ।

अनतिक्रमणीयस्य जग्म स्मृत्योरिवागमम् ॥ ७७ ॥

आपातरमणीयानां संयोगानां प्रियैः शह ।

अपश्चानामिवाक्षानां परिणामो हि दाहणः ॥ ७८ ॥

प्रजन्ति न निवर्त्तते स्वोतांसि वरितां यथा ।

आयुरादाय मर्यानां उदा रात्र्यहनी तथा ॥ ७९ ॥

सुखाखादपरो यस्तु संचारे सखमागमः ।

स विद्योगावसानलात् दुःखानां भूरि युच्यते ॥ ८० ॥

अत एव हि नेच्छन्ति साधवः सखमागमम् ।

वद्विद्योगास्त्रिलूपस्य भगवानो नास्ति भेषजम् ॥ ८१ ॥

सुखतान्यपि कर्माणि राजभिः सगरादिभिः ।

अथ तान्येव कर्माणि ते चापि प्रस्तुयं गताः ॥ ८२ ॥

यस्त्रिलूपस्य स्त्रिलूपस्य तमुपदण्डं स्वर्त्यु मनुष्यस्य विचक्षणस्य ।

वर्षामुसिका इव चर्मवन्धा: सर्वे प्रथमाः शिथिलीभवन्ति ॥ ८३ ॥

यामेव रात्रिं प्रथमामुपैति गर्भं निवासं नरवीरलोकः ।

ततः प्रभृत्यस्त्रितप्रयाणः स प्रत्यहं स्वत्युपमीपमेति ॥ ८४ ॥

2670 नरकवायेन । वर्णं गच्छामि । पुणः कपिलो ब्रूते ।
 वगे ऽपि होवाः प्रभवन्ति रागिणां यहे ऽपि पञ्चेन्द्रियनियमसपः ।
 असुस्तिते कर्वणि यः प्रवर्षते निष्टप्तरागस्तु यहं तपोवनम् ॥ ८७ ॥

यतः । दुःखितो ऽपि चरेद्धर्मं यज्ञं कुचाम्ने रतः ।
 समः सर्वेषु भूतेषु न लिङ्गं धर्मकारणम् ॥ ८८ ॥

2675 उक्तस्य । दृश्यर्थं भोजनं चेषां सन्तानार्थं च मैथुनम् ।
 वाक् सत्यवचनार्थं च दुर्गास्तपि तरन्ति ते ॥ ८९ ॥

तथा हि । आत्मा नदी संघमपुष्टतीर्थी सत्योदका शीलतटा दधोनिः ।
 तचाभिषेकं शुद्ध पाष्ठुपुच न वारिणा इत्थति शान्तरात्मा ॥ ९० ॥

विशेषतस्य । जन्मात्म्यजरावाचिवेदनाभिरभिसृतम् ।
 संसारमिदमत्यक्षमसारं त्यजतः सुखम् ॥ ९१ ॥

2680 दुःखमेवाहि न सुखं चसात् तदुपस्थते ।
 दुःखार्त्तस्तु प्रतीकारे सुखसञ्ज्ञा विभीयते ॥ ९२ ॥

कौस्तिष्ठो ब्रूते । एवमेव । ततो ऽहं तेन शोकाकुशेन ब्राह्मणेन शस्तः । यद-
 यारभ्य मस्तूकानां वाहनं भविष्यतीति । कपिलो ब्रूते । सम्मात्युपदेशासरिष्णु-

2685 र्भवान् शोकाविष्टं ते इदयम् । तथापि कार्यं इत्पु ।
 चक्षुः सर्वात्मगा त्याग्यः स चेत् त्यनु न शक्यते ।
 स सङ्गिः सह कर्त्तव्यः सतां चक्षुः हि भेषजम् ॥ ९३ ॥

अन्यतः । कामः सर्वात्मगा हेयः स चेद्धातु न शक्यते ।
 सभार्थां प्रति कर्त्तव्यः सैव तस्य हि भेषजम् ॥ ९४ ॥

2690 एतच्छुला स कौस्तिष्ठः कपिलोपदेशान्वितप्रशान्तशोकानसो चथाविधि दण्डयहसं
 छतवान् । ततो ब्राह्मणशापं भोक्तु मस्तूकागुदोदुमन्त तिष्ठामि । अनन्तरं तेज
 मस्तूकेन गता मस्तूकनाथस्तु आत्मपादस्तु तत्कथितम् । ततो ऽवादागत्य च
 मस्तूकनाथः सर्वमधिष्ठितवान् । स वर्षसं शुष्टे छला चित्पदकमं वभाम । परेषु-
 स्तितुमवसर्थं तं मस्तूकनाथो ऽवदत् । किमिति भवानस्य मन्दगतिः । वर्षो ब्रूते ।

2695 देव आशारविरहादुर्बलो ऽस्मि । मस्तूकनाथो ऽवदत् । असादात्मवा मस्तूकान्
 भवत । ततो शुशीतो ऽस्मि महाप्रवाद इत्युक्ता क्रमश्चो स मस्तूकान् खादति ।

अथ निर्मषुकं सरो विलोक्य मस्तुकनाथो ऽपि तेज सादितः । अतो इहं ब्रवीमि ।
 स्तुत्वेनापि वहेच्छचून् इत्यादि । देव यालिहार्णीं पुराणतात्त्वागकथं सर्वथा
 सन्वेष्यो इयं हिरण्यगर्भे राशा सन्वीयतामिति मे मतिः । राजोवाच । को इयं
 2700 भवतो विचारः । यतो जितस्तावद्यमस्ताभिः । ततो अस्तमदाङ्गया चेवायां
 वसन्ति तदासां नो चेदिष्टस्ताम् । अचान्तरे जन्मुदीपादागत्य इडकेनोक्तम् । देव
 सिंहस्त्रीपश्च सारसो राजा सम्राति जन्मुदीपमाक्रम्याधितिष्ठति । राजा तं सब-
 म्युममाह । किं किम् । इडकः पूर्वोक्तं कथयति । शृणुः स्तगतमुवाच । साधु रे
 चक्रवाकं मन्त्रिन् साधु । राजा सकोपमाह । आसां तावद्यं तमेव गता समूल-
 2705 मुमूलयामि । दूरदर्शी विहस्ताह ।

न शरन्मेघवत् कार्यं दृथैव घनगर्जितम् ।

परस्त्वार्थमनर्थं वा प्रकाशयति नो महान् ॥ ८५ ॥

अपरच्च । एकदा न विश्वीयात् बहून् राजा विवादिनः ।

सदर्पो ऽप्युरगः कीटैर्बृजभिर्नाशितो भ्रुवम् ॥ ८६ ॥

2710 देव किं इतो दिना सन्धानं गमनमस्ति । यत अस्ताकं पश्चात् प्रकोपः कर्त्तव्यः ।

अपरच्च । यो ऽर्थतत्त्वमविज्ञाय ब्रोधस्यैव वर्णं गतः ।

य तथा तथ्यते मूढो ब्राह्मणो नकुलादिव ॥ ८७ ॥

राजा पृच्छति । कथमेतत् । दूरदर्शी कथयति । अस्तुञ्जयिन्यां माधवो नाम

ब्राह्मणः । तस्य ब्राह्मणी प्रसूता । सा बालापत्न्यरचार्थं ब्राह्मणमवस्थाय स्त्रातुं

2715 गता । अथ ब्राह्मणस्य छते राज्ञः पार्वणाश्राद्धं दातुमागतो जनः । तं दृढा

ब्राह्मणः सहजहारिश्चादचिन्तयत् । यदि सल्वरं न गच्छामि तदा ऽन्यः कस्य-
 च्छ्राद्धं चर्हीव्यति ।

उक्तच्च । आदेयस्य प्रदेयस्य कर्त्तव्यस्य च कर्मणः ।

चिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिवति तद्रसम् ॥ ८८ ॥

2720 शिशोस्ताच रचकः को ऽपि नास्ति तत् किं करोमि । यातु । चिरकालपालितममुं

सुतकिर्विशेषं नकुलं बालकरचार्थं व्यवस्थाय गच्छामि । तथा छत्वा गतः । ततस्त्र

नकुलेन बालकसमीपमागच्छन् द्रुष्णीं छत्तेष्वर्पो व्यापादितः खण्डितस्य । अथावौ

नकुलो ब्राह्मणमायानमवलोक्य रक्षविलिप्तमुखपादः सल्वरमुपागम्य ब्राह्मणस्य

चरणयोर्खुसोऽ । ततोऽसौ ब्राह्मणं तथाविधं दृढा मम पुणोऽनेन भवित
2725 इत्यविचार्यं तं व्यापादितवान् । अनन्तरं यावदुपलृत्य पश्चति ब्राह्मणसावदालकः
सुखः स्फुषिति सर्पसु व्यापादितस्थिष्ठति । ततोऽसौ ब्राह्मणो विषादभुपगतः । अतो
इहं ब्रवीमि । योऽर्थतत्त्वमविज्ञाय इत्यादि ।

अपरस्त । कामः क्रोधस्था खोभो इर्षो मानो मदस्था ।
पश्चवर्गमुख्येदेनमस्मिंख्यते सुखो भवेत् ॥ ८८ ॥

2730 राजाह । मन्त्रिन् एष ते निश्चयः । मन्त्री ब्रूते । एवमेव ।
यतः । स्फुतिश्च परमार्थेषु वितर्को ज्ञाननिश्चयः ।
दृढता मन्त्रगुप्तिश्च मन्त्रिणः परमो गुणः ॥ १०० ॥

तथा च । सहसा विद्धीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
दृष्टे हि विमृशकारिणं गुणसुभाः स्वयमेव सम्यदः ॥ १०१ ॥

2735 तदेव यदीदानीमस्मद्दत्तं क्रियते तदा सम्भाय गम्यताम् ।
यतः । यद्यषुपायास्त्वारो निर्दिष्टाः साध्यसाधने ।
सङ्घामाचं फलं तेषां सिद्धिः साक्षि व्यवस्थिता ॥ १०२ ॥

राजाह । कथमेवं सत्त्वरं सम्भावते । मन्त्री ब्रूते । देव सत्त्वरं भविष्यति ।
यतः । मृहटवत् सुखभेदो दुःसम्भानस दुर्जनो भवति ।
2740 सुजनसु कनकघटवत् दुर्भेदसाइ च सम्बेदः ॥ १०३ ॥

अपरस्त । अज्ञः सुखमाराधः सुखतरमाराधते विशेषज्ञः ।
ज्ञानलवदुर्विद्वग्धं ब्रह्मा ऽपि नरं न रञ्जयति ॥ १०४ ॥

विशेषतस्य । असौ धर्मज्ञो राजा धर्मज्ञो मन्त्री च ज्ञातमेतम्यथा पूर्वं मेघवर्ष-
वचनात् तत्त्वतकार्यसन्दर्शनात् ।

2745 यतः । कर्मानुमेयाः सर्वत्र परोचे गुणवृत्तयः ।
तस्मात् परोच्छृणीनां फलैः कर्त्तुं विभावयेत् ॥ १०५ ॥

राजाह । अस्तमुत्तरोत्तरेण । यथाभिग्रेतमनुष्ठीयताम् । एतत्तत्त्वयित्वा युध्रो
महामन्त्री तत्र यथार्हं कर्त्तव्यमित्युक्ता दुर्गाभ्यन्तरं प्रशस्तिः । ततः प्रणिधिव-
केनागत्य राज्ञो हिरण्यगर्भस्य निवेदितम् । देव सन्धिं कर्त्तुं महामन्त्री युध्रो
2750 उम्मत्तमीपमागच्छत् । राजइंसो ब्रूते । मन्त्रिन् पुनः सम्बन्धिना केनपिद्या-

मन्मथम् । सर्वज्ञो विष्णवाह । देव व अङ्गास्यहमेतत् । चतो महाश्वोऽसौ
दूरदर्शी । अथवा स्थितिरिवं मन्दमतीनां कदाचित् श्रैव न क्रियते । कदा-
चित् सर्वज्ञहा ।

— तथा हि । उरसि बड्डश्वाराच्छाये चक्षात् परिवस्त्रिः
2755 कुमुदविटपान्वेषी इंसो निशासु विचक्षणः ।
व दशति पुनश्चाराशङ्की दिवा ऽपि वितोत्पत्तं
कुहकचकितो खोकः सत्ये ऽप्यपाथमपेत्तते ॥ १०६ ॥
दुर्जनदूषितमनसः सुजनेवपि नालि विश्वासः ।
वालः पायसहग्नो इथपि नगु फुलतं भुक्ते ॥ १०७ ॥

2760 तदेव अथाशक्ति तत्पूजार्थं रक्षोपहारादि बासयी सर्वीक्रियताम् । तथा ऽनुष्ठिते
सति स शृणो मन्त्री दुर्गदाराच्छक्रवाकेण सत्त्वत्यानीय राजदर्शनं कारितो इत्तासने
चोपवेशितः । चक्रवाक उवाच । मन्त्रिन् चुप्तदावत्तं सर्वं स्वेच्छयोपभुव्यतामिदं
राज्यम् । राजइंसो ब्रूते । एवमेव । दूरदर्शी ब्रूते । एवमेवैतत् किञ्चिदानीं
बड्डप्रपञ्चनं निष्ठ्रयोजनम् ।

2765 अतः । शुभमर्थेन गृहीयात् सम्बन्धस्त्रिकर्मणा ।
मूर्खं इन्द्रानुहृत्तेन आद्यातयेन पर्णितम् ॥ १०८ ॥
अन्यत्र । सङ्घावेन इरेक्षितं सम्मुखेण तु बान्धवान् ।
स्त्रीभृत्यान् दानमानैश्च दाचिष्ठेनेतरं जनम् ॥ १०९ ॥

2770 अथा सन्धानं कार्यं तदथुच्यताम् । राजइंसो ब्रूते । कति प्रकाराः सन्मीनां
सम्भवन्ति । शृणो वदति । कथयामि । अन्यताम् ।
बलीवसाभियुक्तसु नृपोऽनन्यप्रतिक्रियः ।
आपकः सन्धिमन्त्रिष्ठेत् कुर्वाणः कालयापनम् ॥ ११० ॥

2775 कपास उपहारस्य सन्तानः सङ्घतस्थाप्ता ।
उपन्यासः प्रतीकारः संयोगः पुरुषान्तरः ॥ १११ ॥
अदृष्टनर आदिष्ट आत्मादिष्ट उपयहः ।
परिक्रयसाथोच्छिस्तथा च परभूषणः ॥ ११२ ॥

2780

स्तुन्मोपगेयः सन्धिं षोडशैते परिकीर्तिताः ।
इति षोडशकं प्राञ्छः सन्धिं सन्धिविच्छणाः ॥ ११३ ॥
कपालसन्धिर्विज्ञेयः केवलं समसन्धितः ।
सन्धदानाङ्गवति य उपहारः स उच्चते ॥ ११४ ॥
सन्धानसन्धिर्विज्ञेयो दारिकादानपूर्वकः ।
सन्धिसु सङ्गतः सन्धिर्मैत्रीपूर्व उदाहृतः ॥ ११५ ।
यावदायुः प्रमाणसु समानार्थप्रयोजनः ।
सन्धस्तौ वा विष्टौ वा कारणैर्थी न भिद्यते ॥ ११६ ॥
सङ्गतः सन्धिरेवाथं प्रकृष्टलात् सुवर्णवत् ।
तथा इन्द्रैः सन्धिकुशलैः काञ्चनः स उदाहृतः ॥ ११७ ॥
इव्यात्मकार्यसिद्धिं तु समुद्दिश्य क्रियेत यः ।
स उपन्यासकुशलैरुपन्यास उदाहृतः ॥ ११८ ॥
मयास्योपकृतं पूर्वं ममार्थेष करिष्यति ।
इति यः क्रियते सन्धिः प्रतीकारः स उच्चते ॥ ११९ ॥
उपकारं करोम्यस्य ममार्थेष करिष्यति ।
अथं चापि प्रतीकारो रामसुयीवयोरिव ॥ १२० ॥
एकार्थां सन्धगुहिष्य क्रियां यत्र हि गच्छति ।
सुसंहितप्रमाणसु स च संयोग उच्चते ॥ १२१ ॥
आवयोर्योधमुख्यैसु मदर्थः साधतामिति ।
यस्मिन् पण्डिते स सन्धिः पुरुषान्तरः ॥ १२२ ॥
लथैकेन मदीयो इर्थः सञ्चासाधस्याविति ।
यत्र शत्रुः पण्डि कुर्यात् सो इदृष्टपुरुषः स्थातः ॥ १२३ ॥
यत्र भूत्येकदेशेन पण्डेन रिपुवर्जितः ।
सन्धीयते सन्धिविज्ञिः आदिष्टः स उदाहृतः ॥ १२४ ॥
स्तुवैन्येन तु सन्धानमात्मादिष्ट उदाहृतः ।
क्रियते प्राणरक्षार्थं सर्वदानादुपयहः ॥ १२५ ॥
कोषांशेनार्द्धकोषेण सर्वकोषेण वा पुनः ।

2785

2790

2795

2800

2805

शिष्टस्य प्रतिरक्षार्थं परिक्रम्य उदाहृतः ॥ १२६ ॥
 भुवां शारवतीनां तु दानादुच्छिष्ठ उच्चते ।
 भद्रमुत्यफलदानेन सर्वेषं परभूषणः ॥ १२७ ॥
 परिक्रियं फलं यज्ञं प्रतिस्तम्भेन दीयते ।
 स्तुव्योपमेयं तं प्राङ्गः सन्धिं सन्धिविचक्षणाः ॥ १२८ ॥
 2810 परस्परोपकारस्यु मैत्री समन्धकस्था ।
 उपहारस्य विश्वेयास्त्वारस्यैव सन्धयः ॥ १२९ ॥
 एक एवोपहारस्य सन्धिरेव मतो मम ।
 उपहारविभिन्नास्यु सर्वे मैत्रविवर्जिताः ॥ १३० ॥
 अभियोक्ता वसीयस्त्वादस्त्वान् न निवर्तते ।
 2815 उपहाराद्युते तस्मात् सन्धिरन्यो च विद्यते ॥ १३१ ॥

राजाह । भवन्तो महापछिताः तदत्त्वासाकं यथाकार्यमुपदिष्टताम् । दूरदर्शी
 ग्रूते । आः किमुच्यते ।

आधिव्याधिपरितापेरद्य श्वो वा विनाशिने ।
 को हि नाम शरीराय धर्मापेतं समाचरेत् ॥ १३२ ॥
 जलानस्त्रश्चपलं जीवितं खलु देहिनाम् ।
 तथाविधिमिति ज्ञात्वा शश्त्रं कल्याणमाचरेत् ॥ १३३ ॥
 मृगदण्डासमं वीक्ष्य संसारं चण्डमज्जुरम् ।
 सञ्जैः सङ्कृतं कुर्यात् धर्माय च मुखाय च ॥ १३४ ॥
 तत्प्रम सम्भालेन तदेव क्रियताम् ।

2820

अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया दृतम् ।

अश्वमेधसहस्राद्विं चत्यमेवातिरिच्यते ॥ १३५ ॥

अतः सत्याभिधानदिव्यपुरः सरं द्वयोरयेतयोर्मूर्यासाद्योः काम्बनाभिधानसन्धि-
 विधीयताम् । सर्वज्ञो वदति । एवमस्यु । ततो वस्त्रोपहारादिना स ममी
 दूरदर्शी पूजितः प्रश्टुमनास्त्रक्रवाकं गृहीत्वा मयूरस्य राज्ञः समीपं गतः । तत्प्र
 2830 चिचवर्णेन राज्ञा सर्वज्ञो गृह्वत्तनाद्विज्ञानदानपुरः सरं सम्भाषितः । तथाविधं
 सन्धिं स्त्रीकृत्य राजहंसमीपं प्रस्तापितः । दूरदर्शी ग्रूते । देव सिद्धं नः समी-

हितम् । इदाग्ने सखानमेव विष्ण्वाचलं प्रतिगम्यताम् । अथ सर्वे सखानं प्राप्य
मनोवाञ्छितफलमनुभवन्ति । विष्णुशर्मणोक्तम् । अपरं किं कथयामि । तदुच्च-
ताम् । राजपुता जनुः । आर्यं तव प्रसादात् सकलराज्यवहाराङ्गं ज्ञातम् ।
2835 ततः सुखिनो भूता वथम् । विष्णुशर्मोवाच । यद्यथेवं तथापि अपरमपीदमस्तु ।

सन्धिः सर्वमहीभुजां विजयिनामस्तु प्रमोदः सदा
सन्धिः सन्तु निरापदः सुदृतिनां कीर्तिश्चिरं वर्द्धताम् ।
गीतिर्वारविलासिनीव सततं वचःस्त्वे राजतां
वक्त्रं सुमतु मविष्णामहरहो भूयामहानुस्ववः ॥ १३६ ॥

इति हितोपदेशे सन्धिर्नाम चतुर्थः कथासङ्कहः ।



TRANSLATION
OR
T H E P R E F A C E.

ŚRĪ GĀNEŚĀYA NAMAH.

ÁDYAH ŚLOKAH.

SIDDHIH sádhye satám astu, prasádát tasya dhúrjjateh :
Jáhnaví-phena-lekheva, yan-múrdhni śásinah kalá.

DWITÍYAH ŚLOKAH.

Śruto hitopadeso 'yam, pátván sanskrítoktishu :
Váchán sarvvatra vaichitryan, níti-vidyán dadáti cha.

TRITÍYAH ŚLOKAH.

Ajarámaravat prágyo, vidyám arthan cha chintayet :
Gṛihíta iva keśeshu, mrityuná dharmmam ácharet.

CHATURTHAH ŚLOKAH.

Sarvva-dravyeshu vidyaiva, dravyam áhur anuttamam :
Aháryyatwád anarghyatwád, akshayatwách cha sarvvadá.

PANCHAMAH ŚLOKAH.

Sanggamayati vidyaiva, níchagápi naran sarit,
Samudram iva durdhárshan, nrípam bhágym atah param.

REVERENCE TO GANEŚA!

FIRST VERSE.

MAY success, in all that may be effected, attend the good, through the favour of that *Dhūrijati* (ŚIVA), on whose brow ‘shines’ a digit of the moon, like a streak of the foam of Jāhnavi !

SECOND VERSE.

This ‘work’ called *Hitopadēsa* (good advice), when heard, gives skill in *Sanskrit* words, variety in language universally, and knowledge of Polity.

THIRD VERSE.

A wise man should calculate knowledge and wealth as if ‘he were’ undecaying and immortal. He should follow duty as ‘if he were’ seized by the hair of his head by Death (as if he had not an instant to lose).

FOURTH VERSE.

‘The wise’ have said : Knowledge is the best thing amongst all things ; from its not being liable ever to be stolen, from its not being purchaseable, and from its being imperishable.

FIFTH VERSE.

As a descending river causes ‘its water’ to mix with the ocean ; so Knowledge brings a man into association with the monarch who is difficult of approach : and thence results exceeding prosperity.

SHASHTHAH ŚLOKAH.

Vidyá dadáti vinayam, vinayád yáti pátratám:
 Pátratwád dhanam ápnoti, dhanád dharman tatah sukham.

SAPTAMAH ŚLOKAH.

Vidyá śastran cha śastran cha, dwe vidye pratipattaye:
 Ādyá hásyáya vriddhatwe, dwitíyá 'driyate sadá.

ASHTAMAH ŚLOKAH.

Yan nave bhájane lagnah, sanskáro nányathá bhavet:
 Kathá-chhalena bálánán, nítis tad iha kathyate.

NAVAMAH ŚLOKAH.

Mitra-lábhah, suhṛid-bhedo, vigrähah sandhir eva cha:
 Panchatantrát tathányasmád, granthád ákṛishya likhyate.

Asti bhágirathí-tíre pátaliputra-námadheyan nagaram. Tatra sarvva-swámi-gu'íopetah sudarśano náma narapatir ásit. Sa bhúpatir ekadá kenápi pañhyamánan śloka-dwayan śúsráva.

DAŚAMAH ŚLOKAH.

Aneka-saṇśayochchhedi, parokshárthasya darsanam:
 Sarvvasya lochanan śástram, yasya nástyandha eva sah.

SIXTH VERSE.

Knowledge gives discretion. Through discretion 'a man' attains fitness 'for employment.' By fitness, he acquires wealth. With wealth he gains 'religious' merit. Through 'religious' merit, 'final' felicity.

SEVENTH VERSE.

Knowledge is 'skill' in arms and books. Those two 'kinds of' knowledge are for the purpose of 'acquiring' reputation. The first is ridiculous in old age; the second is respectable always.

EIGHTH VERSE.

Since the pattern impressed on a new 'earthen' vessel cannot ever be otherwise; therefore under the pretext of fables, Polity is here explained for (the purpose of making an indelible impression on) youth.

NINTH VERSE.

Acquisition of friends—Separation of friends—War, and also Peace—'each' is here written; having been extracted from the *Pancha Tantra*, and any other 'similar' book.

There is on the bank of the *Bhágirathi*, a city of the name of *Pátaliputra*. And there was in it a king by name *Sudarsana*, endowed with all princely virtues. The king once overheard 'these' two stanzas being recited by some person :

TENTH VERSE.

The eradicator of many doubts, the exhibition of invisible objects, the eye of all, is Learning. He, of whom it is not, is blind.

EKÁDAŚAH ŚLOKAH.

Yauvanan dhana-sampattih, prabhu twam avivekatā :
Ekaikam apy' anarthāya, kimu yatra chatushtayam.

Ity 'ākarṇyātmanah putrānām, anadhigata-sástrānām, nityam unmárga-gáminām,
śastrā nanushthánenodwigna-manāḥ, ṣa rajā chintayámāsa.

DWÁDAŚAH ŚLOKAH.

Ko 'rthah putreña játēna, yo na vidwán na dhármnikah :
Káñena chakshushá kim vá, chakshuh pídaiva kevalam.

TRAYODAŚAH ŚLOKAH.

Ajáta-mṛīta-múrkhánām, varam adyau na chántimah :
Sakṛid duhkhakaravádyá, vantimas tu pade pade.

CHATURDAŚAH ŚLOKAH.

Kincha : Sa játo yena játēna, yáti vanśah samunnatim :
Parivarttini sansáre, mṛītah ko vá na jáyate.

PANCHADAŚAH ŚLOKAH.

Anyachcha : Guńi-gańa-gańan-árambhe, na patati káthiní sasambhramá yasya :
Tenámbá yadi sutiní, vada bandhyá kídrisí bhavati.

SHOÓDAŚAH ŚLOKAH.

Apicha : Dáne tapasi śauryye cha, yasya na prathitam yaśah :
Vidyáyám artha-lábhe cha, móatur uchchára eva sah.

ELEVENTH VERSE.

Youth, abundance of riches, authority, inconsiderateness ; each singly (tends) to disadvantage : how much more so, where all four 'combine' !

Having heard this, the king, distressed in mind by the disregard of learning of his sons, who were unread in learned writings and ever following improper courses, reflected :

TWELFTH VERSE.

What benefit 'accrues' by a son 'being' born, who is neither learned nor virtuous ? What 'is the use of' an eye that is sightless ? Such an eye is trouble merely.

THIRTEENTH VERSE.

Of 'a son' unborn, or dead, or a fool ; better the two first, and not the last. The two first inflict sorrow once : the last, perpetually.

FOURTEENTH VERSE.

For : He is born, by whom, when born, the family attaineth exaltation. In the revolving world, who that dies is not born 'again' ?

FIFTEENTH VERSE.

Again : In beginning to enumerate a company of persons of merit, if the chalk does not fall with haste (in the person who makes out the list to inscribe the name) of a man ; then, if the mother 'who bore him' is made the mother of a son by him—say, what woman is barren ?

SIXTEENTH VERSE.

Verily : He, whose fame is not widely extended for liberality, piety, heroism, knowledge, or acquiring wealth ; he, verily, is but his mother's excrement.

SAPTADÁSAH ŠLOKAH.

Aparancha : Varam eko guní putro, na cha mürkha-śatair api :
Ekaś chandras tamo hanti, na cha tárá-gańair api.

ASHTÁDÁSAH ŠLOKAH.

Puńya-tírthe kṛitam yena, tapah kwápi sudushkaram :
Tasya putro bhaved vaśyah, samṛiddho dhármnikah súdhih.

EKONAVINŚAH ŠLOKAH.

Tathá choktam :

Arthágamo nityam arogítá cha, priyá cha bháryyá priya-vádiní cha :
Vaśyas cha putro 'rtha-karí cha vidyá, shad jíva-lokasya sukháni rájan.

VINŚAH ŠLOKAH.

Ko dhanyo bahubhiḥ putraih, kusúla-púrań-ádhakaiḥ :
Varam ekah kulálambí, yatra viśrúyate pitá.

EKAVINŚAH ŠLOKAH.

Rina-karttā pitá śatrur, mätá cha vyabhicháriṇí :
Bháryyá rúpavatí śatrūḥ, putrah śatrur apańditah.

DWÁVINŚAH ŠLOKAH.

Anabhyáse visham vidyá, ajírñe bhojanam visham :
Vishan sabhá daridrasya, vr̄iddhasya taruńi visham.

SEVENTEENTH VERSE.

Moreover: A talented son is a blessing. 'There is no benefit' by hundreds of fools. One moon disperses the darkness. 'It is not dispersed' even by hosts of stars.

EIGHTEENTH VERSE.

The son of him by whom very arduous devotion has been performed at some holy place of pilgrimage, will be submissive, affluent, virtuous, and wise.

NINETEENTH VERSE.

So also it is said :

Accession of wealth, constant freedom from sickness, a beloved wife, a sweet-spoken wife, an obedient son, and wealth-acquiring knowledge, are six 'sources of' happiness, in the world of living beings, O King !

TWENTIETH VERSE.

Who is made fortunate by many sons—'mere empty' measures filling up a granary? Better is one who supports his family, by whom his father is renowned.

TWENTY-FIRST VERSE.

A father who incurs debt is an enemy: and so is a mother who is of loose conduct. A wife possessed of beauty is an enemy. An enemy is an unlearned son.

TWENTY-SECOND VERSE.

Knowledge, if neglected, is poison. Food, if indigested, is poison. A court is the poison of a poor man. The poison of an old man is a young wife.

TRAYOVINSAH ŚLOKAH.

Yasya tasya prasúto 'pi guńaván pújyate narah :
Dhanur vanśa-víśuddho 'pi, nirguńah king karishyati.

CHATURVINSAH ŚLOKAH.

Háhá putraka nádhíta, sugataitásu rátrishu :
Tena twam vidushám madhye, pangke gaur iva sídasi.
Tat katham idáním ete mama putrá guńavantah kriyantám.

PANCHAVINSAH ŚLOKAH.

Ahára-nidrá-bhaya-maithunan cha, sámányam etat paśubhir narénám :
Dharma hi teshám adhiko viśesho, dharmeña hínáḥ paśubhiḥ samánáḥ.

SHADVINSAH ŚLOKAH.

Yataḥ : Dharmmárt̄ha-káma-moksháńám, yasyaiko 'pi na vidyate :
Aja-gala-stanasyeva, tasya janma nirarthakam.

SAPTAVINSAH ŚLOKAH.

Yachchochyate :
Ayuh karmma cha vittan cha, vidyá nidhanam eva cha :
Panchaitányapi śrijyante, garbhasthasyaiva dehinah.

ASHTAVINSAH ŚLOKAH.

Kincha : Avaśyam bhávino bhává, bhavanti mahatám api :
Nagnatwan nílakanthasya, maháhi-śayanang hareh.

TWENTY-THIRD VERSE.

That man is honoured, of whom a son ‘has been born’ possessed of ‘excellent’ qualities. What can a bow—though faultless as to the cane—if it be stringless, effect?

TWENTY-FOURTH VERSE.

Alas, O son! who hast passed these nights unstudying and careless. Therefore in the midst of the wise thou despondest, like a cow in a quagmire.

How, then, may these my sons be now made ‘persons’ of merit?

TWENTY-FIFTH VERSE.

Food, sleep, fear, sexual intercourse—each is the common property of men and brutes. Virtue, verily, is their additional distinction; and void of virtue, they are ‘but’ equal with brutes.

TWENTY-SIXTH VERSE.

Wherefore: Virtue, wealth, desire, liberation—he, of whom not one of them is known, his birth is fruitless, like the excrescences on the neck of a goat.

TWENTY-SEVENTH VERSE.

And as to what is said:

‘Life, function, wealth, knowledge, and death—these five are created for the embodied soul, even whilst staying in the embryo ‘form.’

TWENTY-EIGHTH VERSE.

For: ‘Inevitably, the conditions that are to be, are—even of the great—the nakedness of *Nilakantha* (*Śiva*), the sleep of *Hari* on the great ‘serpent (*Sesha*).’

EKONATRINSAH SLOKAH.

Apicha : **Yad abhávi na tad bhávi, bhávi chen na tad anyathá :**
 Iti chintá-vishaghno 'yam, agadah kin na píyate.

Etat káryákshamánág keshánchezid álasya-nibandhanam vachanam.

TRINSAH ŚLOKAH.

Na daivam api sanchintya, tyajed udyogam átmanah :
Anudyogena tailáni, tilebhyo n' áptum arhati.

EKATRINSAH SLOKAH.

Anyachcha :

**Udyoginam purusha-singham upaiti lakshmír: daivena deyam
iti kápurushá vadanti.**

**Daivan nihatya kuru paurusham átma-śaktyá : yatne kríte yadi
na sidhyati ko 'tra doshah.**

DW'ATRINSAH SLOKAH.

**Yathá hyekena chakreña, na rathasya gatir bhavet :
Evam purusha-káreña, viná daivan na sidhyati.**

TRAYASTRINSAH 'SLOKAH.

Tathácha : Púrvva-janma-kṛitang karmma, tad daivam iti kathyate :
Tasmát purusha-káreṇa, yatnang kuryád atandritah.

TWENTY-NINTH VERSE.

'And indeed: 'What will not be, that will not be: but, if it will be, it will not 'be' otherwise. Such 'being the case,' wherefore is this antidote, destructive of the poison of care, not imbibed'?

This is a speech proceeding from indolence, 'uttered' by some unable to do what should be done.

THIRTIETH VERSE.

Let not a man thinking of destiny relinquish his own exertion. Without exertion, he is not able to obtain oil from sesamum-'seeds' (which contain it in abundance).

THIRTY-FIRST VERSE.

Again:

Fortune goes 'of herself' to the chief of men who displays energy. Abject men say: "It must be given 'us' by destiny." Having resisted destiny, put forth manliness with all your strength. And if, when 'every' effort has been made, the object is not accomplished, what blame is there in such a case?

THIRTY-SECOND VERSE.

In like manner, as the motion of a chariot is not 'produced' by only one wheel: so, without manly actions, destiny is not fulfilled.

THIRTY-THIRD VERSE.

So also: The acts done in a former birth, that verily is called Fate. Therefore unwearyed, let him make exertion with manly effort.

CHATUSTRINSAH ŚLOKAH.

Yathá mṛit-piññatah karttā, kurute yad yad ichchhati :
Evam átma-kṛitang karma, mánavah pratipadyate.

PANCHATRINSAH ŚLOKAI.

Aparancha : Káká-tálíyavat práptan, dřishtwá 'pi nidhim agratah :
Na swayan daivam ádatte, purushártham apekshate.

SHAT TRINSAH ŚLOKAH.

Udyamena hi sidhyanti, káryyáni na manorathaih :
Na hi suptasya singhasya, praviśanti mukhe mṛigáḥ.

SAPTATRINSAH ŚLOKAH.

Mátri-pitri-kṛitábhýáso guńitám eti bálakah :
Na garbha-chyuti-mátreña, putro bhavati pańditah.

ASHTATRINSAH ŚLOKAH.

Tathácha : Mátá śatruh pitá vairí, bálo yena na páthitah :
Na śobhate sabhá-madhye, hangsa-madhye vako yathá.

EKONACHATWÁRINSAH ŚLOKAH.

Rúpa-yauvana-sampanná, visíala-kula-sambhaváḥ :
Vidyá-híná na śobhante, nirgandhá iva kinśukáḥ.

THIRTY-FOURTH VERSE.

As a maker (a potter) makes from a ball of clay whatever he wishes: so a man reaps the 'fruit of' actions done by himself.

THIRTY-FIFTH VERSE.

Moreover: Though beholding a treasure before him on a sudden (or as the fruit of the palm fell and was broken in pieces for the crow unexpectedly), yet fate itself does not take it (does not pick it up); it waits for man.

THIRTY-SIXTH VERSE.

Objects are effected by exertion, not by wishes. Truly, into the mouth of a sleeping lion the deer do not enter.

THIRTY-SEVENTH VERSE.

The child obtains excellence who is well trained by his father and mother. A boy is not learned merely by being born.

THIRTY-EIGHTH VERSE.

So also: The mother is an enemy, the father is a foe, by whom a child is not instructed. He shines not in a company. He is as a crane amongst swans.

THIRTY-NINTH VERSE.

Those possessed of beauty and youth, and born in an exalted family, who are destitute of knowledge, shine not (attract no admiration). They are like the scentless *kinsuka* flowers (held worthless, though beautiful).

CHATWÁRINSAH SLOKAH.

Múrkho 'pi śobhate távat, sabháyám vastra-veshtítah :
Távach cha śobhate múrkho, yávat kinchin na bháshate.

Etach chintayitwá sa rájá pańdita-sabhám káritaván. Rájovácha. Bho, bhoḥ
pańditáh śrúyatám. Asti káschid evam-bhúto vidwán, yo mama putráńán nityam
unmárga-gáminám anadhigata-śástránám idánín níti-śástropadeséna punar janma
kárayitum sainarthah.

EKACHATWÁRINSAH SLOKAH.

Yataḥ : Káchah kánchana-sansargád, dhatte márakatín dyutim :
Tathá sat-sannidhánena, múrkho yáti pravínatám.

DWICHATWÁRINSAH SLOKAH.

Uktancha : Híyate hi matis táta, hínaiḥ saha samágamát :
Śamaiś cha samatám eti, viśishṭaiś cha viśishṭátám.

Atrántare Vishnu Śarmá náma ~~████████~~, mahá-pańditah, sakala-níti-śástra-
tattwagyo, Vṛihaspatir ivá 'bravít. Deva, mahá-kula-sambhútá ete rája-putrá,
mayá nítig gráhayitum śakyante.

TRICHTWÁRINSAH SLOKAH.

Yataḥ : Nádravye nihitá káchit, kriyá phalavatí bhavet :
Na vyápára-śatená 'pi, śukavat páthyate vakah.

FORTIETH VERSE.

A blockhead shines in an assembly only in so much as he is covered with clothes (as he is well dressed). So long shineth a fool, as he speaketh not any thing.

Having thus reflected, that king caused an assembly of *Pandits* to be held. The king said: "O *Pandits*! let it be heard. Is there any learned man who is now able to effect the new birth of my sons, who have ever been following wrong courses, and have not studied the learned writings?"

FORTY-FIRST VERSE.

As: Glass, from the contiguity of gold, acquires an emerald lustre.
So, by the proximity of the excellent, a fool attains to cleverness.

FORTY-SECOND VERSE.

So it is said :

The understanding is lowered, O son! from association with inferiors. With equals, it attains equality: but with superiors, superiority.

Thereupon ~~Deval~~ *Vishnu Sarmá* by name, a great *Pandit*, acquainted with the principles of all the writings upon Polity like *Vrihaspati*, said: "O king! these princes, sprung from a great family, are capable of being put in possession of the knowledge of Polity by me."

FORTY-THIRD VERSE.

For: Any labour bestowed upon a worthless thing cannot be productive of fruit. A crane cannot be taught like a parrot 'to speak,' even by a hundred efforts.

CHATUŚCHATWÁRINŚAH ŚLOKAH.

Anyachcha : Asmins tu nirguṇang gotre, nāpatyam upajáyate :
 Ākare padmarágánán, janma kácha-máneḥ kutah.

Ato'ham shaí-másábhyantare bhavat-putrán níti-sástrábhigyán karishyámi.
 Rájá savinayam punar uvácha :

PANCHА CHATWÁRINŚAH ŚLOKAH.

Kíto 'pi sumanah-sanggád, árohati satán śirah :
 Ásmá 'pi yáti devatwam, mahadbhih supratish्ठitah.

SHAT' CHATWÁRINŚAH ŚLOKAH.

Anyachcha : Yathodaya-girau dravyan, sannikarsheña dípyate :
 Tathá sat-sannidhánena, hína-varño 'pi dípyate.

SAPTA CHATWÁRINŚAH ŚLOKAH.

Guńáguńagyá guńino bhavanti, te nirgunam prápya bhavanti dosháḥ :
 Áswádyá-toyáḥ prabhavanti nadyah, samudram ásádyá bhavánty 'apeyáḥ.

Tad eteshám asmat-putráńán, níti-sástropadesáya bhavantah pramá'iam.
 Ityuktwa, tasya Vishńu Šarmańo bahumána-purahsaram putrán samarpitaván.
 Atha prásáda-priśhíthe sukhopavishtánám, rájaputránám purastát, prastáva-krameña
 sa pańdito 'bravít. Bho rájaputrás śpińuta :

FORTY-FOURTH VERSE.

Moreover: In this family, no offspring without good qualities is ever born. In a mine of rubies, whence could arise the production of crystal?

"In the period of six months, therefore, I will make your Majesty's sons versed in the works of Polity." The king replied with respect:

FORTY-FIFTH VERSE.

A worm, by connexion with a flower, ascends the head of the virtuous. A stone even attains divinity when consecrated by the illustrious.

FORTY-SIXTH VERSE.

Further: As on the eastern mountain a thing is illuminated by the contiguity 'of the sun': so, by association with the good, the outcast even is enlightened (made respectable).

FORTY-SEVENTH VERSE.

Persons of excellent qualities 'themselves' are judges of the merits and demerits of others. If they attach themselves to what is bad, they become themselves vitiated. Rivers, as they rise, have their waters sweet; but having reached the sea, they are no longer drinkable.

"You therefore are authority for (are capable of) communicating the works of Polity to these my sons."—Thus having spoken, the king, with much deference, delivered his sons to *Vishnu Sarmā*. Then, by way of introduction, the *Pandit* said, in the presence of the princes, as they sat at ease on the terrace of the palace: Hear, O Princes—

ASHTÁCHATWÁRINSAH ŚLOKAH.

Kávya-sástra-vinodena, kálo gachchhati dhímatám :
 Vyasanena cha mürkhánán, nidrayá kalahena vā.

Tad bhavatám vinodáya káka-kúrmádínám vichitráng katháng kathayámi.
 Rája-putrair uktam Áryya, kathyatám. Vish्नu Śarmovácha. Śriñuta samprati,
 Mitra-lábhah prastúyate, yasyáyam ádyah ślokah.

FORTY-EIGHTH VERSE.

In the enjoyment of poetical writings, the time of the sensible passes away. But 'the time' of fools 'is wasted' in dissipation, slumber, or strife.

Therefore, for the amusement of your Highnesses, I repeat the wonderful story of the Crow, the Tortoise, and the rest. The princes replied: "Sir, let it be narrated." *Vishnu Šarmá* answered: "Hear; now the Acquisition of Friends is recited, of which this is the first verse."



A

VOCABULARY

(SANSKRIT AND ENGLISH)

OF THE

WORDS WHICH OCCUR IN THE FOREGOING PAGES.

AN EXPLANATION
OF THE
ABBREVIATIONS USED IN THIS VOCABULARY.

<i>nom.</i>	... nominative, or 1st case.	<i>par.</i>	... parasmai-pada.
<i>acc.</i>	... accusative, or 2nd case.	<i>átm.</i>	... átmane-pada.
<i>ins.</i>	... instrumental, or 3rd case.	<i>cl.</i>	... class or conjugation.
<i>dat.</i>	... dative, or 4th case.	<i>caus.</i>	... causal form.
<i>abl.</i>	... ablative, or 5th case.	<i>pers.</i>	... person.
<i>gen.</i>	... genitive, or 6th case.	<i>pres.</i>	... present.
<i>loc.</i>	... locative, or 7th case.	<i>pot.</i>	... potential.
<i>voc.</i>	... vocative, or 8th case.	<i>imp.</i>	... imperative.
<i>sin.</i>	... singular number.	<i>pret.</i>	... preterite.
<i>du.</i>	... dual.	<i>fut.</i>	... future.
<i>pl.</i>	... plural.	<i>inf.</i>	... infinitive.
<i>m.</i>	... masculine.	<i>pass.</i>	... passive.
<i>f.</i>	... feminine.	<i>part.</i>	... participle.
<i>n.</i>	... neuter.	<i>agt.</i>	... agent, noun of agency, or verbal adjective.
<i>cr.</i>	... crude or uninflected state.	<i>prep.</i>	... preposition.
<i>s.</i>	... substantive.	<i>comp.</i>	... compounded.
<i>adj.</i>	... adjective.	<i>ind.</i>	... indeclinable.
<i>pron.</i>	... pronoun.	<i>abs.</i>	... abstract.
<i>pers. pron.</i>	... personal pronoun.	<i>obs.</i>	... observe.
<i>rel. pron.</i>	... relative pronoun.	<i>compar.</i>	... comparative.
<i>dem. pron.</i>	... demonstrative pronoun.	<i>superl.</i>	... superlative.
<i>interr. pron.</i>	... interrogative pronoun.	<i>irreg.</i>	... irregular.
<i>pronom.</i>	... pronominal.		
<i>vb.</i>	... verb.		

VOCABULARY, SANSKRIT, AND ENGLISH.

अ

अ *ind.* No, not. *A privative, prohibitive, and diminutive particle, prefixed to words beginning with consonants.*

अंश् *s. m.* A share, a portion. **अंशेन** *ins. sin.*

अकथयत् *3d pers. sin. 1st pret. of the vb. कथ्य*
10th cl. par. Tell, relate, narrate.

अकरवम् *1st per. sin. 1st pret. of the vb. कर्त्य*
8th cl. par. Do, make. **अकरोत्** *3d pers. sin.*

अकर्णधारा *nom. sin. f. BAHUV.* Without a steersman, destitute of a helmsman.

अकस्मात् *ind.* Without a why, wherefore, cause, or reason. Suddenly, unexpectedly.

अकारण् *s. n.* Absence or non-existence of a cause. *Used adverbially, Causelessly.*

अकार्य् *fut. pass. part. (of the vb. कर्त्य, with अ priv.)* Not to be done, improper to be done. **अकार्यम्** *acc. sin. n.*
अकार्यतस् *ind.* By doing what should not be done.

अकाल *adj.* Out of season, unseasonable. *s. m.* An unseasonable time. **-से** *loc. sin.*

अकालकुसुम KARM. A flower budding out of season. **-माणि** *nom. pl. n.*

अकालसह *agt.* Unable to hold out for any time. **अकालसहम्** *nom. sin. n.*

अकीर्तिकर *agt.* Disgraceful. **-करम्** *nom. sin. n.*

अकुत्सित *pass. part. (of the vb. कुत्स Despise, revile, with अ priv.)* Unreproached. **-ते** *loc. sin. n.*

अकुल *adj.* Low, mean, of no family. **अकुलेन** *ins. sin. m.*

अकुलीन *adj.* Low, mean, of low origin, race, or family. **-नम्** *acc. sin. m. or n.*

अकुशल *adj.* Unlucky, inauspicious. **-खात्** *abl. sin. n.*

अकृचिम *adj.* Unfeigned, inartificial, natural, unsophisticated. **अकृचिमम्** *nom. sin. n.*

अकृपण *adj.* Generous, not miserly. **-णः** *nom. sin. m.*

अक्रियमाण *part. pres. pass. (of the vb. कर्त्य, Do, with अ priv.)* Not being done. **-स्य** *gen. sin. n.*

अक्षत *pass. part. (of the vb. कुण Kill, injure, with अ priv.)* Unhurt, uninjured, unscathed, unnipped. **अक्षतम्** *nom. or acc. sin. n.*

अक्षमः *nom. sin. m. of अक्षम् adj.* Unable.

अक्षय *adj.* Imperishable. **अक्षयान्** *acc. pl. m.*

अच्छयलात् *abl. sin. of अच्छयल abst. s. n.* (from अच्छय *adj.* Imperishable) Indestructibility, exemption from waste or decay.

अच्छयसोक् *s. m.* KARM. Heaven, the imperishable world or region. -कान् *acc. pl.*

अच्छर् *s. n.* A letter of the alphabet. A syllable.

अखिलम् *acc. sin. m. of अखिल् adj.* All, entire.

अगदः *nom. sin. of अगद् s. m.* A medicine.

अगमत् *3d pers. sin. 3d pret. of the vb. गम् 1st cl. par. Go.* **अगम्यः** *nom. sin. m. fut. pass. part. with अ priv.* Unattainable, impervious, inaccessible, unapproachable.

अगर्व्वः *nom. sin. m. of अगर्व्व adj.* Modest, humble, void of pride.

अगाध् *adj.* Very deep, fathomless, bottomless.

अगुण् *s. m.* Absence of merit, demerit, defect.

अगुणशीलस्य *gen. sin. m. of अगुणशील् BAHUV.* Worthless, of a bad disposition.

अगुप्त *pass. part. (of the vb. गुप्त Conceal, with अ priv.)* Unguarded. **अगुप्तम्** *nom. sin. n.*

अगोचर् *s. n.* Unconsciousness, non-concurrence. **अगोचरेण** *ins. sin.*

अग्निः *nom. sing. of अग्निः s. m.* Fire: always associated with the idea of the Deity presiding over it, and who is worshipped by the Hindus. **अग्निम्** *acc. अग्निना ins.* **अग्नेः** *abl. or gen. अग्नौ loc.*

अग्निसाक्षिकमर्यादः *nom. sin. m. BAHUV.*

Who received a vow of conjugal fidelity, witnessed by the (nuptial) fire.

अग्न्य *s. n.* The front, fore part, point, tip, summit, or extremity. **अग्न्यम्** *acc. sin.* **अग्नेण** *ins.* **अग्नात्** *abl.* **अग्ने** *loc. ind.* Before, in presence of.

अग्नतस् *ind.* Before, in front. At the head.

अघातयत् *3d pers. sin. 1st pret. of घाति (caus. form of the vb. हत् Slay),* He caused to be killed.

अङ्गः *s. n.* The flank, or part above the hips; the lap. Embrace, hug, clasp. **अङ्गम्** *acc. sin.*

अङ्गः *s. n.* A limb, member. The body. A branch. A department. Mind, understanding. **अङ्गम्** *nom. sin.* **अङ्गेन** *ins. अङ्गात्* *abl.*

अङ्गवाक्पाणिमत् *adj.* Endued with mind, speech, and hands. **-मता** *ins. sin. m.*

अङ्गस्पर्शः *s. m.* TATP. Touch of body, bodily contact. **-स्पर्शात्** *abl. sin.*

अङ्गाङ्गः *ind.* Body and body, implying contact and co-operation. **-भाव** *s. m.* The state or extent of personal relation or co-operation. **-भावम्** *acc. sin.*

अङ्गारः *nom. sin. of अङ्गार s.m.* Coal, charcoal.

अङ्गीकरोति *3d pers. sin. pres. CHWI, (He) promises, or assents.*

अङ्गु *s. m.* The root of a tree. **-म्** *acc. sin.*

अचलः nom. sin. of **अचल** s. m. A mountain. **अचलम्** acc. sin.

अचापच्चम् nom. sin. of **अचापच्चा** abs. s. n. from **अचपच्चा** adj. Not fickle) Firmness, steadiness, consistency.

अचिन्तयम् 1st pers. sin. 1st pret. of the verb **चित्** (इ) 10th cl. par. Think, reflect, consider, muse. **अचिन्तयत्** 3d pers. sin.

अचिन्ता s. f. Disregard, insensibility, the not thinking.

अचिन्तितानि nom. pl. n. of **अचिन्तित** pass. part. (of the vb. **चित्** (इ) Think, with अ priv.) Unthought of.

अचिर् adj. Brief, momentary, not long. **अचिरेण** ins. sin. m., also used adverbially, Without delay.

अचेतन् adj. Insensible, void of reason or feeling. -ने loc. sin. m.

अजः nom. sin. of **अजः** s. m. A goat.

अजरामरवत् ind. comp. of the adj. **अजर्** cr. Undecaying, and **अमर** cr. Immortal, with the particle **वत्**, As, like, subjoined.

अजा s. f. A she-goat.

अजातमृतमूर्खाणाम् DWANDWA of the first species: comp. of **अजात** cr. Unborn, **मृत** cr. Dead, and **मूर्खाणाम्** gen. pl. of **मूर्ख** s. m. A fool.

अजित् pass. part. (of the vb. जि Conquer, with अ priv.) Unconquered, unvanquished.

अजितेन्द्रियः nom. sin. m. BAHUV. Whose passions are ungoverned.

अजीर्णे loc. sin. of **अजीर्ण** s. n. Indigestion.

अज्ञ adj. Ignorant, unwise, foolish, stupid, senseless; a fool. **अज्ञः** nom. sin. m. **अज्ञाः** nom. pl. m.

अज्ञातकुलशीलस्य gen. sin. m. BAHUV. comp. of **अज्ञात** cr. Unknown, **कुल** cr. Family, and **शील** s. m. Personal qualities, disposition.

अज्ञातशीलः nom. sin. m. BAHUV. Unknown as to character.

अज्ञाता ind. pret. part. (of the vb. ज्ञ) Know, with अ priv.) Not knowing or discovering, not having known or discovered.

अज्ञात s. n. Ignorance. adj. Ignorant, unwise. **अज्ञातेन** ins. sin. m. **अज्ञानस्य** gen. sin. m.

अज्ञानतस् ind. Ignorantly, unwittingly.

अच्छल s. m. The end or border of a cloth, veil, shawl, &c. **अच्छले** loc. sin.

अच्छन् s. n. A collyrium or application to the eyelashes to darken and improve them; a universal article of the Eastern toilet. Antimony, lamp-black, "soorma."

अच्छनम् nom. sin. **अच्छनस्य** gen.

अच्छनवत् ind. Like collyrium.

अच्छलि s. m. The cavity formed by putting the hands together, and hollowing the palms; being in this form carried to the forehead, it forms the appropriate salutation from inferiors of respectability to their superiors.

अच्छलिकर्षन् *s. n.* TATP. A making of submission; civility, respect. -णा *ins. sin.*

अटनम् *nom. sin. of अटन् s. n.* A roving or gadding about.

अटनी *s. f.* The notched extremity of a bow.

अटवी *s. f.* A wood, a forest.

अण्ड *s. n.* An egg. A testicle. **अण्डम्** *acc. sin.* **अण्डानि** *nom. or acc. pl.* **अण्डानाम्** *gen.*

अण्डजाः *nom. pl. of अण्डज s. m.* (Egg-born) A fish. A bird.

अत एव *ind.* Therefore, on this account.

अतथ्य *adj.* Untrue, false, unreal. **अतथानि** *acc. pl. n.*

अतन्द्रितः *nom. sin. m. of अतन्द्रित adj.* Smart, active, not slothful.

अतस् *ind.* From this. Than this. Hence, hereafter. On this account.

अताङ्गयत् *3d. pers. sin. 1st pret. of the vb.* तड 10th cl. par. Strike, beat, cudgel.

अति *prep.* Over, beyond, exceedingly, much, very, beyond measure.

अतिक्रम *s. m.* A violation, or transgression. -क्रमतस्, *an adverbial form in the sense of the ins. or abl. case.*

अतिक्रान्त *pass. part. (of the vb. क्रम Step, with अति)* Passed beyond, far gone, transgressed. Extended, prolix, diffuse.

अतिक्रान्ते *loc. sin. m.* **अतिक्रान्तेषु** *loc. pl. m.*

अतिजीर्णता *abs. s. f.* Extreme old age. -तया *ins. sin.*

अतिथिः *nom. sin. of अतिथि s. m.* A guest, one entitled to the rites of hospitality. **अतिथिम्** *acc.*

अतिभार *s. m.* A great or excessive burden. -भारः *nom. sin.*

अतिरिच्यते *3d pers. sin. pres. of the vb.* रिच Flow. When conjugated in the pass. with अति, it means, Exceed, become excessive; be of more worth, or greater importance and value.

अतिवर्त्तते *3d pers. sin. pres. (of the vb. वृत 1st cl. átm. Be, with अति)* Passes, elapses, rolls on.

अतिव्यय *s. m.* Lavish expenditure, profusion, prodigality, extravagance. -व्ययः *nom. sin.*

अतिवक्त्रिमत् *adj.* Over or much attached. -मान् *nom. sin. m.*

अतिवस्त्रयः *nom. sin. s. m.* Excessive accumulation, a vast hoard.

अतीत *pass. part. (of the vb. इ Go, with अति Beyond)* Passed, gone over or by.

अतीत्य *ind. pret. part. (of the vb. इ Go, with अति Over)* Surpass, go over, get beyond.

अतीत्व *ind.* Excessively, much, very much' beyond measure.

अतुष्टि *s. f.* Dissatisfaction, displeasure, discontent.

अत्ति *3d pers. sin. pres. of the vb. अद् 2d cl. par.* Eat.

अत्यन् or **अत्यनम्** *ind.* Much, very, excessive, excessively.

अत्यय *s. m.* A passing away, a going by. Escape, loss. -त्ययेषु *loc. pl.*

अत्यस्य *adj.* Very small. **अत्यस्यम्** *nom. sin. n.*

अत्याहित *s. n.* A desperate, daring, or portentous action. -तम् *acc. sin.*

अत्युत्कृष्टे: *ins. pl. n. of* **अत्युत्कृष्ट** *adj.* Extreme, excessive, great.

अत्र *ind.* Here. In this world. Hither.

अत्रान्तरे *ind.* Thereupon, meanwhile.

अचैव *ind.* On this very spot.

अच *An inceptive particle,* After. Then. Now. And. But.

अचया *ind.* Or. Moreover. But.

अदत्त *3d pers. sin. 1st pret. of the vb.* दा *3d cl. álm.* Give. **अदत्ता** *ind. pret. part. (of the vb. दा)* Give, with अ priv.) Not having given.

अर्पयत् *3d pers. sin. 1st pret. of* इर्पि *(caus. of the vb. दृश्य See)* He made to appear, he shewed.

अदीर्घसूचता *abs. s. f.* Despatch, the reverse of dilatoriness.

अदीर्घसूचम् *acc. sin. m. adj.* Not dilatory, prompt.

अदुर्गः *nom. sin. m. BAHUV.* Having no fortress, without a fortress.

अदुर्गविषयः *nom. sin. m. KARM.* An unfortified country.

अदृश्य *fut. pass. part. (of the vb.* दृश्य *See, with अ priv.)* Invisible. **अदृश्या** *nom. sin. f.*

अदृष्ट *pass. part. (of the vb.* दृश्य *See, with अ priv.)* Unseen.

अदृष्टकर्मा *nom. sin. m. BAHUV.* Not seen practice.

अदृष्टपरमर्थः *nom. sin. m. BAHUV.* Not witnessed an enemy's power.

अदृष्टपूरुषः *nom. sin. m. (or अदृष्टनरः)* BAHUV. A form of treaty, in which the parties treat direct without any mediator or surety.

अदृष्टविरहयथम् *nom. sin. n. BAHUV.* compounded of **अदृष्ट** Unseen (not experienced), विरह Separation, and **यथा** s. f. Pain, pang.

अदेशस्य *agt.* An absentee, one absent from his country. **अदेशस्यः** *nom. sin. m.*

अद्य *ind.* Now, to-day.

अद्यावत् *ind.* Till now, unto the present day.

अद्यारम्भ *ind.* Commencing to-day, this day forwards.

अद्युचे *loc. sin. of* **अद्युच्य** *s. n.* A thing of nought, a worthless object.

अट्रि *s. m.* A mountain.

अधःक्षत *pass. part.* Thrown or put down. -क्षत *gen. sin. m.*

अधनम् *acc. sin. m. of* **अधन** *adj.* Poor, indigent. **अधनेषु** *loc. pl. m.*

अधमानाम् *gen. pl. of* **अधम** *adj.* Low, vile, despicable.

अधर्यतस् *ind.* Unrighteously, iniquitously.
अधस् *ind.* Down, downwards, below, beneath, under.
अधस्तात् *ind.* Beneath, below, at the bottom.
अधि *prep.* Over, above, upon (in place, rank, quality, or quantity.)
अधिकः *nom. sin. m. of अधिक adj.* Exceeding, extraordinary, superior, more, over, additional, more than. Paramount.
अधिकम् *nom. sin. n. अधिकात् abl. sin. n.*
अधिकम् *ind.* Exceedingly, very much.
अधिकार *s. m.* Superintendance, management, authority, controul. An office, or post. -रेण *ins. sin.* -रे *loc.*
अधिकाराद्यः *nom. sin. m. TATP.* Invested with authority.
अधिकारिन् *s. m.* A superintendent, director, comptroller, commandant. -री *nom. sin.* -रिष्टी *nom. du.*
अधिकृत *pass. part. (of the vb. कृ)* Make, with अधि Over) Set over. A superintendent in general. -तः *nom. sin. m.*
अधिचिप्ति *2d pers. sin. pres. of the vb. क्षिप* 6th cl. par. Cast, with अधि, Reproach, taunt, asperse, treat with disrespect.
अधिचिप्ति *3d pers. sin.*
अधिगच्छति *3d pers. sin. pres. (of the vb. गच्छ* 1st cl. par. substituting गच्छ in the four conjugational tenses, Go, with अधि) Goes over; reads, learns; gains, acquires.
अधितिष्ठति *3d pers. sin. pres. (of the vb. षट्* 1st cl. par. Stand, with अधि Over) Governs.

अधित्यका *s. f.* Land on the upper part of a mountain. -काषाम् *loc. sin.*
अधिश्वान् *pres. part. of the vb. श्वि* 2d cl. atm. Lie down, with अधि, Inhabit. -नस्त् *gen. sin. m.*
अधिष्ठित *pass. part. (of the vb. षट्* Stand, with अधि Over) Stood over, presided over, supervised, overlooked. Governed, influenced. **अधिष्ठितः** *nom. sin. m.* -षितेन *ins. sin. m.* -षितम् *nom. sin. n.* **अधिष्ठितवत्** *indef. pass. part.* He mounted or sat upon. -वान् *nom. sin. m.*
अधीतः *nom. sin. m. of अधीत pass. part. (of the verb इ* Go, with अधि Over) Read, perused, studied. Instructed. **अधीत** *voc. sin.* **अधीतम्** *nom sin. n.* -तानि *nom. pl. n.*
अधीत्य *ind. pret. part. (of the vb. इ* Go, with अधि) Having read or studied.
अधीर *adj.* Unsteadfast, not staunch, timid. -रः *nom. sin. m.*
अधुना *ind.* Now, at present.
अधोऽधस् *ind. (अधस् repeated)* Down, downwards, below. Always down. Deep.
अध्ययनम् *nom. sin. of अध्ययन s. n.* Study; a reading, especially of the sacred books, one of the six duties of a Brahman.
अध्यवसाय *s. m.* Effort, exertion, determined application.
अध्यवसायितम् *nom. sin. n. adj. (from -साय s. m. with affix इत called इत्य)* Undertaken, attempted as a difficult task.
अध्रुवादि *nom. or acc. pl. of अध्रुव adj.* Uncertain.

अन् *ind.* No, not. *A privative, prohibitive, or diminutive particle, prefixed to words commencing with a vowel.*

अनशः: *nom. sin. m. of अनश् adj.* Sinless, innocent.

अनश्च *s. m.* A name of KĀMA, the Hindu Deity of love (*from अन् priv. and श्वः a body ;*) in allusion to his having been reduced to ashes by the eye of SIVA, for having disturbed his devotions, and rendered him enamoured of PĀRVATI.

अनतिक्रमणीय *future passive particip. (of the verb क्रम Step, with अति Beyond, and अन् priv.) Not to be avoided or escaped ; inevitable, unavoidable. Not to be broken, transgressed, infringed, or disobeyed ; inviolable.* -यः: *nom. sin. m.* -यस्तः: *gen. sin. m.*

अनधिगतशास्त्राणाम् *gen. pl. m. BAHUV. compounded of अनधिगत cr. Unread, and शास्त्र s. n. A book, or science.*

अनधिष्ठान *s. n.* Want of superintendance, absence of presiding care. -गम्: *nom. sin.*

अननुभृत *pass. part. (of the vb. भृ Be, with prep. अनु and अन्) Unperceived.*

अननुष्ठान *s. n.* Non-observance, non-performance, neglect, inattention. -ने *loc. sin.*

अनन्तरम् *ind.* Immediately, presently, by and by. Afterwards.

अनन्यप्रतिक्रियः *nom. sin. m. BAHUV. Incapable of making further resistance.*

अनपेक्षा *s. f.* Carelessness, indifference, disregard.

अनभिज्ञ *adj.* Ignorant, unacquainted, unskilled. -ज्ञः: *nom. sin. m.*

अनभिमतम् *acc. sin. n. pass. part. (of the verb मत Desire, with अभि and अन् priv.) Disliked, disagreeable, unpleasant.*

अनभ्यासे *loc. sin. of अनभ्यास s. m.* The want or absence of practice, or exercise ; disuse, neglect.

अनया *ins. sin. f. of इदम् pron. This.* -यस्तोः: *gen. du. m.*

अनर्थलात् *abl. sin. of अनर्थत्व abst. s. n. Absence of price or value, invaluableness. अर्थ is the fut. pass. part. of the vb. अर्थ Cost) To be rated, or appraised, with the privative particle अन्.*

अनर्थकर *agt.* Unprofitable, useless. -करः: *nom. sin. m.*

अनर्थम् *acc. sin. of अनर्थ s. m.* A misfortune ; disadvantage, poverty, ruin.

अनर्थाय *dat. अनर्थाः nom. pl.*

अनशः: *nom. sin. of अनश् s. m. Fire.*

अनवधान *s. n.* Inattention, inadvertency, neglect, negligence. -यस्तः: *gen. sin.*

अनवसर *adj.* Unseasonable, inopportune.

अनवस्थितिप्रित्त्वा *abs. s. n.* Unsteady-mindedness. -त्वात् *abl. sin.*

अनागत *pass. part.* Not come, not arrived ; future. (See आगत) **अनागतवत्** *indef. past part.* Not come to pass, unaccomplished. -वतीतः *acc. sin. f.*

अनागतविधात् BAHUV. (Future-fate) Name of a certain fish. -धाता *nom. sin. m.*

अनाथ *adj.* Destitute of a friend or protector; fatherless, orphan. **अनाथः** *nom. sin. m.* **अनाथा** *nom. sin. f.*

अनादर *s. m.* Disrespect, disregard, slight. -दरः *nom. sin.*

अनायस्त *adj.* Independent, uncontrolled.

अनारम्भ *s. m.* Non-commencement. -रमः *nom. sin.*

अनारुद्ध *ind. pret. part.* (*of the vb. इह* Mount, with आ, and अन् *priv.*) Not having surmounted, or overcome.

अनार्य *adj.* Disreputable. **अनार्यः** *nom. sin. m.* **अनार्येण** *ins. sin. m.*

अनार्यता *abs. s. f.* Unworthy conduct, disgracefulness. -ताम् *acc. sin.*

अनासोच्य *ind. pret. part.* (*of the vb. सोच* See, with आ and अन्) Not having seen, considered or regarded.

अनाश्रयः *nom. sin. m.* BAHUV. Destitute of asylum or place of refuge, defenceless.

अनासादित *pass. part.* (*of the vb. घट* Go, with आ and अन्) Not encountered, met, found, or obtained.

अनासादितविघ्नः *nom. sin. m.* BAHUV. Unused to war.

अनाहारेण *ins. sin. of* **अनाहार** *s. m.* Abstinence, fasting, starvation.

अनाहृत *passive part. of the vb. क्षे* Call, with आ To, and अन्) Uncalled, not summoned. -हृतः *nom. sin. m.*

अनित्य *adj.* Transient, not lasting, of short duration. Inconstant, variable, uncertain.

अनित्यः *nom. sin. m.* **अनित्यम्** *nom. sin. n.* **अनित्येन** *ins. sin. n.*

अनित्यता *abs. s. f.* Transient or limited existence. The present transient, fleeting state of being, compared by KAPILA to a nurse, or foster-mother.

अनियतात्मा *nom. sin. m.* BAHUV. compounded of **अनियत** Unsubdued and **आत्मन्** *s.* Soul, self.

अनियमः *nom. sin. s. m.* Absence of restraint, indecorous or improper conduct.

अनिर्वृत *adj.* Unhappy, ill at ease. -तम् *nom. sin. n.*

अनिवेद्य *ind. pret. part.* (*of वेदि caus. of the vb. विद्* Know, with नि and आ) Not having announced, told, or informed.

अनिल *s. m.* Wind. **अनिलः** *nom. sin.*

अनिश्चित्य *ind. pret. part.* (*of the vb. चि* Gather, with निर् Out, and आ *priv.*) Not having ascertained.

अनिष्ट *pass. part.* (*of the vb. इष्ट* Wish, with अन् *priv.*) Unwished, undesired; bad, unlucky, inauspicious. **अनिष्टात्** *abl. sin. m. or n.*

अनिष्टुर *adj.* Not contumelious. -रः *nom. sin. m.*

अनीक *s. m. or n.* An army, forces, host. -कस्य *gen. sin.*

अनीति *s. f.* Bad policy, imprudence.

अनीतिज्ञ *agt.* Impolitic, indiscreet, silly. -ज्ञे loc. *sin. m.*

अनु *prep.* After. Along with. According to.
अनुकृता *s. f.* Pity, compassion.
अनुकीर्तम् *nom. sin. s. n.* A proclaiming, publishing, or blazing abroad.
अनुकृतः *pass. part. (of the vb. वच् Speak, with अन् priv.)* Not spoken, not uttered.
-क्रमः *nom. sin. n.*
अनुकृतक्षीवचनम् *nom. sin. n.* BAHUV. compounded of अनुकृतः Not spoken, क्षीव Vain, and वचन *s. n.* A word.
अनुचरम् *ind.* Every instant, continually.
अनगच्छति *3d pers. sin. pres. (of the vb. गम 1st cl. par. Go, with अन् After)* Follows.
अनुगतः *pass. part. (of the vb. गम Go, with अन्, After)* Following; a follower.
-गतः *nom. sin. m.*
अनुगतिकः *nom. sin. m. adj.* Following, imitating. An imitator.
अनुशृष्टीतः *nom. sin. m. pass. particip. (of the verb श्रृह Take, with अन्)* Favoured, obliged. **अनुशृष्टीतुम्** *inf.* To favour, or oblige.
अनुचर *s. m.* A companion, follower, servant. -चरः *nom. sin.* -चरेण *ins.* -चराः *nom. pl.* -चरैः *ins. pl.*
अनुचितम् *nom. sin. n. adj.* Improper, unfit, unsuitable.
अनुचरम्: *3d pers. pl. 2d pret. par. (of the vb. गम Go, with अन् After)* They followed.
अनुजानीहि *2d pers. sin. imp. of the vb. ज्ञा 9th cl. par. Know, with अन्, Permit.*

अनुजीविक *s. m.* A follower. -जीवे: *ins. pl.*
अनुजीविन् *agt.* Following; a follower, attendant, dependant, servant. -जीवा *ins. sin. m.* -जीवाम् *gen. pl. m.* -जीवु *loc. pl. m.*
अनुज्ञम् *nom. or acc. sin. n. of अनुज्ञम्* *adj.* Best, having nothing better.
अनुदित *pass. part. (of the verb गृ Go, with उत् and अन्)* Not risen, unrisen.
-ते *loc. sin. m.*
अनुदोगेन *ins. sin. of अनुदोग s. m.* Inactivity, absence of exertion.
अनुधावन् *nom. sin. m. pres. part. (of the verb धाव 1st cl. par. Run, with अन् After)* Running after, pursuing.
अनुनय *s.m.* Civility, respect, courtesy. -नयः *nom. sin.* -नयेण *ins. sin.*
अनुपकारिषे *dat. sin. m. of -रिण् agt. (from the vb. कृ Do, with उप and अन्)* Not assisting; not a benefactor; helpless.
अनुपकुर्बाण *pres. part. (of the vb. कृ 8th cl. atm. Do, with उप and अन्)* Not assisting. -णः *nom. sin. m.*
अनुपपञ्च *pass. part. (of the vb. यद् Go, with उप and अन्)* Unproved, undemonstrated, unsubstantiated. Uneffected, unaccomplished. -पञ्चमः *nom. sin. m.*
अनुपभुज्यमानः *pres. passive participle (of the verb भुज Eat, with उप and अन्)* Not being enjoyed. -मानः *nom. sin. m.*
अनुपयुक्तः *adj.* Unserviceable, useless. -युक्तः *nom. sin. m.*

अनुपासयन् nom. sin. m. pres. part. (of the verb पा 10th cl. par. with अनु) Keeping, maintaining.

अनुप्रविश्य ind. pret. part. (of the vb. विश्य Enter, with प्र and अनु) Having entered.

अनुप्राप्त passive particle (of the verb आप Obtain, with प्र and अनु) Reached, arrived, found. -प्राप्तः nom. sin. m. -प्राप्ते loc. m. or n.

अनुबध्नि 3d pers. pl. pres. (of the vb. बन्ध 9th cl. par. Bind, with अनु) Follow, adhere, are fixed or attached to.

अनुभवन्ति 3d pers. pl. pres. of the vb. भू 1st cl. par. Be, become, with अनु, Enjoy, experience. **अनुभवत्** 3d pers. sin. imp. -भवन् nom. sin. m. pres. part. भवति: ins. pl. m.

अनुभूत pass. part. (of भू with अनु) Experienced, felt. Resulted, followed as a consequence, ensued, ensuing. **अनुभूतम्** nom. sin. n.

अनुभूयते 3d pers. sin. pres. passive (of the vb. भू Be, with अनु) Is perceived or felt; results. -यताम् 3d pers. sin. imp. pass. Let be enjoyed.

अनुमत s. n. Consent. **अनुमते** loc. sin. (in the sense of -मत्या) With the consent.

अनुमरण s. n. Dying with, or following in death: the term usually denotes the cremation of a *Hindu* widow, whose husband's corpse is not on the spot, and with part of whose dress, she therefore ascends the pile. It is synonymous with अनुगमन (postcremation); whilst सहगमन denotes a

woman's burning herself on the funeral pile with her deceased husband (cremation). -रणम् nom. sin.

अनुमानेन ins. sin. of अनुमान s. n. Inference; a conclusion drawn from given premises.

अनमेय fut. pass. part. (of the verb मा Measure with अनु) To be inferred or proved. -याः nom. pl. f.

अनुयाति 3d pers. sin. pres. (of the vb. या Go, 2d cl. par. with अनु After) Goes after, follows, attends, accompanies.

अनुरक्षः nom. sin. m. pass. part. (of the verb रक्षा Be attached, with अनु) Loving, liking, fond of, attached. -रक्षस् gen. sin. m.

अनुरक्षिः nom. sin. s. f. Affection, love, attachment.

अनुरागः nom. sin. s. m. Attachment, love, affection. -रागम् acc. sin. -गात् abl. sin.

अनुरागवान् nom. sin. m. of अनुरागवत् adjective, Fond, in love with, doting. **अनुरागवती** nom. sin. f.

अनुरूप s. n. Conformity. **अनुरूपेण** ins. sin. (According to). adj. Fit, suitable, like, resembling, according to. -पम् acc. sin. n.

अनुरोध s. m. Kindness, partiality. -धात् abl. sin.

अनुरोधन s. n. Compliance, complaisance. -नम् nom. sin.

अनुसिंप्तेन ins. sin. m. pass. part. (of the verb सिंप् Anoint, smear, with अनु) Anointed, smeared. **अनुसिंप्तानि** nom. pl. n.

अनुवर्त्तन *s. n.* Obedience. -गम् *nom. sin.*

अनुवर्त्तिन् *agt.* Following, obeying. -गा
ins. sin. m.

अनुविधायिन् *agt.* Obedient, compliant,
observant of rules. -यिनी *nom. sin. f.*

अनुवृत्त *s.n.* Compliance, conformity. -वृत्तेन
ins. sin.

अनुवृत्ति *s.f.* Course, continuance. -वृत्तिः
nom. sin.

अनुष्टातव्य *fut. pass. part.* (*of the vb.* षट्
Stand *with* अनु) To be followed, observed,
done, attended to, conducted. -तव्यम्
nom. sin. n.

अनुष्टानम् *nom. or acc. sin. of* अनुष्टान
A doing, or engaging in any thing; per-
formance, course of proceeding.

अनुष्ठितम् *nom. sin. n. pass. particip.* (*of*
the verb षट् Stand *with* अनु) Done, fol-
lowed, observed, attended to, performed,
practised, executed, accomplished अनुष्ठिते
loc. sin. n.

अनुष्ठीयताम् *3d pers. sin. imp. pass.* (*of*
the verb षट् Stand *with* अनु) Let be
minded, attended to, followed, pursued,
managed, done, put in execution.

अनुष्टेय *fut. pass. part.* (*of the vb.* षट् Stand
with अनु) To be pursued, observed, done,
performed, executed, accomplished. -यम्
nom. sin. n.

अनुसन्धातव्य *fut. pass. part.* (*of the vb.* धा
Hold *with* सम् and अनु) To be heeded,
minded, attended to, kept up. -तव्यम्
nom. sin. n.

अनुसन्धान *s. n.* An arranging, a setting in
order. Close or narrow inspection. -ने
loc. sin.

अनुसन्धीयताम् *3d pers. sin. imp. passive*
(*of the verb* धा Hold, *with* सम् and
अनु) Let be schemed, planned, devised.

अनुसन्धेहि *2d pers. sin. imp. (of the vb. धा*
3d. cl. par. Hold, *with* अनु) Inspect.
Arrange, set in order. Compose.

अनुसरण *s. n.* A following, a going
after. **अनुसरणम्** *nom. sin.*

अनुसारतस् *ind.* Conformable to the nature.

अनुसारिन् *agt.* Following, attendant on -रि
nom. sin. n.

अनुहुङ्करते *3d pers. sin. pres.* (*of the vb.* हृ
8th cl. átm. Do, *with the imitative parti-
cle हृम् and अनु*) Roars, grunts forth.

अनूप *adj.* Watery, wet. **अनूपे** *loc. sin. m.*
or *n.*

अनृत *adj.* False. **अनृता** *nom. sin. f.*

अनृतम् *nom. sin. of* अनृत *s. n.* Falsehood,
untruth.

अनेक *adj.* Many.

अनेकचित्तमन्मः *nom. sin. m.* BAHUV. One
whose council are of many minds.

अनेकधा *ind.* In many ways, manifold, or
many times over.

अनेकयुद्धविजयिन् *agt.* Victorious in numer-
ous engagements. -यी *nom. sin. n.*

अनेकरूप *adj.* Multiform. -पा *nom. sin. f.*

अनेकशस् *ind.* In great numbers.

अनेकसंशयोच्छेदि TATPURUSHA, compounded of अनेक cr. Many, संशय crude, Doubts, and उच्छेदि nom. sin. n. of उच्छेदिन् agt. (of the verb क्षिद् Cut, with prep. उत् Up) Cutting up, destroying: a solver, one who resolves or clears up.

अनेकोपवासक्षिणः nom. sin. m. TATP. Worn out by long fasting. (अनेक उपवास क्षिणः)

अनेत् ins. sin. m. or n. (of इतम् pron.) By or with this, him or it.

अनःसार् s. m. Inward treasure, internal stores or contents. -सारम् acc. sin.

अन्तक् s. m. YAMA, the king or angel of death. -कः nom. sin.

अन्तम् acc. sin. of अन्त s. m. End, term.

अन्तर् ind. Inwardly, within.

अन्तरम् nom. or acc. sin. of अन्तर् s. n. Interval, intermediate space, distance. Difference. **अन्तरेण** ins. sin. At the end of a word it may be rendered by another; as, देशान्तरे Another country, पुरुषान्तरे Another man.

अन्तरात्मा nom. sin. of अन्तरात्मण् s. m. The soul. The internal feelings, the heart or mind. **अन्तरात्मना** ins. sin. **अन्तरात्मणः** gen. sin.

अन्तरित pass. part. (of the verb इ Go, with अन्तर्) Retired, withdrawn, shielded, screened. -तः nom. sin. m. -ते loc. sin. m.

अन्तरे loc. sin. of अन्तर् s. n. Intermediate space. ind. Amidst, among, between.

अन्तर्गत pass. part. (of the vb. गम् Go,

with अन्तर्) Gone within, entered, passing within; inward, inner, internal; included in, within. -तम् acc. sin. m. or nom. n. -गताः nom. pl. m.

अन्तर्दृष्ट pass. part. (of the vb. दृष्ट Be corrupt, with अन्तर्) Inwardly bad, wicked, vile. -दृष्टः nom. sin. m.

अन्तिकम् acc. of अन्तिक s. n. Vicinity, presence. ind. Near.

अन्तिमः nom. sin. m. of अन्तिम adj. Last, final.

अन्धः nom. sin. m. of अन्ध adj. Blind. **अन्धस्य** gen. sin. m. **अन्धाः** nom. pl. m.

अन्धवत् ind. As blind.

अन्धदानम् acc. sin. n. TATP. The gift of food.

अन्धम् nom. or acc. of अन्ध s. n. Food in general, viands. Boiled rice. Corn. **अन्धानाम्** gen. pl.

अन्यः nom. sin. m. of अन्य pronom. Other, the other, another. **अन्यम्** acc. sin. m. **अन्यैः** ins. pl. m.

अन्यत् ind. (अन्यत् Another, and ए And.) Moreover, again, and another.

अन्यत् nom. or acc. sin. n. of अन्य pronom. Other, another. One. Besides.

अन्यतस् ind. Elsewhere, to another place.

अन्यत् ind. Elsewhere. On the other hand.

अन्यथा ind. Otherwise, else, in any other way, of another kind, after another fashion, contrary, differently.

अन्यदा ind. At another time.

अन्यमनसः nom. pl. m. or f. of अन्यमनस् adj. BAHUV. Otherwise-minded, fickle-minded.

अन्यसात् abl. sin. m. or n. of अन्य pronom. Other, another. अन्यसौ dat. sin. m. अन्ये nominative plural m. अन्येषाम् gen. pl. m.

अन्येन केवलित् ins. sin. m. (of अन्यत् किञ्चित् pronom.) With any one else.

अन्योन्य adj. Mutual, with one another.

अन्योन्यम् ind. One with another, mutually.

अन्यवेदा s. f. Regard, respect, attention.

अन्यिच्छेत् 3d pers. sin. pot. (of the vb. इष्ट 1st cl. par. Wish, with अनु) Should sue.

अन्यितः nom. sin. m. pass. part. (of the vb. इ॒ रु Go, with अनु) Joined, connected with, accompanied, possessing. अन्यितम् nom. sin. n.

अन्यिष्यति 3d pers. sin. pres. of the vb. इष्ट 4th cl. par. Wish, with अनु, Seek.

अन्यिष्यताम् 3d pers. sin. imp. pass.

अन्यिष्यन् nom. sin. m. of अन्यिष्यत् pres. part. (of the vb. इष्ट 4th cl. par. Go, with अनु) Seeking, searching. अन्यिष्यता ins. sin. m.

अन्येषण् s. n. A seeking, searching; search, quest. -ए॒रु nom. sin.

अन्येषिन् agt. Seeking; a seeker. -षी nom. sin. m.

अन्येषुम् inf. of the vb. इष्ट Seek with अनु.

अप prep. Off, from, away. Below, worse.

अपकर्तुं agt. Injurious, hostile, inimical;

an enemy. अपकर्त्तरि loc. sin.

अपकर्ष s. m. Inferiority. अपकर्षम् acc. sin.

अपकार s. m. Hurt, injury, annoyance, disservice.

अपकारी nom. sin. m. of -कारिण् agt. (from the vb. कृ Do, with अप) Hostile, inimical, offensive, injurious, mischievous. An enemy. अपकारिणा ins. sin. m.

अपकृत pass. part. (of the vb. कृ Do, with अप) Done wrong; maliciously, offensively or wickedly committed. s. n. Injury, disservice. अपकृतम् nom. sin.

अपगत pass. part. (of the verb गम Go, with अप) Gone off, passed away. -गता nom. sin. f.

अपगम s. m. A going off; departure, removal. Death. अपगमे loc. sin. अपगमाः nom. pl.

अपग्र s. f. A river. अपग्रानाम् gen. pl.

अपशय s. m. Loss, privation. Decline.

अपशितः nom. sin. m. of अपशित् adj. Illiterate. Unwise.

अपत्यम् nom. sin. of अपत्य s. n. Offspring, male or female, a young one. अपत्यानि nom. pl.

अपश्य s. n. The absence of a road, a wrong road.

अपथप्रपत्ताम् acc. sin. f. TATP. Gotten out of place, misplaced.

अपश्य adj. (in medicine) Contra-indicated, unfit as food or drink in particular complaints.

अपश्यम् *agt.* KWIP, An eater of unwholesome things. -भुजम् *acc. sin. m.*

अपनीत *pass. part. (of the vb. ए)* Lead, with अप) Removed, driven away. -नीतः *nom. sin. m.*

अपमानम् *nom. or acc. sin. of अपमान s. n.* Disrespect, disgrace.

अपयाति *3d pers. sin. pres. of the vb. या* 2d cl. par. Go, with अप, Go off, cease.

अपरः *nom. sin. m. of अपर pronom.* Other. Better, more effectual. **अपरेण** *ins. sin. m.*

अपरान् *acc. pl. अपरम् nom. sin. n.*

अपरच्च *ind. (अपरम् Another, and ए And.) Again, moreover.*

अपराद्ध *adj.* Criminal, guilty, culpable, faulty. -द्धः *nom. sin. m.*

अपराधः *nom. sin. of अपराध s. m.* Fault, offence, transgression. **अपराधम्** *acc. sin. अपराधेन* *ins. sin. -धे� loc. sin.*

अपराधवृक्ष *s. m. TATP.* The tree of transgression.

अपराधिन् *agt.* Transgressing, offending; faulty, guilty. -धिषु *loc. pl. m.*

अपरिच्छेद *s. m.* Want of discrimination or judgment, inability to distinguish the true from the false, the real from the unreal.

अपवाद *s. m.* Censure, blame, unjust imputation. -देन *ins. sin.*

अपश्यन् *nom. sin. m. of अश्यत् part. pres. par. (of the verb दृश्य See, with अ priv.)* Not seeing.

अपश्यम् *1st pers. sin. 1st. pret. (of the*

verb दृश्य 1st cl. par.) I saw. अपश्यत् 3d pers. sin.

अपसर *2d pers. sin. imp. (of the vb. दृश्य 1st cl. par. Go, with अप) Move off, go away, avaunt.*

अपसार *s. m.* Egress. A sally-port. -रः *nom. sin.*

अपसारित *pass. part. of सारि (caus. of the verb दृश्य Go, with अप) Thrown away, flung aside. -तः nom. sin. m.*

अपह *agt. (from इन Kill, used only in composition) Removing, destroying. -हम् nom. sin. n.*

अपहरण *agt. Removing, carrying off; who, or what removes or carries off. -णम् nom. sin. n.*

अपहर्त्य *fut. pass. part. (of the verb इ Take, with अप) To be carried off; liable to be swept away. -यानि nom. pl. n.*

अपहारकान् *acc. pl. of अपहारक s. m.* A robber, plunderer, one who carries off.

अपहारण *s. n.* A robbing, a spoiling. -णात् abl. sin.

अपाच *adj.* Unworthy, undeserving. -चम् acc. sin. m.

अपाचमृत् *agt. KWIP,* A cherisher of the undeserving. -त् *nom. sin. m.*

अपायः *nom. sin. of अपाय s. m.* Destruction, death, loss, harm, danger, peril. **अपायम्** *acc. sin.*

अपास्य *ind. pret. part. (of the vb. अस Throw, with अप) Having quitted or discarded.*

अपि *ind.* Although, though, even, also. Assuredly, surely. *Obs. When subjoined to the interrog. pron. किम् What? or to any of its derivatives, it gives an indeterminate sense to the word.*

अपीड्यन् *nom. sin. m. pres. particip. (of the verb पीड् 10th cl.)* Pain, with अ priv.) Without distressing, not harassing.
अपीडिता: *nom. pl. m. pass. part.* Not pressed, unsqueezed.

अपीता *ind. pret. part. of the verb पा or पी* Drink, with अ priv.) Not having drank, without drinking.

अपुचस्य *gen. sin. of अपुच् s. m.* A man who has no son, a childless man.

अपूर्व *adj.* Unprecedented, unparalleled, excellent. Wonderful, extraordinary. **अपूर्वः** *nom. sin. m.*

अपृच्छत् *3d pers. sin. 1st pret. of the verb प्रच्छ 6th cl. par. Ask.* **अपृच्छताम्** *3d pers. du.*

अपृष्ट *pass. part. of the vb. प्रच्छ Ask, with अ priv.* Unasked, unquestioned. **-ष्टः** *nom. sin. m.* **-ष्टेन** *ins. sin. m.*

अपेचते *3d pers. sin. pres. of the vb. ईच् 1st. cl. atm.* See, with अप, Wait for, await, expect; see, consider.

अपेच्याः *nom. pl. f. of अपेच्य fut. pass. part. (of the vb. पा Drink, with अ priv.)* Undrinkable.

अपैति *3d pers. sin. pres. (of the vb. इ 2d cl. par. Go, with अप)* Departs.

अप्रगत्यम् *nom. sin. m. adj.* Modest, unassuming, shy.

अप्रतिहत *pass. part (of the vb. हन Kill or strike, with प्रति and अ priv.)* Unaffected, uninjured, unimpaired.

अप्रतीकारः *nom. sin. s. m.* Non-retaliation.

अप्रधान *adj.* Subordinate, secondary, not chief. **-धानौ** *nom. du. m.*

अप्रधानता *abl. s. f.* Secondary rank, inferiority. **-ताम्** *acc. sin.*

अप्रवर्त्तनम् *nom. sin. s. n.* No need of permission, instigation, prompting, or direction. The non-observance or disregard of direction or advice.

अप्रसाद *s. m.* Disfavour, disapprobation. **-दः nom. sin.**

अप्राप्त *pass. part. (of the vb. आप Obtain, with प्र and अ priv.)* Unobtained, unarrived.

अप्राप्तकाल *adj.* Inopportune, unseasonable.

अप्राप्तावस्थर *adj.* Inopportune, ill-timed, unseasonable.

अप्राप्त *ind. pret. part. (of the vb. आप Obtain, with प्र and अ)* Not having found.

अप्राप्तम् *acc. sin. n. fut. pass. part. (of the verb आप Obtain, with प्र and अ priv.)* Unattainable, unobtainable.

अप्रियः *nom. sin. m. of अप्रिय adj.* Disliked, disagreeable, displeasing, offensive, unpalatable, distasteful, unwelcome. **अप्रियस्य** *gen. sin. m. or n.* **अप्रियाणि** *acc. pl. n.*

अप्रियम् *ind.* Unkindly.

अवध्य *fut. pass. part. (of the vb. वध Kill, with अ)* Sacred, inviolate, not to be put to death. **-ध्यः** *nom. sin. m.*

अवधभाव KARM. Immunity, sacredness of character (as that of an ambassador.)
-वेत् ins. sin.

अबन्ध adj. Not barren, fruitful, productive. **अबन्धम्** acc. sin. m.

अबालिश adj. Not ignorant, childish or silly; not an idiot. -शः nom. sin. m.

अबुद्धिमत् adj. Stupid, senseless. -मान् nom. sin. m.

अबुध adj. Stupid, foolish. -धैः ins. pl. m. -धेषु loc. pl. m.

अब्रवीत् 3d pers. sin. 1st pret. of the vb. ब्रू 2d cl. par. Say, speak.

अभज्यमान pres. pass. part. (of the vb. भज्) Break. Being broken, separated, severed, detached, with अ) Accompanied, attended, associated. -तम् nom. sin. n.

अभयप्रदात् s. n. TATP. The gift of exemption from fear. -तम् acc. sin.

अभयवाच् s. f. TATP. An assurance of safety, encouragement. -वाक् nom. sin. -वाचम् acc. sin.

अभवत् 3d pers. sin. 1st pret. of the vb. भू 1st cl. par. Be, become.

अभावः nom. sin. of **अभाव** s. m. Non-existence, absence, default, want. -वेत् ins. -वात् abl. -वे loc.

अभावि nom. sin. n. of **अभाविन्** agt. Not future, not to be, that will not be.

अभि prep. Before, over against, in presence of. Much, very.

अभिगमनम् nom. sin. of **अभिगमन** s. n.

An approaching, approach.

अभिघातयेत् 3d pers. sin. pot. of घाति caus. of the vb. हत् Slay, with अभि.

अभिजात pass. part. (of the vb. जन् Be born, with अभि) Well-born. Wise. -तः nom. sin. m.

अभिजातता abs. s. f. High birth, nobility.

अभिज्ञान् acc. pl. m. of अभिज्ञ agt. from the verb ज्ञा Know, with अभि) Knowing, understanding; skilful, clever.

अभिधा s. f. A name, appellation. -धायाम् loc. sin.

अभिधान् s. n. Name, appellation, much used as the last member of Bahuvrihi compounds.

अभिधाय ind. pret. part. (of the vb. धा Hold, with अभि) Having said, called or cried out. **अभिधीयते** 3d pers. sin. pres. pass. Is called, is held. **अभिधीयताम्** 3d pers. sin. imp. Let be told.

अभिनन्दति 3d pers. singular pres. (of the verb णदि 1st cl. par. Rejoice, with अभि) Likes, relishes, heeds, regards, accepts, wishes for.

अभिनव adj. New. Young.

अभिनवद्यौवन BAHUV. Youthful. -नाभिः ins. pl. f.

अभिप्रेत pass. part. of the (vb. गृ Go, with प्र and अभि) Meant, wished, intended.

अभिसृत pass. part. (of the vb. गृ Swim, with अभि) Overwhelmed. -तम् acc. sin. n.

अभिभव s. m. Defeat, subjugation, humiliation, mortification, disgrace. -वाय dat. sin.

अभिमतः nom. sin. m. pass. part. (of the verb अभि Desire, with अभि) Wished, desired; agreed, accepted, approved; admitted, reputed. **अभिमतम्** nom. sin. n.

अभिमुख adj. Present.

अभिमुखम् ind. Towards, facing, fronting.

अभियुक्त pass. part. (of the vb. युज Join, with अभि) Attacked, assaulted, assail-ed. Defeated. -तः nom. sin. m.

अभियोक्तुः agt. An assailant. A plaintiff, claimant, pretender; a stronger party. -तः nom. sin. m. -तुः gen. sin. m.

अभियोज्य nom. sin. m. fut. pass. part. (of the verb युज, with अभि) Assailable.

अभिरुचिः nom. sin. of अभिरुचि s. f. De-light, taste, relish. Ambition.

अभिसंघति 3d pers. singular pres. of the verb संघ 1st cl. par. Like, with अभि, Long for, aspire after.

अभिसंघितम् nom. or acc. of अभिसंघित s. n. Wish, will, desire, pleasure.

अभिसाध s. m. Lust, desire.

अभिवन्दे 1st pers. sin. pres. of the vb. वद (इ) 1st cl. átm. with अभि, Salute.

अभिवाच्छब्दि 3d person plural pres. of the verb वाच्छ (इ) 1st cl. par. with अभि, Long, hanker after.

अभिवादयामि 1st pers. singular pres. of the verb वद 10th cl. par. Speak, with अभि, Salute respectfully, address.

अभिविक्ष pass. part. (of the vb. विक्ष Sprinkle, with अभि) Sprinkled. Anointed, in-

stalled, inaugurated, enthroned. -तः nom. sin. m. **अभिविक्षताम्** 3d pers. sin. imp. pass. Let (him) be inaugurated.

अभिषेक s. m. A bathing, a sprinkling. Inauguration, royal unction. -तः nom. sin. -तम् acc. sin.

अभिषेक्तुम् inf. of the vb. विक्ष Sprinkle, with अभि Anoint, inaugurate. Obs. In line 857, a passive sense must be given to this infinitive.

अभिषेण्येत् 3d pers. sin. pot. a nominal verb, He should march forth against.

अभिहित pass. part. (of the verb धा Hold, with अभि) Said, spoken, uttered. Spoken to, addressed, accosted. Whispered, prompted to say? -तः nom. sin. m. -तो nom. du. m. -तम् nom. sin. n. -ते loc. sin. n.

अभीतवत् ind. As not afraid.

अभीष्टा: nom. pl. m. (of इष्ट pass. part. of the verb इष्ट Wish, with अभि) De-sired, loved, cherished.

अभूयिष्ठ superl. (of बहु adj. Many, with अ) Not very numerous. -ष्ठम् acc. sin. n.

अभेद s. m. Not breaking, compactness, closeness (of array). -देन ins. sin.

अभ्यस्त्रग्न s. n. A smearing with oil, unction.

अभ्यन्तरम् acc. sin. of अभ्यन्तर s. n. Inner part, interior, included space. -तात् abl. अभ्यन्तरे loc.

अभ्यर्थते 3d pers. sin. pres. pass. (of the verb अर्थ Honour, with अभि) Is honour-ed or respected.

अभ्यागतः nom. sin. of अभ्यागत s. m. A visitor, a guest.

अभ्यासः s. m. Practice, exercise, study; repeated performance or continued application in order to master.

अभ्युदये loc. sin. of अभ्युदय s. m. Increase, prosperity.

अभ्युपैति 3d pers. sin. pres. (of the vb. इ 2d cl. par. Go, with उप and अभि) Goes near, approaches, repairs; agrees, promises, is faithful to ; obeys, submits.

अभ्यं s. m. A cloud.

अभर्षः s. m. Impatience. Anger, passion.

अभात्यः s. m. A minister. -त्यः nom. native singular. -त्यस्य genitive. -त्याः nom. pl. -त्यान् acc. -त्यानाम् gen.

अभाननम् nom. sin. of अभानन s. n. Disrespect, disobedience.

अभायथा s. f. Sincerity, honesty, the absence of deceit or guile. **अभायथा** ins. sin.

अभो nom. pl. m. of अहस् pron. This. **अभुम्** acc. sin. m.

अभृतम् nom. sin. of अभृत s. n. Nectar, ambrosia, the beverage of the gods. **अभृतेन** ins. sin.

अभा nom. sin. of अभा s. f. A mother.

अभु s. n. Water.

अभः nom. sin. of अभस् s. n. Water. -षा ins. **अभसि** locative. **अभांसि** nominative plural. **अभसाम्** gen.

अभस्त्वः nom. sin. m. agt. Standing in water.

अयत् pass. part. (of the vb. यत् Restrain, with अ priv.) Uncontrolled, unrestrained, unchecked.

अयलेन ins. sin. of अयल् s. m. Absence of effort, ease.

अयम् nom. sin. m. of इहम् dem. pron. This.

अयुक्तम् acc. sin. m. and nom. sin. n. pass. part. (of the vb. युज Join, with अ priv.) Not attached, disunited, separate. Improper. Used adverbially, Improperly, unfitly.

अयुद्धः s. n. Peace, absence of war, not fighting. -द्धे loc. sin.

अयोग्यः adj. Unfit, unsuitable, unserviceable. -ग्याः nom. pl. m.

अयोध्या s. f. Name of the capital of R'AMA, Ayodhyā, the modern Oude. -ध्याम् loc. sin.

अरचित् pass. part. (of the vb. रक्ष Guard, with अ priv.) Unguarded. -तः nom. sin. m. -तम् nom. sin. n.

अरस्त्राज्यः s. n. TATP. The sovereignty of the forest. -ज्ये loc. sin.

अरस्वत् ind. Like a wilderness.

अरस्वासिन् agt. Forest-dwelling, or dweller. -सिषु loc. pl. m.

अरस्तात् abl. singular of अरस् s. n. A forest. **अरस्ये** loc.

अरस्तानी nom. sin. of अरस्तानी s. f. A large forest. -नीम् acc.

अराति s. m. An enemy. **अरातिम्** acc. sin.

अरि *s. m.* An enemy, a foe. **अरिम् acc. singular.** **अरिणा ins.** **अरेः gen.** **अरौ loc.-रीन् acc. pl.** **-भिः ins.**

अरिवन्दन agt. Gratifying an enemy, affording triumph to an enemy; an enemy's joy. **-मम् acc. sin. m.**

अरे interj. Ho! ho! sirrah! *used as a call of contempt.*

अरोगम् acc. sin. of अरोग s. m. Health.

अरोगिता nom. sin. abs. s. f. (from अरोगिन् adj.) Exemption from sickness, healthfulness.

अरोगिन् adj. Exempt from sickness, healthy. **-गी nom. sin. m.**

अर्क s. m. The sun. **अर्कम् acc. sin.**

अर्गल् s. n. A wooden bolt or pin for fastening a door (a lock).

अर्चयन्ति 3d pers. pl. pres. of the vb. अर्च 10th cl. par. Honour, treat with respect.

अर्चित pass. part. -तम् acc. sin. m.

अर्जनम् nom. sin. of अर्जन s. n. A gain-ing; gain, acquisition of wealth. **-ने loc.**

अर्जित pass. part. (of the vb. अर्ज्ज Acquire) Acquired, gained, earned. **अर्जितम् acc. sin. m.**

अर्णवस्य gen. sin. of अर्णव s. m. The ocean.

अर्थः nom. sin. of अर्थ s. m. Advantage, profit. Revenue, wealth. Cause, origin. Object, purpose, thing. Meaning, signifi-cation.

अर्थकरी nom. sin. f. of अर्थकर TATP. comp. of अर्थ Advantage, and कर agt.

(from the verb कृ Make) Making; a maker. (Advantageous).

अर्थतत्त्व s. n. TATP. The true state of the case, the fact of a matter. **-तत्त्वम् acc. sin.**

अर्थतस् ind. Really, virtually, truly.

अर्थदूषण s. n. TATP. An unjust seizure of property, or a withholding of what is due. **-णम् nom. sin.**

अर्थनाशम् acc. sin. of अर्थनाश s. m. TATP. Loss of property.

अर्थपर adj. Intent on wealth. Parsimo-nious, niggardly. **-रस्य gen. sin. m.** **-रा nom. sin. f.**

अर्थम् acc. sin. of अर्थ s. m. A thing, an object. Wealth, money, substance. Mean-ing, signification, intention. *ind.* For, on account of. *In this sense it is subjoined to the crude form of a noun or pronoun as a substitute for the dative, though it is occasionally met with following a genitive case.*

अर्थसामे TATP. comp. of अर्थ cr. Wealth, and सामे loc. sin. of साम s. m. Acquisition. **अर्थसामाय dat. sin.**

अर्थवताम् gen. pl. m. of अर्थवत् adj. Wealthy, opulent.

अर्थदृढिः nom. sin. s. f. TATP. Increase of wealth.

अर्थसारेण ins. sin. s. m. TATP. By, or on account of the amount of wealth.

अर्थस्य gen. sin. of अर्थ s. m. Wealth, sub-stance. Meaning, intention. Thing, object.

अर्थाः nom. pl. of अर्थ s. m. Wealth, riches.

अर्थागमः TATP. comp. of अर्थ cr. Wealth, and **आगमः** nom. sin. of आगम s. m. Income, influx.

अर्थात् abl. sin. of अर्थ s. m. Wealth, riches. **अर्थान्** acc. pl.

अर्थिता nom. sin. abs. s. f. (from अर्थिन् A beggar) The condition of a beggar; an asking, begging, solicitation.

अर्थी nom. sin. m. of अर्थिन् agt. (from the verb अर्थ Ask) Asking, sueing, begging, seeking, longing for. A beggar, suitor, petitioner, suppliant. **अर्थिना** ins. sin. **अर्थिनः** nom. pl. **अर्थिभिः** ins. pl. **अर्थिनाम्** gen. pl.

अर्थे loc. sin. of अर्थ s. m. Wealth. Matter, business. ind. For, or on account of, against. See **अर्थम्**. **अर्थेन** ins. sin. **अर्थैः** ins. pl.

अर्थोभासा ins. sin. TATP. (comp. of अर्थ Wealth, and उभास् s. m. Warmth) By wealth, or the condition of being wealthy.

अर्दित pass. part. (of the vb. अर्द) Pained, injured, hurt. -तः nom. sin. m.

अर्दु s. n. A half. **अर्द्धम्** nom. sin.

अर्द्धकोटी s. f. KARM. Half a crore, five millions.

अर्द्धकोष s. m. KARM. A moiety of one's treasure. -षेण ins. sin.

अर्द्धरात्र s. n. KARM. Midnight. -ते loc. sin.

अर्पितम् nom. sin. n. of अर्पित pass. participle of अर्पि (caus. of the verb गृ Go) Placed in or on, applied.

अर्बुद् s. m. or n. A hundred millions.

अर्हसि 2d pers. sin. pres. of the verb अर्ह 1st cl. par. Be fit, worthy, deserve, deign, be willing, ought. **अर्हति** 3d pers. sin.

अखचित pase. part. (of the vb. खच See, with अ priv.) Unseen, unobserved, unperceived. -तः nom. sin. m.

अखचितोपखितम् acc. sin. m. BAHUV. (compounded of अखचित cr. pass. participle Unobserved, and उपखित pass. part. Arrived.

अखडार s. m. An ornament, trinket, jewel.

अखृतः nom. sin. m. of अखृत (passive part. of the verb खृ Make, with अखम् Ornament) Adorned, ornamented.

अखम् pass. part. (of the verb खम Gain, with अ privative) Not gained, unobtained. **अखमम्** acc. sin. n. **अखम्या** ind. pret. part. Not having gained.

अखभान pres. part. (of the vb. खभ 1st cl. atm. Gain, with अ priv.) Not gaining or getting hold of. -तः nom. sin. m. -ता: nom. pl. m.

अखभम् nom. sin. n. of खभ fut. pass. part. of the vb. खम Gain, with अ) Attainable, procurable.

अखम् ind. Enough! away! have done!

अखस adj. Lazy, idle, indolent. **अखम्** acc. sin. m.

अखिः nom. sin. of अखि s. m. A bee.

अखुभलम् nom. sin. abs. s. n. (from अखुभ Not greedy) Freedom from covetousness, moderation, contentment.

असोभः *nom. sin. of असोभ s. m.* Moderation, content, absence of cupidity.

अस्य adj. Small, trifling, little, insignificant. **अस्यम् acc. sin. n.** **अस्ये loc. sin. m. or n.**

अस्यकैः *ins. pl. n. of अस्यक adj.* Small, very little.

अस्यता abs. s. f. Littleness, smallness, insignificance. **-ताम् acc. sin.**

अस्यधीः *nom. sin. m. BAHUV. (com. of अस्य* Small, *and धी Understanding)* Ignorant, foolish, of little sense.

अस्यप्रभाव BAHUV. Insignificant, of little weight or consequence.

अस्यप्रभावल abs. s. n. Insignificance. **-तात् abl. sin.**

अस्यवस्त्रम् nom. sin. n. KARM. A small force.

अस्यमेधसः gen. sin. m. or f. of अस्यमेधस् BAHUV. Ignorant, silly, of little understanding.

अस्यशक्तिः nom. sin. m. BAHUV. compounded of अस्य cr. Little, and शक्ति s. f. Power, strength.

अस्यस्यायु acc. sin. n. BAHUV. Having few sinews.

अस्यानाम् gen. pl. of अस्य adj. Little, small.

अस्यीयस् compar. (of अस्य adj.) Few, small. Smaller, very small. **-यान् nom. sin. m.**

अस्येष्टुः nom. sin. m. TATP. Moderate in one's wishes, seeking little.

अस्योपायः nom. sin. m. KARM. Small means.

अव prep. Down, downward, from, off.

अवगत pass. part. (of the verb गम Go, with अव) Understood, comprehended.

-गतम् nom. sin. n.

अवगम s. m. Knowledge, perception, certainty. **-गम् acc. sin.**

अवगम्यते 3d pers. sin. pres. pass. (of the verb गम Go, with अव Down) Is known, comprehended, understood.

अवघनकर् agt. Not doing what one is bid to do; disobedient. **-करे loc. sin. m.**

अवज्ञा nom. sin. of अवज्ञा s. f. Disrespect, contempt, disparagement.

अवज्ञातुम् inf. (of the verb ज्ञा Know, with prep. अव) To despise. **अवज्ञाय ind. pret. part.** Having despised.

अवज्ञान s. n. Contempt. **-नम् nom. singular. -नात् abl. sin.**

अवतारित passive part. of तारि (caus. of the verb तृ Cross, with अव) Taken off, laid down or aside. **अवतार्य ind. pret. part.** Having brought down or caused to descend.

अवतिष्ठते 3d pers. sin. pres. of the vb. उत् 1st cl. atm. with अव, Stand off, retire, slink away, keep aloof.

अवहत् 3d pers. sin. 1st pret. of the vb. उत् 1st cl. par. Say.

अवधीयताम् 3d pers. sin. imp. pass. (of the verb धा Hold, with अव) Let attention be paid.

अवधीरित pass. part. (of the vb. अवधीर 10th cl.) Despised, disregarded, slighted,

disdained, rejected. -तस्य gen. sin. m.
-ताभ्याम् instrumental du. m. -तम् nom.
sin. n. अवधीर्य ind. pret. part.

अवनतकायेन ins. sin. m. BAHUV. Bending
the body, bowed down, crouching.

अवपात s. m. Descent, fall. अवपातम् acc.
sin.

अवमत pass. part. (of the verb मन् Honour,
with अव) Despised. -मतः nominative
singular m. अवमन्तव्य fut. passive parti-
ciple, To be despised. -व्यः nom. sin. m.

अवमन्त् agt. A despiser. -मन्ता nom. sin. m.
अवमन्ते 3d pers. sin. pres. (of the vb. मन्
4th cl. átm. Honour, with अव) Contemns,
treats with disrespect. Also pass. of मन्
par. Is despised. अवमन्ते 3d pers. sin.
pot. par. He should despise.

अवयव s. m. A limb, a member. अवयवैः
ins. pl.

अवरम् nom. sin. n. of अवर pronom. In-
ferior, lower, less preferable.

अवरोध s. m. A blockade, a siege. -धः
nom. sin. -धम् acc. sin.

अवरोधन s. m. A blockade, a siege. -धग्नम्
acc. sin.

अवर्द्धमान pres. part (of the vb. वृध 1st. cl.
átm. Increase, with अ priv.) Not in-
creasing, unincreasing, -नः nom. sin. m.

अवलम्बन s. n. A depending upon, depend-
ence; a grasping, clinging to, holding on
by, hanging on or from. -नम् acc. sin.

अवलम्बितम् nom. sin. n. of अवलम्बित pass.

part. (of the vb. लब् (८) with prep. अव,
Alight, descend, lean upon, rest, depend
on, trust to) Alighted. अवलम्बिताः nom.
pl. m. अवलम्बितव्यम् nom. sin. n. fut.
pass. part. To be seized, caught hold of;
to be hung upon or clung to. अवलम्बन्
ind. pret. part. Having depended or relied
upon.

अवलोकते 3d pers. sin. pres. of the vb. लोक
1st cl. átm. Look, with अव.

अवलोकन s. n. A sight, a seeing. अवलोकने
loc. sin.

अवलोकयामास 3d pers. singular 2d pret.
(of the verb लोक 10th cl. par. Look,
see, with अव) He looked down upon.
अवलोकयन् 3d pers. sin. imp. Let him
inspect or review. अवलोकयन् nom. sin.
m. pres. part. Looking on. अवलोक्यते
3d pers. singular pres. passive, Is seen.
अवलोकितः nom. sin. m. pass. part. Seen,
beheld, observed, espied. अवलोकिता
nom. sin. f. अवलोक्य ind. pret. part.
Having seen.

अवश् adj. Unrestrained, uncontrolled, un-
ruly. Powerless. -शः nom. sin. m. -शम्
nom. sin. n.

अवशिष्ट pass. part. (of the vb. शिष् Dis-
tinguish, with अव) Left, remaining. -ष्टम्
nom. sin. n.

अवशेषिण्यचिन्तानाम् gen. pl. BAHUV.
compounded of अवश् Unrestrained,
इन्द्रिय An organ of sense, and चिन्तानाम्
gen. pl. of चिन्ता s. n. The heart, con-
sidered as the seat of intellect. (Of those

whose minds and senses are not held in subjection.)

अवश्य *fut. pass. part. (of the vb. वशि) Subdue, with अ privative)* Inevitable. **अवश्यम्** *nom. sin. n.*

अवश्यकता *abstract s. f.* Necessity, obligation. **-तया** *ins. sin.*

अवश्यम् *ind.* Inevitably, necessarily, certainly.

अवसन् *3d pers. sin. 1st pret. of the vb. वसि* *1st cl. par.* Dwell, inhabit.

अवस्थः *nom. sin. s. m.* A college, a school.

अवस्थायाम् *loc. sin. f. of अवस्थन् pass. part. (of the verb घटि Sink, with अवि)* Ended, terminated, spent.

अवसान् *s. n.* End, close, conclusion.

अवसीदति *3d pers. sin. pres. of the vb. घटि* *1st cl. par.* Sink, with अवि Yield, sink, give away. **अवसीदय** *2d pers. pl.*

अवस्कन्द *s. m.* An attack, surprise. **-स्कन्दः** *nom. sin.*

अवस्था *s. f.* State, condition, situation, circumstance of age or position.

अवस्थातुम् *inf. (of the verb घटा Stand, stay, with अवि)* To retire, to stand off.

अवस्थानम् *nom. or acc. sin. of अवस्थान्* *s. n.* A staying, residing: abode, stay, place or period of abiding. Situation, station. **अवस्थानेन** *ins.*

अवस्थाष्ट *ind. pret. part. of स्थापि (caus. of the vb. घटा Stand, with अवि)* Having fixed, placed, set or put.

अवस्थाय *ind. pret. part. (of the verb घटा Stand, with अवि)* Having stayed, or remained.

अवस्थितः *nom. sin. m. pass. part. (of the verb घटा Stand, with अवि)* Stood, remained; settled. Standing. Engaged in, prosecuting, following. **-तेन** *ins. sin. m.* **-तान्** *acc. pl. m.* **-ता** *nom. sin. f.* **-तानि** *nom. pl. n.*

अवास्ति *s. f.* Attainment, acquisition.

अवास्तुम् *inf. of the verb आपि Obtain, with अवि.* **अवाप्नोति** *3d pers. sin. pres. 5th cl. par.*

अविकल्पन *adj.* Not boasting, no boaster. **-नः** *nom. sin. m.*

अविकल्पानि *nom. pl. n. of अविकल्प* *adj.* Entire, unimpaired, unmutilated.

अविघ्न *adj.* Unimpeded, uninterrupted, unalloyed. **-घ्नानि** *nom. pl. n.*

अविचारितम् *nom. or acc. sin. n. passive participle of चारि (caus. of the vb. चरि Go, with वि and अ priv)* Not investigated, deliberated, or discussed. *ind.* Promptly, without hesitation, discussion, deliberation, or demur. **अविचार्य** *ind. pret. part.* Judging inaccurately, or without due deliberation.

अविज्ञता *abs. s. f.* Stupidity, senselessness.

अविज्ञाय *ind. pret. part. (of the vb. ज्ञाते)* Know, with वि and अ priv.) Not having become acquainted with.

अवितर्य *adj.* Effective; not unoperative, vain, false or futile. **-थाम्** *acc. sin. f.*

अविदित *pass. part. (of the vb. विद् Know, with अ privative) Unknown.* -तिम् *nom. sin. n.*

अविद्यु *adjective, Ignorant, unwise, unlearned.* -दान् *nom. sin. m.*

अविनय *s. m. Indecorum. Impropriety, indiscretion.* -चः *nom. sin. -यम् acc. sin.*

अविरक्त *adj. Attached, not indifferent or estranged.* -क्तम् *acc. sin. n.*

अविवेक *s. m. Want of discrimination, judgment or investigation.* -कः *nom. sin.*

अविवेकता *nom. sin. of अविवेकता abs. s. f. Inconsiderateness, imprudence.*

अविवेकाधिष्पुरे KARMADHĀRAYA, compounded of अविवेक Unjust, अधिष्प A ruler, and पुरे loc. sin. of पुर् s. n. A city.

अविशेषज्ञ *agt. Indiscriminating, not perceiving, or who discerneth not the difference of things.* -ज्ञः *nom. sin. m.*

अविश्वास *s. m. Want of confidence.* -सः *nom. sin.*

अविषय *s. m. Absence.* अविषये *loc. sin.*

अवेचण *s. n. A seeing, a looking at.* -चणम् *nom. sin.*

अवेच्छा *s. f. Care, attention.* अवेच्छा *ins. sin.*

अव्यवसाधिन् *adj. Negligent, inactive, remiss.* -यिनम् *acc. sin. m.*

अव्यसनिन् *adj. Exempt from the vicious practices called व्यसन.* g. v. -गी *nom. sin. m. -निनम् acc. sin. m.*

अव्यापार *s. m. Business not practised, understood or belonging to one.* -रेषु *loc. pl.*

अशक्यम् *nom. sin. n. (अ priv. and शक्य Possible) Impossible.*

अशक्यार्थ *adj. Unavailing.* -र्थः *nom. sin. m.*

अशङ्कः *nom. sin. m. adj. Fearless, undaunted.*

अशुचि *s. f. Impurity; adjective, Foul, impure.* अशुची *loc. sin.*

अशेष *adj. Infinite, endless.*

अशोचत्वम् *nom. sin. abs. s. n. (from अशोच adj. Impure) Impurity.*

अआति *3d pers. sin. pres. of the vb. अश् 9th cl. par. Eat; also Enjoy.*

अअते *3d pers. sin. pres. of the vb. अश् 5th cl. atm. Eat; also, Enjoy.*

अभ्या *nom. sin. of अभ्यन् s. m. A stone.*

अआवि *3d pers. sin. 3d pret. passive of the verb अु Hear.*

अश् *s. m. A horse.* अश्वः *nom. sin. असैः ins. pl. अश्वानाम् gen. pl.*

अश्वतरी *s. f. A she-mule.*

अश्वमेध *s. m. The actual or emblematic sacrifice of a horse. (from अश्व a horse, and मेध sacrifice. This sacrifice is one of the highest order, and performed a hundred times, entitles the sacrificer to the dominion of Swarga or paradise. It appears to have been originally typical; the horse and other animals being simply bound during the performance of certain ceremonies; the actual sacrifice is an introduction of a later period).* -धस्म *gen. sin.*

अस्त्राधिकः nom. sin. m. TATP. Strong in cavalry, superior in horse.

अष्टगुणः nom. sin. m. DWIGU, Eight-fold.

अष्टून् num. Eight. अष्टौ nom. अष्टसु loc.

अष्टविधः nom. sin. m. of अष्टविध adj. Eight-fold, of eight kinds.

अष्टाङ्गः s. n. Eight parts of the body; the hands, breast, forehead, eyes, throat, and middle of the back: or four first, with the knees and feet: or these six, with the words and mind.

अष्टाङ्गपात s. m. Prostration, as in reverence (A falling on the eight members).

अष्टायुधः nom. sin. m. DWIGU, Furnished with eight weapons.

असंयमः nom. sin. of असंयम s. m. Absence of check, a want of restraint, especially of the senses.

असंशयम् ind. Doubtless, unquestionably.

असंखित pass. part. (of the vb. षट्) Stand, with सम् and अ priv.) Not standing together. -तम् nom. sin. n.

असहत् ind. Not once; frequently, repeatedly.

असक्त pass. part. (of the vb. षड्) Stick, with अ priv.) Indifferent, unattached. Detached from worldly feelings and passions. -तम् acc. sin. m.

असहृत pass. part. (of the verb गम Go, with सम् and अ priv.) Unbecoming, unseemly. Rude, ill-mannered, unpolished, clownish. -तम् acc. sin. m.

असच्चन s. m. A wicked person, a bad man. -नः nom. sin.

असत् nom. sin. n. of सत् pres. part. (of अस 2d cl. par. Be, with अ priv.) Non-existing, non-existed, unreal. Bad, wicked.

असति loc. sin. m. असत्सु loc. pl. m.

असत्यः nom. sin. m. adj. Untrue.

असत्यम् nom. sin. of असत्य s. n. Untruth, falsehood.

असत्यसन्धम् acc. sin. m. of असत्यसन्ध adj. False, treacherous, base, wicked.

असदृश्यवहारिन् agt. Behaving, or who behaves improperly. -री nom. sin. m.

असन्तुष्टः nom. sin. m. of असन्तुष्ट pass. part. (of the vb. तुष्) Be satisfied, with सम् and अ) Discontented. असन्तुष्टाः nom. pl. m.

असन्वेष्य fut. pass. part. (of the vb. धा Hold, with सम् and अ priv.) Not to be made peace with. -याः nom. pl. m.

असमर्थः nom. sin. m. of असमर्थ adj. Unable. असमर्थम् acc. sin. m. असमर्थं ins. sin. m.

असमीक्ष्य ind. pret. part. (of the vb. ईज्ज See, with सम् Completely, and अ priv.) Not having well inspected.

असमीक्ष्यकारिणः gen. sin. m. of -कारिन् agt. Acting or who acts inconsiderately; heedless, uncircumspect.

असम्भवम् nom. sin. n. of असम्भव adj. Impossible, non-existent, unlikely.

असम्भोगेन ins. sin. of असम्भोग s. m. Non-enjoyment.

असह *adj.* Impatient, intolerant, not enduring. **असहा** *nom. sin. f.*

असहिष्णु *adj.* Unable to bear, impatient of. -**ण्णुः** *nom. sin. m.*

असाधना: *nom. pl. m. of असाधन* *adj.* Destitute of means, resources, materials, instruments, or implements.

असाधारणः *nom. sin. m. of असाधारण* *adj.* Special, specific. Uncommon, incomparable.

असाधुल *abs. s. n.* Dishonesty. -**त्वात्** *abl. sin.*

असाध्य *fut. pass. part. (of the vb. साध* Accomplish, with **अ**) *Impracticable; untractable, unmanageable.* -**श्यः** *nom. sin. m.*

असाम्रतम् *ind.* Unsuitably, improperly.

असारम् *acc. sin. m. of असार* *adj.* Sapless, insipid, flat, stale, unprofitable, unsound, weak, flimsy. **असारे** *loc. sin. n.*

असि *2d pers. sin. pres. of the vb. अस* *2d cl. par.* Be.

असि *s. m.* A sword.

असुन्दर *adj.* Plain, ugly. -**रम्** *nom. sin. n.*

असुखभम् *nom. sin. n. adj.* Not easy of attainment.

असूजः *s. n.* Blood, gore.

असेवितेश्वरद्वारम् *nom. sin. n. BAHUV. compounded of असेवित* Not waited, ईश्वर A grandee, and द्वार *s. n.* A gate or door.

असौ *nom. sin. m. f. of अदृश्* *pron.* He, she, that.

अस्त्वलितप्रथाणः *nom. sin. m. BAHUV.* Not stumbling in his march, with unfaltering step.

अस्त्वप्त *pass. part. (of the verb गम* Go, added to **अस्तम्**) *Gone to its setting, set. -ता:* *nom. pl. f.*

अस्त्वव्यत्वं *abs. s. n.* Unsteadiness, a being confused or confounded; the want of self-possession. -**त्वम्** *nom. sin.*

अस्तम् *acc. sin. of अस्त्* *s. m.* The western mountain, behind which the sun is supposed to set. Sunset. *ind.* Disappearance, setting, vanishing.

अस्ताच्छ *s. m.* The western mountain.

अस्ति *3d pers. sin. pres. (of the vb. अस* *2d cl. par.* Be) There is, it is.

अस्तु *3d pers. sin. imp. (of the vb. अस* *2d cl. par.* Be) Let there be.

अस्त्र *s. n.* A missile weapon discharged from any instrument. A shot, a shot-wound. **अस्त्राणाम्** *gen. pl.*

अस्त्रज्ञ *agt.* Skilled in arms. -**ज्ञम्** *acc. sin.*

अस्त्रेवम् (**अस्तु एवम्**) Be it so, granted.

अस्त्रि *nom. or acc. sin. of अस्त्रि* *s. n.* A bone. **अस्त्रीणि** *nom. pl.*

अस्त्रिक *s. n.* A little or a contemptible bone. -**कम्** *acc. sin.*

अस्त्रिर *adj.* Unsteady. -**रः** *nom. sin. m.*

अस्तर्घनम् *nom. sin. s. n.* Non-contact, the avoiding the contact of any thing or person, especially of one who is impure.

अस्तृश्न *nom. sin. m. of अस्तृश्नत्* *pres. part.*

of the vb. अस्त् 6th cl. par. Touch, with
अ priv.

अस्मत्पुत्राणाम् TATP. comp. of अस्मद् cr.
Of me, my, and पुत्राणाम् gen. pl. of पुत्र
s. m. A son.

अस्मद् cr. form of the pers. pron. I, used
only in composition, implying, My, mine,
our.

अस्मदीय adj. My, our.

अस्मितम् nom. sin. s. n. TATP. Our ally.

अस्मात् abl. sin. n. of इहम् pron. This.

अस्मान् acc. pl. of अस्मद् personal pro-
noun, I. अस्माभिः ins. pl. अस्माकम् gen.
pl. अस्मासु loc. pl.

अस्मि 1st pers. sin. pres. (of the vb. अस् 2d
cl. par. Be) I am.

अस्मिन् loc. sin. m. or n. of इहम् pron.
This. अस्मै dat. sin. m. अस्य gen. sin. m.
or n.

अहः nom. sin. of अहम् s. n. A day.

अहस्तार s. m. Pride. -रात् abl. sin.

अहम् nom. sin. of अस्मद् pers. pron. I.

अहरहर् ind. Day by day, daily.

अहर्निशम् ind. Day and night.

अहह् interj. Aha.

अहार्थलात् abl. sin. of अहार्थं abs. s. n.
Security, incapability of being stolen, safety
from seizure. हार्थ is the fut. pass. part.
(of the vb. ल Seize, carry off) To be
seized, with the privative particle अ.

अहि: nom. sin. of अहि s. m. A serpent.

अहित adj. Ill-disposed, unfriendly, malign-
ant. Hurtful, prejudicial. -तः nom. sin. m.

अहितहितविचारशून्यकुद्दे: gen. sin. m.
BAHUV. Whose intellect is incapable of
discriminating between good and evil.

अहिंसा nom. sin. s. f. Harmlessness, a doing
injury to nothing; one of the cardinal
virtues of most Hindu sects, but par-
ticularly of the Buddhhas and Jainas.

अहो interj. Ah! oh! Alas!

अहोरात्रम् ind. Day and night.

आ

आ prep. To, at, as far as, until, when pre-
fixed to a noun, governing the ablative or
accusative case. Prefixed to verbs de-
noting Giving and Going, it imparts to
them the sense of Taking and Coming.

आः interj. Alas! ah! oh!

आकरे loc. sin. of आकर् s. m. A mine.

आकर्ष ind. pret. part. (of the vb. कर्ष Hear,
listen, with preposition आ) Having heard
or listened to. आकर्षित passive participle,
Heard, overheard. -तः nom. sin. m.

आकारः nom. sin. of आकार् s. m. Form,
appearance. Any outward indication of
inward feeling, as perspiration, horripila-
tion, &c. -रम् acc. sin. -रैः ins. pl.

आकाशवर्तमान् s. n. TATP. The atmosphere,
firmament, air, &c. -गा ins. sin.

आकाशे loc. sin. of आकाश् s. m. or n. Air,
sky, atmosphere, æther.

आकीर्ण *pass. part. (of the vb. फू Scatter, with आ) Scattered. Overstrewed -फौम् acc. sin. f. -र्षानि nom. pl. n.*

आकुलः *nom. sin. m. adj. Affected, filled, full; distressed. आकुलेन ins. sin. m.*

आकुलित *pass. part. (of the verb कुल with आ) Agitated; disturbed, flurried, distressed, incommoded, tormented.*

आकुलितः *nom. sin. m. आकुलितेन ins. sin. m.*

आकृष्ट *pass. part. (of the vb. खृष Draw, with आ) Drawn, dragged, pulled; lured, attracted. आकृष्टः nom. sin. m. आकृष्टेन ins. आकृष्टे locative आकृष्टवान् nom. sin. m. indef. past part. He drew.*

आकृष्टि *s. f. Attraction. A pulling, drawing, or carrying away. -क्षा ins. sin.*

आकृच्य *ind. pret. part. (of the vb. खृष Draw, with आ) Having drawn, extracted, pulled or dragged.*

आक्रमति *3d pers. sin. pres. (of the vb. क्रम 1st cl. par. Step, with आ) Invades, advances towards.*

आक्रम्य *ind. pret. part. (of the vb. क्रम Step, with आ) Having attacked, invaded, seized upon, overrun, or encroached.*

आक्रान्तम् *nom. sin. n. of आक्रान्त pass. part. (of the vb. क्रम Step, with आ) Beset, accompanied, attended, overspread, overrun.*

आक्रोशित *pass. part. (of the vb. क्रुश Cry out, with आ) Cursed, abused. -तः nom. sin. m.*

आखुः *nom. sin. of आखु s. m. A rat or a mouse.*

आख्या *s. f. Name, appellation, designation.*

आख्यातुम् *infin. of the verb ख्या Tell, relate, with आ. आख्यातुकामः nom. sin. m. Longing to tell.*

आख्यान *s. n. A story. -नम् nom. sin.*

आख्येयम् *nom. sin. n. fut. pass. part. (of the verb ख्या Tell, with आ) To be told.*

आगच्छानि *1st pers. singular pres. (of the verb गम 1st class par. Go, with आ) I come. आगच्छत् He came. -गच्छ 2d pers. sin. imp. Come. -गच्छत् 2d pers. pl. Come ye. आगच्छन् nom. sin. m. pres. part. Coming.*

आगतः *nom. sin. m. of आगत pres. part. of the verb गम Go, with आ) Come, arrived, near at hand. Returned. आगतम् acc. sin. m. or n. आगतेन ins. sin. m. or n. आगते loc. sin. m. or n. आगता nom. sin. f. आगत्यम् nom. sin. n. fut. pass. part. To be come. आगत्य ind. pret. participle, Having come. आगम्यताम् 3d pers. sin. imp. pass. Let there be come.*

आगन्तु *s. m. A stranger, a new comer. -न्तुः nom. sin. -न्तुना ins. sin. -न्तुन् acc. pl.*

आगन्तुक *s. m. A stranger, a new comer. -कः nom. sin. -काः nom. pl.*

आगम *s.m. Arrival, approach. Income. -मम् acc. sin. -मे loc.*

आगमन *s. n. A coming, arrival. -मम् acc. sin. -नात् abl. -ने loc.*

आगमिष्वसि *2d pers. singular 2d fut. (of*

the vb. गम Go, with आ) Thou wilt come.
आधात् s. m. A blow. A slaughter-house. -तः
nom. sin. -तम् acc.

आचरत् 3d pers. sin. imp. of the vb. चर्
1st cl. par. Go, with prep. आ, Practice,
observe, follow, as a rite or usage; also,
inflict. **आचरेत्** 3d pers. singular pot.
आचरन् nom. sin. m. of आचरत् pres.
participle. **आचरितम्** nom. sin. n. of
आचरित pass. part.

आचक्षन् pass. part. (of the vb. कृद् Cover,
with आ) Covered. -क्षम् accusative
singular n. आच्छाद्य ind. pret. part.
Having covered or protected.

आज्ञा s. f. An order, command, mandate.
आज्ञाम् acc. sin. आज्ञया ins.

आज्ञापयति 3d pers. sin. pres. of ज्ञापि
(caus. of the vb. ज्ञा Know, with prepos.
आ) Commandeth. यथाज्ञापयति देवः
As your Majesty commands.

आटविक् s. m. A woodman, a pioneer. -काल्
acc. pl.

आटोप s. m. Pride, haughtiness.

आश्च adj. usually in comp. Opulent, rich.
Abounding. Having, possessed of. -श्चः
nom. sin. m.

आतप s. m. Heat, sunshine.

आतिथ्यम् nom. or acc. sin. of आतिथ्य abs.
s. n. (from अतिथि s. m. A guest)
Hospitality, guest-rite. A hospitable re-
ception.

आतिथ्यस्त्वारम् acc. sin. s. m. TATP. The
rites of hospitality.

आतुरः nom. sin. m. of आतुर् adj. Sick,
diseased. **आतुराणाम्** gen. pl. आतुरेषु
loc. pl. m.

आत्म is used for आत्मन् when it occurs as
the first member of a compound.

आत्मकर्म nom. sin. of आत्मकर्मन् s. n.
One's own act.

आत्मकृतः nom. sin. m. of आत्मकृत TATP.
Done by self. **आत्मकृतम्** acc. sin. n.

आत्मजे loc. sin. m. of आत्मज Born of one's
self; a son.

आत्मद्रोही nom. sin. m. of आत्मद्रोहिन्
agt. Self-tormented, fretful, miserable.

आत्मपरित्यागेन ins. sin. of आत्मपरित्याग
s. m. TATP. Self-sacrifice.

आत्मभरि: nom. sin. m. agt. Selfish, greedy;
who feeds himself.

आत्मवत् ind. As one's self, like one's self.

आत्मविद्युद्धि s. f. TATP. Self-advantage. -द्युषे
dat. sin.

आत्महृत्मानम् s. m. TATP. Own story, account of one's self, auto-biography. -न्तम्
acc. sin.

आत्मशक्ता ins. sin. of आत्मशक्ति s. f.
TATP. Inherent or own power.

आत्मसन्देहे loc. sin. of आत्मसन्देह s. m.
TATP. Internal doubt.

आत्मसात् ind. One's own. **आत्मसात्त्वत्**
passive participle, Made one's own.
-ता: nom. pl. m.

आत्मा nom. singular of आत्मन् substantive
m. Soul, self, spirit, life. **आत्मानम्**
h

आत्मना *acc. sin.* **आत्मना ins.** -त्मने *dative sin.*
-त्मनः *genitive* **आत्मनि loc.**

आत्मादिष्टः *nom. sin.. m.* TATP. Self-counselled. *s. m.* A treaty dictated by the party wishing it himself.

आत्मानम् *acc. sin. of आत्मन्* *s. m.* Self.

आत्मापराधः *s. m.* TATP. Own offence, personal transgression.

आत्मार्थे or **आत्मार्थम्** *ind.* For one's own sake, for the sake of self.

आत्मीय *adj.* Own, subject to self. -यम्
acc. sin. m.

आत्मोदयः *nom. sin. s. m.* TATP. Self-advantage, rise or elevation.

आत्मौपम्येन *ins. sin. of आत्मौपम्य* *s. n.* TATP. Likeness to self, analogy to one's own self.

आदत्ते *3d pers. sin. pres. of the verb दा*
3d cl. átm. Give, with आ, Take.

आदयः *nom. pl. of आदि* *s. m.* A beginning. In BAUVRÍHI compounds, it is often translated by ET CÆTERA, and the rest; as, इत्यादयः सुराः The gods, INDRA, and the rest; literally, The gods, commencing with INDRA. **आदीन्** *accusative pl. m.* **आदिभिः** *ins. pl. m.* आदीनाम् *gen. pl. m.*

आदरः *nom. sin. of आदर्* *s. m.* Respect, reverence, honour, esteem, regard, consideration. **आदरस्य** *gen.*

आदाय *ind. pret. part. (of the vb. दा* Give, with आ) Having taken. See आ.

आदि *s. m.* A beginning, a commencement. **आदौ** *loc. sin.* आदावेव In the very beginning. **आदि** and also **आदिकम्** *ind. in compus.* Et cætera, the rest. See **आदयः above.**

आदित्य *s. m.* The sun

आदित्यचंद्रौ *nom. du. m.* DWANDWA, Sun and moon.

आदित्यु *agt.* Wishing to have, desirous of taking. -त्युः *nom. sin. m.*

आदिश्ति *3d pers. sin. pres. of the vb. दिश्* 6th class, Shew, with आ, Command, order, exhort, enjoin. **आदिष्टः** *nom. sin. m. pass. part.*; also, *s. m.* A kind of treaty, in which an enemy is got rid of by the cession of a portion of territory. **आदेशय** *2d pers. sin. imp. causal,* Cause your commands to be made.

आदेय *fut. pass. part. (of the vb. दा* Give, with आ) To be taken or received. -स्य *gen. sin. n.*

आदेश *s. m.* An order, command, precept. A rule, maxim; axiom, dictate. -शः *nom. sin.* -शात् *abl. sin.*

आद्य *fut. pass. part. (of the verb आद* Eat) To be eaten, eatable, esculent, edible. *s. n.* Food, grain.

आद्यः *nom. sin. m. of आद्य adj.* First, former. **आद्यौ** *nom. du. m.* आद्या *nom. sin. f.*

आद्रियते *3d person singular pres. passive of the verb दृ* 6th cl. átm. with आ Honour. See **आदरः.**

आधत्ते 3d pers. sin. pres. of the vb. धा
3d cl. átm. Hold, with आ. **आधाय** ind.
pret. part. Having recourse to, having
practised.

आधारः nom. sin. of आधार s. m. A sup-
port, prop, stay. A receptacle; any thing
that holds or contains. A reservoir.

आधाराधेयभाव s. m. The influence or
action of the support or recipient upon
the object received or supported. -वेन
ins. sin.

आधि s. m. Mental anguish.

आधिकरण् abs. s. n. Location. -रणम्
nom. sin.

आधिक्य abstract s. n. Pre-eminence, su-
periority. -क्यम् nom. sin.

आधिपत्य abs. s. n. Sovereignty, supremacy,
lordship. -पत्यम् nom. sin.

आधेय fut. pass. part. (of the vb. धा) Hold,
with आ) To be held, received, or sup-
ported.

आधात pass. part. (of the verb धा) Blow,
with आ) Inflated, swelled, puffed. -तः
nom. sin. m.

आनन्दः s. m. Joy, happiness, delight.

आनन्दनम् nom. sin. s. n. A delighting,
rejoicing, a making happy.

आनन्दितः nom. sin. m. (pass. part. of
the verb एह इ, with आ) Happy, re-
joiced, gladdened, delighted.

आनीत pass. part. (of the vb. एही Bring, lead,
with आ) Brought, fetched. -तः nom.

sin. m. -तेन ins. singular m. -तवती
nom. sin. f. indef. past part. She brought.
आनीय ind. pret. part. Having brought.

आनुष्ठ abs. s. n. Acquittance of debt or
obligation. -ष्ठम् acc. sin.

आपः nom. pl. of आप् s. f. Water.

आपतनीनाम् gen. pl. f. of पतत् pres.
part. of the vb. पत 1st cl. par. Fall, im-
pend, befall, happen, with आ. **आपतितम्**
nom. or acc. sin. n. pass. part.

आपत्काले loc. sin. of आपत्काल s. m.
TATP. A season of distress.

आपत्सु loc. pl. of आपद् s. f. Misfortune,
calamity.

आपदम् acc. sin. of आपद् s. f. Misfor-
tune, calamity, disaster. **आपदि** locative
आपदः nom. pl. आपदाम् gen.

आपदर्थे ind. For, or against adversity.

आपद्यते 3d pers. sin. pres. of the vb. पद् 4th
cl. átm. Go, step, with आ Gain, attain,
receive.

आपत्तः nom. singular m. pass. part. of the
verb पद Go, with आ) Gotten, gained,
obtained, acquired. **आपत्ता** nom. sin.
f. **आपत्तैः** ins. pl. n. Regained, recovered.
Unfortunate.

आपात s. m. The instant, the current
moment.

आपूर्यते 3d pers. sin. pres. pass. (of the
verb पूर् Fill, with आ) Is filled, or
plenteously supplied.

आपुम् inf. of the vb. आप Obtain.

आप्नोति 3d pers. sin. pres. of the vb. आप 5th cl. par. Obtain, gain) He obtains. He incurs. **आप्नयात्** 3d pers. sin. pot.

आप्यायितः nom. singular m. pass. part. (of the verb घै Increase, fatten, with आ) Enlarged, amplified, dilated. Refreshed, invigorated, satisfied.

आभरणम् nom.sin.of आभरण substantive n. An ornament, decoration. **आभरणानि** nom. pl.

आम् adj. Crude, unbaked.

आमय s. m. Sickness.

आमरणान्ता: nom. pl. m. BAHUV. Lasting for life, terminating at death.

आमिषम् nom. or acc. sin. of आमिष s. n. Food, flesh.

आय s. m. Income, revenue. -यम् acc. sin.

आयतनम् acc. sin. of आयतन s. n. Abode, house, home, quarters. An altar; also a shed for sacrifices.

आयति s.f. Future time. Length. **आयत्याम्** loc. sin. (In the long run).

आयत्त adj. Dependant, subject. -यत्तः nom. sin. m. -यत्ताम् acc. sin. f.

आयाति 3d pers. sin. pres. of the vb. आ 2d cl. par. Go, with आ Come, approach, arise, flock to, assail; consent, yield. **आयातः** 3d pers. dual. **आयान्ति** 3d pers. pl. **आयान्तम्** acc. sin.m. pres.part. **आयातः** nom. sin. m. pass. part.

आयुः nom. or acc. sin. of आयुष् s. n. Age, life-time. The destined age, term, or duration of life.

आयुःशेष s. m. TATP. The residue of life; the remnant of one's days. -षेष ins. sin.

आयुध s. m. A weapon in general. -धैः ins. pl.

आरस्य adj. Forest, wild, grown in the forest. -स्यम् nom. sin. n.

आरभ pass. part. (of the vb. रभ Begin, with आ) Commenced, begun. -भः nom. sin. m.

आरभन्ते 3d pers. pl. pres. of the verb रभ 1st cl. átm. Begin, commence, usually with prep. आ prefixed. **आरभताम्** 3d pers.sin.imp.pass. **आरभ्य** ind. pret. part.

आरभः nom. sin. of आरभ s. m. Commencement, beginning. **आरभे** loc.

आराति s. m. An enemy.

आराधित pass. part. (of the vb. राध Complete, with आ) Served, worshipped, conciliated, propitiated. -तः nom. singular m. -धितवन्तौ nominative du. m. They both propitiated. -राध्यः nom. sin. m. fut. pass. part. -राध्यते 3d pers. sin. pres. pass. Is conciliated. **आराधमानः** nom. sin. m. pres. pass. part.

आराम s. m. A garden, a grove. -मे loc. sin.

आरह्ण ind. pret. part. of the vb. रह Mount, with आ, Ascend, climb, mount, surmount, rise above,; also go on board, embark. **आरह्णः** nominative singular m. passive participle. **आरोहति** 3d pers. sin. pres. 1st cl.

आरोधः nom. sin. s. m. A siege, a blockade.

आरोपयति 3d pers. sin. pres. of रोपि (caus. of the verb उङ्ह Ascend, with prep. आ) Place, fix. -रोप्यते 3d pers. sin. pres. pass. Is made to ascend; is lifted, raised, heaved up or elevated.

आर्ज्जव abs. s. n. (from उच्चु adj. Straight) Straightforwardness, sincerity. -वेन ins. sin.

आर्त्त pass. part. (of the vb. उङ्ह or उत्त) Pained, afflicted. Disturbed, confounded.

आर्त्तः nom. sin. m. Obs. This word often occurs as the last member of a compound.

आर्त्तनाद s. m. TATP. The cry of one in pain. -दम् acc. sin.

आर्द्रनयनः nom. sin. m. BAHUV. Moist-eyed.

आर्यः nom. sin. m. of आर्य् adj. Respectable, venerable, worthy. **आर्य्** voc. sin. s. m. A master. A friend.

आसयः nom. sin. of आस्य s. m. A house, dwelling, receptacle, asylum.

आसस्तिवन्धनम् nom. sin. n. BAHUV. Originating in indolence.

आसस्यम् nom. sin. of आस्य abs. s. n. (from आसस् adjective, Idle) Idleness, sloth, laziness. **आसस्येन** ins. sin.

आसापः nom. sin. s. m. A speaking to, an addressing, conversation. **आसापैः** ins. pl.

आसिष्यनम् acc. sin. s. n. Embracing: an embrace.

आसिष्यितवती nom. sin. f. indef. past part. (of the verb सिंग ह. with आ) She embraced. **आसिष्य** ind. pret. part. Having embraced.

आसोकते 3d pers. sin. pres. (of the vb. सोक 1st cl. atm. Look, with आ) Looks at.

आसोकयामास 3d pers. singular 2d pret. of the verb सोक 10th cl. par. See, look, with preposition आ. **आसोकितः** nom. sin. m. pass. part. Seen, looked at.

आसोकिती nom. du. m. **आसोकिता** nom. sin. f. **आसोक्य** ind. pret. participle, Having seen.

आसोचितम् nom. sin. n. of आसोचित passive part. (of the verb सोच See, with आ) (It was) considered, seen fit, planned or agreed. **आसोच्य** ind. pret. participle, Having considered, or considering.

आवयोः gen. du. (of असद् pers. pron.) Of us two. **आवाभ्याम्** ins. du. By us two. **आवाम्** nom. du. We two.

आवली nom. sin. s. f. A row, a line, a string.

आवास s. m. Residence. -सः nom. sin.

आविर्भूत pass. part. (of the vb. भू Become, with आविश् Apparent) Appeared, manifest, become visible.

आविश्यन्ति 3d pers. pl. pres. of the vb. विश 6th cl. par. Enter, with आ, Engross, occupy, possess, fill. **आविष्टम्** nom. sin. n. pass. part.

आवृत pass. part. (of the vb. उङ्ह Surround, with आ) Surrounded, encircled. Covered over, overspread, overcast. -वृत्तेन ins. sin. m. -वृते loc. sin. n.

आवृत्ति s. f. A revolving, a going round. Worldly existence, the revolution of births.

आवेदित passive part. of वेदि (caus. of

the verb विद् Know, with आ) Made known, told, announced.

आश्रयः *ind. pret. part. of the vb. श्रक् (इ) with आ, Fear, apprehend, doubt, suspect.*

आश्रयः *s. m. Meaning, intention.*

आश्रा: *acc. pl. of आश्रा s. f. Desire, hope, dependence, expectance.* **आश्रानाम्** *gen. pl.*

आश्रावताम् *gen. pl. m. of आश्रावत् adj. Hoping, having hope.*

आश्राविभिन्नः *nom. pl. m. TATP. Disappointed in expectation.*

आश्च *ind. Quickly, speedily.*

आश्चर्यः *s. n. A wonder, a marvel.* -र्यम् *nom. sin.*

आश्रमः *s. m. A hermitage, a cell. A religious order, of which there are four kinds, referrible to the different periods of life : 1st, that of the student, or *Brahmachári* ; 2nd, that of the householder, or *Grihastha* ; 3rd, that of the anchorite, or *Vánaprastha* ; and 4th, that of the beggar, or *Bhikshu*.*

आश्रयः *nom. sin. of आश्रय s. m. A dwelling, asylum, place of refuge : patronage, protection. A recipient, the person or thing in which any quality or article is inherent, retained, or received. A patron, protector. The betaking one's self to a protector or asylum. Contiguity, vicinity.* **आश्रयेष** *ins. sin. आश्रयाणाम् gen. pl.*

आश्रयणः *s. n. A refuge, shelter, protection.* -र्यम् *nom. sin.*

आश्रयणीयः *nom. sin. m. fut. pass. part. (of*

the verb श्रि Serve, with आ) To be had recourse to, or followed.

आश्रयते *3d pers. sin. pres. of the vb. श्रि 1st cl. dlm. Serve, with आ, Resort, repair.*

आश्रयभूताः *nom. plural m. of आश्रयभूत KARM. Who protects, supports, or is become the refuge of another.*

आश्रयाश् *s. m. A name of fire.*

आश्रित *pass. part. (of the vb. श्रि Serve, with आ) Resorted to, occupied, infested, tenanted.* -तम् *nom. sin. n. also s. m. A dependant, follower, adherent, retainer, hanger on.* **आश्रितान्** *accusative pl. आश्रितानाम् gen.*

आश्रित्य *ind. pret. part. (of the verb श्रि Serve, with आ) Having had recourse to, or gained ; occupying. Having sought shelter.* **आश्रीयते** *3d pers. sin. pres. pass. He is resorted to.* **आश्रीयताम्** *Let (him) be sought or preferred.*

आश्रासयन् *nominative singular m. present part. of आसि (causal of the verb श्वस Breathe, with आ) Encouraging, animating.* -स्त्रनाम् *3d pers. pl. imp. pass. Let them be comforted, consoled, cheered or encouraged.* **आश्रास्त** *ind. pret. part. Having cheered, encouraged, or re-assured.*

आसक्तः *nom. singular m. pass. part. (of the verb श्वस Adhere, stick, with आ) Attached, fixed, intent upon, engrossed by.*

आसक्ताः *nom. pl. m.*

आसनः *s. n. A stool, a seat. Halting, sitting still (one of the six modes of military policy).* -नम् *nom. sin.*

आसन्नतर compar. (of आसन्न Near) Nearer.

आसन्नतरता abstract substantive f. Greater nearness. -ताम् acc. sin.

आसन्नप्रसवा nom. sin. fem. BAHUV. Near parturition; about to lay eggs.

आसन्नम् acc. sin. m. of आसन्न (pass. part. of the verb षट् Go, with आ) Near, adjacent, proximate. आसन्ने loc. sin. m. or n.

आसम् 1st pers. sin. 1st pret. of the vb. आस 2d cl. par. Be.

आसाय ind. pret. part. of the verb षट् Go, with आ, Meet, encounter, reach, obtain, find.

आसीत् 3d pers. sin. 1st pret. of the vb. आस 2d cl. par. Be.

आसीत् 3d pers. sin. pot. of the vb. आस 2d cl. átm. Sit. आसीनः nom. sin. m. pres. part.

आसताम् 3d pers. sin. imp. pass. Let there be sat.

आसाम् 3d pers. sin. imp. of the vb. आस 2d class átm. Sit. Be present. Be, exist, continue. आसे 3d pers. sin. pres.

आगच्छासे He is now coming. भवयन्नासे He continues eating.

आसाम् acc. sin. of आसा s. f. Pains, care, consideration, regard.

आसाय ind. pret. part. of the vb. षट् Stand, with आ) Having betaken one's self, or had recourse to.

आसिता: nominative pl. m. pass. part. (of the verb षट् Stand, with आ) Stayed, dwelt, abided.

आसदम् nom. sin. of आसद s. n. employed chiefly in composition, A place, site, seat, object. आसदे loc. sin.

आस्त्र s. n. The mouth.

आखादः nom. sin. of आखाद s. m. Taste, flavour, enjoyment.

आखादन s. n. A tasting, an eating.

आखादतोयः nom. pl. f. BAHUV. compounded of आखाद (fut. pass. part. of the vb. खद् Be savoury, with आ) Sweet, palatable, and तोय s. n. Water.

आह 3d pers. sin. of आह defective verb, Say. आहतुः 3d pers. du. See तू 2d cl.

आहत passive part. (of the verb हन Strike, with आ) Struck, beaten. Repulsed. -तः nom. sin. m.

आहत्तुम् inf. (of the vb. हत् Seize, with आ) To seize, to take.

आहव s. m. War, battle, combat. -वम् acc. sin. -वे loc. -वेषु loc. pl.

आहारः nom. sin. of आहार s. m. Food, a meal, dinner. A taking. आहारम् acc. In line 499, nominative singular n. BAHUV. आहारेण ins. sin. आहाराय dative singular. आहारात् abl. sin. आहारस्य gen. sin.

आहारनिद्राभयमैथुनम् DWANDWA of the the 2d species, comp. of आहार cr. Food, निद्रा cr. Sleep, भय cr. Fear, and मैथुनम् nom. sin. n. Sexual intercourse.

आहारविरहः s. m. TATP. Want of food. वात् abl. sin.

आहारार्थम् ind. For dinner.

आहारार्थी nom. sin. m. of आहारार्थिन्.
agt. Seeking food. See अर्थी.

आहितक्षमम् accusative sin. n. BAHUV.
Exhausted (from आहित Felt, and क्षम Exhaustion).

आहः 3d pers. pl. (of the defective vb. आह Say. See शू 2d cl.) They say.

आहयताम् 3d person sin. imp. passive (of the verb शू Call, with आ) Let (him) be called or summoned. -हतः nom. sin. m. pass. part. Called, summoned.
आहय ind. pret. part. Having called, summoned, convoked, or convened.

आहत passive part. (of the verb शू Take, with आ) Carried, brought, fetched. -तैः ins. pl. n.

इ

इक्षित s. n. A hint, sign, gesture, such as a wink of the eye. -तम् nom. sin. -तैः ins. pl.
इच्छा nominative sin. s. f. Wish, desire, will. **इच्छया** ins. sin.

इच्छामि 1st pers. sin. pres. of the vb. इष
1st cl. par. substituting इच्छ in the conjugational tenses, Wish, desire, will, seek, like, choose, consent. **इच्छति** 3d person sin. **इच्छामः** 1st person plural **इच्छन्ति** 3d pers. plural. **इच्छेत्** 3d pers. sin. pot.
इच्छन् nom. sin. m. pres. part. **इच्छता** ins. **इच्छतः** gen. **इच्छिः** ins. pl.

इच्छासम्पत् nom. sin. s. f. TATPURUSHA, Fulfilment or attainment of wishes.

इच्छु agt. Desirous, wishing, meaning, pur-

posing. **इच्छुः** nom. sin. m. **इच्छोः** gen.

इज्ञा s. f. Sacrifice, worship.

इज्ञाध्ययनदानानि DWANDWA of the first species, compounded of इज्ञा cr. Sacrifice, अध्ययन crude, Study, and दानानि nom. pl. of दान s. n. Liberality.

इतरम् acc. singular m. of इतर pronom.

Other. **इतरे** nom. pl. m.

इतस्तेतस्य ind. Both here and there.

इतस् ind. Hence, from this place.

इतस्तस्य ind. Here and there, hither and thither.

इति ind. Thus, to this effect, so: saying. This particle is used when the very words or thoughts of another are given, answering the purpose of the inverted comma; as, कोऽचेत्यहमिति ब्रूयात् सम्बगादेश्येति च “Who is there?” he should say, “I,” and “Command (me) wholly.” पुनरर्थवृद्धिः करणीयेति मतिर्वभूत (His) opinion was, “a further increase of wealth must be made.”

इतिकर्त्तव्यता abs. s. f. (from इतिकर्त्तव्य So to be done) Proper and right measures.

इतिकर्त्तव्यतामृढः nom. sin. m. TATP. Embarrassed, dumbfounded, wholly at a loss what to do.

इत्यम् ind. Thus, so, in this manner.

इत्यादि ind. Thus, &c.

इदम् nom. or acc. sin. n. of इदम् pronom. This.

इदानीम् ind. Now, immediately.

इम् s. n. Fuel.

इन्द्रिय s. n. An organ of sense, divided into three classes, *Gyánendriyas*, *Karmendriyas*, and *Antarindriyas*, or organs of perception and action, and the internal organs. The first are, the eye, ear, nose, tongue, and skin; the second, the organ of speech, or larynx, hand, foot, anus, and parts of generation; the last are, *Manas*, the mind, or organ of thought; *Buddhi*, the organ of apprehension; *Ahankára*, the organ of selfishness; and *Chitti*, the heart, or organ of feeling. **इन्द्रियाणि nom. pl.** **इन्द्रियैः ins.-याणाम् gen.**

इन्धन s. n. Firewood. -नम् acc. sin.

इमम् accusative sin. m. of इदम् pronoun,
This. **इमाम् acc. sin. f.**

इमे nom. pl. m. of इदम् pron. This.

इत्थं adj. So much, thus much. -ती nom. sin. f.

इथम् nom. sin. f. of इदम् pron. This.

इव ind. Like, as, as if, as it were.

इष्ट pass. part. (of the vb. इष्व Wish) Wished, desired. **इष्टम् nom. sin. n.**

इष्टका s. f. A brick.

इष्टकागृहम् nom. sin. s. n. TATP. A brick-house.

इष्टते 3d pers. sin. pres. pass. of the vb. इष्व
Wish, desire, seek.

इह ind. Here, in this place. In this world, in the present life.

इहसमय s. m. Here, now, on the present occasion, at such a time as this. -ये loc.

ई

ईदृश् adj. Such, so like, so much as this. such as this. **ईदृशि loc. sin. m.** **ईदृशी nominative sin. f.** **ईदृश् nom. sin. n.**

ईदृश् adj. Such as this, such like. **ईदृशम् acc. sin. m.** **ईदृशे loc. sin. n.**

ईर्षितम् nom. sin. n. adj. Envied.

ईर्षी nom. sin. m. of ईर्षित् adj. Envious, spiteful.

ईश्वरः nom. sin. of ईश्वर् s. m. A lord, an owner, a rich man. A master. Able, capable. A name of SIVA. **ईश्वरे loc. sin.** **ईश्वराणाम् gen. pl.**

ईहा nom. sin. of ईहा s. f. Wish, desire.

उ

उ an indeclinable affix, implying, Doubt.

उक्त pass. part. (of the vb. उच्च Speak) Spoken, said, told; a thing said, a word. **उक्ता nom. sin. f.** **उक्तम् nominative singular n.**

उक्तौः ins. plural n. **उक्तवत् indef. past participle.** **उक्तवान् nom. sin. m.** He said. **उक्तवति locative.** **उक्तवन्ती nominative du. m.** **उक्ता ind. pret. part.** Having said.

उक्ति s. f. A word, phrase. **उक्तिभिः ins. pl.**

उग्र adj. Furious, wrathful, severe. **उग्रः nom. sin. m.**

उग्रहणम् acc. sin. m. BAHUV. Relentless, remorseless.

उचितः nom. sin. m. of उचित् adj. Proper, fit, suitable, becoming, convenient, suited, adapted. **उचितम् nom. or acc. sin. n.**

उच्च adj. Lofty.

उच्चारः nom. sin. m. of उच्चार् s. m. Excrement, alvine secretion.

उच्चैश् ind. Up, upwards, above. Aloud.

उच्छिद्यन्ते 3d pers. pl. pres. pass. (of vb. क्रिद् Cut, with उत्) Are cut off, with-held, wanting or deficient; fail.

उच्छिक्षम् pass. part. (of the verb क्रिद् Cut, with उत्) Cut off. Peace obtained by ceding valuable lands. -क्षमः nom. sin. m.

उच्छूल्लाम् nom. sin. n. adj. Unrestrained, perverse, self-willed.

उच्छ्रित् pass. part. (of the verb क्षि Serve, with उत्) Uplifted, raised, high, tall. -ते loc. sin. m.

उच्छ्रितपाणिः nom. sin. m. BAUV. With outstretched hand.

उच्चते 3d pers. sin. pres. pass. of the vb. वच् Speak, say, tell. उच्चताम् 3d. pers. sin. imp. उच्चमान present passive participle, Being spoken. -वानि nom. pl. n.

उज्जयिनी s. f. *Ujjayini* or *Ougein*, a city so called in *Málava*, formerly the capital of VIKRAMĀDITYA. -यन्याम् loc. sin.

उज्जीयताम् 3d pers. sin. imp. pass. (of the verb उज्जि Fly, with उत् Up) Let there be flown up (by us), i. e. let (us) fly up. उज्जीयमानः nom. sin. m. pres. part. 4th cl. átm. Flying.

उत् prep. Up, upwards, on high, above, on, upon.

उत्कटौः ins. pl. n. of उत्कट् adj. Much, excessive.

उत्कर्ष s. m. Superiority, elevation, exaltation, eminence. -कर्षम् acc. sin.

उत्कृत्यमानस्य gen. sin. m. of उत्कृत्यमान part. pres. pass. of the vb. उत् Cut, with उत् Up.

उत्कृष्ट pass. part. (of the vb. उत्) Draw, with उत् Excellent, rare, costly. -ष्टः nom. sin. m.

उत्तमः nom. sin. m. adj. Highest, best, chief, principal. उत्तमस्य gen. singular m. उत्तमम् acc. sin. n.

उत्तमाधममध्यमाः nom. pl. m. DWANDWA, Good, bad, and indifferent. High, low, and middling. -मान् acc. pl. m.

उत्तमाधमयोः gen. du. DWANDWA, Of high and low.

उत्तरः nom. singular m. of उत्तर् pronom. Latter, last-mentioned.

उत्तरदायक agt. Impertinent, giving (pert) answers. -कः nom. sin. m.

उत्तरम् acc. sin. of उत्तर् substantive n. Answer, reply, discussion. उत्तरेण ins. sin.

उत्तरा s. f. The north.

उत्तरापथ s. n. The north, the northern road or course. -पथे loc. sin.

उत्तरोत्तरः s. n. A reply to an answer, a rejoinder. -रेण ins. sin.

उत्तरोत्तरम् ind. More and more, higher and higher.

उत्तापः nom. sin. s. m. Warmth, passion, excitement.

उत्तिष्ठ 2d pers. sin. imp. (of the vb. उत् 1st

cl. par. Stand, *with उत्*) Arise, get up.
उत्तिष्ठेत् *3d pers. sin. pot.*

उत्स्य *agt.* Springing, arising.

उत्थातुम् *inf. of the vb. उठा* Stand, *with उत्*, Arise, get up.

उत्थापयामि *1st person singular present of the verb स्थापि caus.* (*of the vb. उठा* Stand, *with उत्*, which always requires the initial श् to be dropped) Raise, lift up. **उत्थापयेत्** *3d person singular pot.* He should set up. **उत्थाप्यते** *3d pers. sin. pres. pass.* Is up-raised, or uplifted. **उत्थाप्य** *ind. pret. part.* Having lifted or picked up.

उत्थाय *ind. pret. participle of the verb उठा* Stand, *with उत्*) Having arisen.

उत्थायोत्थाय Having arisen, having arisen, i.e. every day we rise.

उत्पत्ति *3d pers. sin. pres. (of the vb. पत्)* Fall, *1st cl. par. with उत्*) Arises, ascends, jumps or springs up. **उत्पत्तिरा:** *nom. pl. m. pass. part.* -तितेन *ins. sin. n.* Springing up. **उत्पत्तिते** *loc. sin. n.* Produced, born, arisen.

उत्पन्न *pass. part. (of the verb पद् Go, with उत् Up)* Occurred, happened, arisen, sprung up; unexpected. Known, ascertained. **-स्थाम्** *acc. sin. f.* -न्ते *loc. sin. n.* -स्थेषु *loc. pl. n.*

उत्पत्ति *s. n.* A blue lotus. A water-lily. **-स्थाम्** *acc. sin.*

उत्पाटिन् *agt.* Pulling up, plucking out. **-टी** *nom. sin. m.*

उत्पाता: *nom. pl. of उत्पात s. m.* An ascent, a rise.

उत्पादक *agt.* Producing, raising; who or what produces or creates: a producer. **-कम्** *acc. sin. m.*

उत्पादन *s. n.* A producing, generating, begetting; procreation -ने *loc. sin.*

उत्पादयामि *1st pers. sin. pres. of पादि* (*caus. of the vb. पद् Go, with उत्*) Produce, raise, excite, create, beget, procure.

उत्पादयितुम् *inf. उत्पाद्य* *ind. pret. part.* Having raised, accumulated, acquired, or cleared.

उत्पादि *nom. sin. n. of उत्पादिन् agt. (from the verb पद् Go, with उत्)* Arising, coming into being; what is born or produced.

उत्पुत्ति *ind. pret. part. (of the vb. झु* Jump, *with उत्*) Having leaped up, jumped, or sprung.

उत्पुक्त *adj.* Blown (flower), opened, expanded (eye).

उत्पर्ग *s. m.* An abandoning, quitting, resigning. A voiding; dejection, excretion. **उत्पर्गः** *nom. sin.*

उत्पवः: *nom. sin. of उत्पव s. m.* A festivity, jubilee. A rejoicing, a merry-making. Elevation, prosperity. Joy. **उत्पवे** *loc.*

उत्पाह *s. m.* Effort, energy, perseverance, strenuous and continued exertion, ardour. Firmness, fortitude. **उत्पाहः**: *nom. sin.*

उत्पाहम् *acc.*

उत्पुक् *adj.* Eager, impatient, excited towards, anxiously desirous. **-काम्याम्** *ins. du. m.*

उत्पूजेत् 3d pers. sin. pot. of the verb सृज Create, with उत् Let go, relinquish, leave, abandon; yield up, eschew, avoid. **उत्पृज्य** ind. pret. part.

उदकम् nom. or acc. sin. of उदक s. n. Water. **उदके** loc.

उदकार्थिन् agt. Seeking water. **उदकार्थी** nom. sin. m.

उदयः nom. sin. of उदय s. m. The eastern mountain, from behind which the sun is supposed to rise. The rising of the sun or planets.

उदयिन् adj. Prosperous, flourishing. -यी nom. sin. m.

उदरभरणमाचकेवसेच्छोः gen. singular m. TATP. Desirous only of the mere filling of belly.

उदरम् acc. sin. of उदर s. n. The belly. The crop or craw of a bird.

उदार adj. Generous, liberal. Great, noble. Upright. Sincere. **उदारः** nom. sin. m. **उदारी** nom. du. m.

उदारचरितानाम् gen. pl. of उदारचरित BAHVU. Of a generous disposition, noble-minded.

उदासीन pres. part. (of the vb. आस 2d cl. atm. Sit, with उत्) Sitting aside. s. m. A stranger, a neutral, a common acquaintance, a person neither a friend or foe. -ने loc. sin.

उदाहृत passive part. (of the verb आह Take, with आ and उत्) Called, named, entitled. -तः nom. sin. m.

उदित passive part. (of the verb वद) Said, spoken. -तेन ins. sin. n.

उदीयमान pres. part. (of the vb. दै Go, 4th cl. atm. with उत्) Rising. -ने loc. sin. m.

उदीरित passive part. (of the verb दैर Go, with उत्) Said, uttered, declared. -तः nom. sin. m.

उदेति 3d pers. sin. pres. (of the vb. दू 2d cl. par. Go, with उत्) Rises, arises.

उद्गम s. m. A rising, going, ascending; ascent. -गमः nom. sin.

उद्गार s. m. An ejecting anything from the mouth ; uttering, telling. -ग्रीः ins. pl.

उद्घाटनम् acc. sin. s. n. An opening or unlocking. An opener: the instrument or means of opening; a key.

उद्धरण् adj. Raised on a staff or pole.

उद्दिश्य ind. pret. part. of the vb. दिश्य Shew, with उत्) Having aimed at, aiming at. Having pointed out or shewn; pointing to.

उद्देश s. m. A part, a quarter. -शे loc. sin.

उद्धरण् s. n. A raising, lifting, or tearing up, extraction. **उद्धरणम्** nom. sin.

उद्धरते 3d pers. sin. pres. of the verb उ॒ 1st cl. atm. Take, with उत् Draw up or out, raise.

उद्धृत passive part. (of the verb धू Shake, with उत्) Tossed up; exalted.

उद्धृताम् acc. sin. f. of उद्धृत pass. part. (of the verb धू Become, with उत्) Born, produced. Lofty (literally or figuratively.)

उद्गान् pass. part. (of the vb. भ्रम Move round, with उत्) Agitated, tossed, whirled about.

उद्यत pass. part. (of the verb यम Restraine, with उत्) Raised up, upraised, uplifted; ready, prepared, ready to strike. **उद्यताः** nom. pl. m. **उद्यतेषु** loc. pl. n.

उद्यमेन ins. sin. of **उद्यम** s. m. Strenuous and continued effort, perseverance.

उद्यान s. n. A garden. -ने loc. sin.

उद्योगः nom. sin. of **उद्योग** s. m. Exertion, effort, zealous and strenuous endeavour. Preparation. **उद्योगम्** acc. -गात् abl.

उद्योगसमर्थ TATPURUSHA, Capable of exertion. -समर्थानाम् gen. pl. m.

उद्योगी nom. singular m. of **उद्योगिनः** adj. Energetic, active, laborious, persevering, diligent. **उद्योगिनम्** acc. s. m.

उद्दिग्न pass. part. (of the vb. विज Tremble, with उत्) Troubled, distressed. -रम् acc. sin. m.

उद्दिग्नमना: nom. singular m. BAHUV. compounded of **उद्दिग्न** pass. part. (of the vb. विज Grieve, with prep. उत्) Perplexed, and मनस् s. n. Mind.

उद्दोहुम् inf. of the vb. वह Carry, with उत्.

उद्धत pass. part. (of the verb णम Bend, with उत्) High, tall, elevated, uplifted.

उद्धतपरणः nom. sin. m. BAHUV. With uplifted paws, rampant.

उद्धतश्चिराः nom. sin. m. BAHUV. of -श्चिरस् Raising his head.

उधृति s. f. Rising, rise. Elevation, advancement.

उधमत्त pass. part. (of the vb. मद Be proud, with उत्) Insane, mad, frantic. Drunk. -त्तः nom. sin. m.

उद्धार्ग s. m. A wrong road. An evil course, an error.

उद्धार्गमन s. n. A going in a wrong road. -ने loc. sin.

उद्धार्गगामिनाम् TATP. comp. of **उद्धार्ग** cr. A wrong road, and गामिनाम् gen. pl. m. of गामिन् agt. (from the vb. गम Go) Going; goers.

उद्धार्गी s. f. Evil course, deviation from the right way, vagary. -र्गया ins. sin.

उद्धीसित pass. part. (of the vb. भीस Wink, with उत्) Opened (as the eyes).

उद्धूलयामि 1st pers. sin. pres. of the vb. मूल 10th cl. par. with उत् Uproot, extirpate. **उद्धूलयति** 3d pers.

उप prep. By, with, near, by the side of.

उपकण्ठ adj. Near, proximate. The outskirts or boundaries of a place. Neighbourhood. -कण्ठात् abl. sin.

उपकरण s. n. An implement, instrument, tool, or vessel. -करणीकृतः nom. sin. m. CHWI.

उपकर्त्तृ agt. Assisting, befriending, conferring benefits. A helper, benefactor. -कर्त्ता nom. sin. m. -कर्त्ता ins. sin. m.

उपकर्त्तित pass. participle of कर्त्ति (caus. of the verb कृप Be able, with उप) Prepared, made. -तम् acc. sin. m.

उपकार *s. m.* Help, assistance, aid, benefit, service, use, advantage. -रम् *acc. sin.*
-रात् *abl. sin.*

उपकारक *agt.* A helper, benefactor. -कः *nom. sin. m.*

उपकारापकारी *nom. du. m.* DWANDWA, Kindness and injury.

उपकारिणि *loc. m. of उपकारिन् agt. (from the verb उप)* Helping; a helper, a benefactor.

उपहृत *pass. participle (of the verb उप) Make, with उप*) Done kindly or beneficially, rendered as assistance, holpen. *s. n.* Service, help, assistance; a favour, benefit.

उपहृतम् *nom. sin.*

उपक्रीय *ind. pret. part. (of the vb. क्री Buy, with उप)* Having bought, or purchased.

उपकुण्ठा *ind. pret. part. (of the vb. कुण्ठ Cry out, scold, with उप)* Affecting to be angry, seeming to be offended.

उपचय *s. m.* Waste, loss, expenditure, outlay. -यः *nom. sin.*

उपगच्छामि *1st pers. sin. pres. of the vb. गच्छ 1st cl. par. substituting गच्छ in the conjugational tenses, Go, with उप, Gonear, approach.* **उपगत** *passive part.* Gone to. Met. Experienced. -तः *nom. singular m.*
-तात् *abl.* -तो *nom. du. m.* **उपगताः** *nom. pl. m.* Experiencing, suffering, or feeling. **उपगम्य** *ind. pret. part.*

उपगमः *nom. sin. m. of उपगम s. m.* Acquaintance, society, intercourse.

उपगृहितुम् *infinitive (of the verb गृह्ण Conceal, with उप)* To embrace.

उपचाह *s. m.* Peace purchased by the cession of every thing. **उपचाहः** *nom. sin.*

उपचय *s. m.* Elevation. Prosperity.

उपचयापचयौ *nom. du. m.* DWANDWA, Prosperity and decay, rise and fall.

उपचार *s. m.* Service, attendance, kind offices, attentions, courtesies to guests, &c.; the rendering of assistance. A presenting of delicacies, water, betel, &c. **उपचारैः** *ins. pl.*

उपचारपरिभृष्टः *nom. sin. m.* TATP. Void of civility, destitute of kindness, churlish, uncourteous.

उपचीयते *3d pers. sin. pres. pass. (of the verb चि� Gather, with उप)* Is heightened or enhanced.

उपजात *pass. part. (of the vb. जन Be born, with उप)* Produced, engendered, excited, aroused.

उपजातकोपेन *ins. sin. m.* BAHUV. Provoked, excited, moved to anger.

उपजातविस्वासया *ins. sin. f.* BAHUV. Believing, confiding, confident, trusting.

उपजाप *s. m.* Treason, treachery. Disunion. -पः *nom. sin.*

उपजायते *3d pers. sin. pres. (of the vb. जन 4th cl. átm. substituting जा in the conjugational tenses, with उप)* Is born or produced, arises.

उपढौकथामः *1st pers. pl. pres. (a nominal verb from उपढौकन् A respectful offering or present, a Nazzar)* We (will) make respectful offering or present.

उपतिष्ठते *3d pers. sin. pres. (of the vb. उट 1st cl. átm. Stand, with उप)* Attends, waits upon, stands near.

उपत्यका *s. f. Land lying at the foot of a mountain; a vale, a valley. -कायाम् loc. sin.*

उपदिश्वि *2d pers. sin. pres. of the vb. दिश् 6th cl. par. Point out, with उप, Counsel, advise, recommend, instruct, exhort, admonish. उपदिश्वति* *3d pers. sin. उपदिश् 2d pers. sin. imp. -दिश्वताम्* *3d pers. sin. imp. pass. -दिश्व ind. pret. participle. उपदिश्व pass. participle. -ष्टः nominative singular m. -ष्टम् nom. sin. n. उपदेष्टव्य fut. pass. part. Proper to be admonished, fit to be advised. -व्यः nom. sin. m.*

उपदेशः *nom. sin. of उपदेश् s. m. Instruction, advice. Initiation. उपदेशेन ins. -शात् dat. -शात् abl. -शे loc.*

उपदेशिनीम् *acc. sin. f. of उपदेशिन् agt. Advising; an adviser, instructor, preacher.*

उपधा *s. f. A trial or test of loyalty, honesty, &c., of four kinds, loyalty, disinterestedness, continence, and courage.*

उपनेतव्य *fut. pass. part. (of the vb. एति Bring, with उप) To be brought. -व्याप्ति nom. pl. n.*

उपनस्ति *pass. part. (of the vb. अस Throw, with prep. लि and उप) Laid down, pro-pounded, proposed. -स्तम् nom. sin. n. -स्तेषु loc. pl. n.*

उपन्यास *s. m. A pledge, pawn, hostage. A mode of alliance. -सः nom. sin.*

उपपत्ति *s. f. Birth, production. Association, connexion.*

उपपीडयेत् *3d pers. sin. pot. of the vb. पीड 10th cl. par. Pain, with उप, Oppress.*

उपभूज्यताम् *3d pers. sin. imp. pass. of the verb भुज Eat, enjoy, with उप. -भोक्यतम् nominative sin. n. fut. pass. participle. उपभोक्तुम् inf.*

उपभोग *s. m. Enjoyment.*

उपभोग्यानि *nom. pl. n. of उपभोग्य fut. pass. part. of vb. भुज Eat, enjoy, with उप.*

उपमः *nom. sin. m. of उपम adj. Like, used only in composition. उपमाः nom. pl. m. उपमम् nom. sin. n.*

उपयाचि *2d pers. sin. pres. of the vb. आ 2d cl. par. Go, with उप Near; also, Indulge, feel, or manifest; also, Fall upon.*

उपयाति *3d pers. sin. उपयानि 3d pers. pl.*

उपयुक्तः *nom. sin. m. adj. Worthy, useful, serviceable.*

उपयोग *s. m. Usefulness, utility, service, fitness, suitableness, adaptation to any end or purpose, merit, efficiency. Need of, demand, occasion for. -गः nom. sin. -गम् acc. sin.*

उपरि *ind. Upon, above, up, aloft, on high, over. With.*

उपरस्थ *ind. pret. part (of the vb. रुध Obstruct, with उप) Having kept in check, obstructed, blockaded, hemmed in.*

उपर्युपरि *ind. Upwards, always upwards.*

उपस्थितः *nom. singular m. pass. part. (of the verb स्था See, with उप) Discovered.*

उपस्थृते 3d person sin. pres. pass. Is seen, or observed.

उपवर्णेन ins. sin. of उपवर्ण s. m. Minute description, detail.

उपवास s. m. Fasting.

उपविश्यताम् 3d pers. sin. imp. pass. (of the verb विश्य Enter, with उप, Sit) Let there be sat. **उपविश्य** ind. pret. part. Having sat.

उपविष्टः nom. sin. m. of -विष्ट pass. part. (of the verb विश्य Enter, with उप) Alighted; seated, sitting. **उपविष्टौ** nom. dual m.

उपविष्टाः nom. pl. m. **उपविष्टाशाम्** gen. pl.

उपवेश्य ind. pret. part. of वेश्य (caus. of the verb विश्य Enter, with उप) Having made sit down. **उपवेश्यित** pass. part. Made to sit. -तः nom. sin. m.

उपशम s. m. Abatement, subsiding, cessation. -मः nom. sin.

उपशान्ति s. f. A calming, stilling, allaying, assuaging; abatement. -शान्तये dat. sin.

उपष्टुभ्य s. m. Base, basis, ground, occasion, support (as of a reasoning, assurance, &c.)

उपष्टुभात् abl. sin.

उपसंहरते 3d pers. sin. pres. of the vb. उप 1st cl. átm. Seize, with सम् and उप, Withdraw, withdraw.

उपसर्पति 3d pers. sin. pres. of the vb. उप 1st cl. par. Go, move, with उप, Approach, creep near, move onward. **उपसर्पतु** 3d pers. sin. imp. **उपसर्पन्** nom. sin. m. of **उपसर्पत्** pres. part.

उपसुन्द s. m. Name of a Daitya or Titan.

उपस्थृत्य ind. pret. part. of the vb. उप Go, with उप, Near.

उपसेवा s. f. Service, attention. -वदा ins. sin.

उपस्थितेन ins. sin. of **उपस्थित्य** s. m. Support of life; as food, sleep, and government of the passions.

उपस्थितः nom. sin. m. of **उपस्थित** pass. part. (of the verb उप Stand, with उप) Approached, arrived, stood or standing by, or near ; at hand, impending. **उपस्थितम्** acc. sin. m., also, nom. or acc. singular n.

उपस्थिते loc. sin. m. or n. **उपस्थितेषु** loc. pl. m.

उपहत pass. part. (of the vb. उह Smite, with उप) Impaired, evilly affected by. Destitute of, at a loss for.

उपहतक adj. Ill-fated, unfortunate, unlucky. -कः nom. sin. m.

उपहार s. m. A complimentary gift, a present to a superior. A victim, an offering to a deity. Tribute, indemnification, presents as the price of peace. -रः nom. sin. -रम् acc. -रात् abl.

उपांशु ind. Secretly, privately.

उपांशुकीडित pass. part. (of the verb कीड Play, with उपांशु) Played with in secret, made the companion of (a King's) private amusements. -तः nom. sin. m.

उपाख्यानम् acc. s. of **उपाख्यान** s. n. A story, a history, tale, or narrative.

उपागतः nom. sin. m. of **उपागत** pass. part. (of the verb गत Go, with आ and

उप) Experienced, felt, suffered. -गत्य
ind. pret. part. Having come near, having approached.

उपानृद्ध TATPURUSHA, Covered with a shoe
(from उपानृ A shoe, and गृ उत्त पassive
part. of the vb. गुह Cover, conceal).

उपानृ s. f. A shoe. उपानृम् acc. sin.

उपानृ s.m. Edge, outskirts, environs. उपानृ
loc. sin.

उपायः nom. sin. of उपाय s. m. A stratagem, device, scheme, contrivance, means, remedy, resource. A means of success against an enemy; four are usually enumerated: as, sowing dissension, chastisement, conciliation and gifts. उपायम् acc.
-येन ins. -याः nom. pl. -यैः ins.

उपायचिना s. f. TATP. A devising of an expedient, a thought of, or a care for a resource or expedient.

उपायज्ञ adj. Skilled in expedients, fertile in resources. -ज्ञः nom. sin. m.

उपायन s. n. A present, a complimentary or respectful gift. -नम् acc. sin.

उपार्जित passive participle (of the verb अर्जे Acquire, with उप) Acquired, gained.
उपार्जितानाम् gen. pl.

उपात्प्रभा s. m. Abuse, reviling, blame, censure. उपात्प्रभेन ins. sin.

उपास्तमान pres. pass. part. (of the vb. आस Sit, with उप) Being served, waited upon, attended. -ना nom. sin. f.

उपेच्छ s. n. Endurance, connivance, suffer-

ance, the overlooking (of an offence).
-णम् nom. sin.

उपेच्छा s. f. An abandoning, leaving. Negligence, neglect. Contempt, disdain.

उपेक्ष्यते 3d person sin. pres. passive (of the verb इच्च See, with उप) He is neglected.

उपेतः nom. sin. m. of उपेत passive part. (of the verb इ Go, with उप) Endued, possessed of, having ; approached. **उपेतैः** ins. pl. m. उपेता nom. sin. f.

उपैति 3d pers. sin. pres. (of the vb. इ 2d cl. par. Go, with उप Near) Goes near, comes ; aids, assists, favours ; also, receives, experiences : also, overtakes, befalls, finds (one) out.

उपोढः passive part. (of the verb वह Carry, with उप) Married. -डा nom. sin. f.

उभयगुणः nom. sin. m. BAHUV. Possessed of both qualities.

उभौ nom. du. m. of उभ pronom. Both. **उभे** nom. du. f. उभयोः gen. or loc. du. m. f. n.

उख्ता nom. sin. s. f. A torch, a firebrand. A meteor. **उख्ताभिः** ins. pl.

उख्तित pass. part. (of the vb. खस Shine, with उत) Uplifted, brandishing. -तः nom. sin. m.

उख्तितः nom. sin. m. of उख्तित passive part. of खस causal (of the verb खस Shine, with उत) Delighted, overjoyed, rejoicing.

उख्तित passive part. (of the verb खस Write, with उत) Scraped, scratched.

m

↑ उर्द्धवत्स - admitting a favour
↑ उर्द्धवत्स -

उवाच 3d pers. sin. 2d pret. of the verb वच
par. Speak. say.

उग्रना nom. sin. irregular of उग्रनस् s. m.
A name of SUKRA, regent of the planet
VENUS.

उषित pass. part. (of vb. वस Dwell) Dwelt,
resided. -तः nom. singular m. -तम् nom.
singular n. **उषिता** ind. pret. participle,
Having stayed, tarried or lodged.

उहु s. m. A camel. **उहुः** nom. sin.

उष्णः nom. sin. m. of उष्ण adj. Hot. **उष्णम्**
nom. sin. n.

उष्णकासे loc. sin. s. m. KARM. In hot
weather, in summer.

उष्णणा ins. sin. of उष्ण s. m. Heat, warmth,
उष्णते 3d pers. sin. pres. pass. of the vb. वह
Carry.

ऊ

ऊचतुः 3d pers. du. 2d pret. of the vb. वच
par. Speak, say. **ऊचुः** 3d pers. pl.

ऊरीष्यत्य ind. pret. part. (of vb. ष्य Make,
with the particle ऊरी denoting, Assent)
Having promised, agreed, or assented to.

ऊर्जित adj. Mighty, great, excellent. -ता:
nom. pl. f.

ऊर्जम् ind. Up, above.

ऊर्मि s. m. or f. A wave. A current.

ऊहति 3d pers. sin. pres. of the vb. ऊह 1st
cl. par. Infer, apprehend, deduce by
reasoning. **ऊहन्ति** 3d pers. pl.

ऋ

ऋणकर्ता nom. sin. m. of -कर्तृ agt. A
maker of debts. See कर्ता.

ऋणदाता nom. sin. m. of -दातृ agt. A
payer of debts. See दाता.

ऋणम् nom. or acc. sin. of ऋण s. n. A
debt, a loan. -णे loc.

ऋते ind. Without, besides, governing the
abl. case.

ऋद्धि s. f. Fortune, prosperity. -द्धिः nom.
singular.

ए

एकः nom. sin. m. of एक pronom. One, a.
Sole, alone. **एकम्** acc. sin. m. or n., also,
nom. singular n. **एकेन** ins. sin. m. or n.
एकस् gen. sin. m. or n. **एका** nominative
sin. f. **एकाम्** acc.

एकचित्ता nom. singular f. of एकचित्त adj.
BAHUV. Thinking of one thing only, intent upon, absorbed in. Of one mind, agreeing, concurring.

एकचित्तीभूय CHWI of एकचित्त Unanimous, and भूय ind. pret. part. (of the vb.
भू) Having become.

एकतर pronom. One of two. -रम् acc.
sin. m.

एकत्र ind. In one place, together. On the
one hand.

एकदा ind. One day, on a certain time. At once, simultaneously, at the same time.

एकदेशः nom. sin. s. m. KARM. One part,

एकरसिक *adj.* Influenced by one feeling, relishing solely. -केन *ins. sin. m.*

एकवासः *nom. sin. m. of एकवास BAHUV.* Of one house, of the same residence.

एकाकिन् *adj.* Alone, solitary. -की *nom. sin. m.*

एकान्त *adjective,* Solitary, lonely, retired, sole. Excessive, extreme. Aside, apart. **एकान्तविहारिणः** *nom. pl. m.* Solitary wanderers.

एकान्तकरणः *nom. sin. m. BAHUV.* Extremely compassionate.

एकान्ततम् *ind.* Much, exceedingly.

एकान्ते *ind.* Apart, aside.

एकार्थाम् *acc. sin. f. BAHUV.* Having one object.

एकैक *adj.* Singly, one by one. -कम् *acc. sin. m.* -काम् *acc. pl. m.*

एकैकम् *ind.* One by one, singly.

एकैकश्च *ind.* One by one.

एतद् *nom. or acc. sin. n. of एतद् pronoun, This.* **एतस्य** *gen sin. m. or n. एतस्मिन् loc. singular m.* **एतौ** *nominative du. m.* **एतयोः** *gen. एते nominative pl. m.* **एतान् acc.** **एतैः** *instru.* **एताम् genitive.** **एताः** *nom. pl. f.* **एतात् locative.** **एतानि nom. pl. n.**

एतादृशः *nom. sin. m. of एतादृश adj.* Such, such like. **एतादृशाः** *nom. plural,* **एतादृशी** *nom. sin. f.*

एतावत् *ind.* Thus, so far, so much.

एतावान् *nom. sin. m. of एतावत् adj.* So

much, so many, so far, so great. **एतावत् nom. sin. n.**

एति *3d pers. sin. pres. (of the vb. इ 2d cl. par.)* Goes, attains.

एधेते *3d pers. du. pres. of the vb. एधि 1st cl. atm.* Grow, thrive, prosper, flourish.

एतम् *acc. singular m. of इहम् pronoun, This.* **एताम्** *acc. sin. f.*

एरष्टः *nom. sin. of एरष्टः s. m.* The castor-oil plant (*Palma Christi*, or *Ricinus communis*).

एव *ind.* Also. Indeed, truly, yes, verily, surely. Even. Very, self-same, itself. Already. As, in like manner. Accordingly.

एवंदुःसह *adjective,* So hard to bear. -इन् *acc. sin. n.*

एवंविध *adj.* Such-like, of such and such a manner, form, or kind. -धेषु *loc. pl. m.* -धा *nom. sin. f.* -धे *loc. sin. n.*

एवम् *ind.* Thus, so, in this manner, in like manner.

एवमेव *ind.* Even so, exactly so, true.

एवमूतः *nom. sin. m. of एवमूत adj.* So, in such a manner, such as this. **एवमूताः** *nom. pl. m.* **एवमूतम्** *accusative sin. n.*

एषः *nominative sin. m. of एतद् pronoun, This.* **एषोऽहम्** I myself. -षा *nom. sin. f.*

एषाम् *gen. pl. m. or n. of इहम् pronoun, This.*

एवगतिः *3rd pers. plural 2d fut. par. of the verb इ Go.*

एहि 2d pers. sin. imp. of the verb ए॒ 2d cl.
par. Go, with prep. आ reversing the
action, Come.

ऐ

एकमत्यम् nom. sin. of एकमत्य abs. s. n.
(from एकमति adjective, Unanimous)
Unanimity.

ऐश्वर्य abs. s. n. Power, might, dominion.

ओ

ओषधि s. f. An annual plant or herb, one
that dies after becoming ripe.

औ

ओपन्नेन ins. singular of ओपन्न abs. s. n.
(from उपन् adj. Like) Likeness, resemblance,
analogy.

ओरसम् nom. sin. n. of ओरस् adj. Legitimate
(son) i. e. by a wife of the same tribe.

ओषधम् nom. sin. of ओषधि s. n. A medicament,
drug, medicine; any herb or mineral. ओषधैः: ins. pl.

क

कः nom. sin. m. of किम् interr. pron. Who?
which? what?

कङ्कणम् nom. or acc. sin. of कङ्कण s. n. A
bracelet. कङ्कणस् gen.

कञ्च s. m. The bank of a river. **कञ्चम्**
acc. sin.

कञ्चपम् acc. sin. of कञ्चप s. m. A tortoise.
A turtle.

कच्छित् acc. sin. m. of किच्छित् pronoun, A
certain one.

कट्टक s. m. n. A camp. An army. A city,
town, village. A house, a dwelling. The
side or ridge of a hill or mountain.

कटु adj. Pungent.

कठिनी nom. sin. of कठिनी s. f. Chalk.

कण्णान् acc. pl. of कण्ण s. m. An atom, a
minute particle, a grain. कणैः: ins. pl.

कण्ठक s. m. n. A thorn. A fish-bone. A
rogue, knave, villain. -कैः: ins. pl.

कण्ठकभुज् agt. KWIP, A thorn-eater. -जा
ins. sin.

कण्ठ s. m. The throat.

कण्ठूयनक agt. A tickler; who or what
tickles, scratches or pricks. -केन ins. sin.
m. or n.

कति adj. How many?

कतिपय adjective, A certain number, so
many. दिनकतिपवेन After certain days.

कथं कथमपि ind. By some means, some-
how or other.

कथनम् nom. sin. s. n. A telling, or relating.

कथम् ind. How? in what manner?

कथामि 1st pers. sin. pres. of कथ 10th cl.
par. Tell, relate, repeat; say, declare,
teach, explain, unfold. **कथयति** 3d pers.
sin. **कथयतः** 3d person dual. **कथयन्ति**
3d person pl. **कथनीयः** nom. sin. m. fut.
pass. part. Fit to be told.

कथा s. f. A story, tale, fable, narrative,
relation. **कथाम्** acc. sin.

कथाक्षेन TATP. comp. of कथा cr. Fable, fiction, and क्षेन ins. sin. of क्षस् s. n. Device, artifice.

कथाप्रसङ्गः s. m. TATP. Talking, conversation; a speaking to or with. The course of conversation. **कथाप्रसङ्गेन** ins. sin.

कथायोगेन ins. sin. s. m. TATP. By conversation, or discourse.

कथारम्भकाले loc. sin. m. TATP. At story-beginning-time.

कथाराम s. m. TATP. Garden of fable. -मे loc. sin.

कथासङ्गः nom. sin. s. m. TATP. A collection of stories.

कथितः nom. sin. m. of कथित pass. part. (of the vb. कथ) Called, declared, told. **कथिताः** nom. plural m. **कथितम्** nom. singular n. **कथते** 3d pers. sin. pres. pass. **कथताम्** 3d pers. sin. imp. pass. Let (it) be told.

कदर्थित adj. (from कदर्थ Unmeaning) Despised, despised, rejected. -तस्य gen. sin. m.

कदा ind. When?

कदाचन ind. At any time, ever.

कदाचित् ind. On a certain time, at any time, ever. Sometimes, now and then, occasionally, one while.

कदापि ind. Ever, at any time. On certain occasions. At another time.

कनक s. n. Gold.

कनकसूच s. n. TATP. A gold-cord, a golden string. -चम् acc. sin. -चेण ins. sin.

कन्दर s. m. or n. A cave. A glen. -रम् acc. sin. -रे loc.

कन्दुक s. m. A ball for playing with.

कन्याम् acc. sin. of कन्या s. f. A damsel, maid, virgin.

कपट s. m. n. Fraud, deceit, circumvention.

कपटप्रबन्धः nom. sin. s. m. TATP. A deep-laid plot, a stratagem.

कपटवचन s. n. TATP. Deceitful talk. -नेन ins. sin.

कपट्टक s. m. A small shell used as a coin, a cowrie. -कान् acc. pl. -कैः ins. pl.

कपाल s. m. A treaty of peace on equal terms. -खः nom. sin.

कपिल s. m. Name of a celebrated *Muni*, or saint. -खः nom. sin.

कपोतराजः nom. sin. m. TATP. A king of pigeons.

कपोताः nominative pl. of कपोत s. m. A pigeon. **कपोतान्** acc. plural. -तानाम् gen. pl.

कफ s. m. Phlegm, one of the three humours of the body.

कफगाशन agt. Antiphlegmatic; a phlegmagogue. -गम् nom. sin. n.

कम् acc. sin. m. of किम् pronoun, Who? what?

कमण्डलु s. m. or n. An earthen or wooden water-pot with a wide mouth and narrow spout, used by the ascetic or religious student.

कमलम् acc. sin. s. n. A lotus. **कमलानि** nom. pl.

कम्भान *pres. part. of the vb. कप् इ 1st cl. atm.* Tremble, shake, quake, didder. -नान् *acc. pl. m.*

कम्बल *s. m.* A blanket.

कम्बु *s. m.* A shell.

कम्बुयोव *s. m.* (Shell-neck) Name of a turtle.

करः *nom. singular s. m.* The hand. **करम्** *acc. करे loc.*

करटक *s. m.* The name of a jackall.

करण्यम् *nom. sin. n. fut. pass. part. (of the verb कृ)* To be made or done. **करणीया** *nom. sin. f.*

करतस्त्र *substantive n. TATP.* The palm of the hand. **करतस्त्रगत** *pass. participle,* In or under the hand. -गतम् *acc. sin. m.*

करपच *s. n.* A saw.

करप्राप्ते *loc. sin. m. TATP.* Held in the hand, gotten, secured.

करास्मः *nom. sin. s. m. TATP.* A support from the hand, a helping hand.

कराला *s. f.* Name of a certain woman.

करिन् *s. m.* An elephant. **करिष्णः** *gen. sin. or acc. pl. करिष्णाम् gen. pl.*

करुण *s. m.* Tenderness, pity, compassion.

करोमि *1st pers. sin. pres. of the vb. कृ 8th cl. par.* Do, make, commit. **करोषि** *2d pers. -ति 3d person* करिष्यामि *1st pers. sin. 2d fut. -रिष्यति 3d person.* **करिष्य** *2d person plural.* **करोतु** *3d pers. sin. imp.*

कर्णट *s. m.* A crab.

कर्णधार *s. m.* A steersman.

कर्णस्त्र *gen. sin. of कर्ण substantive m.* The ear. A helm or rudder. **कर्णे** *loc. कर्णी* *acc. du.*

कर्णाट *s. m.* A country *Karnáta*, whence the modern *Carnatic*.

कर्त्तन *s. n.* A cutting off, excision. -नम् *nom. sin.*

कर्त्तरिकाम् *acc. sin. s. f.* A knife. A hunter's knife, or sword, a couteau de chasse.

कर्त्तव्यः *nom. sin. m. of कर्त्तव्य fut. pass. part. (of the verb कृ Do, make)* To be made, proper to be made or done. **कर्त्तव्या** *nom. singular f.* **कर्त्तव्यम्** *nom. singular n.* **कर्त्तव्यस्त्र** *gen. sin. n. -व्यानि nom. pl. n.*

कर्त्तव्यता *abs. s. f.* Suitable measures. -ताम् *acc. sin.*

कर्त्ता *nom. sin. m. of कर्त्तृ agt. (of the vb. कृ Make)* A maker, a doer. **कर्त्तृणाम्** *gen. pl. m. or n.*

कर्त्तुम् *inf. of the vb. कृ Do, make, form.*

कर्पूर *s. m. n* Camphor. **कर्पूरम्** *acc. sin.*

कर्पूरगौराख्यम् *nom. singular n.* BAHUV. Called Karpúragaura.

कर्पुरे *loc. sin. m. of कर्पुर adj.* Variegated.

कर्म *nom. or acc. sin. of कर्मन् s. n.* A deed, work, operation, act, action, conduct, exercise. An exploit. Destiny, or the allotment to be enjoyed or suffered in the present life, of the fruit of the good and evil actions performed in a former state of existence.

कर्मणः *genitive.* **कर्मणि** *locative.* **कर्माणि** *nom. pl.* **कर्मभिः** *instru.* -णाम् *genitive.* **कर्मसु** *loc.*

कर्बकार *s. m.* A blacksmith, one of the progeny of the divine artist Viśwakarṇmā.

कर्बदोष *s. m.* TATP. The evil consequence of human acts. Error, blunder. -षान् *acc. pl.*

कर्ववशात् *abl. sin. of कर्ववश् s. m.* TATP. The necessary influence of acts. Fate, considered as the inevitable consequence of actions done in a former life.

कर्विपर्वयः *nom. sin. m.* TATP. Change of office.

कर्वानुसारतम् *ind.* According to the deeds.

कर्षति *3d pers. sin. pres. of the verb कृष 1st cl. par.* Draw, entice, drag, pull, gripe.

कर्षयेत् *3d pers. sin. pot. caus.* He should harass, or gall.

कर्लच *s. n.* A wife. **कर्लचम्** *acc. sin.*

कर्लम् *acc. sin. of कर्ल s. m.* A low or soft tune, as humming or buzzing.

कर्लशः *nom. sin. s. m.* An earthen jar.

कर्लहकार *agt.* Quarrelsome, turbulent. -रः *nom. sin. m.*

कर्लहेन *ins. sin. of कर्लह s. m.* Contention, quarrel, broil, strife. -हाभ्याम् *ins. du.*

कर्ला *nom. sin. of कर्ला s. f.* A digit, or one-sixteenth of the moon's diameter.

कर्लिः *nom. sin. s. m.* Strife, contention.

कर्लिङ्गः Name of a district on the Coromandel Coast, extending from below Cuttack to the vicinity of Madras.

कर्लेवरे *loc. sin. of कर्लेवर s. n.* The body.

कर्लप *s. m.* A day or night of BRAHMĀ, a period of 4,320,000,000 solar syderial years, or years of mortals, measuring the duration of the world, and as many the interval of its annihilation. One of the trees of INDRA's paradise or Swerga.

कर्ल्यतरु *s. m.* A fabulous tree, one granting every thing desired.

कर्ल्ययति *3d pers. sin. pres. of the verb कृष 10th cl. par.* Earn, make.

कर्ल्यान्त *s. m.* TATP. The destruction of the world, the end of the Kalpa, or of a day of BRAHMĀ.

कर्ल्यष *s. n.* Foulness, feculence, filth.

कर्ल्यषधंसकारी *nom. sin. m. comp. of कर्ल्यष cr. Sin (quere, Darkness?) धंस cr. Destruction, and कारिन् agt. (of the vb. कृ) Making; a maker.*

कर्ल्यता *abs. s. f.* Health. Recovery, convalescence. -ताम् *acc. sin.*

कर्ल्याण *adj.* Virtuous, good, **कर्ल्याणम्** *acc. sin. n. also, acc. sin. s. n.* Happiness, prosperity.

कर्ल्याणकटक *s. m.* (Happy village) Name of a place.

कर्ल्याणवचन KARMADH. A friendly speech, good wishes. -गम् *acc. sin. n.*

कर्ल्यितः *nom. sin. m. of कर्ल्यित् pron. indef.* Some one, a certain person, any one.

कर्ल्यित *gen. sin. m.*

कर्ल्याय *s. m. or n.* An astringent flavour or taste.

कर्ल्याणित *adj.* Styptic. -तम् *nom. sin. n.*

कष्ट *adj.* Painful, inconvenient, troublesome.

s. n. Distress, trouble, embarrassment.

कष्टम् *nom. sin. n.*

कष्टम् *ind.* Alas !

कस्तिंस्ति॒त् *loc. sin. m. of किस्ति॒त् pron.* A certain.

कस्य *gen. sin. m. of किम् pron.* Who? what?

कस्यापि *gen. sin. m. or n. (of किमपि pron. indef.)* Of any one, of some one. Of a certain.

का *nom. sin. f. of किम् interr. pron.* Who? which? what? *Also a prefix to certain words, used to denote, Bad, vile, &c.*

काकः *nom. sin. of काक s. m.* A crow. **काकेन** *instru.* **काकस्य** *genitive.* **काकाः** *nom. pl.* **काकैः** *ins.*

काककूर्ममृगाखुवत् *ind.* Like the crow, tortoise, deer, and mouse. (**काक कूर्म मृग आखु वत्**)

काककूर्मादीनाम् *genitive plural masculine compounded of काककूर्म and आदीनाम्.* See आदयः.

काकतालीय *adj.* Accidental, unexpected, opportune, (*from काक s. m. A crow, and ताल s. n. The fruit of the palm : it alludes to a story of the fruit of the palm falling in the way of a crow.*) **ईय** is an affix of relationship.

काकतालीयवत् *ind.* Suddenly, opportunely.

काकवर्त्तकी *nom. du. m.* DWAN. A crow and a quail.

काकव्याघ्रोमायुभिः *ins. plur. m.* DWAN. By the crow, the tiger, and the jackall.

काकिनी *s. f.* The quarter of a *Pana*, a weight or a tale of shells used as a coin equal to twenty *Couries*. -**नीम्** *acc. sin. -न्या ins.*

काकी *s. f.* A hen-crow.

काचः *nom. sin. of काच s. m.* Glass.

काचमणेः *gen. sin. of काचमणि s. m.* Crystal, quartz.

काचित् *nom. sin. f. of किस्ति॒त् pron.* Whatsoever, any-soever. A certain.

काञ्जन *s. n.* Gold. *adjective*, Golden, of gold. **काञ्जः** *nom. sin. m.*

काञ्जनाभिधानसंघिः *nom. sin. m.* Golden-named-alliance.

काणेन *ins. sin. n. of काण adj.* Blind, sightless.

काण्ड *s. m. or n.* An arrow. **काण्डेन** *ins. sin.*

काण्डपात् *s.m. TATP.* An arrow's fall or flight.

कातर *adj.* Timid, confused. -**रः** *nom. sin. m.*

कानन *s. n.* A forest, a grove. -**नम्** *nom. sin.*

कान्त *adj.* Handsome, comely. *s. m.* A lover. **कान्तम्** *acc. sin.*

कान्यकूञ्ज *s. m.* A country, the modern *Kanuj.*

कापि *nom. sin. f. of किमपि pron.* Any-soever.

कापुरुषस्य *gen. sin. of कापुरुष s. m.* A mean, weak, contemptible, effeminate, dastardly, cowardly fellow ; a loon. **कापुरुषाः** *nom. pl.*

कामः *nom. sin. of काम s. m.* Desire, lust. The tender passion. KÁMA, the Indian Cupid, or god of love.

कामना *s. f.* Wish, desire. -नया *ins. sin.*

कामम् *ind.* Willingly, readily, easily.

कामयते *3d pers. sin. pres. of the vb. कर्म*
1st cl. átm. irreg. Desire, long for.

कामाग्नि *s. m.* TATP. Passion, lust, violent desire.

कामाग्निसन्दीपनम् *nom. sin. n. agt.* Kindling the fire of lust; an aphrodisiac.

कामासङ्गः *nom. sin. m.* TATP. Addicted to lust.

कामिता *nom. sin. abs. s. f.* (*from कामिन् s. m.*) A lover) Love, desire.

कामुकः *nom. sin. m. adj.* Lustful.

कायः *nominative sin. of काय s. m.* The body. **कायेन** *ins. कायाः nom. pl.*

कायङ्गे *s. m.* TATP. Pain of body, bodily suffering, toil, or pain. -शेन *ins. sin.*

कायस् *s. m.* A Káyeth, or man of the writer caste, proceeding from a Kshettriya father, and a Súdra mother. -स्त्रेन *ins. sin.*

कारक *agt.* A maker, a builder. -कः *nom. sin. m.*

कारणम् *nom. or acc. sin. of कारण s. n.* A cause, motive, reason; sake, means, instrument. **कारणेन** *ins. -णात् abl. -णैः ins. pl.*

कारथामार्थ *3d pers. sin. 2d pret. of कारि* (*causal form of the vb. कर्त्ता Do*) He caused to make, to do, or act, or to be effected.

-रय 2d pers. sin. imp. **कारयेत्** *3d pers.*

sin. pot. **कारयितुम्** *inf.* In line 1021,

this must be rendered passively. **कारयिता**

ind. pret. part. **कारित** *passive participle.*

-तः *nom. singular m.* -तम् *nom. sin.*

" **कारितवत्** *indef. past part.* (He) caused to be made. -तवत्तौ *nom. du. m.*

कारित् *agt.* Making, doing; a maker, a doer. -एः *nom. pl. m.*

कारुष्य *abs. s. n.* Compassion, tenderness.

कार्पणम् *acc. sin. abs. s. n. (from कृपण adj.*

Poor, miserable, sordid) Poverty, penury.

Niggardliness, penuriousness, parsimony.

Poorness of spirit, imbecility.

कार्य *fut. passive part. (of the verb कर्त्ता Do, make)* To be made, done, practised, exercised or conducted. Proper to be made or done. **कार्या** *nom. sin. m.* कार्या *nom. singular feminine.* **कार्यम्** *nom. or acc. sin. n.* कार्ये *loc. sin. n. s. n.* Work to be done. An affair, matter, business, occurrence. Occasion, purpose, object. **कार्यम्** *nominative or acc. sin.* **कार्यस्य** *genitive.*

कार्ये *loc. कार्याणि nom. or acc. pl.* कार्ये यु *locative.*

कार्यकारण *s. n.* TATP. Cause of a special or incidental kind, originating in some act or occasion.

कार्यकारणतस् *ind.* Incidentally, from some special cause.

कार्यकाल *s. m.* TATP. A time for action. An appointed or fitting time, season, or opportunity.

कार्यतस् *ind.* From practical experience.

कार्यवत् *ind.* As what ought to be done.

कार्यसन्देह *s. m.* TATP. Embarrassment, difficulty. -स्त्रे *loc. sin.*

कार्यसागर *s. m.* TATP. Business, heavy business, weighty business, an ocean of business. -रे *loc. sin.*

कार्यसिद्धि: *nom. sin. s. f.* TATP. The success of an object.

कार्याचमाणाम् *gen. pl. of कार्याचम् adj.* TATP. Incapable of business.

कार्याभि *s. m.* TATP. An ocean of business. -भौ *loc. sin.*

कालः *nom. sin. of काल s. m.* Time. A seasonable opportunity. A name, or rather form of śīva, in his character of the destroying deity, being then represented of a black colour, and an aspect more or less terrific. **कालम् acc. कालेन ins. काले loc.**

कालकूट *s. n.* The poison produced from the ocean on the churning of it by the gods and demons. It was swallowed by śīva, and occasioned him his blue neck and his name नीलकण्ठ. Venom. -टस्य *gen. sin.*

कालदण्ड *s.m.TATP.* The wand of death, death.

कालपाशात् *abl. sin. of -पाश् s. m.* TATP. Snare of death.

कालयाप *s. m.* TATP. Procrastination, delay, a passing away or wasting of time. -पः *nom. sin.*

कालयापन *s. n.* TATP. Procrastination, a putting off of time; a whiling away or gaining of time. -नम् *nom. sin.*

कालयोधिन् *agt.* TATP. Fighting or who fights in season, or at the proper time. -ना *ins. sin. m.*

कालान्तरादत्तिष्ठुभाष्टुभानि *nom. pl. n.* TATP. Good and evil things (occurring) in the revolutions of time.

कालिमन् *abs. s. m.* Blackness. A stain, sully, blur, blot. -मा *nom. sin.*

कालेन *ins. sin. of काल s. m.* Time. काले *loc. sin.*

काव्य *abs. s. n.* (*from कवि s. m.* A poet) Poetry; a poem.

काश्मीर *s. n.* The country called Cashmere. -रम् *acc. sin.*

काष्ठ *s. n.* Wood. A stick. A piece of drift wood. **काष्ठम् nom. singular.** **काष्ठाभ्याम् instrumental du.** **काष्ठानाम् gen. pl.**

काष्ठघटित TATP. Formed of wood, wooden.

काष्ठपाषाणवाससाम् *gen.pl. n.* DWANDWA, Of wood, stone, and clothes.

किं. See **किम्.**

किंवराटकः *nom. sin. m.* BAHUV. One who takes no account of his money. (*from किम् What? and वराटक A certain coin.*)

किंशुकाः *nom. pl. of किंशुक s. m.* The Butea Frondosa or Palásá, a tree bearing beautiful red blossoms, and often alluded to by the poets.

किञ्चनः *nom. sin. m.* BAHUV. One who thinks little of his time. (*from किम् What? and चण A moment.*)

किञ्च *ind.* Moreover, further, again. But.

किञ्चित् *nom. or acc. sin. n. of किञ्चित् pron.* Some, something, any thing, a little, any soever, any thing whatsoever. *ind.* Something, somewhat.

किञ्चित्काल *s. m.* A little time.

किन्तु *ind.* But.

किन्तु *ind.* What?

किम् *nom. or acc. sin. n. of किम् interr. pron.* Who? which? what? why? what! whether. *Obs. It is often employed merely as a note of interrogation.*

किमय (*more usually अथ किम् ind.*) As-suredly.

किमपि *nom. or acc. sin. of the pron. किम् with अपि q. v.* Somewhat, some, any. Any thing soever.

किमर्थम् TATP. comp. of **किम्** cr. What? and अर्थम् *ind.* On account. See अर्थम्.

किमिति *ind.* How so? How is it? How now? What's this? Why then?

किमु *ind.* How much more!

किमुत *ind.* How much less!

किम्पुनर् *ind.* How much more!

किम्बद्दन्ति *nom. sin. s. f.* Rumour, report, on dit.

किम्बा *ind.* Whether.

कियत् *adj.* Some, a little. How long? **कियान्**, *nom. sin. m.* **कियता** *ins. sin.*

कियहूर KARM. A little distance, a little way. -दूरम् *acc. sin. n.* -दूरे *loc. sin. n.*

किरण *s. m.* A ray of the sun or moon.

किल *ind.* Indeed, verily, assuredly.

कीटः *nom. sin. of कीट s. m.* An insect. A worm. Any stinging insect, as a wasp, &c. **कीटैः** *ins. pl.*

कीदृग्व्यापारवान् *nom. s. m.* BAHUV. Of what profession or vocation? (**कीदृश् व्यापार and वत्**.)

कीदृश् *adj.* Who, which, or what like? -शः *nom. sin. m.*

कीदृशी *nom. sin. f. of कीदृश् adj.* Who, which, or what like?

कीर्ति *s. f.* Fame, glory, renown. **कीर्तिः nom. sin. कीर्तिम् acc.**

कीर्तिकरी *nom. sin. f. of कीर्तिकर agt.* A maker of fame.

कीर्तित *pass. part. (of the verb कृत)* Declared. -तः *nom. sin. m.*

कीर्तिप्रतापबलस्वितम् *acc. sin. m. TATP.* Attended with fame, majesty, and power.

कीर्तियुत TATP. Renowned, celebrated, possessed of fame. -तम् *acc. sin. m.*

कील *s. m.* A wedge.

कीलक *s. m.* A wedge. -कः *nom. sin. -कम् acc. sin.*

कु *ind.* A prefix, denoting, Bad, vile, &c.

कुदृष्ट्य *s. n.* Wickedness, evil-doing. -त्ये *loc. sin.*

कुक्षुट *s. m.* A cock. -टेन *ins. sin.*

कुक्षुर *s. m.* A dog. -रः *nom. sin. -रात् abl.* -रसा *gen.*

कुचि *s. m.* The flank. **कुचिम् acc. sin.**

कुटुम्बकम् *nom. sin. of कुटुम्बक s. n.* A family.

कुहिनीम् *acc. sin. of कुहिनी s. f.* A procures.

कुहिनी *nom. sin. s. f.* A bawd. **कुहिन्या ins. कुहिन्याः gen.**

कुञ्जस् *s. m. or n.* An opening bud.

कुतस्ति॒ *ind.* From some, or from a certain.

कुतस् *ind.* Whence? Wherefore? **कुतो॑ इपि॒** *ind.* From, through, or on account of some, or a certain. Somewhere or other.

कुद्रहस् *s. n.* Eagerness, joy, amusement.

Curiosity. **कुद्रहसम्** *nom. sin.*

कुच *ind.* Where.

कुत्सित *pass. part. (of the vb. कुत्सि॑ Reprove)* Low, vile, contemptible, reprehensible.

कुन्ती *s. f.* The wife of PÁNDU and mother of the three elder Pándava princes by as many gods.

कुपङ्क *s. m.* A heap of mud, filth, or ordure. **-र्षैः** *ins. pl.*

कुपश्च *adj.* Unwholesome, improper (as diet, &c). **कुपथानाम्** *gen. pl. n.*

कुपित *pass. part. (of the vb. कुप॑ Be angry)* Enraged, offended, angry, irate. **-तः** *nom. sin. m.* **-ता** *nom. sin. f.*

कुप्येत् *3d pers. sin. pot. of the vb. कुप॑* 4th cl. par. Be angry.

कुमुद *s. n.* The white esculent water-lily.

कुमुदिनी *s. f.* A multitude of water-lilies, or a place abounding in them.

कुमुदिनीनायके TATP. comp. of **कुमुदिनी** The lotus, and **नायके** locative singular of **नायक** *s. m.* Lover; the white esculent lotus, expanding its petals during the night, and closing them in the day-time.

कुम्भः *nom. singular of कुम्भम् s. m.* A pot, a jar. **कुम्भम्** *acc.*

कुम्भकार *s. m.* A potter. **-रेणैः** *ins. sin.*

कुरु॒ *2d pers. sin. imp. of the vb. कृ॑* 8th cl. par. Do, make, practice. **कुरुत** *2d pers. pl.* **कुरुथ्य॒** *2d pers. pl. pres.*

कुरुताम् *3d pers. sin. imp. of the vb. कृ॑* 8th cl. átm. Do, make, act. **कुरुते॑** *3d person sin. pres.*

कुरुपाणाम् *gen. pl. of कुरुप॑ adj.* Ill-favoured, plain, ugly, deformed.

कुर्मः॑ *1st pers. pl. pres. of the vb. कृ॑* 8th cl. par. Do.

कुर्यात् *3d pers. sin. pot. of the vb. कृ॑* 8th cl. par. Do, make, act, practice, exercise, commit. **कुर्वन्ति॑** *3d person plural pres.* **कुर्वन्** *nom. sin. m. pres. part.* **कुर्वीति॑** *3d pers. sin. pot. átm.* **कुर्वाणः॑** *nom. sin. m. pres. part. -णेन॑ instrumental.* **-णाः॑** *nom. pl. m. or f.*

कुलनारी *nom. sin. s. f.* TATP. A woman of good family.

कुलम् *nom. or acc. sin. of कुल॑ s. n.* A family. **कुलस्य॑** *gen. कुलैः॑* *ins. pl.*

कुलमर्यादा *nom. sin. s. f.* TATP. Family honour or respectability.

कुलवधूः *nom. sin. s. f.* TATP. A respectable woman, one of good family.

कुलाङ्गना *s. f.* TATP. A woman of good family, a respectable woman.

कुलाचार *s. m.* TATP. The proper duty or practice of a caste or family. **-रे॑** *loc. sin.* **-रैः॑** *ins. pl.*

कुलालम्बी *nom. singular m. from कुल॑* A

family, and आखिन् agt. (*from the vb. सख् (इ) with prep. आ Sustain*) Supporting; a supporter.

कुसीम adj. Well born, of a good family, of noble birth. -ना: nom. pl. m. -नाम् acc. sin. f.

कुलीर s. m. A crab. -रः nom. sin. -रेण ins. sin.

कुश् s. m. A species of grass used in many solemn and religious observances, hence called sacrificial grass (*Poa cynosuroides*).

कुश्ल adj. Expert, skilful, clever. -सः nom. sin. m. -सैः ins. pl. m.

कुश्लप्रश्नैः ins. pl. s. m. TATP. By salutations, greetings, friendly inquiries respecting a person's health.

कुश्लम् nom. or acc. sin. of कुश्ल s. n. Well-being, happiness, health, welfare.

कुशहस्तः nom. sin. m. BAHUV. comp. of कुश cr. *Kuśa* grass, and हस्त s. Hand or paw.

कुशाय s. m. TATP. The point of a blade of *Kuśa* grass. -येण ins. sin.

कुशूल s. m. A granary, a cupboard, store-room, or a place in which rice or other grain is kept. -सात् abl. sin. -से loc.

कुशूलपूरणाठकैः ins. pl. m. BAHUVRÍHI, compounded of कुशूल s. m. A granary, store-room, or cupboard, in which rice or grain is kept, पूरण adj. Filling, and आठक s. A measure of grain equal to four *Prasthas*, or containing 7 lbs. 11 oz. avoirdupois. In Bengal, an *Āraka* is equal to two *mans*, or 164 avds.

कुसरितः nom. pl. of कुसरित् s. f. A shallow stream, a brook, rivulet, or rill.

कुसुम s. n. A flower. **कुसुमानि** nom. pl.

कुसुमस्तवकस्य gen. sin. of कुसुमस्तवक s. m. TATP. A collection of flowers, a garland, a nosegay.

कुहक s. m. Roguery, juggling, deception.

कूट s. m. n. The peak or summit of a mountain. Fraud, deceit. A roguish scheme or plot. **कूटम्** acc. sin.

कूप s. m. A well. **कूपस्य** gen. sin.

कूपमण्डूकः nom. sin. s. m. TATP. A frog in a well (applied to one of confined ideas and ignorant of the world).

कूपोदकम् nom. sin. s. n. TATP. Well-water.

कूर्मः nom. sin. of कूर्मनि s. m. A tortoise. A turtle.

कृच्छ्रगतः nom. sin. m. TATP. Reduced to distress.

कृच्छ्रेण ins. sin. of कृच्छ्र s. m. n. Difficulty, labour, trouble. Bodily pain. Reluctance. Torture. **कृच्छ्रे** loc.

कृतः nom. sin. m. of कृत pass. part. (of the vb. कृ Do) Done, made, performed, committed. **कृतम्** acc. sin. m. also nom. or acc. sin. n. **कृते** loc. sin. m. **कृता** nom. sin. f. -तायाम् loc. also s. n. An act: a kindness, a benefit; labour.

कृतकृत्य BAHUV. Having done, or who has done what was or ought to be done; who has performed his part or duty. -त्यः nom. sin. m. -त्यस्य gen. sin. m.

कृतप्रता nom. sin. abs. s. f. Ingratitude.
कृतज्ञम् acc. sin. m. of कृतज्ञ adjective, Grateful. कृतज्ञाः nom. pl. m.
कृततनुचाण BAHUV. Mailed, protected, covered one's self with armour. -णेन ins. sin. m.
कृतधी BAHUV. Intelligent, of cultivated understanding. -धिः nom. pl. m.
कृतनाशक agt. TATP. Ungrateful. -कः nom. sin. m.
कृतनिष्ठयाः nom. pl. m. BAHUV. Resolved, determined.
कृतपूर्वनाशनम् nom. sin. s. n. TATP. Ingratitude, forgetfulness of past services.
कृतप्रयत्नः or कृतयत्नः nom. sin. m. BAHUV. Endeavouring, taking trouble, pains-taking, using every precaution.
कृतवत् indef. past part. (of the vb. कृ) (He) made. -वान् nom. sin. m. वन्तः nom. pl. m.
कृतश्रम BAHUV. Persevering, pains-taking, making or who has made great or continuous exertions. -श्रमम् acc. sin. m.
कृतसम्बन्धम् nom. singular n. BAHUV. (कृत Made, and सम्बन्ध Connection) Connected, allied.
कृतखेच्छाहारः nom. sin. m. BAHUV. Feeding at pleasure. (कृत स्वेच्छा, and आहार).
कृतान्तम् acc. sin. of कृतान्त s. m. A name of YAMA, regent of the dead, or Death personified; (he who makes an end, or terminates men's lives).

कृताभ्यासः nom. singular m. BAHUV. com-

pounded of कृत Made, and अभ्यास Practice, exercise) Trained, exercised, practised.
कृतार्तनादा nom. sin. f. BAHUV. Making cries of pain.
कृतावास s. m. KARM. A lodging, a temporary accommodation, a prepared apartment. -से loc. sin.
कृतिः s. f. An act, action, doing. कृतिभिः ins. pl.
कृतिन् adj. Clever, skilful. कृती nom. sin. m.
कृते loc. sin. n. of कृत passive part. (of the verb कृ Do) Done or made. ind. For, on account of.
कृता ind. pret. part. (of the vb. कृ) Having made or done.
कृथा: 2d pers. sin. 3d pret. of the verb कृ इति, after prohib. particle मा, Do not.
कृपणः nom. sin. m. of कृपण adj. Poor, low, feeble, pitiable, miserable. Miserly, avaricious. s. m. A miser. कृपणस्य gen. sin.
कृपया ins. sin. of कृपा s. f. Pity, tenderness.
कृमि s. m. A worm.
कृमिहर agt. Vermifuge. -हरम् nom. sin. n.
कृशम् acc. sin. m. irreg. pass. part. (of the verb कृश) Emaciated, thin, spare, weak, feeble.
कृषि s. f. A ploughing of the soil, husbandry, agriculture.
कृष्ण voc. of कृष्ण s. m. KRISHNA, the most celebrated form of VISHNU, or rather VISHNU himself: he is distinct from the

ten *Avatārs*, or rather incarnations, being identified with the deity. *adj.* Black, or dark blue.

कृष्णतुर्दशी *s. f.* The fourteenth day in the dark half of a month; the day preceding the new moon. -**स्नाम्** *loc. sin.*

कृष्णसर्प *s. m.* KARM. A black serpent. -**सर्पः** *nom. sin.* -**सर्पम्** *acc. sin.* -**सर्पेण** *ins. sin.*

कृष्णायते *3d pers. sin. pres. átm. a nominal vb. signifying Blacken, colly, derived from the adjective कृष्ण Black.*

केतु *s. m.* A banner, a flag.

केन *ins. sin. m. or n. of किम् interr. pron. Who? which? wherefore? के nom. pl. m.*

केवचित् *ins. sin. m. or n. (of किञ्चित् pron. indef. Somebody, something) By a certain.*

केनापि *ins. sin. m. or n. (of किमपि pron. indef.) By or with some or a certain, or any-soever (person or thing).*

केलि *s. m. f.* Play, sport, amusement -**लिम् acc. sin.**

केवलम् *ind.* Only, alone, merely.

केशर *s. m.* A lion's mane.

केशरिन् *s. m.* The maned one, a name for a lion. -**री** *nom. sin.*

केशव *s. m.* A name of KṛISHNA or VISHNU, as the handsome-haired god. **केशवः** *nom. sin.*

केशाः *nom. pl. of केश s. m.* Hair of the head. **केशेषु** *loc.*

केषाञ्चित् *gen. pl. m. of किञ्चित् pronoun, Some, certain.*

कैः *ins. pl. m. of किम् pron. Who or what?*

कैवर्त्त *s. m.* A fisherman. **कैवर्त्तः** *ins. pl.*

कोकिलानाम् *gen. pl. of कोकिल s. m.* The *Köil*, the black or *Indian* cuckoo.

कोटरम् *acc. sin. of कोटर substantive m. n.* The hollow of a tree. **कोटरात् abl. कोटरे** *loc.*

कोटि *s. f.* A crore or ten millions. **कोटिषु loc. pl.**

कोटी *s. f.* A crore or ten millions. -**क्षः** *nom. pl.*

कोदण्ड *s. m. n.* A bow.

कोप *s. m.* Anger, wrath. A revolt. Disturbance, insurrection. -**पम् acc. sin. -पात् abl. -पाः** *nom. pl.*

कोपाकुलः *nom. sin. m.* TATP. Furious, enraged.

को ऽपि *nom. sin. m. of किमपि pron. Some, any. One. A certain person.*

कोमलाः *nom. pl. m. of कोमल adj. Soft.*

कोलाहलः *nom. sin. of कोलाहल s. m.* A loud and confused noise, an uproar; a great and indistinct noise. **कोलाहलम्** *acc.*

कोष *s. m.* Accumulated wealth, treasure. -**घः nom. sin. -घम् acc. -घेभ्यः abl. pl.**

कोषवत् *adj.* Rich, wealthy. -**वतः** *gen. sin. m.*

कौञ्जिन्य *s. m.* Name of a *Muni* or divine sage.

कौतुक *s. n.* Sport, pastime, fun, amusement. Curiosity. -**कात्** *abl. sin.*

कौन्तेय *voc. singular of कौन्तेय s. m.* A son of कुन्ती KUNTÍ, mother of the three eldest of the Pándu princes.

कौमारे loc. singular of कौमर abs. s. n. (from कुमार adj. Maiden) Youth, maidenhood to the age of sixteen.

कौमुदी s. f. Moonlight, mild lustre. -दीम् acc. sin.

कौर्मा adj. Tortoise-like. कौर्मम् acc. sin. m.

कौशिक s. m. An owl. -केज ins. sin.

क्रतु s. m. A sacrifice. क्रतौ loc. sin.

क्रन्दन s. n. A crying out, calling. A weeping, sobbing, lamenting.

क्रमः nom. sin. of क्रम s. m. Course, order, progress, way, method. A sacred precept, practice or rule; obligation, need. क्रमेण ins.

क्रमशस् ind. By degrees.

क्रय s. m. A purchase.

क्रयक्रीतम् nom. sin. n. (from क्रय Purchase, and क्रीत pass. participle, Bought) Bought, purchased.

क्रियते 3d pers. sin. pres. pass. of the vb. क्रि Do, make. क्रियताम् 3d pers. sin. imp.

क्रियन्ताम् 3d pers. pl. क्रियेत 3d pers. sin. pot.

क्रिया nom. sin. of क्रिया s. f. Act, action, work, affair, study. An undertaking. An act, devotional or ceremonial (as sacrifice, &c.) क्रियाम् acc. क्रियाः nom. pl.

क्रियावान् nom. sin. m. of क्रियावत् adj. Practical, active.

क्रियाविधि s. m. TATP. Rule of acting, conduct of affairs.

क्रियाविधिज्ञम् acc. sin. m. Acquainted with business, knowing the proper way of acting.

क्रीडन s. n. Play, pastime, sport.

क्रोडन्ति 3d pers. pl. pres. of the verb क्रोड 1st cl. par. Play, sport. क्रीडन्ती nom. sin. f. pres. part. क्रीडित pass. part. -डितवत् indef. pass. participle. -वती nom. sin. f.

क्रीडा s. f. Play, sport. -डाम् acc. sin.

क्रीडासरस् s. n. TATPURUSHA, A basin, a reservoir. -सि loc. sin.

क्रीत passive part. (of the verb क्री) Bought, purchased. क्रीतान् acc. pl. m.

क्रुद्ध pass. part. (of the verb क्रुध) Enraged, angry, scowling. क्रुद्धः nominative sin. m. क्रुद्धेन ins.

क्रूर adj. Cruel, pitiless, terrible, formidable. Harsh, disagreeable. -रः nom. sin. m. -रम् acc.

क्रूरसर्पवत् ind. Like an enraged serpent.

क्रोड s. n. The bosom, breast. A cavity, a hollow. -डे loc. sin. क्रोडीकरोति chwi, Embraces, folds to the bosom.

क्रोधः nom. m. of क्रोध s. m. Wrath, anger ire. क्रोधात् ablative, -धस्य gen. क्रोधे loc.

क्रोधनः nom. sin. m. of क्रोधन adj. Wrathful, choleric.

क्रोधिन् adj. Passionate, choleric. -धी nom. sin. m.

क्रोश s. m. A measure of distance, a league.

क्रोशमाच्छित TATP. Standing at the distance of a coss. -तेज ins. sin. m.

क्रिशन्ते 3d pers. pl. pres. of the verb क्रिश 4th class atm. Suffer distress, endure torment.

क्लोव *adj.* Weak, impotent, effeminate; idle, vain.

क्लोश *s. m.* Pain, anguish, affliction, distress, care, trouble, incommodity, inconvenience.

क्लोशेन *ins.* क्लोशस्स *gen.* क्लोशान् *acc. pl.*

क्लैयम् *nom. or acc. sin. abs. s. n.* (*from क्लीव adj.*) Impotency, incapacity of propagation. Cowardice.

क्ल ind. Where? whither?

क्लचित् *ind.* Anywhere, somewhere.

क्लण् *nom. sin. m. pres. part.* (*of the verb क्लण् 1st cl. par.*) Sounding.

क्लापि *ind.* Anywhere, somewhere.

क्लषः *nom. sin. of क्लण् s. m.* A measure of time, equal to thirty Kalás, or four minutes. A moment, instant. Leisure, opportunity. **क्लणम्** *acc. क्लणे ins.* *Also, used adverbially,* Instantly, presently, in an instant, or short time. **क्लणात्** *abl.*

क्लप्त्वात् तुर् *adj.* TATP. Transient, frail, perishable, evanescent. **-रम्** *acc. sin. m.*

क्लप्त्वात् तर् *s. n.* A moment afterwards, the next moment. **-रे** *loc. sin.*

क्लणिका *nom. sin. f. of क्लणिक* *adjective,* Momentary, transient.

क्लति: *nom. sin. of क्लति s. f.* A wound, injury, loss, hurt, harm, evil.

क्लिय *s. m.* A soldier. **-यः** *nom. sin.*

क्लियधर्मन् *BAHUV.* Having a soldier's duty, of the military profession. **-धर्माण्हौ** *nom. du. m.*

क्लमय *fut. pass. part.* (*of the vb. क्लम्*) To

be suffered, borne, endured, or submitted to patiently. **-यः** *nom. sin. m.* **-यम्** *nom. sin. n.*

क्लमः *nom. sin. m. of क्लम् adj.* Able, adequate. Benevolent, friendly. Suitable, proper.

क्लमाः *nom. pl. m.*

क्लमा *nom. sin. of क्लमा s. f.* Patience, moderation, meekness, lenity, forbearance, clemency. Forgiveness.

क्लमायुक्तः *nom. sin. m.* TATP. Patient, enduring.

क्लमावत् *adj.* Patient, lenient. **-वान्** *nom. sin. m.*

क्लमिन् *adj.* Patient. **क्लमी** *nom. sin. m.*

क्लमेत् *3d pers. sin. pot. of the verb क्लम 1st cl. átm.* Bear, tolerate, endure, pardon, forgive. **क्लम्यताम्** *3d pers. sin. imp. pass.*

क्लयम् *acc. sin. of क्लय s. m.* Waste, destruction. **क्लये** *loc.*

क्लान्ति *s. f.* Patience, endurance, patient submission. **क्लान्त्या** *ins. sin.*

क्लार *adj.* Alkaline. **क्लारम्** *nom. sin. n.*

क्लाउद्यम् *nom. sin. m. present part. (of the verb क्लूस् 10th cl. par.)* Washing.

क्लितो *loc. sin. of क्लिति s. f.* The earth.

क्लिपति *3d person sin. pres. of the verb क्लिप 6th class par.* Throw, toss, fling, cast. **क्लिप्तः** *nom. sin. m. pass. part.*

क्लिप्रम् *ind.* Quickly, speedily.

क्लीलपापः *nom. sin. m. BAHUV.* Purified, having suffered the consequences of sin.

चीषा: nom. pl. m. of चीष pass. part. (of the verb ची Waste) Wasted, expended, exhausted. Emaciated, thin, pining. चीषेषु loc. pl. n.

चीयमाणः: nom. sin. m. pres. pass. part. (of the verb चि or ची) Being wasted; wasting, decaying, perishing.

चुत् or चुर् nom. sin. of चुध् s. f. Hunger. **चुद् adj.** Little, small, mean, contemptible, despicable.

चुद्रुद्धिनामा BAHUV. compounded of चुद्र Little, mean, चुद्धि Wit, and नामा nom. sin. m. of नामन् sub. neut. A name (Named Kshudra-buddhi).

चुध् s. f. Hunger.

चुधा s. f. Hunger.

चुधार्त्ते loc. sin. m. of चुधार्त्ते adj. TATP. Hungry, starving, famishing. चुधार्त्ता nom. sin. f.

चुर् s. m. A razor. चुरम् acc. sin.

चुरभाणः s. m. TATP. A razor-box, a case of razors. -भाणम् acc. sin.

चेचपतिना ins. sin. of -पति substantive m. TATP. The owner of a field. चेचपतौ loc. चेचपतयः nom. pl.

चेचम् nom. sin. of चेच s. n. A field. चेचे loc.

चेम s. m. or n. Happiness, well-being, safety, prosperity. चेमेष ins. sin. चेमाय dat. sin.

चोर s. m. A shaving of the head, or shaving in general. -रम् acc. sin.

चोरकरण s.n. The operation of shaving. -णाय dat. sin.

ख

खगः nom. sin. of खग s. m. A bird. खगा: nom. pl.

खडा s. f. A bed, or bedstead. खडाम् acc. sin. खडायाम् loc.

खड़ s. m. A sword. खड़ः nom. sin. -म् acc.

खडपापिः nom. sin. m. BAHUV. Sword-in-hand.

खण्डन s. n. A breaking or reducing to pieces. A discarding, dismissal. Opposition. -म् nom. sin.

खण्डय 2d pers. sin. imp. of the vb. खउ र् 10th cl. par. Break.

खण्डित pass. part. (of vb. खउ र्) Broken, shivered, reduced to fragments. Disappointed. Betrayed, abandoned. -तः nom. sin. m. -तम् nom. sin. n.

खण्डेन ins. sin. of खण्ड s. m. n. A piece, part, fragment, or portion.

खण्डित् s. m. A digger, delver. -ता nom. sin.

खण्डितम् acc. sin. of खण्डित् s. n. A spade, a pick-axe.

खण्डिता ind. pret. part. (of the vb. खउ Dig) Having dug.

खर् adj. Sharp. खरतर compar. Sharper, very sharp.

खसः nom. singular m. of खस् adj. Low, vile, cruel, bad, wicked. -खस्य gen. singular m.

खसानाम् gen. pl. also s. m. A wretch, a villain. खसः nom. sin. m.

खलप्रीति: *nom. sin. s. f. TATP.* The friend-
ship or favour of wicked or low persons.

खलसंसर्गः: *nom. sin. m. TATP.* A coalition
of villains.

खलु *ind.* Indeed, certainly, surely, assuredly.

खात *pass. part. (of the vb. खग Dig)* Dug.
s. n. An excavation. A fosse, a cavern.

खातम् *acc. sin.*

खादामि *1st pers. sin. pres. of the vb. खार*
1st class par. Eat, devour, feed upon.
खादति *3d pers. खादेत् 3d pers. sin.*
potential. खाद्यते *3d pers. sin. pres. pass.*
खादित *pass. part. -तः nom. sin. m. -ता:*
nom. pl. m. -तम् nom. sin. n. -तानि nom.
plural neuter. खादितवत् *indefinite*
past participle, Has eaten. -वान् *nom.*
sin. m. खादित्य *fut. pass. participle*
-तव्यः nom. sin. m. -दितुम् inf. -दित्वा
ind. pret. part.

खिप्ते *3d pers. sin. pres. (of the vb. खिद् 4th*
cl. átm.) Is tormented. **खिच्छ** *pass. part.*
Wearied, exhausted, dispirited, distressed.
खिक्षान् *acc. pl. m. खेदित pass. part.*
causal, Disturbed, scared. -तः *nom.*
sin. m.

खुर *s. m.* A hoof. **खुरच्ये** *loc. sin. TATP.*
On three legs.

खात *pass. part. (of the verb खा)* Called,
declared, pronounced. Famous, celebrated.
renowned. -तः *nom. sin. m. -तम् acc. sin. m.*
खात्य *future passive part.* To be styled
or called. -या *nom. sin. f.*

ग

ग *agt. in compos. (from vb. गम Go) Going.*

गगण *s. n.* The sky, atmosphere, heaven.

गगणविहारी *nominative sin. m. of गगण*
Sky, and विहारिन् agt. of vb. गृ with
prep. वि Sporting; who sports or roams
about for pleasure. (Sporting in the sky.)

गङ्गा *s. f.* The Ganges.

गच्छ *is substituted, in the four conjugational*
tenses, for the vb. गम 1st cl. par. Go; pass,
elapse. **गच्छामि** *1st pers. sin. pres.* **गच्छति**
3d person sin. **गच्छन्ति** *3d pers. plural.*
गच्छ *2d pers. sin. imp.* **गच्छेत्** *3d pers.*
sin. pot. **गच्छत्** *pres. part. cr.* **गच्छन्**
nom. singular m. **गच्छता** *ins. singular.*
गच्छतः *genitive singular.* -त्सु *loc. pl. n.*

गजः *nom. sin. of गजः s. m.* An elephant. **गजाः**
nominative plural. **गजानाम्** *gen.*

गजपुङ्गवः *nom. sin. m. TATP.* A large or
noble elephant.

गजभुजङ्गमयोः DWANDWA, *comp. of गजः*
An elephant, and **भुजङ्गमयोः** *gen. du. of*
भुजङ्गम *s. m.* A serpent. (Of an elephant
and a serpent.)

गजेश्वः *nom. sin. s. m. (from गज Elephant,*
and ईश्व Chief) A large or excellent
elephant. **गजेश्वम्** *acc.*

गण्य *s. n.* A counting, enumeration.

गणना *nom. sin. s. f.* Reckoning, calculation.

गण्यति *3d pers. sin. pres. of the verb गण*
10th class par. Count, reckon, calculate.

गणते *3d pers. sin. pres. pass.*

गणस्य gen. sin. of गण s. m. A tribe, troop, flock, class, multitude, host. गणैः ins. pl.

गणिका s. f. A harlot, whore, courtezan.

गणेशाय dat. sin. of गणेश s. m. GANESA, the son of ŚIVA and PĀRVATI: he is the Deity of wisdom, and remover of obstacles; whence, in the commencement of all undertakings, the opening of all compositions, &c., he receives the reverential homage of the Hindus: from गण a troop or class (of deities attendant on ŚIVA), and ईश् lord or master.

गण्डकी s. f. The name of a river in the north of India, the Ganḍaki.

गतः nom. sin. m. of गत passive part. (of the vb. गम Go) Gone, passed, went, attained, assayed. गते loc. sin. m. गतौ nom. du. m.

गता: nom. pl. m. or f. गता nom. sin. f.

गतविभवः nom. sin. m. BAHUV. Poor, indigent, whose wealth is gone.

गतानुगतिकः nominative singular m. (गत Gone, and अनुगतिक Who goes after) Following, imitating, imitative, doing as others do.

गतायुषः BAHUV. Whose life is spent; dying, past recovery or dead. -युषि loc. sin. m.

गतिः nom. sin. of गति s. f. Motion, progress. A road, path, way. The course of events; fate, fortune, destiny; issue, end, upshot. Gait, or shuffling of the feet. गत्या ins. sin.

गत्वा ind. pret. part. (of the verb गम Go) Having gone.

गमत्वम् nom. sin. n. fut. pass. part. (of the verb गम Go) To be gone. Proper to go. One should go.

गमत्वम् inf. of the vb. गम Go.

गन्धः nom. sin. of गन्ध s. m. Scent, perfume. गन्धम् acc.

गन्धर्वः s. m. A Gandharba or celestial musician. These demi-gods inhabit INDRA's heaven, and form the orchestra at all the banquets of the principal deities.

गन्धर्वविवाहः s. m. TATP. A marriage by mutual consent without any ceremonies. Manu, Book ii, verse 21, &c. -वेन ins. sin. -है loc.

गमनः s. n. A going; departure. The marching (of an army) -गम् nom. sin. -गम्यः gen. -न्ते loc.

गमिष्यामि 1st person singular 2d future of the vb. गम par. Go.

गमीर adj. Deep. गमीरम् acc. sin. n.

गम्यते 3d pers. sin. pres. pass. (of the vb. गम Go) There is being gone. गम्यताम् 3d person sin. imp. pass. Let there be gone.

गम्या: nom. pl. f. fut. pass. part. Accessible, attainable.

गरीयसी nominative singular f. of गरीयम् (compar. of गुरु adj. Heavy) Weightier. Greater, more precious or valuable, dearer.

गरुडः s. m. The bird and vehicle of VISHNU: he is generally represented as a being something between a man and a bird, and is considered a sovereign of the feathered race. -गरुदः gen. sin.

गरुत् s. m. A wing.

गरुत्मत् s. masculine, A bird. The bird of VISHNU. -मता ins. sin.

गर्जनम् acc. sin. s. n. A grumbling noise, a growl.

गर्जित pass. part. (of the vb. गर्ज) Roared. s. n. The muttering of clouds, or rolling of distant thunder. -तम् nom. sin.

गर्भः nom. sin. s. m. An ass. -भी nom. sin. f.

गर्भ s. m. The womb. A foetus or embryo. The interior or middle. **गर्भम्** acc. sin. **गर्भात्** abl. गर्भे loc.

गर्भाचुति s. f. Birth.

गर्भवती nom. sin. f. Breeding (female), incubating (bird).

गर्भस्थस् gen. sin. m. of गर्भस् (from गर्भ The womb, and स्थ agt. from the verb ष्टा Stand) Staying, abiding. (Dwelling in the womb.)

गर्जित pass. part. (of vb. गर्ज) Proud. -तः nom. sin. m.

गर्जयते 3d pers. sin. pres. of the vb. गर्ज 10th cl. átm. Blame, censure, rail at, accuse.

गर्जितम् nom. sin. n. pass. part. (of vb. गर्ज) Blamed, contemned, despised. Reproachable, reproachful, ignominious. Bad, vile. **गर्ज** s. m. The throat. गर्जे loc. sin.

गरजहस्याति 3d pers. sin. pres. (a nominal vb. from गरजहस्) Throttles, strangles.

गच्छित pass. part. (of the vb. गच्छ) Dropped, fallen. Decayed, impaired, lost. Sunken, shrunken.

गच्छितगच्छदग्धः nom. sin. m. BAHUVRÍHI, compounded of गच्छित Fallen, गच्छ Claws, and दग्ध Teeth.

गच्छितगच्छगच्छः nom. sin. m. BAHUVRÍHI, compounded of गच्छित Perished, गच्छ Nails, and गच्छ Eyes.

गवाहति BAHUV. Cow-shaped. -हतीन् acc. pl. m.

गवाम् gen. pl. of गो s. f. A cow. गावः nom. pl.

गवान्पति s. m. TATP. Lord of kine. -पतिम् acc. sin.

गहन adj. Impenetrable; inexplicable, hard to be understood. **गहनः** nom. sin. mas. also s. n. A thicket, a labyrinth. -गे loc. sin.

गङ्गर s. n. A cave, cavern, recess in a rock or mountain. **गङ्गरम्** acc. sin.

गाढः adj. Excessive, much, very much, heavy. Oppressive. Hard, close.

गाढशोकप्रहारालाभ् gen. pl. n. BAHUV. Inflicting the keenest anguish.

गाहते 3d pers. sin. pres. of the vb. गाह 1st cl. átm. Penetrate, roam, range, rove.

गिरिः nom. sin. of गिरि s. m. A mountain. **गिरेः** abl. or gen. **गिरौ** loc.

गिरिनदी s. f. TATP. A mountain-torrent.

गुणः nom. sin. m. of गुण s. m. Quality. Virtue, excellence. Transcendency. A property of all created beings; three are particularized, the *Satwa*, *Raja*, and *Tama*, or principles of truth or existence, passion or foulness, and darkness or ignorance.

Benefit, profit, advantage. A bow-string. गुणम् acc. sin. गुणौ nom. du. गुणः nom. pl. गुणैः instru. गुणानाम् gen. गुण्याहिन् agt. Capable of appreciating merit, a judge of merit. -ही nom. sin. m. गुणधातिन् agt. A destroyer of merit, a detractor, a calumniator; envious, censorious. -नः nom. pl. m.

गुणजः nom. sin. m. (गुण and ज् agt. from the vb. ज्ञा Know) Knowing how to appreciate men or things, knowing or judging of their merits.

गुणत्वम् acc. sin. of गुणत् s. n. Multiplication. The state or thickness of a cord.

गुणदोषौ acc. du. m. DWAN. Innocence and guilt. गुणदोषयोः loc. du. In virtue and vice.

गुणसुभ्या: nom. pl. f. TATP. Greedy of excellence, attached to merit.

गुणवान् nom. sin. m. of गुणवत् adj. Virtuous, accomplished; endowed with (good) qualities. Excellent. गणवन्नः nom. pl. m. -वताम् gen. pl. -वती nom. sin. f.

गुणविस्तरः nom. sin. m. BAHUV. Abounding in excellent qualities.

गुणवृत्ति s. f. TATP. Character or style of qualities or merits. -वृत्तयः nom. pl.

गुणशतम् acc. sin. n. TATP. A hundred excellent qualities.

गुणसङ्कृह s. m. TATP. An acknowledging or appreciating of merit. -हः nom. sin.

गुणस्तुतिम् acc. sin. of गुणस्तुति s. f. TATP. Panegyric.

गुणागुणजाः nom. pl. m. Judges of merit and demerit. See गुणज.

गुणाच्चित् TATP. Virtuous, meritorious, accomplished. -तस्म् gen. sin. m.

गुणाश्रय s. m. TATP. A repository of merit; virtuous, excellent, endowed with good qualities. -श्रयम् acc. sin.

गुणिगण TATP. (comp. of गुणिन् adjective, Virtuous, accomplished, and गण s. m. A flock or troop) A number of virtuous persons.

गुणिताम् acc. singular of गुणिता abs. s. f. (from गुणिन् adj. Accomplished) The condition of an accomplished man.

गुणी nom. sin. m. of गुणिन् adj. Accomplished, talented: virtuous, endowed with good qualities. गुणिना ins. sin. m. गुणिनि loc. गुणिनः nom. pl. m.

गुप्तः nom. sin. m. of गुप्त pass. part. (of the vb. गुप Conceal, guard) Preserved, guarded, protected. Hidden, concealed, secret. गुप्तेन ins. sin. m.

गुप्तम् ind. Privately, secretly, closely.

गुप्तिः nom. sin. s. f. Secrecy, concealment. Protection.

गुरुः nom. sin. of गुरु s. m. A spiritual parent, from whom the youth receives the initiatory *Mantra* or prayer, and who conducts the ceremonies necessary at various seasons of infancy and youth, up to the period of investiture with the characteristic thread or string: this person may be the natural parent or the religious preceptor. A religious teacher, one who explains the

law and religion to his pupil, instructs him in the *Sástras*, &c. A spiritual guide. A name of VRIHASPATI, who is considered as the *Guru* or preceptor of the gods. A father, or any venerable male relation; any person worthy of respect; *adj.* Heavy, weighty, grave. Great. Dear, valuable, highly prized. गुरौ *loc. sin.*

गुरुत्वम् *acc. sin. abs. s. n.* Respectability.

गुर्भी *nom. sin. f. of* गुरु *adj.* Great.

गुलम् *s. m.* A shrub, a bush; brushwood.

गृढ़ *pass. part. (of vb. गृह Conceal)* Covered, concealed, hidden, secret. गृढ़: *nom. sin. m.*

गृध्रः *nom. singular s. m.* A vulture. गृध्रम् *acc.* गृध्रेण *ins.*

गृध्रचक्राख्याम् *ins. du. m.* DWAN. By the vulture and the *Chakraváka*.

गृहचिक्रिम् *nom. sin. s. n.* TATP. Private or family-affliction or trouble.

गृहनरक् *s. n.* TATP. A hell of a house.

गृहम् *nom. or acc. sin. of* गृह *s. n.* A house, home. गृहात् *abl.* गृहे *loc.* गृहेषु *loc. pl.*

गृहरक्षा *s. f.* TATPURUSHA, The guarding of a house. -रक्षाम् *acc. sin.*

गृहस्तः *nom. sin. of* गृहस्त *s. m.* A householder, the man of the second order, or he who, after having finished his studies, and been invested with the sacred thread, performs the duties of the master of a house, and father of a family. गृहस्तस्य *gen. sin.*

गृहात् *2d pers. sin. imp. (of the vb. गृह 9th cl. par.)* Take, accept.

गृहिणी *nom. sin. s. f.* The mistress of a house.

गृहीतः *nom. sin. m. pass. part. (of vb. गृह Take)* Seized, caught, taken. Accepted, received. गृहीतम् *nom. sin. n.* गृहीता *ind. pret. part.* Having taken; having picked up.

गृहाति *3d pers. sin. pres. of the vb. गृह 9th cl. par.* Seize, take, receive, or accept.

गृहीयात् *3d pers. sin. pot.* गृहाते *3d pers. sin. pres. pass.* Is seized, caught, apprehended, comprehended. गृहाताम् *3d pers. sin. imp.* Let be taken, seized, or accepted.

गैरे *loc. sin. of* गृह *s. n.* A house, dwelling.

गोप्यह *s. m.* TATP. Spoil, booty, capture of cattle.

गोप्त्रम् *acc. sin. m. of* गोप्त्र *agt.* A cow-killing, or the killer of a cow.

गोचे *loc. sin. of* गोच *s. n.* A family, race, tribe.

गोदावरी *s. f.* The name of a river in the Peninsula, the Godáveri.

गोप *s. m.* A cow-keeper, a herdsman. -पः *nom. sin. m.* -पेन *ins.* -पस्त *gen.*

गोपाल *substantive m.* A cow-keeper, a cow-herd. -लस्त *gen. sin.*

गोपी *s. f.* A female cow-herd, the wife of a herdsman. -पीम् *acc. sin.* -या *ins.*

गोप्यानि *nom. pl. n. of* गोप *fut. pass. part. (of the vb. गृप Hide)* To be kept secret or hidden..

गोप्रदानम् *acc. s. n.* TATP. Gift of cattle.

गोद्राष्टुष्मनुव्य DWANDWA, Cattle, Brahmans and men.

गोमयाचते 3d pers. sin. pres. átm. (*a nominal vb. from गोमय Cow-dung*) Tastes like cow-dung, is unsavoury as cow-dung.

गोमायु s. m. A jackall.

गोरक्षक s. m. TATP. A cow-keeper, a herdsman. -का: nom. pl. -कै: ins.

गोष्ठ s. m. or n. A fold for cattle, or cattle-station. -ष्ठात् abl. sin.

गोष्ठी s. f. An assembly, meeting; company, society, community. Family connexions, especially the dependent or junior branches.
गोष्ठीषु loc. pl.

गोः nom. singular of गो s. m. f. An ox or cow. **गोषु** loc. pl.

गौरु s. m. The district of Gaur, the central part of Bengal, extending from *Bang* to *Bhuvaneswar* in Orissa: the ruins of its capital, called by the same name, are still extensive.

गौतम s. m. Name of a saint or sage, and founder of the *Nyáya* philosophy. Name of *Sákya Muni*, the original *Buddha* or founder of the *Bauddha* sect.

गौरव abs. s. n. Respectability, consequence, importance, weight, influence, authority, honour, worship. -वम् nom. or acc. sin.

गौरी s. f. A name of the goddess PÁRVATÍ consort of SÍVA (*from गौर White, fair*).

गन्धात् abl. sin. of गन्ध s. m. A book.

गंधते 3d pers. sin. pres. of the vb. गंध 1st cl.

átm. Eat, devour, swallow. गंधते 3d pers. sin. pres. pass.

गंध passive part. (of the verb गंध) Seized, held. गंधैः ins. pl. n.

गंहनियहौ nom. du. m. DWAN. Favour and punishment.

गंहपीडनम् acc. sin. s. n. TATP. The influence of an unpropitious planet, an eclipse.

गंहम् acc. sin. of गंह s. m. Effort. Purpose, design. Grasp, gripe. Favour, patronage. A planet. Name of RÁHU, or the ascending node, and author of eclipses.

गंहीत्वति 3d pers. sin. 2d fut. of the vb. गंह par. Collect, gather. गंहीतुम् infinitive.

गंहीत्वम् nom. sin. n. fut. pass. part.

गामः nom. sin. of गाम s. m. A village. In composition, A multitude. गामम् acc. sin. गामस्य gen. (See MANU, Chap. II, v. 215.)

गामान्तरम् acc. sin. n. Another village.

गावा nom. singular of गावम् s. m. A huge stone, a rock.

गाह s. m. A shark. An alligator. -हात् nom. pl.

गाहयितुम् inf. of गाहि (caus. of the vb. गाह Take) To cause to take. In line 97, it must be rendered, To be made to take. गाहयित्वा ind. pret. part.

गाहम् nom. sin. n. fut. pass. part. (of the verb गाह Take) To be taken, received, admitted.

गीवा s. f. The neck. The throat. -तम् acc. sin.

गीचे loc. sin. of गीचम् s. m. The hot season, comprehending two months about June—July.

अ

अट *s. m.* A large earthen water-jar. **अटः** *nom. sin.*

अटित *pass. part. (of the vb. अट)* Fashioned, formed, constructed.

अहा *s. f.* A bell. **अहाम्** *acc. sin.*

अहाकर्ण *s. m.* (Bell-ear) Name of a supposed demon or vampire. **-कर्णम्** *acc. sin.*

अन् *s. m. or n.* A cloud, a thunder-cloud. **अनः** *nom. sin.*

अगर्जित *s. n.* TATP. The roar of thunder, a deep loud roar. **-तम्** *nom. sin.*

अर्द्धार्द्धम् *acc. sin. m. of अर्द्धार्द्ध adjective, TATP.* Oppressed with heat. **-र्द्धानाम्** *gen. pl.*

आत *s. m.* A blow. **आतेन** *ins. sin.*

आशी *nom. sin. m. of आशिन् adj.* Censorious, abusive. Compassionate, merciful.

आतम् *acc. sin. of आत् s. n.* Ghee, clarified butter, or butter which has been boiled gently, and allowed to cool; it is then used for culinary or religious purposes, and is highly esteemed by the *Hindus*.

ओर *adjective,* Dreadful, awful, frightful, hideous.

ओराङ्गति: *nom. sin. m.* BAHUVRÍHI, compounded of ओर and आङ्गति *s. f.* Form, figure, aspect.

ओषधति *3d pers. sin. pres. of the verb ओषध् 10th cl. par.* Proclaim.

अग्नि *agt. (from the verb अग्नि Kill, used in composition only)* Destroying, slaying, destructive; a killer, slayer.

आत *pass. part. (of the verb आत्)* Smelt. **-तः** *nom. sin. m.*

ब

अ *ind.* And, also, either, both. Or.

अकार *3d person sin. 2d pret. of the verb अ par.* Make, do.

अकितः *nom. sin. m. of अकित pass. part. (of the vb. अक्)* Alarmed, afraid of, frightened at, startled.

अक्र *s. m.* The ruddy or Brahmany goose (*anas casarca*).

अक्रवत् *ind.* Like a wheel.

अक्रवर्तिन् *s. m.* An emperor, a sovereign of the world, the ruler of a *Chakra* or country described as extending from sea to sea. **-जः** *gen. sin.*

अक्रवाक् *s. m.* The ruddy goose, commonly called in India the *Brahmany duck* or *goose*.

अक्षे *3d pers. sin. 2d pret. of the vb. अक्* *ātm.* Make, do.

अक्षेष *ins. sin. of अक्षः s. n.* A wheel.

अक्षुः *nom. or acc. sin. of अक्षुष् s. n.* The eye. **अक्षुषा** *ins. अक्षुषी acc. du.*

अक्षुविषयम् *acc. singular m.* TATPURUSHA, Ken (*from अक्षुष् s. n.* The eye, and विषय *s. m.* Sphere, range).

अक्षुष *adj.* Quivering, playing, moving ir-

regularly. Fickle. -सा *nom. sin. f.* -सम् *acc. sin. n.*

चक्षा *ins. sin. of चक्ष् s.f.* A bird's beak, a bill. चक्षुभिः *ins. pl.*

चतुर् *num. Four.* चत्वारः *nom. pl. m.* चत्वारि *nom. pl. n.* चतुर्षु *loc. pl. n.*

चतुर्गुण *adj. Fourfold.* -सा *nom. sin. f.*

चतुर्थी *nom. sin. f. of चतुर्थ् adj.* The fourth.

चतुर्दशी *s. f.* The fourteenth lunation, or day of the moon. -शाम् *loc. sin.*

चतुर्भूम् *nom. sin. s. n.* An aggregate or assemblage of four excellent things.

चतुर्वर्गः TATP. *comp. of चतुर् cr.* Four, and वर्गः *nom. sin. s. m.* A class, an assemblage.

चतुर्विधम् *nom. sin. n. adj.* Of four kinds.

चतुष्टयम् *nom. sin. of चतुष्टय् s. n.* The aggregate of four, a quaternion. Four. चतुष्टयस्य *gen. sin.*

चन्दनैः *ins. plural of चन्दन् s. m.* Sandal (*Sirium myrtifolium*): it implies either the tree, the wood, or the unctuous preparations of the wood, held in high estimation as perfumes.

चन्द्रः *nominative sin. of चन्द्र् s. m.* The moon. चन्द्रेण *ins.*

चन्द्रभागा *s. f.* Name of a river, the *Chinnáb*, one of the five streams of the *Punjáb*.

चन्द्रमसम् *acc. sin. of चन्द्रमस् s. m.* The moon. चन्द्रमसि *loc.*

चन्द्रशेखर *s.m.* The god *síva*. -रम् *acc. sin.*

चन्द्राक्षरौ *nom. du. m.* DWAN. Sun and moon.

चन्द्रार्द्धचूडामणिः *nom. sin. m.* A name of *síva*, whose crest-jewel is the half-moon.

चपलः *nom. sin. m. of चपल् adj.* Fickle, unsteady, trembling, tremulous. चपला *nom. sin. f.* -सा: *nom. pl.* -सम् *nom. or acc. singular n.* चपलेन *ins. sin. m. or n.*

चपलता *abstract s. f.* Unsteadiness, giddiness. -तथा *ins. sin.*

चम्पक *s. m.* A tree bearing a yellow fragrant flower (*Michelia champaca*).

चम्पकवती *nom. sin. f. of चम्पकवत् adj.* Abounding in *champaka* trees.

चर् *s. m.* A spy, a secret emissary or agent. चरः *nom. sin.* चरैः *ins. pl.*

चरण *s. m.* The foot. चरणो *accusative du.* चरणयोः *loc. du.* (at the feet).

चरणपद्म *s. m. or n. TATP.* (Lotus of a foot) The foot of a deity, lover, &c. -पद्मेन *ins. sin.*

चरणाभरण *s. n. TATP.* An ornament for the foot. -णे *loc. sin.*

चरन् *nom. sin. m. of चरत् pres. part. of verb चर् 1st cl. par.* Go; also, feed, graze.

चरणि *2d pers. sin. pres. of the verb चर् 1st cl. par.* Go; also, Act, practice; also, Graze, feed. चरति *3d person sin.* चरतु *3d pers. sin. imp.* चरेत् *3d pers. sin. pot.*

चरितम् *nom. or acc. s. of चरित् pass. part. (of the vb. चर्)* Practised. *s. n.* Practice, behaviour, conduct.

चर्चा *s. f.* Reflexion, consideration, thought, concern, care. Inquiry, investigation. -र्चाम् *acc. sin.* चर्चया *ins.*

चर्मन् s. n. A hide, a skin. A shield. -एति ins. sin.

चर्मबन्ध s.m. TATP. A leather-thong. -बन्धतः nom. pl.

चर्मावृता nom. sin. f. TATP. (from चर्मन् s. n. Leather, and आवृत pass. part. of the verb वृ Surround, with prep. आ) Covered with leather.

चलचिन्ता nominative singular abs. s. f. (from चलचिन् adj. Fickle-minded) Fickle-mindedness, mutability.

चलति 3d pers. sin. pres. (of the vb. चल 1st class par.) Moves, goes, shakes, stirs, trembles, staggers, vacillates.

चलितः nom. sin. m. of चलित passive part. (of the verb चल) Moved, moved about, went, set out, departed; moving, loose. **चलितस्य** gen. sin. m. चलितौ nom. du. masculine. चलितुम् inf.

चाटु s. m. or n. Flattery, coaxing.

चाणक्य s. m. Name of a Brahman, the celebrated author of a system of Niti or polity, the minister of Chandragupta, and the Machiavel of India. **चाणक्यः** nom. sin.

चाष्टाल s. m. A man of an impure or degraded tribe, a *Chándála*, *Pariah*, outcast.

चाक्रायणम् nom. sin. of चाक्रायण s. n. A religious or expiatory observance, regulated by the moon's age; diminishing the daily consumption of food every day, by one mouthful, for the dark half of the month, beginning with fifteen at the full moon, until it is reduced to one, at the

new moon, and then increasing it in like manner during the fortnight of the moon's increase: there are other forms of this penance. (See MANU, Chap. XI. v. 217.)

चाप s. m. A bow. **चापैः** ins. pl.

चामर s. n. A *chowri*, the tail of the Yak or Tartary ox, used to whisk off flies; also an emblem or insignia of princely rank.

चार s. m. A spy, a secret emissary. -एति nom. sin.

चारू adj. Beautiful, elegant.

चारुदत्त s. m. Name of a man.

चालन s. n. A causing to move, a wagging. -नम् acc. sin.

चिकीर्षित pass. part. (of चिकीर्ष desid. form of the vb. कर्तुम् Do) Wished to be done. s. n. Design, purpose, intention. -तम् acc. sin.

चिक्केद 3d person singular 2d pret. par. of the vb. किर्द Cut.

चिति s.f. A funeral pile, a pyre. **चितौ** loc. sin.

चिक्कार s. m. A scream, a bray. -रेण ins. sin.

चित्त s. n. The mind or faculty of reasoning, the heart considered as the seat of intellect.

चित्तम् nominative or acc. singular. **चित्ते** locative. **चित्तानाम्** gen. pl.

चित्तविकारित् agt. Who or what changes (or a perverter of) the mind or feelings. -रिणी nom. sin. f.

चित्र adj. Variegated, spotted, speckled. Strange, wonderful, surprising. Lovely, charming. -चम् nom. sin. n. **किमच चित्रं** What is there surprising in that? a mode

of saying, There is nothing strange in that.
s. n. A painting, a picture.

चित्रं चित्रम् *nom. sin. n.* Strange, very
 strange, passing strange.

चित्रकथालापसुखेन *ins. sin. m.* BAHUV.
 Happy in telling charming stories.

चित्रकर्ण (Strange-ear) Name of a camel.

चित्रकर्मण् *s. n.* TATP. The art of painting.

चित्रगत *pass. part. (of the verb गम Go, with चित्र)* Painted, delineated, represented on a picture. -**गतस्य** *gen. sin. m.* -**गता** *nominative singular f.* -**गतया** *ins.*

चित्रपदकमम् *acc. singular*, At a brisk pace (*from* चित्र Charming, पद Foot, step, *and* कम Progress).

चित्रसिखितः *nom. sin. m. TATP.* Represented, delineated (as in a picture); motionless, dumb (as a picture or statue).

चित्राङ्ग *adj.* Spotted, streaked in the body.

चित्रिताः *nom. pl. m. pass. part. (of the verb चित्र Paint)* Painted, coloured with various hues.

चिन्तयामि *1st pers. sin. pres. of vb. चित्* इ
 10th class par. Think, reflect, consider.

-**यनि** *3d pers.* -**यतः** *3d pers. du.* -**यन्ति** *3d person plural.* **चिन्तयामास** *3d per. sin. 2d pret.* -**न्तयेत्** *3d pers. sin. pot.*

चिन्तयन् *nom. sin. m. pres. part.* -**न्तयताम्** *3d pers. sin. imp. pass.* **चिन्तित** *pass. part.*

-**तम्** *nominative singular n.* **चिन्तनीय** *fut. pass. part.* **चिन्तयित्वा** *ind. pret. part.*

चिन्ता *s. f.* Thought, care, concern, anxiety.

Design, purpose, plan. **चिन्ताम्** *acc. sin.*
चिन्तया *ins. sin.*

चिरकालोपार्जितः *nom. singular m. TATP.*
 Acquired or accumulated slowly, or after a long time. -**कालोपार्जितम्** *nom. sin. n.*

चिरप्रवासी *nominative sin. m. (from चिर Long, and प्रवासिन् agt. of the verb वस Dwell, with prep. प्र Away) Dwelling long time abroad.*

चिरम् *ind.* Long. A long while.

चिरमित्रम् *nom. sin. n. KARM.* An old friend, a crony.

चिरसेवकः *nom. sin. m. KARM.* An old servant.

चिरात् *ind.* For a long time. After a long time.

चिराय *ind.* For a long time.

चिरारोधः *nom. sin. m. KARM.* A long or protracted siege.

चिरात्रित *KARMADH.* Long maintained or protected; an old dependant. -**तौ** *nom. du. m.*

चिह्नः *s. n.* A sign or mark. -**ङाणि** *nom. or acc. pl.*

चुम्बति *3d pers. sin. pres. of the vb. चुम्ब (इ)* 1st cl. par. Kiss. **चुम्बतु** *3d pers. sin. imp.* **चुम्बितवती** *nom. singular f. of चुम्बितवत्* *indef. past part.* She kissed.

चुम्बन् *s. n.* A kiss, a buss. -**गम्** *acc. sin.*

चूडा *s. f.* Top, summit. A single lock of hair left on the crown of the head, at the ceremony of tonsure. A crest, plume, diadem.

चूडामणि *s. m.* TATP. A jewel worn in a crest or diadem. -णिः *nom. sin.*

चूडावलम्बिनि TATPUBUSHĀ, *comp. of चूडा* A crest, and *अवलम्बिनि locative sin. m. of अवलम्बिन् agt.* Reclining.

चूर्णित *pass. part. (of the vb. चूर्णी)* Crushed, squeezed, pounded, ground to powder, smashed to pieces. -तः *nom. sin. m.* -ताः *nom. pl. m.*

चेटक *s. m.* A servant, a slave.

चेत् *ind.* If. Although.

चेतसा *ins. sin. of चेतस् s. n.* The mind, intellect, faculty of reasoning or understanding. **चेतसः**: *gen. -तसि loc.*

चेदि *s. m.* The name of a country, perhaps the modern *Chandail*.

चेदिन्द्रभूत् *s. m.* (King of Chedi) A name of SÍSUPÁLA, the foe of KRISHNA, and slain by him. In one birth he appears as HIRANYAKASÍPU, in another as RÁVANA; but always as the implacable enemy of VISHNU. See Vishnu Purána, Page 437. -ते *dat. sin.*

चेष्टा *s. f.* Any bodily motion or gesture. An action. -ष्टया *ins. sin.*

चेष्टानिरूपण *s. n.* TATP. The observing of a person's actions.

चेष्टेत् *3d pers. sin. pot. of the vb. चेष्टा 1st cl. átm.* Strive, pursue as an avocation. **चेष्टित्** *pass. part.* Done. *s. n.* Action. -तानि *nom. plural.* **चेष्टयेत्** *3d pers. pot. (of चेष्टि caus.)* He should make or persuade to strive, he should induce to exertion.

चौर *s. m.* A thief, a robber. **चौरः** *nom. sin. चौरम् acc.*

चौरतस् *ind. (for चौरेभ्यः)* From robbers.

चुत *pass. part. (of the vb. चुज्)* Fallen.

चुति *s. f.* A fall.

छ

छाप *s. n.* A parasol, an umbrella, the Indian *chhattah*.

छन्द *s. n.* Wish, desire.

छन्दानुष्ठान *s. n.* Humouring, indulgence, compliance with one's wishes. -न्देन *ins. sin.*

छल *s. n.* Device, artifice, disguise.

छाग *s. m.* A goat. **छागम्** *acc. sin. -गतस् ind.* (In the matter of the goat.)

छाया *nom. sin. of छाया s. f.* A shade, a shadow. A reflected image. **छायाम्** *acc. छायायाम् loc.*

छिक्रम् *acc. sin. of छिक्र् s. n.* A hole. A fault, defect, flaw, blemish, infirmity (moral or physical). **छिक्रेषु** *loc. pl.*

छिन्नि *1st pers. sin. pres. of the vb. छिक्र् 7th cl. par.* Cut; gnaw or nibble: also, quench, slake, allay. **छिन्निः** *3d person.* **छिन्नि** *2d pers. sin. imp.*

छिक्रुमः *nom. sin. m.* KARM. A riven tree.

छिक्रबन्धनः *nom. sin. m.* BAHUV. His bonds cut.

छिक्रा *nom. sin. f. of छिक्र् pass. part. (of the vb. छिक्र् Cut)* Cut, severed, gnawed asunder. -क्रि *loc. sin. n. -क्रानि nom. pl. n.*

केचुः: gen. sin. m. of केचू agt. (*from the verb किरु Cut*) Cutting, hewing; solving; a hewer, or feller of wood. A resolver (of difficulties), one who dissipates doubts.
केचारः: nom. pl. m.

केचुम्: inf. (*of the verb किरु Cut*) To cut.
केत्स्यामि 1st pers. sin. 2d fut. of vb. किरु par. Cut. **केत्स्यसि** 2d pers. -त्स्यति 3d pers.
केष्य fut. pass. part. (*of the vb. किरु*) To be cut, to be cut off. **केष्यः**: nom. sin. m.

अ

अ (*from जन Be born*) as the last member of a compound word, is a verbal adjective or noun of agency denoting, Arising, springing, born or produced. **जाम् acc. sin. f.**

जगत् s. n. The world. People, mankind. **जगति** loc. sin. **जगताम् gen. pl.**

जगतीपति s. m. TATP. A king (lord of the world.) -ते voc. sin.

जगतीपाल s. m. TATP. A king (protector of the world).

जगहातिन् agt. World-destroying. -तिभ्याम् ins. du.

जगाम 3d pers. sin. 2d pret. (of the vb. गम par. Go) He went. **जगमुः 3d pers. pl.**

जघान 3d pers. sin. 2d pret. par. of vb. हन Slay.

जग्नम् adj. Moving, locomotive. -मः nom. sin. m.

जग्ना nom. sin. of जग्ना s. f. The leg.
जठर s. m. or n. The belly. -रम् acc. sin. -रेष्य ins.

जनः nom. sin. of जन s. m. A man, a person. People, folk. **जनम् acc. जनस्य gen. जनाः nom. pl.**

जननी nom. sin. of जननी s. f. A mother.

जनपद्य gen. sin. of जनपद् s. m. An inhabited country. Man, mankind. **जनपदः nom. pl. जनपदैः ins.**

जनप्रवाद s. m. TATP. Rumour, report. -दः nom. sin.

जनयति 3d pers. sin. pres. of जनि caus. (of the verb जन Be born) Produces, brings forth, gives birth to, creates, engenders, excites. **जनयन्ति 3d pers. plural.** **जनयतु 3d pers. sin. imp.** **जनयेत् 3d pers. sin. pot.** **जनयते 3d pers. sin. pres. átm.**

जनाचारैः ins. pl. of जनाचार् s. m. TATP. Propriety, decorum, good conduct. Social duty.

जन्तुः nom. sin. of जन्तु s. m. An animal, a living being. **जन्तोः genitive.** **जन्ती loc.** **जनवः nom. plural.** **जन्मनाम् gen.**

जन्म nom. sin. of जन्मन् s. n. Birth, production, life, state of being. **जन्मनि loc.**

जन्मभूमि s. f. TATP. Native soil, birth-place.

जन्मान्तराणि nom. pl. s. n. Different births.

जन्मदग्नि s. m. Name of a *Muni* or saint, and father of PARASURÁMA, the sixth Avatár or descent of the deity VISHNU. -रग्नेः gen. sin.

जम्बु s. m. *Jambu Dwípē*, said to be so named from the *Jambu*-tree abounding in it, and implying, according to the *Puráñas*, the central division of the world, or the known world ; according to the *Bauddhas*, it is confined to India.

जम्बुकः nominative singular of जम्बुक s. m. A jackall. जम्बुकेन ins.

जम्बुदीप s. m. One of the divisions of the world. -पात् abl. sin. -पे loc.

जयः nom. sin. of जय s. m. Victory, conquest. जये loc.

जयशब्द s. m. TATP. A shout or song of victory, a huzza, a pean. -शब्देन ins. sin.

जयिन् agt. Victorious. जयिनः gen. sin. m.

जरद्वावः nom. sin. s. m. A proper name.

जरा nom. sin. of जरा s. f. Old age, decrepitude; the debility of old age. जरया instru.

जरी nom. sin. m. of जरिन् adj. Old, infirm, decayed, decrepit.

जर्जर or जर्जरित adj. Old, split, broken. Wounded, pierced.

जर्जरीकृत chwi, Wounded. -तेन ins. sin. m.

जलधर agt. Water-going, aquatic. -चरैः ins. pl. m.

जलजनूनाम् gen. pl. of जलजन्म s. m. TATP. An aquatic animal.

जलद s. m. A cloud (Water-giver).

जलदागम s. m. TATP. The approach of clouds, the rainy season. -मे loc. sin.

जलधर s. m. A cloud (Water-holder).

जलधि s. m. The sea, the ocean. -धौ loc. sin.

जलम् nominative or acc. sin. of जल s. n. Water. जले loc. जलैः ins. plural. -लेषु loc.

जलविन्दु s. m. TATP. A drop of water.

जलाक्ष adj. Watery, marshy. -क्षम् acc. sin. n.

जलाशयम् acc. sin. of जलाशय s. m. TATP. A pool, lake, tank, reservoir. -शये loc.

जलाशयान्तरम् nom. or acc. singular s. n. Another lake.

जलाशयम् acc. sin. of -शय s. m. A lake.

जल्पकः nom. sin. s. m. A prater, prattler, idle talker.

जल्पति 3d pers. sin. pres. of the vb. जल्प 1st cl. par. Speak out boldly and plainly.

जहाति 3d pers. sin. pres. of the vb. हा 3d cl. par. Quit, leave, forsake, give the slip.

जागर्त्ति 3d pers. sin. pres. of the vb. जागृ 2d cl. par. Awake. जागरथसि 2d pers. sin. pres. of जागरि caus. Waken, arouse from sleep.

जातः nom. sin. m. of जात pass. part. (of the vb. जन Be born) Born, produced, caused, arisen, come into being. जातम् acc. m. nom. or acc. sin. n. जातेन ins. singular m. जातानाम् gen. pl. n.

जातप्रस्थयः nom. sin. m. BAHUV. Having his confidence raised.

जातविश्वासः nom. sin. m. BAHUV. Having his confidence excited.

जातामर्दः *ins. pl. m. BAHUV.* Having their anger roused, put in a passion.

जाति *s. f.* Birth, production. Class, caste.

जातिमाचेष्ट *ins. sin. of -माच* *s. n.* Caste only, not the performance of its especial duties.

जानामि *1st pers. sin. pres. of the vb. ज्ञा* *9th cl. par.* Know, think, consider, perceive; acknowledge, admit, recognize. **जानायि** *2d pers.* **जानाति** *3d pers.* **-नीमः** *1st pers. pl.* **-नीय** *2d pers.* **-नन्ति** *3d pers.*

जानीयात् *3d pers. sin. pot. (of the vb. ज्ञा* *9th cl. par.* Know) One may know.

जाने *1st pers. sin. pres. (of the verb ज्ञा* *9th cl. átm.* Know) I know.

जायते *3d pers. sin. pres. of the vb. जन्* *4th cl. átm. substituting जा, in the conjugational tenses,* Be born, come into existence, **जायन्ते** *3d pers. pl.*

जारः *nom. sin. of जार s. m.* A paramour, a gallant. **जारम्** *acc. जारेण ins.*

जारदूयम् *acc. sin. s. n. TATP.* A couple of gallants.

जालपाद *s. m. (Web-foot)* Name of a frog. **-दस्य** *gen. sin.*

जालबद्धः *nom. pl. m. of जालबद्ध* *TATP.* *comp. of जाल and बद्ध pass. part. (of the vb. बन्ध Bind)* Confined in a net.

जालम् *nom. or acc. sin. of जाल s. n.* A net. **-खेन** *ins. -खात्* *abl.*

जाङ्गवी *s. f. GANGÁ, or the Ganges, personified as the daughter of Rájá JAHNU.* The river in its course disturbed the

devotions of the saint JAHNU, upon which he drank up its waters: having released them at the intercession of BHAGÍRATHA, he is thus considered as the parent of the stream. **VISHNU PURÁNA, Page 398.**

जाङ्गवीफेनसेखा *TATP. comp. of जाङ्गवी cr. The Ganges, फेन cr. Foam, and सेखा nom. sin. s. f. A streak.*

जिग्नीषुः *nom. sin. m. agt.* Desirous of conquest, ambitious of victory, victorious.

जिघांसुः *nom. sin. m. agt.* Desirous of killing, wishing to slay; murderously disposed, hostile, inimical.

जिघति *3d pers. sin. pres. of the vb. जिघ* *1st cl. par. substituting जिघ in the conjugational tenses,* Smell. **जिघन्** *nom. sin. m. pres. part.*

जिज्ञासा *nom. singular of जिज्ञासा s. f.* Inquiry, search.

जित *pass. part. (of the vb. जि)* Conquered, subdued, vanquished. **-तः** *nom. sin. m.*

जितश्रमम् *acc. sin. n. BAHUV.* Inured to fatigue.

जितेन्द्रियः *nom. singular m. BAHUVRÍHI,* *(comp. of जित Subdued, and इन्द्रिय An organ of sense)* One who has subdued his senses; calm, unmoved.

जिङ्गया *ins. sin. of जिङ्गा s. f.* The tongue.

जीमूत *s. m.* A cloud.

जीमूतकेतु *s. m.* Name of a king of Ceylon. **-तोः** *gen. sin.*

जीर्ण *pass. part. (of the vb. जृ Decay)* Old, decayed; neglected.

जीर्णेद्यान KARM. A neglected garden. -ने
loc. sin. n.

जीवत् pres. part. par. (of the verb जीव 1st
cl.) Living; a living being, a live creature.
A dependant; live stock. जीवति loc. sin.
m. -वस्तु loc. pl. m.

जोवति 3d person sin. pres. (of the verb जीव
1st cl. par. Live) He lives. जीवन्ति 3d pers.
pl. जीवतु 3d pers. sin. imp.

जीवनम् nom. sin. of जीवन s. n. Life, ex-
istence, livelihood, support. A living.
जीवनाय dat.

जीवय 2d pers. sin. imp. of जीवि (causal of
the vb. जीव Live) Cause thou to live, pre-
serve alive.

जीवलोकः nom. sin. of जीवलोक s. m. The
world, the habitation of living beings.
Mankind. जीवलोकम् acc. -लोकस्य gen.

जीवामि 1st pers. sin. pres. of the verb जीव
1st cl. par. Live.

जीवितम् nom. or acc. sin. of जीवित s. n.
Life. जीवितेन ins. जीविते loc.

जीवितव्ययः nom. sin. m. TATP. A sacrifice
of life.

जीवितसंश्ययः nom. sin. m. TATP. A chance
of life.

जीवितव्यम् nom. sin. n. of जीवितव्य future
pass. part. (of the vb. जीव Live) To be
lived, to be kept alive.

जीविताशा nom. singular s. f. TATP. Love
of life. जीविताशया ins. sin.

जीविष्यामि 1st pers. sin. 2d fut. (of vb. जीव
1st cl. par.) I shall live.

जीवोत्सर्गः nom. sin. s. m. TATP. Abandon-
ment of life, death.

जीवते 3d person singular pres. pass. (of the
verb जीव) There is lived, i. e. One may
or does live.

ज्ञः nom. sin. m. of ज्ञा agt. used only as the
last member of a compound (from the verb
ज्ञा Know) Knowing, acquainted, con-
versant with. ज्ञम् acc. sin. m.

ज्ञात passive part. (of the verb ज्ञा) Known,
discovered. ज्ञातम् nom. sin. n. ज्ञातव्यः
nom. sin. m. fut. pass. part. To be known,
ascertained, discovered.

ज्ञाति s. m. A kinsman, a relation. ज्ञातव्यः
nom. pl. ज्ञातिभिः ins.

ज्ञातिभाव s. m. The condition of a kinsman,
relationship, kin. ज्ञातिभावतस् ind. On
the score of relationship.

ज्ञातुम् inf. (of the vb. ज्ञा) To know. ज्ञाता
ind. pret. part. Having known, or dis-
covered.

ज्ञाननिष्ठयः nom. sin. s. m. TATP. Sound-
ness of knowledge, certainty, ascertain-
ment.

ज्ञानम् nom. sin. of ज्ञान s. n. Knowledge,
discovery. Religious knowledge.

ज्ञानश्रेष्ठः nom. sin. m. TATP. Pre-eminent
in wisdom.

ज्ञायते 3d pers. sin. pres. pass. (of vb. ज्ञा)
Is known. ज्ञायताम् 3d person sin. imp.
passive, Let be known or ascertained.

ज्ञास्यामि 1st pers. sin. 2d fut. par. I will
know or discover.

ज्ञेयम् *nom. sin. n. fut. passive part. (of the verb ज्ञा Know) To be known, knowable.*

ज्ञानिः *nom. sin. s. f. Decay, decline.*

ज्योतिषाम् *gen. pl. of ज्योतिष् s. n. A star.*

ज्योत्स्नाम् *acc. sin. of ज्योत्स्ना s. f. Moonlight.*

अ

अन्तः *nom. sin. s. m. A jump, a leap.*

ट

टिहिभ *s. m. A certain kind of little bird, which builds on the sea-shore (a wagtail?). -भी nom. sin. f.*

उ

उद्धिभ *s. m. A musical instrument, a kind of small drum or tabour. -भः nom. sin.*

त

तच्चक *s. m. One of the principal Nágas or serpents of Pátála. तच्चकेण ins. sin.*

तच्चयः *(तद् + जय) nom. sin. m. TATP. The victory over it or them, the conquest thereof.*

तच्चीवनाय *(तद् + जीवनाय) dat. sin. n. TATP. For his support.*

तज्ज्ञा: *nom. pl. m. agt. Knowing that, acquainted with that (matter).*

तट *s. m. or n. A bank, a shore.*

तच्छाग *s. m. or n. A pool, a pond, reservoir, tank. -गानि acc. pl.*

तष्ठुसक्षान् *acc. pl. of -सक्षा s. m. TATP. A grain of rice.-णानाम्* *gen. pl.*

तष्ठुसा: *nom. pl. of तष्ठुल s. m. Grain after threshing, especially rice.*

तत् *ind. Therefore, so. Then.*

ततःप्रभृति *ind. Thenceforth, thenceforward.*

तत्स् *ind. (equivalent to तस्मात्) Thence, from that. Afterwards. Then; therefore. Than him, than that person.*

तत्स्वतस् *ind. And what next? Proceed, continue.*

तत्पराभ्युरा: *nom. pl. m. adj. Vanishing immediately, transient.*

तत्परम् *or तत्परात् ind. Immediately, instantly, instantaneously, at that instant, forthwith.*

तत्त्वः abs. s. n. (from तद् dem. pron. That) Truth, reality. A first principle, an axiom.

तत्त्वज्ञः *nom. sin. m. of तत्त्वज्ञ, agt. Acquainted with the principles. (See ज्ञः.)*

तत्त्वनिकषयावा *nom. sin. s. m. TATP. The touchstone of principle. (तत्त्व, निकष, यावन्.)*

तत्पर *adjective, Diligent, anxiously attentive. -परः nom. sin. m.*

तत्र *ind. There, in that place, thither.*

तत्त्वत् *adj. Produced there, or belonging to that place.*

तत्त्वस्थ *agt. There-standing, dwelling there; a by-stander. -स्थाः nom. pl. m.*

तत्त्वैव *ind. Even there, on the spot.*

तथा *ind.* Thus, so, likewise, in the same or in like manner.

तथापि *ind.* Still, yet, nevertheless, notwithstanding.

तथाविधः *nom. sin. m. of तथाविधि* *adj.* Of such a sort or kind, in such a state, plight, or condition. **तथाविधम्** *acc. sin. m. or n.* **तथाविधाम्** *acc. sin. f.*

तथैव *ind.* Even so, just so, exactly so, so also, in the same manner, in like manner.

तथ *adj.* True, real.

तद् *nom. or acc. sin. n. of तद्* demon. pron. He, she, it, that.

तदनन्तरम् *ind.* Afterwards, forthwith, next to that.

तदनुसरणक्रमेण *ins. sin. n.* TATP. By way, or in the course of following him.

तदन्तम् *ind.* To that end, just so far.

तदन्यच *ind.* At any other than that.

तदर्ह *s. m.* TATP. A half of that. **तदर्हेन** *ins. sin.*

तदा *ind.* Then.

तदीय *adj.* Of or belonging to him or that.

तदेव *nom. sin. n.* The same thing.

तदस्म *acc. sin. s. m.* TATP. The spirit thereof.

तदचःप्रतीतः *nom. sin. m.* TATP. Believing his words.

तदत् *ind.* In like manner, of the same fashion.

तदिध *adj.* Of that kind. -धः *nom. sin. m.*

तनुत्थागः *nom. sin. m.* BAHUV. Niggardly, sparing, letting little go or be spent.

तनुचाल *s. n.* Armour, mail, a protection for the body.

तनूनपात् *s. m.* Fire. -तः *gen. sin.*

तन्त्र *nom. sin. of तन्त्रा* *s. f.* Slothfulness.

तन्त्राशः *nom. sin. s. m.* TATP. His destruction.

तन्मध्यात् *abl. sin.* TATP. From the midst of them, from amongst them.

तपः *nom. sin. of तपस्* *s. n.* Religious austerity, mortification, penance, piety.

तपसि *loc. sin.* **तपस्यात्** *ind. pret. part.* Having done penance.

तपःप्रभाव *s. m.* TATP. The efficacy of devotion. -भावात् *abl. sin.*

तपस्त्रिनाम् *gen. pl. of तपस्त्रिन्* *s. m.* An ascetic, a religious man engaged in the practice of rigorous and devout penance.

तपोवम् *s. n.* TATPURUSHA, A forest of penance. -वनम् *nom. sin.*

तप्तः *nom. sin. m. of तप्ते* pass. part. (of the vb. तप Be or make hot) Heated, inflamed, burnt. Distressed. **तप्तेन** *ins. तप्तम्* *nom. sin. n.*

तप्ते 3d pers. sin. pres. of the vb. तप 4th cl. atm. Become sorry, repent, regret.

तम् *acc. sin. m.* (of तद् demon. pron.) Him, that.

तमः *acc. sin. of तमस्* *s. n.* Darkness. **तमसि** locative.

तथा *ins. sin. f.* (of तद् demon. pron. He, she, it, that) By or with that, or her. **तथोः** *gen. du. m. or n.*

तरण *s. n.* A crossing over, a passing, a going across. **तरणे** *loc. sin.*

तरन्ति *3d pers. pl. pres. of the vb. टृ* *1st cl. par.* Cross over, surmount.

तरु: *nom. sin. s. m.* A tree. **तरोः**: *gen. loc.* **तरुन्**, *acc. pl.* **तरुषु** *loc.*

तरुणः: *nom. sin. of तरुणा s. m.* A young man.

तरुणी *nom. sin. of तरुणी s. f.* A young woman. **तरुणीम्**, *acc.*

तरुतलम्, *acc. sin. s. n.* TATP. The foot of a tree. **तरुतले** *loc.*

तर्पयन्ति *3d pers. pl. pres. of the vb. दृप* *10th cl. par.* Please, satisfy, content, treat.

तर्हि *ind.* Then.

तल *s. n.* The lower part, bottom, foot. **तले** *loc. sin.*

तव *gen. sin. (of युधृ pers. pron.)* Of thee, thy.

तखर *s. m.* A thief, a robber. **तखरेभ्यः** *abl. pl.*

तसात् *abl. sin. m. or n. (of तद् dem. pron.)* From him, from that. Therefore, hence.

तस्मिन्, *loc. sin. m. or n. of तद् pron.* He, she, it, that. **तस्मै** *dat. sin. m.* **तस्य** *gen. singular m. or n.* **तस्यै** *dat. sin. f.* -स्याः *abl. or gen. singular f.* **तस्याम्**, *loc. sin. f.*

ता: *nom. pl. f. (of तद् pron.)* They, those.

ताडयामास *3d pers. sin. 2d pret. of vb. तड* *10th cl. par.* Beat, strike, thrash, castigate.

ताडयिष्यामि *1st pers. sin. 2d fut. -डयित्वा* *ind. pret. part.*

ताचितः *nom. sin. m. pass. part. (of the verb तड 10th cl. Strike)* Hit, struck, beaten, thrashed, drubbed, cudgelled.

तात *voc. sin. of तात s. m.* Father, a term of affection addressed to a junior or inferior.

तादृशः *nominative sin. m. adj.* Such, such like. -दृशम्, *acc. sin. n.* -शीम्, *acc. sin. f.*

तान्, *acc. pl. m. of तद् pron.* That. **तानि** *nom. pl. n.*

तापयन्ति *3d pers. pl. pres. of तापि (caus. of the vb. तप Be hot)* Afflict, occasion sorrow.

तापयितुम् *inf. (of the vb. तप 10th cl. par.)* To heat, be hot, or burn.

तामि: *ins. pl. f. of तद् pron.* He, she, it, or that. **ताम्**, *acc. sin. f.*

ताम्बूल *s. n.* Betel, or its pungent leaf, which together with the areca-nut and catechu, and sometimes caustic lime and spices, is eaten very generally by the natives of the east. -लम्, *nom. sin.* -लस्य, *gen.*

तारा *s. f.* A star.

ताराक्षाये *loc. sin. n.* BAHUV. Reflecting the stars.

तावत्, *adj.* So much, so many. **तावत्तः** *nom. pl. m.* **तावन्ति** *nom. pl. n.*

तावत्, *ind.* So far, so soon, so long, so much, so many. A while. As soon, &c. Just, a little, at least, but, only, at any rate, however.

तावत्कालम्, *acc. sin. s. m. used adverbially,* For so long a time, for such a period.

तासाम्, *gen. pl. of तद् pron.* He, she, it, or that. **तासु** *loc. pl. f.*

तिक्त *adj.* Bitter.

तिमिर *s. n.* Darkness. **तिमिरयति** *3d pers. sin. pres., a nominal verb,* He darkens, he bedims.

तिरस्थाम् *gen. pl. of तिर्यच् s. m.* A bird, or beast; a brute.

तिरखारम् *acc. sin. of तिरखार s. m.* Abuse, censure. Disgrace.

तिरखुर्वेनि *3d pers. pl. pres. (of the vb. खृ 8th class par.)* Do, make, with the prefix **तिरम्**, a particle of abuse or depreciation) Revile, reproach, abuse, censure, set at nought. **तिरस्तिक्यते** *3d person sin. pres. pass.*

तिलकम् *acc. sin. of तिलक s. m.* A mark or marks made with coloured earths or unguents upon the forehead and between the eyebrows, either as an ornament or a sectarian distinction. A freckle. A title, especially in composition, implying pre-eminence, as रघुवंशतिलकः The *Tilaka* of *Raghu's* race, a name of RÁMA.

तिसेभ्यः *abl. pl. of तिस् s. m.* The sesamum-plant.

तिष्ठामि *1st pers. sin. pres. of the vb. षट् 1st cl. par. substituting तिष्ठ in the conjugational tenses,* Stand, remain, abide, halt, tarry. **तिष्ठति** *3d pers. तिष्ठनि 3d pers. pl.* **तिष्ठ** *2d person singular imp.* **तिष्ठतु** *3d person.* **तिष्ठेत्** *3d person singular pot.* **तिष्ठन्** *nom. sin. m. pres. part.*

तिस्त्री *nom. pl. f. of त्रि num.* Three.

तीक्ष्ण *adj.* Sharp, keen. Intelligent.

तीरम् *acc. sin. of तीर s. n.* A shore, a bank. **तीरे** *loc.*

तीर्थ *s. n.* A holy place of pilgrimage. **तीर्थे** *loc. sin.* **तीर्थेषु** *loc. pl.*

तीर्थाश्रमपुरस्ताने *loc. sin. n.* DWAN. In a place of pilgrimage, hermitage, and temple.

तीव्र *adj.* Hot. Excessive, exceeding.

तीव्रपीरुष KARM. The most daring heroism, such as the storming of a fortress. -षम् *nom. sin.*

तु *ind.* But. It is sometimes an expletive.

तुभ्यम् *dat. sin. of चुभद् pers. pron.* Thou.

तुरङ्ग *s. m.* A horse. **तुरङ्गानाम्** *gen. pl.*

तुला *s. f.* Balances, scales. **तुलया** *ins. sin.*

तुल्य *adj.* Equal, like, well-matched. **तुलाम्** *acc. sin. f.* **तुलायाम्** *loc.*

तुल्यवंशः *nom. sin. m.* BAHUV. Equal in race, of equal race.

तुल्यविक्रमे *loc. sin. m.* BAHUV. Of equal prowess.

तुल्यवीर्यौ *nom. du. m.* BAHUV. Of equal strength.

तुषेण *ins. sin. of तुष s. m.* Husk or chaff.

तुष्ट्ये *dat. sin. of तुष्टि s. f.* Satisfaction, contentment, gratification.

तुष्टेन *ins. sin. m. pass. part. (of the vb. तुष Be pleased)* Pleased, satisfied, contented.

तुष्टा: *nom. pl. m.* **तुष्टम्** *nom. sin. n.*

तुष्यति *3d pers. sin. pres. (of the vb. तुष 4th cl. par. Be pleased)* Is delighted, or satisfied.

दृष्टीन् <i>ind.</i> Silent, in silence, silently, softly, without noise.	तैलानि <i>acc. pl. of</i> तैल <i>s. n.</i> Oil.
हरणम् <i>acc. sin. of</i> तृष्ण <i>s. n.</i> Grass. हरणे <i>ins.</i> दृष्टानि <i>nom. or acc. pl.</i> दृष्टैः <i>ins. pl.</i>	तोष <i>s. n.</i> Water. तोषानाम् <i>gen. pl.</i>
हरणोरुक्तया <i>ins. sin. of</i> तृष्णोरुक्ता <i>s. f.</i> TATP. A torch of hay.	तोष <i>sub. mas.</i> Joy, satisfaction, gratification. -षम् <i>acc. sin.</i>
तृतीय <i>adj.</i> Third. -यः <i>nom. sin. m.</i> -या <i>nom. sin. f.</i>	तौ <i>nom. or acc. du. m. (of तद्)</i> They two.
तृष्णानाम् <i>gen. pl. of</i> तृष्ण <i>passive part. (of the verb तृप् Be satisfied)</i> Satisfied, contented.	त्यक्त <i>pass. part. (of the vb. त्यज)</i> Abandoned, deserted, let alone. -क्तः <i>nom. sin. m.</i> -क्ता <i>nom. sin. f.</i> -क्ते <i>loc. sin. m. or n.</i>
तृष्णति <i>3d pers. sin. pres. of the vb.</i> त्यप् <i>4th cl. par.</i> Be satisfied, governing genit. case.	त्यक्तजीविता: <i>nom. pl. m.</i> BAHUV. Ready to die.
तृष्णाम् <i>acc. sin. of</i> तृष्णा <i>s. f.</i> Thirst. Wish, lust.	त्यक्तप्राप्ता: <i>nom. pl. m.</i> BAHUV. Ready to die; willing to run all hazards, having relinquished the expectation of life, as men on the forlorn hope.
तृष्णार्तः: <i>nom. sin. m.</i> TATP. Thirsty. Affected by desire.	त्यक्तव्य <i>fut. pass. part. (of the vb. त्यज)</i> To be let go or released. -यः <i>nom. sin. m.</i>
तृष्णाम् <i>acc. sin. of</i> तृष्णा <i>s. f.</i> Thirst, desire. तृष्णया <i>ins.</i>	त्यक्ता <i>ind. pret. part.</i> Having released, quitted, or let go.
ते <i>nom. pl. m. (of तद् demon. pron.)</i> They, those. <i>Also dat. or gen. sin. (of युध्यत् pers. pron. Thou)</i> To thee. Of thee, thy, thine.	त्यक्तम् <i>inf. of the vb. त्यज</i> 1st cl. par. Quit, leave, relinquish, abandon, forsake. -जन्ति <i>3d pers. pl. pres.</i> त्यज <i>2d pers. sin. imp.</i>
तेजस् <i>s. n.</i> Glare, scorching, fervid, fierce heat (of the sun, &c). Fire, energy. Light. Strength, power. Mettle. Fierceness, severity. तेजः <i>nom. sin.</i> तेजसा <i>ins.</i>	त्यजेत् <i>3d pers. sin. pot.</i> त्यजते <i>3d pers. sin. pres. átm.</i> Lets go, gives up. त्यज्यते <i>3d pers. sin. pres. pass.</i> त्यज्यताम् <i>3d pers. sin. imp. pass.</i>
तेजस्तिमिरयोः <i>gen. du. n.</i> DWAN. Of light and darkness.	त्यजत् <i>pres. part. par. (of the vb. त्यज 1st cl.)</i> Quitting, leaving.
तेजः <i>ins. sin. m. or n. (of तद् demons. pron.)</i> By or with him or that. Therefore. तेजाम् <i>gen. pl. m.</i> तेषु <i>loc. pl. m. or n.</i> तैः <i>ins. pl. m. or n.</i>	त्यागः <i>nom. sin. of</i> त्याग <i>s. m.</i> An abandoning, leaving, parting with, gift, donation, distribution. Generosity, liberality.
	त्यागभीतता <i>nom. sin. abs. s. f. (from -भीत् adjective, Liberally disposed)</i> Generosity, liberality.

त्यागिता nom. sin. of त्यागिता abs. s. f. (from त्यागिन् adj. Liberal) Liberality, generosity.

त्याज्य fut. pass. part. (of the vb. त्यज) To be left, abandoned, avoided, or shunned. Necessarily to be quitted, absolutely to be shunned. **त्याज्या:** nom. pl. m. त्याज्यम् nom. sin. n.

चपु s. n. Lead. **चपुणि** loc. sin.

चय s. n. A third. In composition, Three; as, भूवनचय The three worlds, i. e. Heaven, earth, and hell. **मत्स्यचयेण** ins. singular, By three fishes. adjective, Triple. **चयम्** nom. sin. n. **चयः** nom. pl. m. of चि card. num. Three.

चयोदशम् numeral, Thirteen. **इश्** nom. com. gen.

चाषम् nom. sin. s. n. A preserving, protection.

चातुर्म् infinitive (of the verb चा or चै) To rescue, save.

चायस्त् 2d person sin. imp. (of the verb चै 1st. cl. átm.) Preserve, save, rescue.

चास् s. m. Fear, terror, fright. **चासः** nom. sin. **चासात्** abl.

चासितः nom. sin. m. passive part. of चासि (caus. of the verb चास Fear) Frightened, scared.

चितयः nom. sin. m. adj. Third. **चितयम्** nom. sin. n.

चिगिः ins. pl. m. of चि num. Three. **चीणि** acc. pl. n.

चिविधि adj. Threefold, of three kinds, or sorts. **-धा:** nom. pl. m. **-धेषु** loc. pl. n.

चुच्छन्ति 3d pers. pl. pres. of the vb. चुट् 4th cl. par. Break, snap, be broken.

चैलोक्यस्य gen. sin. of चैलोक्य collective s. n. The three worlds, or heaven, earth, and hell.

त्वदीय adj. Thy. Your.

त्वम् nom. singular of युग्मद् pers. pronoun, Thou. **त्वाम्** acc. **त्वथा** instru. **त्वयि** loc.

त्वरा s. f. Haste.

त्वरायुक्त TATP. Hasty. **-युक्तः** nom. sin. m.

द

दंडा s. f. A large tooth, or tusk.

दंडानखलाकुलप्रहरणः nom. singular m. BAHUV. Armed (or wounding) with teeth, claws, and tail.

दच्छः nom. sin. m. of दच्छ adj. Clever, able, adroit, expert, dexterous. **दच्छा** nom. sin. f.

दच्छिण adj. Southern.

दच्छिणा s. f. The south.

दच्छिणापथ s. n. The south. The southern road or course.

दच्छिणारच्छे loc. sin. of दच्छिणारच्छ s. n. The peninsula, the great southern forest.

दग्ध pass. part. (of the verb दह) Burned, scorched, consumed. **दग्धः** nom. sin. m.

दग्धमन्दिरसारे loc. sin. m. BAHUV. Burned the best of mansions.

दग्धुम् inf. (of the verb दह) To burn.

दर्घोदरस्त् gen. sin. n. KARMADEH. (दर्घ
Burned, and उदर Belly) Appetite, an empty or craving stomach.

दर्षकृ s. m. Force of arms.

दर्षका s. f. The peninsula of *India*, from between the *Nermadá* and *Godáveri* rivers to the south, the whole of which, in the days of RÁMA, was a large forest.

दर्षकारस्ये loc. sin. of **दर्षकारस्त्** s. n. The peninsula, the peninsular forest.

दर्षग्रहणम् acc. sin. s. n. TATP. A taking of the (pilgrim's) staff.

दर्षनाधक s. m. TATP. A magistrate or head police-officer. -केन ins. sin.

दर्षभीत्या ins. sin. s. f. TATP. Through dread of the rod.

दर्षम् acc. sin. of **दर्ष** s. m. A stick, rod, staff. Punishment, castigation, amerce-ment, imprisonment, or putting to death. **दर्षेन** ins.

दर्षयोगात् obl. sin. of **दर्षयोग** s. m. TATP. The infliction of punishment.

दर्षितः nom. singular m. pass. part. (of the verb दर्ष Punish) Punished, chastised. Amerced, fined, mulcted. -ता nom. sin. f.

दर्तः nom. singular m. pass. part. (of the vb. दा Give) Given, presented. Extended, stretched forth. **दर्ता** nom. sin. f. **दर्तम्** nominative sin. n. **दर्तैः** instru. pl. n.

दर्तवत् indef. past part. -वान् nom. sin. m.

दर्तादरः nom. sin. m. BAHUV. Shewing respect, respectful.

दर्तासन KARMADH. A given seat. -वे loc. sin. n.

दर्ता ind. pret. part. (of the vb. दा Give) Having given. Having extended or put forth, or applied.

दर्ताशि 2d pers. sin. pres. of the vb. दा 3d cl. par. Give. **दर्ताति** 3d pers. singular.

दर्तति 3d pers. plural. **दर्तौ** 3d pers. sin. 2d pret. **दर्तातु** 3d pers. sin. imp. **दर्तात्** 3d pers. sin. pot. **दर्तत्** pres. participle.

दर्तती nom. sin. f.

दधि acc. sin. s. n. Curds.

दधिकर्ण s. m. (Curd-ear) Name of a cat.

दन्तः nom. sin. of **दन्त** s. m. A tooth, a tusk. **दन्तस्थ** genitive. **दन्ताः** nom. pl. **दन्तैः** ins.

दन्तिनः gen. sin. or nom. pl. of **दन्तिन्** s. m. An elephant.

दन्ती nom. du. m. DWANDWA, Wife and husband, a wedded pair.

दन्ता s. m. Hypocrisy, ostentation. Pride.

दन्तार्थम् indec. For ostentation's sake.

दथाम् acc. sin. of **दथा** s. f. Pity, mercy, tenderness, compassion.

दथायुक्त TATP. Full of pity, pitiful. -युक्तेन ins. sin. m.

दथालु adj. Tender, compassionate. -लुः nom. sin. f.

दथावत् adj. Tender, compassionate. -वान् nom. sin. n.

दयोर्मिः nom. sin. f. BAHUV. Having compassion for its waves.

हरिद्र *adj.* Poor, indigent, needy. -इः *nom. sin. m.* -इस्यु *gen.* -इे *loc.* -इान् *acc. pl. m.*

हरिद्रता *nom. sin. f.* of **हरिद्रता** *abs. s. f.* (from **हरिद्र** *adj.* Poor, needy, distressed) Poverty, indigence. **हरिद्रताम्** *acc.*

हरिद्रति *3d pers. pl. pres. of the vb.* **हरिद्रा** *2d cl. par.* Be poor.

हर्ष *s. m.* Pride, arrogance, haughtiness, temerity; insolence, sulkiness. **हर्षात्** *abl. sin.*

हर्षण *s. m.* A mirror. -णः *nom. sin. णे loc.*

हर्षयति *3d pers. sin. pres. of हर्षि caus. (of the vb.* **हृष** Be proud) *Renders proud.*

हर्षयामि *1st pers. sin. pres. of हर्षि caus. (of the vb.* **हृष** See) Cause to appear, make to look, bring to sight, shew, display, exhibit, point out. **हर्षयति** *3d person.*

हर्षयन्ति *3d person plural.* **हर्षयिष्यति** *1st pers. sin. 2d fut.* -यिष्यति *3d person.*

हर्षयन्ति *3d person plural.* **हर्षय** *2d pers. singular imp.* **हर्षयतु** *3d person.*

हर्षयन् *nom. sin. m. pres. part.* **हर्षितः** *nom. sin. m. pass. part.* -र्षितवान् *nom. sin. m. indefinite past participle.* -र्षितवती *nom. sin. f.* **हर्षयिता** *ind. pret. participle.* **हर्षयते** *3d pers. sin. pres. atm.*

हर्षी *nom. sin. m. of हर्षिन् agt. (from the vb.* **हृष** See) Seeing, observing; a spectator.

हर्षति *3d pers. sin. pres. of the vb.* **हंश** *1st cl. par.* Bite.

हस्य *num.* Ten. **हस्** *acc.*

हस्यतकरधारी *nominative singular m. compounded of हस् Ten, शत Hundred,*

कर Ray, hand, *and* धारिन् *agt. (of the v.b.* हृ Hold) Having, holding, possessing.

दशा *s. f.* A state, condition, period or time of life, as youth, age, manhood, &c. **दशाम्** *acc. sin. दशायाम् loc.*

दशानन् *s. m.* (Ten-faced) RÁVANA, the sovereign of Lanka or Ceylon. **मः nom. sin.**

दशान्तराणि *nom. pl. s. n.* Various conditions.

दशाविशेषेण *ins. sin. of दशाविशेष s. m. TATP.* Existing circumstances, a peculiar condition.

हस्त *passive part. (of the verb हंश)* Bitten, Stung. **हस्तः** *nom. sin. m.* **हस्तस्य** *gen.*

हस्यु *s. m.* A robber, a bandit, an outcast.

हस्तति *3d pers. sin. pres. of the vb.* **हस्** *1st cl. par.* Burn. **हस्तते** *3d pers. sin. pres. pass.*

दाचिष्यम् *nom. sin. of दाचिष्य abs. s. n.* (from **दाचिण** *adj.* Clever) Cleverness, talent. Concord, harmony. Honesty, sincerity, candour. **दाचिष्येन** *ins.*

दातव्यम् *nom. sin. n. of दातव्य fut. pass. part. (of the vb.* **दा** Give) To be given.

दाता *nom. sin. m. of दातु agt. (from the vb.* **दा** Give) Giving; a giver, generous.

दातुम् *inf. (of the vb.* **दा** Give) To give.

दातु *s. m.* A giver. **दातुः** *gen. sin.*

दानधर्मम् *acc. sin. of दानधर्म s. m. TATP.* Almsgiving, charity.

दानम् *nom. sin. of दान substantive n.* A giving. A gift. Liberality. **दानेन** *ins. -मात् abl. दानस्य gen. दाने loc.*

दानमानाभाम् *ins. du. n.* DWAN. By a gift and honour. **दानमानैः** *ins. pl.* With gifts and compliments.

दानहीन TATP. Deprived of gifts. -**हीनैः** *ins. pl. m.*

दायाद् *s. m.* An heir. A candidate, pretender. -**इम्** *acc. sin.* -**दात्** *abl. sin.*

दारा: *nom. pl. m.* (*used only in this gender and number, from the vb. हृ Tear*) A wife. **दारान्** *acc. दारैः instru. दारेषु loc.*

दारिका *s. f.* A daughter.

दारिकादान *s. n.* TATPURUSHA, The gift of a daughter in marriage.

दारिद्र्म् *nom. sin. of द्वारिद्र् abs. s. n.* (*from दरिद्र् adjective, Poor*) Poverty. -**द्रात्** *abl.*

दारिश्च *abs. s. n.* Poverty. -**आत्** *abl. sin.*

दार् *s. m.* Wood, timber. A lever? -**णा** *ins. sin.*

दारण् *adj.* Dreadful, shocking, dire, atrocious. -**णः** *nom. sin. m.*

दासत्वं *abs. s. n.* Servitude, slavery. -**त्वम्** *acc. sin.*

दास्तम् *nom. sin. abs. s. n.* (*from दास s. m. A slave*) Servitude, slavery.

दाह *s. m.* A burning, combustion, conflagration, -**हः** *nom. sin.* -**हम्** *acc. sin.*

हिंदेशात् DWANDWA, *of the 2d species, comp. of दिश् cr.* A quarter or region of the sky, and **देशात्** *abl. sin. of देश s. m.* A country. (From quarters and countries.)

हिंगवज्य *s. m.* TATP. The subjugation of a country.

हिञ्चार्गानाम् *gen. pl. s. m.* TATP. Of the roads of the country.

दिनम् *acc. sin. of दिन् s. n.* A day. **दिने** *loc.* **दिनैः** *ins. plural.* **दिनेषु** *loc.*

दिवसम् *acc. sin. of दिवस् s. m.* A day. **दिवसे** *loc. sin.* **दिवसाः** *nom. pl.*

दिवसे *दिवसे ind.* Day by day, daily.

दिवा *ind.* By day.

दिवानिश्चम् *ind.* Day and night.

दिवासुप्तम् *acc. sin. m.* TATP. Asleep by day.

दिव्य *s. n.* An oath.

दिश्च *nom. pl. of दिश् s. f.* A region, space, quarter, part.

दीप *s. m.* A lamp. **दीपः** *nom. sin.*

दीयते *3d pers. sin. pres. (of the vb. दीप 4th cl. átm)* Shines.

दीयते *3d pers. sin. pres. pass. (of the vb. दा Give)* Is given, afforded, extended, placed.

दीर्घ *adj.* Long. **दीर्घम्** *ind.* Deeply.

दीर्घकर्णनामा *nom. sin. m.* BAHUV. Named Long-ear. (**दीर्घ कर्ण नामन्**.)

दीर्घनिःश्व *ind. pret. part. (of the vb. श्व Breathe, with दीर्घ Long, and preposition निर् Out)* Sighing deeply, having fetched a long drawn breath.

दीर्घरावः *nom. sin. m.* BAHUV. Making a long-continued noise, yelling, howling.

दीर्घरोगिन् *adj.* Long sick. -**गी** *nom. sin. m.*

दीर्घसूचता nom. sin. of दीर्घसूचता abs.
s. f. (from दीर्घसूच adj. Prolix) Dilatoriness, tediousness.

दीर्घामयः nom. sin. m. BAHUV. Long sick, afflicted with a chronical disease.

दुःखकरौ nominative dual m. of दुःखकर from दुःख Pain, and कर agt. of the verb लगा Make) Causing pain, afflicting, causing sorrow or trouble.

दुःखच्छेष्ट TATP. To be conquered with difficulty. -च्छेष्टः nom. sin. m.

दुःखभागिनः nom. pl. m. of दुःखभागिन् BAHUV. Having trouble for one's portion.

दुःखम् nom. or acc. sin. of दुःख s. n. Pain, sorrow, affliction, distress, misery. Difficulty, trouble. **दुःखेन** instrumental. **दुःखस्त्र** gen. दुःखानि nom. pl. दुःखानाम् gen.

दुःखार्त्तः TATP. Afflicted with pain, pained, distressed. -र्त्तः nom. sin. m. -र्त्तस्त्र gen.

दुःखित adj. Pained, suffering pain. Distressed, poor, indigent. -तेष्यः dat. pl. m.

दुःखी nom. sin. m. of दुःखिन् adj. Pained, grieved.

दुःखीयति 3d pers. sin. pres. a nominal vb. He suffers pain.

दुःख्यानः nominative sin. m. (from दुर् Hard, and ख्यान pres. part. of ध्या Hold, with preposition च म) Not coherent, difficult to be united or joined.

दुःख्यम् nom. sin. n. adj. Intolerable, hard to hear.

दुर् prep. Ill, bad, hard, difficult. दुःः, दुष्,

दुष्, and दुस्, are forms which this preposition assumes, according to the class of the consonant to which it happens to be prefixed.

दुरतिक्रमः adj. Hard to overcome, difficult to be suppressed, unsurmountable, unconquerable. -मः nom. sin. m.

दुरात्मा nom. sin. m. of दुरात्मन् adj. Vile, wicked. A scoundrel, a villain. **दुरात्मनः** gen. दुरात्मनाम् gen. pl. m.

दुरितम् acc. sin. of दुरित s. n. Sin.

दुर्गे adj. Difficult of access or approach; difficult to pass, impassable, impervious, impermeable; s. n. A fort, a stronghold, castle, a Droog, or hill-fort. A difficulty.

दुर्गम् nom. or acc. sin. दुर्गम् gen. दुर्गे locative, दुर्गाणि acc. pl.

दुर्गतः nom. sin. m. of दुर्गत (pass. part. of the vb. गम Go, with prep. दुर् Ill) Distressed, afflicted, poor, indigent.

दुर्गविवासिन् agt. An inhabitant of, or any one quartered in, a fort. -मः nom. pl. m.

दुर्गवासनम् nom. sin. n. TATP. A defect, fault, or weakness in a citadel.

दुर्जनः nom. sin. of दुर्जन s. m. A bad man, a wicked person; adj. Bad, wicked, vile, malicious, mischief-making. **दुर्जनम्** acc. दुर्जनेन ins. दुर्जनैः ins. pl.

दुर्जनत्वं abs. s. n. Wickedness, villainy. -त्वम् nom. sin.

दुर्जनदूषितमनसः gen. sin. m. (of -मनस्) Of one whose mind has been spoiled (or disgusted) by the wicked.

दुर्जय *adj.* Hard to conquer. -या: *nom. pl. m.*

दुर्षय *s. m.* Bad conduct, impropriety, impolicy. -य: *nom. sin.*

दुर्णीतम् *nom. sin. n. of दुर्णीति pass. part. of the verb एषी Conduct, with दुर् Ill) Ill-managed, impolitic; s. n. Misconduct. Impolicy.*

दुर्णीति *s. f.* Misconduct. Impolicy. -ते: *gen. sin.*

दुर्दान्त *passive part. (of the verb दम Tame, with दुर्)* Untameable, intractable, hard to be restrained. -न्त: *nom. sin. m.*

दुर्दैवम् *nom. singular s. n.* Hard fate, bad luck. **दुर्दैवात्** *abl.*

दुर्धर्षम् *acc. sin. m. of दुर्धर्ष adj.* Difficult of approach, difficult of mastering or overawing.

दुर्निवारः *nom. singular m. of दुर्निवार adj.* Hard to be stopped or checked, difficult to suppress.

दुर्बलः *nom. sin. m. of दुर्बल adj.* Weak, feeble. **दुर्बलानि** *nom. pl. n.*

दुरुद्धि *adj.* Foolish, silly. -द्धि: *nom. sin. m.*

दुर्भगा *s. f.* A wife disliked by her husband, a bad or ill-tempered woman.

दुर्भाग्य *s. n.* Ill luck, -ग्यम् *nom. sin.*

दर्भिच्छब्दसन *s. n.* TATP. The horrors of famine.

दुर्भिच्छब्दनिन् *adj.* Afflicted by famine. -नी *nom. sin. m.*

दुर्भिक्षे *loc. singular of -भिक्ष s. n.* Dearth, famine.

दुर्भेदः *nom. sin. m. fut. pass. part. (of the verb भिर् Break, with दुर्)* To be broken with difficulty.

दुर्घटि *adj.* Simple, silly, ignorant. -ति: *nom. sin. m.*

दुर्घटिन् *s. m.* An unlucky minister. -नम् *acc. sin.*

दुर्लभः *nom. sin. m. of दुर्लभ adj.* Difficult of attainment, or accomplishment. **दुर्लभौ** *nom. dual m.* **दुर्लभाः** *nominative pl. m.* **दुर्लभम्** *nom. sin. n.*

दुर्विदर्घ *adj.* Wholly ignorant. -ग्यम् *acc. sin. m.*

दुर्विपाकात् *abl. sin. of दुर्विपाक s. m.* Unfavourable consequences of action, either in this or a former birth.

दुर्वृत्तः *nom. sin. of दुर्वृत्त adj.* Wicked, vile, criminal, infamous, misbehaved, cheating, roguish. *s. n.* Wickedness, sin. **दुर्वृत्तम्** *acc. sin.*

दुश्चरित Misbehaviour, misdoing, ill-conduct. **दुश्चरितानि** *acc. pl.*

दुक्करम् *nom. sin. n. of दुक्कर (from दुर् Difficult, and कर agt. from the vb. क्ष Do)* Difficult, hard to be performed.

दुक्कृतम् *acc. sin. of दुक्कृत s. n.* Sin, crime, guilt.

दुष्ट *pass. part. (of the vb. दुष्)* Bad, corrupt. Wicked, worthless. Roguish, artful. Infected, contaminated, diseased, tainted. Weak, impotent. **दुष्टस्** *gen. sin. m.* **दुष्ट** *voc. sin. m.* **-नाम्** *gen. pl. m.* **दुष्टा** *nom. sin. f.* **दुष्टम्** *acc. sin. n.* **दुष्टतर** *compar.* Viler, vilest. -तरैः *ins. pl. m.*

दुष्टमण *s. m.* KARMADH. An obstinate tumour. -षाः *nom. pl.*

दुष्प्रकृति *adj.* Of a bad nature or disposition. -तिः *nom. sin. m.*

दुखर *adj.* Difficult to be crossed.

दुहिता *ins. sin. of दुहितु* *s. f.* A daughter.

दूत *s. m.* A messenger, envoy, ambassador. दूतः *nom. sin.* दूतम् *acc.* दूते *loc.*

दूतमुखः *nom. sin. m.* BAHUV. Speaking by an ambassador.

दूतिका *s. f.* A female messenger, a confidante. -काम् *acc. sin.*

दूतीम् *acc. sin. of दूती* *s. f.* A female messenger, a procuress. दूत्या *ins. sin.*

दूरतम् *ind.* At a distance.

दूरम् *nom. or acc. sin. n. of दूर* *adjective,* Distant, far. *ind.* Far, far off, away. दूरात्, *abl.* दूरे *loc.*

दूरसंखान *s. n.* KARMADH. A being, or a residing at, a distance. -नम् *nom. sin.*

दूरस्थित *pass. part. (of the vb. द्वा with दूर)* Remote, distant. -ताः *nom. pl. m.*

दूरान्तर *s. n.* A distant space.

दूरान्तरित *adjective,* Separated by a wide space. -तम् *acc. sin. m.*

दूरीकृत *pass. participle (of the vb. द्वा Make, with दूर OHWI,)* Put to a distance. -ताः *nom. pl. m.*

दूरीष्ठा *s. f.* Bent grass, commonly called Düb, (*Panicum dactylon*).

दूषणम् *nom. sin. of दूषण* *s. n.* A spoiling,

a ruining, corrupting, deprivation, cause of ruin. Defect, fault, offence. Blame. दूषणानि *nom. pl. n.*

दूषयेत् *3d person sin. pot. of दूषि* (*caus. of the verb दूष*) He should spoil, mar, or render unserviceable. दूषित *passive part.* Spoiled, disgusted, poisoned.

दृढः *nom. sin. m. of दृढ़ pass. part. (of the verb दृष्ट Be tight)* Hard, firm, tight.

दृढता *abs. s. f.* Firmness.

दृढवन्धनद्वः *nom. sin. m.* TATP. Caught fast in a snare.

दृढभक्ति BAHUVRÍHI, Firm in attachment, loyalty, or devotedness. -कामः *nom. pl. m.*

दृढसौहदम् *acc. sin. m.* BAHUV. Firm in friendship, constant. (*दृढ and सौहद s.n.*)

दृष्टयति *3d pers. sin. pres. of the vb. दृष्ट 4th cl. par.* Become proud.

दृष्टते *3d pers. sin. pres. pass. (of the vb. दृष्ट See)* Is seen, appears. दृष्टमने *3d pers. pl.*

दृष्टाताम् *3d pers. sin. imp.*

दृष्टद् *s. f.* A stone, or rock. दृष्टदि *locative sin.*

दृष्टः *nom. sin. m. of दृष्ट pass. part. (of the vb. दृष्ट See)* Seen, viewed, witnessed, discovered. दृष्टौ *nominative du. m.* दृष्टा *nominative sin. f.* दृष्टानि *nom. plural n.*

दृष्टेषु *loc. pl. n.*

दृष्टदोष BAHUV. Found out in a fault, discovered, detected. -षः *nom. sin. m.*

दृष्टव्यतिकरः *nom. sin. m.* BAHUV. Seen a misfortune.

दृष्टान्त *s. m.* An example, illustration, simile, similitude, case in point. -ज्ञा *nom. du.*

दृष्टि: *nom. singular of दृष्टि s. f.* The eye. Sight, seeing, a look, a glance. **दृष्टिम्**, *acc. दृष्ट्या ins.*

दृष्टिप्रसादम्, *acc. sin. s. m. TATP.* The favour of a look.

दृष्टिवाणः: *nom. pl. s. m. TATP.* Arrows of the eye, i. e. leers, glances.

दृष्टा *ind. pret. part. (of the vb. दृश्य)* Having seen, noticed, or observed.

देयः: *nom. sin. m. of देय fut. pass. part. (of the vb. दा Give)* To be given, that ought to be given; due. **देयम्**, *nom. sin. n.*

देव *s. m.* A god. A king in poetical or dramatic language. A cloud. **देवः**: *nom. sin. देवम् acc. देवेन ins. देवाय dative. देव voc.* Sire, please your Majesty. **देवेभ्यः** *dat. pl. देवानाम् gen.*

देवता *abs. s. f.* A deity, divinity. -तासु *loc. pl.*

देवतम्, *acc. sin. of देवत्वं abs. s. n. (from देव s. m.)* A god) Divinity, deification.

देवपाद *s. m. TATP.* The royal presence, your Majesty's favour. Royalty, literally your Majesty's feet. -दस्य *gen. sin. -दान् acc. pl. -दानाम् gen.*

देवभ्राह्मणनिन्दकः: *nom. sin. m. TATP.* A despiser of the gods and Brahmans.

देवी *s. f.* A goddess. A queen. **देव्या:** *gen. sin. देवि voc.*

देवीकोडू *s. m.* Name of a town, the city of Vâna on the Coromandel coast.

देशः: *nom. sin. of देश s. m.* A country, a region, a province ; a place, part, portion, quarter. **देशम्**, *acc. देशात् ablative. देशस्य genitive. देशे locative. देशान् acc. pl.*

देशकालविभागः: *nom. sin. m. TATP.* An apportioning of place and time.

देशान्तर *s. n.* Abroad, foreign parts. -रम्, *acc. sin. -रात् abl.*

देशित *pass. participle of देशि (caus. of the vb. दिश Point out)* Directed, bidden, commanded. -ताः *nom. pl. m.*

देह *s. n.* The body. **देहम्**, *acc. sin. देहेन ins. देहस्य gen. देहे loc.*

देहज *adjective,* Generated in the body. -जः *nom. sin. m.*

देही *nom. sin. m. of देहिन् adj.* Corporeal, living. *s. m.* A corporeal being. The embodied spirit. -हिनः *gen. -हिनाम् gen. pl.*

दैत्य *s. m.* A Daitya, Titan or giant. **दैत्यौ** *nom. du.*

दैवचिन्तक *s. m.* A fatalist, one who thinks on fate. -कः *nom. sin.*

दैवदुर्विपाकात् *abl. sin. of दैवदुर्विपाक s. m. TATP.* Hardness of fortune, unpropitiousness of fate.

दैवपर *s. m.* A fatalist. -परम् *acc. sin.*

दैवम्, *nom. or acc. sin. of दैव s. n.* Destiny, fate, fortune. **दैवेन** *instru. -वस्य gen. sin. दैवे loc.*

दैवयोग *s. m. TATP.* The intervention of destiny. -गात् *abl. sin.*

दैवरचितम् *nom. sin. n.* TATP. Guarded by destiny.

दैवहतम् *nom. sin. n.* TATP. Stricken by destiny, fate-stricken.

दैवात् *abl. sin. of दैव s. n.* used adverbially, By chance, by accident.

दोल्स *s. m.* A swing.

दोलायते *3d pers. sin. pres. átm. a nominal verb,* Wavers, vacillates, is staggered.

दोलायमान् *pres. part.* Wavering, vacillating, fluctuating.

दोलायमानमति: *nom. sin. m.* BAHUV. Staggering - minded, with a wavering mind.

दोषः *nom. singular of दोष s. m.* A fault, a defect, blemish, vice, infirmity; offence, sin, villainy. Evil. Culpability, blameworthiness. -षम् *acc. sin. of दोषेण instr.*

दोषात् *ablative.* दोषे *locutive.* दोषाः *nom. pl.* दोषान् *acc.*

दोषभीति *s. f.* TATP. Fear of offence. -ते:

दौत्य *abstract subs. f.* A message, an embassy. -त्येन *ins. sin.*

दौर्गन्धि *s. m.* Fætor, bad smell.

दौर्जन्य *abs. s. n.* Wickedness, maliciousness, depravity. -न्येन *ins. sin.*

दुतिम् *acc. sin. of दुति s. f.* Beauty, lustre.

द्यूतम् *nom. sin. of द्यूत s. n.* Gaming (as dice).

द्यौः *nom. sin. of दिव् s. f.* Heaven, air, sky.

द्रवत्वत् *abl. singular of द्रवत् abs. s. n.* (*from द्रव adj.* Fluid) Fluidity, fusion. Ductility.

द्रविण *s. n.* Wealth, property, thing. -णैः *ins. pl.*

द्रव्यम् *nom. or acc. sin. of द्रव्य s. n.* A thing, substance: property, goods, wares, chattels.

द्रव्ये *loc.* द्रव्याणि *acc. pl.* द्रव्येषु *loc.*

द्रव्यसम्पदः *nom. sin. s. m.* TATP. A store of wordly goods.

द्रव्यात्मकार्यसिद्धिम् *acc. sin. s. f.* TATP. The effecting of one's object by wealth.

द्रष्टव्यः *nom. sin. m. fut. pass. part. (of the verb दृश्य See)* To be seen. द्रष्टुम् *inf.* To see.

द्रुतम् *ind.* Swiftly, quickly.

द्रुमः *nom. sin. of द्रुम s. m.* A tree.

द्रुमायते *3d pers. sin. pres. átm. a nominal vb. (derived from द्रुम A tree)* Ranks as a tree, is counted as a tree.

द्रुमालयः *nom. sin. m.* TATP. A sheltering or dwelling in trees. (द्रुम and आलय Abode.)

द्रुपद्यति *3d pers. sin. pres. of the vb.* द्रुप्त
4th cl. par. Plot revengefully, maliciously contrive, machinate or meditate mischief.

द्रोहबुद्धिः *nom. sin. m.* BAHUV. Maliciously-minded, one whose mind is set on mischief.

द्रन्द *s. n.* Strife, contention, bickering, quarrel. A secret. द्रन्दम् *nom. or acc. sin.*

द्ययम् *nom. or acc. sin. of द्यय s. n.* A pair, couple, brace, chiefly used in composition. Both. द्ययेन *ins.* द्ययस्य *gen.*

द्योः *gen. du. m. of द्वि a numeral,* Two.

द्याचिंशत् *numeral,* Thirty-two.

तात्पुरुषोपेत् TATPURUSHA, Endued with thirty-two auspicious marks, or spots upon the body; illustrious, great. -तस्य gen. sin. m.

द्वादशम् numeral, Twelve. -श्चिः ins. pl. द्वार् s.f. A door, a gate. द्वारि loc. sin.

द्वार s. n. A gate. A gateway, passage, entrance, avenue. द्वारात् abl. sin. द्वाराणि nom. pl. द्वारेषु loc.

द्वारवर्तम् s. n. A gate-way. -या ins. sin.

द्वारस्थः nom. sin. m. agt. Standing at the door.

द्वारावती s. f. The city of Dwáraká.

द्विगुण adj. Two-fold, of two kinds. -णः nom. sin. m.

द्विजम् acc. sin. of द्विज s. m. Twice-born. A man of either of the three first classes, a *Brahman*, a *Kshetriya*, or a *Vaisya*, whose investiture with the sacrificial string at years of puberty constitutes, religiously and metaphorically, their second birth. द्विजाः nom. pl.

द्विजातीनाम् gen. pl. of द्विजाति s. m. A *Brahman*. A man of either of the three first classes.

द्वितीयः nom. sin. m. of द्वितीय ord. num. Second. **द्वितीयम्** acc. sin. m. nom. sin. n. -तीयेन ins. sin. m. **द्वितीया** nom. sin. f.

द्वितीयत्वं abs. s. n. The quality or rank of a second. -त्वेन ins. sin.

द्विष s. m. An elephant. **द्विषम्** acc. sin. **द्विषैः** ins. pl.

द्विषेन्द्र s. m. (from द्विष An elephant, and इन्द्र Best) A large or excellent elephant.

द्विष s. m. An enemy. **द्विषः** nom. pl. -वाम् gen.

द्विषत् pres. part. (of the vb. द्विष 2d cl. par. Hate) Hating. An enemy. **द्विषताम्** gen. pl.

द्वीप s. m. or n. An island. -पः nominative sin. -पस्य gen. -पे loc. -पाः nom. pl.

द्वीपिन् s. m. A tiger. -पिना ins. sin.

द्वे nom. du. f. or n. of द्वि num. Two. द्वौ nom. or acc. du. m.

द्वेष s. m. Hatred. **द्वेषात्** abl. sin.

द्वेषिन् agt. Hating: a hater. **द्वेषि** nom. sin. n.

द्वेष्य fut. pass. part. (of the vb. द्विष Hate) To be hated; odious. **द्वेष्यः** nom. sin. m.

द्वेषता abs. s. f. Aversion, dislike. -ताम् acc. sin.

द्वैधीभाव s. m. A double state. A dividing of one's army into two detachments (one of the six modes of military policy).

ध

धन्ते 3d pers. sin. pres. (of the vb. धा 3d cl. atm. Have, hold) Possesses, acquires.

धनगर्भितः nom. sin. m. TATP. Purse-proud.

धनद agt. Giving wealth, wealth-yielding; tributary. -दा nom. sin. f. **दम्** nom. sin. n.

धनदर्पीत् abl. sin. of धनदर्प s. m. TATP. Pride of wealth.

धनधान्याधिकः *nom. sin. m.* TATP. Rich in money and grain.

धनम् *nom. or acc. sin. of धन s. n.* Wealth, money, riches, treasure. धनेन *instru.*

धनात् *abl.* धनस्य *gen.* धने *loc.* धनानि *nom. or acc. plural.* धनैः *ins.* धनेषु *loc.*

धनमूलम् *nom. sin. n.* BAHUV. Founded on wealth, having wealth for a basis.

धनखुभः *nom. sin. m.* TATP. Greedy of wealth, avaricious. धनखुभानाम् *gen. pl. m. f. or n.*

धनवान् *nom. sin. m. of -वत् adj.* Wealthy.

धनसम्पत्तिः TATP. compounded of धन *cr.* Wealth, and सम्पत्तिः *nominative sin. of सम्पत्ति s. f.* Accumulation.

धनहीन TATPURUSHA, Poor, reduced to poverty. धनहीनः *nom. sin. m.* See हीन.

धनाधननिवन्धनम् *nom. sin. n.* BAHUV. Contingent on the possession or non-possession of wealth.

धनार्जनम् *acc. sin. s. n.* TATP. The acquisition of wealth.

धनार्थिन् *agt.* Wealth-seeking, a seeker of riches. -र्णा *ins. sin. m.*

धनाश्रा *nom. sin. s. f.* TATP. Thirst of wealth, desire of riches.

धनिकः *nom. sin. s. m.* A rich man. A money-lender, a creditor.

धनी *nom. sin. m. of धनिन् adj.* Wealthy, affluent. धनिनः *gen. sin., also nom. pl. m.*

धनुः *nom. sin. of धनु s. m. or acc. singular of धनुष् s. n.* A bow. धनुषा *instrumental singular of धनुष् s. n.* धनुषि *loc.*

धनुःकाण्डम् *acc. sin. n.* DWAN. Bow and arrow.

धनुर्गणः *nom. sin. of धनुर्गण s. m.* TATP. A bowstring.

धनुर्धरः *s. m.* A Bowman, an archer. -रः *nom. sin.*

धन्यः *nom. sin. m. of धन्य adj.* Happy, fortunate. धन्यम् *nom. sin. n.*

धन्यन्तरि *s. m.* DHANWANTARI, the physician of the gods. Name of a celebrated physician. -रि: *nom. sin.*

धरा *s. f.* The earth.

धरिष्यति *2d pers. sin 2d fut. of the verb ध par.* Put, place. धरिष्यत् *2d pers. pl.*

धर्मः *nom. sin. of धर्म s. m.* Religion, duty, law. Virtue, moral and religious merit according to the law and the *Vedas*. Any thing right, proper, and just; and conformable to the law and reason. Any peculiar or prescribed practice or duty; thus, giving alms, &c. is the *dherma* of a householder; administering justice, the *dherma* of a king; piety, that of a Brahman; courage, that of a *Kshetriya*, &c. A name of YAMA. The fifteenth of the twenty-four *Jaina* pontiffs of the present age. The bull of SIVA, a personification or type of virtue. धर्मम् *acc. sin.* धर्मेण *instru.* धर्माय *dative.* धर्मात् *ablative.* धर्मस्य *genitive.* धर्मे *loc.*

धर्मकारणम् *nom. singular, TATPURUSHA,* Cause of virtue. न लिङ्गं धर्मकारणम्. Cucullus non facit monachum.

धर्मज्ञः: *nom. pl. of धर्मज् adj.* Knowing one's duty, conversant with virtue.

धर्मज्ञानाम् *gen. pl. m.*

धर्मज्ञान *s. n. TATP.* Knowledge of moral, legal, and religious duty.

धर्मविद् *KWIP,* Duty-knowing, endued with a sense of justice. -वित् *nom. sin.*

धर्मग्रास्तम् *nom. or acc. singular of -ग्रास्तम् s. n.* The body or code of *Hindu* law. Any work on the subject. **धर्मग्रास्ताणि** *nom. pl. धर्मग्रास्ताणाम् gen.*

धर्माधिकारिन् *s. m.* A magistrate, a chief officer of justice, an administrator of the law. -षा *ins. sin.*

धर्मापेत *s. n.* Vice, injustice. -तम् *acc. sin.*

धर्मारस्थ *s. n.* A forest into which DHARMA once retired.

धर्मार्थकाममोक्षाणाम् *DWANDWA of the 1st species, comp. of धर्म cr. Virtue, अर्थ crude, Wealth, काम crude, Desire, and मोक्षाणाम् gen. pl. m. of मोक्ष s. m.* Liberation. The four ends or objects of the existence of man are said to be, the acquisition of merit by pious and virtuous acts; the pursuit of fame, riches, &c.; the enjoyment of the pleasures of sense; and the seeking and working out of final emancipation.

धर्मार्थम् *indecl.* For religious purposes. See अर्थम्.

धर्मार्थयशांसि *acc. pl. n. DWANDWA,* Virtue, profit, and fame.

धृतः *adj.* White.

धाता *nominative sin. of धात् s. m.* The Creator. **धाता** *ins.*

धाची *s. f.* A nurse, a foster-mother.

धान्य *s. n.* Grain, corn. **धान्यानाम्** *gen. pl.*

धारण *s. n.* A supporting, sustaining, upholding.

धारयन्: *nom. pl. m. of धारयत् pres. part. (of the vb. धृ 10th cl. par. Hold) Possessing, holding; acquainted with, versed in. Believing, maintaining.*

धारा *s. f.* The sharp edge of a sword, or any other cutting instrument.

धारासार *s. m. TATP.* A heavy fall of rain; a large drop or shower. -रैः *ins. pl.*

धारिणा *ins. sin. m. of धारित् agt. (from the vb. धृ Hold)* Possessing, having, wearing.

धार्मिकः *nom. sin. m. of धार्मिक adj.* Virtuous, religious, pious, just, righteous.

धार्मिकेण *ins. sin. m.*

धार्यते *3d pers. singular pres. pass. of धारि (caus. of the vb. धृ)* Is worn.

धावन्ति *3d pers. pl. pres. of the vb. धाव 1st class par.* Run, proceed quickly, advance.

धावन् *nom. sin. m. pres. part.* **धावताम्** *gen. pl. m. धावितः nom. sin. m. pass. part.*

धियः *nom. pl. m. of धी s. f.* Understanding, intellect.

धीमताम् *gen. pl. m. of धीमत् adj.* Wise, intellectual.

धीरः *nom. sin. m. of धीर adj.* Wise, sensible. Firm, steady.-रा: *nom. pl. m. धीरम् n. used adverbially,* Gravely, steadily.

धीरलम् nom. or acc. sin. of धीरल् abs. s. n. (from धीर adj. Firm) Firmness, fortitude.

धीवर s. m. A fisherman. -रैः ins. pl. -रेषु loc.

धुर् s. f. The pole of a carriage or cart. धुरि loc. sin.

धुरन्वरा: nom. pl. m. (from धुर् s. m. A burden, and धर् agt. from the vb. धु Hold) Bearing a burden.

धुरीणः nom. sin. m. of धुरीण् adj. Bearing, charged, abounding with (qualities); s. m. A beast of burden.

धूर्जटे: gen. sin. of धूर्जटि s. m. A name of ŚIVA, as bearing the burden of the three worlds.

धूर्त् s. m. A rogue, cheat, swindler. धूर्तः nom. sin. धूर्तेन ins. धूर्ताः nom. plural. धूर्तैः ins.

धूर्चत्य s. n. TATP. Three rogues, a trio of swindlers. -येण ins. sin.

धूसर् adj. Gray, of a gray colour.

धृतः nom. sin. m. of धृत pass. part. (of the vb. धु Hold) Held, seized, gripped, grasped, kept, retained, detained. Carried. Weighed.

धृतम् nom. sin. n. धृतवत् indef. past part. धृतवान् nominative sin. m. He placed, he laid. धृता ind. pret. participle, Having seized, grasped, or held. Having placed or secreted.

धृतकनकमालः nom. sin. m. BAHUV. Wearing a golden collar (or wreath). धृत, कनक, माला.

धृतिः nom. sin. of धृति s. f. Steadfastness. Firmness, fortitude.

धृतिमत् adj. Steady. -मान् nom. sin. m.

धृतिमुष् KWIP, Fortitude-stealing; who or what robs one of one's steadfastness. -मुषः nom. pl. m.

धृष्ट pass. part. (of the verb धृष्ट) Bold, forward, saucy. धृष्टः nom. sin. m.

धैर्यम् nom. or acc. sin. of धैर्य् abs. s. n. (from धीर adj. Firm) Firmness, fortitude, steadiness, consistency. Wisdom.

धैर्यवृत्ति BAHUVRÍHI, Of steady conduct, steadily-behaved.

धायन् nom. sin. m. pres. part. par. (of the verb धै) Thinking, considering, reflecting.

ध्रियताम् 3d pers. singular imp. passive (of the verb धु) Let (him) be detained.

ध्रुवम् ind. Certainly, assuredly.

ध्रुवाणि acc. pl. n. of ध्रुव् adj. Sure, certain.

धंस s. m. Destruction, demolition.

धज् s. m. A flag, a banner. धजीकृत्य CHWI, Having made a standard.

धनि s. m. A sound. धनिम् acc. sin.

ग

गः ind. No, not, nor, neither.

गः acc. dat. or gen. pl. of अस्मद् pers. pron. I.

गङ्गुल s. m. An ichneumon or mongoose. -लेण ins. sin. -लात् abl. -लाः nom. pl. -सैः ins.

गङ्ग s. m. An alligator. गङ्गः nom. sin.

गङ्गा: nom. pl. of गङ्गा s. m. A nail, claw. talon. The spur of a cock.

नस्तिनाम् *gen. pl. m. of नस्ति* *adj.* Nailed, clawed, having nails, or talons.

नगरजन *s. m.* TATPURUSA, Townsfolk; a citizen. -जनैः *ins. pl.*

नगरदार *s. n.* TATP. A city-gate. -दारात् *abl. sin.*

नगरम् *nom. or acc. sin. of नगर* *s. n.* A city. **नगरात्** *abl. नगरे loc.*

नगरस्थः *nom. sin. m. agt.* City-dwelling; a resident in a city, a townsman.

नगरी *nom. sin. of नगरी* *s. f.* A city. **नगरीम्** *acc. sin.*

नगलम् *nom. singular of नगल* *abs. s. n.* (*from नग्न adj.*) Nakedness, nudity.

नन्द *ind.* And not, neither.

नदी *nom. sin. of नदी* *s. f.* A river. **नद्यः** *nom. pl. नदीनाम् gen.*

नद्यद्रिवनदुर्गेषु *loc. plural n.* DWANDWA, At rivers, mountains or woods, and difficult passes.

ननाद *3d pers. singular 2d pret. par. of the verb नद्* Sound, bellow, low, roar.

ननु *ind.* Not? Is not? are not? does he not? *Latin*, Nonne.

नन्द *s. m.* Name of a King of Palibothra in Behar, cut off by the machinations of the Brahman Chánakya. **नन्दम्** *acc. sin.*

नन्दक *s. m.* Name of a bull.

नन्दनः *nom. sin. m. of नन्दन* *agt.* (*from the vb. एह इ Rejoice*) Delighting, rejoicing, making glad. *s. m.* A son. **नन्दन** *voc. sin.*

नभस् *s. n.* The sky.

नभसास् *s. n.* TATP. The nether sky, the atmosphere. -से *loc. sin.*

नभस् *ind.* A term used in connexion with the name of a deity in the fourth case, to signify Veneration; as, रामाय नमः Salutation, glory or reverence to Ráma.

नय *s. m.* Policy. **नये** *loc. sin.*

नयनयोः *gen. du. of नयन* *s. n.* The eye.

नयामि *1st pers. sin. pres. of the vb.* एषि *1st cl. par.* Lead, conduct, transport, convey.

नयन्ति *3d pers. pl.* **नय** *2d pers. singular imperative.* **नयेत्** *3d pers. sin. pot.*

नरः *nom. sin. of नर* *s. m.* A man. **नरम्** *acc. नरेण instr.* -रस्य *gen. नराः nom. plural.* -राणाम् *gen.*

नरक *s. m. or n.* Hell.

नरपतिः *nom. sin. of नरपति* *s. m.* TATP. A lord of men, a king.

नररूप *s. n.* TATP. A human form. -पेष *ins. sin.*

नरवीरसोकः *nom. sin. m.* TATP. The bravest of men.

नराधिप *s. m.* TATP. A lord of men, a king. -पस्य *gen. sin.* -पे *loc.* -प voc.

नरेशः *s. m.* TATP. A lord of men, a king. -शे *loc. sin.*

नर्तितवत् *indef. past part. (of the vb. नृत)* Danced. -वान् *nom. sin. m.*

नर्हित *pass. part. (of the vb. नद्)* Roared; *s. n.* A sound, a roar, a bellow. -तम् *nom. sin.*

नर्मदा *s. f.* The *Nermadá* (Nerbudda) river, which, rising in the Vindhya mountains, runs westward to the gulph of Cambay.

नव *nom. of नवन् num. pl. only, and common gend.* Nine. *adj.* New, fresh. **नवम्** *acc. sin. m. or n. नवे loc. sin. m. or n.*

नवोढा *s. f.* A newly-married woman, a bride.

नश्वति *3d pers. sin. pres. of the vb. णश् 4th cl, par.* Perish, be lost. **नश्वति** *3d pers. pl.*

नष्टा *nom. sin. f. pass. part. (of the verb णश्)* Perish) Lost, disappeared. Thrown away.

नष्टम् *nom. or acc. sin. n. नष्टानि nom. pl. n.*

नष्टेच्छियस्य *gen. sin. m. BAHUV.* One whose organs of sense are destroyed.

नाग *s. m.* An elephant. -**गः** *nom. pl. -गैः ins. -गानाम् gen.*

नागदन्ते *loc. sin. of नागदन्त sub. mas.* (Elephant-tusk) A wooden-pin or bracket projecting from a wall; a shelf.

नागदन्तकम् *acc. sin. of -क s. m.* A peg.

नाटक *s. m.* A play, a drama; acting, dancing.

नाटकविधिः *nom. sin. s. m. TATP.* A mimic art, the art of acting.

नाथ *s. m.* A lord, a master. -**थम्** *acc. sin. -थस्य gen. -थ voc.*

नाना *ind.* Many, various, sundry.

नापित *s. m.* A barber. -**तः** *nom. sin. -तेन ins.*

नाम *nom. or acc. sin. of नामन् s. n.* A name, an appellation. *indec.* By name. Evidently, certainly, indeed, forsooth. Often an emphatic particle.

नामधेय *s. n.* A name.

नामन् *s. n.* A name, appellation. *This word most usually occurs as the last member of a Bahuvrīhi compound.* **नामानम्** *acc. sin. m. नामा ins. नामः; genitive. नामि locative. -मानौ nom. du. m.*

नाममाचेण *ins. sin. n. TATP.* By the mere name. Merely nominally.

नामविश्वरुतिः *nom. sin. s. f. TATP.* A forgetting of the name.

नामित *passive part. of नामि (caus. of the verb जम्)* Bent down, bowed. -**तम्** *nom. sin. n.*

नाथके *loc. sin. of नाथक s. m.* A guide or leader. (In erotic poetry) A husband or lover.

नारद *voc. sin. of नारद s. m.* NÁRADA, son of BRAHMA, and one of the ten divine *Munis* or *Rishis*; he is a friend of KRISHNA, a celebrated legislator, and inventor of the *Víná* or lute.

नारायण *s. m.* A name of VISHNU. -**हः nom. sin.**

नारिकेला *s. m.* The cocoa-nut.

नारी *nom. sin. of नारी s. f.* A woman. **नार्ब्धाः** *genitive. नार्ब्धः nom. pl. नारीषाम् genitive. नारीषु loc.*

नारीपुरुषतोथागाम् *gen. pl. n. DWAND.* Of women, men, and water.

नाशः *nom. sin. of नाश s. m.* Destruction, ruin, loss, annihilation. **नाशम्** *accusative. नाशस्य gen.*

नाशयेत् 3d pers. sin. pot. of नाशि (caus. of the verb अश्व Perish) He should destroy.

नाशितः nom. sin. m. pass. part.

नासिका s. f. The nose. -काम् acc. sin.

नि prep. In, into, within. On, upon.

निःशरू adj. Fearless. -शरूः nominative sin. m. निःशरूम् ind. Fearlessly.

निःश्वस्य ind. pret. part. (of the verb श्वस Breathe, with निर् Out) Sighing, or having sighed.

निःसङ्गः nom. sin. m. of निःसङ्ग adj. Free from attachment or desire. See निर्.

निःसत्त्वः nom. sin. m. of निःसत्त्व adj. Weak, impotent, devoid of steadiness. (निर् Without, सत्त्व Nature, vigour).

निःसत्यता nom. sin. abs. s. f. (from निःसत्य adj.) Insincerity, falsehood.

निःसरति 3d pers. sin. pres. of the vb. स्थ 1st cl. par. Go, with निर् Out. **निःसूतः** nom. sin. m. pass. part. Went out, gone forth or out. **निःसूत्य** ind. pret. part. Having issued forth. **निःसारित** pass. part. of the causal, Expelled, ejected, driven out. -ता: nom. pl. m.

निःखाद् acc. sin. n. adj. Insipid, tasteless.

निकट adj. Near. -टे loc. sin. n.

निकष s. m. The touchstone.

निकृति 3d pers. sin. pres. of the verb कृत 6th cl. par. Cut, with निर्.

निचिपेत् 3d pers. sin. pot. (of the verb चिप 6th cl. par. Throw, with नि) He should freely part with or bestow. **निचिप्त**

pass. part. Throw into. -प्तः nom. sin. m.

-प्तम् nom. sin. n. निचिप्त ind. pret. part. Having thrown in or secreted.

निखन्यन्ते 3d pers. pl. pres. pass. (of vb. खन Dig, with नि) Are infixes or implanted.

निखातेन ins. sin. n. pass. part. (of vb. खन Dig, with नि) Fixed, buried (in the ground).

निगदति 3d pers. sin. pres. (of the vb. गद 1st cl. par. with नि) Shouts out, says.

निगद्य ind. pret. part. Having told.

निघह s. m. Coercion. -घः nom. sin.

निघ्रता ins. sin. m. of निघ्रत् part. pres. (of the vb. हन 2d cl. par. Kill, with prep. नि) By killing or destroying.

निघ्रन्तु 3d pers. pl. imp. of the verb हन 2d cl. par. Kill, with नि.

निष्पान्त 3d pers. sin. 2d pret. (of vb. खन Dig, with नि) He buried.

निजः nom. sin. m. of निज adj. Own, innate; of one's own party or country. **निजम्** accusative. **निजैः** ins. pl. **निजाम्** acc. sin. f. **निजायाः** gen.

नित्यकृत्य sub. neu. Daily or regular act or routine. -कृत्यम् acc. sin.

नित्यपरीक्षणम् nom. sin. n. KARM. Constant investigation.

नित्यम् nom. sin. n. of नित्य adj. Constant, perpetual, eternal, endless. ind. Always, ever, constantly, perpetually, daily.

नित्यव्यया nom. sin. f. BAHUV. Always depending, ever laying out.

नित्यशक्तिः nom. sin. m. Perpetually alarmed.

नित्यग्रस्त् *ind.* Continually.

नित्यस्थायी *nom. singular m.* of नित्य Constant, and स्थायिन् *agt.* (*from the vb.* स्था Bathe) Bathing, making ablutions.

निहस्तात् *3d person sin. pot. of the verb धा* *3d cl. par.* Hold, with नि, Appoint.

निर्दर्शन *sub. n.* An example, illustration. Injunction, precept, authority, text. Ordinance, scriptural authority. -नम् *nom. sin.*

निराग *sub. neuter,* A primary or remote cause. **निरागम्** *nom. sin.*

निराम् *acc. singular of निरामा s. f.* Sleep, sleepiness. **निराम्या** *ins.*

निरासय *adj.* Fast asleep. -समा *nom. sin. f.*

निधनता *nom. sin. abs. s. f.* (*from निधन* *adj.* Poor) Poverty, indigence.

निधनम् *nom. or acc. sin. of निधन* *s. n.* Death. **निधने** *loc.*

निधाय *ind. pret. part. (of the vb. धा)* Hold, have, with नि) Having put, placed, or laid down, or deposited. Having fixed.

निधिम् *accusative singular of निधि* *s. m.* A treasure. **निधेः** *gen.*

निधर्थिन् *agt.* Treasure-seeking. -र्थी *nom. sin. m.*

निन्दक *agt.* Despising, contemning; a despiser, scioner. -कः *nom. sin. m.*

निन्दन्ति *3d pers. pl. pres. of the vb.* शिद् इ *1st cl. par.* Blame, censure.

निन्दा *subs. f.* Contempt, censure, abuse, blame. **निन्दाम्** *acc. sin.*

निपतति *3d person sin. pres. (of the verb पत* *1st class par.* Fall, with नि) He falls.

निपतिष्ठति *3d pers. sin. 2d fut.* Will fall, befall, or alight. **निपतिष्ठन्ति** *3d pers. pl.*

निपतितः *nom. sin. m. pass. part.* Fallen down or in. **निपत्य** *ind. pret. part.*

निपात *s. m.* A fall. -तेज *ins. sin.*

निपातप्रतीकारः *nom. sin. s. m. TATP.* The repelling of assaults.

निपात्यते *3d pers. sin. pres. pass. of पाति* *caus. of the vb.* पत Fall, with नि) Is made to fall, is hurled down or precipitated.

निपातितः *nom. sin. m. pass. part.* Made to fall or descend. Killed.

निपानम् *acc. sin. of निपान* *s. n.* A well, trench, ditch, or trough.

निपौः *ins. pl. m. of निपुण* *adj.* Expert, clever.

निबन्धन *s. n.* A binding. A cause, motive, origin.

निष्फृत *adj.* Secret. -तः *nom. sin. m.*

निष्फृतम् *ind.* Privately, secretly, apart. Out of sight, concealed.

निमग्नः *nom. sin. m. of मग्न* *pass. part.* (*of the vb.* मस्ति Plunge, dive, with prep. नि In) Immersed, sunk, plunged. -मग्नस्य *gen. sin. m.*

निमच्चति *3d pers. sin. pres. (of the vb. मस्ति* *6th cl. par. with नि In)* Sinks, becomes immersed.

निमच्चनम् *nom. sin. of निमच्चन* *subs. n.* A bathing, immersion.

निमित्तम् *nom. or acc. singular of निमित्त*
s. n. Cause, motive, occasion. Instinct.
निमित्तात् *abl. निमित्ते loc.*

निमीलति *3d pers. sin. pres. also loc. sin. m.*
pres. part. of vb. नीला 1st cl. par. with नि,
Close, slumber; fade away, die.

निष्क *adj.* Depressed, hollow, concave.

निष्कोन्नत *DWAN.* Depressed and elevated,
 sunk and raised. **-ताति** *acc. pl. n.*

नियत *pass. part. (of the verb अम Restrain,*
with नि In) Restrainted. Fixed, decreed;
positive, definite; certain, inevitable. At-
tentive, intent upon. नियते loc. sin. m.

नियतम् *ind.* Always, constantly. Assuredly.
नियतविषयवर्त्ती *nom. sin. m.* One steadily
 abiding in his appointed sphere. *See वर्त्ती.*

नियन्त्य *fut. passive part. (of the vb. अम Restrain, with नि)* To be suppressed, or
 restrained. **-त्यः** *nom. sin. m.*

नियन्ति *pass. participle (of the vb. अत् इ*
with prep. नि) Restrained. **-तः** *nom. sin. m.*

नियमात् *abl. sin. of नियम s. m.* Agreement,
 contract, promise. A religious vow or
 promise. A bounden duty.

नियुक्त *pass. participle (of the vb. अज Join,*
with नि) Attached. Appointed, set over,
 engaged, employed. A public functionary
 or government-officer. **-तः** *nom. sin. m.*
-त्तेभ्यः *abl. pl. m.*

नियुक्तात् *3d pers. sin. imp. passive (of*
the verb अज Join, with नि) Let (him)
 be appointed or set over. **-त्यन्नाम्**
3d pers. pl.

नियोजात्य *fut. pass. part. (of the vb. अज*
Join, with नि) To be employed, fit to
 be appointed. **-त्यः** *nom. sin. m.*

नियोग *s. m.* An appointed duty. **-गः** *nom.*
sin. -गस्त् gen. sin.

नियोगिन् *s. m.* Any one appointed, autho-
 rized or entrusted with authority, an officer,
 or public functionary. A minister, deputy,
 agent. **-गी nom. sin. -गिनः gen. -गिनाम्**
gen. pl.

नियोग्यर्थयज्ञोपायः *nom. sin. s. m. TATP.*
 The resource of confiscating the property
 of men in office.

नियोजयेत् *3d pers. sin. pot. of the vb. अज*
10th class par. Bind, tie, connect, *with*
नि, Entrust with, appoint to, employ or
 set over; also, Set or lay (as a snare); fix
 or place. **नियोज्यन्ते** *3d pers. pl. pres. pass.*
नियोजित *pass. part. -तः nom. sin. m. -ता:*
nom. pl. m. **नियोज्य** *ind. pret. participle,*
 Having yoked.

निर् *prep.* Out, outside, without. **निः**, **निश्**,
निष्, and **निस्** are forms which it as-
 sumes, according to the character of the
 consonant to which it is prefixed.

निरपेक्ष *adj.* Free from apprehension, or
 solicitude; easy, careless, independent of.
-त्यः *nom. sin. m. -त्यम् acc. sin. m.*

निरवयह् *adj.* Self-willed, unchecked, in-
 dependent, uncontrolled.

निरर्थकम् *nom. singular s. n. of निरर्थक*
adjective, Useless, vain, unprofitable,
 unmeaning.

निरस्ता *passive part. (of the vb. अस्ति Throw, with निर्)* Expelled, rooted out; destroyed, gone.

निराकुल *adj.* Unperplexed, unconfused, calm, steady. -स्ता: *nom. pl. m.*

निरादर *subs. m.* Indifference. *adjective, Different.* -रः *nom. sin.*

निरानन्द *agt.* Causing, or who causes no pleasure, undelightening. -नन्दम् *acc. sin. m.*

निरापद् *adj.* Free from adversity. -दः *nom. pl. m.*

निराभिषाशी *nominative sin. m. of निर्* Without, आभिष Flesh, आश्विन् *agt. (from the verb आश्व Eat) Eating.* (Not eating flesh, not carnivorous.)

निरायासम् *nom. sin. n. of निरायास adj.* Not involving trouble, ready, easily attained.

निराशः *nom. sin. m. of निराश adj.* Hopeless, despairing, disappointed.

निरीक्षते *3d pers. sin. pres. of the vb. रूच्य* 1st cl. átm. See, look, with निर् Out, denoting much. **निरीक्ष्य** *ind. pret. part.* Eyeing, viewing narrowly.

निरीहिता *nom. sin. s. f.* Indifference, absence of effort or wish to get any thing.

निरसाह *adj.* Indolent, spiritless, destitute of energy. -हम् *acc. sin. m.*

निरन्धानः *nom. singular m. pres. part. (of the verb रुध् 7th class átm.)* Obstruct, oppose, with नि) Hindering, obstructing.

निरूपण *s. n.* A looking into, a narrowly watching. -णेन *ins. sin.*

निरूपयामि *1st pers. sin. pres. of the vb. रूप* 10th cl. par. with नि, Look, see into, investigate, examine, search, pry, watch, discover, find, ascertain. **निरूपयति** *3d pers. sin.* **निरूपयन्ति:** *ins. pl. m. pres. part.* **निरूपितः** *nominative singular m. pass. participle.* **निरूपितम्** *nominative sin. n.* **निरूपणोय** *fut. pass. part.* To be investigated or ascertained. To be described, narrated, told. -यम् *nom. sin. n.* **निरूप्य** *ind. pret. participle.* **निरूपयताम्** *3d pers. sin. imp. pass.-यमाण्* *present pass. part.* Being discovered. -णः *nom. sin. m.*

निर्गन्धाः *nom. pl. m. of निर्गन्ध* *adjective, Inodorous, scentless.*

निर्गुणः *nom. sin. m. of निर्गुण adj.* Worthless, bad, destitute of good qualities. Stringless (bow). **निर्गुणम्** *nom. or acc. sin. n.* **निर्गुणे** *loc. sin. m. or n.* **निर्गुणेषु** *loc. pl. m.*

निर्गुणलम् *nom. sin. abs. s. n. (from निर्गुण adj. Worthless)* Worthlessness.

निर्घर्षणक *agt.* Who or what rubs, a rubber, or dentrifice. -केन *ins. sin. m. or n.*

निर्जगाम *3d pers. sin. 2d pret. of the vb. गम* par. Go, with निर्, Out.

निर्जन *adj. (निर् Without, and जन People)* Lonely, unpeopled, unfrequented. **निर्जने** *loc. sin. n.*

निर्जनवनम् *acc. sin. n. KARM.* A lonely, unfrequented forest.

निर्दय *s. m.* Certainty, complete ascertainment, undeniable proof; determination, settlement, conclusion, decision. -यः *nom. singular.*

निर्णयते 3d pers. singular pres. pass. (of the verb णी Bring, with निर् Out) Is ascertained, educed, or elicited. **निर्णयम् inf.**

निर्दयम् AVYAYÍBHÁVA, Unmercifully, excessively, much. (निर् Without, दया Pity).

निर्दशनः nom. sin. m. of. निर्दशन adjective, Toothless.

निर्दिशति 3d pers. sin. pres. (of the vb. दिश 6th class par. Shew, with निर्) Points out, suggests. **निर्दिष्ट pass. participle, Pointed out, specified.** -ष्टः nom. pl. m.

निधेन adj. Poor, indigent. -जः nom. sin. m.

निर्निमित्त adj. Causeless, groundless.

निर्बुद्धिः nom. sin. of निर्बुद्धि adj. Out of one's wits, stupid, senseless. **निर्बुद्धेः gen. sin.**

निर्भयम् AVYAYÍ. Fearlessly, without danger.

निर्भरम् ind. Much, excessively. Soundly.

निर्भिद्यते 3d pers. sin. pres. pass. (of the verb भिद Break, with prep. निर् Out) Is subverted, spoiled, or ruined. **-भिद्य pass. part. Ruined, spoiled.** -स्य gen. sin. m.

निर्भेदूक adj. Destitute of frogs. -कम् acc. sin. n.

निर्भलम् nom. or acc. sin. n. of निर्भल adj. Unsullied, pure, clear, limpid.

निर्भास adj. Fleshless. -सम् acc. sin. n.

निर्भिते loc. sin. m. or n. of निर्भित passive part. (of the vb. मा Measure, with निर्) Meted out, formed, fashioned, built, constructed, manufactured, made. **निर्भिताः nom. pl. m. निर्भिता nom. sin. f.**

निर्भास adj. Immodest, shameless. **निर्भासा nom. sin. f.**

निर्बंश adj. Childless, without offspring. -शः nom. sin. m.

निर्वर्तते 3d pers. sin. pres. (of the verb वृत 1st cl. átm. Be, with निर्) Draws back, recedes, desists.

निर्वाण pass. part. (of the vb. वा Blow, with prep. निर् Out) Extinguished; subs. n. Extinction. **निर्वाणम् acc. sin.**

निर्वात adj. Free from wind, sheltered; s. m. A calm. -ते loc. sin.

निर्विष्टः nom. sin. m. pass. part. (of vb. विह Find, with निर्) Desponding, self-disparaged.

निर्विशेष adj. Same, like, having no difference. -षम् acc. singular m. also, indecl. Indiscriminately.

निर्विशेषण ins. sin. of निर्विशेष s. m. The absence of distinction. Used adverbially, Indifferently, equally, without distinction.

निर्विर्य adj. Tame, feeble, spiritless. -र्यम् acc. sin. m.

निर्वृत adj. Happy, secure, at ease, free from anxiety and trouble. -तः nom. sin. m.

निर्वृतिः nom. sin. of -वृति s. f. A ceasing, an abstaining from; rest, repose, tranquillity. Assurance, coolness, liberty, freedom.

निर्वेदम् acc. singular of निर्वेद s. m. Self-disparagement, shame, self-displacency.

निरूपयम् acc. sin. of निरूपय s. m. A house, abode. **निरूपये loc.**

निवर्तते 3d pers. sin. pres. (of the vb. वृत्)
1st cl. átm. Be, with नि) Ceases, refrains,
abstains, desists, stops, retreats. **निवर्तने**
3d pers. pl. निवर्त्य ind. pret. part. Having
resisted or refrained.

निवसति: nom. sin. of निवसति s. f. An
abiding; abode, residence.

निवसामि 1st pers. sin. pres. of the vb. वस्
1st cl. par. Dwell, inhabit, lodge, with
नि In. **निवसति** 3d pers. sin. निवसतः
3d person dual. निवसन्ति 3d pers. pl.

निवारयति 3d pers. sin. pres. of the vb. वृ
10th cl. par. Screen, with नि. **निवार्यते** 3d
per.sin.pres.pass.of वारि causal form, Is
prohibited, hindered, prevented.

निवास sub. m. Residence, dwelling. -सम्
acc. sin.

निविज adj. Thick, impervious, impene-
trable, dense. -जः nom. sin. m.

निवृत्तः nom. sin. m. of निवृत्त passive
part. (of the vb. वृत् Be, with नि In)
Ceased, stopped, turned back. Abstained,
refrained from. **निवृत्तम्** acc. singular m.
निवृत्ताः nom. pl. m.

निवृत्तरागस्य gen. sin. mas. BAHUVRÍHI,
Of subdued passions or appetites.

निवेदयति 3d pers. singular pres. of वेदि
causal of the verb विद् Know, with
नि. **निवेदयितुम्** infinitive. -वेदितम्
nom. sin. n. pass. participle. (Word was
brought or sent.)

निश्चन्द्र ind. pret. participle (of the vb. श्चन्
with नि) Having heard.

निश्चा s. f. Night. -श्चात् loc. pl.

निश्चीय s. n. Night. -श्चे loc. sin.

निश्चय s. m. Determination, resolve, settled
purpose. -श्चः nom. sin.

निश्चलमति: nom. sin. m. BAHUV, Steady-
minded, of unshaken mind. (निरचलमति)

निश्चित्य ind. pret. participle (of the verb चि
Gather, with निर् Out) Having concluded,
ascertained, or made out for certainty,
having settled and come to a final decision;
feeling assured and convinced. **निश्चित**
passive participle, Ascertained; certain.
-तम् nom. sin. n.

निश्चेष्ट adj. Motionless. -श्चम् acc. sin. m.

निषेवते 3d pers. sin. pres. (of the vb. षेव 1st
cl. átm. Serve, with नि) Attends, heeds,
pursues.

निष्क s. m. or n. A Nishka, name of a certain
gold weight.

निष्करण adj. Pitiless, merciless, cruel. -श्चाः
nom. pl. m.

निष्कारण adjective, Causeless, needless,
unnecessary. Free from motive. -श्चः nom.
sin. m.

निष्पञ्चम् nom. singular n. passive part. (of
the verb पद् Go, with निर्) Completed,
concluded, effected, accomplished, done.
Fixed, settled.

निषुच्च adj. Childless, sonless.

निष्प्रयोगम् adj. Useless, needless. -श्चः nom.
singular m. -श्चम् nom. sin. n.

निष्परति 3d pers. sin. pres. of the vb. श्च 1st

cl. par. Pass, with निर्, Pass through, get out of, escape, get clear of.

निस्तार *s. m.* Acquittance, requital. -रः *nom. sin.*

निस्तेजस् *adj.* Dull, spiritless. -जा: *nom. sin. m.*

निहतः *nom. sin. m. pass. part. (of the vb. हन् Slay, with नि)* Stricken, smitten, slain, or overcome. **निहत्या** *ind. pret. part.*

निहतसेनयोः *gen. du. m. BAUV.* Having their armies slain, or greatly cut up.

निहन्ति *3d pers. sin. pres. of the vb. हन् 2d cl. par.* Kill, slay, with नि. **निहन्ते** *3d per. sin. pres. pass.*

निहित *pass. part. (of the vb. धात Hold, with prep. नि In)* Placed, applied, bestowed. Inserted, infix. **निहितः** *nom. sin. m. निहितम् nom. sin. n.*

निहुत *pass. part. (of the vb. न्हु 2d cl. Deny, with नि)* Concealed. -तः *nom. sin. m.*

नीचः *nom. sin. m. of नीच् adj.* Low, vile, base. Deep. **नीचम् acc. sin. नीचेषु loc. pl.**

नीचगा *nom. sin. f. of नीचग् adj. (from नीच Low, and ग् agent q. v. Going)* Low; descending.

नीचैष् *ind. Low.*

नीडः *s. m.* A nest. -डा: *nom. pl.*

नीत *pass. participle (of the vb. णी Lead)* Brought, led, conducted. -तः *nom. sin. m.*

नीतिः *nom. sin. of नीति s. f.* Polity, political wisdom or science, treating especially of the administration of government, includ-

ing the practice of morality in private life, both by the sovereign and his subjects. Prudence. Guidance, direction. **नीतिम् acc. नीती loc.**

नीतिकुशलः: *nom. sin. m. TATP.* Politic, conversant with government and human affairs.

नीतिज्ञ *agent, Prudent, politic. s. m.* A politician, a prudent statesman or soldier. -ज्ञः *nom. sin.*

नीतिदोष *s. m. TATP.* Error of conduct. -षा: *nom. pl.*

नीतिमत् *adj. Prudent, politic. -मान् nom. sin. m.*

नीतिविद् *KWIP, A politician. -दाम् gen. pl.*

नीतिविद्याम् acc. sin. of नीतिविद्या s. f. TATP. Political science.

नीतिवेदिनाम् *gen. pl. m. of नीतिवेदिन् agt. (from. the vb. विद् Know) Knowing policy, a politician.*

नीतिशास्त्र *s. n. TATP.* The science of political ethics, or any work treating of it.

नीत्या *ind. pret. part. (of the vb. णी Lead)* Having conducted, or taken. Having passed (as time).

नीथताम् *3d person singular imp. pass. (of the verb णी)* Let be passed (as time) or led (as life).

नीथमान् *pres. passive part. (of the verb णी Lead)* Being led, conducted, conveyed or brought. -तः *nom. sin. m. -नस्त् gen. sin. m. -नम् acc. m. or n.*

नीर *s. n.* Water. -रम् *acc. sin.*

नीरजः *gen. sin. m. or f. of नीरज्* or *nom. sin. m. of नीरज्* adj. Convalescent, well in health (*from निर् Without, and रज् Sickness, the र् being dropped, and the vowel lengthened by rule 36*).

नील *adj.* Black or dark blue. *s. n.* Indigo, the dye.

नीलकण्ठः *genitive singular of नीलकण्ठ* *sub. mas.* A name of MAHÁDEVA, (*from नील Blue and कण्ठ The throat. The neck of siva, was stained blue by the acrimony of the poison, which, upon its production at the churning of the ocean, he swallowed.*)

"To soften human ills, dread siva drank
The poisonous flood that stained his azure neck."

नीलपश्चाषः *nominative pl. m.* BAUVRÍHI, comp. of नील Black, and पश्चाम् *s. n.* An eye-lash) Feathered with black eye-lashes (*epithet of हृष्टिवाषः Eye-shafts*).

नीलवर्णम् *acc. sin. m.* BAUV. Blue-coloured. **नीलवर्णशृगालवत्** *ind.* Like the blue jackal. **नीली** *s. f.* The indigo-plant.

नीवार *s. m.* Rice growing wild without cultivation.

नु *ind.* A particle of interrogation.

नूतन *adj.* New.

नूसम् *ind.* Surely, assuredly.

नूपुर *s. m.* An ornament for the toes or feet; an anklet. -रः *nom. sin.*

नृषाम् *gen. pl. of नृ* *s. m.* A man.

नृप *s. m.* A king (man-protector). **नृपः** *nom. sin.* **नृपम्** *accusative.* **नृपेन** *instru.* **नृपस्य** *genitive.* **नृपानाम्** *gen. pl.*

नृपतिः *nom. sin. of नृपति* *s. m.* A king. **नृपते:** *gen.* **नृपते** *voc.*

नृपनीति *s. f.* TATP. Kingly policy, king-craft. -तिः *nom. sin.*

नृपवस्त्रम् *s. m.* TATP. A royal favourite. -भास् *abl. sin.*

नृपेष्ठा *s. f.* TATP. The royal pleasure. -ष्ठा *ins. sin.*

नृशंसेन *ins. sin. m. of नृशंस* agt. Malicious, noxious, hurtful, mischievous, injurious to mankind. **नृशंसेभः** *abl. pl. m.*

नेतव्य *fut. pass. part. (of the vb. णी)* To be carried. -तव्यः *nom. sin. m.*

नेता *nom. sin. m. of नेतृ* agt. A leader, guide, conductor. **नेतारः** *nom. pl.*

नेत्र *s. n.* The eye.

नेत्र *adj.* Not one, many, various.

नैकभावात्रय *adjective,* Changeable, fickle, unsteady. -यात्राम् *gen. pl. m. (from न Not, एक One or a, भाव State, आत्रय)*

नैराश्यम् *nom. sin. abs. s. n. (from निराश* *adjec.* Hopeless) Hopelessness, despair; the absence of wish or expectation, non-expectance.

नैदुर्बल्यम् *nominative sin. of नैदुर्बल्य* *abs. s. n. (from निदुर्बल adj. Severe, harsh) Harshness, severity, cruelty.*

नैसर्गिक *adj.* Natural, innate. -कः *nominative sin. m.*

नो *ind. Not. नो चेत् If not. Otherwise, else, unless.*

नौः *nominative sin. of नौ s.f. A boat. A ship. नौभिः ins. pl.*

न्योध *s. m. The Indian fig-tree.*

न्यस्त *passive part. (of the verb अस्तु Throw, with नि) Inserted, put in, placed, applied.*

न्यस्तः *nom. sin. m. -स्तम् nom. sin. n.*

न्याय *sub. mas. Logic, logical philosophy, doctrine. Justice, right, equity, law. -यः nom. sin.*

प

पक्षः *irreg. pass. part. (of the vb. पक्ष Cook, ripen) Matured, ripe. पक्षा ind. pret. part. Having cooked.*

पक्षः *nom. sin. of पक्ष s. m. A wing. A partisan. A fortnight. A side, a party. पक्षे loc. sin. पक्षौ acc. du. पक्षैः ins. pl.*

पक्षवल *s. n. TATP. Strength of wing. -लेन ins. sin.*

पक्षिणः *nominal pl. of पक्षिन् subs. mas. A bird. पक्षिभास् instru. du. पक्षिभिः instrumental plural. पक्षिणाम् genitive. पक्षिषु loc.*

पक्षिराज *s. m. TATP. King of birds. -यः nom. sin.*

पक्षिराज्य *s. n. TATP. The sovereignty of the feathered tribes. -राज्ये loc. sin.*

पक्षिशावकाः *nominative plural of पक्षिशावक sub. mas. TATPURUSHĀ, A young bird.*

पक्षिशावकान् *acc. पक्षिशावकैः ins.*

पक्षिशामिन् *s. m. TATP. Lord of birds. -यः gen. sin.*

पक्षमग्नानाम् *genitive plural of पक्षमग्न TATP. comp. of पक्ष, and ग्रन् pass. part. (of the vb. मस्त्वा Sink) Sunk in the mire.*

पक्षवर्त्मना *ins. sin. of पक्षवर्त्मन् s. n. TATP. A miry road.*

पक्षम् *gen. singular of पक्ष s. m. Mire. A slough. पक्षे loc.*

पंक्ति *s.f. A line, a row.*

पञ्च *nom. m. f. n. of पञ्चन् num. pl. only, Five. पञ्चभिः ins.*

पञ्चतन्त्रात् *abl. sin. of पञ्चतन्त्र s. n. The Pancha Tantra (the title of a work, containing, as its name imports, five chapters or treatises.)*

पञ्चलम् *acc. singular of पञ्चल abs. s. n. (from पञ्चन् Five) Death, i. e. the separation of the five elements, of whose aggregate the body consists.*

पञ्चमः *nom. sin. m. of पञ्चम ordin. num. Fifth.*

पञ्चशत् DWIGU, Five-hundred.

पञ्चाङ्गः BAHUV. Five-membered. -ङ्गः nom. sin. m.

पट्टा *s. n. A heap, a multitude. A coating, or covering. -त्टैः ins. pl.*

पटु *adj. Clever, dexterous. पटुः nom. sin. m.*

पटुलम् *nominative sin. of पटुल abs. s. n. (from पटु adjective, Clever) Cleverness, eloquence.*

पठति *3d person singular pres. of the vb. पठ*

1st cl. par. Read, recite, repeat, rehearse.
पश्यमानम् *acc. sin. n. part. pres. passive,*
 Being recited.

पश्य *s. m.* An agreement, stipulation, contract.
 A fine. **पश्यम्** *acc. sin.* **पश्येत्** *ins.*

पश्चितः *nom. sin. of पश्चित् s. m.* A scholar, a teacher, a *Pandit*, a learned *Brahman*, or one read in sacred science, and teaching it to his disciples. A wise or clever man, an adept. **पश्चितम्** *acc. sin.*

पश्चितबुद्धयः *nom. pl. m. of पश्चितबुद्धि BAHUV.* Philosophic-minded.

पश्चितसभाम् *acc. singular s. f. TATP.* An assembly of *Pandits* or literati.

पश्यस्त्री *f. KARMADH.* A whore, a harlot. (*from पश्य Vendible, and स्त्री A woman*).
-स्त्रीभिः *ins. pl.*

पतति *3d pers. sin. pres. of the vb.* **पत** *1st cl. par.* Fall. **पतन्ति** *3d pers. pl.* **पत** *2d pers. singular imperative.* **पतत्** *present part.*
पततः *abl. or gen. sin. m.*

पतचिन् *s. m.* A bird. **पतचिभिः** *ins. pl.*

पतनम् *nom. sin. s. n.* A falling, a fall.

पतिः *nom. sin. of पति s. m.* A husband. A lord, master, owner, proprietor. **पतिम् acc. पत्यः** *genitive.* **पतिना** *ins. sin. when forming the last member of a compound term*

पतितः *nom. sin. m. of पतित pass. part. (of the verb पत Fall)* Fallen, dropped, lighted.
पतितम् *accusative.* **पतितस्य** *gen. पतिता:* *nom. pl. m.* **पतिता** *nominative singular f.*
पतिता *ind. pret. part.* Having flung one's self, or lain down; squatting, crouching.

पतिप्राणा *nom. sin. s. f. BAHUV.* A faithful and devoted wife, one whose husband is her life.

पतिव्रतम् *nom. sin. s. n. TATP.* Fidelity to a husband.

पतिव्रता *nom. sin. s. f. BAHUV.* A good and virtuous wife.

पतिष्ठति *2d pers. sin. 2d fut. of the vb.* **पत** *1st cl. par.* Fall.

पती *loc. sin. of पति s. m.* A husband.

पत्तन *s. n.* A town, a city. **-नम्** *acc. sin.*

पत्ति *s. m.* A foot-soldier. **पत्तिभिः** *ins. pl.* **पत्तीनाम्** *gen.*

पत्तिकर्त्तव्यम् *s. n. TATP.* The business of the infantry. **-कर्त्तव्य** *acc. sin.*

पत्नी *nom. sin. of पत्नी s. f.* A wife. **पत्न्या** *ins. पत्नीषु* *loc. pl.*

पत्या *ins. sin. of पति* A husband. **पत्यः** *gen.*

पथिकः *nom. sin. of पथिक s. m.* A traveller.

पथिन् *s. m.* A road, a way. **पथा** *instru. sin. पथि* *loc.*

पथम् *nom. sin. n. of पथ adj.* Proper, fit, suitable, agreeing with, wholesome, salutary, (applied chiefly, though not exclusively, with respect to diet, regimen, &c.)

पथस्य *gen. sin. m. or n. पथानि* *acc. pl. n.*

पथाशिन् *agt.* Eating, or an eater, of wholesome diet. **-शी** *nom. sin. m.*

पदम् *nom. or acc. sin. of पद s. n.* The foot. Place, site, spot, station. A degree, step. Post, rank.

पदाति *s. m.* A footman, a foot-soldier. -तयः: *nominative pl.* -तीन् *acc.* -तिभिः *instr.* -तीनाम् *gen.*

पदे पदे *ind.* At every step, continually.

पद्म *s. m. or n.* A lotus.

पद्मरागाणाम् *gen. pl. of* -राग *s. m.* A ruby.

पद्मा *s. f.* A name of the goddess LAKSHMÍ.

पद्माः *nom. sin. of* पथिन् *s. m.* A path, way, road. -तम् *acc.* पद्मानः *nom. pl.*

पपात् *3d pers. sin. 2d pret. of the vb. पत् 1st cl. par.* Fall.

पप्रश्नः *3d pers. singular 2d pret. par. of the vb. प्रश्नः* Ask.

पथः *nom. sin. of* पथस् *s. n.* Milk. Water.

पथःपानम् *nom. sin. s. n. TATP.* The drinking of milk, a draught of milk.

पथोमुखम् *acc. sin. m.* BAHUV. Having milk on the surface, milk-faced.

पथोराशि *s. m. TATPURUSHA.* A large body of water. -श्वी *loc. sin.*

परः *nom. sin. m. of* पर् *pronom.* Other, another. Strange, different. Extreme. Best, pre-eminent, chiefest, intense, greater, more. A stranger. An enemy. परम् *acc. m. also, nom. or acc. sin. n.* परस् *gen. sing.* परान् *acc. pl. m.* परैः *ins. plural.* परेभ्यः *abl. pl.* परेषाम् *gen. pl.* पराम् *acc. sin. f.*

परकल्पचाभिगमनम् *nominative singular subs. n.* Adultery. (पर Another's कल्प च Wife, अभिगमन Approach).

परतर *compar.* Greater, more. -तरः *nom. sin. m.*

परच्च *ind.* In the next world, hereafter.

परदारेषु *loc. pl. m. TATP.* On another's wife. See दाराः.

परद्रव्येषु *loc. pl. s. n. TATP.* On the goods of another.

परपच्च *subs. mas. TATP.* The side of the enemy. -चे *loc. sin.*

परपिष्ठेन *ins. sin. s. n. TATPURUSHA,* With another's cake.

परपुरुष *s. m.* Another man, a stranger.

परभाग्योपजीवी *nom. sin. m. TATP.* परभाग्य Another's fortune, उपजीविन् *agt.* Living.

परभूमिष्ठ *agent,* Abiding in an enemy's country. -ठाणाम् *gen. pl. m.*

परभूषणः *nom. sin. s. m.* Peace purchased by the ceding the produce of lands.

परमः *nom. sin. m. of* परम् *adj.* Chief, primary, principal. Exceeding. परमम् *nom. sin. n.*

परमर्जिष्ठ *agent,* Knowing, or who knows another's character or disposition.

परमापद् *s. f.* KARMADH. The greatest misfortune. -दाम् *gen. pl.*

परमार्थ *s. m.* KARM. Important matter. -र्णेषु *loc. pl.*

परमेश्वर *s. m.* KARMADH. A mighty lord. SIVA. -रः *nom. sin.* -राः *nom. pl.*

परम्परा *s. f.* A regular series, an uninterrupted succession. -रचा *ins. sin.*

परस्तोक *sub. mas.* Another world, heaven, paradise.

पराक्रोकार्यिन् *agt.* Seeking a future state; a candidate for immortality. -मत् *ins. sin. m.*

परवशे *loc. singular n. adj.* Subservient, dependent, subject.

परस्थान *s. n. KARM.* Another, or a strange place. -ने *loc. sin.*

परस्तर *adj.* Mutual. Mutually, one another.

परस्तरज्ञ *agent,* Knowing one another; a friend, an intimate. -ज्ञाः *nom. pl. m.*

परस्तराम् *ind.* Mutually.

परस्तरोपकारः *nom. singular s. m. KARM.* Mutual benefit.

परा *prep.* Back, backward. Over.

पराक्रमः *nom. sin. of पराक्रम s. m.* Power, strength, valour, prowess. Forceful means.

पराक्रमे *loc. sin. पराक्रमैः ins. pl.*

पराधिकार *s. m. TATP.* Another's office or post.

पराधिकारचर्चा *s. f. TATP.* Officiousness, an interference with another's concerns. -चर्चाम् *acc. sin.*

पराधीनता *abs. s. f.* Subjection, dependence upon another. -ताम् *acc. sin.*

पराधीनम् *nom. sin. n. adj.* Dependent, subject, subservient. (*from पर* Another, and *अधीन*). **पराधीनाः** *nom. pl. f.*

पराभ्योजी *nominative sin. m. (from पर* Another's, अभ्य Food, and भोजिन् *agt. of vb.* भुज Eat) Living, or one who lives, at another's cost.

पराभव *s. m.* Disgrace. Overthrow, destruction, ruin. -वम् *acc. sin.*

परार्थम् *or परार्थं ind.* For another's sake or good.

परावस्थग्राही *nom. singular m. (from पर* Another's, अवस्थ House, ग्राहिन् *agt. of the vb.* श्री Sleep) Sleeping in another's house.

पराग्रित *s. m. TATP.* A dependant. -ताः *nom. pl.*

परि *prep.* Round, around, about; entirely.

परिक्रम्य *s. m.* Redemption, purchasing back. A giving up part of a treasure to preserve the rest. -यः *nom. sin.*

परिच्छीण *pass. part. (of the vb.* श्री Waste, with prep. परि) Wasted, emaciated. -श्चः *nom. sin. m.*

परिखा *s. f.* A ditch, trench, fosse. -खाः *nom. pl.*

परिगतः *nom. sin. m. pass. part. (of vb.* गम Go, with prep. परि Round) Encompassed, surrounded, overwhelmed.

परिच्छव *s. m.* Acquaintance, intimacy. -चात् *abl. sin.*

परिचिन्तय *2d pers. sin. imp. of vb.* चित् इ 10th cl. par. with परि Think about.

परिच्छियते *3d pers. sin. pres. pass. (of vb.* चिद Collect, with परि) Is known, or found out.

परिच्छव *passive participle (of the verb* चिद Cover, with परि) Covered, clothed, clad. -च्छवः *nom. sin. m.*

परिच्छेष्टुम् *infinitive (of the verb* चिद Cut, with prep. परि) To cut through; to obviate, to avert.

परिच्छेदः *nom. singular of परिच्छेद् s. m.*
Separation of one thing from another, detaching false from true: discrimination of, or a distinguishing between, the good and the bad, the right and the wrong.

परिजनः *s. m.* Dependents, servants, family, followers; train, retinue. -नः: *nom. sin. -जान् acc. pl.*

परिज्ञानः *s. n.* A thorough knowledge, a complete acquaintance. -ज्ञात् *abl. sin.*

परिज्ञाय *ind. pret. participle (of the vb. ज्ञात्)* Know, with परि) Having fully known or ascertained, having become aware of.

परिषामः *s. m.* A change of form, transmutation. End, last stage or state. -मः: *nom. sin.*

परिषीता *nominative singular f. passive part. (of the verb शी Lead, with परि)* Married.
परिषीतवत् *indef. past participle.* -वान् *nom. sin. m.* **परिषेष्वति** *3d pers. sin. par. 2d fut.*

परितापः *s.m.* Pain, anguish, sorrow. **परितापैः** *ins. pl.*

परितापयन्ति *3d pers. pl. pres. of तापि caus. of the verb तप् Behot, with परि,* Fill with anguish or uneasiness.

परितुष्टः *pass. part. (of the vb. तुष्ट with परि)* Pleased, delighted. -तुष्टः: *nom. sin. m.*

परितोषः: *nom. sin. of -तोष sub. m.* Satisfaction, pleasure, delight. -षम् *acc. sin.*

परितोषयिष्वति *3d pers. sin. 2d fut. of तोषि (causal of the verb तुष्ट Be pleased, with परि)* Will satisfy or content.

परित्यजेत् *3d pers. sin. pot. of त्यज 1st cl. par. with परि* Quit, abandon, leave, forsake, neglect, give up, surrender, abdicate, renounce; also, shake off (sleep). **परित्यज्यते** *3d pers. sin. pres. pass. परित्यज्य pass. part.* -ज्ञा: *nom. pl. m.* -ज्ञा *nom. sin. f.* -ज्ञेन *instr. singular n.* **परित्यज्य** *ind. pret. participle.*

परित्यागः *s. m.* A neglecting, leaving, quitting. Abandonment, desertion, abdication. Loss, privation. -गः: *nom. sin. -गम् acc. -रेण ins. -गात् abl. -गतः nom. pl.*

परिचालः *s. n.* A preserving, protecting or rescuing.

परिदेवनः *s. n.* Complaint, lamentation -गम् *nom. sin.*

परिदेवना *s. f.* Lamentation. -गा *nom. sin.*
परिधानः *sub. neu.* Vesture, clothes, a lower garment.

परिधानवस्कलाम् *nom. sin. s. n.* TATP. Bark for clothing.

परिघंसिन् *agt.* Destroying, destructive. -सी *nom. sin. m.*

परिपालयन्तु *3d pers. pl. imp. of the vb. पा* 10th cl. *par.* Protect, with परि.

परिभवात् *abl. sin. of परिभव s. m.* Disrespect, contempt, disgrace, insult. **परिभवे locative.**

परिभूयते *3d person singular pres. passive (of the verb भू Be, with परि)* Is despised.

परिभूयेते *3d person dual. -रिभूत pass. part.* Despised, insulted. -ता: *nominative pl. m.*

परिभ्रमन् *nom. sin. m. of परिभ्रमत् part. pres. (of the vb. भ्रम 1st class par. Whirl, with परि)* Prowling, roaming, roving, or wandering about.

परिभ्रष्टे *3d pers. sin. pres. of the vb. भ्रंश 4th cl. par. Fall, with परि.* परिभ्रष्टः *nom. sin. m. pass. part.* Fallen, deprived; void, devoid of.

परिरक्षणम् *nom. sin. s. n.* A guarding, defending. Preservation.

परिरक्षितुम् *infinitive (of the verb रक्ष Guard, with परि)* To defend, preserve, save.

परिवस्ति *passive part. (of the verb वस्ति र)* Deceived. -तः *nom. sin. m.*

परिवर्जयेत् *3d pers. sin. pot. of the vb. वृज 10th class par.* Shun, avoid, leave, quit, with परि, denoting Completeness.

परिवर्त्त *sub. mas.* Exchange, barter. -वर्त्तः *nom. sin.*

परिवर्त्ते *3d pers. sin. pres. of the verb वृत् 1st cl. átm.* Be, with परि, Revolve, turn round. परिवर्त्तने *3d pers. pl.*

परिवर्त्तनि *loc. singular m. of -वर्त्तन् agt. (of verb वृत् Be, with परि)* Revolving.

परिवार *s. m.* Retinue, train, domestics, attendants. परिवारम् *acc. sin.*

परिवृत् *pass. part. (of the vb. वृ) Surround, with परि)* Surrounded, attended. -वृतः *nom. sin. m.* परिवृत्य *ind. pret. participle, Having returned, or turned back.*

परिवेष्टयन्ति *3d pers. pl. pres. of वेष्टि (caus. of the vb. वैष्टि Surround, with prep. परि)*

They twine around. परिवेष्टित *pass. part.* Encompassed. Beset, beleagued. Bound around, swathed. -तः *nom. sin. m.*

परिव्राजक *s. m.* The man of the fourth or last religious order, the mendicant devotee. परिव्राजकः *nom. sin.* परिव्राजकेन *ins.*

परिआन्त *pass. part. (of the vb. आन्त Be weary, with परि)* Overcome with fatigue, exhausted, tired, wearied, worn out. -आन्तः *nom. sin. m.* -आन्तेन *ins.* -आन्तम् *acc. sin. n.*

परिकृत *pass. part. (of the vb. कृ Make, with परि)* Embellished, adorned, beautified, highly finished or perfected. -तम् *nom. sin. n.*

परिब्रह्म *s. m.* Embracing; an embrace. -ब्रह्म *acc. sin.*

परिब्रज्य *ind. pret. part. (of the vb. ब्रज्य with prep. परि)* Having embraced.

परिहृत्ये *3d pers. sin. pres. passive (of the vb. हृत Kill, with परि)* Is destroyed.

परिहर् *2d pers. sin. imp. (of the vb. हृ 1st cl. par. Seize, with परि)* Drive away.

परिहर्त्यः *nom. sin. m. of परिहर्त्या fut. passive part. (of the vb. हृ Seize, with prep. परि)* To be shunned, avoided, or removed.

परिहीयते *3d pers. sin. pres. passive (of the vb. हीत Quit, with prep. परि)* Is left, abandoned, discontinued, deprived, debarred, ejected, excluded. परिहीयन *pass. part.* Deprived, wholly destitute. Wasted, reduced. -हीय *acc. sin. m.*

परीचय *s. n.* Examination, investigation, inquiry, testing, proving. -यम् *nom. or acc.*

परीक्षणे 3d pers. pl. pres. pass. of *vb.* ईच् 1st cl. átm. See, with prep. परि Try, test, assay, prove.

परीवाहः nom. sin. s. m. A drain or channel made to carry off water from a pond that overflows.

परुष adj. Harsh, severe, abusive. **परुषा** nom. sin. f. also, s. n. Harsh and contumelious speech, abuse. -षेष ins.

परुषवचन s. n. KARM. Harsh or contumelious speech. -मम् acc. sin.

परेभितज्ञानफलाः nom. pl. f. BAHUVRÍHI, Fruitful in the discovery of another's hints.

परेद्युस् ind. Next day. On the morrow.

परैः ins. plural m. of पर् pronom. Other, another.

परोच्छत्तीनाम् gen. pl. m. BAUV. Acting out of sight.

परोक्षार्थस्त् KARMADH. comp. of परोक्ष cr. Invisible, secret, and अर्थस्त् gen. sin. of अर्थ s. m. An object.

परोक्षे loc. sin. n. of परोक्ष adj. Invisible. ind. Out of sight, behind one's back.

परोपदेशे loc. sin. m. TATP. In instructing others.

पर्कटी s. f. The waved-leaf fig-tree.

पर्वन्यः nom. sin. of पर्वन्य s. m. A cloud.

पर्वक्षे loc. sin. of पर्वक्ष s. m. A bed, a couch.

पर्वटता ins. sin. m. of पर्वटत् part. pres. (of the verb अट Travel, 1st. cl. par. with परि) Prowling about.

पर्वतः s. n. Far, limitative, To, unto, as far as. किं पर्वतम् How far?

पर्वतात् abl. sin. of पर्वत s. m. A mountain, a hill. पर्वते loc.

परायन s. n. Flight, escape. **परायनम्** nom. sin.

परायने 3d pers. pl. pres. of the verb आय 1st class par. átm. Go, with परा Back, र् being changed to ण्, Escape, flee, run away, scamper, make off. **परायिष्यते** 3d pers. singular 2d fut. Will drop, sink into oblivion, die away. -यिष्यति 2d pers. sin. 2d fut. par. -यमाय pres. part. átm. -मः nominative sin. m. **परायित** passive part. -तः nominative singular m. -ताः nom. pl. m. **परायितुम्** inf.

परितेषु loc. pl. of परित s. n. Gray hair.

पराव s. m. A sprout, a shoot, the extremity of a branch bearing new leaves.

परावयाहि nom. sin. n. of पराव and याहिन् agt. (from the vb. एह Take) Twig-picking, straw-gathering, superficial (knowledge).

परव s. m. Wind, air. A tempest, a gale, gust. -नैः ins. pl.

परवचिप्त TATP. Tempest-tossed.

परहृः nom. singular of परहृ s. m. A beast, a brute. **परहृम्** accusative. **परहृगा** instru.

पर्षोः genitive. **पर्षून्** acc. pl. **पर्षभिः** ins. **पर्षूनाम्** gen. **पर्षूषु** loc.

परात् ind. After, afterwards. Subsequently, soon after. Behind. In the rear.

पराम्भाप s. m. Repentance, remorse.

पश्चादागत्य *inf. pret. participle*, Having returned. *See आगत्य*.

पश्चादावानम् *acc. sin. m.* Coming behind, following. *See आवानम्*.

पश्चिमे *loc. sin. n. adj.* Last, latter, hinder, final.

पश्चामि *1st pers. sin. pres. of the vb.* पूर्ण
1st cl. par. substituting पश्च in the conjugational tenses, See, observe, behold, look.
पश्चति 3d pers. पश्चिमि 3d pers. pl. पश्च
2d pers. singular imp. पश्चतु 3d pers. sin.-पश्चत 2d pers. pl. -पश्चते 3d person sin. potential. पश्चत् pres. part. पश्चतः gen. sin.m.-पश्चतः nom. pl. m.

पांशु *s. m.* Dust.

पाटखिपुचनामधेयम् *nom. sin. n.* BAHUV. compounded of पाटखिपुच cr. A city supposed to be the ancient *Palibothra* and the modern *Patna*, and नामधेय subs. A name.

पाटवम् *acc. sin. of -दृश abe. s. n.* (from पुरु adjective, Eloquent. Clever) Eloquence. Cleverness, skill.

पाठितः *nom. sin. m. pass. part. of पाठि* (caus. of the vb. पठ Read, recite) Made to talk, read or recite, taught. पाठते 3d pers. sin. pres. pass.

पाणि *s. m.* The hand.

पाणित्यम् *nom. singular of पाणित्य abe. s. n.* (from पक्षित sub. mas. A scholar) Learning, scholarship, erudition. Skill, tact.

पाण्डु *sub. mas.* The name of a sovereign

of ancient *Delhi*, and nominal father of *Yudhishthira*, and the other four Pāñcāla princes.

पाञ्चपुष्प *s. m.* TATP. A son of Pāñdu. -पुष्प voc. sin.

पातकम् *acc. singular of पातक s. n.* A sin, a crime.

पातित *pass. part. of पाति* (caus. of vb. पत Fall) Made to fall, thrown down. -ताति nom. pl. n.

पातुम् *inf. (of the vb. पा)* To drink.

पातोत्पाताः *nom. pl. m.* DWANDWA, The falls and the rises, depressions and elevations, ups and downs.

पात्रताम् *acc. singular of पात्रता abe. s. f.* (from पात्र adj. Worthy) Merit, capacity, fitness.

पात्रतात् *abl. singular of पात्रता abe. s. n.* (from पात्र Fit) Fitness, capacity.

पात्रम् *nom. singular s. n.* A vessel, plate, cup, &c. A sacrificial vase or vessel. A receptacle, a recipient. A fit or competent person. A king's minister. पात्रे loc. sin.

पात्रस्तम् *acc. sin. n. of पात्रस् adj.* Lying in the dish.

पाद *s. m.* A foot. पादेन ins. sin. पादस्त gen. पादे loc. -दौ acc. du. -दस्तोः genitive or loc. -दान acc. pl. -देषु loc.

पादपञ्च *genitive sin. of पादप sub. mas.* A tree. पादपे loc.

पादपञ्च *s. n.* TATP. Foot-fight.

पादारविन्द् *s. m.* TATP. (Lotus of a foot)

The foot of a deity, lover, &c. -विन्दम्
acc. sin.

पादास्त्रालेन *ins. sin. s. n.* TATP. The trampling, shuffling action or motion of the feet, as in wrestling, striving, or struggling.

पादाइति *s. f.* A blow with the foot, a treading, a trampling. -तिभिः *ins. pl.*

पानम् *nom. sin. of पान* *s. n.* A drinking. Drink.

पानीयम् *acc. sin. of पानीय* *fut. pass. part. of the vb. पा* Drink,—hence *s. n.* Water.

पान्दः *nom. singular of पान्द* *sub. mas.* A traveller. **पान्देन** *instrum.* **पान्द** *voc.*

पापकर्मणा *ins. sin. m.* BAHUV. Wicked, sinful, of evil doings.

पापतिभिर् TATP. Blinded by sin. -रात्माम्
ins. du. m.

पापपुस्तैः *ins. pl. of पापपुस्त* *m. or n.* DWAN. Vicious or virtuous (deeds).

पापम् *acc. sin. m. of पाप* *adj.* Wicked: a villain. **पाप** *voc. sin.* O miscreant. **पापम्** *nominative or acc. sin. of पाप* *s. n.* Sin, wickedness, evil, villainy, crime. **पापस्त** *gen.*

पापरहित TATP. Freed from sin. -तेन *ins. sin. m.*

पापाश्चयः *nom. singular m.* BAHUV. Evil-intentioned.

पापीषम् *compar. (of पाप Wicked)* More wicked, very wicked. -दान् *nom. sin. masculine.*

पाथय *adj.* Made of milk, milken.

पाथसदग्धः *nom. sin. m.* TATP. Scalded by milk-porridge.

पारक्ष *s. m.* An enemy. Alien, belonging to an enemy. -रक्षेन *ins. sin.*

पारग *agt.* Crossing over. Going over, or to the end. -गः *nom. sin. m.*

पारम् *acc. sin. of पार* *s. m.* The further or opposite bank of a river. The end, extremity, or last.

पारब्धः *abs. s. n.* Severity, violence, in word or deed; the former being called वाक्-पारब्ध, the latter दख्ष-पारब्ध. -रब्धम् *nom. sin.*

पार्थिव *s. m.* A king. -वम् *acc. sin. -वे loc.* -वाः *nom. pl. -वैः ins.*

पार्वत्य *s. m.* The general funeral ceremony to be offered to all the manes at the *Parva*, or conjunction of the sun and moon, at which double oblations are offered; three cakes to the father, paternal grandfather, and great grandfather; and three to the maternal grandfather, his father and grandfather; and the crumbs of each set to the remoter ancestors in each line.

पार्वती *s. f.* A name of DURGA, in her capacity of daughter of HIMALA, the sovereign of the snowy mountains: she is the consort of SIVA. **पार्वतीम्** *acc.*

पार्वत्य *sub. mas.* A side, a flank. -पर्वे *loc. sin.* -पर्वयोः *loc. du.*

पार्वगताम् *acc. sin. f. (from पार्वत्य s.)* The side. Near, by the side of, and गताम् Gone) Sheltered, screening.

पार्वतस् *ind.* By the side, at the side, on the flanks.

पारम् *s. n.* Protection, a protecting. -नम् *acc. sin.*

पारव् *2d pers. sin. imp. of the vb.* पा 10th *cl. par.* Preserve, protect, guard, keep. **पारथम्** *nom. sin. m. pres. part.* Protecting, ruling. **पारते** *3d pers. sin. pres. pass.* **पारितः** *nom. sin. m. pass. part.* Nourished, reared, cherished. -तम् *acc. sin. m.*

पावकम् *acc. sin. of पावक s. m.* Fire.

पाशः *nom. singular of पाश् s. m.* A snare, noose, gin for catching birds, deer, &c., a fetter, a cord. **पाशम्** *acc. पाशा:* *nom. pl. पाशान्* *accusative.* **पाशैः** *ins.*

पाशबद्धान् *acc. pl. m. of पाशबद्ध् TATP.* Snared, noosed, entrapped, caught in a net.

पाशबन्धम् *acc. sin. of पाशबन्ध् s. n.* TATP. A noose, snare, halter, net.

पाशहस्तम् *acc. sin. m.* BAHUV. Snare-in-hand.

पाषाण् *s. m.* A stone. -षे *loc. sin.*

पिङ्गल *adj.* Tawny, yellowish; hence **पिङ्गलक** the name of a lion.

पिञ्च *s. m.* A lump, ball, or cake. **पिञ्चतस्** *ind. (equiv. to पिञ्चात्)* From a ball.

पिञ्चद् *s. m.* The giver of a mouthful. A master. -दस् *gen. sin.*

पिता *nom. sin. of पित्र् s. m.* A father. **पित्रा** *ins. पितुः* *gen.*

पितॄमन्दिरे *locative sin. s. n.* TATP. In the paternal mansion.

पिपासा *s. f.* Thirst, a desire to drink.

पिपल *s. m.* The holy fig-tree.

पिपति *3d pers. sin. pres. of the verb पा 1st cl. par.* Drink, drink up.

पिप्लुन *s. m.* A spy, informer, tale-bearer. *adj.* Slanderous, calumnious. Wicked, vile. **पिप्लुनेन** *ins. sin.* **पिप्लुनाः** *nom. pl. m.*

पिप्लुनवचन *s. n.* KARMADH. Evil speech, detraction, slander. -नात् *abl. sin.*

पीडनम् *acc. sin. of पीडा s. n.* A pressing, squeezing, or paining.

पीडा *nom. sin. of पीडा s. f.* Pain, annoyance.

पीडितः *nom. singular m. pass. part. (of the verb पीड़)* Pressed; pained, squeezed, gripped, wrung, tormented. Distressed, harrassed. **पीडिते** *loc. sin. m.* **पीडितम्** *nom. or acc. sin. n.*

पीता *ind. pret. part. (of the verb पी or पा* Drink) Having drunk.

पीयते *3d pers. sin. pres. pass. of the verb पा* Drink) Is drunk or imbibed.

पुंशस्त्रीमिः *ins. pl. of पुंशस्त्री s. f.* A harlot, an unchaste woman, a frequenter of men.

पुंसः *gen. sin. of पुंस् s. m. irreg. in its declension,* A man, a male. **पुंसान्** *gen. pl.*

पुङ्गव *s. m.* A bull; mostly used as the final member of a compound term, denoting, Excellent, pre-eminent.

पुङ्क *s. m.* A tail. **पुङ्कः** *nom. sin. पुङ्कम्* *nom. sin. s. n.*

पुङ्काये *loc. sin. of पुङ्काय s. n.* TATP. Tip of the tail.

पुर्व <i>adj.</i> Virtuous, pure, righteous, holy. Beautiful, pleasing. <i>s. n.</i> Virtue, moral or religious merit, a good action. Good fortune, as the results of virtuous acts in a former life. पुर्वम् <i>acc. sin.</i> पुर्वात् <i>abl.</i>	पुर्वक <i>nom. sin. of</i> -पुर्व <i>s. m.</i> A son, a child. पुर्वी <i>nom. sin. s. f.</i> A daughter. पुर्वा <i>ins.</i>
पुर्वकर्मणाम् <i>gen. plural n. of</i> पुर्वकर्मण् KARM. A virtuous action.	पुनः <i>पुनर् ind.</i> Again and again.
पुर्वतीर्थे KARM. <i>comp. of</i> पुर्व <i>adj. cr.</i> Pure, holy, and तीर्थे <i>loc. singular of</i> तीर्थ <i>s. n.</i> A holy place, any place of pilgrimage, as Benares, &c.; but especially particular spots along the course of sacred streams, as the Ganges, &c.; and in the vicinity of some piece of water, or sacred springs.	पुनर् <i>and before certain letters</i> , पुनः <i>ind.</i> Again, any more, any longer. Yet, still, further. But, on the contrary. Assuredly. पुनरागतः <i>nom. singular m.</i> Come again, returned. -रागत <i>ind. pret. participle</i> , Having returned. See आगत and आगत्य.
पुर्वरागमन <i>sub. neuter</i> , A coming again, a return. -गाम <i>dat. sin.</i>	पुनराह <i>3d pers. sin. 2d pret. (of the verb बृ 2d cl.)</i> Say, with पुनर्) He replied.
पुर्ववोद <i>s. m.</i> TATPURUSHĀ, The effect or consequence of virtuous acts done in a former life. -गेष <i>ins. sin.</i>	पुनर्विवेदा <i>nom. sin. f.</i> Re-married, married again. (<i>passive part. of the verb बृ Carry, with पुनर्</i>).
पुर्ववान् <i>nom. singular m. of</i> पुर्ववत् <i>adj.</i> Fortunate, lucky, well-fated. <i>In line 255, this adjective being followed by a pronoun in the ablative case, must be rendered comparatively,</i> Happier, more fortunate.	पुनर्जन्म <i>acc. sin. of</i> -जन्म <i>s. n.</i> A second birth, regeneration.
पुर्वात्मन् BAUV, Pious-soul. -मा <i>ins. sin. m.</i>	पुर्वाम् <i>nom. sin. of</i> -मव् <i>s. m.</i> A man, a male.
पुर्वेककर्मणाम् <i>gen. pl. m.</i> BAHUVERÍHI, Of those whose sole business is the practice of virtue. (पुर्व, एक, कर्मण)	पुर् <i>s. f.</i> A city. पुरि <i>loc. sin.</i>
पुर्वोदयात् <i>abl. sin. of</i> -दय <i>s. m.</i> TATP. Good fortune, as the result of virtuous acts in a former life.	पुरःसरम् <i>ind.</i> By or with, i. e. preceded by, attended with.
पुर्वः <i>nominative sin. of</i> पुर् <i>s. m.</i> A son, a child. पुर्वेष <i>ins. -चक्ष genitive.</i> -चाभ्याम् <i>instrumental dual.</i> पुर्वाः <i>nominative pl.</i> -चान् <i>acc.</i> पुर्वैः <i>instru.</i> -चाभ्याम् <i>gen.</i>	पुरतष् <i>ind.</i> Before, in the presence. पुरेष् <i>ind.</i> Before, in front, in the van. परस्पर्णायाः <i>nom. pl. m. fut. pass. part.</i> (<i>of the vb. बृ Make, with पुरेष्</i>) To be honoured, respected, or put before. -स्त्रार्थः <i>nom. sin. m.</i> To be prepared or fitted out.
	परस्परतः <i>nom. sin. m. pass. part.</i> Placed in front, advanced to the foremost rank, honoured. पुरस्परत्य <i>ind. pret. participle</i> , Having placed before, setting before.

पुरस्तिक्षयन्नाम् 3d pers. pl. imp. passive,
Let them be honoured or distinguished.

पुरस्ता॒त् ind. Before, in front.

पुरा॑ ind. Formerly. Old, past. Long past.

पुराण् s. m. A Karsha, or measure of silver
equal to sixteen *Panas* of Cowries. -ऐः
ins. pl.

पुराहृत्त s. n. Any old or legendary event.

पुराहृत्तकथा॑ s. f. TATP. An old story, a
story of the olden time.

पुराहृत्तास्तानकथनम् nom. sin. s. n. TATP.
A telling of old stories.

पुरि॑ s. f. A town, a city. **पुर्याम्** loc. sin.

पुरीष s. n. Excrement, ordure.

पुरुषः nom. sin. of **पुरुष** s. m. A man. -घेष
ins. **पुरुषस्त्** genitive. -षाः nom. pl.

पुरुषकारेण ins. sin. of -षकार् s. m. TATP.
A manly act or effort.

पुरुषद्रव्यसम्पद् nom. sin. s. f. TATPURUSHĀ,
Abundance of men and materials.

पुरुषपश्चु s. m. TATP. A beast of a man,
a human brute. -पश्चोः gen. sin.

पुरुषसिंहम् acc. singular m. (comp. of **पुरुष**
Man, and **सिंह** A lion) A lion of a man,
i. e. a brave man.

पुरुषान्नरः nom. singular s. m. A mode of
alliance; that which is made by proxy
(literally, Another man).

पुरुषार्थम् ind. For man. (See अर्थम्.)

पुरुषितः nom. sin. m. of -िति adjective,
(from **पुरुष**) Erection of the hairs of the

body) Having the down of the body
erect (a symptom of exquisite delight).

पुरुषः nom. sin. m. of **पुरुष** adj. Plenteous.

पुष्ट passive participle (of the verb **पुष** Feed)
Nourished, fed.

पुष्प s. n. A flower.

पूग s. m. Betel-nut.

पूजयेत् 3d pers. sin. pot. of the vb. **पूज** 10th
cl. atm. Honour. **पूजित** passive participle

Honoured, treated with marks of distinction. -ती nom. du. m. -ताः nom. pl. m.

पूजनीयः nom. sin. m. future pass. part.
To be worshipped, or honoured; deemed

worthy of respect, worship, or honour.

पूजितव्या॑ nom. sin. f. **पूज्य** nom. sin. m.
Worshipped, venerable, fit for, or deserving

of worship, adoration, &c. **पूज्या॑** nom. sin. f.

पूजा॑म् acc. singular of **पूजा॑** s. f. Worship,
homage, honour, respect.

पूजते॑ 3d pers. sin. pres. pass. (of the vb. **पूज**
Honour) Is honoured, or respected.

पूरण् s. n. A filling. -णम् acc. sin.

पूरयिति॑ 3d pers. pl. pres. (of the vb. **पूर**
10th cl. par.) Fill, satisfy, fulfil. **पूर्यते॑** 3d
pers. sin. pres. pass.

पूरयिता॑ ind. pret. part. (of the vb. **पूर**
10th cl.) Having filled.

पूरुषः nom. sin. of **पुरुष** s. m. A man.

पूर्षः nom. sin. m. of **पुर्ष** pass. part. (of the
vb. **पूर** Fill) Filled, full. **पूर्षम्** nom. or
acc. sin. n.

पूर्खः nom. sin. m. of **पुर्ख** pronom. Former,
old. First-mentioned.

पूर्वक *adj.* Prior, before, preceding. -कम् *nom. sin. n.* This word frequently forms the last member of a compound term; as, **दारिकादानपूर्वकः** *nom. sin. m.* Preceded by the gift of a daughter.

पूर्वजन्महतम् TATP. comp. of पूर्वजन्म cr. A former birth, or previous state of existence, and **हतम्** *nom. sin. n. pass. part. (of vb. हा Do)* Done, wrought, performed.

पूर्वम् *nom. or acc. sin. n. of पूर्व* *pronom.* Former. *ind.* Previously.

पूर्वोक्त *passive part. (of the vb. वृच Say, with पूर्व)* Said before, aforesaid, aforementioned. -कम् *acc. sin. n.*

पूर्वामि 1st pers. sin. pres. (*of the vb. प्रश्न* 6th cl. par.) Asks, inquires. **पूर्वति** 3d pers. **पूर्वताम्** 3d pers. sin. imp. pass. Let (him) be asked or enquired of.

पृथक् *ind.* Separately.

पृथिवीतस्त *s. n.* TATP. The bare ground, the very ground. -से *loc. sin.*

पृथिवीपतिः *nom. sin. s. m.* TATPURUSHA. A sovereign, a king. -पृतेः *gen.*

पृथिवीपाल *s. m.* A ruler of the earth, king, monarch. -साः *nom. sin.* -सातः *nom. pl.*

पृथिवीम् *acc. sin. of पृथिवी* *s. f.* The earth. **पृथ्वी** *s. f.* The earth.

पृथीखात *s. n.* TATP. A cavern, hole or pit in the earth.

पृष्ठ *passive part. (of the verb प्रश्न)* Asked, questioned, interrogated, demanded. **पृष्ठः** *nom. sin. m.* **पृष्ठा** *nom. sin. f.* **पृष्ठा** *ins.*

पृष्ठवत् *indef. past part. -वाच् nom. sin. m.* He asked or questioned.

पृष्ठ *s. n.* The back. The surface. The flat roof of a house. **पृष्ठम्** *acc. sin.* **पृष्ठे** *loc.*

पृष्ठतस् *ind.* Behind the back. On the back, with the back.

पृष्ठमांचादः *nom. sin. m.* (**पृष्ठ** The back, मांच Flesh, and आद agt. Eating) A backbiter.

पेशस् *adj.* Skilful, dexterous, clever.

पैशुन्य *abs. s. n.* Tale-bearing, reporting evil of others, espionage. -न्यात् *abl. sin.*

पोत *s. m.* A vessel, ship, boat, bark. -तः *nom. sin.* -तम् *acc. sin.*

पोतविष्य *s. m.* A voyaging merchant. -जम् *acc. sin.*

पौर *s. m.* A citizen. **पौराणाम्** *gen. pl.*

पौरवम् *nom. or acc. sin. of पौरव* *abs. s. n.* (*from पूरुष s. m.* A man) Manliness, vigour, courage, valour. **पौरवे** *loc.*

प्र *prep.* Forth, forward, before, away. pro, pre. Very much, exceeding.

प्रकन्धमाण *pres. part. átm. (of the vb. कन्ध* 1st cl. átm. with प्र) Trembling, quivering, quaking. -जम् *acc. sin. m.*

प्रकार *s. m.* Kind, sort. -राः *nom. pl.*

प्रकाशन *s. n.* Illumination. -जम् *nom. sin.*

प्रकाशम् *ind.* (In dramatic language) Aloud.

प्रकाशयति 3d pers. sin. pres. of काशि (caus. of the vb. काश Shine, with प्र Forth) Irradiates, illumines, makes manifest, displays; publishes, reveals, blazons abroad, discloses. **प्रकाशयेत्** 3d pers. sin. pot.

प्रकीर्ण *passive part. (of the vb. कृ Scatter, with प्र) Agitated, excited, wild. -र्षस् gen. sin. m.*

प्रकुपति *3d pers. sin. pres. of the vb. कुप 4th cl. par. Be angry. प्रकुपितः nom. sin. m. pass. part. प्रकुप ind. pret. part. Being enraged.*

प्रकृष्टीति *3d pers. sin. pot. of the vb. कृ 8th cl. atm. Do, with प्र.*

प्रकृति *s. f. Nature, the natural state or condition of a thing. Constitution, disposition, temper, whether of body or mind. Nature; in philosophy, the passive or material cause of the world, as opposed to the active or spiritual; and in mythology, a goddess, the personified will of the Supreme in the creation, identified with *Máyá* or allusion; hence it is the same with the *Sakti*, or personified energy or bride of a deity, as *LAKSHMÍ DURGÁ*, &c. A requisite of regal administration, of which seven are enumerated: the king, the minister, an ally, treasure, territory, fortress, and an army: the corporations or companies of citizens are sometimes added, making an eighth class. प्रकृतिः nom. sin. प्रकृतिम् acc. प्रकृत्या instrum. प्रकृतयः nominative plural. प्रकृतिभिः ins.*

प्रकृत्य *abs. sub. n. Transcendent excellence. -तात् abl. sin.*

प्रकोप *s.m. Irritation, provocation, enraging, exasperation; a rage. An attack. Insurrection. -पः nom. sin. -पाय dat. -पात् abl.*

प्रकोपन् *s. n. Irritating, provoking. -नम् nom. sin.*

प्रकोपितस्स *gen. sin. m. of प्रकोपित pass. part. of कोपि caus. (of the verb कुप Be angry, with प्र) Much incensed, greatly provoked.*

प्रचालनात् *abl. singular of प्रचालन s. n. A washing, a cleansing.*

प्रचिप्त *pass. part. (of the vb. चिप Throw, with प्र) Thrown, flung, cast. -चिप्तवत् indef. past part. -वान् nom. sin. m. He threw.*

प्रगल्भ *adjective, Bold, confident, resolute, energetic. Prompt, ready. प्रगल्भः nom. sin. m.*

प्रचक्षते *3d pers. pl. pres. of the vb. चक्ष 2d cl. atm. Speak, say, with प्र) They call.*

प्रचलित *passive part. (of the vb. चल Go, with प्र) Moved forwards, proceeded, set out, departed, went. -तः nom. singular m. -ताः nom. pl. m.*

प्रचुर *adjective, Plenteous, plentiful, much, many. -रः nom. sin. m.*

प्रचुररक्षणागमा *nom. sin. f. BAHUV. Having a large income of gems and money.*

प्रच्छत *pass. part. (of the vb. च्छ Fall, with प्र) Fallen from, strayed. -तः nom. sin. m.*

प्रच्छस्तः *nom. sin. m. of प्रच्छस् passive part. (of the vb. छद Cover, with प्र) Covered, concealed, hidden. प्रच्छाय ind. pret. part. Having covered.*

प्रजा *s. f. People, subjects. प्रजाम् acc. sin. प्रजाः acc. pl. in which number it is chiefly used.*

प्रजागर *s. m. Watching, waking.*

प्रजायते 3d pers. sin. pres. (of the verb जा 4th cl. átm. substituting जा in the conjunctive tenses). Is born or produced.

प्रजावती nom. sin. f. of -वत् adj. Possessing children. A mother, a matron.

प्रज्ञा sub. feminine, Understanding, wisdom, knowledge.

प्रज्ञावत् adj. Wise, knowing, intelligent, shrewd. -वताम् gen. pl. m.

प्रणमति 3d pers. sin. pres. (of the verb गम 1st cl. par. Bow, with प्र) Stoops, bows down, makes obeisance. **प्रणम** 2d pers. sin. imp. Do homage, make obeisance. -णम्य ind. pret. part. -णत passive part. Bent forward, stooped, stooping. -तानि acc. pl. n. -प्रणतवत् indefinite past part. -वान् nom. sin. m.

प्रणयात् ubl. sin. of प्रणय sub. mas. Friendship, friendly regard. -णया: nom. pl.

प्रणश्यति 3d person sin. pres. of the verb गम 4th cl. par. Perish, with प्र.

प्रणाम s. m Obeisance. -मम् acc. sin.

प्रणाश s. m. Loss, destruction. -शः nom. sin. -शे loc. sin.

प्रणाशयेत् 3d pers. sin. pot. of नाशि (caus. of the vb. गम Perish, with प्र) He should suffer to be lost, he should allow to perish.

प्रणिधि sub. mas. A spy, a secret agent or emissary. -धिः nom. sin. -धिना instru. -धे voc.

प्रणिधीयते 3d pers. sin. pres. pass. of vb. धा Hold, with प्र) Is set or inlaid.

प्रताप s.m. Majesty, dignity. Vigour, power, energy. **प्रतापेन** ins. sin. -पात् abl.

प्रतापवान् nom. sin. m. of -पवत् adjective, Majestic, glorious.

प्रति prep. Again, against, back again. Each. As a postposition it governs the accusative case, and then means, Towards, to, with, in regard to.

प्रतिचक्षणम् indecl. Every moment, every instant, continually.

प्रतिगम्यताम् 3d pers. singular imp. passive (of the verb गम Go, with प्रति) Let there be gone back.

प्रतिगृह्ण ind. pret. participle of the vb. गृह्ण Take, with प्रति.

प्रतिज्ञा s. f. A promise.

प्रतिज्ञातम् nom. sin. n. (passive part. of the verb ज्ञा Know, with प्रति) Promised, agreed. Propounded, proposed. s. n. A promise. -ज्ञाय ind. preterite participle, Having promised.

प्रतिदिलम् ind. Daily.

प्रतिध्वनिम् s. m. Echo, reiterated or repeated sound. -ध्वनिः ins. pl.

प्रतिनिवर्त्तते 3d pers. sin. pres. (of vb. वृत् 1st cl. átm. Be, with प्रति) Turns away, retires.

प्रतिपत्तये dat. sin. of प्रतिपत्ति s. f. Fame, renown. Elevation, exaltation, promotion.

प्रतिपत्तिप्रदानम् nom. sin. s. n. TATP. The giving of preferment.

प्रतिपथते 3d pers. sin. pres. of the verb गच्छ 4th cl. átm. Go, with प्रति Gain, obtain.

प्रतिपासयेत् *3d pers. sin. pot. (of the vb. पा 10th cl. par. with प्रति)* He should protect, defend, cherish, or patronize.

प्रतिबद्ध *passive part. (of the verb बन्ध Bind, with प्रति)* Connected. -बद्धः *nom. sin. m.*

प्रतिकुञ्चते *3d pers. sin. pres. (of the verb कुञ्च 4th cl. átm. with प्रति)* Awakes.

प्रतिभासि *2d pers. sin. pres. (of the vb. भा 2d class par. Shine, with प्रति)* Thou appearest or seemest. -भाति *3d pers. sin.*

प्रतिभान् *s. n.* Sharpness, brilliancy of conception. Audacity, boldness, confidence, consequence.

प्रतिभागवत् *adj.* Bright, brilliant. Bold, prompt, audacious. -वान् *nom. sin. m.*

प्रतिभा *s. f.* A resemblance, figure, image, picture. **प्रतिभाविशेषः** *nom. sin. m. TATP.* A sort of image, a kind of figure.

प्रतिरक्षार्थम् *ind.* For the saving.

प्रतिरात्रम् *AVYAYI.* Each night, every night.

प्रतिवसति *3d pers. sin. pres. of the verb वस 1st cl. par.* Dwell, with प्रति.

प्रतिवाच् *s. f.* An answer, reply. -चम् *acc. sin.*

प्रतिवातम् *AVYAYI.* Against the wind.

प्रतिविम्ब *s. n.* A resemblance or counter-part of real forms, as a picture, a reflected image, shadow, &c. -विम्बम् *acc. sin.*

प्रतिरूप्य *s. m.* Each or every shoulder. -रूप्य *ins. sin.*

प्रतिहस्तक *sub. mas.* A substitute, a deputy, or proxy. -काः *nom. pl.*

प्रतीकार *sub. mas.* A remedying, remedy. A preventive, a corrective, prevention. Retaliation, requital. A mode of alliance, that which is formed on the ground of former services. -रः *nom. sin.* -रात् *dat.* -रात् *abl.* -रे *loc.*

प्रतीतः *nom. sin. m. of प्रतीत pass. participle of the verb इ Go, with प्रति,*) Believed, trusted. Glad, delighted.

प्रतीप *adj.* Disobedient, cross-grained. -पः *nom. sin. m.*

प्रतीयते *3d pers. sin. pres. pass. (of the vb. इ Go, with प्रति)* Becomes manifest or evident, or is proved.

प्रतीकार *s. m.* A porter, a wardour. -रः *nom. sin.* -रम् *acc.*

प्रत्यक्षः *nom. sin. m. of प्रत्यक्ष adj.* Perceptible to the eye, visible, present; evident, clear, plain. **प्रत्यक्षेष** *ins. sin.* **प्रत्यक्षे** *loc. sin. m. or n.*

प्रत्यक्षभूत *pass. part. (of vb. भू with प्रत्यक्ष)* Manifested, become visible. -तथा *instru. sin. f.* **प्रत्यक्षीकृत** CHWI, Made manifest, rendered apparent. -तम् *nom. sin. n.*

प्रत्यक्षम् *AVYAYI.* On the body or limbs severally. (**प्रति** and **क्षम्** Body or limb.)

प्रत्यभिज्ञाय *ind. pret. part. (of the verb ज्ञा Know, with अभि and प्रति)* Having recognised.

प्रत्यक्ष *s. m.* Trust, faith. A promise given. Belief, confidence. -पः *nom. sin.* -पात् *abl.*

प्रत्यहम् *AVYAYI.* Daily, every day.

प्रत्याख्याने *loc. sin. of -ख्यान s. n.* Denial.

प्रत्यादिष्टाम् 3d person singular imp. (of the verb दिष्ट 6th cl. par. with आ and prep. प्रति) Let be warned or cautioned. -त्यादेश s. m. A solemn admonition.

प्रत्यावृत्त ind. pret. part. (of the verb वृत्त Be, with आ and प्रति) Having returned.

प्रत्याए 3d pers. sin. (of the defective vb. आए Say, with प्रति Again) He replied.

प्रत्युत्पक्ष passive part. (of the verb पद Go, with preps. उत् and प्रति) Prompt, ready.

प्रत्युत्पक्षमति: nom. sin. m. BAHUV. Ready-witted, sharp, quick. Name of a fish.

प्रत्युपकार s. m. A requital of a favour, a return of kindness.

प्रत्युह् s.m. An obstacle, an impediment. -इः nom. sin.

प्रथम् adj. First. Early. **प्रथमः** nominative sin. m. **प्रथमाम्** acc. singular f. -यमम् nom. or acc. sin. n.

प्रथमदर्शने loc. sin. n. KARM. At first sight.

प्रथमम् ind. In the first place.

प्रथितम् nom. sin. n. of प्रथित pass. part. (of the verb प्रथ Be famous) Famed, noted, renowned, celebrated, spread abroad.

पद agt. Yielding, giving. -दन् nom. sin. n.

प्रदत्त pass. part. (of the vb. दा Give, with प्र) Given. -दानि nom. pl. n.

प्रदर्श ind. pret. part. (of दर्शि caus. of the verb दृश्य See, with प्र) Having exhibited or shewn.

प्रदानेन ins. singular of प्रदान s. n. A gift, donation. -दानेषु loc. pl.

प्रदीपः nominative sin. of -दीप s. m. A lamp. -पम् acc. -दीपस् gen.

प्रदीप्त pass. part. (of the vb. दीप Shine, with प्र) Kindled, blazing, burning. -पम् acc. sin. m.

प्रदेष्य fut. pass. part. (of the vb. दा Give, with प्र) To be given. -यस् gen. sin. n.

प्रदेशम् acc. sin. of प्रदेश s. m. A spot, place, district, part.

प्रदोषकाले loc. sin. of -काल s. m. TATP. Evening-tide.

प्रधान adj. Chief, principal. -नम् acc.sin.m.

प्रधानता abs. s. f. Excellence, supremacy, superiority. The premiership. -तान् acc.sin.

प्रधानमन्त्रिन् m. KARMADHĀRAYA, Prime minister. -मन्त्री nom. sin.

प्रधानाङ्गम् nom. sin. n. KARM. The chief member of the body; the chief person of the state.

प्रधावति 3d pers. sin. pres. of the vb. धाव 1st cl. par. Run, with प्र.

प्रपञ्चः nominative sin. s. m. Error, illusion. Prolifexy, copiousness.

प्रपञ्च pass. part. (of the vb. पद् Go, with प्र) Reached, arrived, attained, obtained.

प्रपूर्णते 3d pers. sin. pres. pass. (of vb. पूर Fill, with प्र) Is thoroughly filled, or satiated; is filled to the brim.

प्रबन्धेन ins. sin. of प्रबन्ध s. m. A connected discussion or narrative. A train.

प्रबाधते 3d pers. sin. pres. (of the vb. बाध

1st cl. atm. Oppose, with प्र) Devastates, desolates, ravages, wastes, strips.

प्रबुद्धः *nom. singular m. of* -बुद्धु *pass. part. of the vb.* बुध् *Understand, awake, with प्र)* Awake, wide awake, awakened (as from a sleep or trance).

प्रबोधितः *ind. pret. part. of* बोधि *causal (of the vb. बुध् Understand, with प्र)* Having instructed, called the attention, explained, hinted or suggested. -बोधित *pass. part.* Aroused, awakened.

प्रभूष्मनः *sub. mas.* A tempest, a tornado, a hurricane. -ष्मः *nom. sin.*

प्रभवति *3d pers. singular pres. of the vb.* भू *1st cl. par.* Be; with प्र, Become manifest, appear, arise, proceed, come forth: prevail, take effect, wax powerful, attain the mastery: rule, controul. -विभि *3d pers. pl.*

प्रभाते *loc. sin. of* -भात *s. m.* Morning, day-break, dawn.

प्रभावात् *abl. sin. of* प्रभाव *s. m.* Power.

प्रभु *s. m.* A lord, a master. प्रभुः *nominative sin.* -भुम् *acc.* -भोः *gen.*

प्रभुकृतः *TATP.* Conferred by a master. -तात् *abl. sin. n.*

प्रभलम् *nom. singular of* प्रभल *abs. s. n.* (*from प्रभु s.m. Lord, master*) Supremacy, sovereignty, dominion, lordship, high rank, power.

प्रभूतः *adj.* Much, abundant. -ते *loc. sin. n.*

प्रभृतिः *ind. following a noun frequently in the ablative case,* From, forward, commencing at.

प्रभृत्ता *pass. part. (of the vb.* भर्तु *Rejoice, with प्र)* Careless, negligent, remiss, off one's guard. -भृत्तः *nom. sin. m.* -त्तम् *acc. sin. n.*

प्रभृत्तसचिवस्त्रः *gen. sin. m.* BAHUV. Having a careless minister.

प्रभृता *substantive f.* A woman, a handsome woman. -ह्रा: *nom. pl.* -हात्तम् *sub. mas.* Womankind, the female sex.

प्रभाष्पुरुषः *nom. singular s. m.* TATP. An umpire, arbitrator, judge, referee.

प्रभाषम् *nom. singular of* -भाष *s. n.* An authority, a guide, that or who, in which or in whom, implicit trust is to be placed. Any authorized or qualified person. Proof, certainty, evidence.

प्रभाष्यति *3d pers. sin. pres. (a nominal vb. derived from प्रभाष Authority)* Receives, admits, obeys or proposes, as authority.

प्रभाष्यास्त्रः *s. n.* TATP. Scripture, any work of sacred authority. -शास्त्राणाम् *gen. pl.*

प्रभादिनः *adj.* Headless, indifferent, careless, off one's guard. -दी *nom. sin. m.* -दिनः *gen. sin. m.*

प्रभुस्त्रः *adj.* Chief, principal. -स्त्रः *nom. sin. m.*

प्रभोदः *s. m.* Joy, delight. -दः *nom. sin.*

प्रघट्टः *2d pers. sin. imp. of the vb.* द्वा *1st cl. par. substituting घट्टः in the conjugational tenses,* Give, bestow, grant; give up, surrender, with प्र.

प्रघट्टतः *3d pers. sin. pot. (of the vb.* घट्ट *1st cl. atm. Strive, with प्र)* He should earnestly endeavour.

प्रथल *s. m.* Pains, care, effort, exertion. Continued, persevering, or excessive effort, exertion, or pains. -यतः *nom. sin.* -यतेन *instru.* -यात् *ablative.* -यातः *nom. pl.*

प्रथाण *s. n.* A march.

प्रथान्ति *3d pers. pl. pres. of the vb.* या *2d cl. par.* Go, with प्र Away; also, Go to, receive, experience. -यातु *3d person sin. imp.* -यातः *nom. sin. m. pass. part.* Set out, gone, departed. -यातुम् *inf.*

प्रयुक्त *pass. part. of the vb.* युज Join, with प्र Allied, in compact, Resulting from, consequent on. -युक्तेन *ins. sin. m.* -युक्ताम् *acc. sin. f.*

प्रयुज्यते *3d pers. sin. pres. (of the verb युज 4th cl. átm. with प्र)* Is suited, fit for, or deserved by.

प्रयोग *s. m.* Use, employment. The applying, directing, setting (as a charm, missile, weapon, medicine, &c). An appointment. -गतस् *ind. used instead of the abl. case.*

प्रयोजन *s. n.* Cause, occasion, use, need, call for. -यम् *nom. sin.*

प्ररोहति *3d pers. sin. pres. of the verb रुह 1st class par.* Grow, bud, germinate, with प्र Forth. -हन्ति *3d pers. pl.*

प्रलय *sub. mas.* The end of a *Kalpa*, or the destruction of the world. Annihilation, dissolution. -यम् *acc. sin.*

प्रलाप *s. m.* Lamentation. -यम् *acc. sin.*

प्रवचन *s. n.* Excellent speech, or language.

प्रवचनपटुः *nom. sin. m. TATP.* Skilful in speech, eloquent.

प्रदहन्ति *3d pers. pl. pres. (of the vb. वह 1st cl. par.)* Say, with प्र They call or declare.

प्रवर्त्तते *3d pers. sin. pres. of the vb.* रुत *1st class átm.* Be, with प्र, Act, be in active exercise, engage, busy, or occupy one's self.

प्रवर्त्तित *passive part. of वर्ति (causal of the verb रुत Be, with प्र)* Administered, dispensed; allowed to take its course, put into execution, enforced. -तः *nom. sin. m.*

प्रविचरति *3d pers. sin. pres. of the verb चर 1st cl. par.* Go, with वि and प्र Go, proceed.

प्रविश्यति *3d pers. sin. pres. of the verb विश्य 6th cl. par.* Enter, with प्र. -शन्ति *3d pers. pl.* -विश्यतु *3d person singular imp.* -विष्टु *pass. part.* -ष्टः *nom. sin. m.* -ष्टे *locative.* -ष्टाः *nom. pl.* -ष्टम् *nom. sin. n.* **प्रविश्य** *ind. pret. part.*

प्रवीणताम् *acc. sin. of -वीणता abs. s. f. (from प्रवीण adjective, Skilful, clever)* Proficiency, skill, cleverness.

प्रवीर *adj.* Bold, brave, valiant.

प्रवृत्त *pass. participle (of the vb. रुत Be, with prep. प्र)* Going on, begun. Ensued. Engaged, occupied, busy. -वृत्तः *nom. sin. m.* -वृत्ते *loc. m. or n.*

प्रवृत्तिः *nom. sin. of -वृत्ति s. f.* Prosecution, perseverance, attempt, enterprize, active effort. An engaging or proceeding in any business.

प्रवेश *sub. mas.* Entrance, ingress. Instruction. -शात् *abl. sin.* -श्च *loc. sin.*

प्रवेशित *pass. part. of वेशि (caus. of the verb विश्व) Enter, with prep. प्र)* Made to enter. -तः *nom. sin. m.*

प्रश्रजित *s. m.* An ascetic, a mendicant. -तः *nom. sin.*

प्रशस्ते *3d pers. sin. pres. pass. (of vb. शंख Praise, with प्र)* Is approved, praised, commended or celebrated. **प्रशस्ता** *pass. participle, Good, excellent, best.* -तम् *nom. sin. n.*

प्रशान्त *pass. part. (of the vb. शम Be quiet, with प्र)* Extinguished.

प्रशस्ति *3d pers. sin. pres. of the verb शास्त् 2d cl. par. Rule, govern, with प्र.*

प्रश्न *s. m.* A question, enquiry. -न्नेन *instru. sin.* -न्नेषु *loc. pl.*

प्रश्नू *s. m.* A fit time, season, occasion. Attachment.

प्रश्नम् *nom. sin. n. pass. part. (of the vb. शद् Sink, sit, with प्र)* Clear, bright, complacent, gracious. Pleased, delighted.

प्रश्नमुख *BAHUV.* Of a placid countenance, smiling, looking pleased. -मुखी *nom. sin. f.*

प्रशरः *nom. sin. of -शर् s. m.* Free course, room.

प्रशव *s. m.* A bringing forth, bearing; birth, production.

प्रशवनम् *nom. sin. of -वन् s. n.* A bringing forth, a bearing of children, fecundity.

प्रशादः *nom. sin. of प्रशाद् s. m.* Favour, kindness, approbation, graciousness, propitiousness, clearness, brightness, purity,

cleanliness. Food offered to a god. The leavings of the food of a superior. -शादेन *ins.* -शादात् *abl.* -शादे *loc.*

प्रशाददानम् *nom. sin. n. TATP.* A gift of favours.

प्रशादान्तरम् *nom. sin. n. TATP.* Another mark of favour.

प्रशादित *pass. part. of शादि (causal of the verb शद् with प्र)* Pleased, well-satisfied. -तेन *ins. sin. m.* **प्रशाद्य** *ind. pret. part.* Having appeased, pleased, or propitiated.

प्रशारित *pass. part. of शारि causal (of the verb शृ Go, with प्र Forth)* Extended, stretched forth. -शार्य *ind. pret. part.* Having extended.

प्रशिद्धु *pass. part. (of the vb. विधि Be perfect, with प्र)* Renowned.

प्रशिद्धुक्तियप्राप्तम् *acc. sin. n. BAHUV.* Consisting chiefly of renowned *Kshetriyas.*

प्रशिद्धि *s. f.* Notoriety. A current appellation, a popular style or title. -द्धिः *nom. sin.*

प्रशीदति *3d person sin. pres. (of the vb. शद् 1st class par. Sink, with प्र)* Grows calm; becomes appeased, favourable or gracious. -शीद् *2d pers. sin. imp.*

प्रसुप्त *passive part. (of the verb श्वप Sleep, with प्र)* Slept, asleep, fast asleep. Lodged. -सुप्तः *nom. sin. m.*

प्रसूतः *nom. sin. of प्रसूत s. m.* A son.

प्रसूता *nom. sin. f. pass. part. (of the vb. शृ Bring forth, with प्र)* Delivered, brought forth, bearing, bringing forth. Laying, or laid, eggs. Born, engendered.

प्रसृति *s. f.* A bringing forth, parturition; birth, production.

प्रसूर *s. m.* A stone, a rock. -रे *loc. sin.*

प्रस्ताव *s. m.* An occasional or introductory eulogium. A subject. The subject of conversation. An occasion, opportunity, season. -स्तावे *loc. sin.*

प्रस्तावसूम् *adj.* Suited to the occasion, appropriate, seasonable. -स्ताव् *acc. sin. n.*

प्रसृत *pass. participle (of the vb. प्रा)* Praise, with प्र) Ready, prepared. *s. n.* Under discussion, in hand, the present subject, the matter in hand. -तम् *nom. sin.* -सृत्य *ind. pret. part.* Having told or related.

प्रसृतयज्ञः *nom. sin. m.* BAHUV. Prepared for a sacrifice.

प्रसृवन्ति *3d pers. pl. pres. of the vb. प्रा* 2d cl. par. with प्र) Praise, panegyrize : also, propound, declare. -सृथते *3d pers. sin. pres. pass.*

प्रस्थापयति *3d person sin. pres. of स्थापि caus. of the vb. ठा* Stand, with प्र Despatch, dismiss, send away ; let go, allow to depart.

प्रस्थापयतु *3d pers. sin. imp.* -स्थापताम्

3d person singular imperative passive.

-स्थापितः *nom. sin. m. pass. part.* -स्थाप्य *ind. pret. part.*

प्रस्थित *passive part. (of the verb ठा)* Stand, with प्र) Set out, marched forth. -तः *nom. sin. m.*

प्रसृतः *3d pers. du. pres. of the vb. प्रा* 1st cl. par. Flow, stream, distil, with प्र Forth.

प्रसृष्टः *s. n.* A weapon.

प्रसर्त्य *fut. pass. parti. (of the vb. ठा Seize, with प्र)* To be struck. -पर्त्यम् *nom. sin. n.*

प्रसर्वेत् *3d pers. sin. pot. of इर्वि (caus. of the vb. इय Rejoice, with प्र)* He should cheer, gladden, inspirit, or encourage.

प्रसृग् *nom. sin. m. pres. part. of the vb. इय* 1st cl. par. Laugh, with प्र.

प्रसूर *sub. mas.* A stroke, blow, thump, wound. -सूरेष्व *ins. sin.*

प्रसित *pass. part. (of the vb. इह Send, with प्र)* Sent, despatched, commissioned. -तः *nom. sin. m.*

प्रसृमना: *nom. singular m.* BAHUVRÍHI, (comp. of प्रसृतु *pass. part.* Rejoiced, and मनस् *s. n.* The mind) Delighted at heart, exceedingly glad.

प्रसृतिः *3d pers. sin. pres. of the vb. इय* 4th cl. par. Rejoice, with प्र.

प्राक् *ind.* Formerly. Before, in front.

प्राकार *s. m.* A wall, a rampart. -रक्षा *gen. sin.* -राम् *acc. pl.*

प्राक्तन *adj.* Former, past, old, ancient.

प्राकृष्ण *s. n.* A court, a yard. -ष्णे *loc. sin.*

प्राच्छः *nom. sin. of प्राच्छ s. m.* A wise, clever, sensible man.

प्राणस्त्रेहकर् *agt.* A conspirator. -रा: *nom. pl. m. (from प्राण Life, त्रेह A cutting or destroying, and कर् A maker, or who makes).*

प्राणत्यागः *nom. sin. of -त्याग s. m. TATP.*

Abandonment of life, voluntary death, dying, suicide.

प्राप्तवाध *s. m.* TATP. Extreme peril or distress, fear of life. -ऐ loc. sin.

प्राप्तभूताम् *gen. plural m. or f. of -प्राप्त-* KWIP, Sentient, living (being).

प्राप्तरक्षार्थम् *ind.* TATP. For the preservation of life.

प्राप्ता: *nom. pl. of प्राप्त s. m.* The five vital airs or modes of inspiration and expiration collectively, the vital spirits, life. -षाम् acc. -ऐः instr. चेन्द्रः abl. -ऐषु locative. When not in composition used in the plural number.

प्राप्ताभिक *s. n.* Murder, assassination. -कम् acc. sin.

प्राप्तिः *adj.* Living, breathing. *s.m.* A living or sentient being, an animal, a living creature. -पिण्डा *ins. singular.* -पिणः *gen.* -पिणु *loc. pl.*

प्राप्तेश्वरः *nom. sin. s. m.* TATP. A husband (lord of life).

प्रातःकाल *s. m.* Morning-time. -से loc. sin.

प्रातर् *and before certain hard consonants, प्रातः: ind.* Early, betimes in the morning.

प्राहात् *3d pers. sin. 3d pret. of the vb. इा* Give, with प्र.

प्राप्तात्य *abs. sub. n.* Premiership, supremacy. Superiority. -व्यात् abl. sin.

प्राप्तर् *s. n.* A long and unshady road, a lonesome or tiresome path. -रे loc. sin.

प्राप्तरत्तुष्टप्तसे *loc. sin. n.* TATP. At the foot of three trees by the way-side.

प्राप्तः *nom. sin. m. of प्राप्त pass. part. (of the verb आप Obtain, with प्र)* Obtained, gained, gotten, caught, reached, overtaken, procured, met with, found, picked up. Become necessary, incumbent, or obligatory. **प्राप्तम्** *acc. sin. m. or nom. sin. n.* **प्राप्ता** *nom. sin. f.* -प्राप्तम् *acc. प्राप्ते loc. sin. n.* **प्राप्तानि** *nom. pl. n. also,* Luck, fortune.

प्राप्तकालः *nom. sin. m.* BAHUV. (He) who has reached his hour, whose fated time is arrived, fated. Having found an opportunity. Suited to the occasion, suitable, opportune. KARMADH. A proper time, a fitting season. -से loc. sin.

प्राप्तजीवनः *nom. sin. m.* BAHUV. Restored to life.

प्राप्तम् *nom. sin. m. fut. pass. part. (of the verb आप Obtain, with प्र)* To be obtained or found. -व्याप्ति *nom. pl. n.* **प्राप्त** *ind. pret. part.*

प्राप्तार्थप्राप्तम् *nom. sin. n.* TATP. A not securing of advantages gained.

प्राप्तावश्वरः *nom. singular m.* BAHUVRÍHI, Seasonable.

प्राप्ति *s. f.* Acquisition. **प्राप्तेः** *gen. sin.*

प्राप्तोमि *1st pers. sin. pres. of the vb. आप 5th cl. par.* Obtain, with प्र, Gain, obtain, acquire, procure, find, get, reach, meet with, fall into, incur. -प्रोति *3d pers. sin.*

प्राप्तुत *2d person plural imp.* -प्रुयात् *3d pers. sin. pot.* **प्राप्त** *ind. pret. participle.* In line 1169, this may be rendered, According to.

प्रायः *nom. sin. of प्राय् adj. used in composition, Like, resembling.*

प्रायश्चित्त *ind. Usually, commonly, for the most part. Exceedingly,*

प्रायश्चित्त *s. n. Expiation, penance, atonement. -तम् nom. sin.*

प्रायस् *ind. For the most part, frequently, generally, ordinarily, almost, largely, well nigh. Abundantly.*

प्रायेण *ins. sin. n. (of प्राय् adjective, Like, resembling) used adverbially, In like manner. For the most part.*

प्रार्थक *agt. A suitor.*

प्रार्थयन्ति *3d pers. pl. pres. of the verb अर्थ 10th cl. par. with प्र Ask, beg, pray, seek, solicit. प्रार्थितः nom. sin. m. pass. part.*

प्रार्थिता *nom. sin. m. of -र्थयित् agent, A wooer.*

प्रासाद *s. m. A palace. A temple. -सादे loc. sin.*

प्रियवाक्यहितम् *nom. sin. n. Accompanied by kind words. (प्रिय, वाक्, सहित.)*

प्राप् *3d pers. sin. 2d pret. (of the vb. ज् 2d cl. defective, Say, with प्र) He said. प्राप्तः 3d pers. pl.*

प्रिय *adjective, Beloved, dear, liked, agreeable. प्रियः nom. sin. m. -यान् acc. pl.*

प्रियैः *ins. pl. -या nom. singular f. -याम् accus. प्रिये vocative. -यासु locative pl.*

प्रियाणि *nom. pl. s. n. Kindness, love, favour. -यम् acc. sin. -येण ins.*

प्रियंवद् *agt. Sweetly speaking; a flatterer. -दा: nom. pl. m.*

प्रियम् *ind. Sweetly, kindly.*

प्रियवस्तु *KARMADH. A favorite subject or topic. -स्तुपु loc. pl.*

प्रियवादी *nom. sin. m. of -यवादिन् TATP. compounded of प्रिय Sweet, pleasant, and वादिन् agent from the verb बद Speak: Speaking, a speaker) Sweetly or kindly spoken; flattering, a flatterer. -यवादिनम् acc. sin. m. -यवादिनाम् gen. pl. m. -यवादिनी nom. sin. f.*

प्रियसंवास *s. m. TATP. The society of those loved. -सः nom. sin.*

प्रियसुइद् *nom. sin. m. KARM. A dear friend.*

प्रियाप्रियम् *acc. sin. n. of -याप्रिय DWAN. Agreeable and disagreeable: like and dislike. -याप्रिये loc.*

प्रियोपपत्तिः *nom. singular s. f. TATP. The society of a friend.*

प्रीत *pass. part. (of the vb. प्री) Beloved, dear. -तम् acc. sin. m.*

प्रीतिः *nom. sin. of प्रीति s. f. Pleasure, joy, gratification. Affection, love, harmony, kindness. A liking, a fondness for, a delighting in. Conciliation. -तिम् acc. sin. प्रीतये or प्रीतौ dat.*

प्रीतिविश्रभाजनम् *nom. sin. n. TATP. A repository of joy and confidence. (प्रीति विश्रभा, भाजन.)*

प्रेमविश्वासभूमि *s. f. TATP. An object of love and confidence. -भूमधः nom. pl.*

प्रेरणा *substantive. f. A sending. Order, direction. -रण्णा ins. sin.*

प्रेरित *passive part. (of the verb ईर Send, with प्र) Sent, directed.* -तः *nom. sin. m.*

प्रेषित: *nom. sin. m. Sent, despatched on an errand. (एषित is the passive part. of एषि caus. of the vb. इष Go, with प्र. This is an exception to the general rule of Sandhi. See Grammar, Rule 3, d.)* **प्रेषितवान्:** *nom. sin. m. of प्रेषितवत्, indef. past part.*

प्रेष्य *s. m. A servant, a menial.* **प्रेष्यः:** *nom. sin.*

प्रोक्ष *passive part. (of the verb वच Speak, with प्र) Said, declared, laid down as a rule.* -क्षम् *nom. sin. n.*

प्रोजिहतुम् *inf. of the vb. उजहू, with प्र Escape, avoid, shun.*

प्रोसारित *passive part. of सारि (caus. of the verb जू Go, with जत् and प्र) Relinquished, given up.*

प्रीढ़ *pass. part. (of the vb. वह Bear, with प्र) Full grown. See Grammar, Rule 3, c d.*

प्रीढयौवनाम् *acc. sin. f. BAHUV. In the prime of youth.*

प्रवृद्ध *s. m. A monkey, an ape.* -वृद्धैः *ins. pl.*

प्राप्तते *3d pers. sin. present passive (of प्राप्ति causal of the verb शु Swim) Is deluged or inundated.*

फ

फलखलन *s. n. TATP. A disappointing, a breaking or destroying of fruit or reward.* -नम् *nom. sin.*

फलति *3d person sin. pres. of the verb फल 1st class par. Produce, yield, or bear fruit.* **फलति** *3d pers. pl.*

फलम् *nom. or acc. sin. of फल s. n. Fruit, produce. Result, consequence, effect; reward, benefit.* **फलेन** *instr. -से nom. du. -सानि nom. or accusative plural.* **फलैः:** *ins.*

फलवती *nom. sin. f. of -सावत् adj. Fruitful, productive.*

फलितः *nom. sin. m. of -क्षित adj. Fruitful, successful.*

फलगु *adj. Weak, feeble.* **फलगु** *nom. sin. n.*

फुलत *passive part. (of the verb लु Make, with फुत् an imitative sound in puffing) Blown upon, breathed in.* -लतम् *acc. sin. n.*

फुला *pass. part. (of the vb. फुला) Blown, open, expanded (as a flower).*

फेन *s. m. Froth, foam.* **फेनः:** *nom. sin.*

ब

बणिक *nom. sin. of बणिज् s. m. A merchant, a trader.* **बणिजः:** *gen.*

बणिकपुत्रः: *nominative singular s. m. TATP. A merchant's son.* -पुत्रेण *ins.*

बणिकपुत्री *nom. sin. s. f. TATP. A merchant's daughter.*

बद्धः *nom. sin. m. pass. part. (of the vb. बन्ध Bind) Bound, tied, fastened, caught, held.* **बद्धा** *ind. pret. part. Having bound.*

बद्धाच्छसि: *nom. sin. m. BAHUV. With joined palms, with closed hands.*

बधम् *acc. singular of बध s. m. Slaughter, killing, murder.* -धात् *abl. sin.*

वधीयात् 3d pers. sin. pot. of the verb वध् 9th cl. par. Bind; also, punish, chastise.

वधः: nom. sin. m. of वध् fut. pass. part. (of the verb वध् Kill) To be killed, deserving of death. s. m. An animal destined for slaughter. वधस्य gen. sin.

वधते 3d pers. sin. pres. pass. of the vb. वध् Kill. -धन्ते 3d person plural pres. passive of the vb. वध् Bind, or of the vb. वध् Kill.

वधमुनि s. f. TATPURUSHA, A place of execution. -निम् acc. sin.

वधः: nom. sin. of वध् s. m. A tie, a knot.

वधकी sub. fem. An unchaste woman, a wanton. -कीम् acc. sin. -कानि ins.

वधनम् nom. or acc. sin. of वधन् s. n. A binding, tying, or confining; captivity, bondage, confinement. A bond, a cord. वधनात् abl. -न्ते loc. -नानि nom. pl.

वधुः: nom. sin. of वधुः sub. mas. A relation, kinsman, friend, connexion. वधून् acc. pl.

वधुभ्यः: dat. -न्तुषु loc.

वधुहीनः: nom. sin. m. TATP. Friendless, relationless.

वध्या nom. sin. s. f. A childless woman.

वधूत् 3d person sin. 2d pret. of the verb भू par. Be or become. वधूतुः 3d pers. pl.

वधाम् 3d pers. singular 2d pret. par. of the verb भ्रम Roam, make a tour.

वधर् s. m. A blockhead, fool, low fellow, wretch, usually in the vocative case.

वधदर्प s. m. TATP. Pride of strength. -दर्पात् abl. sin.

वधम् nom. or acc. sin. of वध् s. n. Strength, power, force. Physical strength. An army, forces. वधेन instru. वधात् ablative. By force, forcibly. वधानि acc. pl. वधैः ins. -धानाम् genitive. वधेषु loc.

वधवत् ind. Stoutly, lustily.

वधवान् nom. sin. m. of वधवत् adj. Strong, powerful. -धवता ins. sin. m.

वधव्यधनसकुशः: nom. sin. m. TATPURUSHA, Embarassed by disorder in his army.

वधात् abl. sin. used adverbially, Forcibly.

वधाधचः: nom. sin. s. m. TATP. Inspector of the forces, superintendant of the army.

वधानि nom. pl. n. of वध् adjec. Strong, powerful.

वधाबधम् acc. sin. s. n. DWAN. Strength and weakness.

वधि s. m. An oblation, a religious offering in general. वधिम् acc. sin.

वधिन् adj. Strong, powerful. वधी nom. sin. m. -धिना ins. sin. m.

वधिष्ठ superl. (of वध् adjective, Strong) Very strong, strongest. -ष्ठः nom. sin. m.

वधीयस् compar. (of वध् adjective, Strong) Stronger, more powerful. -यसा ins. sin. m.

वधीयस्त् abs. s. n. Superiority in strength. Mightiness, all - powerfulness, extreme efficacy. -यस्तात् abl. sin.

वधीवर्द्ध s. m. A bull, or an ox. -वर्द्धेन ins. sin.

वधोत्साहम् acc. sin. s. m. TATP. Ardour of the forces.

बहु *adj.* Much, many. Greatly. बहुमा
-*ins. sin. m. or n.* किं बहुमा What's (the
use) of much (talking)? बहुवः *nom.*
pl. m. बहुव् *acc.* -भिः *ins. pl. m. or n.*

बहुयहः *nom. sin. m.* BAHUV. Taking or
holding much.

बहुदृश्यन् *agt.* Who has seen much; a great
traveller. -दृश्या *nom. sin. m.*

बहुमान् *s. n.* Respect, reverence. A gift by
a superior to an inferior.

बहुरिपुः *nom. sin. m.* BAHUV. One who
has many foes.

बहुस् *adj.* Much, many, abundant. बहुसे
loc. sin. n. -सीभवनि *3d pers. pl. pres.*
CHWI, Become abundant, abound.

बहुविधि *adj.* Various, multiform, of many
sorts or ways. -धार्म् *acc. sin. f.*

बहुग्रन्थः *nom. sin. m.* BAHUV. One who
has many enemies.

बहुग्रस् *ind.* Abundantly, numerously, in
countless numbers.

बहुशुताः *nom. pl. m. of बहुशुत् BAHUV.*
Well-taught, learned, acquainted with the
Vedas.

बहू *nom. sin. f. of बहु adj.* Numerous.

बाणिज *s. m.* A merchant, a trader. -जः
nom. sin.

बाणिक्य *abs. sub. neu.* Trade. A trading
expedition. -ज्ञेन *ins. sin.*

बाधते *3d pers. sin. pres. of the vb.* बाध 1st
cl. atm. Resist, oppose; annoy, afflict, vex,
harass, torment.

बान्धवः *nom. sin. of बान्धव subs. mas.* A
friend, relation, kinsman. -न्धवाः *nom. pl.*
-न्धवान् *acc.*

बालः *nom. sin. of बाल s. m.* An infant,
a child; it usually means the young child,
under five years old, but is equally applicable
till sixteen years of age; a minor.
-लात् *abl.* बालस्य *gen.* -लानाम् *gen. pl.*
also, *adj.* Young.

बालकः *nom. sin. of -लक s. m.* A child,
a boy, an infant.

बालापत्य *s. n.* KARMADH. Young or infant
offspring or progeny. -पत्यानि *acc. pl.*

बालिङ्ग *adj.* Young, inexperienced. -जः
nom. sin. m.

बालुका *s. f.* Sand. -कासु *loc. pl.*

बाहृ *s. m.* The arm. बाहृ *nom. du.* -हुभ्याम्
ins. du.

बाहुस्य *abs. s. n. (from बहुस् adj. Abundant)*
Plenty, abundance, quantity. -हुस्यम् *nom.*
sin. -हुस्येन *ins.* बाहुस्यात् *abl.*

बिभर्ति *3d pers. sin. pres. of the vb.* भृ 3d
cl. par. Feed, nourish, cherish.

बिभेति *3d pers. sin. pres. of the vb.* भी 3d
cl. par. Fear, be afraid of.

बुद्धिः *nom. sin. of बुद्धि s. f.* The intellect,
understanding, wits, senses. Advice, ad-
monition. Idea, notion. बुद्धा *ins.* बुद्धे:
बुद्धौ *loc.* बुद्धयः *nom. pl.*

बुद्धिमान् *nom. sin. m. of बुद्धिमत् adj.*
Wise, intelligent. -द्धिमतः *genitive sin. m.*
-द्धिमताः *nom. pl. m.*

तुद्विशीणल *abs. s. n.* Senselessness, stupidity.

तुद्धा *ind. pret. part. (of the vb. तुध)* Having supposed.

तुधः *nom. sin. of तुध s. m.* A wise man, a sage. **तुधैः** *ins. pl.*

तुधते *3d pers. sin. pres. pass. of the vb. तुध* Understand, perceive.

तुभुक्षाद्याम् *loc. sin. of तुभुक्षा s. f.* A desire to eat, appetite, hunger (*from the desiderative form of the verb भुज Eat*).

तुभुक्षितः *nom. sin. m. (pass. part. of तुभुक्ष desid. form of the vb. भुज Eat, or an adj. derived from -भुक्षा s. f. Hunger, by affixing इत technically called इतष्)* Hungry, pinched with hunger.

बोद्धव्यम् *nom. sin. n. fut. pass. part. (of the vb. तुध Understand)* Necessary to be understood, to be considered.

बोध्य *fut. pass. part. (of the vb. तुध)* To be considered or understood. To be taught or awakened. **बोध्याः** *nom. pl. m.*

ब्रवीमि *1st pers. sin. pres. of the vb. ब्रू 2d cl. par. irregular and defective, Say, speak.*
ब्रवीषि *2d pers. ब्रवीति 3d pers.*

ब्रह्मचर्य *s. n.* The order, condition or rules of the *Brahmachári* or religious student.
-चर्येण *ins. sin.*

ब्रह्मचारी *nom. sin. of ब्रह्मचारिन् s. m.* The *Brahmachári* or religious student; the young *Brahman*, from the time of his investiture with the cord, to the period of his becoming a householder: it is also applied to a person who continues with his spiritual teacher, through life, studying

the *Vedas*, and observing the duties of the student; it is also given as a title to *Pándits* learned in the *Vedas*; to a class of ascetics; by the *Tantras*, it is assigned to persons whose chief virtue is the observance of continence; and it is assumed by many religious vagabonds (*from ब्रह्म the Veda, and चर् to go or follow*).

ब्रह्मपुर *s. n.* Name of a certain town or city (Theopolis).

ब्रह्मपुरात्यम् *nom. sin. n. BAHUV.* Named *Brahmapura*.

ब्रह्मस्त्या *s. f. TATP.* *Brahmanicide*, the killing or murder of a *Brahman*.

ब्रह्मरथः *agt.* The murderer or slayer of a *Brahman*. -रथ *nom. sin.*

ब्रह्मा *nom. sin. of ब्रह्मण् s. m. BRAHMÁ*, the first deity of the *Hindu* triad, and the operative creator of the world.

ब्रह्मारथे *loc. sin. of ब्रह्मारथः s. n. TATP.* A forest in which the *Vedas* are read and explained.

ब्राह्मणः *nom. sin. of ब्राह्मण s. m.* A man of the first *Hindu* tribe, a *Brahman*. -णम् *acc.* -णेण *ins.* -णस् *gen.* -णेभ्यः *dat. pl.* -णेषु *loc.*

ब्राह्मणी *s. f.* The wife of a *Brahman*.

ब्रुवन् *nom. sin. m. pres. part. of the verb ब्रू 2d cl. par.* Speak.

ब्रूषः *1st pers. du. pres. of the vb. ब्रू 2d cl. par.* Say, speak, declare. **ब्रूतः** *3d pers. du. ब्रूषि 2d pers. sin. imp.* ब्रूत् *2d person plural.*
ब्रूयात् *3d pers. sin. pot.* ब्रूते *3d pers. sin. pres. átm.*

भ

भक्त *passive part. (of the verb भज Serve)* Attached, devoted, loyal, faithful. **भक्तः** *nom. sin. m.* **भक्तम्** *accus.* **भक्तेन** *ins. also, s.* *n.* Boiled rice, food. **भक्तस्य** *gen. sin.*

भक्तिः *nom. singular of भक्ति s. f.* Service, worship, attachment, devotion. Loyalty, dutifulness.

भक्षक *agt. (from the vb. भक्ष Eat)* An eater.

भक्षणम् *nom. sin. of भक्षण s. n.* An eating.

भक्षयामि *1st pers. sin. pres. of the verb भक्ष* *10th class par.* Eat, devour. **भक्षयति** *3d pers. sin.* **भक्षय** *2d person singular imp.*

भक्षयन् *nom. sin. m. pres. part.* **भक्षयिता** *ind. pret. part.* Having devoured.

भक्षित *passive part. of the verb भक्ष Eat, devour.* -तः *nom. sin. m.* **भक्षितेन** *ins. sin. m.* **भक्षिताः** *nom. pl. m. s. n.* Food. **भक्षितव्य** *fut. pass. part.* -तव्यः *nom. singular m.* -तव्यम् *nom. sin. n.* -तव्यम् *inf.*

भक्षितश्चेष *s. m.* TATP. Orts, leavings.

भक्षितश्चेषादारः *nom. sin. s. m.* TATP. A meal of orts.

भक्ष्य *fut. pass. part. (of the vb. भक्ष Eat)* To be eaten; eatable, edible; meat, food. **भक्ष्यः** *nom. sin. m.* **भक्ष्याः** *nom. pl. m.*

भक्ष्यते *3d person sin. present passive (of the verb भक्ष)* Is eaten.

भक्ष्यभक्षकयोः DWANDWA, comp. of भक्ष्य Food, and **भक्षकयोः** gen. or loc. du. m. of भक्षक agt. An eater, or feeder.

भक्ष्यवस्तु *substantive n.* KARM. Eatables, victuals. -वस्तुनाम् *gen. pl.*

भगवान् *nom. singular m. of भगवत् adj.* Respectable, worshipful, adorable; hence the common appellation of a prince or a deity. His reverence, worship, holiness. **भगवत्तम्** *accusative.* -गवता *ins.* **भगवतः** *genitive.* -गवति *loc. sin. m. and voc. sin. of* -गवती *feminine.* **भगवत्या** *instrum. singular f.* -गवत्याः *gen.*

भरन् *pass. part. (of the verb भक्ष)* Broken, shattered, shivered, knocked to pieces, demolished, destroyed. **भरनः** *nom. sin. m.* **भरनम्** *nominative sin. n.* -उनाणि *nom. pl. n.*

भरनजानुः *nom. sin. m.* BAHUV. Broken-kneed.

भरनभाष्टः *nom. sin. m.* BAHUVRÍHI, Who broke the pots (and pans).

भरनाशः *nom. sin. m. of* -उनाश *BAHUV.* Disappointed. (**भरन** Broken, and **आशा** Hope.)

भरनोद्धमः *nom. sin. m.* BAHUV. Foiled, baffled in his endeavours.

भर्त्ता *ind. pret. participle (of the verb भक्ष)* Having broken into.

भ्रष्टः *s. m.* A breaking, a fracture, demolition, destruction. Defeat, rout. **भ्रष्टः** *nom. sin. -ष्टम् acc. भ्रष्टे loc.*

भ्रष्टकर *agent,* Breaking; a breaker, an infringer. -कराण् *acc. pl. m.*

भ्रूरम् *nom. sin. n. of* -ूर *adj.* Fragile, brittle, evanescent; transient, of short duration. -ूरे *loc. sin. m.*

भज 2d pers. sin. imp. of the vb. भज 1st cl. par. Worship, court, cherish, seek. -जते 3d pers. sin. pres. átm. Favour, esteem, court, regard with kindness, love, embrace, caress.

भृत्यारक s. m. The sun. A deity, a god. -कः nom. sin.

भृत्यारकवारे loc. singular of -रकवार s. n. TATP. (from भृत्यारक The sun, and वार A day of the week) Sunday.

भृत्यारक compar. (of भृत् adj. Good) Better. Happier, more prosperous.

भृतम् nom. or acc. sin. n. of भृत् adjective, Lucky, auspicious, well, good. Excellent, best. Pure, virtuous, pious. Happy. भृत् voc. sin. m. O good fellow, O worthy sir, O honest friend. s. Happiness, prosperity, fortune. ind. Well, right, happy. -द्राणि acc. pl. n.

भयङ्करः nom. sin. m. of -ङ्कर् agt. Fear-inspiring, formidable, terrible.

भयप्रतीकार sub. mas. TATPURUSHA, The removal of fear. -रम् acc. sin.

भयम् nom. or acc. sin. of भय s. n. Fear, alarm, dread. Danger. -येन ins. -यात् abl. भयस्त् gen.

भयस्तानशतानि nom. pl. n. TATP. Hundreds of occasions of fear. (भय, स्तान, शत.)

भयहेतुः nom. sin. of -यहेतु subs. mas. TATP. A cause of alarm. -हेतुम् acc.

भयात्तः nom. singular m. TATP. Alarmed, terrified.

भयोच्चरम् nom. sin. n. BAHUV. Attended with or succeeded by fear. (भय, उच्चर.)

भयोपशम s. m. TATP. The allaying of fear.

भर 2d pers. sin. imp. of the vb. भू 1st cl. par. Support, cherish, feed, nourish.

भर s. m. A load, burden, weight. -रस्ता gen. sin. भरं कुर्वन् nom. sin. m. pres. part. Resting (lit. making) his weight.

भरण s. n. A nourishing, a pampering.

भर्ता nom. sin. of भर्तृ agt. m. (from भू) A husband. A lord, a master. A mate. -र्त्तारम् acc. भर्तुः gen.

भर्तृभक्त TATP. Devoted to one's lord. -भक्ताः nom. pl. m.

भृष्ट s. m. A bear. भृष्टैः ins. pl.

भव s. m. A state of being. The world.

भवत् (a form of address more respectful than तम् Thou) Your highness, honour, worship, holiness. भवान् nom. sin. m. -वता instru. भवतः genitive. -वद्धाम् ins. dual. -वतोः genitive. -वतः nom. plural. -वक्षिः instrum. भवत्तः abl. -वताम् gen.

भवत्पुत्रान् acc. pl. m. TATP. Your Majesty's sons.

भवद्दन्यः nom. sin. m. TATP. (comp. of भवत् You, and अन्यः Other) Other than you.

भवद्वचनम् nom. sin. n. TATP. Your speech.

भवामि 1st pers. sin. pres. of the vb. भू 1st class par. Be, become. भवति 3d person.

भवन्ति 3d person plural. भविष्यामि

1st pers. sin. 2d fut. -विष्यसि 2d person.

-म्भति 3d pers. -म्भन्ति 3d pers. plural. भव-

2d pers. singular imp. भवतु **3d pers.** Be it so, agreed. Well. Let it be, let it pass. Be that as it may. **भवेत् 3d pers.** sin. pot.

भवित्वम् nom. sin. n. of -वित्वा fut. pass. part. of the vb. भू Become, used impersonally in construction with a noun in the instrumental case; as, मया भवित्वम्. By me, to be become. i. e. I shall, will, or must, become.

भविष्यत् part. 2d fut. par. (of the vb. भू) What is to be, what will be, future.

भस्त्रा nom. sin. s. f. A bellows, a large hide with valves, and a clay nozzle, which is used for this purpose.

भस्त्रय s. m. TATP. A heap of ashes. -चये loc. sin.

भस्त्रम् s. n. Ashes. **भस्त्र nom. sin.**

भागीरथी s. f. The river Ganges, a patronymic of भगीरथ Bhagiratha, a pious king whose austerities brought this sacred stream from heaven.

भाग्यम् nom. or acc. sin. of भाग्य sub. n. Luck, fortune. Good luck, good fortune. -ज्येन ins.

भाजनम् nom. sin. of भाजन s. n. A vessel, a vase. -जने loc.

भाष्ट्र s. n. Any vessel, pot, cup, plate, pail, &c. A vat. A bale or pack (of goods or merchandize). **भाष्ट्रम् acc. sin. -ष्ट्रात् ablative.** भाष्ट्रे locative. -ष्ट्राणि nom. pl. Pots of earthenware.

भारः nom. sin. of भार s. m. A weight, a burden.

भारवाही nom. sin. m. (of भार and वाहिन् agt. of the vb. वह Carry) A porter, a burden-bearer.

भार्या nom. singular of भार्या s. f. A wife, espoused according to the ritual of the Vedas. -र्याम् acc. -र्यया ins. -र्यासु loc. pl.

भावः nom. sin. of भाव s. m. Nature, disposition, mind, soul, temper, temperament, a prevailing state or affection of mind. State, condition. **भावेन ins. -वस्त्र gen.**

भावे loc. भावाः nom. pl.

भावयेत् 3d pers. sin. pot. of the vb. भू 10th cl. par. Think, consider, estimate, esteem.

भावि nom. sin. n. of भाविन् agt. (of the vb. भू Become) Future, what will be, predestined. **भाविः nom. pl. m.**

भाषण s. n. Speech. -णेन ins. sin.

भाषते 3d pers. sin. pres. of the vb. भाष 1st cl. átm. Speak. **-वित्वम् nom. or acc. sin. n. pass. part.** Spoken. s. n. A word, speech.

भास्कर s. m. The sun. -रे loc. sin.

भिजाक्षम् acc. sin. of -क्षाक्ष s. n. TATP. Food obtained as alms. (from भिजा s. f. Alms, and क्षम् s. n. Food)

भिजापाचम् acc. sin. of -क्षापाच s. n. TATP. A beggar's bowl, an alms-dish.

भिजाश्विलम् nominative singular abstract sub. neu. (from -क्षाश्विन् agent, An alms-eater) Mendicancy, a subsisting on alms (क्षाश्विन् is agt. of the vb. क्षम् Eat).

भिजु s. m. A beggar. **भिजुम् acc. sin.**

भिचुक *s. m.* A beggar. **भिचुकः** *nom. sin.*

भिद्यते *3d pers. sin. pres. pass. (of vb. भिद् Break)* Is broken or burst; is divulged. **भिद्यते** *3d pers. sin. pot.*

भिनन्ति *3d pers. sin. pres. of the vb. भिद् 7th cl. par.* Break, split, pierce, break down. **-स्थात्** *3d pers. sin. pot.*

भिक्षः *nom. sin. m. of भिक्षा pass. part. (of the vb. भिद् Pierce, break)* Pierced, burst, broken, split, divided. **-स्थाम्** *nom. sin. n.*

भिषज् *s. m.* A physician. **-आम्** *gen. pl.*

भीत *pass. part. (of the vb. भी Fear)* Afraid, alarmed, placed in jeopardy.

भीतपरिचाणवस्त्रपालभ्यपच्छितः *nom. sin. m. TATP.* Skilful in finding fault with the means of preserving (him or those) placed in danger.

भीत्या *ins. sin. of भीति s. f.* Fear, alarm, apprehension, dread.

भीरः *nom. sin. m. of भीर् adj.* Timid, afraid. **भीरोः** *gen. sin. s. m.* A coward.

भीरक *adj.* Timid.

भीरजनः *nom. sin. m. BAHUV.* One whose followers are cowards.

भीरता *nom. sin. abs. s. f. (from भीर् adj. Timid)* Fear, timidity.

भीरत्वं *abs. s. n.* Timidity. **-तम्** *nom. sin.*

भीरमय *adj.* Terrific, frightful. **-मथयोः** *gen. du. m.*

भीरयोद्धूम् *nom. singular n. BAHUVRÍHI,* (Garrisoned) by dastardly soldiers.

भीषण *adj.* Terrific, formidable. **-स्थम्** *nom. sin. n.*

भूते *3d pers. sin. pres. of the vb. भूत् 7th cl. atm.* Eat; enjoy, use.

भूत् *s. m.* The arm. **भूतान्तरम्** *ind.* Within the arms or embrace.

भूजगी *s. f.* A female serpent.

भूजङ्गः *s. m.* A snake, a serpent. **-ङ्गाः** *nom. pl.* **-ङ्गैः** *ins.* **-ङ्गानाम्** *gen.*

भूज्यते *3d pers. sin. pres. pass. of the vb. भूत्* Enjoy.

भूवन *s. n.* The world.

भूः *nom. singular of भूत् s. f.* The earth, the ground. Land. **भूति** *loc.* **भूवाम्** *gen. pl.*

भूतः *nom. sin. m. of भूत् pass. part. (of the verb भू Become)* Become, been. **भूताः** *nom. pl. m.*

भूतजय *s. m. KARM.* A recent victory.

भूतदया *nom. sin. s. f. TATP.* Compassion or tenderness to all creatures.

भूतलम् *acc. sin. of -तल s. n. TATP.* The earth, the face of the earth, the surface of the ground. **भूतले** *loc.*

भूतानाम् *gen. plural of भूत s. n.* A living being, a creature. **भूतेषु** *loc. pl.*

भूतिम् *acc. sin. of भूति s. f.* Prosperity, success, wealth. Power, dignity.

भूत्वा *ind. pret. part. (of the verb भू)* Having become.

भूपतिः *nom. singular of भूपति subs. mas. TATP.* A king, a monarch. **-पतिम्** *acc.*

भूपते: *gen. भूपतौ loc. भूपते voc.*

भूपाल *s. m.* A king, a sovereign. -**सः**: *nom. sin.* -**सस्त्र gen.** -**स्योः**: *genitive du.* -**सा:** *nom. pl.*

भूप्रदान *s. n.* TATP. The gift of land. -**सम् acc. sin.**

भूमि: *nom. sin. of भूमि s. f.* The earth, soil. Place, scite, ground. Territory. **भूमिम् acc. भूमी loc. sin.**

भूमिप *s. m.* A king. -**पः**: *nom. sin.*

भूमिपति *s. m.* A king. -**तिः**: *nom. sin.*

भूमेकदेश *s. m.* TATPURUSHA, A portion of territory. -**देशे**: *ins. sin.*

भूषात् *3d pers. singular bened. par. of the verb भू* Be.

भूरि *adj.* Many, much.

भूरिवृष्टि *s. f.* KARM. Excessive rain.

भूषण *s. n.* An ornament. -**सम् nom. sin. षैः ins. pl.**

भूषितः *nom. sin. m. of भूषित pass. part. (of the vb. भूष Adorn)* Adorned, ornamented, decorated. -**षिता nom. sin. f.**

भृष्ट *sub. mas.* A large black bee, a humble bee. -**ष्टौः**: *ins. pl.*

भृति *sub. fem.* Wages, hire. Nourishment, maintenance. -**ती loc. sin.**

भृत्य *s. m.* A servant. A minister. -**त्यः**: *nom. sin.* -**त्यस्त्र genitive.** भृत्ये *locative.* -**त्याः nom. plural.** भृत्यैः *ins. -त्यानाम् genitive.*

भृत्यत्व *abs. sub. n.* A servile condition, servitude. -**तम् nom. sin.**

भृशम् *ind.* Much, exceedingly.

भेकः *nom. sin. of भेक s. m.* A frog.

भेतव्यम् *nom. sin. n. of -तव्य fut. pass. part. (of the vb. भी Fear)* To be dreaded, or apprehended. One ought to be afraid. Fear is to be entertained.

भेद *s. m.* A breaking. A breach, rupture, separation. Disunion, disagreement. A sowing of dissensions. Defeat. **भेदः nom. sin. -दम् acc. -देन ins.**

भेदकर *agt.* Separating, disuniting, causing a dissension or split. -**करः nom. sin. m.**

भेदयितुम् *inf. of भेदि caus. of the vb. भिद् Break, in the sense of the simple verb, to be rendered passively by reason of अस्त्वः*

भेद्यः *nom. sin. m. of भेद्य fut. pass. part. (of the vb. भिद् Break)* To be broken, frangible.

भेषजम् *nom. sin. s. n.* A drug, medicine, physic.

भैरवः *nom. sin. m. of भैरव adj.* Formidable, horrible, terrific. *s. m.* A name of SIVA.

भैषज्यम् *acc. sin. s. n.* A drug, a medicine.

भैष्णीः *2d pers. sin. 3d pret. par. of the vb. भी Fear, after मा, as मा भैष्णीः* Fear not.

भोक्ता *nom. sin. m. of भोक्तु agt. (from the verb भुज Eat)* An eater.

भोक्तुम् *inf. (of the vb. भुज)* To suffer, to endure.

भोग *s. m.* Enjoyment, pleasure. **भोगः nom. sin. -गस्त्र gen. भोगे loc.**

भोजनम् *nom. sin. of भोजन s. n.* Food, victuals. A meal, a dinner. The act of eating. -**जने loc. -जनानि nom. pl.**

भोजनविशेषः: *ins. plural m. TATP.* With choicest food, dainties or delicacies.

भोजनव्ययम्: *acc. sin. n. TATP.* Straitened for food.

भोजनाधिकार: *sub. mas. TATPURUSHA*, Superintendance of the provisions, the commissariat. -रे *loc. sin.*

भोजयामि *1st pers. sin. pres. of भोजि (caus. of the vb. भुज Eat) I feed, I cause to eat, I feast.*

भोज्यम्: *nom. sin. n. fut. pass. part. (of the verb भुज Eat) To be eaten. Food; a feast, a store of provisions, eatables.*

भो **भोय**: *interj. Ho! hark ye!*

भोस्: *ind. A vocative particle of respect. Ho!*

भ्रम: *s. m. A mistake. -भ्रम् acc. sin.*

भ्रमण: *s. n. A roaming, a travelling, a tour.*

भ्रमन्: *nom. singular mas. pres. part. par. 1st cl. Roaming, roving, prowling, wandering, sauntering about. -मद्धिः ins. pl. m.*

भ्रष्ट: *pass. part. (of the vb. भ्रंश्य Fall) Fallen, strayed, lost. -ष्टः nom. sin. m.*

भ्राता: *nom. sin. of -हृ s. m. A brother. -तः vocative.*

भ्रात्यन्: *nom. sin. m. pres. part. (of vb. भ्रम 4th cl. par. lengthening its vowel in the conjugational tenses) Roaming, rambling, sauntering, or strolling about.*

भू: *s. f. An eye-brow. -चापाद्युष्मुक्ताः nom. pl. m. Drawn and discharged from the bow of the eyebrow (an epithet of दृष्टिवाणः)*

म

मकरकेतोः: *gen. singular of मकरकेतु s. m. KÁMA, the Hindu Cupid (from मकर A marine monster, and केतु An emblem; being painted on KÁMA's banner).*

मगध: *s. m. Name of a country, South Behár.*

मग्नः: *nom. sin. m. of मग्न pass. part. (of the vb. मग्नि Dive) Sunk, immersed, plunged.*

मञ्जरी: *s. f. A flower-stalk. A shoot, a sprout. मञ्जर्या ins. sin.*

मणिः: *nom. sin. of मणि s. m. A jewel, a gem. मणिम् accusative. मणिना ins. मणेः genitive.*

मण्डपिक: *s. m. A shed. -कात् abl. sin.*

मण्डपिका: *s. f. A shed. -कात्याम् loc. sin.*

मण्डल: *s. m. or n. A ring, a circle. -स्त्रम् acc. sin.*

मण्डली: *s. f. An assemblage, a multitude.*

मण्डुक: *s. m. A frog. -केन ins. sin. -काः nom. pl. -कान् accusative. कानाम् gen.*

मत्: *for अस्मद् in forming the first member of a TATP. compound, My, mine, our.*

मत: *passive part. (of the verb. मन Think) Esteemed, deemed, considered. Approved.*

मतः: *nom. sin. m. s. n. An opinion. मतम् nom. sin.*

मतिः: *nom. sin. of मति s. f. The mind. The wits. Thought, opinion, sentiment; resolution. मतौ loc. sin.*

मतिप्रकर्षः: *nom. sin. s. m. TATP. A master stroke of policy, a happy thought.*

मतिमान् nom. sin. m. of मतिमत् adjective, Intelligent, clever, sensible, wise. -मताम् gen. pl. m.

मतिहीन TATP. Stupid, ignorant, witless. जः nom. sin. m.

मत्त pass. part. (of the vb. मह् Rejoice) Furious, mad. Intoxicated. s.m. A furious elephant, or one in rut. A madman.

मत्वा ind. pret. part. (of the vb. मन् Think) Having thought; fancying, supposing.

मत्स्य s. m. A fish. मत्स्येन ins. sin. -त्स्यः nom. pl. -त्स्यान् acc. -त्स्यैः ins.

महः nom. singular s. m. Pride, arrogance, presumption. Rashness. Joy, delight. Passion, desire, ruttishness. -दम् acc. sin.

महर्थः nom. sin. s. m. TATP. My purpose.

महान्धि TATP. Blind with pride or passion; arrogant, dissolute, &c. -दान्धस्य gen. sin. m.

महीय adj. My, mine, my own. -यः nom. sin. m. -या: nom. pl. m.

महोत्कटः nom. sin. m. TATP. Arrogant, haughty. Furious, mad.

महोङ्गत TATP. Arrogant, drunk with pride (from मह् and ऊङ्गत् Struck, overcome). -त्स्य gen. sin. m.

महेष s. n. TATP. My body. -देष्टेन ins. sin.

महिष adjective, Like me, of my sort or fashion. -धाः nom. pl. m.

मधु nom. sin. of मधु s. n. Honey.

मधुमय adjective, Made of honey, sweet, honied. -मध्यः nom. sin. m.

मधुरम् nom. sin. n. of मधुर adj. Sweet, honied. -धुरा nominative sin. f. मधुरे nom. dual n. -धुरैः ins. pl. n.

मध्यारी nom. sin. m. comp. of मध्य Midst, among, and चारिन् agt. of the verb चर्) Going; who goes.

मध्यम् acc. sin. of मध्य s. n. The middle, midst, centre. In, within, among. मध्ये locative.

मध्यस्य adjective, Indifferent, neutral, impartial. -स्ये loc. sin. m.

मनः nom. or acc. sin. of मनस् sub. neu. The mind, heart, or feelings. -मना ins. -मनः gen. -मन्यि loc.

मनस्यापम् acc. sin. of -स्याप s. m. TATP. Mental pain.

मनस्त्री nom. sin. m. of -स्त्रियन् adjective, Intelligent, intellectual. Endued with fine feelings or sensibility. मनस्त्रियः gen.

मनाक् ind. Ever so little.

मनीषिणः nom. pl. of मनीषिन् m. A Pandit, learned Brahman, or teacher. -मीषिभिः ins. pl.

मनुष्य s. m. A man. -यः nom. sin. -यम् accusative. -यस्य genitive. -यान् acc. pl. -यैः instrum. -याणाम् gen.

मनुष्याति s.f. The human race. -तो loc. sin.

मनोगतम् nom. sin. s. n. TATP. Thoughts, feelings; whatever has gone, or is passing in the mind.

मनोङ्गतःस्य s. n. TATP. Heart-ache, pain to the feelings. -स्यम् acc. sin.

मनोरथान् *acc. pl. of मनोरथ* *sub. mas.*
TATP. A wish. -रथैः *ins.*

मनोखौस्त्र *sub. neu. TATP.* Fancy, caprice, whim. -खौस्त्रात् *abl. sin.*

मनोवाचित् *s. n. TATPURUSHA,* Heart's-wish, the mind's desire. -तम् *acc. sin.*

मनोहरा: *nom. pl. m. (from मनस् The mind, and हर agent, Seizing) Beautiful, lovely, pleasing, captivating, ravishing.*

मन्त्रय *fut. pass. part. (of the vb. मन Think) To be thought, imagined, supposed, deemed. Conceivable, imaginable. -यः *nom. sin. m. -यम् nom. sin. n.**

मन्त्र *s. m. A mystical verse, incantation, spell, or charm. Secret consultation, private advice, counsel. मन्त्रः *nom. sin. मन्त्रेण ins. मन्त्रेषु loc. pl.**

मन्त्रकार्य *sub. neu. TATP.* The subject of consultation. -कार्यम् *acc. sin.*

मन्त्रफल *s. n. TATP.* Fruit, effect, or consequence of counsel. -लम् *acc. sin.*

मन्त्रभेद *s. m. TATP.* Breach of counsel. A betraying or divulging of secret counsel. -दे *loc. sin.*

मन्त्रयत् *pres. participle of the verb मन्त्र इ 10th cl. par.* Consult, discourse privately together. **मन्त्रयन्तीम्** *acc. sin. f.*

मन्त्रयेत् *3d pers. sin. pot. of the verb मन्त्र इ 10th class. atm.* Consult together, hold a council. **मन्त्रयितुम्** *inf. मन्त्रयिता* *ind. pret. part.*

मन्त्रिल *abs. s. n.* The ministership, the office of prime-minister. **मन्त्रिलम्** *nom. sin.*

मन्त्रिन् *s. m. A counsellor, or adviser; a king's counsellor or minister. मन्त्री *nom. singular. मन्त्रिहम् accusative. -णा instru. -णः genitive. मन्त्रिषि locative. मन्त्रिन् voc. मन्त्रिभिः ins. pl. -ग्निहाम् genitive.**

मन्त्र *adj. Slow, tardy.*

मन्त्राभिधानः *nom. sin. m. BAHUVRÍHI, Named Manthara. (मन्त्र and अभिधान s. n. A name).*

मन्त्र *adj. Slow, sluggish, dull. Ill, bad.*

मन्त्रं मन्त्रम् *ind. Slow, slowly, i. e. very slowly, softly, or feebly.*

मन्त्रगतिः *nom. sin. m. BAHUV.* Of slow motion, sluggish.

मन्त्रभागः *nom. sin. m. BAHUV.* Ill-fated, unfortunate, hapless, luckless, wretched, unhappy.

मन्त्रभाग्य BAHUV. Ill-fated, unfortunate, unlucky. An ill-fated wretch. -यः *nom. sin. m. -यस्य gen.*

मन्त्रमति BAHUVRÍHI, Dull-minded, slow-witted. -तिः *nom. sin. m. -तीमाम् gen. pl.*

मन्त्रर *s. m. Name of a celebrated mountain.*

मन्त्रविसर्पः *nom. sin. s. m. BAHUV.* (Slow-glide) Name of a serpent.

मन्त्रादर BAHUV. Remiss, slack, neglectful, inattentive. -रः *nom. sin. -राः nom. pl.*

मन्दिर *subs. mas.* A house. A temple. A town. **मन्दिरे** *loc. sin.*

मन्दांशार्थी *nom. sin. m. agt.* Waiting for my flesh. (मत् मांश अर्थिन्)

मन्यात् *pres. part. (of the vb. मन् 4th cl. atm.)* Thinking, considering, meditating.
-तः: *nom. sin. m.*

मन्ये *1st pers. sin. pres. of the vb. मन् 4th cl. atm.* Think, esteem, fancy, imagine, suppose, trow, ween; mind, heed, consider, regard. **मन्यते** *2d pers. मन्यते 3d pers. मन्यते 3d pers. pl.*

मन् *gen. singular (of अस्त् pers. pron. I)* Of me, my.

मन्या *ins. sin. (of अस्त् pers. pron. I)* By me.

मधूर् *s. m.* A peacock. -रः: *nom. sin.* -रस्तः *gen.* -रातः *nominative pl.* -राणाम् *gen.*

मरणम् *nom. or acc. sin. of मरण् s. n.* Dying; death. **मरणात्** *ablative. मरणे* locative.

मरण्याधिशोकानाम् *gen. pl. m. DWAN.* Of death, sickness, or sorrow.

मरीचिमालिनि *loc. sin. of -मालिन् s. m.* The sun (*from मरीचि s. f.* Light, and *मालिन्* Wearing, or who wears, a chaplet).

मर् *s. m.* A region or soil destitute of water; sand, a desert.

मरस्त्वा *s. n. TATP.* A desert, a dry or arid spot. -स्ते *loc. sin.*

मरस्त्वाम् *loc. singular of मरस्त्वासी s. f. TATP.* A desert, a dry and desert tract.

मर्कट् *s. m.* A monkey, an ape. -टा: *nom. pl.*

मर्त्याम् *nom. sin. n. of मर्त्यव् fut. pass. participle (of the vb. मृ Die)* Necessary to die.

मर्त्य *s. m.* A mortal. **मर्त्यानाम्** *gen. pl.*

मर्दन् *s. n.* A bruising, battering, grinding. Anything that crushes, as a stone rolled from the summit of a steep. -नीः *ins. pl.*

महित् *passive participle (of the vb. मृद्)* Rubbed. -तः: *nom. sin. m.*

मर्दन् *agt.* Heart-knowing; wise. -ज्ञातः: *nom. pl. m.*

मर्दन् *s. n.* A vital organ, the vitals. The heart. Secret meaning or purpose; a secret, any thing hidden or recondite. **मर्दन्** *acc. sin.* **मर्दाणि** *acc. pl.*

मर्दभेदिन् *agt.* Heart-piercing; whatever pierces the vitals, or penetrates the innermost recesses of the soul. -ज्ञाम् *gen. pl.*

मर्यादा *s. f.* Continuance in the right way, propriety of conduct, steadiness, rectitude.

मर्षयेत् *3d pers. singular pot. of the vb. मृष् 10th cl. par.* Bear patiently.

मरु *s. n.* Dirt, filth. Excretion of the body; as, serum, semen, blood, marrow, urine, feces, earwax, nails, phlegm, tears, rheum, and sweat.

मरुय *s. m.* A mountain or mountainous range, from which the best sandal-wood is brought, answering to the western *Ghāts*, in the peninsula of *India*. *Malabar*.

मलिनः *nom. pl. f. of मलिन् adj.* Dirty, foul, soiled, tarnished. Beclouded (as the intellect). **मलिनम्** *nom. or acc. sin. n.*

मलीमस् *adj.* Dirty, smutty, collied. -सम्: *nom. sin. n.*

मसकः *nom. sin. of मसक् s. m.* A gnat.

मसक् *s. m. or n.* The head.

महत् *nom. or acc. singular n. of महत् adj. Great, mighty.* **महता** *ins. sin. m. or n. महति loc. sin. m. or n.* -**हातः** *nom. plural m. -हतिः ins. pl. m. or n. -हताम् gen. plural m. महती nom. sin. f.*

महत्त्व *abs. s. n. Greatness.* **महत्त्वस्त्र** *gen. sin. महदात्रयः nom. sin. m. TATPURUSHĀ, The protection of the great, a fleeing to the great for refuge.*

महा *is the form which the adjective महत् Great assumes as the first member of a KARMADHÁRAYA or a BAHUVRÍHI compound; as, महापण्डित A great Pandit, महाधन Very rich.*

महाकुल *s. n. KARM. A great family.*

महाखातम् *acc. sin. n. BAHUV. Having a large fosse, trench, ditch, or moat.*

महातपा: *nom. sin. m. BAHUVRÍHI, Very austere. Name of a certain hermit.*

महात्मनः *gen. singular m. of महात्मन् BAHUVRÍHI, Lofty-minded, magnanimous.*

महात्मनि *loc. -त्मनाम् gen. pl.*

महाधनः *nom. sin. m. BAHUV. Very rich.*

महान् *nom. sin. m. of महत् adj. Great.*

महानुभावः *nom. sin. m. BAHUV. Of a great mind. s. m. A gentleman.*

महापङ्के *loc. sin. m. KARMADH. In a great quagmire.*

महापण्डितः *nom. sin. m. KARMADH. A great Pandit or philosopher.*

महापातक *s. n. KARM. A heinous crime.*

महाप्रतापः *nom. sin. m. BAHUV. Dignified, majestic, puissant.*

महाप्रदानम् *acc. sin. n. KARM. A great gift.*

महाबलः *nom. sin. m. BAHUV. Of great strength, very powerful.*

महामन्त्रिन् *s. m. KARM. A great statesman or politician. A prime-minister. -णः ins. sin. -णः gen.*

महारथा: *nom. pl. m. BAHUV. Great in undertakings or enterprizes.*

महाशयः *nom. sin. m. BAHUV. Magnanimous, liberal, munificent, open, unsuspicious. s. m. A gentleman.*

महासत्त्वः *nom. sin. m. BAHUVRÍHI, Good, virtuous, just.*

महापिंडि *nom. sin. s. f. KARM. Great result or success.*

महाशि *sub. masculine, KARMADH. A great serpent. महाशिशवनम् nom. sin. n. TATP. A sleep on the great serpent. (At intervals of the minor destruction of the world, Vishnu is represented as reposing himself upon the serpent Sesha, amidst the waters by which the earth is overspread. He also takes a nap of four month's duration, from the 11th of Ashárh to the 11th of Kártik, or about the middle of June to the middle of October, or from the time the periodical rains usually commence, till their termination.*

महिमन् *abs. s. n. Greatness. महिमा nom. singular.*

महिला *nom. sin. s. f. A woman. A female.*

महिषः nom. sin. of महिष s. m. A buffalo.
मही s. f. The earth.
महिधर s. m. A mountain.
महीपति s. m. (Lord of earth) A king. -ते: gen. sin. -ते voc.
महीपाल s. m. (Earth-protector) A king. -लः nom. sin.
महीभर्तुः s. m. A king. -भर्तुः gen. sin.
महीभुजः s. m. A king. -भुजः gen. sin.
महीभृत् s. m. A king. -भृता ins. sin. -भृताम् gen. pl.
महोदधि sub. mas. KARMADH. The mighty receptacle of waters, the ocean. -धिः nom. sin. -धेः gen. -धौ loc.
महोदय BAHUV. Of great prosperity, light, or splendour; glorious. -दयाः nom. pl. m.
महोवधम् nom. sin. s. n. KARM. A great or sovereign remedy.
मा ind. No, not. *A particle of forbidding or dissuading, used before the 2d pers. of the imperative, and frequently before the 3d preterite, usually causing the initial अ of this tense to be dropped.*
मांसम् nom. or acc. sin. of मांस sub. neu. Flesh. मांसानि nominative pl. मांसैः ins. मांसदृश्यः nom. pl. m. of मांसदृशि BAHUV. Fond of flesh.
मांसाहार s. m. TATP. Animal food.
मातृः s. m. An elephant. -त्रः nom. sin.
माता nom. sin. of मात्र s. f. A mother. मात्रा ins. मातुः genitive. मातरि loc.

मातपिद्वज्ञाताभ्यासः TATP. comp. of मात्र crude. A mother, पित्र cr. A father, and द्रष्टाभ्यासः nom. sin. m. Trained, exercised.
मातृवत् ind. Like a mother.
मात्र adj. Only, solely, merely, such and nothing else. मात्रम् s. n. The whole, the entire thing or class of things. मात्रम् or -चेण ins. is often subjoined to a word to give a restricted meaning: as, सर्वमात्रम् Mere touch. जातिमात्रेण By caste merely.
मात्रर्घ्यम् nom. sin. abs. s. n. (from मत्तर adj. Envy) Envy, malice.
मानधातः nom. sin. m. TATP. Puffed up with pride.
मानम् acc. sin. of मान sub. mas. Rank, honor, respect. Pride. मानेन loc. -नात् ablative.
मानवः nom. sin. of मानव s. m. A man, a descendant of Manu. मानवे locative. -वाः nom. pl. -वरानाम् gen. pl.
मानस adj. Mental. s. n. The mind, the seat or faculty of reason and feeling. मानसम् nom. sin. n.
मानुषम् acc. sin. m. of मानुष adj. Human. s. m. A man, mankind.
मानुषम् nom. sin. abs. s. n. (from मनुष s. m. A man) Manhood, humanity, the state or quality of a man or mortal.
माम् acc. sin. (of अस्मद् pers. pron. I) Me.
माया nom. sin. of माया s. f. Deceit, guile, fraud.
मारकतीम् acc. singular f. of मारकता adj.

मरकत: loc. sin. m. of मरकत s. m. An emerald (from **मरकत** s. m. An emerald).

मारात्मक: loc. sin. m. of मारात्मक BAHUV. Murderous, ferocious.

मार्गः: nom. sin. of मार्गः s. m. A road, path, way. मार्गेषु loc. pl.

मार्जारः: nom. sin. of मार्जारः substantive mas. A cat. -र्जारेण instru. -र्जारस्य gen. -र्जाराः nom. pl.

मालव: sub. mas. The country of Malwa in central India.

माला s. f. A garland, a chaplet.

मासचमय्: nom. sin. n. TATP. Three months.

मासम्: acc. sin. of मास s. m. A month. मासौ acc. du. मासैः ins. pl.

मास्त: a prohibitive particle, May not, let not, do not. See मा.

मितम्पचः: nom. singular m. of मितम्पच agt. A miser, he who cooks his food by measure.

मित्रम्: nom. or acc. singular abs. s. n. (from मित्र s. n. A friend) Friendship.

मित्रबन्धहीनः: nom. sin. m. TATP. Friendless and without relations.

मित्रम्: nom. or acc. singular of मित्र s. n. A friend. मित्रेण ins. मित्रात् abl. Than a friend. -ते loc. मित्र vocative. मित्राणि nom. pl.

मित्रलाभः: TATPURUSA, comp. of मित्र cr. A friend, and लाभः nominative sin. of लाभ s. m. Acquisition.

मिथ्योपाचारैः: ins. pl. m. (from मिथ्या ind. Falsely, and उपाचारः Service) By pretended services.

मिलन्ति 3d pers. pl. pres. of the vb. मिल 6th cl. par. Meet, unite, flock together.

मिलितः: nom. sin. m. pass. part. मिलिता ind. pret. part. Having assembled.

मिश्र adj. Mixed, mingled, blended.

मुकुटः s. n. A crest, diadem, tiara. -टे loc. sin.

मुक्तबन्धनाः: nom. pl. m. BAHUV. Freed from bonds, released from fetters.

मुक्तहस्तः: nom. sin. m. BAHUV. Open-handed, parting with, giving away, profuse.

मुक्ता s. f. A pearl.

मुक्ताः: nom. pl. m. pass. part. (of the vb. मुक्त Let go, discharge, shoot) Discharged, shot. Loosed, released, set free.

मुक्तापदः: nom. pl. m. BAHUV. of मुक्तापद Rescued from misfortune.

मुक्तावस्त्री: nom. sin. s. f. TATP. A pearl-necklace.

मुखम्: nom. or acc. sin. of मुख s. n. The face, countenance; the mouth. A muzzle, a snout. The beak of a bird. मुखेन ins. मुखात् abl. मुखे loc.

मुखरः: nom. sin. s. m. A leader, a principal, a chief.

मुख्यः adj. Chief, principal, prime. मुख्यैः ins. pl. m.

मुग्धः pass. part. (of the vb. मुग्ध) Bewildered, stupid, perplexed. मुग्धः nom. sin. m.

मुम्बति 3d pers. sin. pres. of the vb. मुम्ब 6th cl. par. Forsake, abandon, let go;

yield, discharge. मुच्चते 3d pers. sin. pot. मुच्चने 3d pers. sin. pres. pass. Is forsaken or abandoned, is got rid of, shaken off, dismissed.

मुष्ठ s. n. A head, a bald pate.

मुष्टित pass. participle (of the vb. मुष्ठ र) Shaven. -ता nom. sin. f.

मुद् s.f. Pleasure, joy, delight. मुदम् acc.sin.

मुद्रा s.f. A seal, a signet. A coin.

मुद्रित adj. Stamped, sealed, impressed. -तम् nom. sin. n.

मुधा ind. In vain, unprofitably, to no purpose.

मुनि sub. mas. A holy sage, an ascetic, a devotee. मुनिः nom. sin. मुनिना ins.

मुमूर्षु agt. At the point of death, ready to die, dying. मुमूर्षुः nom. sin. m.

मुक्क s. m. The scrotum. The testicle.

मुज्जर or मुज्जमुज्जर ind. Repeatedly, reiteratedly, again and again.

मुझनि 3d pers. pl. pres. of the vb. मुह् 4th cl. par. Be bewildered, lose one's senses, be deluded, seduced, fascinated. मुझते 3d pers. sin. pot.

मूढ़ pass. part. (of the vb. मुह्) Deprived of reason. s.m. A fool. मूढ़ः nom. sin. -ठम् acc. मूढ़ाः nominative pl. मूढ़ैः ins.

मूढता abs. s.f. Infatuation. -तथा ins. sin.

मूच् s. n. Urine.

मूर्खः nom. singular of मूर्ख s.m. A fool, a blockhead, a simpleton. मूर्खम् acc.

मूर्खस् genitive. मूर्ख् vocative. -र्खाः nom. pl. -र्खाम् gen.

मूर्खवसनिनाथकम् nom. sin. n. BAHUV. Commanded by a silly and unfortunate (or vicious) officer.

मूर्खश्तैः TATP. (comp. of मूर्ख cr. Fools, and श्तैः instr. plural of श्त s. n. A hundred.

मूर्खित pass. part. (of the vb. मूर्ख) Fainted, swooned. -तः nom. sin. m.

मूर्धन् s.m. The head. मूर्धी ins. sin. मूर्धिः loc. As any consonant may be doubled after र, the word is often written मूर्धन्.

मूल s.n. A root. -खम् nom. sin. -खात् abl.

मूलभूत्य sub. mas. An old or hereditary servant. -भूत्यात् acc. pl.

मूल्य s. n. Cost, price. -खेन ins. sin.

मूषिकः nom. sin. of -षिक s. m. A mouse or rat. -षिकम् accusative. -षिकस् gen.

मूषिकगिरिशेषम् acc. sin. m. BAHUV. The same as (or not differing from) a mouse.

मूर्गः nom. sin. of मूर्ग s. m. A deer, a wild beast. -गम् accusative. मूर्गेण instrum.

मूर्गाय dative. -गस्य genitive. मूर्ग voc. singular. -गाः nom. plural. मूर्गैः instrum. -गाषाम् gen.

मूर्गकाकौ nom. du. m. DWANDWA. A deer and a crow.

मूर्गजाल्यकौ nom. du. s. m. DWAND. A deer and a jackal.

मूर्गदृश्या s.f. Vapour floating over sands or deserts, and appearing at a distance like water; mirage.

मूर्गपश्चिमाम् gen. pl. m. DWAND. Of beasts and of birds.

दृग्या s. f. The chase, hunting.

दृग्याधसर्पशूकरान् acc. pl. m. DWAND.
The deer, the hunter, the snake, and boar.

दृग्यूकरी nom. du. m. DWAN. The deer
and the boar.

दृगेश्व s. m. A lion (monarch of the beasts).

दृगेश्वता abs. s. f. Sovereignty of the beasts.

दृगेश्वदृष्टमधोः gen. du. m. DWANDWA,
Of a lion and of a bull.

दृणालानाम् gen. pl. of **दृणाल** s. m. or n.
The film or fibre attached to the stalk
of a lotus.

दृतः nom. sin. m. of **दृत** pass. part. (of the
verb दृ Die) Dead, defunct, deceased ;
perished, extinct : was killed or put to
death. **दृतम्** acc. -तस्य gen. -ताः nom.
plural mas. **ताम्** acc. s. n. Death. -तेन
ins. sin.

दृतवत् ind. Like one dead, as dead.

दृतिष्ठतस् ind. TATP. comp. of **दृह्** cr.
Clay, and **पिष्ठतस्** (for **पिष्ठात्** abl. sin.
of **पिष्ठ** s. m.) From a lump.

दृत्युः nom. sin. of **दृत्यु** s. m. Death. YAMA,
the judge of the dead. -त्युम् acc. -त्युना
ins. -त्युवे dat. -त्युोः abl. or gen.

दृत्युदारम् nom. sin. s. n. TATP. The gate
of death, death's door.

दृद् s. f. Earth, soil, clay.

दृद् adj. Gentle, mild. Feeble, pliant. **दृदुः**:
nom. sin. m. -दृदि acc. pl. n.

दृद्धति 3d person pl. pres. of the verb **दृह्**
9th cl. par. Crush, overwhelm, destroy.

दे gen. sin. (of (अस्मद् pers. pronoun, I) Of
me, my, mine.

देष s. m. A cloud.

देष्वर्णः nom. sin. s. m. BAHUV. (Cloud-
colour.) Name of a crow.

देधाविन् adj. Intelligent, acute, intellectual,
of sound judgment. -वी nom. sin. m. -विनः
nom. pl. m.

देहक s. m. A meeting, union, congress,
assembly. -कम् acc. sin.

देहः nom. sin. of **देष** s. m. A ram.

देहीपूर्वः nom. sin. m. TATP. Preceded by
friendship.

देहीम् acc. sin. of **देही** abs. s. f. (from मित्र
s. n. A friend) Friendship.

देहम् acc. sin. abs. s. n. (from मित्र s. n.
A friend) Friendship. **देहेष** ins.

देहुनम् nom. or acc. singular of **देहुन** s. n.
Sexual intercourse.

देहम् ind. (ना No, not, and एवम् So)
Not so.

दोक्ष s. m. Final and eternal happiness, the
liberation of the soul from the body, and
its exemption from further transmigration.
Liberation, freedom.

दोक्षितुम् inf. of the vb. दुक्ष 10th cl. par.
Release, set free. **दोक्षित** pass. participle.
Turned loose. -तः nom. sin. m. **दोक्षिता**
ind. pret. part.

दोहते 3d pers. singular pres. of the vb. दुर
1st cl. atm. Rejoice, be pleased and happy.

यथाकार्यम् AVYAYÍ. What is right or proper to be done, as is proper to act.

यथाप्राप्तम् AVYAYÍ. As luck will have it, as fate ordains.

यथाभिप्रेतम् AVYATÍBHÁVA, According to purpose.

यथाभिमत adj. Wished, liked, approved.

यथाभिमतम् AVYAYÍ. According to one's mind, wish, or purpose.

यथाभिहितम् AVYAYÍ. As spoken.

यथायोग्यम् AVYAYÍ. Suitably, properly, in a befitting manner.

यथार्थ adj. Right, proper, true, accurate. -र्थस् gen. sin. m. or n.

यथाईम् AVYAYÍ. As is proper, according to desert.

यथावकाशम् AVYAYÍ. According to opportunity, as occasion may occur.

यथावसरम् AVYAYÍ. According to the occasion, as the occasion may require.

यथाविधि AVYAYÍ. In due form, according to rule.

यथाव्यवहारम् AVYAYÍ. According to usage or custom.

यथाशक्ति AVYAYÍ. To the utmost of one's ability.

यथाश्रुतम् AVYAYÍ. As has been heard.

यथासुखम् AVYAYÍ. Happily.

यथेष्ट adj. (यथा As, इष्ट Wished) Wished, desired.

यथेष्टम् AVYAYÍ. According to wish.

यथोचितम् acc. sin. n. (यथा As, and उचित Fit) Becoming, suitable, proper. AVYAYÍ. Properly, suitably, becomingly. **यथोचितम्** ins. sin. m.

यद् nom. or acc. sin. n. rel. pron. Who, which, what.

यदभावे loc. sin. s. m. TATP. In the absence of which, for want of which, in default of which.

यदा ind. When.

यदा कदाचित् ind. Ever, at any time.

यदि ind. If.

यज्ञविष्णः nom. singular m. What-will-be. (Name of a fish.)

यद् यद् acc. sin. n. What, what, i. e. whatever, whatsoever.

यस्यपि ind. Although, what though.

यद्वत् ind. As, in what manner, in the same manner as.

यज्ञः s. n. A machine, implement, or engine.

यमूर्धि TATP. comp. of यद् rel. pron. cr. and मूर्धि loc. singular of मूर्धन् s. m. The head. (On whose head, on the head of whom.)

यम् acc. sin. m. (of यद् rel. pron.) Whom, which, what.

यम s. m. YAMA, the judge of the dead.

यमुना s. f. The Yamuná or Jumna river.

यथौ 3d pers. sin. 2d pret. of the vb. या par. Go. यथुः 3d pers. pl.

यवस s. m. Meadow-grass, pasturage.

यदवासोदकेवनम् *acc. singular n. DWAN.*
Grass, corn, water and fuel.

यशः *nom. or acc. sin. of यशस् s. n.* Fame, reputation, glory. **यशसि** *locative. यशोभिः ins. pl.*

यशस्कर *agt. Fame-creating. -रे loc. sin. n.*

यस्मात् *abl. sin. m. or n. (of यद् rel. pron.)* From whom, which or what. Because, since. Whence. **यस्मै** *dative sin. m. यस्मा gen. singular m. or n. यस्मिन् loc. sin. m. यस्माम् loc. sin. f.*

यस्मै किञ्चित् *dat. sin. m. (of यत् किञ्चित् indef. pron.)* To any one soever, to whomsoever.

या *nom. sin. f. of यद् rel. pron.* Who, which, what.

याचते *3d pers. sin. pres. (of the vb. याच 1st cl. 4thm.)* Asks, begs.

यापित *pass. part. (of the vb. याच)* Asked, solicited, requested. **-तः** *nom. sin. m. -ता nominative sin. f.* This is a verb called **द्विकर्त्ता**, or one which governs a double accusative. When it is put in the passive voice by the first accusative being in the nominative case, it still continues to govern the second or subordinate accusative.

याच्छा *nom. sin. s. f.* An asking, begging. Mendicancy, mendicity. **याच्छाया** *ins. sin.*

याति *3d pers. singular pres. of the vb. या 2d cl. par.* Go, pass, attain, reach. **याति** *3d person pl. यातु 3d pers. singular imp.* Let him go. Let it pass. Go to. **यातु यातु** Let alone, let alone. **यात** *pass. participle, Gone. -तः nom. sin. mas. -ता: nom. pl. m.*

याचा *s. f.* A holy festival, but especially the procession of idols, &c., which usually forms part of the ceremonies on such an occasion.

याचाकरणम् *nom. sin. s. n. TATPURUSA,* A setting forth on a journey or march.

याचाप्रसङ्ग *s. m. TATP.* The performance of a pilgrimage. **-सङ्गेन** *ins. sin.*

याचार्यम् *ind. TATP.* For marching.

याचोत्सवे *loc. sin. of याचोत्सव s. m. TATP.* A public festival.

याथात्य *abs. subs. neu.* Rectitude, truth, propriety. **-त्येन** *ins. sin.*

यादृश् *adjective,* As like, how like, which like. **यादृक् or -दृग्** *nom. sin. m. f. n.*

यात्र *s. n.* Marching (one of the six modes of military policy).

यानि *nom. pl. n. of यद् rel. pron.* Which.

यानि कानि च (*equivalent to -नि कानिचित्*) *nom. pl. of यत् किञ्चित् indef. pronoun, Any soever, whatsoever.*

याम् *acc. sin. f. of यद् rel. pron.* What.

यानि *1st pers. sin. pres. of vb. या 2d class par. Go.* **यामः** *1st pers. plural. याचात् 3d pers. sin. pot.*

यावच्छक्षमम् *AVYAYI.* To the utmost of (my) power. (**यावत्** As much as, शक्षम Possible.)

यावच्छीवम् *AVYAYI.* For the rest of life.

यावत् *adj.* As many, whatever. **यावतः** *acc. pl. m. यावनि* *nom. pl. n. also, ind.* As soon as, as long as, as far as; to, until, whilst.

चावरायःप्रमाणः nom. sin. m. BAHUVRÍHL,
Measured by the duration of life.

चावाम् gen. pl. f. of यह् rel. pron. Who,
what, which.

चाचि 2d pers. sin. pres. of the vb. या 2d cl.
par. Go. चाचति 3d pers. sin. 2d fut. चाहि
2d pers. sin. imp.

युक्तः nom. sin. m. of युक्त् pass. part. (of the
verb युज Join) Joined, associated, linked;
invested, possessing. Right, fit, proper,
apposite, pertinent. -त्तम् nom. sin. n.

युक्तिः s. f. Ingenuity, skill, dexterity, tact,
art; propriety, fitness.

युज्यते 3d pers. sin. pres. (of the vb. युज् 4th
cl. átm.) Fits, suits, agrees or unites, is fit
for, is fit, suitable, or proper. Is yoked.
Is ready. युज्यन्ते 3d pers. pl.

युद्ध s. n. War, battle, conflict. A pitched
battle. -द्धम् nominative sin. युद्धेन ins.
-द्धस् genitive. युद्धे loc.

युद्धकारित्वं abs. subs. neu. Making war,
fighting. -त्वम् acc. sin.

युद्धार्थिन् agt. War-seeking. युद्धार्थी nom.
sin. m.

युद्धोचोग s. m. TATP. Vigorous and active
preparation for war. -गः nom. sin. -गम् acc.

युधि loc. sin. of युध् s. f. War, battle.

युधिष्ठिर sub. mas. Yudhisthira the eldest of
the Pandava princes (frequently cited as an
exemplar of justice, piety, moderation, &c.)

युधेत् 3d pers. sin. pot. of the verb युध् 4th
cl. par. Fight. युधेयुः 3d person plural.

युध्यते 3d pers. sin. pres. átm. युध्यन्ते 3d
pers. plural. युध्यमान् present participle.
Fighting; a combatant. -त्तः nom. sin. m.
-त्ताः nom. pl. m. -त्तयोः gen. du. m.

युवती nominative singular s. f. A young
woman. -तीम् acc.

युवराजः nom. sin. s. m. A young prince,
especially the heir-apparent, associated to
the throne. -जेन् ins.

युवा nom. sin. of युवत् substantive m. A
youth, a young man. युवानम् acc.

युवाम् nominative du. of युवत् pers. pron.
You. युवान्याम् ins. du.

युभर्यम् ind. TATP. For you, on your
account.

युभदायत्तम् nom. sin. n. TATP. Dependent
upon you, at your disposal.

युधान् acc. pl. of युध् personal pronoun,
Thou. युधाभिः instru. -धाक्तम् genitive.
यूधम् nom. pl.

यूध s. m. A herd, a flock. यूधः nominative
sin. यूधेन ins.

यूधपति s. m. TATP. A large elephant, the
leader of a wild herd. -तिः nom. singular.
-तिम् acc.

ये nom. pl. m. of यह् rel. pron. Who, which,
what. येषाम् gen. pl. m.

येन ins. sin. m. or n. (of यह् rel. pron.) By
or with whom, by or with which. Because,
as, since.

येन केनचित् ins. sin. m. (of यत् किञ्चित्
pron.) With any one soever,

योगिन् *s. m.* A Yogi, devotee or ascetic.
Any one possessed of superhuman powers.
A magician, a conjurer. -याम् *gen. pl.*

योगिनिद्रा *s. f.* TATP. Light sleep, wakefulness. योगिन् (A saint, and निद्रा Sleep) -निद्र्या *ins. sin.*

योग्य *adj.* Fit, convenient, proper, suitable, serviceable. Capable, able. -ग्यः *nom. sin. m.* -ग्यतः *nom. pl. m.* -ग्यम् *nom. sin. n.*

योजन *s. n.* A measure of distance equal to four *Krośas*, which at 8000 cubits, or 4000 yards to the *Krośa* or *Koss*, will be exactly nine miles: other computations make the *Yojana* but about five miles, or even no more than four miles and a half. -जनश्तम् *nom. sin. n.* TATP. A hundred *yojanas*. -जनश्तात् *abl.*

योजयित् *agent*, One who sets, places, or fixes. -तुः *gen. sin. m.*

योजयेत् *3d pers. sin. pot. of योजि (caus. of the vb. युज्)* Unite, join, link together: fix, set, lay, appoint, assign. योजितः *nom. sin. m. pass. part.*

योद्धव्यम् *nom. sin. n. fut. pass. part. (of the vb. युध् Fight)* To be fought; one ought, or it is proper, to fight. योद्धुम् *inf.*

योध *s.m.* A warrior, combatant. -धः *nom. sin.*

योधमुख *sub. mas.* A commander-in-chief, a general. -स्थैः *ins. pl.*

योधथति *3d pers. sin. pres. of योधि caus. of the vb. युध्* Fight, sometimes retaining the meaning of the primitive. योधथेत् *3d pers. sin. pot.*

योगि *s. f.* The womb. The place or site of birth or production. Origin.

योगितः *gen. sin. or nom. pl. of योगित् s. f.* A woman.

योवनदर्पात् *abl. sin. of -वनदर्प* *s. m.* TATP. Pride of youth; rashness, indiscretion.

योवनम् *nom. singular of योवन् abs. s. n.* (*from युवन् Young*) Youth, youthfulness, juvenility. योवने *loc. -वनानि nom. pl.*

योवनवती *nom. sin. f. of -वत् adj.* Youthful.

र

रक्ष *pass. part. (of the vb. रक्ष)* Fond of, attached, partial. रक्षे *loc. sin. m. also, s. n.* Blood.

रक्षकम् *acc. sin. of रक्षक* *s. m.* A guard, guardian, keeper, protector; a watcher, a warden. रक्षकेण *ins. रक्षकाः nom. pl.*

रक्षणम् *nom. singular s. n.* A preserving, a protecting. Protection.

रक्षणोपायः *nom. sin. m.* TATP. A means of safety.

रक्षति *3d pers. singular pres. of the vb. रक्ष* 1st cl. par. Guard, keep, take care of, preserve, protect, defend, save, rescue.

रक्षेत् *3d person singular pot.* रक्षेयुः *3d pers. pl.* रक्षता *ins. sin. m. or n. pres. part.*

रक्षितः *nom. sin. m. pass. part.* रक्षितम् *nom. or acc. sin. n.* रक्षितस्य *gen. sin. m.*

रक्षिते *loc. singular masculine.* रक्षितुम् *inf.* रक्षीयः *nominative sin. mas. fut.*

pass. participle. रक्षणीयम् nom. sin. n.

रक्ष्यः nom. sin. mas. fut. pass. part. To be guarded or preserved.

रक्षा s. f. Protection. रक्षाम् acc. sin.

रक्षार्थम् ind. TATPURUSHA, For the sake of guarding; to guard.

रक्षा s. m. or n. Dust.

रक्षक s. m. A washerman. -कः nominative sin. -केन ins.

रक्षु s. f. A rope, cord, ligature. रक्षुभिः ins. pl.

रक्षयति 3d pers. sin. pres. of रक्षि (caus. of the vb. रक्ष) Causes to become attached, conciliates, gains the affections.

रक्षे loc. sin. of रक्ष s. m. War, battle.

रतः nom. sin. m. of रत pass. part. (of the vb. रम Find pleasure) Occupied, engaged in, devoted to, eager, zealous. रतान् acc. pl. m.

रति s. f. Passion, desire; sexual intercourse.

रत्नप्रभा s. f. Name of a woman (Gem-splendour.)

रत्नम् nom. sin. of रत्न s. m. A jewel, a gem. रत्नानि nom. or acc pl.

रत्नाकरः nom. sin. of रत्नाकर् s. m. TATP. A jewel-mine. The ocean.

रत्नावस्त्री s. f. TATP. A row of jewels. (रत्न A gem, and आवस्त्री A line or string.)

रथकार s. m. A wheelwright. -रः nom. sin.

रथस्त्र gen. singular of रथ s. m. A car, a chariot. रथाः nom. pl. रथानाम् gen.

रमसे 2d pers. sin. pres. of the vb. रम 1st cl. atm. Sport, delight, take pleasure, find amusement, toy, dally. रमते 3d person.

रमन्ते 3d person plural. -मताम् 3d pers. sin. imp. रमनाम् present participle, Sporting, toying, dallying. -षः nom. sin. m. -षा nom. sin. f. रमणीय future pass. part. Agreeable, delightful. -यानाम् genitive pl. m. रम्य fut. pass. part. To be enjoyed; pleasing, delightful, agreeable, charming: handsome. रम्ये loc. sin. m. रम्याम् acc. sin. f.

रथ s. m. A stream. रथः nom. sin.

रवे: gen. sin. of रवि s. m. The sun. रवौ loc.

रस s. m. Flavour, taste, as sweet, salt, pungent, bitter, sour and astringent. Juice, spirit, extract. Sentiment, emotion, as an object of poetry or composition. Impulse, feeling. रसः nom. sin. रसम् acc. रसेन ins.

रसायनम् nom. sin. s. n. A medicine preventing old age, and prolonging life, the *Elixir Vitæ* of alchymists.

रहस्य s. n. Privacy. -सि loc. sin. In secret, in private.

रहस्यभेदः nom. singular s. m. TATP. The disclosure of secrets.

रहस्यम् acc. sin. of रहस्य s. n. A secret, a mystery, any thing hidden, recondite, or mysterious.

रहितः nom. sin. m. of रहित pass. part. (of the vb. रह Quit, abandon) Deserted, abandoned. Devoid of. रहितस्त्र gen. sin. m.

राज्य *s. m.* A demon, vampire, fiend, or giant. -सः; *nom. sin.*

राग *s. m.* Passion.

रागिन् *s. m.* One under the influence of passion, who yields to his passions. -णाम् *gen. pl.*

राज *is written for राजन् as the first member of a compound term, when followed by a vowel or a consonant; as,* राजाम् *A king's mandate, राजकार्य A king's business. The same occurs to all nouns ending in न्. The word राजन् drops its final also at the end of a compound word, as, महाराज A great king. -जः; nom. sin.*

राजकार्य *s. n.* TATPURUSA, The king's business. -कार्यम् *nom. sin.*

राजकुलेषु *loc. pl. of राजकुल s. n.* TATP. A king's family.

राजतम् *ind. (for राजः; abl. of राजन् s. m.)* From the *Rāja*.

राजता *abs. s. f.* Sovereignty, royalty.

राजताम् *3d pers. sin. imp. of the vb. राज 1st cl. átm.* Shine.

राजदर्शनम् *acc. sin. s. n.* TATP. A sight of the king.

राजदार *s. n.* TATP. A king's gate or door, a palace-gate. -रम् *acc. sin.* -रे *loc.*

राजपुत्र *s. m.* TATP. A king's son, a prince. A *Kshetriya*, or man of the military tribe, a rajpoot. -पुत्रः *nom. sin.* -पुत्रे *loc.* -पुत्राः *nominative or vocative plural.* पुत्रैः *instru.* -पुत्राम् *gen.*

राजपुरुष *s. m.* A king's man or servant; a guard; a constable, an executive functionary. -पुरुषः *nom. pl.* -पुरुषैः *ins.*

राजवस्ति *s. f.* TATP. A palace. -तिम् *acc. sin.*

राजसंश्रया: *nom. pl. m.* BAHUV. Dependant on kings, having kings for their refuge or protection.

राजसिंह *s. m.* TATP. A lion of a king. -हम् *acc. sin.*

राजहंस *s. m.* A white goose with red legs and bill, or more properly, perhaps, the flamingo. -सः; *nom. sin.*

राजा *nom. sin. of राजन् s. m.* A king, a prince, a sovereign. A soldier by birth, a man of the regal and military tribe. राजाम् *acc.* राजा *instru.* राजः *abl. or genitive.* राजि *loc.* राजन् *vocative.* राजोः *gen. du.* -जानः *nom. pl.* राजभिः *instru.* राजाम् *gen.* राजसु *loc.*

राजादेश *s. m.* TATPURUSA, A king's command. -सः; *nom. sin.*

राजाधिराजः *nom. sin. s. m.* A paramount sovereign (*from राज A king, and अधिराज Superior prince*).

राजायते *3d pers. sin. pres. átm. a nominal verb,* Kings it, plays the king.

राज्य *abs. s. n. (from राजन् s. m. A king)* Sovereignty, royalty. A kingdom, a realm.

राज्यम् *nominative or acc. sin.* राज्येण *instru.* राज्यस् *gen.* राज्ये *loc.*

राज्यभङ्ग *sub. mas.* TATP. Subversion of a kingdom. -भङ्गः *nom. sin.*

राज्यव्यवस्था *sub. m.* TATP. Government business.

राज्यसुख *sub. n.* TATP. The pleasures of royalty. -खम् *acc. sin.*

राज्याङ्ग *s. n.* TATPURUSHA, A member of a kingdom. **राज्याङ्गानि** *nom. pl.*

राज्याधिकार *s. m.* TATP. Right or title to a sovereignty. Government of a kingdom. -रः *nom. sin.*

रात्रि *s. f.* Night. **रात्रिः** *nom. sin.* **रात्रिम्** *acc.* **रात्रौ** *locative.* **रात्रिषु** *loc. pl.*

रात्रहनी *nom. du. s. n.* DWANDWA, Night and day.

रामः *nom. sin. m.* RÁMA or RÁMACHANDRA, son of DÁSARATHA, King of Ayodhyá or Oude, and seventh Avatár or incarnation of VISHNU. His adventures form the subject of VÁLMÍKÍ's epic poem, *Rámáyaña*. RÁMA is said to have flourished in the *Treta Yuga*, or silver age of the world. **रामम्** *acc. sin.*

रामसुग्रीवयोः *gen. du. s. m.* DWANDWA. Of RÁMA and SUGRÍVA.

राव *s. m.* A noise, a sound. A yell, a cry. A chirp. **रावः** *nom. sin.* **रावम्** *acc.*

राष्ट्र *s. m. n.* A country, realm, region. **राष्ट्रम्** *acc. sin.* **राष्ट्रे** *loc.* **राष्ट्राणाम्** *gen. pl.*

रात्रण *ins. sin. of रात्रि* *s. m.* The ascending node; in mythology, the son of SINHIKÁ, a *Daitya*, with the tail of a dragon, whose head was severed from his body by VISHNU; but being immortal, the head and tail retained their separate existence,

and being transferred to the stellar sphere, became the authors of eclipses; the first especially, by endeavouring, at various times, to swallow the sun and moon.

रिपु *sub. mas.* A foe, an enemy. **रिपुः** *nom. singular.* **रिपुषा** *instru.* **रिपोः** *genitive.* **रिपवः** *nom. pl.* **रिपून्** *acc.*

रिपुता *abs. s. f.* Hostility, enmity. -ताम् *acc. sin.*

रिपुर्वर्जितः *nom. sin. m.* TATP. Freed from an enemy.

रुचिः *nom. sin. of रुचि* *s. f.* Appetite, liking, relish. Intent application to any thing.

रुत *s. n.* A yell. **रुतानि** *acc. pl.*

रुती *nom. singular f. pres. part. par. of the verb रुद्* 2d cl. Crying, weeping.

रुधिरैः *ins. pl. of रुधिर* *s. n.* Blood.

रूपम् *nom. or acc. sin. of रूप* *s. n.* Beauty, comeliness of form. Form.

रूपयौवनवत् *adj.* Beautiful and young, endued with youth and beauty. -वती *nom. sin. f.*

रूपवती *nom. sin. of रूपवत्* *adj.* Beautiful.

रे An interjection, sometimes expressive of anger, contempt, or defiance.

रेवा *s. f.* A name of the Nerbudda river.

रोग *s. m.* Sickness, disease. **रोगाः** *nom. pl.*

रोगश्चोकपरितापबन्धवस्त्रानि DWAND. of the 1st species, compounded of **रोग**, **श्चोक**, **परिताप**, **बन्धन**, and **वस्त्रानि** nom. plural of the sub. n. व्यस्त.

रोगिता *nom. sin. abs. s. f. (from रोगिन् adj. Sick)* Sickness.

रोगी *nom. sin. m. of रोगिन् adj. Sick, diseased.*

रोचते *3d pers. singular pres. of the vb. रुच 1st cl. átm. Please, be agreeable.*

रोदिषि *2d pers. sin. pres. of the vb. रुद 2d cl. par. Weep, cry.*

रोपित *pass. part. of रोपि (caus. of vb. रुह Ascend) Raised, mounted. -तः nom.sin.m.*

रौति *3d pers. sin. pres. of the vb. रु 2d cl. par. Make a noise, sound, hum, buzz.*

रौद्र *s. m. Heat, warmth. -द्रेष्ट ins. sin.*

स

सच्च *s. n. A lac, one hundred thousand. सच्चैः ins. pl.*

सच्चाम् *nom. sin. of सच्चण् s. n. A mark, sign, characteristic, symptom, indication. A proper test.*

सच्चीः *nom. sin. of सच्ची s. f. Fortune, wealth. LAKSHMÍ, consort of VISHNU, and goddess of prosperity. सच्चीम् acc. सच्चम्या ins.*

सच्छ *fut. pass. part. (of the vb. सच्च See) To be seen or noted; deserving of notice or regard. s. n. A mark, a sign. सच्छम् nom. sin. n.*

सच्छते *3d pers. sin. pres. pass. of the vb. सच्च See, perceive, observe, notice, discover, detect.*

सगुण् *s.m. A club, staff, or bludgeon. सगुणम् acc. sin. सगुणेण ins.*

सगुणहस्तः *nom. sin. m. BAHUV. Club-in-hand.*

सरनः *nom. sin. m. of सरन् pass. part. (of the vb. सरण Stick) Stuck. Joined, fastened. s. n. The rising of a sign, its appearance above the horizon: the oblique ascension, or the divisions of the equator, which rise in succession with each sign in an oblique sphere: also defined as the arc of the equator, which passes the meridian in the same time with each sign of the ecliptic; in popular acceptation, it is the moment of the sun's entrance into a zodiacal sign. सरनम् acc. sin. सरने loc.*

सरनवेष्टा *s.f. TATP. An auspicious moment.*

सघु *adj. Light, not heavy. Vain, frivolous. Insignificant, trifling.*

सघुचेतसाम् *gen. pl. of सघुचेतस् BAHUV. Low-minded or frivolous.*

सघुपतनकनामा *nom. sin. m. BAHUVRÍHI, compounded of सघु cr. Light, पतनक cr. Falling, or who falls, and नामन् s.n. Name.*

सहा *s.f. Ceylon. सहायाम् loc. sin.*

सहान *s. n. The capture (of a fort).*

सहायेत् *3d pers. sin. pot. of the vb. सह इ 10th cl. par. Transgress against.*

सज्जमान *pres. part. átm. of the vb. सस्त्व 6th cl. Be ashamed, blush.*

सज्जाम् *acc. singular of सज्जा s.f. Shame, modesty.*

खता s. f. A creeping, winding, or parasitical plant. **खताः** nom. pl.

खभ pass. participle (of the verb खभ Gain) Acquired. **खभस्य** gen. singular m. **खभा** nom. singular f. **खभम्** nom. or acc. sin. n.

खभावकाशः nom. sin. m. BAHUV. Found an opportunity.

खभ्वा ind. pret. part. (of the vb. खभ) Having obtained, gained, or gotten.

खभते 3d pers. singular pres. of the vb. **खम्** 1st class atm. Gain, get, win, secure. **खभन्ते** 3d pers. pl. **खभेत** 3d pers. sin. potential. **खभते** 3d pers. sin. pres. pass. **खभेत** 3d pers. sin. pot. **खभ्य** fut. pass. part. To be gained: attainable, procurable. **खभ्यम्** acc. sin. n.

खम्भान pres. part. atm. (of the vb. खम्) 1st cl.) Hanging down. -**म्भम्** nom. sin. n.

खसाटे loc. sin. of **खसाट** s. n. The forehead (upon which the destinies of men are supposed to be written, though invisible to us).

खव adj. Small, little: a particle, an atom.

खवण s. m. Salt. -**णः** nom. sin.

खाच्च abs. s. n. Lightness. Insignificance, unimportance, meanness, want of weight or consequence. -**च्चम्** nom. sin.

खाकूल (or -**कूल**) s. n. A hairy or bristly tail.

खाभः nom. singular of **खाभ** s. m. Gain, acquisition. **खाभेन** instru. **खाभे** loc.

खावस्म acc. sin. abs. s. n. (from खवण) adj. Beautiful) Beauty, loveliness.

खावस्मतीम् acc. singular f. of **खावस्मतः** adj. Beautiful. **खावस्मत्या** ins.

खिखतु 3d person sin. imp. of the verb **खिख** 6th cl. par. Write; scratch. **खिखते** 3d pers. singular present passive, Is written.

खिखितम् acc. sin. n. pass. part. Written. A writing.

खिङ् s. n. Any outward badge or symbol.

खिष्यते 3d pers. sin. pres. pass. of the vb. **खिप** Stain, defile, tarnish.

खिष्यते 3d pers. singular pot. atm. of **खिष** (desid. form of the verb खम् Gain) He should seek to obtain.

खीखा s. f. Play, sport, pastime. Amorous or wanton sport. -**खया** ins. sin.

खीखावतीनाम् gen. pl. of **खीखावती** s. f. A wanton or sportful woman.

खुठति 3d pers. sin. pres. of the vb. **खुठ** 6th class par. Roll; also, be connected or in contact with, dangle, rest in or on.

खुभः nom. sin. m. of **खुभ** passive part. (of the verb. खुभ Covet) Covetous, greedy, avaricious. **खुभम्** accusative. **खुभेन** instru. -**भस्य** genitive. -**भाभ्याम्** ins. du. **खुभ्याम्** acc. pl. m.

खुभकः nom. sin. of **खुभक** sub. masculine, A hunter. -**कम्** accusative. -**केन** ins.

खुभजनः nom. sin. m. BAHUVRÍHI, Whose followers are covetous.

खुभता nom. singular abs. s. f. (from खुभ Greedy) Covetousness, greediness.

खुखुमे 3d pers. sin. 2d pret. pass. (of the

vb. चुभ Disturb) Was incited, instigated, or beguiled by desire.

चुखोठ 3d pers. sin. 2d pret. par. of the verb चुठ Roll, wallow.

चून pass. part. (of the vb. चू) Cut. चूनम् acc. sin. n. चूनस्त् gen. sin. n.

चेख s.m. A letter, an epistle. चेखम् acc. sin.

चेखा nom. sin. of चेखा s.f. A line, streak, a row or writing.

चेडि 3d pers. singular pres. of the vb. लिह 2d cl. par. Lick.

चेभे 3d pers. sin. 2d pret. átm. of the vb. लभ Obtain.

चोकः nom. sin. of चोक subs. mas. The world, mankind, people. चोके loc. चोकाः nom. pl. चोकैः ins.

चोकपाल s. m. TATP. A divinity who protects the eight regions, or the sun, moon, fire, wind, INDRA, YAMA, VARUNA and KUVERA. -सा: nom. pl.

चोकप्रवादः nom. sin. s. m. TATP. Common or current report, a popular saying.

चोकयाचा nom. sin. s. f. TATP. Resort of men, traffic, intercourse.

चोचनम् nom. sin. of चोचन s. n. The eye. चोचनेन instrumental. -नाभ्याम् ins. or abl. du.

चोमुम् inf. of the vb. चुप Cut off.

चोभ s. m. Cupidity, covetousness, avarice, greediness, intense or greedy desire, lust. चोभेन ins. चोभात् abl.

चोभमोहिता: nom. pl. m. TATP. Infatuated by covetousness.

चोभाक्षणे न TATP. compounded of चोभ cr. Cupidity, and आक्षणे न ins. sin. pass. part. of the vb. लक्ष Draw, with आ) Attracted.

चोमन् s. n. The hair of the body. -मानि nom. pl.

चोल adjective, Shaking, tremulous, rolling, unsteady.

चोष्ट s. m. A clod, a lump of earth.

चोष्टवत् ind. Like a clod, as a lump of earth,

चोह s. m. or n. Iron.

चौच्छ abs. s. n. Unsteadiness, fickleness. Greediness, gluttony, daintiness, epicurism. चौच्छात् abl. sin.

चौहानाम् gen. pl. of चोह adj. Iron, made of iron. Metal.

व

वः gen. pl. (of चुम्ब् pers. pron. Thou Of you.

वंशः nom. sin. of वंश s. m. Race, lineage, family, posterity. A bambu (a sort of cane).

वंशक्रमागतम् nom. sin. n. TATP. Lineally descended. (वंश क्रम and आगत)

वंशविश्वदः TATP. comp. of वंश A bambu or cane, and विश्वदः nom. singular m. of विश्वदः (passive part. of the verb इध्य Be pure, with prep. वि) Pure, sound, unblemished.

वकः nom. singular of वक् s. m. A heron, a crane. वकेन instrumen. वक् vocative. वकानाम् gen. pl.

वक्तव्यः nom. sin. m. of वक्तव्य् fut. pass. part. (of the vb. वक्त् Speak) To be said or spoken; fit, proper, likely, or sure to be called, said or spoken. वक्तव्या nom. sin. f. वक्तव्यम् nom. sin. n.

वक्तुम् inf. of the vb. वक्त् Speak, say. वक्तुकाम् adj. Intending to say, wishing to speak. -मौ nom. du. m.

वक्तु agt. A speaker. वक्ता nom. sin. m.

वक्त्रः sub. neu. The mouth. The face or countenance. वक्त्रम् acc. sin. वक्त्रस् gen.

वक्त्रःस्त्रा s. n. TATP. The breast. -से loc. sin.

वक्त्रस् s. n. The breast.

वक्ष्यामि 1st pers. sin. 2d future par. of the verb वक्त् Speak, say. वक्ष्यति 2d pers. sin.

वक्षनकरः agt. Obedient to command, doing or who does one's bidding. -करौ nom. du. m.

वचनक्रमेण ins. sin. of वचनक्रम् s. m. TATP. Order of words, discourse.

वचनम् nom. or acc. singular of वचन् s. n. A word, a speech, a saying; a sentence, a text, a dictum. Advice, proposal. वचनेन ins. वचनात् abl. वचनस् gen.

वचनीयता abs. s. f. Censure, blame, blameableness, liability to censure.

वचस् s. n. A word. Speech, language. वचः acc. sin. -सा ins. वचति loc. वचोभिः ins. pl. वच् s. n. A thunderbolt. वचम् nom. sin.

वचकः nom. sin. of वचन् s. m. A jackal. A traitor, rogue, cheat.

वचनम् acc. sin. of वचन् s. n. A cheating, fraud, tricking, deceiving. वचने loc.

वचयितव्यम् nom. sin. n. (fut. pass. part. of the vb. वक्त् 10th class par. Deceive) To be deceived. किं वचयितव्यमसि What is it to deceive? What great matter or difficulty is there in cheating?

वचित् pass. part. (of the vb. वक्त्) Deceived, betrayed. -तः nom. singular m. -ताः nom. pl. m.

वट s. m. The large Indian fig-tree (*Ficus Indica*). वटस् gen. sin.

वत् an indeclinable affix, As, like.

वत्सस् gen. sin. of वत्स s. m. A calf.

वदन् nom. sin. m. present part. par. (of the verb वद् 1st cl.) Saying, speaking.

वदन् s. n. The mouth or face.

वदरिक s. m. The jujube, a species of fruit.

वदान्य adjective, Liberal, generous, munificent. -न्या nom. sin. f.

वदामि 1st pers. sin. pres. of the vb. वद् 1st cl. par. Say, speak, call. वदति 3d pers.

वदन्ति 3d pers. pl. वद् 2d pers. sin. imp.

वधूः nom. singular of वधू s. f. A woman in general. A wife. A young wife, one recently married, a bride. वधूम् acc. वधा ins. वधाः gen.

वज्रेवता sub. fem. TATP. A forest-deity, a divinity of the wood, a dryad. -तथा ins. sin.

वनम् *nom. or acc. sin. of वन् s. n.* A wood, a forest. **वनात्** *abl. द्वे loc.*

वनवासी *nom. sin. m. of वनवासिन् agent, Forest-residing. -विभि: ins. pl. m.*

वनस्पति *agt. Dwelling in a forest, a forester. -स्पति: nom. sin. m.*

वनिता *sub. feminine, A woman. A wife. A mistress. -ता: nom. pl.*

वन्दना *s. f. Praise, praising. An introductory eulogium.*

वन्दिन् *agent, Panegyrizing. subs. mas. A panegyrist, or bard who sings the praises of a prince in his presence, or accompanies an army to chaunt martial songs. वन्दिभि: ins. pl.*

वन्दिति *3d pers. pl. pres. of the vb. वन् 1st cl. par. Vomit, disgorge.*

वयम् *nom. pl. (of अस्मै पers. pron. I) We.*

वयसि *loc. sin. of वयस् s. n. Age, time of life.*

वयस्क *adj. Relating to age, aged. -स्कया ins. sin. f.*

वरः *nom. sin. m. adj. Eldest. Best, excellent. s. m. A husband, a bridegroom. A boon. वरम् acc. sin.*

वरम् *ind. Better, rather, preferably.*

वरथतम् *2d pers. du. imp. of the verb वर् 10th cl. par. Choose.*

वराटक *s. m. or n. The small shell called a Cowrie used as a coin.*

वर्ग *s. m. A class, a tribe. वर्गस्त्र gen. sin.*

वर्जयेत् *3d person sin. pot. of the verb हृत् 10th cl. par. Avoid, shun.*

वर्षः *nom. sin. of वर्ष s. m. A tribe, class, caste, or order, of which there are four: 1st, The sacerdotal, 2d, the military, 3d, the mercantile and agricultural, and 4th, the servile. There are also numerous tribes of mixed origin, sprung from fathers and mothers of different castes. A colour. वर्षम् acc. sin. वर्षस्त्र genitive. वर्षानाम् gen. pl.*

वर्णयितुम् *inf. of the verb. वर्ण 10th class, Describe.*

वर्णितवान् *nom. sin. m. of वर्णितवत् indef. past part. (of the vb. वर्ण Describe) He related.*

वर्तक *s. m. A sort of quail. -कः nom. sin.*

वर्तते *3d pers. sin. pres. of the verb हृत् 1st class átm. Be, exist; stay, stand, be stable or fixed; act, behave, engage. वर्तन्ते 3d pers. pl.*

वर्तनम् *nom. or acc. sin. of वर्तन् sub. neu. A livelihood, subsistence. Salary, wages, hire. वर्तनस्त्र gen. sin.*

वर्तमानेन *ins. singular m. of वर्तमान part. pres. (of the verb हृत् 1st cl. átm.) Being, existing.*

वर्तितव्य *fut. pass. part. (of the vb. हृत् Be. Practise) To be lived. To be practised. -तव्यम् nom. sin. n.*

वर्ती *nom. sin. m. of वर्तिन् agt. (from the verb हृत् Be) Abiding, being fixed, steadily engaged. वर्तिनी nom. sin. f.*

वर्तमा *ins. sin. of वर्तन् s. n. A road, a track, way. वर्तमि loc. वर्तमूल loc. pl.*

वर्द्धते 3d pers. sin. pres. of the verb वृद्ध 1st cl. átm. Increase. -ताम् 3d pers. singular imp.

वर्द्धन् s. n. An augmenting, a causing to increase; support, maintenance. Patronage, encouragement. Increasing, growing, thriving. -म् nom. sin. -तात् abl.

वर्द्धमान् pres. part. átm. (of the vb. वृद्ध 1st cl. Increase) Increasing, growing; thriving, prosperous. -मः nom. sin. m.

वर्द्धयति 3d pers. sin. pres. (of वर्द्धि caus. of the vb. वृद्ध) Causes to increase, augments, maintains, supports; enriches. **वर्द्धेत्** 3d pers. sin. pot.

वर्ष s. m. A year. **वर्षैः** ins. pl. also, s. m. or n. Rain. **वर्षे** loc. sin.

वर्षति 3d pers. sin. pres. of the vb. वृष्ट 1st cl. par. Rain.

वर्षाः sub. fem. plural, The rains, or rainy season. **वर्षासु** loc.

वर्षाकाल् s. m. TATP. The rainy season.

वर्षान्त्र s. n. TATP. Rain-water.

वर्षिण् agt. Raining. **वर्षे** nom. sin. m.

वस्त्रय s. m. or n. A bracelet, an armlet. -यम् acc. sin.

वस्त्रलाम् nom. sin. s. n. The bark of a tree.

वस्त्रीक sub. mas. or n. A hillock; ground thrown up by moles, &c., but especially the large accumulations of soil made by the white ant. -कस्य gen. sin.

वस्त्रभ adj. Dear, beloved. s.m. A favorite. -भः nom. sin.

वशम् acc. sin. of वश s. m. Will, authority, power; controul, subjection, the state of being over-powered. **वशात्** ablative, कारणवशात् For a sufficient reason.

वशीकृतानाम् gen. pl. of वशीकृत CHWI, Overcome, subdued, brought into subjection.

वशः nom. sin. m. of वश adj. Obedient, tractable, docile, dutiful.

वसति 3d pers. singular pres. of the verb वस 1st cl. par. Dwell, reside, abide. **वसन्ति** 3d pers. pl.

वसतिः nominative s. f. An abiding; abode, residence.

वसा s. f. Adeps, fat, suet.

वसावशेषमणिनम् acc. sin. n. TATP. Dirty with remains of fat.

वसुधा nom. sin. of वसुधा sub. fem. The earth. A plot of ground. **वसुधाम्** acc. **वसुधायाम्** loc. **वसुधे** voc.

वसुधार agent, Treasure-holding. -धाराः nom. pl. m. **वसुधारा** s.f. The capital of KUVERA.

वसेत् 3d pers. sin. pot. of the vb. वस 1st cl. par. Dwell, inhabit.

वस्त्रव्यम् nom. singular n. future pass. part, (of the verb वस Dwell) To be dwelt or inhabited.

वस्तु s. n. A thing, matter, substance. The plot or story of a play or poem. **वस्त्रनि** nom. pl. **वस्त्रनाम्** gen. **वस्त्रसु** loc.

वस्त्र s. n. Clothes, raiment, apparel. Cloth.

वस्त्रवेष्टितः nom. sin. m. of वस्त्रवेष्टित TATP.
Covered with clothes, well clad.

वह्यि 2d pers. sin. pres. of the verb वह्य 1st cl. par. Support, bear, carry; also, move forwards, proceed. **वहति** 3d person sin. **वहन्ति** 3d person plural. **वहेत्** 3d pers. sin. pot.

वहिःकृत् also, वहिकृत् pass. participle of the vb. कृ Make, with वहिर्) Turned out, thrust out, expelled, excluded, excommunicated. Excepted. Destitute. तः nom. sin. m. -तस्य gen. sin. m.

वहिर् and before certain consonants वहिः ind. Out, outside, externally.

वहिः s. m. Fire. वहिम् acc. sin.

वहितखरपार्थिवैः ins. pl. m. DWANDWA, By fire, by robbers, and by royal fines.

वा indec. Or, either, whether. An expletive.

वाक् nom. sin. of वाच् s. f. Speech, style, diction, word. A parley. वाचा ins. वाचिभः ins. pl. वाचाम् gen. pl.

वाक्पटुता nom. sin. abs. s. f. (from वाक्पटु adj. Eloquence.

वाक्पारब्धः s. n. TATP. Abuse, scurrility, defamation. -भम् nom. sin.

वाक्यम् acc. singular of वाक्य s. n. A word, saying. वाक्येषु loc. pl.

वागुरा s. f. A net, a snare, toil. -रासु loc. pl.

वागदख्योः gen. du. n. DWANDWA, Of speech and stick.

वाहोष s. m. TATP. Abuse, defamation. The uttering of a disagreeable sound (from

वाच् Speech, and दोष A fault). -धात् abl. sin.

वाग्व्यापार s. m. TATP. Manner, style or habit of speech. -रात् abl. sin.

वाञ्छिर adj. Sweet in speech. -रः nom. sin. m.

वाच् s. f. Speech. वाचा ins. sin.

वाचक agt. A speaker. -कः nom. sin. m.

वाचस्याय abs. sub. neu. Fine language, an eloquent speech, an harangue.

वाच्यता abstract sub. fem. Blame, reproof, reproach. -ताम् acc. sin.

वाजिन् s. m. A horse.

वाजिवारण्लोहानाम् gen. pl. DWANDWA, Of a horse, of an elephant, and of iron.

वाञ्छति 3d pers. sin. pres. of the vb. वाह् ए 1st class par. Wish, desire, long for.

वाञ्छन्ति 3d pers. pl. वाञ्छेत् 3d person sin. pot. átm.

वाञ्छा nom. sin. s. f. Wish, inclination, desire. वाञ्छया ins.

वाणः nom. pl. of वाच् s. m. An arrow.

वाणी nom. sin. of वाणी s. f. Speech.

वातन्न agt. Removing, or what removes disorders from wind. -न्नम् nom. sin. n.

वातम् acc. sin. of वात s. m. Air, wind. Flatulency. वातेन ins.

वातुक् adj. Windy. Mad, crazy. -कः nom. m.

वात्सल्यम् nom. sin. of वात्सल्य abst. sub. n. (from वात्सल्य adj. Affectionate) Tenderness, affection, fondness. A fond or foolish partiality. वात्सल्येन ins. sin.

वाद्यनि 3d pers. pl. pres. of वादि (*caus. of the vb. वद Say*) Make to sound, strike, ring; also play on an instrument. **वाद्यनी** nom. sin. f. pres. part.

वाधनम् in line 866, is वा Or, and **अधनम्**. Poor.

वानर s. m. An ape, a monkey. -रः nom. sin. -राः nom. pl. -राण् acc. -रैः ins.

वाम adj. Beautiful.

वामसोचना s. f. A fine-eyed or handsome woman. -ना: nom. pl.

वायसः nominative singular of वायस s. m. A crow. **वायसम्** acc. -यसेन ins. -यसी nom. sin. fem. -यस्ता ins.

वार s. m. A multitude.

वारं वारम् ind. From time to time, often, oft-times, repeatedly, ever and anon.

वारण s. m. An elephant.

वारविलासिनी s. f. A harlot.

वाराङ्गना s. f. A whore, a common woman, a woman for the multitude.

वाराणसी s. f. The city of *Benares*. -ण्णाम् loc. sin.

वारि s. n. Water. **वारिणा** ins. sin.

वारिराशि s. m. TATP. A large body of water, a vast lake, a sea, an ocean.

वारुणी s. f. Any spirituous liquor, or, more properly, a particular kind prepared from hogweed, ground with the juice of the date or palm, and then distilled.

वार्ता s. f. News, intelligence. A story;

rumour, report. Conversation, common talk. **वार्ताम्** acc. sin. **वार्त्या** ins.

वार्षकम् nom. sin. abstract s. n. (from वृष्टि pass. part.) Old age. The infirmity of old age.

वासः nom. singular of वास s. m. A house. A habitation, residence, abode, dwelling. **वासम्** acc. वासेन ins.

वासभूमिम् acc. sin. of वासभूमि s. f. TATP. A place of abode.

वास्थेत् 3d pers. sin. pot. of वासि (*caus. of the verb वस Dwell*) Cause to dwell, or be inhabited, people, replenish, colonize.

वास्तर s. m. A time, a turn. -रः nom. sin.

वास्तव sub. mas. INDRA, the regent of the clouds. -वः nom.

वासस् s. n. Cloth, clothes. -साम् gen. pl.

वासित passive part. of वासि (*causal of the verb वस Dwell*) Rendered populous and flourishing, made to be inhabited, peopled, colonized. -तम् nom. sin. n.

वासिना ins. sin. m. of वासिन् agt. (from the verb वस Dwell) Dwelling, residing; a resident, dweller, inhabitant. **वासिनः** nom. pl. m. **वासिभिः** ins. -सिनाम् gen.

वासुकि: nom. sin. of वासुकि sub. mas. The serpent VASUKI, sovereign of the snakes, whose habitation is Patala, a region under the earth.

वासव s. m. A dweller, a resident. -वः nom. sin. m.

वाहन *s. n.* A carrying, a bearing. A beast of burden, a vehicle. -नम् *nom. singular.*
-नात् *abl.*

वाहिना *ins. sin. n. of वाहन*, *agt. (from the verb वह Carry)* Bearing, carrying; a bearer.

वाहिनी *s. f.* An army. A body of forces, consisting of 81 elephants, 81 cars, 243 horse, and 405 foot. An equipage, retinue, train.

वाहनानस्त्र *genitive singular m. pres. part. passive of वाहि causal (of the verb वह Bear)* Allowing one's self to be carried; being born along, urged, or impelled.

वि *A preposition denoting, Disunion, disjunction, separation; and corresponds to the English adjuncts, a, ex, dis, in, un, &c.*

विंशति *s. f.* Twenty, a score. -ति: *nom. sin.*

विंशतिवर्षदेशीयः *nom. sin. m. adj.* Under, or about twenty years old.

विकट *adj.* Large, great. *s. m.* Name of a goose.

विकलम् *acc. sin. mas. of विकला* *adjective, Defective, deficient, impaired, failing.*

विकले *loc.*

विकल्पेत् *3d pers. singular pot. of the vb. उप 1st cl. átm. with वि, Doubt, hesitate.*

विकार *s. m.* Change, alteration, generally for the worse. -रेण *ins. sin. विकारतम्*, *ind.* From a change.

विकारित *pass. participle of कारि (caus. of the vb. उ Make, with वि; or, an adjective*

derived from विकार by the affix इत्)
Rendered unfavourable or unfriendly, perverted, changed. -तः *nom. sin. m.*

विकीर्ण *passive part. (of the vb. कृ Scatter, with वि)* Strewed, littered.

विकीर्य *ind. pret. part. of the vb. कृ Scatter, strew, with prep. वि.*

विकृत *passive part. (of the verb उ Make, with वि)* Changed; altered; estranged, disgusted.

विकृतबहुवि: *nom. sin. m. BAHUV.* Changed in mind, enraged. *One र is dropped and the preceding vowel lengthened.*

विकृताकारम् *acc. sin. m. BAHUV.* Changed in aspect, altered in form or appearance.

विक्रमः *nom. sin. of विक्रम s. m.* Valour, heroism, prowess, spirit, courage. **विक्रमम्**, *acc. विक्रमात्*, *abl.*

विक्रय *s. m.* Sale.

विक्रियाम् *acc. sin. of विक्रिया s. f.* Change, (of mind, form, purpose, &c.) alteration, deviation, perversion.

विक्रीय *ind. pret. part. (of the verb ब्री Buy, with वि)* Having sold. **विक्रेतुम्** *infinitive, To sell.*

विश्वसीयात् *3d pers. sin. pot. of the vb. उप 9th cl. par. Take, with वि* Dispute, fight, contend with, wage war. **विश्वसाम्** *3d pers. sin. imp. pass. -शमाण pres. part. pass. -णाः nom. pl. m.*

विश्व *s. m.* War, battle, strife, plundering, making war, (one of the six modes of

मिल्यार्थीय विद्युति - अः nom. sin. - अः acc.
- अः gen. - अः loc.

विद्युति विद्युति - inf. of the verb अः 10th class,
Take, with वि, Fight, dispute, wage war,
contend.

विद्युति विद्युति fut. pass. part. (of the vb. अः Seize,
with वि) To be warred or contended with.
- अः nom. sin. m.

विद्युति विद्युति passive participle (of the verb अः
Shake, with वि) Rubbed, touched; struck,
broken (as glass). Injured. Offended,
wounded. - अः acc. sin. m. or n.

विद्युति विद्युति 3d pers. sin. pot. (of धाति caus.
of the verb अः Slay, with वि) He should
cause to be killed.

विद्युति विद्युति adj. Clever, prudent, wary. - अः
nom. sin. m. - अः gen.

विद्युति विद्युति pres. part. (of the vb. अः 1st class
par. Go, with वि) Marching. विद्युति
nom. sin. m.

विद्युति विद्युति s. m. The exercise of judgment or
reason on a present object. Investigation,
due consideration, mature deliberation,
examination, trial. Opinion. Discrimi-
nation. Regard, notice, consideration of,
or attention to, as of importance. - अः nom.
sin. - अः ins.

विद्युति विद्युति agt. A judge; any one who has
skill sufficient to decide on the merits of
a thing. - अः nom. sin. m.

विद्युति विद्युति s. f. Deliberation, investigation,
discussion, reflection. - अः ins. sin.

विद्युति विद्युति 2d pers. sin. imp. of चारि (caus.
of the vb. अः Go, with वि) Deliberate,
estimate aright. - चारि विद्युति 3d pers. singular
potential.

विद्युति विद्युति ind. pret. part. of चारि (caus. of
verb अः Go, with वि) Having deliberated.

विद्युति विद्युति adj. Various, variegated. Painted.
Surprising, wonderful, charming. - चित्रम्
acc. singular m. and nominative sin. n.
- चित्रम् acc. sin. f.

विद्युति विद्युति ind. pret. part. of the verb चित्र इ
Think, reflect, consider, with वि.

विद्युति विद्युति adj. Unconscious, senseless, inani-
mate, lifeless. - अः acc. sin. m.

विद्युति विद्युति pass. part. (of the vb. अः चेष्टा Strive,
with prep. वि) Done, contrived. s. n. Effort,
act, course of life. An evil or a malicious
act. - अः nom. singular. - तानि nom. pl.

विद्युति विद्युति adj. Private, lonely, solitary. - अः loc.
sin. n.

विद्युति विद्युति s. m. Victory. - अः nom. sin. - अः dat.

विद्युति विद्युति 3d pers. pl. pres. (of the vb. जि 1st
cl. par. but with वि used in the अ॒tm. pada)
Conquer, triumph, be victorious. - अ॒थताम्
3d pers. sin. imp.

विद्युति विद्युति agt. Victorious, triumphant. - अः
nom. sin. m. - अ॒थताम् gen. pl.

विद्युति विद्युति agt. Desirous to conquer or over-
come. An invader, a warrior. - अः nom.
sin. m. - अः gen. - अः pl.

विद्युति विद्युति inf. of (the verb जि with वि) To
conquer.

विज्ञ adj. Wise. s. m. A wise man. **विज्ञस्** gen. sin. -ज्ञैः ins. pl.

विज्ञप् pass. part. (of ज्ञापि caus. of the vb. ज्ञा) Know, with वि) Apprized, respectfully informed or communicated with. -ज्ञप्तः nom. sin. m.

विज्ञात passive part. (of the vb. ज्ञा) Know, with वि) Known, discovered. -तः nom. sin. mas. **विज्ञातुम् inf.** To know.

विज्ञान s. n. Knowledge, science, learning; worldly knowledge or wisdom, that which comprehends any subject except an understanding of the true nature of God or BRAHMĀ acquirable by abstract meditation, and the study of the *Veda*. -ज्ञानम् nom.

विज्ञानविक्रमयशोभिः ins. pl. n. DWAND. By knowledge, valour, and renown.

विज्ञापित pass. part. (of ज्ञापि causal of the verb ज्ञा) Know, with prep. वि) Apprized, informed, warned. -तः nom. sin. m.

विज्ञाय ind. pret. part. (of the vb. ज्ञा) Know, with prep. वि) Having known, perceived, understood, considered, or recognised.

विज्ञेय fut. pass. part. (of the vb. ज्ञा) Know, with वि) To be considered. -याः nom. pl. m.

विटप् s. m. or n. A new shoot.

विच्छन्नाः nominative pl. of **विच्छन्ना** s. f. Affliction, misery, vexation, annoyance, mortification, torment. **विच्छन्नम्** nom. sin. n.

विचार s. m. A cat. -रा: nom. sin. -राम् acc.

विचर्क sub. mas. Reason, discussion, argument. -रक्षः nom. sin.

विच्छम् nom. or acc. sin. of **विच्छ** sub. neu. Wealth, riches, property, substance. **विच्छेन** instrumental. **विच्छस्** gen. **विच्छे** locative. -सामान् gen. pl. **विच्छेषु** loc.

विच्छवान् nom. sin. m. of -स्वत् adj. Rich, wealthy.

विच्छहीनः nom. sin. m. of -स्वहीन TATP. Destitute of wealth.

विच्छेहा nom. singular, TATP (from **विच्छ** Wealth, and रूहा s. f. Desire) Desire of wealth, cupidity.

विद्धवता abs. s. f. Sharpness, shrewdness, cleverness, wit.

विद्धाति 3d pers. sin. pres. of the verb ज्ञा 3d cl. par. Hold, with वि, Make, appoint, fix, execute. -दधातु 3d person sin. imp. -दधीत 3d person sin. pot. आम्. -दधात् pres. part. Making.

विद्धार्थमाण pres. part. pass. of **दारि** (caus. of the verb दृ Tear, with वि) Being sawn.

विद्धार्थ ind. pret. part. Having ripped up, or torn open.

विद्धीर्णते 3d pers. sin. pres. pass. of the vb. दृ Tear, with prep. वि) Is being lacerated or torn asunder. **विद्धीर्ण** passive part. Split.

विदुः 3d pers. pl. pres. of the vb. **विद्** 2d cl. par. Know, consider.

विदुषाम् gen. pl. m. of **विदुष** adj. Wise, learned.

विदेशः nom. sin. of **विदेश** s. m. A foreign country; any place away from home, abroad. -देशे loc.

विद्धु *pass. part. (of the verb विध or व्यध Pierce) Pierced.* **विद्धुः** *nom. sin. m.*

विद्धते *3d pers. singular pres. of the vb. विद् 4th cl. átm. Be, exist, be found.* -**द्धते** *3d pers. du.* **विद्धन्ते** *3d pers. pl.*

विद्या *nom. sin. s. f. Knowledge, science, learning, sacred or profane.* -**द्याम् acc.** -**द्यथा** *instrumental.* -**द्यायाम् loc.** **विद्ये** *nom. du.* -**द्यानाम् gen. pl.**

विद्यागमः *nom. sin. s. m. TATPURUSHA, The acquirement of knowledge, the advancement of science.*

विद्याधर *s. m. A demigod of a particular order or class, a spirit of the air.*

विद्याधरी *s. f. A female spirit of the air, a fairy, a sylph.* -**धरीभिः ins. pl.**

विद्याधरीपरिज्ञनः *nom. sin. m. BAHUV. Attended by Vidyádhariś.*

विद्यान्तम् acc. sin. s. n. TATP. *The end of knowledge.*

विद्याफलम् nom. sin. sub. n. TATP. *The fruit of learning.*

विद्यावयोदृढ्वेभ्यः *abl. pl. m. TATPURUSHA, (compounded of विद्या Knowledge, वयस् Age, and दृढ्वेभ्यः Increased) Advanced in learning and years.*

विद्यावृद्ध *TATPURUSHA, Old in knowledge, increased or advanced in learning.*

विद्याहीनाः *nom. pl. m. of विद्याहीन TATP. Destitute of knowledge, ignorant, un instructed.*

विद्धुत *pass. part. (of the vb. द्रु Run, with वि) Fleeing, running.* -**तम् nom. sin. n.**

विद्यज्ञः *nom. sin. of विद्यज्ञ s. m. A wise man.*

विद्यान् *nom. sin. m. of विद्या adj. Wise, learned.* -**द्यांसम् acc.**

विद्यिष् *s. m. An enemy.* -**षः nom. pl.**

विधः *nom. singular of विध s. m. A mode, manner, sort.*

विधन्ते *3d pers. sin. present (of the verb धा 3d class átm. Hold, with वि Do, perform, practice.*

विधातव्या *nom. sin. f. future pass. part. (of the verb धा Hold, with वि) To be done, or performed.* **विधाय** *ind. preterite part. Having established; having done, performed, effected, achieved, accomplished.*

विधातवशात् *abl. sin. s. m. TATP. From the will of BRAHMÁ or Fate, from destiny.*

विधास्ति *3d pers. sin. 2d fut. (of the vb. धा Hold, with वि) Will provide, do, or make.*

विधिः *nom. sin. of विधि s. m. Fate, luck, destiny. BRAHMÁ. Divine Providence. A sacred precept; a rule, law, form, or formula. A contrivance.* **विधिना** *instru.*

विधेः *gen. विधी loc.*

विधिष्ठोगात् *abl. sin. of विधिष्ठोग s. m. TATP. The occurrence of predoomed events.*

विधीयते *3d pers. sin. pres. pass. of vb. धा Have, hold, with वि, Appoint, ordain, fix, establish, contrive, manage, devise; enjoin, command, recommend; employ, use; make, perform, effect, achieve, attain.* -**धीयताम्** *3d pers. sin. imp.*

विधुः *nom. sin. of विधु s. m. The moon.*

विधुर *s. n.* Agitation of mind from terror or distress ; fear, alarm.

विधुरदर्भनम् *acc. singular n.* TATP. The experiencing or feeling uneasiness or alarm.

विधेया *nom. sin. f. fut. pass. participle (of the vb. धा Hold, with वि)* To be made, done, contrived, or managed. -धेयम् *nom. sin. n.*

विधेहि *2d pers. sin. imp. of the verb धा, 3d cl. par. Hold, with वि)* Perform thou.

विधंसि *nom. sin. n. of विधंसिन् agt. (from the verb ध्वंस Fall, with prep. वि)* Falling, perishing. **विधंसिनः** *nom. pl. m.*

विनयम् *acc. sin. of विनय s. m.* Modesty, affability; propriety of conduct or behaviour, prudence, discretion. Training, discipline. -ग्यात् *abl.*

विनश्यति *3d pers. sin. pres. of the verb णश् 4th class par.* Perish, die away, disappear.
विनश्यन्ति *3d pers. pl.*

विनश्वरे *loc. sin. n. of विनश्वर adj.* Perishable.

विनष्ट *passive part. (of the verb णश्) Perish, with prep. वि)* Perished, extinct.

विना *ind.* Without ; governing indiscriminately the accusative and instru. cases.

विनाशः *nom. sin. of विनाश s.m.* Destruction, annihilation, death, loss. **विनाशे** *loc.* In line 276, this word may be rendered by the ablative absolute.

विनाशित *passive part. of नाशि (causal of the verb णश्) Perish, with preposition वि)* Destroyed. -तः *nom. sin. m.*

विनाशिन् *agt. Perishing. -ने dat. sin. n.*

विनिन्नन्ति *3d pers. pl. pres. of the verb णन् 2d cl. par.* Kill, with वि.

विनिपातित *pass. part. of पाति (causal of the verb पत Fall, with नि and वि)* Killed. -ताः *nom. pl. m.*

विनियोग *s. m.* A giving or parting with any thing for a consideration, or in expectation of some advantage ; application, employment. -गः *nom. sin.*

विनियोजयेत् *3d pers. sin. pot. of the vb. णुज् 10th cl. par.* Join, with नि and वि, Appoint.

विनीत *passive part. (of the verb णी Lead, with वि)* Well-trained and disciplined. Prudent, discreet. -तः *nom. sin. m.*

विनीतत्वम् *nom. sin. abs. s. n. (from विनीत adj. Modest, decorous)* Decency, decorum.

विनीति *substantive f.* Reverence, obeisance, homage. -तिः *nom. sin.*

विनोदेन *ins. sin. of विनोद s. m.* Diversion, entertainment, amusement. -नोदाय *dat.*

विन्दु *s. m.* A drop of water or any liquid.

विन्देत् *3d pers. singular pot. of the vb. विद् 6th cl. par. of the class Muchādi, Find, get, gain, acquire, possess.*

विन्ध्य *s. m.* The *Vindhya* or *Bindh* mountains, or the mountainous range which runs across *India*, from the province of *Behrā* nearly to *Guzerat*, and properly divides *India* from the *Dekhin*.

विपक्ष *s. m.* An enemy, an adversary. -वः *nom. sin.*

विपत् *nom. sin. of विपद् s. f.* Adversity, misfortune.

विपत्काले *loc. sin. of -काल s. m. TATP.* A time of calamity or misfortune, adversity.

विपत्ति: *nom. sin. of विपत्ति s. f.* Adversity, calamity, misfortune, disaster, failure, miscarriage. **विपत्तिम्** *accus.* **विपत्ते:** *gen. -पत्तौ locative.* **-पत्तिषु** *loc. pl.*

विपदि *loc. sin. of विपद् sub. f.* Misfortune, calamity, adversity. **-पदः** *nom. pl.*

विपद्धा *nom. sin. s. f. TATP.* A state of misfortune, a calamitous condition.

विपद्यते *3d pers. sin. pres. of the vb. पद् 4th cl. atm.* Go, with वि, Fall into misfortune.

विपक्षायाम् *loc. sin. f. of विपक्ष pass. part. (of the verb पद् Go, with prep. वि)* Unfortunate, fallen into adversity or misfortune. **विपक्षायाम्** *gen. pl.*

विपरोत् *adj.* Reverse, opposite, contrary. **-ता:** *nom. pl. m. or f.* **-तम्** *nom. or acc. n.*

विपरीतता *abs. s. f.* Contrariety, reverse or opposite state or condition. **-ताम्** *acc. sin.*

विपर्यय *sub. mas.* Contrariety, opposition. Reverse. **-यः** *nom. sin.*

विपश्चित् *sub. mas.* A *Pandit*, a learned Brahman. **-तम्** *acc. sin.*

विपुल *adj.* Large, great. **-सम्** *acc. sin. n.*

विप्रसम्भ *pass. part. (of the verb सम्भ Gain, with प्र and वि)* Deceived, cheated, imposed upon. **-सम्भाः** *nom. pl. m.*

विप्रेण *instru. singular of विप्र sub. mas.* A Brahman. **विप्राय** *dative.* **विप्राः** *nom. pl.*

विघ्नते *loc. sin. of विघ्न वि s. m.* Tumult, affray. Rapine, extortion, predatory incursion.

विघ्नते *3d pers. sin. pot. of the verb घ्न् 1st class atm.* Float, with वि, Drift about, or perhaps, be submerged, immersed, overwhelmed (literally, or figuratively, in vice or calamity).

विभक्त *passive part. (of the verb भज Share, with prep. वि)* Divided, distributed. **-भक्तम्** *nom. sin. n.*

विभव *s. m.* Wealth, property.

विभाग *s. m.* Partition of spoil.

विभावयते *3d pers. sin. pot. of भावि (caus. of the verb भू Be, with वि)* One should prove or estimate. **-भाव्यते** *3d person sin. pres. pass.* Is seen, perceived, or held to be.

विभिन्न *pass. part. (of the verb भिन् Break, with वि)* Separate, distinct, contrary. **-न्नाः** *nom. pl. m.*

विभीषण *sub. mas.* Name of the brother of RAVANA.

विभूति *s. f.* Power, especially superhuman, supposed to be attainable by human beings, only through a course of austere worship. **-तयः** *nom. pl.*

विभूम *s. m.* The heaving or roll of a wave.

विभृ *s. m.* Destroying, disturbing, breaking.

विमला *nom. sin. of विमल adjective,* Clear, pure, (literally or figuratively), beautiful, transparent.

विमुखे *loc. singular n. of विमुख adj.* Face-averted; opposed, unkind, unfavourable.

विमुखाः *nom. pl. m.*

विमुच्यते 3d pers. sin. pres. pass. of vb. मुच Abandon, desert, forsake, with वि.

विमुच्यति 3d pers. sin. pres. of the vb. मुच 6th cl. par. with वि, Relinquish.

विमुम्हति 3d pers. sin. pres. of the vb. मुह 4th cl. par. Be foolish, or perplexed, with वि, Be at a loss, at fault, at one's wits end.

विमृश्य ind. pret. participle of the vb. मृश Consider, ponder, deliberate, with वि.

विमृशकारिन् agt. Acting, or who acts, after previous deliberation. -राम् acc. sin. m.

विमोचितः nom. sin. m. pass. part. of मोचि (caus. of the vb. मुच, with prep. वि) Set at liberty, emancipated.

विष्टि loc. sin. of विष्ट् s. n. Air, sky.

विषोग s. m. Absence, separation, disunion; departure. -गस्त् gen. sin.

विषोगावसान BAHUV. Ending in separation.

विषोगावसानल abs. sub. n. Termination in separation. -तात् abl. sin.

विरक्तः nom. sin. m. pass. part. (of vb. रक्षा) Be attached, with prep. वि) Indifferent, inattentive, estranged, alienated in affection, averse. **विरक्ते** loc. **विरक्तासु** locative pl. fem.

विरक्तप्रकृतिः nom. sin. m. BAHUV. Whose chiefs or principal officers are disaffected.

विरक्तभावस्य gen.sin.m. BAHUV. Disinclined to, disliking.

विरक्तम् ind. Rarely, seldom, at distant intervals.

विरहः nom. sin. of विरह s. m. Absence, separation, desertion. Exemption, freedom, want.

विरहितः nom. singular m. passive part. (of the vb. रह �Quit, with वि) Abandoned, deserted. **विरहिता** nom. sin. f.

विरह्य pass. part. (of the verb रह Oppose, with वि) Opposed, hostile, disagreeable. -ह्यः nom. sin. m. -ह्यम् nom. sin. n.

विरूपयितुम् inf. (of the vb. रूप 10th cl. Form, with वि) To disfigure.

विरोधः s. m. Animosity, opposition, war, quarrel. -धः nom. sin.

विरोति 3d pers. sin. pres. of the verb रु 2d class par. Make a noise; with वि Sound, tinkle.

विलंबः s. m. Delay. -ंबः nom. sin.

विलापन s. n. Lamentation, complaint. -लाप्न् nom. sin.

विलापति 2d pers. sin. pres. of the verb लप 1st class. par. with वि Lament, complain.

विलापति 3d person. **विलापत्तिः** ins. pl. m. pres. part. **विलाप्य** ind. pret. part.

विलाम् acc. sin. of विला s. n. A hole, cave, cavern. **विलात्** abl.

विलाम् sub. masculine, Slowness, tardiness, delay. **विलामात्** abl. singular. (After a delay.)

विलास 3d pers. sin. 2d pret. of the vb. लप par. Shine, with वि Toy, sport, dally.

विलास sub. mas. Luxury, elegance. Play, amusement. -लेष्य ins. sin. .

विचित्र *pass. part. (of the vb. विप Smear, with prep. वि) Smeared, besmeared. -प्नेन ins. sin. n.*

विकुम्भति *3d pers. sin. pres. (of the vb. कुप 6th cl. par. Muchádi, Cut, with वि) Seizes, robs, plunders, pillages right and left.*

विक्षेपनम् *nom. singular of विक्षेपन s. n. A smearing of the body with fragrant oils. Perfume for the person, unguent or oil of Sandal, saffron, camphor, bdellium, &c.*

विक्षोकयति *3d pers. singular present of the verb खोक 10th cl. par. Look, with वि, Look from side to side.*

विक्षोक्य *ind. pret. part. (of the vb. खोक See, with prep. वि) Having seen, observed, noticed, perceived, or witnessed.*

विवदमानागाम् *genitive pl. of विवदमान (part. pres. of the vb. वद 1st cl. átm. Say, with वि) Disagreeing, contending, contradicting, clashing, maintaining different opinions or doctrines.*

विवदेत् *3d pers. sin. pot. of vb. वद 1st cl. par. Speak, say, with वि, Dispute, litigate.*

विवरम् *nom. or acc. sin. of विवर sub. neu. A hole or burrow, a mouse-hole. विवरात् abl. विवरे loc.*

विवर्जित *pass. part. (of the vb. वृज 10th cl. with वि) Left, abandoned, shunned, or cast aside. Destitute. -तम् acc. sin. m. -ताः nom. pl. m.*

विवर्जन *s. n. Increasing; increase. -गम् nom. sin.*

विवशा: *nom. pl. f. of विवश adj. Necessary,*

subject, subjected, destitute of the power of resistance, powerless.

विवस्त *s. m. The sun. -खान् nom. sin.*

विवाह *subs. mas. A contest, contention, dispute. -हः nom. sin.*

विवादिन् *s. m. An opponent, disputant. -नः acc. pl.*

विवाह *s.m. A marriage, a wedding. -हे loc. sin.*

विवाहचतुष्टयम् *acc. sin. s. n. TATP. Four marriages, a marriage of four wives, a quadruple matrimonial alliance. (A Brahman is allowed four wives, a Kshettriya three, a Vaisya two, and a Sudra one.)*

विविक्षा *pass. participle (of the verb विच Be separate, with वि) Lonely, solitary, desert.*

विविक्षासनः *nom. singular m. BAHUVRÍHI, (comp. of विविक्षा and आसन s.n. Asitting; a seat) Sitting in a sequestered place.*

विवृत *pass. participle (of the verb वृ Cover, with वि) Expanded, wide open.*

विवृतास्थः *nom. sin. m. BAHUVRÍHI, Open-mouthed. (विवृत and आस्था.)*

विवृद्धि *s. f. Aggrandizement. -द्वये dat. sin.*

विवृतिः *3d pers. pl. pres. of the vb. विवृ 6th cl. par. Enter. विशेत् 3d pers. sin. pot.*

विवारदः *nom. sin. m. of -व्वारद् adjective, Learned, wise, clever.*

विवासः *nom. sin. m. of -व्वास Great, large, illustrious.*

विवासकुलसम्बवाः *nom. pl. m. BAHUVRÍHI, compounded of विवास adj. Great, मूल sub. neu. Family, and सम्बव s.m. Birth.*

विशिष्टताम् acc. sin. of विशिष्टता abstract s. f. (from विशिष्ट Distinguished) Distinction, excellence.

विशिष्टवर्णम् acc. sin. m. BAHUVRÍHI, Of a distinguished or choice colour.

विशिष्टैः ins. pl. m. of विशिष्ट pass. part. (of the verb शिष्ट, with वि) Distinguished, excellent, superior.

विशीर्णेत 3d pers. sin. pot. pass. of the vb. शीर्ण Injure, with वि used in the sense of Wither, waste, decay, or crumble to pieces. **विशीर्ण** pass. part. Wasted, impaired.

विशुद्ध pass. part. (of the vb. शुद्ध) Be pure, with वि) Pure, clean, clear, faultless, correct. -शुद्धम् acc. sin. m.

विशेषः nom. sin. of विशेष s. m. Distinction, difference, attribute: sort, kind, manner; choicest kind. -शेषैः ins. pl.

विशेषज्ञ agt. Knowing difference, capable of discriminating one from another; wise, intelligent, discriminative. -ज्ञः nom. sin. m. -ज्ञैः ins.

विशेषतम् ind. Especially, particularly.

विशोधिति abs. s. n. A clearing, a freeing from obstruction. -तम् nom. or acc. sin.

विश्वे loc. sin. m. of विश्वम् pass. part. (of the vb. श्व श्व Be careless, with वि) Rested, reposed, tranquil; easy, confiding.

विश्वम् s. m. Trust, confidence. Affection, affectionate inquiry. Festive or sportive noise, tumult, or laughter.

विश्वासाप sub. mas. TATP. Free and confidential talk. -पैः ins. pl.

विश्वम् ind. pret. part. (of vb. श्व श्व Be fatigued, with वि) Having reposed. **विश्वान्** pass. part. Rested, reposed. Dwelt secure. -न्तः nom. sin. m. -न्ता nom. sin. f.

विश्वामः nom. sin. of -श्वाम् s. m. Rest, repose.

विश्वतम् nom. sin. n. pass. part. (of vb. श्व श्व Hear, with वि) Known, notorious, celebrated.

विश्रूयते 3d pers. sin. pres. pass. (of the vb. श्व श्व Hear, with वि) Is celebrated.

विश्विति 3d pers. sin. pres. (of the vb. श्व श्व 2d cl. par. Breathe, with वि) Confides, trusts.

विश्वसा pass. part. (of the vb. श्व श्व Breathe, with वि) Confided in; faithful. -सः nom. sin. m.

विश्वासः nom. singular of -श्वास s. m. Trust, faith, confidence. A confidential communication. -श्वासम् acc. -श्वासेन ins. -श्वासात् abl.

विश्वासकथाप्रसङ्गः sub. m. TATPURUSA, A confidential chat. -सङ्गैः ins. sin.

विश्वासचातकः nom. singular s. m. TATP. A betrayer of confidence, a traitor.

विश्वासपाचम् acc. sin. m. TATP. Worthy of confidence.

विश्वासप्रतिपक्ष TATPURUSA, Confiding, trusting, confident. -पक्षानाम् gen. pl. m.

विश्वासभूमिः nom. sin. of -श्वभूमि sub. f. TATP. An object of trust, a person worthy of confidence. -श्वभूमिः nom. pl.

विश्वासा ind. pret. part. of श्वासि (caus.

of the verb अब्दि Breathe, with prep. वि Believe) Having inspired with, or gained one's, confidence, having made to believe. -अवासित pass. part. Inspired with confidence, induced to trust, believe, or confide. -तः nom. sin. m.

विषकुम्भम् acc. singular m. TATP. A jar or pot of poison.

विषज्ज्ञः nom. sin. m. of विषज्ज्ञ (from विष Poison, and ज्ञ agt. (of the vb. हन Kill) Destroying) Antidote, antidotic.

विषस्त् pass. participle (of the vb. धृ Sink, with वि) Dispirited, downcast, dejected, despondent, depressed, sunken in spirits, sad, disconcerted, sorrowful. -तः nom. sin. m. -त्यान् acc. pl. m. -त्या nom. sin. f.

विषदिग्ध TATPURUSHA, Poisoned, empoisoned. -दिग्धस्त् gen. sin. n.

विषद्रुम् s. m. TATP. A poison-tree. -माः nom. pl.

विषम् nom. or acc. sin. of विष s. n. Poison, bane.

विषम् adjective, Uneven, rugged. Peerless, matchless. Difficult, troublesome. Wicked, dishonest. -मः nom. sin. m. -मस्त् gen. -माम् acc. sin. f. -माः nom. pl. also, s. n. A place difficult of access, a thicket, a precipice. -मम् acc. sin.

विषमेषु sub. mas. The god KĀMADEVA (from विषम Odd, and एषु Arrow, armed with five arrows). -षुष्टा ins. sin.

विषय s. m. Any object of sense, any thing perceptible by the senses; as, colour,

form, flavour, odour, and sound. An object in general, as of affection or desire. A sensual object. Worldly object or pursuit, affair, business, transaction, subject. A religious obligation or observance. Familiarity, conversancy. A country. Department, sphere, element, home, province, that which is peculiarly known or frequented, as a particular study by its professors, a particular town by its town-folk, water by fish, air by birds, &c. This word is often used as the last member of a BAHUVRĪHI compound, and may be translated, Respecting, regarding, relating, or familiar. विषये locative sin. विषयाः nominative plural. विषयान् accusative. विषयैः ins. -षयेषु locative. विषयाम् acc. sin. f. BAHUV. in line 754.

विषचिन् adj. Conversant with, engaged, absorbed, or interested, in worldly occupations or enjoyments. Attached to objects of sense. s. m. A sensualist, voluptuary. A worldling. An unbeliever in what is not cognizable by the senses.

-षयिषः gen. sin. -षयिषाम् gen. pl. m.

विषहृष्टस् gen. sin. of -षहृष्ट s. m. TATP. A poison-tree.

विषहृदयः nom. sin. m. BAHUV. Poison-hearted.

विषाणु s. m. or n. A horn.

विषादः nom. sin. of विषाद् s. m. Lassitude, dejection, depression, lowness of spirits, sadness, sorrow, grief. Remorse, anguish. -षादम् acc. -षादेन ins.

विषीहति 3d pers. sin. pres. of the vb. वह 1st cl. par. Sink, with वि, Be sorry, cast down, dispirited, or discouraged, despond; rue. **विषीहत** 2d pers. pl. imp.

विषुवत् s. n. The equinox.

विषुवल्लङ्घाति s. f. TATP. The passage of the sun to the next sign at the equinoxes. -न्ति loc. sin.

विष्टृभ्य ind. pret. part. (of the vb. छृभ्य Prop, with वि) Propping, supporting; resting heavily, staggering, tottering, being poised.

विष्णुशर्मा nominative sin. of -श्वशर्मण् s. m. A proper name. -श्वशर्मणः gen.

विष्ञिति passive part. of बर्जि (causal of the verb छूज Let go, with वि) Abandoned, left, turned adrift. -तः nom. sin. m.

विषर्पन् nom. sin. m. pres. part. (of the vb. छृप 1st cl. par. Go, move, with वि) Gliding, skimming.

विस्तर sub. masculine, Number, assemblage. Abundance, quantity.

विस्तीर्णता abs. s. f. Extension, spaciousness.

विस्तीर्णम् nom. sin. n. of विस्तीर्ण pass. part. of the verb छृप Spread, with वि) Spread, stretched. Strewed.

विस्त्रयः nom. sin. of विस्त्रय s. m. Surprise, astonishment. Dismay. Pride. **विस्त्रयम्** accusative.

विस्त्रित passive part. (of the verb विनि Smile, with वि) Surprised, astonished. Dismayed. -तः nom. sin. m. -तम् acc. sin. m. -ता nom. sin. f.

विस्मृत pass. part. (of the vb. चारि Remember, with वि) Forgotten.

विस्मृतसंखारः nom. singular mas. BAHUV. Forgetting his engagement.

विस्मृतिः nominative sin. s. f. A forgetting, forgetfulness.

विहगः nom. pl. of विहग s. m. A bird.

विहङ्गमाः nom. pl. of -हङ्गम s. m. A bird.

विहस्त्र ind. pret. participle (of the verb छृख Laugh with वि) Having laughed or smiled, laughing.

विहाय ind. pret. part. (of the verb छृत Quit, with वि) Having abandoned, discarded, left, or forsaken.

विहार sub. mas. A temporary building, an open shed or hall, adorned with flowers, and erected on festal occasions. An open temple or building consecrated to a deity. -रः nom. sin.

विहारिणः nom. pl. m. of -हारिण agent (from the verb छृ Take, with prep. वि) Wandering, roaming about for pleasure.

विहीनः nom. sin. m. of हीन passive part. (of the verb छृत Quit, with वि) Quitted, abandoned; destitute. -हीनम् acc. -हीनस्य gen. -हीनाः nom. pl. m.

वीक्षते 3d pers. sin. pres. of the vb. देख 1st class atm. See, with वि, Look at, behold, eye, view. **वीक्ष्य** ind. pret. part.

वीक्षि s. m. or f. A wave.

वीजः s. m. Seed. -जम् nom. sin.

वीरा s. f. A lute. -राम् acc. sin.

वीतरागेष *ins. sin. m. of -तराग BAHUV. (comp. of इत Gone, वि Away, and राग Passion) Exempt from passions or affections, whose passions are extinguished.*

वीर *sub. mas. A hero, a warrior. -रः nom. sin. -रस्य gen. sin. also, adj. Excellent, eminent. Powerful, mighty. Heroic.*

वीरसमन्वितः *nom. sin. m. TATP. Attended by warriors.*

वीर्यं *abs. s. n. Courage. -र्यम् acc. sin. n.*

हृष्ट *sub. mas. A tree. हृष्टः nom. sin. हृष्टम् accusative. -स्या genitive. -सान् acc. pl. हृष्टाणाम् gen. हृष्टेषु loc.*

हृष्टायम् *acc. sin. s. n. TATP. The top of a tree.*

हृष्टते *3d pers. pl. pres. of the vb. हृत् 9th cl. atm. of the class Puádi, Choose.*

हृत् *pass. part. (of the vb. हृ) Encompassed, surrounded. हृतः nom. sin. m.*

हृत्त *passive part. (of the verb हृत्) Done, performed, finished. Over, past, occurred, happened, taken place, ensued, fell out, come to pass. हृत्ते loc. sin. mas. -त्तम् nom. sin. n. s. n. A living, a livelihood. Conduct, behaviour. हृत्तम् acc. sin.*

हृत्तान्त *sub. mas. Tidings, intelligence. A topic, subject; a tale, a story. हृत्तान्तम् acc. singular. -त्तदर्थी nom. sin. mas. of -त्तदर्थिन् agt. Witnessing, or a spectator of, the transaction.*

हृत्तिः *nom. sin. of हृत्ति s.f. Livelihood, profession, calling, occupation, means of acquiring a subsistence. Course, conduct,*

procedure, practice, character, bearing. State, condition, settled habit, constitution. A state or affection of the mind, any particular working or modification of its being. हृत्तिम् acc. हृत्तेः gen. हृत्ती nom. du.

हृत्तिता *abs. sub. fem. State of being or existence.*

हृत्त्यर्थम् *ind. For the sake of a subsistence, to sustain life.*

हृथा *ind. In vain, to no purpose.*

हृद्ध *passive participle (of the verb हृध) Augmented, increased. Old. s. m. An old man, an elder. हृद्धः nom. sin. m. हृद्धम् acc. sin. m. or n. हृद्धेन instru. sin. m. हृद्धस्य gen. singular mas. हृद्धाः nom. pl. m. हृद्धैः ins. pl. n. -हृद्धेभ्यः abl. plural masculine. -हृद्धाणाम् gen. pl. m.*

हृद्धले *loc. sin. of -हृत्तल abs. s. n. (from हृत्त Old) Old age.*

हृद्धदिजरूपिन् *adj. Bearing the form of an aged Brahman. -पी nom. sin. m.*

हृषभः *nom. singular s. m. A bull. हृषभौ acc. du. -भयोः gen. du. -षभाः nom. pl.*

हृष्टि: *nom. sin. of हृष्टि s.f. Rain. A rainy time, wet weather. हृष्टेः gen. sin.*

हृहस्तिः *nominative sin. of -स्ति s. m. VRIHASPATI, regent of the planet Jupiter, and preceptor of the gods.*

वेग *s. m. Speed, velocity. A stream, current.*

वेणु *s. m. A bamboo. वेणुः nom. sin.*

वेताल *s.m. A goblin.-खेन ins. sin.-स्या gen.*

वेन्ति 3d pers. sin. pres. of the verb विद्
 2d cl. par. Know, discover, find out; consider, be aware of, acknowledge. यस्य
 ज्ञातं न वेन्ति And who acknowledges not a benefit received; i.e. the ungrateful man.

वेद s. m. A *Veda*, the generic term for the sacred writings or scriptures of the *Hindus*; supposed to have been revealed by BRAHMÁ, and after being preserved by tradition for a considerable period, to have been arranged in the present form by VYÁSA. The principal *Vedas* are three in number, the *Rish*, *Yajus*, and *Sáma*; to which a fourth, the *Atharva*, is usually added: and the *Itihásá* and *Puráñas*, or ancient history and mythology, are sometimes considered as a fifth. वेद is also used for वेन्ति (3d pers. sin. pres. of the vb. विद् 2d cl. par.) Knows.

वेदना s. f. Pain. -नाभिः ins. pl.

वेला nominative singular s. f. Time. Tide. A current. वेलया ins. वेलायाम् loc.

वेश्मनि loc. sin. of वेश्मन् s. n. A house, a dwelling.

वेश्मा nom. singular of वेश्मा s. f. A harlot, a whore.

वेष्टितः nom. sin. m. of वेष्टित pass. part. (of the vb. वेष्टु Inclose) Inclosed, wrapped, invested, beset.

वै ind. Truly. An expletive, or emphatic particle. के वै मृताः Pray, who are the dead? who, then, are dead?

वैकल्प abs. s. n. Disorder, ailment.

वैचिच्छम् acc. singular of वैचिच्छ् abs. s. n. (from विचिच्छ adj. Various) Variety.

वैजयन्ती nom. singular s. f. A flag, banner, ensign.

वैद्यः nominative singular of वैद्य sub. mas. A physician. वैद्यानाम् gen. pl.

वैद्यात्य abs. s. n. Immodesty, absence of shame. -त्यम् nom. sin.

वैरी nom. sin. of वैरिन् s. m. A foe, an enemy. वैरिणः nom. pl.

वैराग्य abs. s. n. Disaffection. A mutiny.

वैश्य s. m. The *Vaisya*, or man of the third class; the merchant or agriculturist.

वैश्वल s. m. KUVERA, the god of wealth.

वैषम्य abs. s. n. Inequality, unevenness.

व्यग्र adj. Perplexed. व्यग्राः nom. pl. m.

व्यञ्जन s. n. A fan. -नम् nom. sin.

व्यञ्जते 3d pers. singular pres. pass. (of the verb व्यञ्ज Make clear, with वि) Is made manifest, is called into being, is displayed or brought into exercise.

व्यञ्जन s. n. Sauce, condiment. A mark, sign, badge. -नम् nom. sin.

व्यतिकर s. m. Misfortune, calamity.

व्यथा s. f. Pain, uneasiness, distress.

व्यपदेश s. m. Stratagem, artifice, pretext, fraud, cunning. Designation or indication by a name or appellation. A name.-देशेन ins. sin. -देशे loc. sin.

व्यपेत pass. part. (of the vb. वृ Go, with व्यप

अवद्यि *and वि*) Gone far off, departed. -तः *nom.*
singular *m.* -तेन *ins. sin.*

अपेदाताम् *3d pers. du. pot. (of the vb. ए*
2d cl. par. Go, with अप Off, and वि) May
separate, may part company.

अभिचार *sub. mas.* A following improper
courses, a doing what is prohibited or
wicked; erring, straying (literally or
figuratively).

अभिचारिणी *nom. sin. f. of -चारिन् agt.*
(of the vb. चर् Go, with अभि and with वि)
Going astray, doing what is improper.
s. An unchaste woman.

अथमान् *pres. part. átm. (of the verb अथ*
*1st cl.) Squandering. -नः *nom. sin. m.**

अथित *pass. part.* Wasted.

अयिन् *adj.* Declining, decaying, spending,
wasting. **अयी** *nom. sin. m.*

अयेन *ins. sin. of अथ s. m.* Expenditure,
loss, spending, expense. **अये** *loc.*

अर्थ *adj.* Useless, unavailing, unprofitable.

अर्थयत्ते *loc. sin. n. BAHUV.* Useless in (its)
efforts.

अस्त्रीक *adjective,* Disagreeable, displeasing,
offensive. *s. n.* Any improper act, an
impropriety. **-काणि** *acc. pl.*

अवसाध *sub. m.* Exertion, persevering or
industrious effort, the pursuit of any
business or profession; industry. Trick,
device, skill, ingenuity. **-यः** *nom. sin.*
-यम् *acc.*

अवसाधिन् *adj.* Active, enterprizing. **-माम्**
gen. pl. m.

अवस्थापि *ind. pret. part. of स्थापि (caus.*
of the vb. षट् Stand, with अव and with वि)
Having set or placed.

अवस्थित *pass. part. (of the vb. षट् Stand,*
with अव and वि) Determined, declared,
appointed, decreed. **-ता** *nom. sin. f.*

अवहरानि *1st pers. sin. pres. of the vb. ए*
Take, 1st cl. par. with अव and वि, Act.

अवहर्त्तव्य *fut. pass. part. (of the verb ए*
Take with अव and वि) To be acted or
put in practice. **अम्** *nom. sin. n.*

अवहारम् *acc. sin. of -हार s. m.* Propriety
of behaviour, steady adherence to law and
custom. Conduct, behaviour. Usage,
practice, custom, habit. The practice of
the courts, or civil and criminal law.
Public business. **-हारेण** *ins.* **-हारात्** *abl.*

अवहाराङ्ग *s. n. TATP.* The body of civil
and criminal law.

अवह्रियताम् *3d pers. singular imp. pass.*
(of the verb ए Take, with अव and वि) Let
business be proceeded with.

असनप्रसारितकरः *nom. sin. m. BAHUV.*
. Having the hand stretched forth (to
inflict) calamity.

असनम् *nom. sin. n. of असन s. n.* Calamity,
ill, misfortune. Fate. Evil destiny, ill
luck. Vice, crime, frailty, arising from
desire, or from anger: ten vices or faults
are enumerated under the first head; viz.,
hunting, gambling, sleeping in the day-
time, calumny, whoring, intoxication,
singing, instrumental music, dancing, and

useless travel: the second comprehends eight; tale-bearing, violence, insidious wounding, envy, malice, fraud, abuse and assault. Intense application or attachment. असनेन instru. -सने loc. -सनानि nominative pl.-सनेभ्यः abl. -नेषु loc.

असनिता abs. s. f. Evil destiny, ill-luck, calamity. Incompetence, inability (?) -तया ins. sin.

असनिन् adj. Addicted to evil practices, as gaming, drinking, &c. -सनी nom. sin. m. -सनिनः gen. sin. m.

असनीयः nom. sin. m. adj. One addicted to evil practices or pursuits; vicious, profligate, dissipated.

अस्त् pass. part. (of the verb अस Throw, with वि) Confounded, agitated, puzzled, bewildered, nonplussed. -स्ता: nom. pl. m. स्तम् acc. sin. n.

आसुलः nom. singular m. of आसुल adj. Disturbed, bewildered, agitated, perplexed, overcome. -स्तीकृत CHWI, Perplexed, troubled. -तः nom. sin. m.

आषात् s. m. Obstacle, impediment. -ताः nom. pl.

आज्रः nom. sin. of आज्र s. m. A tiger. -ज्रम् accusative. -ज्ञेण ins. -ज्ञात् abl.

आज्रता abs. s. f. The state of a tiger. -ताम् acc. sin.

आदान s. n. Opening, a setting open or ajar. -नम् nom. sin.

आधः nom. sin. of आध s. m. A hunter, a

fowler. -धम् accusat. -धेण ins. -धानाम् gen. pl.

आधि sub. mas. Sickness, illness, malady, disease. -धिः nom. sin. आधेः gen.

आधितम् acc. sin. mas. of -धित adj. Sick, ill, diseased. -धितस्य gen.

आधिदुर्भिर्जपीडितम् acc. sin. neu. TATP. Wasted with sickness and famine.

आपादयति 3d pers. sin. pres. of पादि caus. of the verb पद Go, with आ and with वि, Kill, slay, destroy, doom to death, give up to destruction. -इयिआमि 1st pers. sin. 2d fut. -यियि 2d pers. sin. आपादित pass. part. Killed, slain. -तः nom. sin. m. -तम् acc. sin. -दितवत् indefinite past part. -वान् nom. sin. mas. He killed. -दितव्य future pass. part. -ब्यः nom. sin. masculine. -ब्याः nom. plural m. आपाद्य ind. pret. part.

आपार sub. m. Attempt, effort, exercise, practice. Business, profession. A meddling. -पारः nom. -पारम् acc. -पारेण ins.

आप्त passive part. (of the verb आप Obtain, with वि) Pervaded, overspread, covered all over. आप्तम् acc. sin. n.

आस s. m. A snake. -स्तम् acc. sin.

आसयाहिन् s. m. A snake-catcher. -ही nom. sin.

आ॒ह s. m. A squadron. Military array, the arrangement of troops in various positions; as दण्डायूह The array in line, मण्डलायूह The array in circle. -स्तीकृत CHWI, Drawn up in military array. -तैः ins. pl. n.

क्षेत्रम् *s. n.* The sky, expanse, or space of heaven.

ब्रजामि *1st person sin. pres. of the verb ब्रज*
1st cl. par. Go. **ब्रजति** *3d pers. -जन्ति* *3d pers. plural.* **ब्रज** *2d pers. sin. imperative.*
ब्रजतु *3d pers.*

ब्रण *s.m.* A tumour, boil, ulcer. **ब्रणः** *nom. pl.*

ब्रणित *pass. part. (of the vb. ब्रण)* Wounded.

ब्रणितहृदयः *nom. sin. m.* BAHUV. Heartstricken, sick at heart.

ब्रतम् *nom. or acc. sin. of ब्रत* *s. n.* A vow. Any meritorious act of devotion, the voluntary or vowed observance or imposition of any penance, austerity, or privation, as fasting, continence, exposure to heat and cold, &c.

श

शकटम् *nom. or acc. sin. of शकट* *s. n.*
A cart, a wain.

शकटार *s. m.* Name of the minister of King NANDA. In revenge for ill-treatment, he conspired with the Brahman CHÁNAKYA to effect his master's death.
-रः *nom. sin.*

शकुनि *s. m.* Name of the maternal uncle of the KAURAVA princes, and counsellor of Duryodhana. By his means it was that the PÁNDAVA princes through play lost their kingdom. -नि: *nom. sin.*

शक्त *pass. part. (of the vb. शक* Be able)
Strong, able, powerful. **शक्तः** *nom. sin. mas.*
-क्तम् *acc. -क्ते* *instrumental.* **शक्ते** *loc.*

शक्ति *s.f.* Power, strength, energy. Regal power as resulting from majesty (प्रभु), perseverance (उत्साह), and counsel (मन्त्र). A spear.

शक्तिधर *s.m.* A spearman, a lancer. Name of the son of the gallant soldier VÍRAVARA.

शक्तु *s. m. or n.* Flour, meal.

शक्तोति *3d pers. sin. pres. of the vb. शक*
5th cl. par. Can, be able.

शक्यन्ते *3d pers. pl. pres. pass. of the vb. शक*
5th class par. Be able. This verb, when conjugated in the passive voice, imparts to the infinitive a passive sense; as, **शक्तोति** जेतुम् He can conquer. जेतुं शक्यते He can be conquered. **शक्य** *fut. pass. participle,* Possible, makes an infinitive mood passive.
-क्यः *nom. sin. m.* -क्या: *nom. pl. m.* -क्यम्
nom. sin. n.

शक्यप्रतीकारः *nom. sin. m.* BAHUV. Capable of removal, removable, remediable.

शक्षनीय *fut. pass. part. (of the vb. शक् त्)*
To be suspected. -यः *nom. sin. m.*

शक्षया *ins. sin. of -क्षा* *sub. fem.* Alarm, fear, apprehension. Doubt, uncertainty.
-क्षाभिः *ins. pl.*

शक्षास्यदम् *nom. sin. s. n.* TATP. A ground of suspicion.

शक्षितः *nom. sin. m. of शक्षित* *pass. part.*
(*of vb. शक् त्* Fear) Frightened, alarmed.

शक्षिन् *agt.* Suspecting, fearing, apprehensive. **शक्षी** *nom. sin. m.*

शक्तु *s. m.* A dagger, poniard. **शक्तवः** *nom. pl.*

शक्षते 3d pers. singular pres. passive (of the vb. शक् इ) Is suspected.

शठ adj. Knavish, roguish. -**ठम्** nom. sin. n.

शत s. n. A hundred. **शतम्** nom. or acc. sin. -**तेन** ins. -**तात्** ablative. -**तानि** nom. plural. **शतैः** ins.

शतद्वारम् acc. sin. neu. of -**द्वार** DWIGU, comp. of **शत** sub. A hundred, and द्वार s. A door, or out-let (Hundred-gated).

शतमुखम् acc. sin. like the preceding word, Having a hundred entrances.

शतलच्च DWIGU, A hundred lacs, a hundred times a hundred thousand. -**चम्** acc. sin. n.

शतायुः nom. sin. m. A hundred years old.

शत्रु s. m. An enemy, a foe. **शत्रुः**: nominative sin. -**त्रुम्** acc. त्रुणा instru. -**त्रौ** loc. -**त्रवः**: nominative plural. -**त्रून्** acc. -**त्रुभ्यः** abl. -**त्रूणाम्** gen. शत्रुषु loc.

शत्रुविघ्नः s. n. TATP. Hostile invasion. -**वे** loc. sin.

शैनैस् (or शैनैः शैनस्) ind. Slowly, softly, gently. Occasionally, now and then.

शपथ s. m. An oath. -**पथम्** acc. sin.

शपमाण pres. part. átm. (of the verb शप 1st cl.) Cursing, reviling. -**माय** dat. sin. mas.

शप्त pass. part. Cursed, anathematized. **शप्तः** nom. sin. m.

शब्द s. m. A noise, a cry. **शब्दः**: nominative sin. -**ब्दम्** acc. -**ब्दात्** abl.

शब्दमाच s. n. TATPURUSHA, A mere sound, a mere noise. -**चात्** abl. sin.

शमयति 3d pers. sin. pres. of शमि caus. (of the vb. शम् par. Be quiet) Still, quench, extinguish.

शयनम् nom. sin. of -**यन्** s. n. A sleeping: sleep, recumbency.

शयित pass. part. (of the vb. शी) Sleeping; lying. -**ता** nom. sin. f.

श्वास nom. sin. s. f. A bed. -**श्वाम्** acc.

शर s. m. An arrow. -**रेण** ins. sin.

शरणम् acc. sin. s. n. A preserver, protector. Protection, preservation. A sanctuary.

शरणगतम् acc. sin. m. of -**णगत** TATP. Come for protection; a refugee. -**ते** loc. sin. -**णगताः** nom. pl. m.

शरद् s. f. The autumn, the two months which succeed the rains. -**दम्** acc. sin.

शरमेघ s. m. TATP. An autumn-cloud.

शराव s. m. A shallow cup, dish, saucer, or platter. -**वः** nom. sin. -**वम्** acc.

शरीरम् nom. sin. of शरीर subs. neu. The body. Life or health. -**रोरेण** ins. -**रीराय** dat. -**रस्य** gen. -**रोरे** loc.

शरीरवैकल्य s. n. TATP. Indisposition of body, ailment, distemper. -**कल्यात्** abl. sin.

शशक s. m. A hare. -**कः** nom. sin. -**केन** ins. -**कस्य** gen. -**काः** nom. pl.

शशाङ्कः nom. sin. s. m. A name of the moon (from शश A hare, and शशः A spot, either as an emblem on his banners, or fancifully, as the spots on the moon's face).

शशिदिवाकरथोः DWAND. comp. of शशि

is composition for शशिन्. The moon, and
दिवाकरधोः gen. du. of दिवाकर s. m.
The maker of day, the sun.

शशिनः gen. sin. of -शिन् sub. mas. The moon. -शिनि loc. sin. (derived from शश A hare, with the affix इन् denoting, Possession; as an emblem on his banners, or fancifully, as the spots on the moon's face.)
शश्वत् ind. Continually, frequently, repeatedly, perpetually.

शस्त्रपाणीनाम् BAHUVRÍHI, comp. of शस्त्र A weapon, and पाणीनाम् gen. plural of पाणि s. m. The hand.

शस्त्रम् nom. or acc. singular of शस्त्र s. n. A weapon in general, arms. -स्त्रेण instrum. -स्त्रेषु loc. pl.

शस्त्रचेच् s. n. TATP. A corn-field. -चे loc. sin. शस्त्रभक्षक agt. Granivorous, an eater of corn. -कः nom. sin. m.

शस्त्रम् acc. sin. of शस्त्र s. n. Corn, grain in general. Fruit. -स्त्रानि nom. pl. n.

शाकेन ins. sin. of -क् s. m. A pot-herb in general; any leaf, flower, fruit, stalk, root, &c., used as a vegetable.

शाखायाम् loc. sin. of -खा s. f. A branch, a bough. -खाः nom. pl.

शाच् abs. sub. n. (from शठ adj. Knavish) Knavery, wickedness, villainy.

शान्त passive part. (of the verb शम्) Abated, subsided. -च्छे loc. sin. m.

शान्तचेतसाम् gen. pl. of -स्त्रेतस् BAHUV. Composed, calm, unanxious.

शान्तिः nom. sin. of -न्ति s. f. Quiet, tranquility, pacification. Alleviation. -न्तिम् acc. -न्तये dat.

शास्त्रा nom. sin. of -स्त्रा s. f. A house, a hall.

शास्त्रालसी s. f. The silk-cotton tree.

शावकः nom. sin. of -वक् s. m. The young of any animal. -वकाः nom. pl.

शाश्वत् adj. Perpetual, lasting, eternal. -तम् acc. sin. n.

शास्ति 3d pers. sin. pres. of the vb. शास् 2d cl. par. Rule, govern; order, enact, direct, prescribe. -सित् pass. part. Corrected, punished. -ता nom. sin. f.

शास्त्रज्ञ agt. Knowing sciences, versed in literature, bookish, book-learned. -ज्ञः nom. sin. m.

शास्त्रम् nom. sin. of -स्त्र s. n. An order or command. Scripture, science, institutes of religion, law or letters, especially considered as of divine origin or authority; used singly, it implies works of literature or science in general, and it is therefore customarily connected with some other word to limit its application; as, the *Vedánta Sástras*, or treatises of philosophical theology; the *Dherma Sástras*, books of law, &c.: it is also applied to less important branches of knowledge; as, the *Kárya Sástras*, or poetical works; *Silpi Sástras*, works on the mechanical arts; and *Káma Sástras*, or erotic compositions: in the singular number it is also used comprehensively to signify the body of all that has been written on

the subject; as, *Dherma Śāstra*, the institutes or codes of law, *Kāvya Śāstra*, poetry; *Alankāra Śāstra*, rhetoric, &c. A book in general. Literature, learning.
शास्त्रेण *ins. sin.* -**शास्त्रिणि** *acc. pl.*

शास्त्रवत् *ind.* Conformably, or according to Scripture, or written authority.

शास्त्रानुष्ठानेन TATP. comp. of शास्त्र cr. Books, literature, and **अनुष्ठानेन** *ins. sin. of अनुष्ठान* sub. neu. Inattention, neglect, disregard.

शिचित *pass. part. (of the vb. शिच्च)* Learned, studied. -**तः** *nom. sin. m.*

शिखर *sub. m. or n.* A peak, summit, top. The summit of a mountain. -**रम्** *acc. sin. -रे loc. -राणि* *nom. pl. n.*

शिखा *s. f.* A flame.

शिथिल *adj.* Loose, lax, flabby. Languid, feeble. Ineffectual. -**यिलीभवन्ति** CHWI, They become lax.

शिरः *accusative singular of -रस् s. n.* The head. -**रसा** *instrumental.* -**रसः** *gen. -रसि* *loc.* **शिरसा** *करोत्* He placed on his head.

शिरा *s. f.* A stone, a rock.

शिलीमुख *s. m.* A blockhead.

शिव *adj.* Prosperous. -**वा:** *nom. pl. m.*

शिष्ट *s. m.* A child, an infant. -**शुद्धः** *nom. sin. शिष्टोः* *gen.*

शिष्ट *passive part. (of the verb शिष्य)* Left. Distinguished. Chief, principal. *sub. m.* A courtier, counsellor. A chief. A good

man. -**ष्टान्** *acc. pl. -ैः*; *ins. s. m. or n.* Residue, rest, remnant. -**ष्टस्** *gen. sin.*

शिष्टसभा *s. f.* TATP. A council of state, an assembly of chief officers. -**सभाम्** *acc. sin.*

शीघ्रम् *ind.* Quickly.

शीत *nom. sin. m. of शीत adj.* Cold.

शीतकाले *loc. sin. of -काल s. m.* KARM. Cold weather.

शीतताम् *accusative sin. of -तता abs. s. f.* (*from शीत adj.* Cold) Coldness.

शीताम् *nominative singular n. adj.* Cold, chilly, cool.

शीतार्प्ति TATP. Chilled, or pinched by the cold. -**तार्प्तान्** *acc. pl. m.*

शीलः *nom. sin. m. of शील adj.* Possessed of, endowed with, practising. *s. m.* Nature, habit, disposition. Good conduct, virtue, morality. Beauty.

शीलगुणादि *s. n.* Beauty, amiability, &c.

शीलतटा *nom. sin. f.* BAHUV. Having good conduct for its bank or shore.

शीलसम्बन्ध TATP. Well-conducted, of good conduct, disposition, or character. -**सम्बन्धः** *nom. pl. m.*

शुक *s. m.* A parrot. **शुकः** *nom. sin. -कम् acc. -केन* *ins. शुक्* *voc. -का:* *nom. pl.*

शुकवत् *ind.* Like a parrot.

शुक्लीकृता: *nominative pl. m. of -कृत* CHWI, *from शुक्ल White, and कृत Made.*

शुचम् *acc. sin. of शुच् s. f.* Sorrow, grief, distress.

शुचि *adj.* Pure, correct, faultless, free from error or stain. **शुचिम्** *acc. sin. m. s. m.* A faithful and honest man. **शुचि:** *nom. sin. -चिम् acc.*

शुचितम् *nom. sin. of शुचित् abs. sub. n. (from शुचि adj. Pure) Purity, cleanness.*

शुद्धः *nom. singular mas. pass. part. (of the verb शुद्ध Be pure) Pure, faultless, blameless, correct.*

शुद्धमतौ *loc. sin. of -शुभति m. f. BAUV. Pure-minded.*

शुध्यति *3d person sin. pres. of the verb शुध्य 4th cl. par. Become clean, be cleansed.*

शुभं *adj.* Happy, fortunate, good, fair. **शुभा** *nom. sin. f. s. n.* Good fortune, auspiciousness, weal, happiness. **शुभम्** *nom. sin.*

शुभस्वरम् *subs. mas. KARMAZH. A lucky moment. -स्वरम् acc. sin.*

शुभाशुभम् *nom. singular n. of शुभा शुभ adjective, (शुभ and अशुभ) Prosperous and unfortunate, good and evil. s. n. Good and ill fortune, weal or woe. शुभाशुभानि nom. pl.*

शुल्कः *s. m. or n. Toll, duty, custom.*

शुश्राव *3d pers. sin. 2d pret. of the vb. शु par. Hear.*

शुश्रूषेत् *3d pers. sin. pot. atm. of शुश्रूष (desid. form of the vb. शु Hear) Should obsequiously honour.*

शुक्ष्मः *irreg. pass. part. (of the vb. शुष्प Be dry) Dry, dried, sear.*

शूकरः *nominative sin. of शूकर s. m. A boar. शूकरेण ins.*

शूद्रः *s. m. A man of the fourth caste or servile class, a Śādra. शूद्रः: nom. sin.*

शून्यम् *nom. sin. n. of शून्य adj. Empty, void. -न्या nom. singular f. -न्या: nom. pl. f.*

शूद्रः *adj. Bold, brave. -रम् acc. sin. n. s. m. A hero. शूद्रः: nom. sin. -रम् acc. -रा: nominative pl. -राद्धाम् gen.*

शूद्रता *abs. s. f. Bravery, valour.*

शूगालेन *ins. singular of शूगाल sub. mas. A jackal. शूगालात् ablative. -साध्याम् instrumental dual. शूगालाः nom. pl. -गालाम् acc. -गालैः ins.*

शूङ्गः *s. n. A horn.*

शूङ्गाप्रसरणाभिमुखः *nom. sin. m. TATP. Presenting the weapons of the tips of his horns; ready or advancing to strike with the point of his horns.*

शूङ्गिशाम् *gen. pl. mas. of शूङ्गिन् adj. Horned, furnished with horns.*

शूङ्गिः *subs. fem. A hook for guiding an elephant. शूङ्गिः: nom. sin.*

शूङ्गुः *2d pers. sin. imp. of the vb. शु 1st cl. par. irreg. in the four conjugational tenses, and resembling more a verb of the 5th cl. Hear, hearken, listen. शूङ्गुत् 2d pers. pl. imp. शूङ्गोति 3d person sin. pres. -शून्ति 3d pers. pl. pres.*

शैते *3d pers. sin. pres. of the vb. शी 2d cl. atm. Lie, lie down, sleep.*

शैयिष्या *abs. s. n. Slackness, remissness.*

शैलः *s. m. A mountain, a lofty steep. शैले loc. sin. -शैलैः loc. pl.*

श्रीचण्डिशुर *s. m. or n. TATP.* A mountain-peak. -रे *loc. sin.*

श्रोकः *nom. sin. of श्रोक् s. m.* Sorrow. -केन *ins. -कस्य gen.*

श्रोकचर्षा *sub. fem. TATPURUSHA,* Sorrow-broodings. -चर्षाम् *acc. sin.*

श्रोकाकुल *TATP.* Overwhelmed, disturbed, flurried with grief. -खेन *ins. sin. m.*

श्रोकारातिभयबालम् *nom. sin. n.* Protecting, rescuing (or the protector or rescuer) from sorrow, enemies, and peril.

श्रोकार्त्तः *ins. pl. m. of -कार्त्त adj. TATP.* Pained, afflicted with sorrow, grieved, sad. -कार्त्तानाम् *genitive. -कार्त्ती nominative singular fem. -कार्त्तीया ins.*

श्रोचितुम् *inf. of the verb श्रूत्वा* Grieve for, regret, lament.

श्रोधन *s. n.* A cleaning, clearing, sifting, exploring; search, examination, investigation. -गम् *nom. sin.*

श्रोभते *3d pers. sin. pres. (of the vb. श्रूत्वा 1st class átm.)* Shines, looks well, pleases. -भन्ते *3d pers. pl.*

श्रोभन *adj.* Resplendent. Richly dressed or ornamented. -भा *nom. sin. f.*

श्रोभा *sub. fem.* Lustre, beauty, splendour, sheen. -भाम् *acc. sin.*

श्रोस्त्रिकी *s. f.* A female keeper of a tavern or dram-shop.

श्रीर्घ्यम् *nom. or acc. sin. of श्रीर्घ्य abs. s. n.* (*from श्रूत् subs. mas.* A hero) Heroism, bravery, valour. श्रीर्घ्ये *loc.*

श्राद्धाने *loc. sin. of श्राद्धान् s. n.* A cemetery.

श्वामा *nom. sin. fem. of श्वाम् adj.* Black, swarthy.

श्वेन *s. m.* A kite.

श्रद्धाधाम् *genitive plural mas. of श्रद्धात्* (*from श्रत् a particle, denoting Faith, and pres. part. of the vb. धत् 3d class par. Hold*) Believing, confiding.

श्रमणायते *3d pers. sin. pres. átm.* (*a nominal vb. from श्रमण A beggar*) Is reduced to beggary, becomes a beggar.

श्रथते *3d pers. sin. pres. of the vb. श्रि 1st cl. átm.* Repair, resort, betake one's self, have recourse to, take possession.

श्रवण *s. n.* Hearing. -षात् *abl. sin.*

श्रवणपथ *s. m. TATP.* The ear. -षष्ठ्यगता: *nom. pl. m.* Reaching to the ear. The eye (or eye-brow) of a *Hindu* woman, which extends lengthways towards the ear, is compared by the poet, to a bow drawn by an archer to its full stretch).

श्राद्ध *s. n.* A funeral ceremony observed at various periods, and for different purposes, consisting of offerings with water and fire to the gods, and gifts and food to the relations present, and assisting Brahmans. -द्वाम् *acc. sin.*

श्रान्तः *nom. sin. m. of श्रान्त् pass. part. (of the vb. श्रम् Be weary)* Wearyed.

श्री *s. f.* Fortune, prosperity. The Goddess LAKSHMI, the wife of VISHNU, and deity of plenty and prosperity. *A prefix to the name of deities, forming a kind of invoca-*

tion at the beginning of a letter, &c. and often used repeatedly; as, Śrī Śrī DURGĀ: also a prefix of respect to proper names of persons; as, Śrī JAYADEVA: also of works, as, Śrī Bhāgavat: this use of it is elliptical; the possessive मत् or adj. युक्त Joined, &c. being understood, and the sense will then be, The splendid, the illustrious, the famous, &c. श्रीः nom. श्रियम् acc. श्रिया instrumental.

श्रीखण्ड s. m. n. Sandal wood, of which the unctuous preparations are held in high esteem as perfumes.

श्रीपर्वत sub. m. Name of a mountain, or range of mountains.

श्रीमत् adjective, Fortunate, prosperous. Splendid, illustrious. -मान् nom. sin. m. -मताम् gen. pl. m.

श्रीमहेवपादा: nom. pl. m. TATPURUSHĀ, The glorious feet of your majesty.-दानाम् gen. pl.

श्रुतः: nom. sin. m. of श्रुत pass. part. (of the verb श्रु Hear) Heard, listened to. -तम् nom. sin. n.

श्रुतवन्तः: nom. pl. m. of -तवत् indef. past part. (of the vb. श्रु Hear) Heard.

श्रुतिविषय s. m. TATP. An affair of religion, a sacred ordinance, religious observance; perhaps, more correctly, BAHUV. Familiar, conversant with, or versed in, holy writ; observant of sacred ordinances. -यैः ins. pl.

श्रुतेन ins. sin. of श्रुत s. n. Sacred science, holy writ.

श्रुतो locative sin. of श्रुति s. f. The *Vedas*, severally or collectively, scripture, holy writ.

श्रुता ind. pret. part. (of the verb श्रु Hear) Having heard; overhearing.

श्रुयते 3d pers. sin. pres. pass. of the verb श्रु Hear. -चताम् 3d pers. sin. imp. pass.

श्रेष्ठि s. m. or f. A corporation, a company of traders or those dealing in the same article. श्रेष्ठयः nom. pl.

श्रेष्ठान् nom. singular m. of -चत् irregular compar. (of प्रशस्त् adj. Excellent) Better, more excellent. Best, most excellent. ५८८

श्रेष्ठसी nom. sin. f. -चः nom. sin. n.

श्रेष्ठतम् double superl. (of प्रशस्त् adjective, Excellent) Most excellent. -तमम् acc. sin. n.

श्रोतुम् inf. of the vb श्रु Hear.

श्रोद्ध agent, A hearer, a listener. -ता nom. sin. m.

श्रोचित्यः nom. singular of -चित् sub. mas. A Brahman versed in the study of the *Vedas*, a learned theologian.

शास्त्रा s. f. Praise, commendation.

शास्त्रताम् 3d pers. singular imp. pass. of the verb शास्त्र Praise. शास्त्रः nom. sin. m. fut. pass. part. Entitled to praise or veneration, praiseworthy, laudable. Honourable.

शिष्टेन ins. sin. m. of शिष्ट pass. part. (of the vb. शिष्ट Embrace) Embraced, touched by, closely cemented.

श्लोकः nom. singular of -क s. m. A verse, a stanza.

त्रोकदथम् TATPURUSHA, comp. of त्रोक cr.

A stanza, and दयम् acc. sin. n. A couple.

त्रपुच्छः nom. sin. s. m. TATP. A cur's tail. -पुच्छम् nom. sin. s. n.

शुभं ind. To-morrow.

श्वसन् nom. sin. m. pres. part. (of vb. श्वस 2d cl. par.) Breathing, blowing, puffing.

शा nom. sin. of शन् s. m. A dog. शानम् accusative.

शापदैः ins. pl. of शापद् s. m. A beast of prey.

ष

षट् nom. pl. m. f. n. of षष् num. Six.

षड्कर्णः nom. sin. m. DWIGU, Six-eared.

षडुषः nom. sin. m. DWIGU, Six-fold.

षष्ठवर्गं s. m. TATP. A class or aggregate of six, as of six defects; lust, covetousness, wrath, envy, pride, and rashness. -वर्गम् acc. sin.

षण्मासाभ्यन्तरे TATP. comp. of षण्मास Six months, and अभ्यन्तरे locative singular of अभ्यन्तर s. n. Included space (In the space of six months).

षानुष्य collect. s. n. The aggregate of six properties or qualities. The six modes or acts of royal military policy. -षम् nom. sin.

षोडशः nom. sin. m. num. adj. Sixteenth.

स

स A contraction of सह With, often appears as the first member of an AVYAYI and a BAHUV. compound.

संयम s. m. Restraint.

संयमपुच्छतीर्थी nom. sin. f. BAHUV. Having restraint for its holy place of pilgrimage.

संयुक्त pass. part. (of vb. युज Join, with सम) Endued, furnished, possessed of. -क्ताः nom. pl. m.

संयुत pass. part. (of vb. युज Join, with सम) Connected, joined, possessing. -तम् acc. sin. n.

संयोग s. m. Intimate union or association. -गः nom. sin. -गामाम् gen. pl.

संरक्षति 3d person sin. pres. (of the verb रक्ष 1st cl. par. Guard, with सम) Preserves, guards, defends, protects, takes care of.

संखापः nom. sin. of स्खाप s. m. Conversation, chat, gossip, colloquy, confabulation.

संखापितानाम् gen. plural of संखापित adj. Talked, conversed, discoursed with, addressed.

संवदेत् 3d pers. sin. pot. (of the vb. वद 1st cl. par. Speak, with सम) He should hold communication, maintain a correspondence.

संवर sub. masculine, A collection, comprehension. संवरितुम् To collect, gather up, draw together.

संवद्धयति 3d person sin. pres. of वद्धि caus. of the vb. वृध Increase, with सम, Cause to thrive, cherish, protect, promote, patronize,

नूरिश, feast, regale. संवर्द्धयिष्यति 3d pers. sin. 2d fut. संवर्द्धित passive part. -तः nom. singular masculine. संवर्द्धनीयः nom. sin. m. fut. pass. part.

संवास s. m. A house, dwelling. Company, society. -सः nom. sin.

संविभागिल् abs. sub. neuter, Participation, co-partnership. -लात् abl. sin.

संविभागिन् s. m. A sharer in a partition of spoil, a co-partner.

संवृत् pass. participle (of the verb वृ) Cover, with सम्) Covered, enclosed, panoplied. -तैः ins. pl. n.

संशयः nom. singular of संशय s. m. Doubt, uncertainty. -यम् accusative. -यानाम् gen. pl.

संश्चित् adjec. Doubtful, uncertain. -तम् acc. sin. n.

संश्रय s. m. Protection, patronage. Seeking the alliance of a powerful prince, as a safety against actual or future enemies (one of the six modes of military policy.) -यः nom. sin.

संश्रयन्तु 3d pers. pl. imp. (of the vb. श्रि 1st cl. par. Serve, with सम्) Let them resort or repair.

संसर्गः nom. sin. of संसर्ग s. m. Union, close contact; intercourse, familiarity, acquaintance. -र्गेम् acc. -र्गात् abl.

संसारम् acc. sin. of संसार subs. mas. The world, mundane existence. -सारे loc.

संसूचयति 3d pers. sin. pres. (of the vb. सूच 10th cl. par. with सम्) Indicates, implies.

संस्कारः nom. sin. of संस्कार subs. mas. An embellishment, decoration. An ornamental design. Consecration. Any initiatory or purificatory rite. Recollection, memory. An idea, notion.

संस्कृत् pass. participle (of the verb शृ) Make, with सम्, denoting Completion or perfection, and स् inserted for euphony) Wrought, highly finished, polished. s. n. Language formed by perfect grammatical rules; the classical and sacred language of the Hindus. संस्कृत्य ind. pret. participle, Having decorated or adorned.

संस्कृतोक्तिषु KARMADH. comp. of संस्कृत cr. Classical, polished, and उक्तिषु loc. pl. of उक्ति s. f. A word, expression, phrase.

संस्कारानाम् gen. pl. of संस्कृत् agt. Staying, stopping, settled, stationary.

संस्थित् pass. part. (of the verb ठा Stand, with सम्) Dead, deceased. -तम् accusative sin. m.

संस्थितिः nom. sin. of -स्थिति s. f. A staying, residing with, abode, permanent residence. Duration, continuance. -स्थितिम् acc.

संस्पृष्ट् pass. part. (of the vb. स्पृश with सम्) Touched. -ष्टः nom. sin. m.

संहतल् abs. sub. n. Compactness. -लात् abl. sin.

संहताः nom. pl. m. of संहत् pass. part. (of the verb इन Strike, with सम् Together) United, combined, closely allied.

संहतिः nom. singular of -हति s. f. Union, combination, joint effort.

संहरते See उपसंहरते.

संज्ञुष्टु *pass. part. (of the verb रुष्ट Rejoice, with सम्) Rejoiced, in high spirits, fired with emulation.* -**रुष्टाः** *nom. pl. m.*

सः *nom. sin. m. of तद् pron. He, she, it or that.*

सकृदण्ण BAHUV. Tender, piteous.

सकृष्ट *adj. All, whole, entire. सकृष्टम् nom. sin. n.*

सकाशम् *ind. Near.*

सकृत् *ind. Once.*

सकोप BAHUV. Angry. -**पा:** *nom. pl. m.*

सकोपम् AVYAYI. Angrily.

सक्रिमत् *adjective, Fond of, addicted to, attached.* -**मान्** *nom. sin. m.*

सखी *s.f. A woman's female friend. सखीम् acc. sin. सखा ins.*

सखे *voc. sin. of सखि s. m. A friend.*

सख्यम् *acc. singular of सख्य abs. sub. n. (from सखि s. m. A friend) Friendship.*

सगर *s. m. Name of a king of ancient time.*

सखट *adj. Narrow, contracted. s. m. Name of a goose.*

सख्यस्य *nom. sin. of सख्यस्य s. m. A resolve, mental determination. A solemn vow, or declaration of purpose.*

सखुष्टु *adjec. Crowded, confined, hemmed in.* -**खम्** *acc. sin. n.*

सखूष्टु *s. m. A shutting, closing, contraction.* -**खम्** *acc. sin.*

सञ्ज्ञेप *sub. masculine, Abridgment, conciseness. सञ्ज्ञेपात् ablative singular, Briefly, compendiously.*

सञ्ज्ञक *adj. Numbering, amounting to.*

सञ्ज्ञामाचम् *nom. sin. s. n. TATP. The sum and substance of the numbers, the total of the arithmetic.*

सञ्ज्ञ *s.m. Association, society, companionship, intercourse, union, connexion, attachment.*

सञ्ज्ञः *nom. sin. सञ्ज्ञात् abl.*

सञ्ज्ञत *passive participle (of the verb गम Go, with सम्) Apposite, proper. An alliance formed by the good on the foundation of friendship.* -**तः** *nom. sin. m. s. n. Union, meeting. Friendship, acquaintance, connexion.* **सञ्ज्ञतम्** *nom. or acc. sin.*

सञ्ज्ञति: *nominative sin. of सञ्ज्ञति sub. f. A frequenting, a going to ; society.*

सञ्ज्ञमः *nom. sin. of सञ्ज्ञम् s. m. A meeting, union, association, conjunction of persons.*

सञ्ज्ञमयति *3d pers. sin. pres. of गमि (caus. of the verb गम Go, with सम् Together) Causes to meet, encounter, or mix.*

सञ्ज्ञात् *abl. sin. of सञ्ज्ञ s. m. Union.*

सञ्ज्ञाते *3d pers. sin. pres. pass. (of the vb. घर Take, with सम्) Is received, can or may be received. सञ्ज्ञातीत passive part. Compiled.*

सञ्ज्ञात्: *nom. sin. of सञ्ज्ञात् s. m. A collection, a short compilation. A store. A taking, seizing. Reception, admission, entertainment.* -**तात्** *abl. sin. सञ्ज्ञाते loc.*

संयुक्त *s. n.* A mixing, blending, inlaying.
संग्राम *s. m.* War, battle. -मे loc. sin.
संग्राम्य *future passive part. (of the verb यह with सम.)* Proper to be received. -ः nom. sin. m.
संग्राम *s. m.* An assemblage, multitude, clan, confederacy. Association, combination.
संचकितम् AVYAYI. With timidity, timidly, timorously.
संचिव *s. m.* A minister. -वः nom. sin. -वम् acc. sin.
संजाराम् acc. sin. f. BAHUV. Along with her paramour.
संज्ञा *adj.* Ready, prepared. **संज्ञीकुर्** *2d pers. singular imperative,* CHWI, Make ready.
संज्ञीकृयते *3d person singular pres. pass.* Is made ready. -क्रियताम् *3d person sin. imp. pass.* Let be made ready. **संज्ञीकृत** *passive part.* Made ready, put in order. -तम् *nom. sin. n.* **संज्ञीकृत्य** *ind. preterite participle,* Having made ready. -ज्ञीमृद्य *indeclinable pret. part.* Having become prepared.
संज्ञाना: *nom. or voc. plural mas. of संज्ञा* *adjective,* Good, respectable, virtuous. -ज्ञनैः *ins.*
संस्थयः *nom. sin. of संस्थय s.m.* A collection, a store, a gathering together.
संस्थरन्ति *3d pers. pl. pres. of the verb चर 1st cl. par.* Go, with सम्, Rove, prowl about. **संस्थरन्** *nom. sin. m. pres. part.*
संस्थारक *s.m.* A leader, a guide. -कैः *ins. pl.*

संस्थारित *passive part. of चारि (caus. of the vb. चर Go, with सम.)* Made to go, set in motion, moved, worked. -तेन *ins. sin. m.*
संस्थित *pass. part. (of the verb चि Collect, gather, with सम.)* Accumulated, hoarded.
संस्थित्य *ind. pret. part. of the vb. चित् (इ)* Think, with prep. सम्) Having maturely considered.
संस्थनयन्ति *3d pers. pl. pres. (of जनि caus. of the verb जन Be born, with सम.)* They engender or excite.
संस्थातकौतुकः *nom. sin. m.* BAHUVRÍHI, Having his curiosity excited.
संस्थातेर्षीः *nom. pl. f.* BAHUVRÍHI, Grown envious (**संस्थात** and ईर्षी).
संज्ञीवक *s. m.* Name of a bull.
संज्ञीवकनन्दकनामानौ *acc. du. m.* BAHUV. Named Sanjivaka and Nandaka.
संज्ञा *s. f.* A name, appellation, sign.
सत् *nom. sin. n. part. pres. (of the verb अस 2d class par. Be)* Being. Actual, real, in possession. (as property, &c.) Good, excellent, virtuous. **सति** *loc. sin. m. or n.*
सहिः *instrumental pl. m.* **सताम्** *gen. pl. m.*
सततम् *ind.* Always, ever, eternally, continually.
सती *nom. sin. f. of सत् pres. part. (of the vb. अस 2d cl. par. Be)* Being. *s. f.* A virtuous wife, a Suttee. **सतीम्** *acc. sin.*
सतीलम् *nom. singular of सतील abs. s. n. (from सती s. f. A virtuous woman, a Suttee)* Chastity, purity in a wife. -तीले *loc. sin.*

सत्कारम् acc. singular of **सत्कार** sub. m.
Hospitable treatment or reception.

सत्कार्त्य ind. pret. part. (of the vb. कृ) Do,
with **सत्** (Good) Having treated with
respect.

सत्त्व abstract s. n. (from **सत्** Being) Being.
Nature. Excellence, goodness. Strength.
Self-possession, command, steadiness,
equanimity. **सत्त्वम्** nom. sin. -त्वात् abl.
सत्त्वस्त्र gen. also, mas. or n. An animal, a
being. **सत्त्वेषु** loc. pl.

सत्त्वोत्साह s. m. TATP. Natural energy or
perseverance.

सत्याच KARM. A worthy or virtuous person.
सत्याचवर्षिन् agt. Judicious in liberality,
a bestower of favours on the worthy. -वर्षी
nom. sin. m.

सत्युरुचः nom. sin. of **सत्युरुच** s. m. KARM.
A good or virtuous man. -रुचः nom. pl.

सत्य adj. True, veracious. **सत्यः** nom. sin.
mas. **सत्या** nom. sin. f.

सत्यता nom. sin. abs. s. f. (from **सत्य** adj.
True) Truth, trueness.

सत्यम् nom. or acc. sin. of **सत्य** sub. neu.
Truth. **सत्ये** loc. ind. Indeed, verily, in
sooth, truly, a particle of interrogation
and asseveration.

सत्यमेव ind. In sooth, in very deed.

सत्यवचनार्थम् ind. For the sake of saying
the truth.

सत्यवाच् BAHUV. Truth-speaking. -क् nom.
sin. m.

सत्यवादित्वम् nominative sin. abstract sub.
neu. (from -त्यवादिन् A truth-speaker)
Veracity, truth-speaking.

सत्यवादिन् agt. Truth-speaking. -त्वम् acc.
sin. m.

सत्याभिधान BAHUV. Truth-speaking.

सत्यार्थी nom. du. m DWANDWA, True and
respectable.

सत्योत्कर्ष s. m. TATPURUSHA, Excellence
or eminence in truth; true and sterling
excellence. -र्षेषु ins. sin.

सत्योदका nom. sin. fem. BAHUV. Having
truth for its waters.

सत्त्वासम् AVYAYI. With fear, in a fright.

सत्त्वरम् AVYAYI. Quickly, speedily, hastily,
in haste.

सत्त्वमागम sub. mas. TATP. The society of
the good. -मः nom. sin. -मम् acc. sin.

सदर्प adjec. Proud, haughty, arrogant. -र्पः
nom. sin. m.

सदर्पम् AVYAYI. Haughtily, arrogantly,
proudly.

सदसि loc. sin. of **सदस्** s. n. An assembly,
meeting.

सदृ indeclinable, Always, ever, at all times.
Perpetually.

सदारपुचः nom. sin. m. BAHUV. With wife
and son.

सदृश adjective, Like, resembling, similar,
equal. -शः nom. sin. m. -शम् acc. sin. n.

सद्ग्रामः nom. singular of **सद्ग्राम** s. m. Good

temper, good nature, kindness, amiability,
A pure or holy disposition or nature.
सन्नावेन *ins.*

सन्ति: *ins. pl. m. (of सत्)* By the good.

सहमन्दः: *nom. sin. m. BAHUV.* One who can
keep a secret. Contentious, strifeful.

सधनम् *acc. sin. m. BAHUV.* Wealthy.

सन् *nom. sin. m. of सत् pres. part.* Being.

सनाथीक्रियताम् CHWI, (*from सनाथ BAHUV.*
Having a master, क्रियताम् *3d person sin.*
imp. passive) Let (it) be made to possess
a master.

सन्तः: *nom. pl. m. of सत्* Good, virtuous, just.

सन्तति *s. f.* Offspring. -तिः *nom. sin.*

सन्तर्पितः: *nom. sin. m. passive part. of तर्पि*
(causal of the verb तृप् Be satisfied, with
सम्) Fed, satisfied, sated.

सन्तान *s. m.* Offspring, progeny, a son or
daughter. Spreading, expansion.

सन्तानसन्धिः: *nom. sin. s. m.* Peace cemented
by family alliance.

सन्ताप *s. m.* Torment, pain, distress. -पः
nom. sin.

सन्तापयन्ति *3d pers. pl. pres. of तापि* (causal
of the verb तप् Be hot, with सम्)
Torment, pain, distress, annoy, molest.

सन्ति *3d pers. pl. pres. of the vb. अस्* 2d cl.
par. Be. सन्तु *3d pers. pl. imp.*

सन्तुष्टम् *nom. sin. neu. of सन्तुष्ट pass. part.*
(of the verb तुष् Be pleased, with सम्)
Pleased, satisfied, contented. -तुष्टः *gen.*
sin. mas. **सन्तुष्टाः:** *nom. plural masculine.*
सन्तुष्टा *nom. sin. f.*

सन्तोष *sub. mas.* Contentment, satisfaction,
delight. -तोषः *nom. sin.* -तोषात् *dat.*

सन्तोष्य *ind. preterite part. of तोषि causal*
(of the vb. तुष् Be satisfied, with सम्)-
Having gratified. **सन्तोषित** *passive part.*
Contented, pleased, gratified. -तः *nom. sin. m.*

सन्तव्यते *3d person singular present pass. of*
the vb. त्वज् Quit, desert, with सम्.

सन्तता *pass. participle (of the vb. चत्* Fear,
with सम्) Terrified, affrighted, alarmed,
appalled. -ता: *nom. sin. m.* -ताम् *acc. sin. m.*

सन्तथात् *3d pers. sin. pot. (of the verb धा*
3d cl. par. Have, hold, with सम्) Should
unite, make peace, form an alliance, com-
bine, or hold together.

सन्तर्ग्न *s. n.* A looking, a seeing. Appear-
ance, view. A shewing. -ग्नात् *abl. sin.*

सन्तर्प्ते *indec. pret. participle of दर्शि caus.*
(of the vb. दृश् See, with सम्) Having
shewn, or made to appear.

सन्दिग्ध *passive participle (of the verb दिग्*
with सम्) Doubtful. -दिष्ठः *nom. sin. m.*

सन्दीपन *agent,* Lighting up, who or what
lights up. -पन् *nom. sin. n.*

सन्देहः: *nom. sin. of सन्देह* substantive mas.
Doubt, uncertainty, risk. -देहे *loc. sin.*

सन्धातव्य *future pass. part. (of the verb धा*
Hold, with सम्) To be reconciled or
restored to favour. -तव्यः *nom. sin. mas.*

सन्धातुम् *inf.* To put together, unite,
mend, repair; conciliate, reconcile; re-
admit to friendship.

सम्भान *sub. n.* A holding together, uniting, joining, mending. The concluding of a peace. Distillation, distilling; the manufacture of spirituous liquors. Alliance, union, peace. -**म्** *nom. or acc. sin.* -**म्** *loc.*

सम्भाय *ind. pret. part. (of the vb. धा Hold, with सम्)* Having formed an alliance, having made peace.

सम्बिः *nom. sin. of सम्बि s. m.* Peace, union, alliance. Reconciliation. Union, (one of the six modes of military policy.) **सम्बिम्** *accusative.* **सम्बिणा** *ins.* **सम्भयः** *nom. pl.* **सम्भीणाम्** *gen.*

सम्भिकुश्ल *adj. TATP.* Skilled in the art of forming alliances. -**तैः** *ins. pl. m.*

सम्भित *adj.* Made peace with. -**तः** *nom. sin. m.*

सम्भिविद् *KWIP,* Acquainted with alliances. -**विद्धिः** *ins. pl. m.*

सम्भीषते *3d pers. singular pres. passive (of the verb धा Hold, with सम्)* Is made peace with. **सम्भीषताम्** *3d pers. sin. imp.*

सम्भेदः *nom. sin. m. of सम्भेद ful. pass. part. (of the verb धा Hold, with सम्)* To be put together or united. To be made peace with, fit or worthy to be made peace with; **सम्भेदाः** *nom. pl. m.*

सम्भ्या *s. f.* The twilight. **सम्भ्ये** *nom. du.*

सम्भ्याकाश *sub. m.* Twilight, evening-tide, dusk. -**म्** *loc. sin.*

सम्भ्यासमय *s. m.* Evening, evening-tide. -**ये** *loc. sin.*

सम्भिकर्षेण *ins. singular of सम्भिकर्ष sub. mas.* Proximity, nearness.

सम्भिधानेन *ins. sin. of -सिधान् sub. neuter, Proximity, presence, vicinity. -सिधाने loc.*

सम्भिधौ *loc. sin. of सम्भिधि s. m.* Proximity, nearness, presence.

सम्भिपातक *sub. mas.* A dangerous illness, a morbid state of the three humours. -**के** *loc. sin.*

सम्भिमिते *loc. singular (of भिमित sub. n. subjoined to सत्)* In a good cause, or for the sake of the good.

सम्भिहिता *nom. sin. f. of -सिहित (pass. participle (of the verb धा Hold, with भि and सम्))* Near, proximate, at hand, present.

सम्भिहितापायः *nominative singular mas. BAHUVRÍHI, (सम्भिहित Near, and आपाय End, departure) Transient, brief.*

सम्भानम् *nom. sin. of सम्भान s. n. TATP.* Respect, esteem for the good. The respect or esteem of the good.

सम्भार्णे *loc. sin. of सम्भार्ण s. m. KARMADH.* Good or virtuous conduct.

सम्भित्त *s. n. KARMADH.* A true or steady friend.

सपली *s. f.* A rival wife. **सपरन्तः** *nom. pl.*

सपरिवारः *nom. singular m. BAHUVRÍHI, comp. of स With or having, and परिवार s. A train or retinue.*

सपुचदारः *nom. sin. m. BAHUV.* With son and wife.

सप्त *nom. of सप्तम् common gend.* Seven.

सफलः nom. singular m. BAHUV. Fruitful, productive, beneficial. सफलम् nom. sin. n. (स With, फल Fruit).

सबन्धः nom. sin. m. BAHUV. Possessed of a friend, befriended.

सभयम् AVYAYI. With fear, timidly.

सभा nom. sin. of सभा s. f. A court, an assembly. A levée, a public audience. A meeting, a council. -भाम् acc. -भायाम् loc.

सम् prep. With, together with, together, altogether; completely, perfectly. सं, सर्व, सज्, and सम् are forms assumed according to the nature of the following consonant.

समः nom. sin. m. of सम् adj. Like, similar, equal. Plain, level, even (surface). समेन ins. sin. m. समे loc. sin. m. or n.

समताम् acc. sin. of समता abstract s. f. (from सम् adj. Equal) Equality, level, similarity.

समधिक adj. Exceeding, abundant, plentiful.

समग्रतयः ind. All around, on every side.

समचित् passive part. (of the verb इ Go, with prep. आगु and सम्) Possessed of, possessing, full of. -तः nom. sin. m.

समम् acc. m. or nom. or acc. n. of सम् adj. Equal. ind. With, along with, governing the instrumental case. Equally, alike. At the same time.

समयः s. m. Time, season. -ये loc. sin.

समयोचित adj. TATPURUSA, Suited to the occasion, as the occasion demands. -तम् acc. sin. n. See उचित.

समरः s. m. or n. War, battle, conflict. -रम् acc. sin.

समर्थः nom. singular m. of समर्थ adj. Able, capable, competent, strong, powerful. समर्थानाम् gen. pl. m.

समर्पयति 3d pers. sin. pres. of अर्पि (causal of vb. आ par. Go, with सम्) Deliver in charge, consign, entrust, present, surrender, deliver up. समर्पय 2d pers. singular imp. -मर्पिता nom. sin. f. pass. part. -मर्पितानि nom. pl. n. -पूर्णवान् nom. sin. m. indef. past part. He surrendered, delivered, made over. समर्पयितव्या nom. sin. f. fut. pass. part.

समवायः s. m. A collection, assemblage. -यः nom. sin.

समवीर्यौ nom. dual mas. TATP. Equal in strength.

समस्तिः KARM. Alliance or peace on equal terms. समस्तिः nom. sin. m. adjective, Bound by, or formed on, equal terms.

समस्तः passive part. (of the verb आइ Throw, with सम्) Combined. The whole. समस्तैः ins. pl. n.

समशीधरम् acc. sin. n. BAHUVRĪHI, With mountains, mountainous.

समा nom. sin. fem. of सम् adj. Like. समाः nom. pl. m.

समाकाराः nom. pl. m. BAHUV. (from सम Same, and आकार् sub. m. Form) Like, resembling, similar.

समाकुरुषः adjective, Embarrassed, incommoded. -सम् acc. sin. n.

समाख्यात *pass. participle (of the verb ख्या Tell, with आ and सम्) Told, related. -तम् nom. sin. n.*

समागत *passive participle (of the verb गम Go, with आ and सम्) Come, arrived. Returned. -तः nom. sin. m. -तम् acc. समागत्य ind. pret. part. Having come.*

समागमः *nom. sin. of -मागम् s. m. Union, meeting, encounter, intercourse, acquaintance. समागमम् accusative. -गमात् abl. -गमे locative. -गमाः nom. pl.*

समाचरति *3d pers. sin. pres. of the vb. चर 1st class par. Go, with prep. आ and सम् Practise, observe, keep. -माचर 2d pers. sin. imp. -चरेत् 3d pers. singular potential.*

समाज्ञापयति *3d pers. sin. pres. of ज्ञापि (caus. of the vb. ज्ञा Know, with आ and सम्) Commandeth. -माज्ञापय 2d pers. sin. imp.*

समादिश्वति *3d pers. sin. pres. of vb. दिश 6th cl. par. Shew, with आ and सम् Command.*

समाधने *3d pers. sin. pres. of the verb धा 3d cl. átm. Hold, with आ and सम् Repair, compose, adjust, set to rights. -धातुम् infinitive.*

समाधि *sub. mas. Deep meditation, devout thought. -माधिष्ठ agt. Dwelling in the thought, controlling the meditations, influencing the cogitation. -हृष्ट ins. sin. f.*

समानः *nom. pl. m. of समान् adj. Equal, like, similar, one, uniform, same.*

समानार्थप्रयोजनः *nom. sin. m. BAHUV. Having the same object and purpose.*

समापन् *passive part. of the verb पद Go, with prep. आ and सम्) Come, occurred, happened.*

समाप्तः *nom. sin. m. pass. part. (of vb. ज्ञाप Obtain, with सम्) Ended.*

समाप्तिः *s. f. End, conclusion, finis. -प्तिः nom. sin.*

समाचातः *nom. sin. m. passive participle (of the vb. चा Go, with आ reversing the action, and सम्) Arrived, come.*

समायुक्तः *nom. singular mas. pass. part. (of the vb. युज with आ and सम्) Joined, connected, united.*

समारब्धा *nom. sin. f. of आरब्ध pass. part. (of the verb रभ Begin, with आ and सम्) Commenced in earnest, begun. -ब्धम् nom. sin. n.*

समासम्भवाम् *3d person sin. imp. passive of the verb लभ Gain, with आ and सम्.*

समासम्भवते *3d pers. sin. pres. (of vb. लभ त् 1st cl. átm. with आ and सम्) Supports, maintains, keeps up.*

समाखोच्य *ind. pret. part. (of the vb. खोच See, with आ and सम्) Having considered.*

समावासित *adjec. Sojourning, taking up a residence, lodged, encamped. -तः nom. sin. m. -वासितकटकः nom. singular mas. BAHUVRÍHI, Encamped. (समावासित and कटक s. m. n. A camp).*

समावसिहि *2d pers. sin. imp. (of the vb. लस*

समाहत <i>passive part. (of the vb. हन) Strike, with आ and सम.)</i> Struck. Defeated. -ता: <i>nom. pl. m.</i>	समुद्ररेत् <i>3d pers. sin. pot. (of the vb. हु 1st cl. par. Take, with उत् and सम.)</i> Would pick up, would withdraw.
समाहय <i>ind. pret. part. (of the vb. के) Call, with आ and सम.)</i> Having summoned or called for.	समुच्यत <i>adj. Ready, prepared. -तः nom. sin. m.</i>
समीक्ष्य <i>ind. pret. part. (of the vb. दृच See, with आ and सम.)</i> Having seen, looked at, or considered.	समुद्रतीर <i>s. n. TATP. The sea-shore. -रे loc. sin.</i>
समीपम् <i>acc. sin. n. of समीप adj. Near, nigh. समीपे loc. singular n.-मीपवर्त्तिनी nom. sin. f. agt. Standing, or being near.</i>	समुद्रम् <i>acc. sin. of समुद्र sub. neuter, The sea. -मुद्रेण instrumental. -द्रात् abl. समुद्रे loc.</i>
समीहितम् <i>nom. singular n. pass. part. (of the verb दृह Wish, with सम.) Wished. s. n. Wish, aim, desire.</i>	समुच्छतिम् <i>acc. sin. of समुच्छति subs. fem. Eminence, rank, exaltation.</i>
समुच्छेत्तुम् <i>inf. of vb. दृह Cut, with उत् Up, and सम. Completely.</i>	समुख्यितुम् <i>inf. (of the vb. मूख 10th cl. Take root, with उत् and सम.) Completely to uproot.</i>
समुच्छित <i>adj. High, tall, lofty. -तान् acc. pl. m.</i>	समुपविष्ट <i>pass. part. (of the vb. विश Enter, with prep. उप and सम.) Sat, seated. -ष्टः nom. sin. m.</i>
समुत्थाय <i>ind. pret. participle (of the vb. हा Stand, with उत् and सम.) Having arisen.</i>	समुपस्थिते <i>locative sin. mas. passive part. (of the vb. हा, with उप and सम.) Attained, acquired. Arrived, impending. -स्थितम् nom. sin. n.</i>
समुद्रय <i>s. m. A multitude, assemblage.</i>	समुद्रते <i>3d person sin. present passive of the verb वह Bear, carry, with सम.</i>
समुद्रीरित <i>passive participle (of the verb दृर Go, with उत् and सम.) Declared, said. -तः nom. sin. m.</i>	समूल <i>BAHUVRÍHI, Along with his stock or generation. -लम् acc. sin. m. Having a root. -मूलेषु loc. pl. m.</i>
समुद्दिष्य <i>ind. pret. part. of the verb दिश Point out, with उत् and सम.</i>	समृद्धः <i>nom. sin. m. of समृद्ध pass. part. (of the vb. चुध Prosper, with सम.) Prosperous, affluent. -मृद्धान् acc. pl. m. -मृद्धा nominative singular f. -द्धाम् acc.</i>
समुद्रतत्त्वाकूलः <i>nom. sin. m. BAHUVRÍHI, Cocking his tail.</i>	समृद्धिसमये <i>loc. sin. of -द्धिसमय sub. mas. TATP. A season of prosperity.</i>

समेयात् *3d pers. singular pot. (of the vb. ए॒ 2d cl. par. Go, with preposition आ and सम्) He should march across. -ताम् 3d person dual, May both come together. समेत्य ind. pret. part. Having met.*

समैः *ins. plural m. of सम् adj. Like, equal, similar.*

समन्तिम् *acc. sin. of -मन्ति s. f. Success, prosperity, advancement, affluence, fortune, wealth, happiness. समन्ते: gen. -मन्तौ loc. -मन्त्यः nom. pl.*

समद् *nom. sin. of -मद् s. f. Accomplishment, success, advancement, prosperity, a flourishing condition. A competence. Perfection, excellence, distinction. -मदा ins. -मदि loc. -मदः nom. pl.-दाम् gen.*

समद्यते *3d person sin. pres. (of the verb पद् 4th class átm. Go, with सम्) Comes to pass. समादनीय future pass. part. causal form, To be brought to a consummation, to be accomplished.*

समज्जम् *acc. sin. m. of -मज्ज passive part. (of the verb पद् Go, with सम्) Accomplished, completed, effected, obtained. Endued, gifted. -मज्जाः nom. pl. m. or f. -ज्जा nom. sin. f.*

समूज्य *ind. pret. participle of the verb पूजा Worship, pay respect, with सम्.*

समग्रि *ind. Now, at present.*

समग्राम् *s. n. A gift, donation. -नात् abl. singular.*

समग्रम् *s. m. A question, enquiry. -मेषु loc. pl.*

सम्प्रसाध्य *fut. pass. part. (of the verb धाध Accomplish, with प्र and सम्) To be accomplished.*

सम्प्राप्तः *nom. sin. m. of सम्प्राप्त pass. part. (of the verb आप Obtain, with प्र and सम्) Obtained, reached, overtaken, seized.*

सम्प्राप्तवन्ति *3d pers. pl. pres. of the vb. आप 5th class par. Obtain, with prep. प्र and सम्) Meet with, light upon, incur.*

सम्प्रेषितः *nom. sin. mas. of सम्प्रेषित passive part. (of एषि causal of the verb इष्ट Go, with प्र and सम्) Dismissed. Inseparable prepositions ending in प्र lose their finals before roots beginning with ए or ओ. See Grammar, Rule 3, i.*

सम्बन्धः *nominative sin. of -मन्ध sub. mas. Connexion.-मन्धान् acc. pl.*

सम्बन्धक *sub. mas. Connexion by birth or marriage. -कः nom. sin.*

सम्बन्धिन् *adj. Related, connected. A relation, connexion. -ना ins. sin. m.*

सम्बोध्य *ind. pret. participle of बोधि (caus. of the verb बुध Understand, with सम्) Having explained or apologized.*

सम्भवः *nom. sin. of -भव s. m. Production, origin, birth. Possibility, existence. -वम् accusative.*

सम्भवति *3d pers. sin. pres. of vb. भू 1st cl. par. Become, with सम् Arise, exist, come to pass. Be possible, feasible, practicable, supposeable. -भवन्ति 3d pers. pl.*

सम्भावयेत् *3d pers. sin. pot. (of भावि caus. of the vb. भू Be, with सम्) He should*

take thought for, honour or reward.—**भाव्यते**
 3d pers. sin. pres. pass. Is conceived or imagined, is conceivable or imaginable.
 -**भाव्य** ind. pret. part. Having judged or thought possible, having surmised.

सभाषः nom. sin. of -**भाष** s. m. Speech, discourse.

सभाषसे 2d pers. sin. pres. of the verb भाष
 1st cl. atm. Speak, with सम्, Converse with, speak to, address, accost. -**भाषित** pass. part. Accosted, greeted. -**तः** nom. sin. m. -**भाष्य** ind. pret. part.

सभुज्यते 3d pers. sin. pres. pass. of vb. भुज Enjoy, with सम्.

सभूताः nom. pl. m. of सभूत pass. part. (of the vb. भू) Become, with सम्) Born, produced.

सभूय ind. pret. part. (of the verb भू) Be, with सम्) Having united or combined.

संभूम sub. m. Flurry, confusion, haste or hurry arising from joy, fear, &c. Respect, reverence. -**भूमेष** ins. sin.

सभतम् nom. sin. n. of -**भत** (pass. part. (of the verb भन् Think, with सम्) Approved of, consented or agreed to. s. n. Consent, approval, entire concurrence. Opinion. -**भतेन** ins. sin.

सभति sub. fem. Consent, approval, concurrence. -**भत्या** ins. sin.

सभानम् nom. sin. s. n. Respect, homage.

सम्बक् ind. Wholly, entirely, altogether. Properly.

सधलः nom. sin. m. of सधल BAHUV. Busy, active, pains-taking, intent, anxious.

सधव्यजसैलम् acc. sin. n. BAHUVRÍHI, Having engines, water, and a lofty steep.

सरः nom. or acc. sin. of सरस् s. n. A lake or pond. -**रसः** genitive, -**रसि** loc.

सरसीरे loc. sin. n. TATP. On the margin of a lake.

सरस्वती sub. f. SARASWATÍ, the wife of BRAMHÁ, the goddess of speech and eloquence, the patroness of music and the inventress of the *Devanágarí* letters. -**सर्वा** ins. sin.

सरित् nom. sin. of -**रित्** s. f. A river, a stream. -**रितः** nom. pl. -**ताम्** gen.

सरिनमहवनाश्रयम् acc. sin. n. BAHUV. Containing a river, a wilderness and wood.

सरोग BAHUV. Having sickness, sickly.

सरोगता abs. s. f. Sickliness, disease.

सरोहृ s. n. A lotus (Pond-grown). -**हृम्** nom. sin.

सरोषम् AVYAYÍ. Wrathfully, indignantly.

सर्पः nom. sin. of सर्प s. m. A serpent. -**र्षेष** ins.

सर्पेश्वरः nom. sin. of सर्पेश्वर s. m. TATP. VÁSUKI, sovereign of the serpent race, inhabiting Pálála or the regions under the earth.

सर्वः pronom. All, every. **सर्वः** nom. sin. -**र्वम्** nom. or acc. singular neu. -**र्वस्य** gen. sin. m. or n. **सर्वे** nom. pl. masculine. -**र्वाण्** acc. **सर्वैः** ins. -**र्वेषाम्** gen. -**र्वेषु** locative, **सर्वाः** nom. or acc. pl. f.

सर्वकामसन्तुष्ट TATPURUSHA, Filling every wish, or all one's desires. -दृश्य gen. sin.

सर्वगुणसम्पदः nom. sin. m. TATP. Endued with every excellence, gifted with every virtue.

सर्वज्ञ agt. All-knowing; know-all. -ज्ञ: nom. sin. m.

सर्वतस् ind. Wholly, altogether.

सर्वतोमय adj. All-glorious. -मयः nom. sin. m.

सर्वत्र ind. Everywhere, in all places.

सर्वथा ind. By all means, altogether, wholly, on every account.

सर्वदा ind. Always, at all times, ever.

सर्वदान s. n. TATPURUSHA, The gift of one's all. -दात् abl. sin.

सर्वदेवमयः nom. singular m. (from सर्वदेव All the gods, affix मय Made of) Made up of all the gods.

सर्वद्रव्येषु KARMADH. (comp. of सर्व cr. All, and द्रव्येषु loc. pl. of द्रव्य subs. neu. A thing) Among all things.

सर्वभक्ष agt. Omnivorous, eating every thing. -भक्षः nom. sin. m.

सर्वभूतेषु KARMADH. (comp. of सर्व cr. All, and भूतेषु loc. pl. of भूत s.n. A being) On all creatures.

सर्वमङ्गला s. f. The goddess DURGÁ (as all-auspicious.) -लाम् acc. -लाया: gen.

सर्वशक्ता sub. f. TATP. Suspicion of every body; all suspicion.

सर्वसहा: nom. plural m. of -र्वसह agt. All-enduring, bearing or who bears, all things with patience and firmness.

सर्वस्त्रामिगुणोपेतः TATP. comp. of सर्व crude form, All, every, स्त्रामि cr. (for -मिन्) A lord, गुण cr. Excellence, उपेतः nom. sin m. Possessed of, endued with.

सर्वाङ्ग s. n. KARM. All the limbs, the whole body. -ङ्गः ins. pl.

सर्वात्मन् s. m. KARM. The whole soul. -ना ins. sin.

सख्ता BAHUV. Bashful, modest. -खता nom. sin. f.

सखिलात् abl. singular of -लिला sub. neu. Water. -लिले loc.

सवितरि loc. sin. of सवित्र s. m. The sun.

सविद्य BAHUV. Learned, wise, versed in science. -शानाम् gen. pl. m.

सविनयम् ind. AVYAYÍ. With humility, courteously.

सविशेष BAHUV. Special, peculiar, excellent, superior.

सविशेषम् ind. In an especial manner.

सविस्थयः nom. sin. m. BAHUV. Astonished.

सव्यथ BAHUV. Uneasy, vexed, mortified. -षः nom. sin. m.

सश्वरम् AVYAYÍ. With fear.

सश्वेक BAHUVRÍHI, With sorrow, sorrowful, sad. -कः nom. sin. m.

ससम्मूम् BAHUVRÍHI, With haste, hasty (from स With, and सम्मूम् s. m. Flurry,

confusion, haste or hurry arising from joy, fear, &c.; also respect or reverence)
सप्तम्यमः nom. sin. m. -म्यमा nom. sin. f.

सप्तम्यमम् अव्ययि. Hastily, in a hurry, arising from joy, or alarm.

सप्तर्पं बाहुव. Having a serpent, infested by serpents. **सप्तर्पे** loc. sin. n.

सप्तैन्यबलवाहनाः nom. pl. m. **बाहुव.** With guards, armies, and equipages.

सप्तित बाहुव. With smiles, smiling. **-तानि** nom. pl. n.

सह ind. governing the instrumental case, With, along with.

सहज adj. Innate, inherent, natural. s. m. Nature, natural state.

सहते 3d pers. sin. pres. of the verb **सह** 1st cl. atm. Bear, endure. **सहते** 3d pers. pl.

सहसा ind. Quickly, suddenly, precipitately, inconsiderately, rashly.

सहस्रम् nom. singular of सहस्र sub. neut. A thousand. **सहस्रेण instrumen.** -हस्रात् abl. -हस्राणि nom. or acc. pl.

सहाय s. m. A companion, follower, adherent, friend, helper, coadjutor. -यः nom. sin.

सहायवत् adj. Possessed of a companion, helper, or coadjutor. -वान् nom. sin. m.

सहितः nom. sin. m. adj. Accompanied by, associated with. -हिताम् acc. sin. fem. -हितम् nom. sin. n. ind. With, together with.

सह nom. sin. f. of तद् pron. He, she, it, or that.

साकाङ्गम् अव्ययि. Wishfully, longingly.

साचात् indec. Before the eyes, in sight, in presence of, before.

साचिन् s. m. A witness. **साची nominative singular.** -चिणी nom. sin. s. f.

सागर s. m. An ocean, a sea. -गरे loc. sin.

सागरानाम् acc. sin. f. बाहुव. Bounded by the ocean, sea-girt.

साटोपम् अव्ययि. With stateliness.

सात्त्विकम् nom. sin. n. of -त्विक् adj. Good, virtuous, honest, sincere.

सादरम् अव्य. Respectfully, reverentially.

साधथामि 1st pers. sin. pres. of the vb. साध 10th cl. par. Accomplish, effect, finish; kill, destroy. **साधथन्ति 3d person plural.**

-धितव्यम् nom. sin. n. fut. pass. part.

साधिका nominative sin. f. of साधक agent, Completing, perfective; an accomplisher.

साधित pass. part. (of the vb. साध) Achieved, accomplished, completed. -तः nom. sin. m. **साधितम् inf.** To destroy, to kill.

साधु adj. Good, virtuous, pious. **साधोः gen. singular m.** **साधवः nominative plural m.**

साधुनाम् gen. plural m. s. m. A good, respectable, worthy man. The good-man of the house, gaffer. A merchant. A usurer.

साधुः nom. singular. -धुमा instru. -धोः gen. -धवः nom. plural. साधुषु loc.

साधु ind. Bravo! well done!

साधुदितीय बाहुव. Having a merchant as second, attended by a merchant. -येन ins. sin. m.

साधुदृष्टः *nom. sin. m.* BAHUV. A virtuous or pious person.

साधुशीलतात् *ablative singular abs. sub. neuter (from -धुशील adjec.* Of virtuous conduct) Virtuous or righteous inclination or disposition.

साधुक् KARM. Well said, well spoken. -कर्म *nom. sin. n.*

साधताम् *3d pers. singular imp. passive of the verb साध Accomplish.*

साधसाधन *s. n.* TATP. The accomplishing of what is to be, or may be, done. ने *loc. sin.*

साधसिद्धि *s. f.* TATP. The success of an undertaking. -सिद्धि: *nom. sin.*

साधे *loc. sin. n. of साध fut. pass. part. (of the verb साध Accomplish)* (Whatever is) to be accomplished or effected. Feasible, practicable, attainable, manageable.

साधस *s. n.* Fear, terror. -सात् *abl. sin.*

सानन्दः *nom. sin. m.* BAHUV. Joyful, glad.

सानन्दम् *ind.* AVYAYÍ. Joyfully.

सान्त्व *s. m. or n.* Pleasing or conciliatory language. -स्वेन *ins. sin.*

सान्त्रिध *abs. s. n.* Nearness, close attendance. -स्थम् *nom. sin.*

सापद्य *abs. s. n.* Fruitfulness, profitableness, advantageousness. -स्थम् *nom. sin.*

सामयी *s. f.* Goods and chattels. Furniture, implements, tools, apparatus, gear, the means generally (for the production, formation or performance of a thing or act).

सामग्र *s. n.* Conciliation, gentle means. -स्ता *ins. sin. -स्ति loc.*

सामर्थ *abs. s. n.* Power, ability.

सामर्थ्यहीनः *nom. sin. m.* TATP. Deprived of strength, strengthless.

सामानाधिकरण *abs. s. n.* Common office, function, or government. The receptacle or substratum of common properties.

सामान्यम् *nom. sin. of सामान्य abs. s. n. (from सम adj. Same, like, similar)* Equality. A common property. *adjective*, Common, general, universal.

साम्प्रतम् *ind.* Now, actually, at present.

साम्यम् *nom. singular of साम्य abs. s. n. (from सम adj. Equal)* Equality, similarity.

सारता *abs. s. f.* Essence, spirit, vigour, strength, worth. -ताम् *acc. sin.*

सारम् *nom. singular n. of सार adj.* Best, excellent, essential, vital, choice, select, sterling. -राणि *acc. pl. n.*

सारवत् *adj.* Excellent, choice. -वतीनाम् *gen. pl. f.*

सारस् *s. m.* The Sárasa or Indian crane. -सः *nom. sin. -सम् acc.*

सारासार DWAND. Good and bad.

सारेषु *ins. sin. of सार s. m.* Sum, amount.

सार्थ *sub. mas.* A multitude of travellers, a caravan.

सार्वम् *ind.* With, along with, governing the instrum. case.

सासर्वम् *ind.* AVYAYÍ. With astonishment.

शाष्टाङ्गपातम् AVYAYÍ. See शष्टाङ्गपात.

शाष्टाङ्गम् AVYAYÍ. With the eight members (hands, knees, feet, forehead, and breast).

शाहस्रम् nom. sin. s. n. Boldness, daring, rashness. -हसेन ins. -हसात् abl.

सिंह sub. m. A lion. सिंहः nom. sin. सिंहम् acc.-हाय dat.-हस्य gen. सिंहाः nom. pl.

सिंहल s. n. Ceylon.

सिंहलदीप s. m. The island of Ceylon. -पम् acc. sin.

सिंहायते 3d pers. sin. pres. a nominal verb, Behaves like a lion.

सिंहासनम् s. n. A throne (*from* सिंह A lion, supported by lions wrought in gold, *and* आसन A seat).

सिन्ह pass. part. (of the verb विच) Wet, soaked. -साः nom. pl. m.

सित् adj. White.

सितोत्पल sub. neu. KARMADH. A white water-lily. -लम् acc. sin.

सिद्धम् nom. sin. n. of सिद्ध pass. part. (of the verb विच Succeed) Fulfilled, accomplished, effected, realized, successful. Decided, settled (as a law-suit); proved, demonstrated. Ready, prepared, willing and waiting. सिद्धे locative singular neu. s. m. A sage, a seer. -द्वानाम् gen. pl.

सिद्धि: nom. sin. of सिद्धि s. f. Completion, fulfilment, accomplishment; prosperity, success. -द्विम् acc.-सिद्धे gen. सिद्धीनाम् gen. pl.

सिद्धति 3d pers. sin. pres. (of the verb विच 4th class par.) Succeeds, prospers. Is established, proved, or valid. सिद्धन्ति 3d pers. pl.

सीता s. f. SÍTÁ, the daughter of JANAKA, and wife of RÁMACHANDRA. -ताम् acc.

सीदसि 2d pers. sin. pres. of the verb वद 1st cl. par. substituting सीद in the conjunctival tenses, Sink, give way, despond. -देत् 3d pers. sin. pot.

सीमनिति s. f. A woman.

सु prep. Very; well, good, easy.

सुकरम् nom. sin. n. of सुकर agt. Easy to be done, feasible, practicable, facile.

सुकृत pass. part. (of the vb. कृ Do, with सु) Well-wrought. -तानि nom. pl. n. also, s. n. Reward, recompense, especially heaven, as the reward of virtue. Virtue, moral merit. Kindness, bounty, friendly aid or assistance. -तम् acc. sin.

सुकृतिनामं gen. pl. m. of -तानि adj. Virtuous, pious, good.

सुखतर compar. Easier. -तरम् ind. More easily.

सुखदुःखयोः loc. du. n. DWANDWA of the 1st species, In pleasure and pain. -खदुःखे loc. sin. n. DWANDWA of the 2d species.

सुखभागिनः nom. pl. m. of -भागिन् adj. Happy, fortunate, partaking of happiness.

सुखभेदः nom. sin. m. (See भेद) Easy to be broken, easily broken or disunited.

सुखम् nom. or acc. sin. of सुख s. n. Pleasure,

happiness, ease, comfort. -स्वेन *instrum.*
-स्वाय *abl. also, ind.* Happily, comfortably,
easily.

सुखयति 3d person sin. pres. (*of the vb. सुख*
10th class par.) Pleases, delights, affords
pleasure, makes happy.

सुखशोभार्थम् *ind.* For the sake of ease and
glory.

सुखसञ्चारा *nom. sin. s. f.* TATP. The term
“ease.”

सुखसाध TATP. Easy to be conquered. -धम्
nom. sin. n.

सुखानि *nom. pl. of सुख s. n.* Pleasure, joy,
enjoyment.

सुखावहा: *nom. pl. m. (from सुख, and आवह*
Bringing) Conferring happiness, produc-
tive of happiness, pleasure or comfort.

सुखासीनः *nominative sin. m. (from सुख*
Ease, and आसीन pres. part. of the verb
आस 2d cl. atm. Sit) Sitting at ease,
comfortably seated. -सासीना *nominative*
sin. f.

सुखास्ताद् *s. m.* Enjoyment, delight, relish.

सुखिखभाव *s. m.* KARMADH. A happy or
contented disposition. -वात् *abl. sin.*

सुखी *nom. sin. m. of -स्थित् adj.* Happy,
at ease, comfortable, snug. -स्थिता *instru.*
-स्थितः *nom. pl. -स्थितिः ins. pl. m.*

सुखेन *ins. sin. (of सुख sub. n.)* With ease,
pleasure, or comfort; happily, comfortably.

सुखोच्छेष्टः *nom. singular m. TATP.* To be
destroyed with ease.

सुखोपविष्टाशाम् TATP. (*compounded of सुख*
crude, Ease, and उपविष्टाशाम् gen. pl.
m. of उपविष्ट passive part. q. v. Seated)
Seated comfortably or at ease.

सुगत *voc. sin. m. of -गत passive part. (of*
the verb गम Go, with सु) Passed, gone.

सुगृह्ण *pass. participle (of the vb. गृह्ण Hide,*
with सु) Well concealed, hidden, kept
very secret; private. -गृह्णम् *nom. sin. n.*
With the utmost secrecy, very secretly.

सुगृह्णलेख *s. m.* KARM. A very private letter
(or one written in cipher). -लेखम् *acc.*

सुगृह्णि *s. f.* Great secrecy. -ग्रह्णि *acc. sin.*

सुग्रीव *sub. mas.* SUGRÍVA, a monkey king,
the son of the sun, and sovereign of
Kishkindhya, and friend and confederate
of RÁMACHANDRA.

सुघटित *pass. part. (of the verb घट with सु)*
Well planned, concerted or devised.
-तम् *nom. sin. n.*

सुघरितम् *nom. sin. n. of -घरित pass. part.*
(*of the vb. घर, with सु*) Well-conducted,
well-managed. *s. n.* Good conduct.

सुचिन्तितम् *nom. sin. n. passive participle*
(*of the vb. चित् ह with सु*) Well-imagined,
well-considered, well-pondered upon, well-
thought. **सुचिन्तय** *ind. pret. part.* Having
well-considered.

सुचिरम् *indecl.* A very long while; too
long.

सुजनः *nom. sin. mas. of -जन adj.* Virtuous,
good, respectable. -जनेतु *loc. pl. m.*

सुजला *nom. sin. fem. of -जल BAHUVRÍHI,*

Possessing clear or sweet water.

सुजीर्णम् *nom. sin. n. of -जीर्ण pass. part.*

(of vb. जृ Decay, with सु) Well digested.

सुत *s. m.* A son. A young one. -तः *nom.*

sin. -तम् *acc.* -तेन *ins.* -तस्य *gen.* सुते locative. -ताः *nominative pl.* -तान् *acc.*

सुतनिर्विशेषम् *acc. sin. m.* Exactly as a child, precisely as his own son.

सुतप्त *passive part. (of the verb तप Be hot, with सु) Hot, very hot.* -तप्तः *nom. sin. m.*

सुतिनी *nom. sin. s. f.* A mother, the mother of a son.

सुदर्शनः *nom. sin. mas. of -दर्शन adjective, Handsome, good-looking. Well-discerning.*

सुदूर्लभः *nom. sin. m. adj.* Very hard to be found.

* **सुदुखरे** *loc. sin. of -दुखर् adj. (from सु Very, दुर् Hard, and तर् agt. Crossing) Inextricable, difficult to cross.*

सुदूरम् *acc. sin. n. adj.* Very distant. -दूरात् ablative.

सुधीः *nom. sin. m. of -धी adj.* Wise, of good understanding. A sensible, intelligent man.

सुनिष्ठतम् *indec.* Very secretly, closely, or narrowly.

सुनिष्पितम् *nom. sin. n. passive participle (of the vb. रूप See, with नि In, and सु)*

Well examined or inspected, well seen into.

सुनिष्ठित *pass. part. (of the verb चि Gather, with निर् Out, and सु)* Well-determined, resolved. -ताः *nom. pl. m.*

सुनिष्ठितम् *ind.* Most assuredly.

सुन्द्र *s. m.* Name of certain Daitya or Titan, and brother of Upasunda.

सुन्दर *adjec.* Handsome, beautiful. -रम् nom. sin. n.

सुपसाधित *pass. part.* Well run away. *s. n.* A good, total rout or retreat. -तम् *acc. sin.*

सुप्त *pass. part. (of the vb. षष्प Sleep) Asleep, sleeping. Lying down, laid down, lodged. Fallen asleep. सुप्तः nom. sin. m. -प्तम् acc. -प्तस्य gen.*

सुप्रतिष्ठितः *nom. sin. m. of -तिष्ठित passive participle (of the verb ष्ठा Stand, with प्रति and सु) Consecrated. Situated, placed, fixed. -तिष्ठितम् nom. sin. n.*

सुप्रीत *passive part. (of the verb प्री with सु) Very kind, gracious, or friendly.* -तेन *ins. sin. n.*

सुपुद्धि *BAHUVRÍHI, Wise, clever, intelligent, shrewd.*

सुभट *s. m.* A warrior, a choice warrior. -टा: nom. pl. -टैः *ins.* -टेन्थः *dat.*

सुभाषित *pass. part. (of the vb. भाष Speak, with सु) Well spoken. s. n.* A fine speech.

सुमनस् *substantive neu.* The great-flowered jasmine. सुमनःसङ्कात् TATP. comp. of समनस् crude, A jasmine, and सङ्कात् abl. sin. of सङ्ग् s. m. Union.

सुमन्त्रित *pass. participle (of the verb मन् र Consult, with सु) Well consulted, planned.*

सुमहता *ins. sin. n. of -महत् adject.* Very great. -महान्मि acc. pl.

सुदुष्करम् *nom. sing. n. adj.* 'Very difficult.'

सुषुद्ध *s. n.* A good fight. -**हृष्ट** *acc. sin.*

सुर *s. m.* A god, an inhabitant of Swerga.

सुरक्ष *pass. part. (of the verb रक्ष with सु)*
Well or kindly affected.

सुरक्षित *pass. part. (of the verb रक्ष Guard,*
with सु) Well guarded. -तम् nom. sin. n.

सुरत् *sub. n.* Sexual intercourse, connubial
rites. -**तेषु** *loc. pl.*

सुरसोक *s. m. TATP.* Swerga, the heaven
of INDRA, and residence of the celestials.
-**कम्** *acc. sin.*

सुरास्रणा *subs. fem. TATP.* An Apsaras, or
courtezan of Swerga.

सुखभ *adjective,* Of easy acquisition, easily
acquired. -**भा** *nom. sin. f.*

सुखितम् *acc. sin. neut. of -खित (pass.*
participle of the vb. खस्ति Shake, with सु)
Very plump, delicate, or dainty (flesh).

सुवर्ण *s. n.* Gold. A certain weight of gold.

सुवर्णदान *s. n. TATP.* Gift of gold. -**नम्** *acc.*

सुवर्णवत् *ind.* Like gold.

सुवर्णवत् *adj.* Possessing gold, wealthy. -**र्णवती**
nom. sin. f. Name of a city.

सुवर्णवस्त्रादि *nom. sin. neu.* Money, clothes
and the rest.

सुविक्रम *s. m.* Valour, prowess. -**मः** *nom. sin.*

सुविक्रान्त *passive participle (of the verb वक्तम्*
Step, with वि and तु) Heroic, bold, stout.
-**नाम्** *acc. sin.*

सुविचरणः *nom. sin. m. of -विचरण* *adje.*
Very clever, sensible, proficient or skilful.

सुविचार्य *ind. pret. part. of चारि (causal of*
the verb चर Go, with वि and यु) Having
well deliberated, investigated, or discussed.

सुविस्तरम् *ind.* Fully, at full length.

सुब्रह्म *ind.* Most clearly, manifestly.

सुशासिता *nom. sin. f. of -सित pass. part.*
(of the verb शास Rule, with सु) Well
governed, or controlled.

सुशिष्ट *s. m.* A faithful minister, a coun-
sellor. -**ष्टैः** *ins. pl.*

सुशील *adj.* Well-disposed, good-tempered.

सुष्टाप *3d pers. sin. 2d pret. par. of vb. ष्टप*
Sleep, lie.

सुषंहत *pass. part. (of the vb. ष्टन Strike,*
with सम् and सु) Well-compacted. -हतेन
ins. sin. n.

सुषंहित *pass. part. (of the verb ष्टा Hold,*
with सम् and सु) Well united.

सुषंहितप्रमाणः *nom. sin. m. BAHUVRÍHI,*
Having well-united principals.

सुसेवितः *nom. sin. m. of -वित pass. part.*
(of the verb षेव Serve, with सु) Well
served or obeyed.

सुख *agt.* Happy, prosperous. Safe and
sound. -**खे** *loc. sin. n.*

सुखित *pass. part. (of the verb ष्टा Stand,*
with सु) Well-off, well-conditioned.

सुखितचन्द्र *agt.* Fancying, or who fancies
himself well-off. -**चन्द्रः** *nom. sin. m.*

सुहस्तमा: *nominative plural mas. of -हस्त*
(superl. of सुहृद् A friend) Most affec-
tionate, very friendly.

सुहृद् or -हृत् nominative sin. of -हृद्
sub. mas. A friend. -हृदौ vocative dual.
-हृः nom. pl. -हाम् gen.

सुहृद्देहः TATPURUSHA comp. of सुहृद् cr.
A friend, and भेदः nominative singular
of भेद् s. m. A separation, breach. -हृदेहः
acc. sin.

सुहृदाकाष्ठा gen. sin. of -हाष्ठा s. n. TATP.
A friend's advice.

हृषी s. f. A needle.

हृषीभेद्य TATP. To be, or that may be pierced
with a needle, palpable. -भेद्ये loc. sin. n.

हृत् s. n. A thread in general, a string.

हृषधार s. m. A carpenter. -रेत् ins. sin.

हृणुता nom. sin. f. of सृणुत् adj. Agreeable,
polite, pleasant but also true (speech).

हृणन्ते 3d pers. pl. pres. pass. of vb. हृज
Create. -हृष्टम् nom. sin. neu. pass. part.

हृष्टि s. f. Creation.

हैक s. m. A watering, a sprinkling. -के loc.
sin.

हैतु sub. masculine, A mound, a dam, a dike,
an embankment, a barrier. -तुः nom. sin.

हैगानी sub. m. A general, a commander of
an army. -गीः nom. sin.

हैगापति s. m. TATP. A general, commander-in-chief, captain. -पति: nom. sin. -पतिना
instrum. -पते vocative. -पत्यः nom. pl.

हैवक s. m. A servant. -कम् acc. sin. -केन
instru. -कात् abl. -के loc. -काः nom. pl.
-कैः ins.

सेवन s. n. Serving, service. A practising,
following, attending to. -ने loc. sin.

सेवा sub. fem. Service, servitude, vassalage.
Employ. -वया ins. sin. -वायाम् loc.

सेवेत् 3d pers. sin. pot. of the vb. सेव 1st cl.
par. Serve, attend, wait upon; expect;
use, frequent, practise; enjoy, suffer. -वते
3d pers. sin. atm. -व्यसे 2d pers. sin. pres.
passive. -व्यते 3d pers. -व्यते 3d pers. pl.

सेवित passive part. Infested. -तम् nom.
sin. n. -वितव्य future passive part. To be
served, attended, taken care of, honoured.

-तव्यः nom. sin. m. सेव्य fut. pass. part. To
be served, obeyed, worshipped or honoured.
-वयेत् 3d pers. sin. pot. caus. form with
the sense of the primitive, One should serve.

सेव्यता abs. s. f. Rank, eminence, the condition
of being served. -ताम् acc. sin.

सेव्यमान pres. part. passive (of the verb सेव)
Being served. Being well treated. -जः nom.
sin. m.

सेव्यसेवकयोः gen. du. m. DWAN. Of served
and server, of master and servant.

सैहीम् acc. sin. f. of सैह adj. Leonine,
lion-like.

सैनिक sub. m. A guard, sentinel, piquet.
A body of forces, a force, an armament.
-कः nom. sin. -कम् acc. -काः nom. pl.

सैन्यम् nom. or acc. sin. of सैन्य s. n. An
army. -न्यानाम् gen. pl.

सोङ्ग pass. part. (of the verb सह) Borne,
endured, submitted to, put up with. -ठः
nom. sin. m.

सोदुम् *inf. of the verb उद्ध Bear, suffer, endure.*

सोसाहेन *ins. sin. m. of -साह बहुव.*
Strenuous, active, energetic, persevering.

सोहर्षे *loc. sin. m. of -हर्ष s. m.* A brother of whole blood (*from स a contraction of समान Same, and उद्धर Belly*).

सोधोगम् *acc. sin. m. of -धोग बहुव.*
Enterprising, energetic, active, diligent, persevering (*from स and उद्धोग*).

सौख्यम् *nom. or acc. sin. of सौख्य sub. n.*
Happiness, pleasure.

सौन्दर्य *abs. s. n.* Beauty, loveliness. -र्णात्
abl. sin.

सौहार्दम् *nom. sin. abs. s. n. (from सुहृद्*
s. m. A friend) Friendship.

सौहयम् *nom. sin. of सौहय abs. sub. n.*
(*from सुहृद् s.m. A friend) Friendship.*

स्फङ्ग *s. n.* The shoulder. -ङ्गम् *accusative*
sin. -ङ्गेन ins. -ङ्गे loc.

स्फङ्गोपनेय TATP. To be carried on the shoulders. -यः *nom. sin. s. m.* A form of peace-offering, in which fruit or grain is presented as a mark of submission. -यम्
acc. sin.

स्फङ्गकुम्भसम् *acc. sin. sub. neu.* The female breast (*from स्फङ्ग A breast, and कुम्भस An opening bud*).

स्फङ्गम् *gen. singular of स्फङ्ग sub. m.* A teat, a nipple. स्फङ्गी *nom. du.*

स्फङ्गम् *pass. part. (of the vb. स्फङ्ग)* Paralysed, stupefied, stiffened, obstructed, hindered,

made to stand still. Firm, hard, stiff, rigid. Stupid, insensible. -स्फङ्ग *gen. sin. m.*

स्फङ्गकर्षः *nom. sin. m. बहुव.* Having his ears erect, pricking his ears, stiff-eared.

स्फङ्गीकृत्य CHWI, (*from स्फङ्ग Stiff, and कृत्य ind. pret. part. of the verb ता*) Having stiffened, made rigid.

स्फङ्गम् *s. m.* A post, a pillar. -स्फङ्ग *genitive sin. -स्फङ्गे loc.*

स्फङ्गीभवति 3d person sin. present, CHWI, (*from स्फङ्ग A post, and भवति Becomes.*

स्फङ्गक *s. m.* A cluster of blossoms, a nosegay.

स्फुतिम् *acc. sin. of स्फुति s. f.* Praise, eulogy.

स्फुतिनि 3d pers. pl. pres. of the vb. शु 2d cl.
par. Praise, eulogize.

स्फी *nom. sin. s. f.* A woman, a female. स्फिया
instru. स्फियाः genitive. स्फियः nom. pl.
स्फीमिः instru. स्फीषाम् gen. स्फीषु loc.

स्फीकृत TATP. Done by women. -ताः nom.
pl. m.

स्फीभृत्यां *acc. pl. m. द्वान्.* Women and servants.

स्फीसेवा *s. f. TATP.* The worship of women, libertinism.

स्थः *nom. sin. mas. of स्थ agent, used only in composition (from the verb ठा Stand)*
Standing, abiding, being, existing; who or what stays. स्था *nom. sin. f. स्थम् acc. sin. m. or n.*

स्थङ्ग *sub. n.* A place, spot, soil, dry or firm ground. स्थापात् *abl. sin. स्थापे loc.*

स्थापत्तर *agt.* Land-going. -रः *nom. sin. m.*

स्थानतय् *ind.* From dry land.

स्थानविप्रह *s. m.* TATP. A land-fight. -े loc.

स्थानाम् *loc. sin. of स्थानी* *sub. f.* A place, spot, soil.

स्थाविरे *loc. sin. m. of स्थाविर* *adj.* Old, aged.

स्थानतय् *fut. pass. part. (of the vb. षट्)* To be stood or dwelt. -यम् *nom. sin. n.* It is proper to stand, one should remain.

स्थानतुम् *infinitive (of the vb. षट्)* To stand, abide, remain.

स्थानभ्रष्टाः *nom. pl. mas.* TATP. Fallen or removed from the natural or usual situation, displaced; ousted from their homes.

स्थानम् *nom. or acc. sin. of स्थान* *sub. neu.* A place, spot, situation, station. A middle state, as neither loss nor gain, nor discomfiture nor success, nor expenditure nor accumulation. A staying, continuance, a being fixed stationary, and exempt from increase or diminution. **स्थाने** *loc. sin.*

स्थानान्तरम् *acc. sin. n.* Another place.

स्थापयेत् *3d pers. sin. pot. of स्थापि* (*caus. of the vb. षट् Stand*) (He) should place.

स्थापित *pass. part.* Placed, deposited. Set up. Retained. -तः *nom. sin. m.* -ताः *nom. pl. m.*

स्थायिनः *nom. pl. m. of स्थायिन्* *agt. (from the vb. षट् Stand)* Staying, abiding, lasting, enduring.

स्थास्थामि *1st pers. singular 2d fut. par. (of the verb षट्)* I shall stay or stand. **स्थास्थमि** *2d pers.*

स्थितः *nom. sin. m. of स्थित* *pass. part. (of the vb. षट् Stand)* Stayed, stopped, stood, remained. Standing, abiding, situated. Dwelling, resident. Determined, resolved, decreed, established. Risen, upright. Steady, firm. **स्थितेन** *ins. sin. m.* **स्थितस्तः** *gen. singular m. or n.* **स्थितौ** *nom. du. m.* **स्थिताः** *nominative pl. mas.* **स्थिता** *nom. singular f.* **स्थितम्** *nom. sin. n.*

स्थितिः *nom. sin. of स्थिति* *s. f.* Fixed habit, steadiness (of purpose). Habit, state. A staying, a being fixed or stationary, continuance, stay, preservation. **स्थितेः** *gen.*

स्थिता *ind. pret. part. (of the vb. षट् Stand)* Having stood, remained, or abode.

स्थिरात्मन् *BAHUVRÍHI*, Firm - minded, resolute. -जः *gen. sin.*

स्थीयताम् *3d pers. singular imp. pass. (of the verb षट् Stand)* Let there be stood or remained.

स्थेय *substantive mas.* A judge, negotiator, arbiter. **स्थेयाभ्याम्** *ins. du.*

स्थातक *s. m.* An initiated householder, a man of the three first classes, who having completed the term prescribed for his studies, becomes a householder. -कः *nom. singular.*

स्थाति *3d pers. sin. pres. of the vb. षट्* *2d cl. par.* Bathe. **स्थातः** *nom. sin. m. pass. part.* **स्थातुम्** *infinitive.* **स्थाता** *ind. pret. part.* Having performed ablutions.

स्थानम् *nom. sin. of स्थान* *s. n.* A washing or bathing ; ablution.

चानवस्त् *s. n.* TATP. A wet cloth, a bathing, dress. -वस्तम् *nom. sin.*

चानशीलः BAHUV. comp. of चान Ablution, bathing, and शीलः *nom. singular mas.* Disposition, habit, custom.

चायु *s. f.* A sinew, a tendon.

चायुबन्धम् *acc. sin. neu.* TATPURUSHA, A sinew-string. **चायुबन्धे** *loc.*

चिर्ग *pass. part. (of the verb चिर्ग Be oily)* Amiable, kind, affectionate. A friend. -र्गः *nom. sin.* -र्गैः *ins. pl.*

चेहः *nom. sin. of चेह sub. mas.* Affection, kindness, friendship. **चेहेन** *ins.*

चेहच्छेदे *loc. sin. of चेहच्छेद s. m.* TATP. Cessation or loss of regard, interruption of friendship.

चेहभूमि *s. f.* TATPURUSHA, An object of affection. -मि: *nom. sin.*

चेहवत् *adj.* Affectionate, fond, loving. -वती *nom. sin. f.*

चेहानुदृतिः *nom. sin. of चेहानुदृति s. f.* TATP. Affectionate or friendly intercourse. **चेहानुदृत्या** *ins. sin.*

चार्द्वा *s. f.* Envy, emulation, rivalry.

चार्म *s. m.* Touch, contact.

चाष *pass. part. (of the verb चाष)* Rigidly, closely accurate. Clear, manifest.

चाषार्थम् *nom. sin. n.* BAHUV. Accurate, most correct.

चुशामि 1st. pers. sin. pres. of the verb चुश् 6th class par. Touch. -शति 3d person.

-शन् *nom. sin. m. pres. part.* चुष्टु pass. part. -ष्टा *nom. sin. f.* चुष्टा ind. pret. part.

चुष्टा *sub. f.* Wish, desire, ambition. -ष्टा *ins. sin.*

स्प्रष्टव्य *fut. pass. part. (of the vb. चुश्)* To be touched. -ष्टा *nom. sin. f.*

स्फटिक *s. m.* Crystal. -कस्त *gen. sin.*

स्फटम् *ind.* Plainly, evidently, manifestly.

स्फुरत् *pres. part. of the vb. स्फुर* 6th cl. par. Dart, start, shoot. -रमी *fem.* -रमीम् *acc. sin.*

स्म *a particle imparting to the present tense a past signification.*

स्मर *sub. m.* KÁMADEVA, the deity of love. 2d pers. sin. imp. of the vb. स्म 1st cl. par. Remember, keep in mind.

स्मरण *s. m.* A remembering, recollecting; recollection. -णम् *nom. sin.*

स्मृतः *nom. sin. m. of स्मृत pass. part. (of the verb स्मृत Remember)* Remembered, reelected, called to mind: recorded, declared, mentioned, termed, called. **स्मृतम्** *nom. sin. n.*

स्मृतिः *s. f.* Memory, recollection. **स्मृतिः** *nom. singular.*

स्मद्भूमि *s. m.* A war-chariot.

स्मात् 3d pers. singular pot. of the verb चाष 2d cl. par. Be. **स्माताम्** 3d person dual. स्मुः 3d pers. pl.

स्रोतस् *sub. n.* A stream, a current. -तांसि *nom. pl.*

स्वः: nom. sin. m. of स्व् pronom. Own. स्वाम् acc. sin. f. स्वम् acc. sin. n. स्वैः: ins. pl. n.

स्वकर्मसनानविचेष्टितानि nom. pl. n. Doings (or courses of life) which are the offspring of our acts (performed in a former state of being).

स्वकीय adj. Own.

स्वगतम् ind. Apart, aside, to one's self.

स्वघृह s. n. Own house, home. -घृहम् acc. sin. -हात् abl.

स्वच्छ adj. (from सु Exceedingly, and च्छ Clear) Pure, free from stain or soil. Transparent, diaphonous.

स्वच्छन्द adj. (from स्व Own, and च्छ sub. neuter, Will) Unrestrained, uncontrolled. Spontaneous. Uncultivated. स्वच्छः nom. sin. m.

स्वजनात् abl. sin. of स्वजन s. m. One's own household.

स्वजाति s. f. Own caste, tribe, or species.

स्वतन्त्र adj. Independent, self-willed, free.

स्वदेशज्ञ agt. Born in one's country, a fellow-countryman. -ज्ञः nom. sin. m.

स्वदेहान् sub. n. TATP. The gift of one's own body. -नम् acc. sin.

स्वनाश s. m. Own destruction. -शाय dat. sin.

स्वप्न s. n. Sleep, sleeping. -नम् nom. sin.

स्वप्निति 3d pers. sin. present of the verb स्वप् 2d cl. par. irreg. Sleep, slumber, also, lodge.

स्वप्नः nom. sin. of स्वप्न s. m. Sleep. -प्ने loc.

स्वप्रथोजनवश् s. m. TATP. The sake of one's own object or purpose. -वशात् ablative singular.

स्वभावः nom. sin. of -भाव sub. m. Nature, natural property or disposition. Purpose, intention. -भावेन ins. -भावात् ablative. -भावाः nom. pl.

स्वभावजे loc. sin. m. of -भावज adj. Innate, natural, produced by the natural disposition.

-भावजा: nom. pl. m. -भावजम् nom. sin. n.

स्वभूत्याग sub. m. TATP. Abandonment of one's country.

स्वभूमिः nom. sin. of -भूमि s. f. Own land or estate, native country.

स्वयम्भूत TATP. Done by one's self. -तः nom. sin. m. -ते loc.

स्वयम् s. m. Own exertion.

स्वयम् ind. Self, of one's self, of one's own accord, spontaneously. He himself, she herself, &c. Self-same manner, exactly.

स्वरम् nom. sin. of स्वर s. n. Note, voice, sound.

स्वरूप s. n. Nature, character, natural state or condition. -रूप nom. sin.

स्वर्गः nom. sin. of स्वर्ग s. m. Heaven, INDRA's paradise, and the residence of deified mortals, and the inferior gods. -र्गम् acc. sin. र्गने loc.

स्वर्गगानिकः nom. pl. m. (of -र्गगानिक् agt.) Going, or goers, to heaven.

स्वर्गपति s. m. TATP. INDRA, sovereign of Swarga. -तिः nom. sin.

खण्डरेखा s. f. TATP. A streak of gold.

Name of a female. -खाम् acc. sin.

खल्प (**मु** and **अख्य**) adj. Very little, small, weak, or few. The least, smallest. -खप्त् acc. sin. m. -खप्ता ins. sin. f.

खल्पक adj. Very small. -केन ins. sin. m.

खल्पवत्सः nom. sin. m. BAHUV. Very feeble. Attended by a very small force.

खविषयः nom. sin. of -विषय s. m. Own country, own home.

खसैन्य s. n. One's own army. -न्येन ins. sin.

खसानम् acc. sin. n. Own place.

खस्ता ins. sin. of स्वस्त् s. f. A sister.

स्वइसागतम् acc. sin. m. or n. TATP. Fallen into (my) own hand.

स्वातन्त्र्यम् nom. or acc. singular abs. sub. neu. (from स्वतन्त्र adjective, Self-willed) Wilfulness, independence, freedom from controul.

स्वादम् nom. sin. n. (स्वाद् adj. Dainty, delicate, and अस्त्र Food) Dainties, choice food, delicacies.

स्वाधीन adj. In one's power. -नः nom. sin. m.

स्वानुरूप adj. After one's own fashion. -पम् acc. sin. m.

स्वामिकार्यार्थिन् agt. TATP. A master's interest-seeker. -मा ins. sin. m.

स्वामिमूल्याः nom. pl. f. BAHUV. Founded in the sovereign, having the sovereign for the root or basis, based on the ruler.

स्वामी nom. sin. m. of स्वामिन् s. m. A lord,

master, owner, sovereign, prince, monarch.

A husband. -मिनम् accusative. -मिना ins. -मिनः genitive. -मिनि locative. -मिन् voc.

खाल्प abstract sub. neut. Rule, supremacy, mastership. -म्यम् nom. sin.

खाम्यर्थम् ind. TATP. For a master's sake.

खीछत्य indec. pret. part. (of छ with खी) Having ratified.

खीय adjec. Own, relating or belonging to self. -यम् nom. sin. n.

खेच्छया ins. sin. of खेच्छा s. f. One's own will, pleasure, or choice; wilfulness (ख Own, इच्छा Will).

खेच्छातम् ind. According to one's own will.

खेच्छाशारविहारम् acc. sin. m. A feeding and roaming about according to one's inclination.

खेदन s. n. A sudorific.

खेदित passive part. of खेदि (causal of the verb बिद् Sweat) Sweated, heated. -तः nom. sin. m.

खेन ins. sin. n. of खू adj. Own. खैः ins. pl. m.

४

हंसः nom. singular of हंस sub. m. A goose, a swan. **हंसी** nom. or acc. du. **हंसाः** nom. pl. **हंसैः** ins.

हंसकाकौ nom. du. m. DWANDWA, A goose and a crow.

हतः nom. sin. m. of **हत्** pass. part. (of the verb **हन्**) Smitten, stricken, wounded, slain, killed, destroyed, ruined, undone, spoiled, marred. **हतौ** nom. du. m. -तम् nom. sin. n.

हत्योतिर्निश्चीय sub. masculine, KARMADH. A dark night. -थे loc. sin.

हत्योतिष् BAHUVRÍHI, Whose stars are extinguished, starless, dark.

हता ind. pret. participle (of the verb **हन्**) Having struck. Having slain.

हनिष्यि 2d person singular 2d fut. par. of the verb **हन्** Strike, or kill.

हन्त्यः nom. sin. m. of -न्त्यः fut. passive part. (of the vb. **हन्** Kill, slay) To be killed, or slain. -न्त्याः nom. pl. m.

हन्तारम् acc. sin. m. of **हन्तु** agt. Killing, a killer; who mars or destroys.

हन्ति 1st pers. sin. pres. of the vb. **हन्** 2d cl. par. Smite, strike, murder, slay, destroy, kill. **हन्ति** 3d pers. **हन्यात्** 3d pers. sin. potential. **हन्यते** 3d pers. sin. pres. pass. **हन्तुम्** inf.

हय s. m. A horse. -याः nom. pl.

हयारूढाः nom. pl. m. TATP. Mounted on horses.

हर् s. m. SIVA. -रस् gen. sin.

हरण s. n. A taking, removing or carrying. Seizure. -णम् nom. sin.

हरति 3d pers. sin. pres. of the vb. **हृ** 1st cl. par. Remove, destroy. -रति 3d pers. pl.

हरितोङ्कर्ता: nom. pl. m. from **हरित्** adj. Green, and **कर्ता** pass. part. Made.

हरिहरकथा nom. sin. s. f. TATPURUSA, A talking about, or a repeating the names of HARI and HARA, VISHNU and SIVA.

हरे: gen. sin. of **हरि** s. m. VISHNU.

हरेत् 3d pers. sin. pot. of the vb. **हृ** 1st cl. par. Carry off, bear away; receive, win over. **हर्तुम्** inf. To steal, to carry off.

हर्षम् acc. sin. of -र्ष s. n. A palace, mansion.

हर्षः nom. sin. of **हर्ष** s. m. Joy, delight, pleasure. Envy, emulation.

हर्षकोधौ nom. du. m. DWANDWA, Joy and anger.

हस्तः: nominative singular of **हस्त** sub. mas. The hand. A paw. An elephant's trunk. -स्तम् accusative. -स्तेन instrumental. **हस्ते** loc. -स्ताभ्याम् instru. du. गस्तहस्त s. m. A choker; what puts to silence, any thing that cannot be answered: hence -हस्तयति He silences.

हस्ततस् s. n. TATP. The palm of the hand.

हस्तवर्त्तिन् agt. In hand, within reach. -नः nom. pl. m.

हस्तिनापुर s. n. Ancient *Delhi*, the capital of YUDHISHTHIRA and his brethren, the remains of which still exist, about 57 miles north-east of the modern city, on the banks of the old channel of the Ganges. -रे loc. sin.

हस्तिपक s. m. An elephant-driver or keeper.

हस्तिवध s. m. TATP. The slaughter of an

elephant (committed by the lion, who incurs the guilt, whilst others share the spoils, of tusks, &c.) -धात् *abl. sin.*

हस्तिराज *s. m.* TATPURUSHA, King of the elephants, or elephant-king. -जः *nom. sin.*

हस्तिशानम् *nom. sin. s. n.* TATP. The washing of an elephant.

हस्ती *nominative sin. of हस्तिम् s. m.* An elephant. -स्तिमा *ins. singular. -स्तिमाम् gen. pl.*

हा *interj.* Ah! alas!

हातथा: *nom. pl. m. of -तथा fut. passive part. (of the vb. हा Quit) To be shunned.*
हातुम् *inf.* To avoid, let alone.

हानी *loc. sin. of हानि s. f.* Loss, privation.

हारित *pass. part. of हारि (caus. of vb. हा Take) Allowed to be taken away.*-तम् *nom. sin. n.*

हालाहलम् *nom. sin. of -हालहल sub. n.*
A certain deadly kind of poison.

हास्य *s. m.* Laughter, mirth. -सुः *nom. sin.*

हास्याय *dat. sin. of हास्य s. n.* Laughter.
Ridicule, derision.

हाहा *interj.* Ah! alas!

हि *ind.* For, because. Surely, truly.

हिंसा *s. f.* Injury, mischief; mental (as malice), verbal (abuse), personal (striking, wounding).

हिंसृ *adj.* Fierce, hurtful, injurious, cruel, noxious. -स्ता *nom. sin. f.*

हित *pass. part. (of the vb. हत Hold)* Held.

Useful, beneficial, salutary, profitable.
Friendly, affectionate, kind, well-disposed.
हितम् *nom. or acc. sin. n. s. n.* Benefit.
Welfare. -तम् *acc. sin.*

हितकामानाम् *gen. pl. of -काम TATP.*
Wishing well to, kind, a well-wisher.

हितबुद्धयः *nom. pl. m. of -बुद्धि BAHUV.*
Friendly-minded, well-disposed.

हितवत् *adj.* Friendly, well-disposed.-वात्
nom. sin. m.

हितोपदेशः KARMADH. *comp. of हित cr.*
Salutary, friendly, and **उपदेशः** *nom. sin.*
of उपदेश *s. m.* Instruction, advice.

हित्वा *ind. pret. part. (of the vb. हा Quit)*
Slighting, disregarding, having left.

हिमागम *s. m.* TATP. The cold season, winter (*from हिम Cold, and आगम Arrival*) -मः *nom. sin.*

हिमाच्छोनाम् *gen. plural of -मार्त्ति adj.*
TATP. Chilled, suffering or shrinking from cold.

हिरण्य *s. n.* Gold. Treasure. -स्तम् *nom. sin.*

हिरण्यगर्भ *s. m.* A proper name.

हीनः *nom. sin. m. of हीन pass. part. (of the verb हा Quit) Deprived, destitute, void, free. Low, bad, abandoned.* **हीनम्** *accus. sin. m. -नीनः ins. singular mas. or n. -नीनः nom. pl. m. or f.* **हीनैः** *ins. pl. m. or n.*

हीनत्वा *abs. s. n.* Destitution. -वात् *abl. sin.*

हीनवर्णः *nom. sin. m. of -वर्ण BAHUV.* Of a low caste, outcast, vile.

शीतसेवा *s. f.* TATP. Service or attendance on low persons, or associating with them.

हीयते *3d pers. sin. pres. pass. (of the vb. छा Quit)* Is lowered or impaired. Is lost.

ज्ञाताश्चन *s. m.* Fire or its deity (*from ज्ञात Oblation, and अश्चन What eats*). -**नम् acc. sin.**

इत *pass. part. (of the vb. छा)* Seized, taken.

इतसर्वस्तः *nom. sin. m.* BAHUV. Stripped of his all.

इद्य *s. n.* The mind, the seat or faculty of thought and feeling. -**इद्यम् nom. sin. -इद्ये loc. sin.**

इदि *loc. sin. of इद् s. n.* The heart, breast, chest. The mind or seat of thought and feeling.

इषु *pass. participle (of the vb. इष्य Rejoice)* Pleased, delighted. Having the hair of the body erect with pleasure.

इषुपृष्ठाङ्गः *BAHUV. (comp. of इषु Gay, पृष्ठ Fed, and अङ्ग Body)* Frisky and fat.

इतुः *nom. sin. of इतु s. m.* A cause, motive, means, reason, sake, argument. A pretext.

इतुम् acc. ins. इतुना *ins.* इतो; ablative or genitive, On account of. From, by reason of. **इतवः nom. plural.**

इतुकम् acc. sin. of इतुक s. n. An active cause, instrument, or agent.

इतुताम् acc. sin. of इतुना s. f. Causation, cause, causativeness (aggravation).

इमग्न् s. n. Gold.

इमस्त्रिगस्स *gen. sin. of इमस्त्रिग s. m.* A golden deer. The story of MARÍCHA transforming himself into the likeness of a golden deer, and drawing away RÁMA from his cottage, is told in the third book of the *Rámáyana*. During RÁMA's absence in pursuit of the deer, RÁVANA, disguised as a mendicant, came, and carried off SÍTÁ.

इय् fut. pass. part. (of the verb छा Quit) To be let alone, avoided, shunned, or eschewed. **इयः nom. sin. m.**

इद् s. m. A pool, a lake. **इदम् acc. sin.**

इदान्तर *acc. sin. n.* Another lake.

इष्यम् acc. sin. of इष्य s. f. Shame.

INDEX.

A C K

Abandoned, 56, 633, 236, 879, 604, 374.
 Abandoneth, 1835.
 Abandoment, 276, 1319, 2165.
 Abated, 1092.
 Abatement, 1092, 1592.
 Abdication, 1189.
 Ability, 60.
 Abiding, 864.
 Abject, 68.
 Able, 91, 1527.
 Abliution, 154.
 Abode, 594, 1653, 512, 607, 681.
 Abounding, 1291.
 Above, 2362.
 Abroad, 1670, 572.
 Absence, 584, 1179, 575, 1949.
 Absenteo, 2603.
 Absolutely, 467.
 Abstained, 309.
 Absurdity, 211.
 Abundance, 402, 2386, 24, 1723.
 Abundant, 778, 1058, 930, 720.
 Abundantly, 2754.
 Abuse, 1452, 219, 2179.
 Abusive, 204.
 Accepted, 606.
 Accessible, 1561.
 Accession, 42.
 Accompanied, 641.
 Accomplished, 1938, 215, 34, 50.
 Accomplishing, 2756.
 Accomplishment 774.
 Account, 2574.
 Accord (of one's own), 751.
 According to one's ability, 1108.
 According to custom, 1842.
 According to merit, 2807,
 On account, 896.
 On every account, 2630,
 On this account, 306.
 Accosted, 2506, 1838.
 Accumulated, 2816.
 Accumulation, 693.
 Accurate, 1742.
 Accurately, 1560.
 Accuseth, 2810.
 Ache, 2679.
 Achieved, 1988.
 Acknowledgeth, 1644, 2811.
 Acknowledgment, 1138.

A & O

Acquaintance, 2638, 1994.
 Acquired, 507, 607.
 Acquired by study, 1590.
 Acquirer, 1800.
 Acquisition, 17, 146, 2140
 Acquittance, 2339, 2102.
 Act, 72.
 Acteth, 1156, 1465.
 Acting, 1590.
 Action, 495, 184, 2040, 1083.
 Active, 741, 68, 964.
 Acute, 1106.
 Adaptation, 1982.
 Addicted, 1498.
 Additional, 55.
 Addressed, 2566.
 Adept, 1580.
 Adherent, 1078.
 Adjacent, 1480.
 Adjoining, 1021, 1706.
 Adjusteth, 2327.
 Ad libitum, 316.
 Administration, 1174.
 Admiral, 306.
 Admissible, 1030.
 Admitteth, 2311.
 Adorned, 461, 460.
 Adrift, 979.
 Adroit, 1771.
 Adultery, 640.
 Advanced, 1479.
 Advancement, 1308.
 Advanceith to, 2540
 Advantage, 1009, 2376.
 Advantageousness, 997.
 Admonished (to be), 1689.
 Adversary, 1925.
 Adverse, 636, 2126.
 Adversity, 296, 2528.
 Advice, 418.
 Adviseth, 1189.
 Affair, 1286.
 Affected, 500, 499.
 Affection, 313, 2490, 1122, 311, 389.
 Affectionate, 1576, 1639, 2067.
 Afflicted, 2584, 292.
 Afflictive, 31.
 Affluent, 940.
 Affrighted, 2156.
 Aforesaid, 1696.

A L O

Afraid, 2757.
 After, 238.
 After all, 900.
 After one's own fashion, 1027.
 Afterwards, 548, 2028.
 Again, 1056, 1975.
 Again and again, 2437, 2568, 2821.
 Against the wind, 2489.
 Age, 694, 350.
 Aged, 300.
 Aggregated, 2027.
 Agitated, 190, 2150, 2269.
 Agony, 618.
 Agreeable, 579, 2649.
 Agreed, 1855.
 Agreement, 2797.
 Agreeeth, 310.
 Ah, 638.
 Aid, 1056, 2790.
 Aliment, 2576, 1471.
 Aim, 2831.
 Air, 769, 1863, 2969, 438, 183.
 Alack-a-day, 1568.
 Alarm, 1807, 1163, 1030.
 Alarmed, 793, 1589.
 Alas, 337, 800, 638, 52, 1568, 649.
 Allen, 2304.
 Allighted, 206, 918.
 Alike, 1900.
 Alkaline, 2077.
 All, 7, 1880, 647.
 All around, 1603.
 Allayeth, 509.
 Allaying, 1592.
 All-enduring, 369.
 Alleviation, 1901.
 All-glorious, 1902.
 Alliance, 2770, 2402.
 Allied, 808, 2804.
 Alligator, 2941, 2538.
 Allured, 149.
 Ally, 2278.
 Almost, 2064.
 Alms, 648, 541.
 Alms-bowl, 541.
 Almsgiving, 159.
 Aloft, 2309.
 Along with, 1761, 1417.
 Alone, 2067, 790.
 Aloud, 1086, 149.

INDEX.

A P P

Already, 928.
Altered, 1557.
Although, 1555.
Altogether, 195, 2794.
Always, 14, 2010, 1176.
Ambassador, 1741.
Ambition, 227, 1459.
Ambrosia, 145.
Amending, 3196.
Amounting to, 2438.
Amputated, 1363.
Amputation, 1448.
Amusement, 114, 2082, 1674, 1667.
Anathematized, 2683.
Anchorite, 1690.
Anger, 209, 1601.
Angrily, 2704.
Angry, 9405, 2215.
Anguish, 615, 900, 2818.
Animal-food, 1220.
Animating, 1909.
Animosity, 1520.
Anklet, 1161.
Annihilation, 2656.
Announced, 2058.
Annoyance, 1066.
Annual plant, 1984.
Anointed, 878.
Anointing, 484.
Another, 18, 1642, 170, 814.
Another place, 500.
Answer, 1858, 1986.
Ant-hill, 958.
Antidote, 64.
Anxious, 173, 1078.
Any, 2120, 1146.
Any longer, 1417.
Any soever, 2045.
Any where, 40, 1781.
Apart, 2708.
Ape, 1019.
Aphrodisiac, 2079.
Appalled, 9156.
Apparatus, 2072.
Appearance, 1127, 1626.
Appeareth, 600.
Appeasement, 1060.
Appellation, 2082.
Appetite, 723, 2072.
Appliance, 1485.
Application, 864, 227.
Applied, 484, 1507.
Appointed, 1028, 877, 864, 2737.
Appointed duty, 1087.
Appointment, 2536.
Apposite, 1178, 2788.
Apprehension, 202.
Apprehensive, 304, 2756.

A S S

Apprised, 1956, 1536.
Approach, 2648, 180, 40.
Approacheth, 202.
Approaching, 9450.
Approbation, 991.
Appropriate, 1097.
Approval, 2961.
Approved, 9812, 908, 406.
Apt, 1169.
Aquatic, 1663.
Arbitrator, 2406, 2803.
Archer, 1903.
Ardour, 1987.
Arduous, 40.
Argument, 2731.
Arisen, 1382.
Ariseth, 209, 143, 578.
Arm, 2078, 2002.
Armament, 1216.
Armour, 1708.
Arms, 18.
Aroused, 1049, 2006.
Arranging, 1011.
Army, 818, 2015.
Array, 1994.
Arrival, 2141.
Arrived, 236, 253, 130.
Arrogance, 756.
Arrogant, 2446.
Arrow, 976, 830, 2067, 845.
Art, 486.
Artifice, 16, 1725.
Artist, 1601.
As, 70, 5, 2.
Ascended, 795.
Ascendeth, 104, 1067.
Ascent, 1897.
Ascertained, 2327.
Ascetic, 840, 2380.
As far, 87.
As far as, 2476.
Ashamed, 1986.
Ashes, 2371.
As how, 1087.
Aside, 1708, 1193.
As if, 6.
Asked, 2091, 684.
Asketh, 2066.
Asking, 487.
Asleep, 79, 2377, 2006.
As long, 87.
As many as, 2428.
Aspect, 1027.
Aspergest, 1719.
Aspireth, 1452.
Ass, 1081, 1709.
Assall, 198.
Assailable, 2518.

A V E

Assailant, 2814.
Assailed, 2423.
Assassination, 1400.
Assaulted, 2482.
Assemblage, 840.
Assembly, 88, 1196, 874
Assenteth, 2507.
Assistance, 1066, 2790.
Associated, 712, 1075.
Association, 2478, 94.
As soon as, 2735.
Assuaging, 1502.
Assumption, 690.
Assurance of safety, 1224.
Assured, 1981.
Assuredly, 2570, 2225, 1225, 1986.
As though, 212.
Astonied, 1144.
Astonishment, 1224.
Astounded, 1817.
Astringency, 2077.
Astrolager, 1988.
At another time, 1039.
At hand, 1874.
At least, 354.
Atom, 2742.
Atonement, 1642.
At present, 1551.
Atrocious, 1928, 1629.
Attached, 733, 545, 1117, 2029, 1771, 2400.
Attachment, 1122, 2086, 546.
Attack, 2161.
Attacked, 2493.
Attainable, 1, 1765.
Attained, 1547.
Attainment, 754.
Attempt, 90, 655, 146, 2050.
Attendance, 1719.
Attendant, 1669.
Attended, 712, 1668, 1955.
Attended to, 1844.
Attendeth, 1455, 2088.
Attention, 954, 2222, 1048, 2173, 546.
Attracted, 860.
Attraction, 486.
Augmented, 2487.
Augmenteth, 951.
Augmenting, 1124.
Auspicious, 136, 1140.
Austerity, 36.
Authority, 24, 2335, 166, 1894, 2012.
Auto-biography, 2574.
Autumn, 2706.
Avarice, 209.
Avaricious, 2151.
Avaunt, 342.
Avenue, 650.
Aversion, 168, 1576.

INDEX.

B E A

Avoided (to be), 1644, 280, 970.
Awateth, 2142.
Awake, 124.
Awakened, 1049.
Awakenest, 1036.
Awaketh, 1046, 2377.
Aware, 1601.
Away, 1525, 1847.
Awful, 718.
Axiom, 1298.
Beck, 431.
Bed, 1295, 1580, 1777.
Bad conduct, 2185.
Badge, 1862, 9674.
Bad man, 1566.
Bad policy, 2330.
Baffled, 1504.
Bait, 293.
Balance, 2895.
Ball, 757, 74.
Bamboo, 544, 2496.
Bandit, 2150.
Bane, 48.
Baneful, 1295.
Bank, 19, 2677, 985.
Banner, 556.
Banter, 1692.
Banyan-tree, 807.
Bar, 1801.
Barbarian, 1064.
Barber, 1326.
Bard, 2983.
Bare ground, 2623.
Bargain, 2797.
Bark, 682.
Barque, 1331.
Barren, 35.
Barter, 1399.
Base, 2904, 2886.
Basin, 3067.
Basis, 2304.
Bathed, 141.
Bather, 348.
Bathes, 1457.
Bathing, 687, 2678.
Battle, 1295, 295, 328, 1604, 2907, 2946.
Bawd, 161, 846.
Beak, 918, 2301.
Bear, a quadruped), 1584.
Bear patiently, 1866.
Bearith, 2613, 1514.
Bearith (produceth), 229, 1779.
Bearing, 1158.
Beast, 556.
Beast of prey, 760.
Beaten, 658, 1348.
Beating, 1050.
Beatitude, 12.

B E T

Beautiful, 47, 1103, 884.
Beauty, 84, 1500, 1335.
Because, 2681, 15, 1147.
Bed, 1298, 591, 1812.
Bedecked, 1832.
Bedizened, 1827.
Bee, 1584, 789.
Befallen, 746.
Befalling, 230.
Befitting, 1522, 880.
Befittingly, 384.
Before, 431, 1128, 112, 1753, 76.
Beget, 318.
Beggar, 425, 2132.
Beggared, 1981.
Beggary, 648.
Begged, 634.
Begoth, 1041.
Beginning, 34, 117.
Begun, 1021, 381, 2253.
Behaveth, 1156.
Behaviour, 395, 1364, 434.
Behest, 1309.
Beheld, 1241.
Behind, 793.
Behind one's back, 666.
Behold, 993.
Beboldeth, 1408.
Being, 350, 166, 400, 559.
Be it so, 1046, 206, 815.
Beliegured, 2291.
Belief, 1707.
Believing, 177, 425.
Bell, 1230.
Bellow, 986.
Bellowed, 981.
Bellows, 703.
Belly, 378, 1047.
Beloved, 42, 1101.
Beneath, 606, 916.
Benefactor, 2412, 1291, 426.
Beneficial, 1077, 1039.
Benefit, 1056, 1600, 1576, 28.
Bent, 1485, 693.
Bent grass, 1308.
Beref, 604.
Beset, 3350, 2291, 902.
Besieged, 2016.
Besmeared, 403, 2723.
Best, 790, 7, 2008, 1473, 2658.
Bestow, 955.
Bestowed, 2466, 97.
Betel, 1828.
Betel-nut, 2487.
Betimes, 125.
Betrayed, 1680, 1546.
Better, 671, 1973, 1075, 639.
Between, 1022.

B O L

Beverage of immortality, 481.
Bewildered, 1551, 2577, 1915.
Bewitched, 206.
Beyond, 241.
Biased, 884.
Bickering, 2440.
Bidden, 1092.
Bill (of a bird), 1061.
Binding, 1780.
Bird, 129, 293, 297, 239, 1533, 362.
Birth, 58, 84, 278.
Birth (giveth), 229.
Birth-place, 948.
Biteth, 2756.
Bitten, 975.
Bitter, 2077.
Black, 1409, 829.
Blackeneth, 429.
Blackness, 1775.
Blacksmith, 703.
Blade of grass, 977.
Blame, 1163, 1501, 2325, 223, 1692.
Blameable, 1490.
Blameableness, 2447.
Blamed, 682.
Blameless, 598.
Blameth, 2310.
Blanket, 1707.
Blazing, 2234.
Blazoneth, 2707.
Blemish, 1948.
Blessing, 2463.
Blind, 28.
Blind-like, 146.
Blockade, 2303, 2016.
Blockhead, 30, 904, 1040.
Blood, 403, 2723, 509.
Blossom, 1584.
Blow, 1781, 2473, 2979, 1866.
Blowing, 703.
Blown, 2314.
Blown upon, 2750.
Bludgeon, 2137.
Blue-coloured, 1998.
Blue lotus, 2314.
Blunder, 2311.
Blushing, 1938.
Boar, 719.
Boaster, 2192.
Boat, 2002, 1331.
Bodily hardship, 9469.
Body, 386, 316, 385, 282.
Body and body, 1519.
Body of forces, 1216.
Boil, 1304.
Boiled rice, 1461.
Bold, 1029, 1996, 1000, 1771.
Boldly speaketh, 1967.

INDEX.

B R U

Boldness, 888.
 Bolt, 691.
 Bondage, 2044.
 Bonds, 260.
 Bone, 282, 1068.
 Book, 13, 18.
 Bookish, 1913.
 Book-learned, 1913.
 Boon, 2463.
 Booty, 2044.
 Border (of a garment), 1928.
 Born, 28, 761, 160.
 Borne, 1416, 2368.
 Bosom, 1685, 820.
 Both, 378.
 Boundary, 1368.
 Bought, 2387.
 Bow, 715, 51, 820, 732.
 Bowed, 692, 1483, 1903.
 Bowman, 1903.
 Bowstring, 781.
 Bowyer, 1903.
 Box, 1367.
 Boy, 16.
 Bracelet, 138, 1601.
 Brahman, 1975, 708.
 Brahmaness, 2714.
 Brahmanicide, 800.
 Brahman-slayer, 944.
 Branch, 394.
 Brand, 458.
 Brat, 607.
 Brave, 406, 1995.
 Bravery, 1890, 478.
 Bravo, 289.
 Bray, 1061.
 Break, 265, 267, 2920.
 Breaker, 1900.
 Breaking, 1124.
 Breast, 2838.
 Breath, 166.
 Breeding, 1412.
 Brick, 807.
 Bride, 980.
 Brief, 2900, 1971.
 Bright, 546, 1772.
 Brilliant, 1772.
 Bring, 1106.
 Brittle, 908, 264.
 Broken, 966, 2723, 1800.
 Broken-kneed, 906.
 Brothel, 1300.
 Brother, 1114.
 Brook, 609.
 Brought, 2397, 9130, 1680.
 Brought forth, 2714.
 Brushwood, 2018.
 Brute, 55, 450.

C A R

Budge, 2604.
 Buffalo, 455.
 Builder, 1088.
 Built, 1685.
 Bull, 936, 1074, 1205.
 Bunch, 630.
 Burden, 964.
 Burden-bearing, 1705, 787.
 Buried, 701, 896.
 Burned, 1473.
 Burneth, 420.
 Burning, 585.
 Burnt, 378.
 Burst, 1509.
 Burthen-bearer, 699.
 Bush, 2018.
 Business, 2028, 65, 1016.
 Buss, 2334.
 Busy, 1440.
 But, 240, 1777, 1574.
 Buxome, 1116.
 By-stander, 596, 2396.
 Cake, 649.
 Calamity, 296, 407.
 Calf, 221.
 Call, 1958.
 Called, 176, 2783, 1813.
 Calm, 1502, 1572.
 Calmness, 745.
 Calumniator, 1589.
 Calumnious, 987.
 Calumny, 1181.
 Camel, 2574.
 Camphor, 850.
 Candidate, 417.
 Candle, 1366.
 Candour, 479.
 Cane, 51.
 Capable, 1157, 1527.
 Caprice, 1828
 Capricious, 1003.
 Captain, 216.
 Captivating, 474.
 Captivity, 2044.
 Capture, 2251.
 Caravan, 2374.
 Care, 64, 1052, 954, 1569.
 Carefully, 624, 218.
 Careless, 1314, 1644.
 Carelessness, 1278.
 Caress, 1564.
 Carnal desire, 1404.
 Carpenter, 1093.
 Carriage, 2684.
 Carriage-pole, 2654.
 Carried, 2353.
 Carrith, 2612.
 Carrying, 1705.

C H I

Cart, 463.
 Case, 1837.
 Case in point, 1906.
 Cast, 444.
 Caste, 278.
 Casteth, 1501.
 Castle, 3448.
 Cat, 322, 1217.
 Cattle, 151.
 Caught, 6, 1328, 1291, 913.
 Caught hold of, 666.
 Causation, 220.
 Cause, 181, 554, 276, 1058, 1286, 1806, 2012.
 Cause and effect, 245.
 Causeless, 1574, 2305.
 Causelessly, 1578.
 Caution, 1506.
 Cavalry, 1907.
 Cave, 2296, 1212.
 Cavern, 2296.
 Ceaseth, 451, 2005.
 Celebrated, 36.
 Celestial mansion, 1836.
 Cell, 2301.
 Cemetery, 409.
 Censorious, 204, 1583.
 Censure, 1502, 1452, 223, 1163.
 Centenarian, 2096.
 Centre, 1996.
 Certain, 1981, 922.
 Certain (day upon), 792.
 Certainly, 1294, 2447, 190.
 Certainties, 922.
 Certainty, 1519.
 Chalk, 34.
 Chance, 1807.
 Change, 1095, 452, 1802.
 Changeable, 1578.
 Changed, 1557. *
 Character, 2074, 328, 1153.
 Characteristic, 549.
 Charcoal, 585.
 Chariot, 70.
 Charm, 486.
 Charmed, 424.
 Charming, 116, 530, 1468.
 Chase, 2174.
 Chaste, 835, 1861.
 Chastity, 578.
 Chastized, 1824.
 Chatted, 424.
 Chattles, 7.
 Cheat, 458.
 Cheated, 1941.
 Cheer up, 2196.
 Cherished, 2790, 166.
 Chief, 818, 868, 1756, 2041, 1089, 2322, 500.
 Chief officer, 2517.

INDEX.

C O L

Chieftain, 216.
Child, 6, 80, 2229, 1209.
Childhood, 587.
Children, 613, 2106, 152.
Chirping, 2903.
Choice, 2806, 496, 1473.
Choleric, 2584.
Circle, 1257.
Citizen, 2277.
City, 10, 1268, 645, 1284, 1835.
City-gate, 2089.
Civility, 1498.
Clad, 1708.
Claimant, 2049.
Clasp, 1070.
Class, 158, 363, 215.
Claw, 339.
Clawed, 186.
Clay, 74.
Clear, 1780, 546.
Clearance, 2028.
Clearing, 2055.
Clearly, 2481.
Clearness, 1774.
Clemency, 1699.
Clever, 2050, 1771, 296, 837, 1589, 1700,
1912, 1063, 1860.
Cleverness, 490, 8, 2656, 98.
Cling, 2352.
Clod, 170.
Close, 2476, 458, 1588.
Close attendance, 1112.
Closely, 1508, 9061.
Closeth, 2274.
Cloth, 1806.
Clothed, 1708.
Clothes, 1066, 86.
Clothing, 682.
Cloud, 2706, 758, 790, 862, 1330, 1529, 1564.
Clownish, 1115.
Club, 487.
Cluster, 690.
Coal, 499.
Coalition, 1624.
Coating, 1666.
Coadjutor, 2454.
Coaxing, 1074.
Cocoa-nut, 473.
Cock, 2268.
Cocked, 1614.
Co-exist, 2126.
Coercion, 2671.
Cognizance, 1804.
Cold, 499, 500, 488.
Coldness, 690.
Cold weather, 2184, 806.
Collar, 755.
Collection, 693.

C O N

College, 540.
Collied, 1567.
Collie, 429.
Colloquy, 265.
Collyrium, 956.
Colonize, 2045.
Combat, 1604, 2946.
Combatant, 1518.
Combination, 2478.
Combined, 280.
Combustion, 2874.
Come, 1147.
Comeliness, 647.
Comer, 896.
Cometh, 336.
Cometh to pass, 2901.
Come to pass, 1947.
Comfortably, 1319.
Command, 1536, 1902.
Commandant, 2963.
Commanded, 1110.
Commander-in-chief, 1226.
Commandeth, 1777, 1236, 848, 9084.
Commenced, 1519.
Commencement, 34.
Commencing, 879.
Commendable, 388.
Commissioned, 1952.
Common property, 55.
Committed, 1748.
Common report, 1349.
Communicate, 1869.
Compact, 2804.
Compacted, 2546.
Compactness, 2486.
Companion, 1648.
Companionship, 1783.
Company, 2845.
Compassion, 3114, 167.
Compassionate, 1645, 1637, 304.
Compassionateness, 536.
Compendiously, 1971.
Competitor, 2039.
Compiled, 692.
Complaint, 1822, 1877.
Complaisance, 1920.
Completed, 927, 1938.
Compliance, 1209, 1604, 2766.
Complimentary gift, 2811, 1900.
Compliments, 2768.
Composure, 745.
Comprehended, 3495.
Companition, 1684.
Concealed, 881, 2398, 1580, 9136.
Concealment, 2733.
Conceivable, 1507, 2737.
Concern, 2000, 1037.
Concerned, 2405, 2309.

C O N

Conciliatib, 2742.
Conciliation, 1880, 1488, 1807.
Concluded, 803, 833.
Conclusion, 2476, 2481, 2510.
Concurrence, 3834, 2361.
Condition, 745, 61, 630.
Conduct, 1364, 257, 1578, 346.
Conducted, 1752, 1897.
Confabulation, 255.
Confederacy, 2478.
Conferring, 1802.
Confidant, 1223.
Confidence, 160, 2605.
Confident, 2128.
Confidential, 1859.
Confidential chat, 2056.
Confidential matters, 877.
Confideth, 404.
Confiding, 496.
Confined, 2155.
Confinement, 231.
Confiscation, 2174.
Conflagration, 2874.
Conflict, 2807.
Conformity, 2706, 1186.
Confounded, 1590, 2150.
Confused, 1175.
Confusedness, 491.
Confusion, 1506.
Congenital, 515.
Congress, 1429.
Conjunction, 1775.
Connected, 1907, 2750, 808, 2297.
Connexion, 3648, 3810, 104, 2628, 572.
Connivance, 1449.
Conquest, 311.
Consecrated, 106.
Consecration, 983.
Consent, 2361, 1845, 1897.
Consequence, 287, 1847, 2507.
Consideration, 1061, 282.
Considered, 142, 857.
Considereth, 1906, 1901.
Consigned, 111.
Conspirator, 1636.
Constable, 1268.
Constant, 1301.
Constantly, 26.
Constitution, 297.
Constructed, 1689.
Consultation, 1508.
Consumed, 1349, 1900.
Consummated, 1512.
Contact, 1816, 104, 145, 1519.
Contemned, 693.
Contemplate, 6.
Contempt, 1304, 1132, 1636.
Contemptible, 2672, 2109.

INDEX.

C O U

Contend, 1418.
Content, 559.
Contented, 799, 1647.
Contention, 1865.
Contentment, 1063.
Contiguity, 93.
Contiguous, 806.
Continually, 1457, 929, 2055, 1251.
Continuance, 271.
Continued, 1453.
Continueth, 1429.
Contract, 2797.
Contraction, 1898.
Contradicting, 368.
Contumacious, 1063.
Contrary, 1491, 2818.
Contrition, 1634.
Contrivance, 816, 1598.
Control, 1988.
Controller, 1988.
Contumelious, 3128, 1893.
Contumely, 2370.
Convenient, 1529.
Convening, 1063.
Conversant, 102.
Conversation, 490, 264, 1866.
Conveyed, 1327.
Coavoked, 1988.
Cool, 483.
Co-operation, 1519.
Coplousness, 2764.
Copulation, 55.
Cord, 1486.
Corn, 307.
Corn-field, 1706.
Coronet, 1586.
Corporation, 2377.
Corporeal, 261.
Correct, 868, 1758, 1500.
Corrected, 1375.
Corrective, 3192.
Corrupt, 1926.
Corrupter, 488.
Cost, 2539.
Costly, 1370.
Cottage, 360.
Couch, 591.
Council, 88.
Council of State, 9124.
Counsel, 3, 1186.
Counselled, 168.
Counsellor, 1189, 1978.
Countenance, 546, 1065.
Counteth, 1498.
Country, 128, 406, 677, 810.
Country-road, 9286.
Couple, 90.
Courage, 1948.

C U R

Course, 1207, 779.
Court, 49.
Courteously, 103.
Courtesy, 1428.
Courtly, 1508, 1115.
Courtezan, 644.
Court-yard, 1034.
Covered, 2158, 1708, 602, 1513, 86, 602.
Covering, 1886.
Coveteth, 1452.
Covetous, 937.
Covetousness, 136.
Coward, 294, 2518.
Cow-dung, 1921.
Cow-herd, 1346.
Cow-keeper, 2367.
Cow-killer, 162.
Cow-shaped, 2385.
Crab, 2406, 2408.
Cracketh, 1899.
Crane, 88, 1914.
Crawling, 606.
Crazy, 1007.
Cream, 2038.
Created, 905.
Creation, 1536.
Creator, 760, 259.
Creature, 166, 976.
Creditor, 523.
Creeper, 1116.
Creeping, 605.
Crescent, 3133.
Crest, 981, 2403, 1586, 1164.
Crest-jewel, 931.
Crime, 2588, 878.
Crore, 1881.
Cross-grained, 1644.
Crouching, 1708.
Crow, 78, 134, 1400.
Crowded, 3155.
Crude, 2632.
Cruel, 1800, 1645.
Crumbleth, 3525.
Crashed, 1731.
Crushing, 2007.
Cry, 1944, 1359, 1081, 335, 794.
Crying, 2084.
Cry of pain, 1859.
Crystal, 1601.
Cuckoo, 839.
Culpability, 2447, 69.
Culpable, 1490.
Cupboard, 44.
Cupidity, 142, 833, 609.
Curds, 1797.
Cure, 2656.
Curiosity, 1657, 1844.
Current, 1901, 2651, 2618.

D E C

Current moment, 9640.
Curse, 2091.
Cursed, 2683.
Cursing, 1936.
Custom, 2313.
Cut, 1853, 1218.
Cut off, 2806.
Cutteth, 2618.
Dagger, 2644.
Daily, 880, 2141, 128, 2830, 26, 1457.
Daintiness, 2403.
Dainty, 678.
Dam, 1244.
Damaged, 1496.
Damsel, 1838.
Danced, 1840.
Danger, 2757, 127.
Dangerous illness, 2196.
Dangling, 1025.
Dappled, 763.
Daring, 946, 1448.
Dark, 2084, 2592.
Darketh, 2187.
Darkness, 30.
Darling, 2465, 885.
Darting, 1126.
Dastardly, 508.
Daughter, 2067, 589, 2789.
Dawn, 437.
Day, 379, 703, 1864, 2756, 3161, 140.
Day and night, 2088, 2168, 1793.
Day-break, 413.
Day by day, 1652.
Day-maker, 295.
Dead, 30, 2978, 1838.
Dear, 258, 2465, 1471, 506.
Dearer, 506.
Dear friend, 233.
Dearth, 2509.
Death, 6, 181, 59, 734, 1607, 276, 1867, 1642.
Death (at the point of), 1350.
Death (put to), 329.
Death (worthy of), 1828.
Death-snares, 400.
Debarred, 2130.
Debauchee, 1318.
Debt, 46.
Debt-contracting, 46.
Decapitation, 1448.
Decay, 2048.
Decayed, 339.
Decaying, 2631, 2927.
Decased, 30.
Deceit, 833, 2598.
Deceitful, 1647.
Deceived, 1660, 2754, 1941.
Decency, 589.
Deception, 2757.

INDEX.

D E P

Decided, 1286.
Decision, 1767.
Decked, 1332.
Declared, 317, 2008, 1920, 2479, 9053,
2737.
Decline, 2933, 9048.
Declining, 2337.
Decorum, 583, 589.
Decrease, 938.
Decreed, 2737, 276.
Decrepit, 567.
Decrepitude, 561.
Deed, 196.
Deed (in very), 844.
Deep, 1433, 298.
Deeply, 1554.
Deer, 79.
Default, 2409.
Defeat, 1616, 1906.
Defeated, 2773.
Defect, 2949.
Defeasance, 1906.
Deficient, 863.
Defunct, 736.
Degrees, 2606.
Deign, 307.
Dejected, 1930.
Dejection, 298.
Delay, 1430, 2100, 1018.
Deliberate, 2734, 2257.
Delicate, 318.
Delight, 1069, 2836, 2184, 641.
Delighted, 2117, 917.
Delighteth, 561.
Delightful, 2640.
Deliverance, 223.
Delivered, 1581.
Delivereth, 881.
Deluged, 1594.
Delusion, 210.
Demeanour, 1451.
Demolished, 1608.
Demolition, 190.
Demur, 843.
Departed, 9053, 756, 2583.
Departeth, 1775.
Departure, 2630, 2710, 908.
Dependant, 906, 1090, 1173, 1086.
Dependant on kings, 1544.
Dependence, 906, 1550.
Deplore, 738.
Department, 1451.
Depositing, 1785.
Depravation, 576.
Depressed, 1361.
Depression, 2726.
Deprived, 2516, 8130.
Deprived of reason, 2096.

D I G

Derision, 14.
Desart, 164.
Descendeth, 1087.
Descending, 9.
Descent, 251.
Deserted, 1174.
Desertion, 1937.
Deserveth, 588.
Design, 15, 2431, 2300.
Desire, 57, 2462, 908, 767, 2831, 585, 1450.
Desire to drink, 985.
Desired, 144.
Desirous, 1078.
Desirous of taking, 1334.
Desisted, 369.
Desists, 1496.
Desolates, 1230.
Despatch, 2302.
Despatched, 1740, 856, 1952.
Despicable, 1915.
Despise, 2234.
Despised, 1177, 1940, 909, 1084, 1158.
Despiser, 2500, 9159.
Despondent, 1816.
Destiny, 66, 296.
Destitute, 85, 947, 618, 2818, 110.
Destitution, 2509.
Destroyed, 937, 1693.
Destroyer, 491, 190, 9078.
Destroying angel, 194.
Destructible, 262.
Destruction, 210, 638, 1143, 190.
Destruction of the world, 790.
Destructive, 1447.
Detail, 737.
Detained, 1431.
Detected, 1515.
Determination, 1519, 1830, 486.
Determined, 2737.
Detractor, 1583.
Device, 1404.
Devised, 2309.
Devoted, 1170.
Devotee, 1010.
Devotion, 36, 687.
Devoured, 9006, 194.
Devoureth, 880.
Diadem, 1164, 1536.
Dictum, 200, 1998.
Dies, 638, 2374.
Difference, 286, 1310.
Difficult, 2941.
Difficult of acquittal, 713.
Difficulty, 776, 1938, 499, 908.
Diffuse, 737.
Digested, 197.
Digger, 1088.
Digit, 2.

D I S

Dignified, 2769.
Dike, 1944.
Diligently, 1012.
Diminished, 407.
Dinner, 1263.
Directed, 1009, 1024.
Directeth, 8127.
Direction, 1853.
Director, 1283.
Dirt, 1565.
Dirty, 1068, 1567.
Disadvantage, 25.
Disaffected, 549.
Disaffection, 9086.
Disagreeable, 1906, 144, 579, 1297, 2043.
Disappointed, 934, 361, 791, 1546.
Disappointing, 1194.
Disapprobation, 2035.
Discarding, 2385.
Discharged, 829.
Discloseth, 2707.
Discomfiture, 1490.
Discontent, 548.
Discontented, 204, 650.
Discourse, 485, 354.
Discovered, 1905, 857, 1515.
Discreet, 2170.
Discretion, 11.
Discrimination, 1077, 2733.
Discriminating, 2741.
Discriminative, 1165.
Discussion, 2731.
D disdain, 2165.
Disease, 181.
Diseased, 174.
Disfavour, 3085.
Disfigure, 1361.
Disgorge, 1908.
Disgrace, 1400, 753, 1616, 685, 2422.
Disgraceful, 2806.
Disguise, 16.
Disgusted, 1557.
Dishonest, 1311.
Dishonesty, 2534.
Dialike, 168, 1576.
Dialiked, 144.
Dismay, 294.
Dismissal, 265.
Dismissed, 301.
Disobedient, 1648, 1561.
Disorder, 2676.
Disparagement, 293.
Dispelleth, 30.
Dispirited, 1900, 1930.
Displaced, 501.
Displayed, 1697.
Displeasing, 1479, 1470.
Disposition, 9061.

INDEX.

D R E

Disposition, 182, 715, 927.
 Dispute, 1806.
 Disquieted, 2405.
 Disregard, 26, 1978, 2149, 2908.
 Disregarded, 414.
 Disrespect, 623, 9149, 548, 1473.
 Disreputable, 2478.
 Dissatisfied, 204.
 Disatisfaction, 548.
 Disservice, 1056, 1577.
 Dissolution, 1536.
 Distasteful, 1477.
 Distance, 1009, 1940.
 Distant, 286.
 Distillation, 1980.
 Distinct, 9818.
 Distinction, 56.
 Distinguished, 1936.
 Distress, 704, 1039.
 Distressed, 172, 2062, 1845, 891, 27, 2547,
 985, 2088.
 Distributed, 2541.
 Disturbance, 1050, 2545.
 Disturbed, 126, 835, 1793.
 Disuniter, 1481.
 Disease, 48.
 Ditch, 1907, 748.
 Divers, 122.
 Diversion, 114.
 Diversity, 4.
 Divided, 2511.
 Divider, 1481.
 Divinity, 1904, 105.
 Divulging, 487.
 Docile, 41.
 Doctrine, 1684.
 Doer, 2061.
 Dog, 568, 1035.
 Doings, 1083, 900.
 Dominion, 9386.
 Done, 40, 297, 1489, 2801, 1619.
 Door, 248, 467.
 Doting, 564.
 Doubt, 143, 22.
 Doubtful, 9455.
 Doubtlessly, 2510.
 Dove, 133.
 Down, 1073, 942.
 Downcast, 791, 1816.
 Draggeth, 2598.
 Drama, 1590.
 Dram-shop, 1720.
 Draught, 1680.
 Draweth, 590, 1838.
 Drawing, 2044.
 Drawn, 142, 3111.
 Dread, 2304, 867.
 Dreadeth, 2304.

E F F

Dreadful, 718, 1690.
 Drink, 202.
 Drinketh, 1511.
 Drinking, 575.
 Drive away, 2006.
 Drop, 600.
 Dropped, 1251, 154, 2801.
 Drowsy, 2008.
 Drubbling, 1050.
 Dry, 1940.
 Dry ground, 468.
 Ductility, 471.
 Due, 68.
 Dull, 1616.
 Dull-minded, 9759.
 Durable, 284.
 Duration, 2784.
 During, 879.
 Dust, 689, 2159.
 Dutiful, 41.
 Duty, 6, 2918.
 Dwell, 2177.
 Dweller, 817.
 Dwelleth, 1116, 248.
 Dwelling, 572, 751, 2645, 360.
 Dwelt, 2550.
 Dying, 2979.
 Each, 484.
 Each other, 808.
 Eager, 2467.
 Eagerness, 1657.
 Ear, 384, 829.
 Early, 125.
 Earned, 604.
 Earneth, 1138.
 Earth, 662, 677, 391, 696, 701, 9393.
 Earth-lord, 863, 863.
 Earthen, 400.
 Earth-protector, 1203, 2119, 939.
 Earth-supporting, 1236.
 Ease, 1462, 111, 1038.
 Easily, 803, 2741, 2198.
 Eastern mountain, 106.
 Easy, 517, 1909.
 Easy of acquisition, 776.
 Eat, 318, 542, 1798, 2682, 9401.
 Eatable, 312, 726, 1916.
 Eaten, 448, 194.
 Eater, 312, 311, 2181.
 Eateith, 373, 481, 735, 1074.
 Eating, 48, 681, 1425.
 Eclipse, 295.
 Edge, 1985.
 Effect, 2746.
 Effected, 1619.
 Effective, 288.
 Effeminate, 455.
 Efficacious, 1174.

E N D

Efficacy, 2306.
 Effort, 69, 1096, 98, 655, 743, 636.
 Egg, 1525.
 Egrem, 1910.
 Eight, 1361.
 Eight-fold, 156, 1404.
 Ejected, 2448, 1749.
 Elder, 200.
 Elegance, 2429.
 Elephant, 295, 1908, 183, 284, 1280, 500,
 1015, 2023.
 Elephant-driver, 1281.
 Elephant-king, 1730, 1734.
 Elevated, 1381.
 Elevation, 752, 1938, 2233, 1309.
 Elf, 1389.
 Elicit, 1565.
 Elixir vita, 906.
 Eloquence, 336.
 Else, 1108, 1618, 20, 379.
 Elsewhere, 2367, 1194.
 Elysium, 1605.
 Emaciated, 2260.
 Emancipate, 911, 493.
 Embarrassed, 2158.
 Embarrassment, 1190.
 Embarked, 1384.
 Embassy, 1769.
 Embellished, 486.
 Embellishment, 15.
 Embodied, 60, 261.
 Embrace, 1985, 1566, 1070.
 Embraced, 9037.
 Embracing, 1885, 554, 506.
 Embryo, 1517.
 Eminence, 29, 2116, 1275.
 Emissary, 1862, 2541.
 Employ, 1159, 9689.
 Employed, 3057.
 Employment, 1954.
 Empoisoned, 1461.
 Empty, 612.
 Emulation, 1539.
 Enacteth, 2127.
 Enamoured, 570.
 Encamped, 3055, 811.
 Encircled, 1937.
 Encomium, 1191.
 Encompassed, 2486.
 Encourage, 2381, 1902, 1195.
 Encouragement, 1488.
 Encouraging, 1909.
 End, 287, 2481, 710.
 Endless, 1471.
 Endued, 19, 84, 1600, 758.
 Endure, 995, 1309, 2691, 1713.
 Endured, 1416.
 Enduring, 287.

INDEX.

E S T

Enemy, 46, 358, 704, 82, 966, 1056, 2887,
904, 1896, 550.
Energetic, 68, 749, 740.
Energy, 750, 604.
Enfeebled, 1705, 2405.
Enforced, 1975.
Engaged, 1937, 1440.
Engagement, 148, 2870.
Engageth, 2972.
Engendereth, 656.
Engine, 1908.
Engrossed, 2885.
Enhance, 942.
Enjoyable, 750.
Enjoyeth, 704, 711.
Enjoying, 982.
Enjoyment, 700, 2853.
Enmity, 2361, 1570.
Enough, 1847.
Enquirith, 860.
Enquiry, 2619.
Enraged, 1913.
Enrich, 1978.
Enriching, 43.
Ensued, 1047, 1027.
Entered, 178, 1918.
Entereth, 438.
Enterprising, 964.
Entertainment, 2910.
Entirely, 1107.
Entitled, 2783.
Entrance, 250, 248, 1111.
Entrusted, 111.
Enumeration, 34.
Envied, 574.
Envious, 204, 2440.
Environs, 1980.
Envoy, 1741.
Envy, 1520, 638, 2726.
Equal, 96, 16, 945.
Equality, 96, 978, 478.
Equally, 1156.
Equinox, 2434.
Equipage, 1015.
Eradicate, 2705.
Eradicator, 22.
Erect, 1956.
Error, 1135, 2180, 2811, 2603.
Escape, 340, 1136.
Escaped, 882.
Escapeth, 1883.
Escaping, 1250.
Eschew, 2729.
Especially, 1900.
Espied, 437, 184.
Essence, 688.
Esteem, 688.
Estimate, 2663, 2746.

E X P

Extranged, 466, 1557.
Et cetera, 2437.
Eternal, 1133, 284.
Eulogy, 1121, 536.
Evanescent, 788.
Even, 25, 2002.
Evening, 418, 1818.
Evening-tide, 1813, 418.
Even so, 1768.
Even-tide, 1347, 1943.
Ever, 14, 609, 356, 2887, 1708.
Ever and anon, 1708.
Ever so little, 1509.
Every, 484.
Every day, 1906.
Every where, 4.
Evidently, 2034.
Evil, 498, 946, 1806, 1865.
Evil-affected, 1125.
Evil course, 1135.
Evil deed, 302.
Evil destiny, 1977.
Evil-intentioned, 1625.
Evil way, 26, 1759.
Exact, 1560.
Exactly so, 1834, 2688.
Exaltation, 82, 1933.
Exalted, 1014.
Examination, 1801, 2055.
Examined, 518.
Example, 1296, 1804.
Exasperation, 1881.
Exceeding, 10, 286.
Exceedingly, 564, 636, 1475, 1120, 1787,
1714.
Excellence, 80, 349, 2786, 1910, 2116.
Excellent, 34, 2003, 2117, 2806, 3418.
Excessive, 964, 2845, 2877, 2608, 446.
Excessively, 2680, 503, 554.
Exchange, 1290.
Excited, 2446.
Excitement, 1801.
Excluded, 1014, 1077, 2130.
Excommunicated, 2497.
Excrement, 1789, 37.
Excretion, 1789.
Exercised, 80.
Exercrated, 2683.
Executed, 1844.
Execution, 1826.
Exemption from fear, 2503.
Exertion, 61, 78, 748.
Exhausted, 1900, 1784, 2156.
Exhibition, 23.
Exile, 638.
Exist, 2771.
Existence, 2047, 907.
Expanded, 1614, 2814.

F A M

Expectant, 417.
Expectation, 1000.
Expecteth, 2757.
Expedient, 1593.
Expelled, 1077, 2448, 1743.
Expenditure, 381.
Experience, 1039, 1406.
Experienced, 992.
Expert, 837, 296, 1012.
Expiation, 1642.
Explained, 1989, 3342.
Exploring, 3065.
Extended, 300, 1587, 1787.
Extending, 871, 149.
Externally, 474.
Extinct, 1738.
Extinction, 639.
Extinguished, 2600.
Extinguisheth, 450.
Extirpate, 2705.
Extract, 1934.
Extracted, 18.
Extraordinary, 277, 1475.
Extravagance, 2911.
Extreme, 1558.
Extremely, 1637.
Eye, 29, 28, 283, 1005, 546.
Eye-brow, 820.
Eyeing, 2568.
Eyelash, 829.
Fable, 16.
Face, 546, 1073, 2880, 902.
Face-averted, 791.
Facile, 517.
Facing, 891.
Fadeth, 2374.
Falling, 863.
Failure, 216.
Painted, 3029.
Fair, 144.
Fairy, 1336.
Faith, 1556.
Faithful, 2328, 1170.
Fall, 2637, 81, 900, 722.
Fallen, 178, 1966, 2801.
Fallen down, 1078.
Falleth, 34.
False, 639, 1880, 427.
Falsehood, 488.
Falsely, 424.
Faltering, 2663.
Fame, 26, 2900.
Fame-creating, 2810.
Famed, 86.
Familiarity, 1904, 575, 754.
Family, 46, 100, 880.
Family-duty, 888.
Family-feuds, 694.

INDEX.

F I F

Family-supporting, 45.
Famine, 408.
Famished, 1930, 2583.
Famishing, 164.
Fan, 1592.
Fancieth, 1101.
Fancy, 1828.
Fangious, 508.
Far, 964, 237.
Far-open, 1346.
Fascinate, 766.
Fashioned, 288, 1860.
Fast, 410.
Fastened, 732.
Fasting, 2509, 467.
Fat, 1068.
Fatalist, 946, 2501.
Fate, 192, 2830.
Fated, 977.
Father, 48.
Fatherless, 979.
Fault, 60, 419, 804.
Faultiness, 9447.
Faultless, 358, 1788.
Faulty, 1640, 1430.
Favour, 1961, 1604, 1576.
Favoured, 688.
Favoureth, 1115.
Fear, 127, 1118, 2318.
Feareth, 2884.
Fearing, 291.
Fearful, 204.
Fearless, 1289, 433, 2428.
Fearlesaly, 1617.
Feasible, 1, 2401.
Feast, 1568.
Fed, 633.
Feeble, 2085, 2405, 2660, 1170.
Feebeth, 1057.
Felicity, 13.
Fall, 906.
Fall asleep, 1785.
Faller, 358.
Fellow countryman, 1758.
Felt, 902, 2156.
Female, 2001, 2589.
Female friend, 1837.
Ferocious, 150.
Festival, 408, 571.
Festivity, 408.
Few, 233, 309.
Fibre, 477.
Fickle, 454, 2540, 1578.
Fickle-mindedness, 487.
Fidelity to a husband, 889.
Field, 307.
Fiend, 1949.
Fifth, 523.

F L I

Fighteth, 1908.
Fig-tree, 2357, 381, 2857, 1784.
Figure, 1570.
Fill, 438.
Filled, 2685, 963, 377.
Filling, 1061.
Filth, 1585.
Finance-controil, 1288.
Find, 2348, 860.
Fine, 3790.
Fined, 1376.
Fine-eyed, 1387.
Fine-haired, 1380.
Fine speech, 1580.
Finis, 2841.
Finish, 1856.
Finished, 2301.
Fire, 538, 629, 1473, 450, 1047, 1624, 1154.
Fire-wood, 2019, 1909.
Firm, 751.
Firmament, 2350.
Firmly devoted, 1978.
Firmness, 1850, 2783.
First, 1065, 14.
First of all, 263.
Fish, 298.
Fish-bone, 2410.
Fisherman, 2316, 2406.
Fit, 327, 1160.
Fitness, 11, 12, 3100.
Fit season, 1147.
Fitteth, 310, 1757.
Five, 60.
Five senses, 2671.
Fix, 9015.
Fixed, 276.
Fixeth, 1475.
Flabby, 2660.
Flag, 1902.
Flagitious, 1623.
Flambeau, 453.
Flame, 1154.
Flamingo, 1662.
Flank, 1997, 2606, 1070.
Flat, 688.
Flat roof, 111.
Flatterer, 2129.
Flattery, 1074.
Flatulence, 2078.
Flavour, 2653, 686.
Flaw, 1946.
Fled, 1254.
Fleeing, 1250, 2159.
Flesh, 282.
Fleshless, 1068.
Flickering, 2320.
Flight, 340, 2667.
Flimsy, 2034.

F O R

Flock, 1028, 900.
Flour, 2434.
Flourish, 2321.
Flourishing, 2227.
Flow, 761.
Flower, 1828, 630.
Flower-stalk, 1339.
Flown, 238.
Flung, 444, 2441, 1858.
Flung aside, 2347.
Flexility, 471.
Flying up, 794.
Foam, 2, 304.
Foe, 82, 1634.
Foster, 2078.
Fostus, 1517.
Foiled, 1594.
Fold, 1847.
Folk, 2768.
Followed, 665.
Follower, 322, 263, 161, 1172, 1039, 2515,
1978.
Followeth, 1833, 371.
Following, 136.
Fond, 564.
Fondness, 930.
Food, 48, 55, 197, 1906, 9063, 1461.
Fool, 38, 128, 2366, 1682.
Foolish, 2818.
Foot, 481, 1617, 1345.
Foot of a tree, 930.
Foot of a mountain, 2055.
Foot-fight, 1896.
Footing, 1450.
Foot-ornament, 1164.
Foot-soldier, 2003, 2004.
For, 56, 157, 260.
For a long while, 315, 1076.
Forbearance, 712.
Forces, 1989.
Forcibly, 1431.
Forego, 567.
Forehead, 198.
Foremost, 2021.
Foreign country, 506, 1670.
Forest, 631, 140, 315, 717, 1233.
Forest-dweller, 1023, 856.
Forester, 1824.
Forgetfulness, 649.
Forgiving, 1638.
Forgotten, 2370.
Forlorn hope, 2218.
Form, 1504, 478, 718, 2600.
Formed, 2641, 1860.
Former, 72, 257, 14.
Formerly, 2790, 151, 2066.
Formeth, 2648.
Formidable, 461, 1602.

INDEX.

F R U

Forsaken, 1976, 1419.
 Forsaketh, 2909.
 Forsaking, 1448.
 For the most part, 1116.
 Forthwith, 2306.
 Fortitude, 155, 294, 1800.
 Fortnight, 445.
 Fortress, 817.
 Fortunate, 44, 2315, 582.
 Fortune, 68, 1543.
 Forward, 2684.
 Foss, 1907.
 Foster-mother, 2628.
 Fool, 212.
 Foulness, 190.
 Found, 263, 2642, 857, 1942, 321.
 Foundation, 602.
 Four, 25
 Fourfold, 1408.
 Four months, 869.
 Fourteen, 1881.
 Fourteenth, 2084.
 Fourth, 355.
 Fowl, 122.
 Fowler, 125, 241.
 Fracture, 477.
 Frail, 908, 2822.
 Frangible, 469.
 Fraud, 628, 2506.
 Free, 1786.
 Free choice, 798.
 Free conversation, 306.
 Freed, 2800.
 Freedom, 150.
 Free from apprehension, 1909.
 Free from motive, 2116.
 Frequenting, 571.
 Frequently, 2821.
 Fresh, 580.
 Friend, 256, 17, 232, 400, 149.
 Friendless, 290.
 Friendly, 3, 110, 2063.
 Friendly conversation, 789.
 Friendly-disposed, 245.
 Friendly speech, 1445.
 Friendship, 290, 307, 801, 906, 312, 788,
 407, 492.
 Frightened, 238, 708.
 Frightening, 544.
 Frightful, 2404.
 Frisky, 816.
 Frog, 746, 780.
 From, 831.
 From afar, 1190.
 Front, 215, 1906.
 Froth, 2, 600.
 Fruit, 215.
 Fruitful, 105, 950, 97.

G I V

Fruitfulness, 997.
 Fuel, 2010, 1886.
 Fulfill, 1018.
 Fulfilment, 402.
 Full, 397.
 Full-grown, 824.
 Function, 59.
 Functionary, 1984.
 Funeral pile, 1835.
 Furious, 234, 2440, 3393.
 Furnished, 1690.
 Furniture, 2072.
 Further, 1275.
 Fusibility, 471.
 Future, 349, 2825.
 Future time, 1297.
 Gadding, 575.
 Gaffer, 1165, 2342.
 Gain, 17.
 Gained, 285, 1999.
 Gaineth, 12, 75.
 Gait, 1004.
 Gall, 2007.
 Gallant, 583.
 Gaming, 488.
 Gaping, 1614.
 Garden, 2616, 1654.
 Garment, 1397.
 Garrison, 2325.
 Gate, 2253.
 Gate-way, 2963.
 Gather up, 443.
 Gave up, 1537.
 Gear, 2073.
 Geese, 1659.
 Gem, 101, 1870.
 General, 1296, 1904.
 Generally, 812, 1561.
 Generosity, 526.
 Generous, 391, 2122, 1645.
 Gentle, 1714.
 Gentleman, 2558, 1850.
 Gesture, 301.
 Get, 2348.
 Gets through, 1883.
 Ghee, 585.
 Giant, 2461.
 Giddiness, 1025.
 Giddy, 1644.
 Gift, 30, 498, 2781.
 Gifted, 84, 1690.
 Gin, 300.
 Give, 1234.
 Give in charge, 111.
 Given, 1256.
 Given up, 1376, 1574, 1114.
 Given (to be), 396, 1510.
 Giver, 164.

G O R

Giveth, 4.
 Give way, 1690.
 Giving, 703.
 Gladden, 2881.
 Gladdened, 2883.
 Glance, 830.
 Glare, 1786.
 Glass, 92.
 Glen, 1212.
 Glide, 2616.
 Gliding, 1814.
 Globule, 690.
 Gloom, 2088.
 Glorious, 1967, 1902, 1895.
 Glory, 2427, 1015.
 Gluttony, 2403.
 Gnat, 434.
 Gnaw, 1946, 1915.
 Go, 2651.
 Goad, 1592.
 Goat, 58, 2561, 1781.
 Go-between, 1847.
 Goblin, 1949, 1360.
 God, 264.
 God of eloquence, 1139.
 God of love, 835.
 God of medicine, 2278.
 God of music, 1840.
 God of riches, 9135, 1981.
 Goddess of eloquence, 1563.
 Goddess of fortune, 1455.
 Goddess of speech, 2464.
 Godship, 105.
 Goer, 26, 1576, 11.
 Goeth, 808.
 Goeth off, 2663.
 Going, 1794.
 Gold, 92, 1609, 211.
 Gold-cord, 1409.
 Golden, 9787.
 Gold-ornament, 1162.
 Gons, 947.
 Gone beyond, 341.
 Good, 167, 136, 1077, 2008, 2881.
 Good and bad, 258, 2306.
 Good fellow, 1140.
 Good fortune, 10, 728.
 Good luck, 143.
 Good man, 473, 700, 1165.
 Good nature, 678.
 Goods, 903.
 Goods and chattels, 2790.
 Good-tempered, 2699.
 Good way, 827.
 Good wishes, 1445.
 Good will, 901.
 Goose, 88.
 Gory, 2728.

INDEX.

H A L

Gotten, 234, 2908.
Governed, 197.
Governeth, 2542.
Government, 1174.
Government-business, 2884.
Grace, 1.
Gracious, 9104.
Gradually, 960.
Grain, 1009, 758, 139.
Granary, 44.
Granivorous, 1818.
Granted, 1112.
Grasp, 1000, 1550.
Grass, 234,
Grateful, 751.
Gratification, 1569, 374, 485.
Gratified, 497.
Gravely, 1074.
Gray, 1707.
Gray hair, 562.
Grazeth, 1721.
Grazing, 408.
Great, 61, 391, 84, 944, 177.
Greater, 1481.
Greatest, 2739.
Great-minded, 518.
Greatness, 949, 942.
Greediness, 186, 2403.
Greedy, 134, 2228.
Greeted, 2850.
Green, 763.
Grief, 2668, 2185, 2796.
Grieved, 381, 37.
Gripe, 1000.
Ground, 662, 855, 2904.
Groundless, 1574.
Grove, 1331, 1654.
Groweth, 1500.
Growing, 986.
Grown, 377.
Guard, 394, 883.
Guarded, 582, 1506.
Guardeth, 587, 1606.
Guardian, 3720.
Guardian-deity, 1861.
Guest, 351.
Guest-rite, 353.
Guide, 1664, 1464.
Guile, 833.
Guilly, 1640.
Habit, 154, 450.
Habitation, 1651.
Hair of the head, 6.
Hair of the body, 1691.
Half, 996.
Half-moon, 2183.
Hall, 643.
Halteth, 511.

H E I

Halting, 2535.
Hand, 141, 300, 186, 2450, 130.
Hand (on the one), 1582.
Hand (on the other), 148.
Handed over, 884.
Handsome, 1108, 1800, 947.
Hanging, 1025.
Hanker, 738.
Happened, 2262, 2397, 746, 804.
Happier, 1675.
Happily, 792.
Happiness, 12, 672, 310, 931, 1142, 1774.
Happy, 2739, 44, 582, 2197, 253, 1884.
Haraseth, 1193.
Hard, 1588.
Hard fate, 809.
Hard rub, 332.
Hard to bear, 2909.
Hard to cross, 1501.
Hard to find, 1196.
Hard to gain, 2265.
Harem, 1996.
Hark ye, 151.
Hariot, 644, 573, 1001, 2838.
Harm, 369.
Harmlessness, 368.
Harsh, 2151, 1645.
Haste, 2585.
Hastily, 253, 438.
Hasty, 2685, 34.
Hater, 1573, 1056.
Hatred, 2301.
Haughtiness, 1352.
Haughty, 2709.
He, 1806.
Head, 104, 2, 1797.
Healing, 2656.
Health, 742, 42, 2169.
Healthfulness, 42.
Healthy, 2169, 174.
Heap, 1617, 714.
Hear, 350.
Heard, 3, 1188, 26.
Hearer, 1478.
Hearing, 2442, 2669.
Heart, 1363, 436, 2643, 1948.
Heart-ache, 2128.
Heart's desire, 2833.
Heat, 483, 995, 458.
Heated, 2547, 1486.
Heaven, 370, 863.
Heavenly nymph, 1611.
Heaving (of a wave), 2900.
Heeded, 2056.
Heedeth, 2312.
Heedless, 1644.
Heighten, 942.
Heir, 2039.

H O N

Heir-apparent, 823.
Held, 1328, 1000, 757, 1790.
Hell, 2670.
Heim, 1665.
Heimsmann, 1665.
Help, 1036, 2790.
Helper, 2412, 1291.
Helping hand, 2236.
Helpless, 175.
Hem, 1328.
Hemmed in, 2155.
Hence, 10, 2710.
Herb, 377.
Herd, 1023.
Herdman, 1346, 2367.
Herdman's wife, 1346.
Here, 16, 69, 2214.
Hereafter, 306, 657.
Here and there, 968.
Hereditary, 1479.
Hermit, 2303.
Hermitage, 1861.
Hero, 406.
Herolam, 36.
Hesitate, 1110.
Hewer, 358.
Hidden, 1580, 139.
Hide, 1708.
High, 1007, 1158, 2362.
High and low, 1507.
High birtb, 1774.
Higher and higher, 387.
Highest, 363.
Hill, 331.
Himself, 1293.
Hindered, 1311.
Hindrance, 940.
Hint, 1094.
Hither, 350.
Hither and thither, 381, 664.
Hoarded, 2216.
Holdeth, 1551.
Holding, 1024.
Hole, 433, 247, 250.
Holiness, 323.
Hollow, 1601, 1665.
Hollow (of a tree), 381.
Holpen, 2790.
Holy, 40.
Holy writ, 1077.
Homage, 585, 1497, 291.
Home, 9084.
Homestead, 323.
Honest, 406, 1180.
Honesty, 525, 1048.
Honey, 496.
Honied, 494.
Honour, 521, 358, 116, 1042, 1888, 880.

INDEX.

I F

Honourable, 2888, 944.
Honoured, 1197, 1176, 1479, 1970, 50, 14.
Hoof, 973.
Hope, 666.
Hopeful, 435.
Hopeless, 924.
Horn, 1580, 2286.
Horned, 186.
Horse, 1997, 2004, 2025, 1015.
Hospitality, 301, 531.
Host, 30, 2015, 2281.
Hostage, 2789.
Hostile, 3196.
Hostile invasion, 2084.
Hostility, 1570.
Hot, 420, 459.
Hot weather, 808, 609.
House, 352, 356, 2645, 1661, 1473.
House-door, 1369.
House-guard, 1088.
Household, 301.
Householder, 2026.
House-room, 228.
How ! 54.
How long ? 1080.
How many ? 2496.
How much less ! 9046.
How much more ! 1906, 1140.
How so ? 1328.
Hugged, 1871.
Human brute, 1076.
Human form, 1204.
Human race, 1064.
Humiliation, 1616.
Humming noise, 422.
Humouring, 2760.
Hundred, 36.
Hundred thousand, 2438.
Hundred millions, 1211.
Hundred years old, 2006.
Hunger, 783.
Hungry, 164.
Hunter, 126, 706.
Hunting-knife, 917.
Hurled, 1065.
Hurt, 1056.
Hateful, 1645, 2629, 1077.
Husband, 1528, 1418, 501, 1529.
Husbandry, 1877.
Husk, 326.
Hut, 300.
Hypocrisy, 157.
I, 974.
Inauspicious, 2855.
Idem, 1581, 306.
Idiot, 1040, 3152.
Idle, 946.
If, 1084, 68.

I M P

If so, 1206.
Ignominious, 1064.
Ignorance, 1748.
Ignorant, 1688, 1099, 2628, 1101.
Ignorantly, 1745.
Ill, 1588, 2071.
Ill-at-ease, 1542.
Ill-conducted, 151.
Ill-disposed, 2023.
Ill-done, 1574.
Ill-fated, 2501.
Ill-favoured, 840.
Illiterate, 487.
Ill-luck, 2807, 2631, 1977.
Ill-managed, 200.
Ill-mannered, 1115.
Ill-natured, 1649.
Ill-timed, 1134.
Illumination, 1179.
Illusion, 2668.
Illustration, 1996.
Illustrious, 1623, 84.
Image, 1570.
Imaginable, 1597.
Immediately, 1785.
Immersed, 178.
Immersion, 687.
Immodest, 976.
Immodesty, 1600.
Immoral, 46.
Immortal, 5.
Immunity, 1742.
Impaired, 498, 2638.
Impassable, 2005.
Impatience, 1601.
Impatient, 1456, 1780, 2407.
Impediment, 970, 949.
Impending, 2568.
Impenetrable, 1010.
Imperishable, 2987.
Impertinent, 1414.
Impetuosity, 689.
Implanted, 595.
Implement, 1002, 119, 2073, 1906.
Implieth, 9647.
Impolicy, 2185, 2179.
Impolitic, 1940.
Important, 2781.
Impertuned, 1631.
Impossible, 840, 211.
Impotency, 640.
Impressed, 2386.
Improper, 621, 690, 2127, 1451, 2650.
Improperly, 1055, 2167.
Impropriety, 2106.
Improve, 1130.
Imprudence, 1501.
Impropriety, 264, 834, 1008.

I N E

Imputation, 1503.
In, 1831.
Inaccessible, 10.
Inactive, 946.
Inactivity, 67.
Inanimate, 1835.
Inapt, 1100.
Inartificial, 890.
Inattention, 26, 2178.
Inattentive, 545.
Inaccurate, 857, 2379.
Inaugurated, 1608.
Inauguration, 283.
In-bred, 884.
Incapable, 65.
Incensed, 452.
Incessantly, 2055.
Included, 1763.
Income, 1980.
Incommode, 2158.
Incompetent, 1170.
Inconsiderately, 921.
Inconsiderateness, 24.
Inconstant, 1879.
Inconvenience, 995.
Increase, 940, 1198.
Increased, 850.
Increaseth, 887.
Increasing, 1680, 986.
Incubating, 1412.
Incumbent, 340.
Incurveth, 2423, 2295.
Indeed, 7.
Indemnification, 2774.
Independence, 571.
Independent, 907, 1450.
Indestructibility, 8.
Indicaboth, 3047.
Indifference, 1278, 787, 2420.
Indifferent, 2721, 2409, 545, 549.
Indigent, 945, 2811, 682.
Indigestion, 48.
Indignantly, 1054.
Indigo, 1666, 1981.
Indiscreet, 1940.
Indiscretion, 1901.
Indiscriminately, 1156, 2282.
Indispensably, 1856.
Indolence, 65.
Indolent, 952.
Indulgence, 2766.
Industry, 906.
Ineffective, 2650.
Ineffeble, 696.
Inestimableness, 8.
Inevitable, 2328, 275, 2648.
Inevitably, 61.
Inexpedient, 680.

INDEX.

I N S

Inexperienced, 2506.
Inexplicable, 1010.
Inextricable, 138.
Infant, 2723.
Infant offspring, 2714.
Infantry, 1998, 2028.
Infatuated, 206.
Infatuation, 2466.
Inference, 376.
Inferior, 94.
Inferiority, 1066.
Inferreth, 1028, 1850.
Infested, 1585, 281.
Infinite, 286.
Infirmity, 1471.
Infixed, 2644.
Inflict, 1509.
Influence, 2012.
Influenced, 557.
Informed, 1428, 1496.
Infringer, 1809.
Ingenuity, 1404.
Ingratitude, 2184, 543.
Ingress, 1910.
Inhabit, 1110.
Inhabitant, 2928, 2955.
Inhabiting, 1912.
Inherent, 204.
Inimical, 1574.
Iniquitously, 1978.
Injunction, 1804.
Injured, 1496.
Injurer, 550.
Injurious, 1170.
Injury, 269, 1056, 1577.
Injustice, 2819.
Inlaid, 1168.
Inlaying, 1168.
Innate, 204, 515, 834, 1406.
Innermost, 1056.
Innocence, 1504.
Innocence and guilt, 1504.
Inodorous, 85.
Inopportune, 1111, 1134.
Inquireth, 555.
Inquiry, 1190, 408, 381, 2008.
Insane, 2584.
Insect, 104.
Insensibility, 2008.
Insensible, 1581.
Inserted, 1505, 1028.
Inside, 208.
Insignificance, 2012.
Insignificant, 2196.
Insincerity, 488.
Insipid, 686.
Insolence, 1868.
Inspect, 1915.

J A R

Inspected, 1916.
Instant, 256, 2649.
Instantly, 883, 2138, 1888, 1065.
Instinct, 471.
Instructed, 83.
Instruction, 3.
Instrument, 2785.
Insult, 1699.
Insurrection, 2710.
Intellect, 506, 212.
Intelligent, 119, 41, 296, 506, 906, 2199.
Intended, 1141.
Intent, 838.
Intention, 2707, 2800.
Intercourse, 573, 1898, 696, 2686.
Interim, 593.
Interior, 2748.
Internal, 1949.
Internal stores, 1803.
Internally, 1996.
Interruption, 476.
Intervals, 1930.
Intervening space, 1035.
Intervention, 2300.
Intimacy, 1304.
Intimate union, 2795.
Intolerable, 615.
Intoxicated, 2584, 1490.
Introduction, 112.
Intrusion, 1111.
Inunction, 1485.
Inundated, 1594.
Inured to fatigue, 2089.
Invaded, 860.
Invader, 1987.
Invested with authority, 1901.
Investigate, 2088.
Investigation, 2783.
Invincible, 2025.
Inviolable, 1067, 1748, 1992.
Inviable, 2007.
Invited, 1818.
Inward, 1949.
Inwardly, 1995.
Inward spirit, 2678.
Irate, 2815.
Iron, 1068, 471.
Irremediable, 1106.
Irreproachable, 2679.
Irritated, 1691.
Irritation, 1681, 2042.
Island, 1230.
Is not 668.
Issued forth, 268.
Itself, 77.
Jackal, 313, 320, 428, 1287.
Jammed in, 2155.
Jar, 469, 482, 2138.

K N O

Jasmine, 104.
Jewel, 591.
Jewel-mine, 596.
Joining, 2196.
Joined, 1907, 793.
Joined hands, 2100.
Joy, 2184, 2636, 906, 885, 2620, 236,
1657.
Joyfully, 2009.
Joyous, 805.
Joyously, 925.
Judge, 2302.
Judge of merit, 2304, 1167.
Judgment, 2738.
Judicious, 119.
Juice, 1934.
Jump, 1885.
Jumped up, 542.
Jupiter, 504.
Just, 158, 983.
Just as, 1068.
Justice, 1300.
Keen, 1954.
Keep, 260, 1638, 2329.
Keeper, 1707, 1707.
Keepeth, up, 828.
Keeping, 2480.
Kept, 776.
Key, 591.
Kill, 1968.
Killed, 272, 104, 1420, 2615, 724, 1054, 1628.
Killith, 2578.
Kind, 254, 1803, 968, 2770, 745.
Kindled, 2254.
Kindly, 2129.
Kindly-affected, 1123.
Kindly-speaking, 906.
Kindness, 1027, 498, 2413, 1577, 1, 2007,
2359, 1193.
Kind offices, 494.
King, 27, 10, 811, 90, 2911, 20, 1101, 709,
1858, 2905.
Kingdom, 1174.
Kingly policy, 1646.
King of kings, 1957.
King it, (plays the king,) 1908.
Kineman, 2628, 708, 1980.
Kiss, 2334.
Kiseth, 553.
Kite, 2529.
Knack, 486.
Knavery, 498.
Knavish, 1414.
Knee, 906.
Knot, 410.
Know, 196, 1118, 1138.
Knowing, 281.
Knoweth, 1098, 2550, 594.

INDEX.

L E N

Knowledge, 4, 1118, 1075, 1006, 1001, 1508.
 Known 2297, 1942, 1190, 246, make known
 1442, 1585.
 Labour, 1064, 1887, 97.
 Labyrinth, 1500.
 Lack, 1008.
 Laid, 309.
 Laid down, 806, 2178, 2425.
 Laid on, 1567.
 Lain down, 1246.
 Lake, 177, 814, 2348.
 Lamentation, 1877, 2359, 1233, 2642.
 Lamentest, 2696.
 Lamenting, 301, 910.
 Lamp, 744, 1591.
 Land, 2806, 1868.
 Land-light, 2024.
 Languid, 2000.
 Lap, 2657.
 Lapee, 1135.
 Large, 191.
 Last, 557, 30.
 Lasteth, 730.
 Lasting, 1128.
 Last state, 2650.
 Latter, 158.
 Land, 240.
 Laudable, 2101.
 Laughing, 1737, 308.
 Laughter, 14, 1120.
 Lavish expenditure, 1978.
 Law, 6, 1128, 1760.
 Lex, 2600.
 Lay, 1488, 719, 866.
 Laziness, 291.
 Lazy, 946.
 Lead, 513, 1064.
 Lead (a mineral), 1162.
 Leader, 128, 1664, 216.
 Lean, 866.
 Leap, 1335.
 Learned, 38, 606, 908, 1590.
 Learnoth, 1800.
 Learning, 400, 517, 33, 237.
 Least (at), 2410.
 Leather, 698.
 Leather-thong, 2660.
 Leave, 260, 502.
 Leaveth, 1456.
 Leaving, 1070, 978, 2668.
 Led, 1753, 1887.
 Left, 1174, 2111, 979, 2191, 408.
 Leg, 231.
 Legend, 2145.
 Legitimate (son), 808.
 Length (at full), 1554.
 Leniency, 718.
 Lenient, 1080.

L O N

Leonine, 755.
 Let alone, 2729, 567.
 Let be, 2630.
 Letter, 906, 2548.
 Letteth go, 1551.
 Level, 2002, 607, 1881.
 Lever, 1884.
 Liberal, 301.
 Liberality, 36, 604, 478.
 Liberation, 57.
 Libertinism, 948.
 Licketh, 568.
 Lith, 1019.
 Life, 48, 275, 166, 59, 773, (for life), 3186.
 Lifeless, 1825.
 Signature, 1486.
 Light 2058, 328, 1806, 360, (not heavy), 194.
 Like, 5, 2, 585, 1216, 466, 2306, 3109, 2306, 166.
 Liked, 144.
 Like manner, 1150.
 Likes and dislikes, 9453.
 Liketh, 947, 2312.
 Likewise, 186.
 Limb, 484.
 Limpid, 1730.
 Line, 2860.
 Lineage, 29.
 Lineally descended, 808.
 Lion, 68.
 Lion-like, 755.
 Lions it (plays the lion), 2345.
 Literature, 18.
 Littered, 1805, 9406.
 Little, 388, 338, 1022, 1256, 196.
 Littleness, 1723.
 Livelihood, 2009, 591, 1136.
 Live stock, 1065.
 Liveth, 148.
 Living, 339, 2670.
 Living being, 1884, 565.
 Living (land of); 391.
 Lo ! 1051.
 Location, 2062.
 Lock, 601.
 Locomotive, 2023.
 Lodge, 128, 2816.
 Lodging, 1872.
 Loft, 1230.
 Logic, 1684.
 Lonely, 136.
 Lonesome, 809.
 Lonesome road, 1783.
 Long, 198.
 Long time, 1703.
 Long time (after a), 1145.
 Long time (for a), 1086.
 Long run, 1997.
 Longeth for, 1071, 1705, 736, 1467.

M A I

Look, 855.
 Looked, 795.
 Looketh, 1799, 1074, 1790.
 Looking, 831, 948, 336.
 Loose, 3600, 1461.
 Loose conduct, 46.
 Loosed, 1487.
 Lord, 19, 457, 1585, 2608.
 Lord of beasts, 936.
 Lord of the earth, 1206, 1116, 1108, 1868.
 Lord of heaven, 1677.
 Lord of man, 197, 1814, 2374.
 Lord of the world, 1270.
 Lordship, 1987.
 Lose one's wits, 730.
 Loss, 777, 1150, 1638, 578, 707, 1135, 2888,
 1955.
 Loss (is at a), 1013.
 Lost, 738, 2574.
 Lotus, 1845, 789, 128, 2275, 1288.
 Lotus-stalk, 477.
 Love, 349, 562.
 Loveliness, 824.
 Lover, 123.
 Love-shaft, 831.
 Love-sport, 866.
 Loveth, 1564.
 Loving, 1880.
 Low, 1568, 94, 646, 1861, 2679.
 Lowed, 981.
 Loyal, 1170.
 Loyalty, 1758.
 Luckless, 184, 2420.
 Lucky, 1968.
 Lucky moment, 868.
 Lump, 74.
 Lust, 209, 2469.
 Lustful, 2656.
 Lustily, 981.
 Lustre, 1506, 755, 2830.
 Late, 1168.
 Luxury, 9429.
 Lying, 1892.
 Maceration, 2402.
 Machinate, 1460.
 Machine, 1908.
 Made ready, 1968.
 Madman, 1764.
 Magistrate, 1292.
 Magnanimous, 156.
 Maiden, 1333.
 Maidenhood, 567.
 Mail, 1708.
 Maimed, 866.
 Main, 1377.
 Maintaineth, 1663, 896.
 Maintaining, 2400.
 Maintenance, 1043, 1687.

INDEX.

M E D

Majestic, 856.
 Majesty, 2491, 96, 1754, 1146.
 Maker, 74, 2061.
 Maketh, 9048, 2158.
 Making off, 1250.
 Malice, 838.
 Malicious, 490.
 Maliciously-intentioned, 1890.
 Maliciousness, 1750.
 Malignant, 9038.
 Man, 50, 68, 1176, 75, 160, 212.
 Manage, 2849.
 Management, 1288.
 Mandate, 1108.
 Mane, 1212.
 Maned (lion), 1297.
 Manhood, 690.
 Manifested, 1806, 2197.
 Manifestly, 9084.
 Mankind, 1176.
 Manliness, 69.
 Manner, 880.
 Manner (in like), 71, 1944, 2006, 1894.
 Many, 44, 22, 122, 2577.
 Mar, 2019.
 March, 1988, 2006, 2088, 2585, 2007.
 Mark, 294, 547, 1123, 1862.
 Marriage, 1340.
 Married, 558, 844.
 Marry, 1340.
 Marshy, 2001.
 Master, 1043, 309, 243, 1798, 1128, 1072.
 Master's business, 1045.
 Mastereth, 827, 456.
 Mastership, 279.
 Matched, 1650.
 Matchless, 2241.
 Mate, 1522, 1412.
 Matter, 1986, 1121.
 Matter in hand, 2147.
 Maxim, 1298.
 Meadow-grass, 9019.
 Meagre, 866.
 Meal, 448, 2434.
 Mean, 1915, 1588, 1115.
 Meaneth, 1450.
 Meaning, 2707.
 Meaning to say, 2464.
 Means, 1495, 119, 271, 2785.
 Means of living, 2407.
 Meant, 1141.
 Meanwhile, 1084, 401.
 Measure, 2784.
 Measure (beyond), 638.
 Meddling, 1016.
 Medicine, 174, 694, 64, 563.
 Meditating, 1448.
 Meditation, 2464.

M I X

Meeting, 903, 1428.
 Meet with, 207.
 Member, 484, 2023.
 Memory, 2731.
 Men, 151, 790.
 Mendicant, 540, 1345.
 Mendicity, 638.
 Mental pain, 638.
 Mention, 1992.
 Merchant, 586, 936, 2472, 1894.
 Merciful, 1643.
 Mere, 974.
 Merely, 1054, 345, 668.
 Merit, 54, 203, 1038.
 Merit-appreciating, 786.
 Meritorious, 1638.
 Merry, 1244.
 Merry-making, 406.
 Messenger, 1741, 836.
 Met, 884.
 Metal, 471.
 Meted out, 760.
 Meteor, 2187.
 Middle, 1168.
 Midnight, 1340.
 Midst, 58.
 Might, 69, 2636.
 Mightiness, 2521.
 Mighty, 1904, 2177.
 Mighty lord, 1012.
 Mild, 1714.
 Milk, 182.
 Milken, 2759.
 Mimic art, 1690.
 Mind, 27, 94, 183, 200, 930, 1149.
 Minded, 2147, 1847.
 Mine, 101.
 Minister, 1188, 1060, 1814, 2926.
 Ministership, 1187.
 Minstrel of heaven, 1340.
 Mirage, 2822.
 Mire, 58.
 Mirror, 1797.
 Miry road, 849.
 Mischief, 1277.
 Mischief-making, 1777.
 Mischievous, 2023.
 Misconduct, 2179.
 Miscreant, 1713.
 Misdeed, 202, 548.
 Misdoings, 638.
 Miser, 708, 666.
 Misery, 273, 639, 2106.
 Misfortune, 200, 294, 812, 804, 894.
 Mishap, 216.
 Mistake, 2608, 1454.
 Mistress, 1991, 2341.
 Mixed, 2077.

M U T

Meet, 1097.
 Moderate, 960.
 Moderation, 156, 296.
 Modest, 1976, 1000.
 Moiety, 2804.
 Moist, 1687.
 Moles, 2547.
 Moment, 256, 1988, 2784.
 Momentary, 274, 2900.
 Money, 12.
 Money-lender, 588, 638.
 Moneyless, 1276.
 Monied, 894.
 Monies, 2457.
 Monkey, 1019, 1584, 1254.
 Month, 102.
 Moon, 50, 124, 2, 192.
 Moonlight, 647, 2186.
 Moral, 1759.
 Moreover, 284, 68, 1975.
 Morning, 2228, 1357.
 Morrow, 2246.
 Mortal, 2653.
 Mortification, 2060.
 Mortified, 2307.
 Mostly, 2080.
 Most part, 864.
 Mother, 37, 236, 46, 35.
 Motion, 70.
 Motionless, 913.
 Motive, 2019.
 Mottled, 138, 763.
 Mound, 1244.
 Mountain, 106, 581, 122, 1084, 1938, 2001.
 Mountain-ridge, 2007.
 Mountain-torrent, 659.
 Mounted, 2026, 1164.
 Mouse, 246, 120.
 Mouth, 79, 1078, 1006, 1614.
 Mouthful, 1074.
 Mouthful-giving, 1074.
 Move, 2604.
 Moved, 2748.
 Moveth, 511.
 Moving, 2023.
 Much, 44, 2577, 2045, 1714.
 Mud, 58.
 Mule, 1517.
 Multitude, 580, 2038.
 Multiplication, 284.
 Multiform, 1646.
 Mundane existence, 695.
 Munificent, 1645.
 Murderous, 1613.
 Mused, 2436, 1378.
 Musing, 1445.
 Mutilated, 1312.
 Mutiny, 2086, 2545.

INDEX.

N O B

Mutual, 498, 2810.
 Mutual benefit, 2810.
 Mutually, 2440.
 Muzzle, 2723.
 My, 110, 253, 54, 2509, 1556.
 Mystery, 764.
 Null, 154.
 Nakedness, 63.
 Name, 549, 19, 515, 514, 2882, 1735.
 Named, 2783.
 Narrate, 538.
 Native soil, 948.
 Natural, 895, 1406.
 Naturally, 595.
 Natural state, 2808, 2716, 1484.
 Nature, 182, 182, 2716.
 Near, 918, 247, 1735, 917, 416, 917, 856.
 Nearer, 2633.
 Nearness, 1112.
 Neat-herd, 1346.
 Necessarily, 1556.
 Necessity, 2466.
 Neck, 58, 183.
 Nectar, 145.
 Need, 1958, 2628.
 Needless, 2764, 2305.
 Neglect, 1045, 2374, 1990, 48.
 Neglectful, 1039.
 Neglecting, 2588.
 Negligent, 2374.
 Negligence, 1900.
 Negligent, 2157.
 Negotiator, 2302.
 Neighbour, 170.
 Neighbourhood, 280.
 Neology, 1634.
 Neoteric, 1634.
 Nest, 1686, 1525.
 Net, 132.
 Nether sky, 1686.
 Neutral, 1476.
 Nevertheless, 160.
 New, 15, 1634, 1038.
 New-comer, 1479.
 News, 1865.
 New shoot, 2755.
 Next day, 2246.
 Next world, 1048.
 Nibbled, 1918.
 Nibbleth, 1213.
 Niggardly, 634, 1645, 1271.
 Night, 52, 2755, 2582.
 Night and day, 2652.
 Nightly, 879.
 Nine, 625.
 Nipple, 58.
 Nobility, 1774.
 Noble, 1074.

O B S

Noble nature, 2121.
 Nod, 1094.
 Noise, 439, 1258, 2084.
 Non-addicted, 750.
 Non-commencement, 1113.
 Non-concurrence, 1267.
 Non-consciousness, 1267.
 Non-contact, 768.
 Non-enjoyment, 706.
 Non-existence, 584.
 Non-existing, 861.
 Non-expectance, 666.
 Non-injury, 368.
 Non-securing, 1990.
 Non-superintendance, 2085.
 Non-restraint, 217.
 Non-retaliation, 2036.
 Noose, 899.
 North, 1211.
 Northern road, 1211.
 Nose, 1359.
 Not, 15, 958.
 Notch of a bow, 782.
 Note, 890.
 Noted, 36.
 Noticeable, 2413.
 Notion, 1707.
 Notoriety, 1745.
 Notorious, 581.
 Not so, 1507.
 Notwithstanding, 160.
 Nourisheth, 1057.
 Nourishing, 1078.
 Now, 332, 54, 117, 152, 2214, 983.
 Noxious, 2628.
 Nudity, 62.
 Number, 34, 2737.
 Numbering, 2488.
 Numbers, (in great), 152.
 Numerous, 2158.
 Nurse, 9298.
 O ! 151.
 Oath, 1431, 2827.
 Obedience, 1604.
 Obedient, 41, 2176.
 Obeisance, 1748, 1427.
 Obeyed, 635, 157.
 Obeyeth, 867.
 Object, 22, 78.
 Object of confidence, 154.
 Oblation, 1076.
 Obligation, 2478, 2466, 2628.
 Obsequies, 2715.
 Observance, 367.
 Observe, 1061.
 Observed, 157, 2681.
 Obstacle, 970, 949.
 Obstinate, 1904.

O R D

Obstructed, 1811, 9018.
 Obstructing, 698.
 Obtain, 67, 2348, 2177, 954.
 Obtainable, 480.
 Obtained, 781, 954, 2045.
 Obtaineth, 12, 75.
 Obviate, 1527.
 Occasion, 1058, 2168, 2614, 1096, 1796,
 (according to the) 1307.
 Occasionally, 1828, 2909.
 Occupation, 347.
 Occupied, 2673, 1440.
 Occupy, 128.
 Occurred, 894, 2397, 2862.
 Ocean, 10, 2333, 803, 1665, 1886.
 Ocean of trouble, 2230.
 Odd, 845.
 Odious, 2619, 1064.
 Odiousness, 1576.
 Off, 1525.
 Offence, 1113, 1291.
 Offensive, 1470.
 Offering, 2096.
 Office, 1302.
 Officer, 1632, 1984, 1315, 2148.
 Officiousness, 1029.
 Offspring, 100, 900, 1413.
 Oh ! 266, 141.
 Oll, 67.
 Old, 49, 588, 1283, 2608.
 Old age, 14, 647, 2617, 574.
 Old friend, 824.
 Old retainer, 1288.
 Old servant, 1289.
 Omnivorous, 1643.
 Once, 20, 31, at once, 2708.
 Once on a time, 123.
 On dit, 818.
 One, 39.
 One another, 498.
 One by one, 2300, 1425.
 One's self, 890.
 Only, 371, 29.
 Open, 1614.
 Open-handed, 2909.
 Opening, 1788.
 Open-mouthed, 1614.
 Opinion, 266, 1869, 2452.
 Opponent, 2708.
 Opportunity, 2163, 1096, 577.
 Opposed, 1979.
 Opposite shore, 898.
 Opposition, 1529.
 Oppress, 9016.
 Oppressed, 561, 985.
 Opulent, 939.
 Or, 390, 1880.
 Order, 1536, 1852, 489, 2673.

INDEX.

P A M

Ordereth, 843, 1957, 3127.
Ordinance, 2488.
Ordure, 37, 283.
Or else, 631.
Organ, 217.
Origin, 2642, 2012.
Ornament, 1630, 184, 882, 220.
Orphan, 979.
Orts, 1058.
Ostentation, 157.
Other, 401, 827, 277, 188, 901.
Otherwise, 15, 342.
Oughtest, 1181.
Our, 1556.
Ousted, 1688.
Out, 2080.
Outcast, 107, 360.
Outlay, 2082, 1255.
Outside, 259.
Outskirts, 1980, 1368.
Over, 2301.
Overcast, 1686.
Overcome, 424.
Overheard, 2406.
Overjoyed, 1648, 404, 2481.
Overlooked, 2245.
Overmuch, 715.
Over-running, 1988.
Overseer, 1905.
Overspread, 1686, 1786.
Overtaken, 1800.
Overwhelm, 2231.
Overwhelmed, 2679, 635, 1665.
Oviparous, 748.
Owl, 2582.
Own, 1087, 1096, 900.
Own country, 506.
Owner, 309.
Own hand, 2006.
Own home, 1356.
Own place, 497.
Own son, 897.
Ox, 1905.
Pacification, 1681.
Pean, 2988.
Pain, 29, 168, 2462, 2679, 2818.
Pained, 1824, 483, 2082, 1006.
Pains, 2667, 1566.
Pains-taking, 442, 979.
Painted, 1310.
Painter, 1381.
Painting, 1381.
Palace, 111, 1110, 825.
Palace-gate, 2063.
Palatable, 109.
Palm of the hand, 744, 1715.
Palpable (darkness), 2068.
Pampering, 1078.

P E R

Pang, 607.
Panoplied, 1518.
Paradise, 684.
Paramour, 593.
Paralysed, 1311.
Parasol, 1015.
Parrot, 96.
Parsimonious, 1812.
Part, 306, 2572.
Participation, 2515.
Particle, 2742.
Particularly, 1200.
Parting, 903.
Partisan, 457.
Partition, 2515.
Parturition, 1523, 1523.
Party, 1926.
Pass, 782, 1093.
Passage, 1580.
Passeth, 114, 498.
Passing, 9065.
Passion, 307, 1891.
Passionate, 9071.
Passions, 887.
Past, 161, 2301.
Pastime, 114, 1674.
Pasturage, 2019.
Pate, 2033.
Paternal mansion, 571.
Path, 156.
Patience, 155, 1008.
Patient, 1771, 1295.
Patronage, 684, 1057, 1488.
Patronize, 1480.
Pattern, 15.
Paw, 141.
Pawn, 2789.
Pay, 280.
Peace, 17, 2770, 1607, 2480.
Peacock, 763.
Peak, 123, 1212.
Pearl, 1237.
Pearl, 483.
Peck, 918.
Peculation, 1279.
Peculiar, 635.
Pedigree, 945.
Peg, 541.
Penance, 40.
Penance-forest, 2672.
Penniless, 682, 866.
Penurious, 684.
Penury, 638.
People, 1666, 2768.
Peopled, 2046.
Perception, 1503.
Perchance, 1718.
Perfection, 1910.

P L A

Perform, 6.
Performance, 518.
Performed, 40, 2380, 301, 1865.
Perhaps, 186.
Peril, 2481.
Perishable, 283, 2822.
Perished, 1533, 130.
Perisheth, 978.
Perishing, 2631, 2818.
Permit, 1140.
Perpetrate, 2819.
Perpetual, 1183.
Perpetually, 1251, 31.
Perplexed, 2198, 2577, 1520.
Perseverance, 1512.
Persevering, 2161.
Person, 388, 1437.
Pert, 1414.
Pertinent, 1178.
Philosopher, 739.
Philosophy, 651.
Phlegm, 2078.
Phlegmagogue, 2078.
Phrase, 8.
Physic, 563.
Physician, 523, 2196.
Physician of the gods, 2973.
Perused, 163.
Pervaded, 1786.
Perverse, 2051.
Perversity, 198.
Perverter, 1206.
Pestilence, 2157.
Petitioner, 701.
Petitioning, 648.
Pick-axe, 608.
Pick up, 2206.
Picture, 1881, 887, 1570.
Piece, 544.
Piecing, 2196.
Pierced, 733, 976.
Pierceth, 1893.
Piercing, 2667.
Pigeon, 133.
Pilgrimage, 40, 1796.
Pillar, 1348.
Pinched, 1687.
Pining, 2688.
Pioneer, 2008.
Pious soul, 1786.
Pies, 988.
Piteous, 2064.
Pithless, 688.
Pitiful, 2393, 2588.
Pitiless, 1899.
Pity, 167, 333, 2114, (full of) 2392.
Place, 127, 176, 1841, 1616, 2800.
Placed, 1360.

INDEX.

POS	PRI	PRO
Placid, 1829. Placing, 1840, 1836. Plain (not handsome), 1103. Plainly, 2034. Plaintiff, 2042. Plan, 2451. Planned, 2578. Platter, 2434. Play, 1038, 1590. Played, 1993. Playing, 1814. Playfulness, 1710. Pleased, 1956, 2468, 2379, 841. Pleaseth, 484, 1104, 1057. Pleasure, 168, 1842, 1929, 374, 2184, 1776, 1465. Pleasure-garden, 1331. Pledge, 2789. Plenteous, 1058, 448. Plant, 1938. Plot, 402. Plot of ground, 1021. Plotteith, 1460. Plucker, 1019. Plump, 318. Plundereth, 1209. Plunged, 188, 974. Poem, 114. Poesy, 114. Post-laureat, 2983. Poetry, 114. Point, 436, 1986. Pointed out, 9736, 1573. Poised, 1455. Poison, 48, 436, 1775. Poison-destroying, 64. Poison-tree, 1480. Police-officer, 1885. Polley, 4, 2177. Politic, 2234. Political science, 240. Politician, 1809, 1809, 268, 859. Polity, 4. Polluted, 1447. Pole of a carriage, 962. Poltroon, 503. Pond, 606, 1730, 2384. Poniard, 2644. Pool, 2098, 2848. Poor, 49, 945, 866, 119, 943. Portentous, 1448. Porter, 1871. Portion, 905, 2035. Possessed, 1717, 1907. Possesseth, 1458. Possessions, 7. Possessor, 191. Possibility, 9647.	Possible, 376, 2580, 2771. Post, 291. Post-cremation, 1830. Pot, 422, 2442. Potter, 2435. Pourtrayed, 1810. Poverty, 206, 2716, 614, 638. Power, 2537, 1883, 853, 2636, 240, 2491, 1680, 2177. Powerful, 296, 2478, 964. Powerless, 1175. Practicable, 1. Practice, 1578, 1448. Practise, 2878, 6, 153. Practised, 665. Practiseth, 496, 828. Praine, 536, 1121, 349. Praised, 1188, 2121. Praiseworthy, 306. Prater, 1007. Prattler, 1007. Preacher, 161. Preceded, 111. Precept, 743. Precipitately, 1084. Predestined, 68. Predominates, 182. Pre-eminence, 1987. Pre-eminent, 2471. Preferably, 30. Preferment, 1902. Prejudicial, 1077. Premiership, 1080, 1173. Preparation, 1189. Prepared, 2390, 2562, 237, 1942. Preponderates, 728. Prescribeth, 2127. Presence, 1451, 2586, 349, 421, 1577. Present, 2580. Presented, 2575. Preservation, 2100, 268, 923, 1586. Preserve, 282. Preserved, 273. Preserveth, 975, 1066. Preserving, 694. Presided over, 2448. Pressed, 890. Pretence, 1861. Pretender, 2042. pretext, 1796. Prevail, 2671. Prevention, 1270. Preventive, 1190. Previously, 986. Prey, 769. Price, 2530. Pricking the ears, 1614 Pride, 1641, 537, 1494, 2738.	Primary cause, 1806. Prime, 2041, 968. Prime-minister, 1029, 1180. Prince, 96. Principal, 2021. Principle, 96. Prior, 2782. Private, 2546. Privately, 1342, 397, 1293, 1848. Privation, 707. Procedure, 1836. Proceed, 1092. Proceeded, 2748. Proceedeth, 1429. Proclaimeth, 1231. Proclaiming, 548. Procrastination, 1124. Procurement, 1044. Procurable, 450, 480. Procure, 604. Prodigal of time, 1272. Prodigality, 2211. Producer, 1761. Production, 185. Productive, 950, 1477. Proficient, 197. Profitable, 3. Progeny, 2782. Prohibited, 1718. Prolific, 837, 35. Prolifeness, 574. Proliz, 737. Prolivity, 281, 9704. Promise, 858, 2347, 1556. Promised, 1339, 1734, 2049. Promiseth, 2597. Promoted, 1482. Promotion, 1802. Prompt, 750, 9390, 9128. Proof, 1465. Proper, 242, 1592, 297, 174, 2127, 2783. Proper course, 1426. Properly, 956, 380. Property, 1287, 622, 2080. Propitiated, 2134, 1569, 2741, 174. Proposed, 2543. Propriety, 9766. Prosecution, 146. Prosper, 2291. Prosperity, 10, 661, 228, 1996, 908, 980, 296, 931, 2233. Prosperous, 2215, 930, 41, 2227, 2197, 1442. Prostration, 854, 1958. Protect, 989. Protected, 2595. Protecteth, 1666. Protecting, 1737.

INDEX.

Q U I

Protection, 1067, 1226, 2027, 708, 1716,
1057, 1721.
Protector, 370.
Protector of men, 1067.
Proud, 1883, 1545, 1632, 2182.
Proudly, 190, 1225.
Proved, 3049.
Provide, 768.
Provided, 760.
Providence, 961.
Province, 315.
Provisions, 1318, 726.
Provocation, 1681, 2042.
Provoked, 1690.
Prowess, 847, 984.
Prowling, 2573, 726.
Proximity, 98, 572, 106.
Proxy, 1044.
Prudence, 4, 11.
Prudent, 908, 2234, 502, 580, 2170.
Public business, 1936.
Publiaheth, 2707.
Puffed, 1434, 1500.
Puffing, 708.
Pulleth, 2528.
Pulling, 2044.
Pungent, 2077.
Punish, 1503.
Punished, 508.
Punishment, 1504.
Purchase, 1152.
Pure, 1758, 284, 1780, 2078.
Pure-minded, 426.
Purity, 478, 1774.
Purpose, 2798, 2014, 2431, 2300.
Purpose (for the), 751.
Purpose (to no), 2706.
Purse-proud, 1764.
Pursueth, 922.
Pursuing, 2302.
Pursuit, 1450.
Put to a distance, 1030.
Put in order, 1952.
Put together, 1001.
Puzzled, 2577.
Pyre, 1835.
Quagmire, 890.
Quail, 1782.
Quaking, 1687.
Quality, 19.
Quarrel, 115.
Quarter, 122, 437, 2572.
Queen, 2092.
Quest, 1052, 725.
Question, 1286.
Quickly, 202, 1106, 120, 433, 733.
Quiet, 1905.
Quietism, 745.

R E C

Quirister, 1844.
Quit, 1792, 504, 502, 500, 889, 2267.
Quivering, 1747, 1747.
Race, 32.
Rage, 444.
Raleth, 2310.
Raiment, 889.
Rain, 164, 1693.
Raineth, 1564.
Raining, 1562.
Rains, 1685.
Rain-water, 2450.
Rainy season, 2003.
Raise, 179.
Raised, 1455, 1084, 1884, 890, 9438.
Ram, 455.
Rampart, 1903.
Ran, 1709.
Range, 241.
Rangeth, 508.
Rank, 752, 1275.
Rapidly, 919.
Rarely, 229.
Rash, 2728.
Rashly, 2733.
Rashness, 833.
Rather, 30.
Ratified, 2831.
Ravageth, 1280.
Ravish, 1780.
Ray, 191, 591.
Razor, 1857.
Razor-case, 1857.
Reach, 2348.
Reached, 815, 1346, 1371, 109, 1335.
Read, 665.
Readeth, 181.
Readily, 8196.
Re-admit, 1516
Ready, 351, 2309, 227, 2320, 2123, 1902,
1708.
Ready to die, 2289.
Real, 1380.
Realized, 926.
Realms, 1825.
Rear, 2710.
Reared, 2720
Reason, 277, 723, 181, 2731.
Recedeth, 900.
Received, 2102, 200.
Receiveth, 1517.
Recent, 2544.
Recess, 1691.
Recited, 20.
Reciteth, 1829.
Reckoned, 1065.
Reckoneth, 1498.
Reckoning, 390.

R E M

Reclining, 128.
Recognizeth, 2811.
Recognized, 252.
Recollection, 1121, 2731.
Recommendeth, 1180.
Recompense, 2184.
Recourse, 1896.
Recovered, 1647.
Recovery, 9160.
Rectitude, 2766.
Redemption, 2805.
Reduced to distress, 1071.
Referee, 2468.
Reflected, 27, 125, 649, 1596.
Reflected image, 2754, 1434.
Reflecting, 649, 1596.
Refraining, 1515.
Refreshed, 481.
Refresheth, 484.
Refuge, 1710, 1544, 2240.
Refugee, 791.
Refusal, 168.
Refused, 1266.
Regained, 1647.
Regaleth, 1920, 1558.
Regard, 670, 283, 201, 2332, 1004.
Regeneration, 90.
Region, 902.
Regretteth, 2712.
Rejected, 414, 1266.
Rejoiced, 288, 404.
Rejoiceth, 2431.
Rejoinder, 2747.
Relate, 116.
Related, 1838, 2750, 803.
Relation, 2623, 2512.
Relationship, 1288.
Relative, 940.
Release, 911.
Released, 304, 1373.
Relentless, 2659.
Religion, 6.
Religious rite, 184.
Relinquish, 66, 567, 2686.
Relinquished, 1587.
Relinquisheth, 1005.
Relish, 365.
Relisheth, 2812.
Reluctantly, 1286.
Relying, 294.
Remain, 857.
Remainder, 8115, 2062.
Remediable, 1198.
Remedy, 294, 174, 2656.
Remember, 1793.
Remiss, 1089.
Remissances, 1320.
Remnant, 2115, 2805.

INDEX.

R E S

Remorse, 602, 1654.
Remorseless, 2650.
Removal, 1572.
Removal of fear, 1197.
Removed, 1807.
Remover, 2070, 2078.
Removing, 1504.
Rendered populous, 2046.
Renown, 1890.
Renowned, 1890, 36, 1760, 2030.
Rendered unfriendly, 1506.
Repaireth, 2327, 1860.
Reparable, 470.
Repeatedly, 1416, 2831.
Repealeth, 1889, 2708.
Repelling, 2536.
Repentance, 692.
Repenteth, 2713.
Replenish, 2045.
Replied, 396, 103.
Reply, 392, 1286.
Report, 160, 813.
Repose, 654.
Reposed, 2092.
Reproach, 2325.
Reproached, 632.
Reproachest, 1712.
Repudled, 1845.
Reputation, 18, 1247.
Requital, 2790, 2061, 2102.
Rescue, 401, 405, 229.
Rescued, 813.
Rescuing, 786.
Resemblance, 167.
Resembling, 1271.
Reservoir, 696, 2067.
Resided, 2550.
Residence, 2004, 1653.
Resident, 866.
Resideth, 246.
Residing, 571.
Residue, 2115, 2805.
Resisted, 60.
Resolute, 1771.
Resolution, 941.
Resolve, 466.
Resolved, 2918, 2230.
Resolver, 208.
Resorted, 1686, 1176.
Resorteth, 507.
Resource, 1301.
Respect, 1190, 2767, 531, 111, 1498, 2228,
 1176.
Respectability, 1247, 1063.
Respectable, 2478.
Respected, 968, 1493, 14.
Respectful, 1588.
Respectfully, 108, 290.

R O D

Rest, 654, 2805.
Resteth on, 1151.
Restored, 1537, 1376.
Restored to favour, 1515.
Restored to life, 2118.
Restrained, 2231, 2051, 2108.
Restraint, 2077.
Result, 257, 1885, 144.
Resulted, 1815.
Resulteth, 2179.
Resulting, 1198.
Resumed, 1453.
Retained, 1918, 2576.
Retinue, 138.
Retired, 2078.
Retireth, 2814, 361, 990.
Retreateth, 2814.
Return, 1148, 2651.
Returned, 2378, 400, 919, 2417.
Return of kindness, 2061.
Revealeth, 2707, 928.
Revenue, 1980.
Reverence, 123.
Reverse, 1491, 1063.
Review, 1989.
Revile, 314.
Revolt, 2545.
Revolution, 900.
Revolve, 747.
Revolving, 38.
Reward, 215, 1049.
Rice, 139, 2362.
Rice-grain, 132.
Rich, 1000, 601, 770, 1890, 1274, 173, 2472.
Riches, 24, 275, 407, 638.
Rid, 1644.
Ridicule, 14.
Right, 857, 1748, 1714.
Righteous, 158.
Ring, 1257, 1251.
Ripe, 681.
Ripping open, 2806.
Rooth, 1087, 2975.
Rite, 963.
Rival-wife, 2440.
Rivalry, 1580.
River, 730.
River, 109, 9, 1386.
Road, 156, 817, 849.
Roameth, 506.
Roaming, 816, 980, 1788, 792.
Roar, 790, 2706, 986.
Roareth, 1287.
Rob, 1084.
Robber, 238, 2159.
Robbing, 2045.
Rock, 1488, 1487, 1084.
Rod, 508.

S A M

Rogue, 1688.
Roguery, 2757.
Roguish, 1414.
Rolled, 2724.
Rolleth, 1319.
Rolling, 600.
Roost, 1796, 122.
Root, 608, 2618.
Root out, 2705.
Route, 2034, 1514.
Rove, 506, 810.
Roving, 725.
Row, 2860.
Royal favorite, 1815.
Royal pleasure, 2197.
Royalunction, 988.
Royalty, 2009, 982.
Rubbed, 1486.
Rubber, 1148.
Ruby, 101.
Raeth, 1081.
Rugged, 2001.
Ruin, 574, 25, 1279, 1300.
Ruiner, 1995.
Rule, 1268, 1448, 569, 1767.
Ruled, 1185.
Ruler, 645, 1149.
Ruleth, 1715, 2543.
Rumour, 1949, 1806, 818.
Run, 2267.
Run off, 1707.
Running, 238.
Running away, 1300.
Rupture, 476.
Rut, 1503.
Rutish, 1409.
Sacred, 1742.
Sacred writings, 96.
Sacrifice, 2562, 155, 2910, 2912.
Sacrifice of life, 2530.
Sacrificial shed, 2108.
Sadness, 887.
Safe and sound, 2793.
Safety, 1548, 2506.
Safety, 1548.
Sage, 5, 3389, 1208.
Said, 43, 3008, 844, 2047, 179.
Saith, 87, 2360.
Sale, 275, 1005, 2611.
Salary, 2069.
Sale, 1152.
Sally-port, 1910.
Salt, 1980.
Salutary, 3.
Salute, 341.
Saluted, 2968.
Salvation, 2806.
Same, 2395.

INDEX.

S E C

Same time, 2706.
Sanctuary, 843.
Sand, 2886.
Sandal, 888, 484.
Sapid, 1909.
Sapless, 688.
Satisfaction, 1569, 559, 980, 798.
Satisfied, 680, 792, 683, 2879, 1890.
Satisfy, 1018, 1578.
Sause, 1931.
Saucy, 1009.
Saved, 1400.
Saw, 1023.
Say, 68, 1117.
Saying, 8, 68, 1908, 2000, 1878.
Scalded, 2750.
Scales, 2835.
Scanty, 1371.
Scarred, 800.
Scattered, 1958, 1958.
Scattering, 198.
Scent, 689.
Scentless, 85.
Scheme, 1598, 1848, 1404.
Scholar, 81.
School, 540.
Science, 961.
Scope, 941.
Score, 2504.
Scoundrel, 494.
Scraps, 1885.
Scraped, 2886.
Scratched, 2886.
Screened, 2979.
Screeneth, 1492.
Scripture, 18, 1077, 705.
Scrotum, 790.
Scourility, 9179.
Scurrilous, 1640.
Sea, 10, 683, 1656.
Sea of trouble, 1558.
Sea-girt, 2549.
Seal, 2886.
Sealed, 2886.
Sear, 1949.
Search, 1052, 1480, 2055, 2886.
Searching, 288.
Sea-shore, 1591.
Season, 1784.
Seasonable, 1097.
Seat, 589, 686.
Seated, 112.
Secluded, 580.
Second, 14, 1327.
Secondary, 1079.
Secondary rank, 1080.
Secrecy, 2846.
Secret, 487, 2444, 597, 1868, 2541.

S E R

Secret counsel, 694.
Secretly, 1508, 1865, 1859.
Sectarial mark, 850.
Secure, 1900.
Security, 8.
Seduced, 2886.
Seduceth, 500.
Sedulous, 1588.
Sedulously, 695.
See, 186, 1875.
Seed, 1508.
Seeing, 1190.
Seek, 801, 9017, 1798.
Seeker, 2000.
Seeking, 280, 1400.
Seen, 563, 817, 2410, 280, 125.
Seen into, 1916.
Seer, 1908.
Seeth, 2757.
Seize, 1916.
Seized, 6, 1000, 180, 189, 1488.
Seizeth, 300.
Seizing, 9408.
Seizure, 2085, 1801.
Selidom, 280.
Self, 26, 1059.
Self-advantage, 2048.
Self-disparaged, 697.
Self-disparagement, 636.
Self-done, 75.
Seljah, 2885.
Self-possession, 685.
Self-sacrifice, 907.
Self-willed, 1400.
Self-willedness, 904.
Sell, 1820.
Senate, 296.
Sendeth away, 688.
Sense, 567.
Senseless, 1001, 1702.
Senselessness, 1165.
Sensible, 2918, 114, 119, 502; 628.
Sensualist, 1545.
Sent, 1024, 2088, 826, 1887.
Sent away, 1749, 1900.
Sentiment, 1809, 2000.
Separate, 2618.
Separated, 1985.
Separately, 1880.
Separation, 2047, 17.
Sequestered, 589.
Serpent, 401, 206, 1889, 68, 2886, 975.
Servant, 877, 1041, 1928, 1029, 1873, 1644.
Serve, 1047, 1887.
Served, 197, 1717.
Service, 647, 494, 1056, 1576, 1038, 9172.
Serviceable, 2075.
Servitor, 903.

S I C

Servitude, 647, 1064, 1022.
Sesamum, 67.
Set, 800, 1168, 2015, 2714.
Set (fire), 2354.
Set (as the sun), 1545.
Set in motion, 1871.
Set in order, 1915.
Set out, 903.
Set over, 1287, 1818.
Set up, 1808, 2040.
Setter (of gems), 1163.
Setting, 323.
Settle, 1256.
Settled, 1986, 802, 779.
Seven, 2479.
Sever, 203.
Severed, 738.
Severity, 2175, 487, 1609, 228.
Sexual intercourse, 694, 1300, 1800.
Shade, 285.
Shadow, 758.
Shaft, 881.
Shaken off, 1906, 1479.
Shallow stream, 600.
Shame, 525, 685.
Shamelessness, 1699.
Share, 2085.
Shark, 2598.
Sharp, 1954, 2978.
Sharpness, 3.
Shaven, 1875.
Shaving, 2186, 2180.
Shed, 9448, 2425, 1021.
Sheet of water, 1591.
Shell, 2815, 2436.
Sheiter, 2340.
Sheltered, 1001, 2030.
Show, sheweth, &c., 150, 1297, 1128, 136,
438, 1540, 800, 1857.
Shield, 9018.
Shielded, 2379.
Shineth, 88, 106.
Shining, 1179.
Ship, 468, 1881, 1884.
Shivered, 2442.
Shocking, 1699.
Shoe, 682.
Shoe-latchet, 1946.
Shore, 19.
Shot, 839, 831, 2607.
Shoulder, 2568.
Shouldeth, 2800.
Shower, 1886.
Shrewdness, 2556.
Shrub, 2018.
Shun, 429, 593.
Shunned, 1750, 2886, 400.
Sick, 688, 1888.

INDEX.

S L A

Sickness, 948.
Sickness, 960, 180, 2509.
Side, 853, 1996.
Siege, 2153.
Sifting, 2055.
Sighing, 423.
Sight, 123, 431.
Sightless, 29.
Sign, 1094, 1094, 549, 1123, 2683, 1983.
Signet, 2386.
Silence, 630.
Silent, 251.
Silently, 2723.
Silk-cotton, 123.
Silly, 2818, 1101, 1946, 606.
Similar, 1816.
Simile, 1280.
Similitude, 1296.
Simple, 1101.
Simpleton, 1714.
Simplicity, 1048.
Simultaneously, 1943.
Sin, 2568, 373, 100, 648.
Sin-blinded, 2407.
Since, 15, 1204.
Sincerity, 1049.
Sinew, 411.
Single, 371.
Singy, 26, 1880.
Sinketh, 1175, 2330.
Sinking, 1550.
Sinless, 449.
Sir, 341.
Sirrah, 423.
Sister, 580.
Site, 638.
Sitteth, 145.
Six, 48.
Six-fold, 1404.
Skilful, 1880, 1063.
Skill, 298, 8, 1404.
Skilled, 10, 1007.
Skilled in arms, 2099.
Skilled in expedients, 1900.
Skimming, 184.
Skin, 1708.
Skull, 2038.
Sky, 100, 1868, 1886, 297.
Slack, 1080.
Slackness, 1890.
Slain, 500, 2801.
Slaketh, 509.
Slanderous, 987.
Slaughter, 188.
Slaughtered, 1908.
Slaughter-house, 2084.
Slave, 9011.
Slavery, 779.

S O M

Slay, 1697.
Sleep, 576, 55, 2006.
Sleeper, 653.
Sleepeth, 543.
Sleeping, 79, 69, 130.
Slept, 1084.
Slew, 1954.
Slight, 2149.
Slighted, 993.
Slighting, 888.
Sloth, 281.
Slough, 870.
Slow, 2616, 890.
Slowly, 605.
Slow-paced, 1800.
Sluggish, 2004.
Slumber, 115.
Small, 233, 235, 1730, 1703.
Smallest, 2528.
Small wit, 890.
Smartness, 3.
Smashed, 2441.
Smearred, 408, 2963.
Smelled, 2387.
Smelleth, 2341.
Smelling, 1736.
Smiling, 1803.
Smitten, 978, 637.
Smothered, 2150.
Smutty, 1507.
Snake, 731, 1839.
Snake-catcher, 1838.
Snare, 247, 1548.
Snared, 318.
Snout, 2733.
Sang, 1691.
Snugly, 1685.
So, 16, 71, 18, 350.
Soaked, 2660.
Sobbing, 2084.
Social duty, 858.
Society, 1793, 1782, 2636, 2185.
Soever, 958.
So far, 86.
Soft, 264.
Softly, 180, 2723, 1420.
Sold, 213.
Soldier, 3087, 2856.
Sole, 371.
Solicited, 1681, 684.
Solitary, 297, 185.
So long, 87, 1832.
Solver, 208.
So many, 2498.
Some, 498.
Somewhat, 973.
Some one, 1068.
So much, 1985, 1181.

S T A

Son, 26, 52, 197, 50, 165, 94.
Song of victory, 2283.
Soon, 190.
Sooth, 2342.
Sorrow, 127, 81, 637, 788.
Sorrow-stricken, 2107.
Sort, 963, 2770, 745.
Sought, 1057, 785, 1604.
Soul, 2636, 2643, 1048.
Sound, 1246, 1253, 2684, 1866, 51.
Soundeth, 429, 1163.
Sounding, 1291.
Soundly, 1084.
South, 140, 938.
Sovereign remedy, 2688.
Sovereignty, 857, 2909, 763, 280.
Sovereignty of beasts, 984.
Sowing dissensions, 1880.
Space, 102.
Spaciousness, 1900.
Spade, 608.
Speak, 1181.
Speaker, 1478, 48, 1748.
Speaketh, 87.
Species, 607.
Specified, 2736.
Speckled, 183.
Spectator, 206.
Speech, 235, 8, 65, 408, 1094, 1007.
Speedily, 190.
Spending, 281.
Spent, 183.
Sphere, 864.
Spirit, 1511.
Spiritless, 959, 1616.
Spiritous liquor, 1730.
Splendour, 9451.
Split, 720, 1023, 544, 1892.
Spoil, 2019, 9044.
Spoiling, 488, 9045.
Spoken, 196, 9047.
Spontaneously, 377, 751.
Sport, 1000, 1083, 1674.
Spot, 1678, 2733, 698.
Spot (on the), 1908.
Spread, 182.
Springeth, 900, 107.
Sprinkled, 9060.
Sprinkling, 1480.
Sprung, 96.
Sprang up, 738.
Spurned, 1845.
Spy, 1888, 1856.
Squadron, 2014.
Squandering, 1880.
Squeezed, 1026.
Staff, 2690.
Staggereth, 2570.

INDEX.

STR

Stained, 1447.
Stale, 688.
Stamped, 2386.
Standard, 1929.
Standeth, 417, 1929.
Standing, 1831, 1794.
Stanza, 20.
Star, 30.
Staring, 885, 440.
Starless, 2582.
Starlight, 647.
Starry host, 30.
Starting, 1128.
Startled, 251.
State, 61, 151, 671, 2753, 1504.
Stateliness, 1226.
Station, 1449.
Stay, 690, 596.
Staying, 284, 510.
Steadfastness, 228.
Steadiness, 1158, 401.
Steady, 1100, 2662.
Steady-minded, 691.
Steal, 239.
Steersman, 1665.
Step, 752.
Step by step, 31.
Stick, 2818.
Sticking to, 1268.
Stiff, 1202.
Stiffen, 430.
Still, 160.
Stipulation, 2707.
Stir, 2604.
Stoicism, 745.
Stolidity, 1300.
Stone, 105, 1066, 1487, 1488, 1864, 1084.
Stood, 251.
Stoopeth, 1005.
Stooping, 1238.
Stopped, 241.
Store, 1909, 2655.
Stored, 608.
Store room, 1805.
Storm, 2950.
Story, 116, 537, 1967, 1794.
Stoutly, 981.
Straightforwardness, 1388.
Straitened, 2167.
Strange, 1669, 610.
Strangel, 1578.
Stranger, 965, 1479.
Strangle, 1960.
Stratagem, 847, 735.
Straw, 458.
Strayed, 2574, 2942.
Streak, 2, 1323.
Stream, 1901, 2651.

SUC

Streamlet, 609.
Strength, 247, 69.
Strengthless, 2405.
Strewed, 1303, 2410, 139.
Stricken, 602, 637.
Strict in regimen, 2160.
Strife, 115, 1897, 1529, 1846.
Strike, 1697.
String, 1871, 488.
Stringless, 51.
Stripped, 1874.
Stripped of all, 1874.
Strippeth, 1239.
Strive, 760, 1878.
Strolling, 834.
Strong, 601, 1804, 964, 1170.
Stronger, 1599.
Strongest, 2803.
Stronghold, 817.
Struck, 720, 1281, 658, 2206.
Stuck, 15, 1958.
Studentship, 848.
Studied, 1700, 1500.
Study, 155, 9003.
Stumbling, 2003.
Stung, 9693.
Stupid, 1702, 1580, 1172.
Stupidity, 1105, 1800.
Style, 1805, 2745.
Styptic, 2077.
Subdued, 2073, 424.
Subject, 1284, 1847, 1316, 749, 1468,
 1096.
Submission, 1106.
Subjugation, 1616.
Submerged, 1665.
Submissive, 41, 1493.
Submitted to, 1417.
Submitth, 807.
Subordinate, 1070.
Subsequently, 9363.
Subsided, 1003.
Subediting, 1662.
Subistence, 573, 2408, 1854.
Subsister, 205.
Substance, 170.
Substantially, 781.
Substitute, 1044.
Suburbs, 2408.
Subversion, 2113.
Subverted, 1459, 1458.
Succedeth, 69.
Success, 1, 28, 661.
Successful, 402.
Succession, 684.
Such as, 898, 492.
Such as this, 273, 1528, 2101, 1778.
Such-like, 2101.

SWO

Suddenly, 1878, 326.
Sedorific, 1485.
Sue, 2773.
Suffer, 746.
Suggested, 301.
Suggestion, 1581.
Suicide, 641, 1448.
Suitable, 362, 1071.
Suited, 1168, 1068.
Suited to the occasion, 1007, 1556.
Suiteh, 310.
Sulter, 584, 495, 577.
Sulkiness, 1352.
Sun, 464.
Summit, 123, 1912, 706.
Summoning, 1939.
Sun, 1863, 2262, 500, 205, 2252, 223, 2184.
Sunday, 411.
Sandry, 123.
Sunk, 188, 870.
Senken in spirits, 1816.
Sunrise, 106.
Sunset, 123.
Sunshine, 995.
Superintendence, 1288, 1096, 1818.
Superintendent, 1644, 1288, 1906.
Superior, 56, 95, 358.
Superiority, 1006, 1887, 96, 2814.
Supervised, 2448.
Seplication, 648.
Supplied, 1167.
Support, 1724, 1910, 1667, 500, 862.
Supposeth, 1101.
Supposing, 1709.
Suppressed, 2231.
Suppression, 160.
Supremacy, 1703, 1767, 1173.
Surface, 429.
Surmaising, 704.
Surmount, 2076, 147.
Surprise, 224, 806, 9161.
Surprised, 256.
Surrender, 1873, 847.
Surrounded, 2486, 1668, 1937.
Suspected, 1150, 2060.
Suspicion, 2753.
Suspicious, 2756.
Sustentation, 1919.
Swalloweth, 1288.
Swarthy, 807.
Swathed, 1486.
Sweated, 1486.
Sweet, 282, 1589.
Sweets of royalty, 982.
Sweet-speaking, 42.
Swell (of the sea), 9960.
Swept away, 1535.
Swooned, 2632.

INDEX.

THE	TIT	TRE
Sword, 2018, 287.	Therefore, 178, 177.	To, 1858, 2476.
Sword-in-hand, 2068.	Thereupon, 96.	To-day, 126.
Sylph, 1336.	These, 54, 1644.	Together, 208.
Symbol, 2674.	Thick, 2486.	Together with, 373.
Tabor, 1281.	Thicket, 1500.	Toll, 678.
Tall, 1487, 508.	Thief, 771, 700.	Told, 2698, 1838, 845, 16, 2126.
Take, 177.	Thing, 7, 223, 2032.	Tolerate, 1809.
Taken, 604, 148, 1510.	Think, 5, 728, 1833.	Toll, 2218.
Taken off, 1487.	Thinketh of, 1042.	To-morrow, 2618.
Taketh, 77.	Thinking, 2524.	Tongue, 436.
Taketh away, 648.	Third, 711, 244.	Tool, 1002.
Taketh care of, 587.	Thirst, 656, 985, 500.	Tooth, 154.
Taking, 603.	Thirsty, 1798.	Toothless, 568.
Taking away, 1504.	Thirteen, 2080.	Torch, 453.
Tale, 1367.	Thirty-two, 2095.	Torment, 652, 2181.
Tale-bearer, 641.	Thorn, 2579.	Tormented, 1420, 908, 1405.
Tale-bearing, 1945.	Thorn-eater, 2579.	Tormenteth, 1128.
Talented, 28.	Thou, 173.	Tornado, 1286.
Talk, 2818, 1766, 1806.	Though, 1893.	Torn asunder, 1890.
Tank, 636, 2334.	Thought, 1087, 742, 1534, 2401, 66.	Tortoise, 116, 917.
Tardy, 890.	Thoughtlessness, 24.	Tortoise-like, 1896.
Taste, 686, 686.	Thousand, 27.	Tossed, 2320, 2309.
Tasteless, 732.	Thrash, 2441.	Tottering, 1455.
Testing, 642.	Thrashing, 1050.	Touch, 206, 1816.
Taunted, 1712.	Thread, 1371, 477.	Touched, 977, 1848.
Teacher, 800.	Three, 445, 290.	Toucheth, 759.
Tearing up, 1462.	Three-sorts, 1158.	Touching, 1736.
Teat, 761.	Thrive, 2931.	Touch-stone, 909, 1102.
Tediousness, 281.	Thriving, 280.	Towards, 908, 891.
Teeth, 508.	Throat, 2442, 2425.	Town, 1894, 1335, 540.
Tell, 539.	Throne, 1647.	Townsfolk, 1262.
Telleth, 1355.	Throttleth, 1900.	Townsman, 1894.
Telling, 621, 2145.	Throweth, 1501.	Toying, 1804.
Temerity, 1505.	Thrown, 444, 1919, 2980.	Trader, 556.
Temper, 937.	Thrown away, 2847, 1580.	Trading, 963.
Temperate, 706.	Thrown down, 1604.	Traffic, 595.
Tempest, 2290, 1238.	Thrust, 1505.	Trained, 80.
Tempest-tossed, 2290.	Thunderbolt, 1009.	Traitor, 2146, 453.
Temple, 1861.	Thus, 71, 1373, 49.	Trampling, 794, 1731.
Ten, 191.	Thus much, 2048.	Tranquill, 668.
Tenanted, 1585.	Tickler, 1148.	Tranquillity, 745, 679.
Tender, 1645, 9084.	Tid-bit, 519.	Transaction, 306.
Tenderness, 2077, 596	Tide, 1384.	Transendency, 1336.
Termagant, 1414.	Tidings, 205.	Transgress, 1838.
Termed, 176.	Tied, 1086, 891.	Transgressed, 509.
Termination, 2654.	Tiger, 189, 1708, 2980.	Transgression, 261, 1681.
Terrace, 111.	Tight, 410.	Transgressor, 1640.
Terrible, 1890.	Time, 114, 1158, 1425.	Transient, 284, 2823.
Terrific, 1602, 9464.	Time (at any), 1292, 2101.	Transient state, 1708.
Terrified, 235, 2580.	Time (on a certain), 224.	Transmutation, 1477.
Territory, 1633.	Timid, 2340, 2406.	Transparent, 492.
Testicle, 790, 1080.	Timidity, 949, 589.	Travel, 1778.
Text, 1894.	Timidly, 967.	Traveller, 148, 130.
Then, 240, 177, 1425.	Timorous, 605.	Treachery, 2950.
Thence, 12.	Tinkles, 1103.	Treasure, 76, 1805, 1874.
Thenceforth, 497.	Tip, 496.	Treasure-holding, 427.
Theologian, 583.	Titan, 2461.	Treasure-seeker, 2122.
There, 19.	Title, 1714.	Treat, 1556.

I N D E X.

U N C

Treated, 1484.
Tree, 261, 129, 358, 389.
Trembling, 1747.
Trench, 2030.
Trial, 2306.
Tribe, 215.
Tribute, 2774.
Trifling, 2186.
Triple, 1980.
Triumph, 2219.
Trouble, 737, 1545, 260, 765, 2567.
Troubled, 2405, 1580.
Troublesome, 2810.
True, 1743, 1880.
Trunk (of an elephant), 871.
Truly, 7.
Trust, 150, 2605.
Trusteth, 464.
Truth, 155, 2711, 2766.
Truth-speaker, 2654, 2660.
Truth-speaking, 490.
Try, 188.
Tumour, 1804.
Tune, 482.
Turbulent, 1821.
Turd, 282.
Turn, 1425.
Turned loose, 1706.
Turned out, 9448.
Turned round, 987.
Turtle, 2818, 1351.
Twelve, 1806.
Twenty, 2504.
Twice-born, 2472.
Twice-married, 644.
Twilight, 1364.
Twine about, 1116.
Two-fold, 1408.
Ugly, 1108, 840.
Umpire, 2468, 2802.
Unable, 86, 274.
Unaccomplished, 1187, 2481.
Unacquainted, 1298.
Unallayed, 1588.
Unanimity, 368.
Unanimous, 232.
Unarrived, 249.
Unmasked, 1100.
Unassuming, 1009.
Unattainable, 738, 1010.
Unavailing, 1571.
Unavoidable, 3648.
Unbaked, 2633.
Unbecoming, 1893.
Unblemished, 51.
Unborn, 30.
Uncalled, 1100.
Unceasingly, 1251.

U N O

Uncertain, 1879.
Uncertainties, 923.
Uncertainty, 146.
Unchaste, 1810.
Unchecked, 1958, 1990.
Uncommon, 277.
Unconfused, 2190.
Unconsidered, 195.
Uncontrolled, 183, 1993, 1900.
Undecaying, 5.
Undelighting, 952.
Understanding, 608, 212.
Understood, 2057, 491, 1093.
Undertaken, 267.
Undertaking, 971, 2477.
Undeserving, 1561.
Undesirable, 195.
Undone, 387.
Undrinkable, 109.
Undutiful, 1643.
Undying, 5.
Uneasy, 27, 2307.
Uneven, 845.
Unevenness, 1900.
Unexpected, 737, 1862.
Unexpectedly, 326
Unsigned, 896.
Unfit, 1169, 690.
Unfortified, 1905.
Unfortunate, 1649, 9773.
Unfruitful, 85.
Ungrateful, 2222.
Unguarded, 978, 2940,
Unhappy, 1549.
Unharmed, 1866.
Unheeded, 414.
Unhesitatingly, 843.
Unhurt, 1919.
Unimpaired, 616.
Unimpeded, 1588.
Unimportance, 2019.
Uninhabited, 185.
Uninjured, 1219, 617.
Uninterrupted, 1588.
Union, 2535, 2647, 2547, 903, 2623, 238.
United, 1374, 2282.
Uniteth, 9, 310.
Unjust, 645.
Unkept, 1944.
Unkind, 2542.
Unknown, 398, 1091.
Unlearned, 47.
Unlooked for, 727.
Unlucky, 1493, 2180.
Unmanageable, 1997.
Unmercifully, 554.
Unnecessary, 2905.
Unobserved, 2118.

U P R

Unobtained, 954, 1811.
Unparalleled, 1570.
Unperceived, 592, 986.
Unperplexed, 2109.
Unpleasant, 196.
Unprecedented, 1185.
Unprofitable, 58, 1925.
Unprotected, 2098.
Unquestionably, 2510.
Unread, 52, 26.
Unreal, 1880.
Unreproached, 2672.
Unrestrained, 1293, 659, 183, 2051.
Unrighteously, 1278.
Unrisen, 2252.
Unruly, 2151.
Unsaid, 668.
Unsatisfied, 204.
Unsavoury, 782.
Unscathed, 1919.
Unseasonable, 1804, 1192, 1184, 1111.
Unseasonably, 976.
Unseemly, 1451.
Unseen, 667, 2118.
Unserviceable, 9075.
Unsheathed, 2111.
Unskilled, 1099.
Unsophisticated, 1495, 896.
Unsqueezed, 1808.
Unsteadfast, 1618.
Unsteadiness, 1025.
Unsteady, 2151, 2530, 454, 1578.
Unsteady-minded, 2590.
Unsubdued, 659.
Unsubstantiated, 1137.
Unsuitable, 2107.
Unsullied, 284.
Unsurmountable, 1945.
Untameable, 1421.
Unthought of, 737.
Until, 886.
Unto, 2476.
Untree, 1880, 2151, 427, 630.
Untruth, 838.
Unused, 1862.
Unuttered, 1093.
Unworead, 73.
Unwelcome, 125, 2454.
Unwholesome, 2650.
Unwise, 1689.
Unwittingly, 1745.
Unworthiness, 2481.
Up, 1087.
Upas-tree, 685.
Uplifted, 1614, 1741.
Upon, 918.
Upraised, 1956, 1965, 1614.
Upripen, 237.

INDEX.

VIC

Uproot, 2487, 1901.
Uprooteth, 1938.
Ups and downs, 757.
Upwards, 1908, 945, 1790.
Urine, 283.
Usage, 1236.
Use, 1958, 1964, 864, 2876, 702.
Used, 2689.
Useful, 3075, 1169, 8.
Usefulness, 1038.
Useless, 58, 3075, 1169, 987.
Usurpation, 1449.
Utility, 1190.
Utmost (to one's), 965, 987.
Uttered, 198, 1092.
Uttering, 8145.
Vacating, 890.
Vaccinate, 656.
Vacillate, 2569.
Vagary, 2447.
Vain, 608, 2706, 2908.
Vale, 1684.
Valiant, 1905.
Valid, 1766.
Valley, 1684.
Valour, 36, 964, 1607.
Valourous, 406.
Value, 1193.
Vampire, 1949.
Van, 1905, 215.
Vanquished, 2700.
Vapour, 2832.
Variable, 1870.
Variegated, 1898, 768, 591.
Variety, 4.
Various, 122.
Vase, 15.
Vassalage, 2700.
Vat, 1981.
Vendible, 1001.
Venerated, 1950.
Vehicle, 2684.
Venom-hearted, 1586.
Venna, 504.
Veracity, 479.
Vermifuge, 2078.
Versed, 2787, 940.
Very, 181.
Very deed, 844.
Very true, 2686.
Vessel, 607, 1797, 609, 1381.
Vexed, 2807.
Viands, 3650.
Vice, 116, 2819.
Vicinity, 286, 2861.
Vicious, 1698, 1313, 1868.
Vicissitude, 900.
Victim, 2634, 2606.

WAR

Victorious, 2491, 2024, 2104.
Victory, 218, 1142.
View, 2744.
Viewing, 2828.
Vigorous, 1174.
Vigorous preparation, 1072.
Vile, 2388, 2672.
Viler, 1585.
Village, 676, 924.
Villain, 181, 434.
Villainous, 1693.
Villainy, 1806.
Violation, 1681.
Violence, 2175.
Violently in love, 9067.
Virgin, 1533.
Virtually, 781.
Virtue, 56, 19, 1793.
Virtuous, 28, 788, 54, 176, 1200, 486, 2821.
Virtuous act, 535.
Virtuous wife, 1861.
Virtuousness, 451.
Visible, 2112, 1889.
Visibly, 491.
Visitor, 358.
Vitals, 975.
Voice, 830.
Void, 1077, 85.
Voiding, 1789.
Voluntary death, 2608.
Vomit, 1808.
Vow, 348.
Voyaging merchant, 1881.
Vulture, 320.
Wages, 1043.
Wage war, 9505.
Wagging, 1078.
Wagon, 463.
Wain, 463.
Waiteth, 77, 2088, 1387.
Wakefulness, 2006.
Waking, 2161.
Wall, 1068.
Walled, 1907.
Wallow, 2628.
Wand of Death, 1024.
Wanderer, 207.
Want, 584, 2006.
Wanton, 1885, 830.
War, 406, 17, 2301, 2367, 226.
War-chariot, 2017.
Warden, 1743.
Warder, 1871.
Ware, 963.
Warm, 806.
Warmth, 618, 1801, 2485.
Warned, 1496, 1506.
Warrior, 1513, 9000, 1955.

WE N

Wary, 2755, 908.
Was, 20.
Washerman, 1033.
Washing, 2618, 188, 768.
Waste, 956, 1955.
Wasted, 2580, 2693, 1900, 8187.
Waste-water pipe, 695.
Wasting, 2631.
Watched, 2081.
Watcheth, 882.
Watching, 2161, 991.
Water, 600, 1303, 355, 1591, 208, 458, 1790,
109, 450, 681, 2847.
Water-animal, 817.
Watering, 1489.
Water-lily, 2766.
Water-pot, 1271.
Watery, 2001, 3017.
Wave, 2360, 3677.
Wavereth, 2570.
Waivering, 2550.
Way, 1448, 1449.
Ways (in many), 837.
Waxed great, 350.
We, 984.
Weak, 1705, 1594, 1996, 686, 1988.
Wealth, 12, 5, 50, 756, 905, 1774, 3082.
Wealthy, 772, 1927.
Weapon, 13, 1580.
Weareth, 92.
Wearied, 916.
Wearing, 878.
Weather, 1784.
Web-foot, 2693.
Wedded pair, 1411.
Wedding, 2610.
Wedge, 1019, 1029.
Weapest, 2091.
Weeping, 2000, 2084.
Weighed, 2825.
Weight, 973, 2012, 2507.
Welfare, 408, 816.
Well, 197, 227, 729.
Well-being, 498.
Well-born, 2310, 1008.
Well-conducted, 865.
Well-disposed, 2683.
Well done, 260.
Well-fed, 316.
Well-off, 960.
Well-planned, 2300.
Well-said, 1188.
Well-spoken, 2473.
Well-trained, 2170.
Well-water, 807.
Well-wishing, 615.
Well-wrought, 2657.
Went off, 1786.

INDEX.

W I F

Wet, 2017, 2000.
Whack, 2127.
What, 810.
What? 28.
Whatever, 74, 1384, 3428.
What like? 1071.
What though, 1960.
Wheel, 747, 70.
Wheelwright, 1808.
When, 249.
When? 279.
Whence? 101.
Whenever, 1919.
Where, 25.
Where?, 2020, 149.
Wherefore?, 1423.
Wheresoever, 3673.
Whereupon, 724.
Whether, 2304.
While (after a), 1898.
While (one), 2753.
While (a long), 1514.
Whim, 1898.
Whipped, 1376.
Whirled, 2960.
Whisk, 1014.
White, 2756, 1015.
Whitened, 763.
White water-lily, 128.
Whither?, 2090.
Who, 28.
Who?, 35.
Whole, 2027, 2737.
Wholesome, 174.
Wholly, 970, 1107.
Whore, 644, 1646.
Why? 1423.
Wicked, 1777, 758, 874, 1045.
Wickedness, 1023, 1779.
Wide awake, 124.
Wide open (eye), 440.
Wife, 197, 47, 159, 644, 890, 1391, 640,

W O O

Wild, 9063, 9446.
Wilderness, 1810, 631.
Will, 250.
Willing, 287.
Willingly, 628.
Wind, 438, 2360, 1363.
Wing, 1807, 1585.
Winged, 122.
Wink, 1094.
Wire, 1371.
Wisdom, 1096.
Wisdom (God of), 1957.
Wise, 5, 810, 119, 126, 1576, 1091, 41, 753,
1403, 1940, 2741, 1008.
Wish, 774, 855, 780, 78, 1494, 926, 9700.
Wish (according to), 1400, 1181.
Wished, 144.
Wistheth, 74, 780.
Wistfully, 1408.
Wit, 595, 2320.
With, 307, 1840, 1417, 1800.
Withdraweth, 360, 358.
Withdrawment, 1179.
Withdrawn, 593, 9073.
Withheld, 356.
Wither, 631.
Within, 2820, 1762.
Within reach, 9036.
Withholdeth, 360.
Without, 71, 2815, 2697.
Without a wherefore, 326.
Witnessed, 901.
Woman, 187, 585, 1978, 758, 644, 1391, 2563,
958.
Woman of family, 867, 1976.
Womankind, 1580.
Womb, 61, 2642.
Womb-dwelling, 60.
Wonderful, 116.
Wood, 1092, 135.
Woodman, 9008.
Wooer, 584.

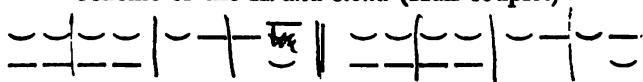
Y O U

Word, 4, 2785, 494.
Worked, 1371.
Working-time, 1041.
World, 48, 673, 228, 38.
World-destroying, 3467.
Worldling, 1545.
Worldly, 159.
Worm, 104, 2078.
Worn, 1151.
Worn-out, 2155.
Worship, 358, 1957.
Worshipped, 2134, 2108.
Worth, 1192.
Worthiness, 11, 12.
Worthless, 100, 788.
Worthlessness, 634.
Worthy, 176, 2108, 2075, 2481, 420, 2128.
Worthy to be called, 841.
Worthy of death, 344.
Wound, 831.
Wounded, 881, 2360, 846.
Wrathful, 1718, 2383.
Wrathfully, 1054.
Wretch, 1360, 2619, 758, 494.
Wretched, 1549.
Writer, 1021.
Written, 103, 18.
Wrong road, 26, 1186, 1444.
Wrung, 1306.
Year, 445.
Yell, 724, 1357.
Yet, 940.
Yield up, 975.
Yoked, 2654, 969.
Yore, 151.
You, 1086.
Young, 2368, 285, 2506, 1336, 1033.
Young woman, 880, 49.
Your, 349.
Youth, 357, 94.
Youthful, 558.

A SCHEME OF ALL THE METRES OCCURRING IN THE HITOPADEŚA.

THE verse in which the Epic Poems of India are chiefly written, and which also prevails in the Hitopadeśa, is called the *Śloka*,—a distich consisting of two sixteen-syllable lines, with a pause at the eighth syllable.

Scheme of the *Ardha-śloka* (Half-couplet) :



The first four syllables are bound by no rule. The fifth, sixth, and seventh, generally conform to the scheme; not invariably, for the sixth and seventh are sometimes short. More than forty deviations from the scheme, in respect to the fifth, sixth, and seventh syllables, occur in the Hitopadeśa. The ninth, tenth, eleventh, and twelfth, like the first four, are free. The thirteenth, fourteenth, and fifteenth, are unalterable. The eighth and sixteenth syllables have the common licence of termination.

According to the Rámáyańa, the word *Śloka* is derived from शोक Śoka sorrow: the first verse ever composed, having been the involuntary expression of Válmíki's grief at beholding a curlew killed by a fowler;

मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः ।
यत्क्रौचमिथुनादेकमवधीः काममोहितम् ॥

Má Nisháda pratish्ठám twam, agamah sáśvatih samáḥ :
Yat krauncha-mithunád ekam, abadhíh káma-mohitam.

THUS TRANSLATED BY PROFESSOR WILSON :—

Hope not, barbarian, length of days to know,
Whose hand could deal so merciless a blow,
One of a harmless pair could thus destroy,
Consigned to death, amidst the thoughts of joy.

POETRY MEASURED BY THE NUMBER OF SYLLABLES, IN WHICH EVERY HALF-LINE IS ALIKE.

In the following examples, every half-line being alike, it will suffice that a specimen of one *páda* or quarter of a verse be given.

The genus *Trishubh* contains eleven syllables in each half-line. Of the twelve species comprised in this genus, three will be found occurring in the preceding pages; namely, *Indravajrá*, *Upendravajrá*, and *Rathoddhatá*.

SCHEME:

1st, *Indravajrá*. Scheme, —— — — — — — — — — — —
2nd, *Upendravajrá*. — — — — — — — — — — —

See INTRODUCTION, verses 19, 25, and 47. MITRA-LÁBHA, verses 27, 79, 113, 180, 181, 184, 201, 218, 221. SUHRID-BHEDA, verses 43, 59, 65, 67, 110, 115, 116, 125, 157, 162, 176, 181. VIGRAHA, verses 64, 126. SANDHI, verses 54, 55, 59, 61, 83, 84, 90.

Although not enjoined by a rule of prosody, a slight cæsura may often conveniently be made at the close of the fifth syllable; as,

Ahára nidrá, bhaya maithunan cha,
Sámányam etat, pasúbhír naránám:
Dharma hi teshám, adhiko višesho,
Dharmena hínáh, pasubhíh samánáh.

3rd, *Rathoddhatá*. Scheme, — — — — — — — — — — —
See VIGRAHA, verse 152.

The genus *Jagatí* contains twelve syllables in each half-line. The number of species is fifteen, of which two only occur here; namely,

1st, *Vaneasthavila*. Scheme, — — — — — — — — — — — —

See MITRA-LÁBHA, verses 16, 21, 114, 160, 169. SUHRID-BHEDA, verses 16, 46, 86, 158. VIGRAHA, verses 32, 119, 121, 127. SANDHI, verse 87.

2nd, *Drutavilambita*. Scheme, — — — — — — — — — — — —

See MITRA-LÁBHA, verses 32, 52. SUHRID-BHEDA, verse 71.

The genus *Šakkari* contains fourteen syllables in every half-line. Its species are seven, one of which occurs here; namely,

Vasantatilaka. Scheme, — — — — — — — — — — — — — —

See INTRODUCTION, verse 31; MITRA-LÁBHA, verse 41, 82, 136. SUHRID-BHEDA, verses 40, 41; 55, 107, 182. VIGRAHA, verse 120.

The genus *Atisakkari* has fifteen syllables to the half-line. Of the seven species comprised in this genus, one will be found here; namely,

Makint. Scheme, ~ ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ ~ with a pause at the eighth and fifteenth syllables.

See *MITRA-LABHA*, verses 20, and 216.

The genus *Atyashiti* has seventeen syllables to each half-line. In this genus are included eight species, three of which will be found here; namely,

1st. *Sikharini*. Scheme, ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ | with a pause at the sixth and seventeenth syllables.

See *MITRA-LABHA*, verses 144, 145, 185. *SUHRID-BHEDA*, verses 76, 140, 183.

2d. *Mandakranta*. Scheme, ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ | ; with a pause at the fourth, tenth, and seventeenth syllables.

See *SUHRID-BHEDA*, verses 25, 159.

3d. *Hariini*. Scheme, ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ | ; with a pause at the sixth, tenth, and seventeenth syllables.

See *SANDHI*, verse 106.

The genus *Atidhriti* contains nineteen syllables in every half-line. The species of this genus are five, of which one occurs here; namely,

Sārdhīlavikridita. Scheme, ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ ~ | ; with a pause at the twelfth and nineteenth syllables.

See *MITRA-LABHA*, verses 53, 98, 105, 120, 143, 163, 224, 226. *SUHRID-BHEDA*, verses 39, 126, 139, 151, 163, 164. *VIGRAHA*, verse 103; and *SANDHI*, verse 136.

The genus *Prakṛiti* contains twenty-one syllables in each half-line. One species of this metre occurs; namely,

Sragdhard. Scheme, ~ ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ ~ | ~ ~ ~ ~ ~ ; with a pause at the seventh, fourteenth, and twenty-first syllables.

See *MITRA-LABHA*, verse 207.

POETRY MEASURED BY THE TIME OCCUPIED IN THE PRONUNCIATION.

The Metre named *Aryá* is measured by feet called *Ganá* or *Mátráganá*, equal to two long syllables, or to four short. It is a couplet, each line of which contains seven and a half feet; and each foot (except the sixth of the second line) contains four syllabic instants. In the second verse of the couplet, the sixth foot (for here too it retains that name) consists of a single short syllable: consequently, the proportion of syllabic instants in the long and short verses is thirty to twenty-seven.

Only such feet can be used as contain this number of instants: and of this kind are the Spondee, the Amphibrach, the Anapæst, the Dactyl, and the Proceleusmatic. The half-foot must be a long syllable; the sixth foot of the first line, an Amphibrach or Proceleusmatic; and the first, third, fifth, and seventh must not be Amphibrachs. The pause is commonly restricted to the close of the third foot; and the measure is, in that case, denominated *Pathyá*.

EXAMPLES OF THE ÁRYÁ METRE OCCURRING IN THIS WORK.

SCHEME OF THE METRES.

5

There is a variety of the Áryá called Upagítí. In this class each hemistich consists of but twenty-seven short syllables; the second as well as the fourth containing but fifteen; the first and third are unaltered.

SANDHI,
Verse 107. { — ~ ~ | — ~ ~ | ~ ~ — | — ~ ~ } ~ ~ | ~ | ~ ~ | ~

SCHEME OF THE METRES.

ANOTHER CLASS OF METRES, OF WHICH EVERY LINE IS ALIKE.

Of this description of verse there are seven genera, but no species. The genus Vaitálíya contains in the first and third Páda, fourteen short syllables; and in the second and fourth, sixteen short syllables, distributed as under :—

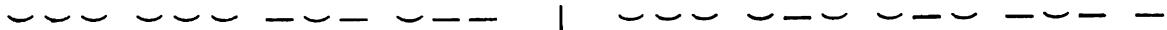
SCHEME:



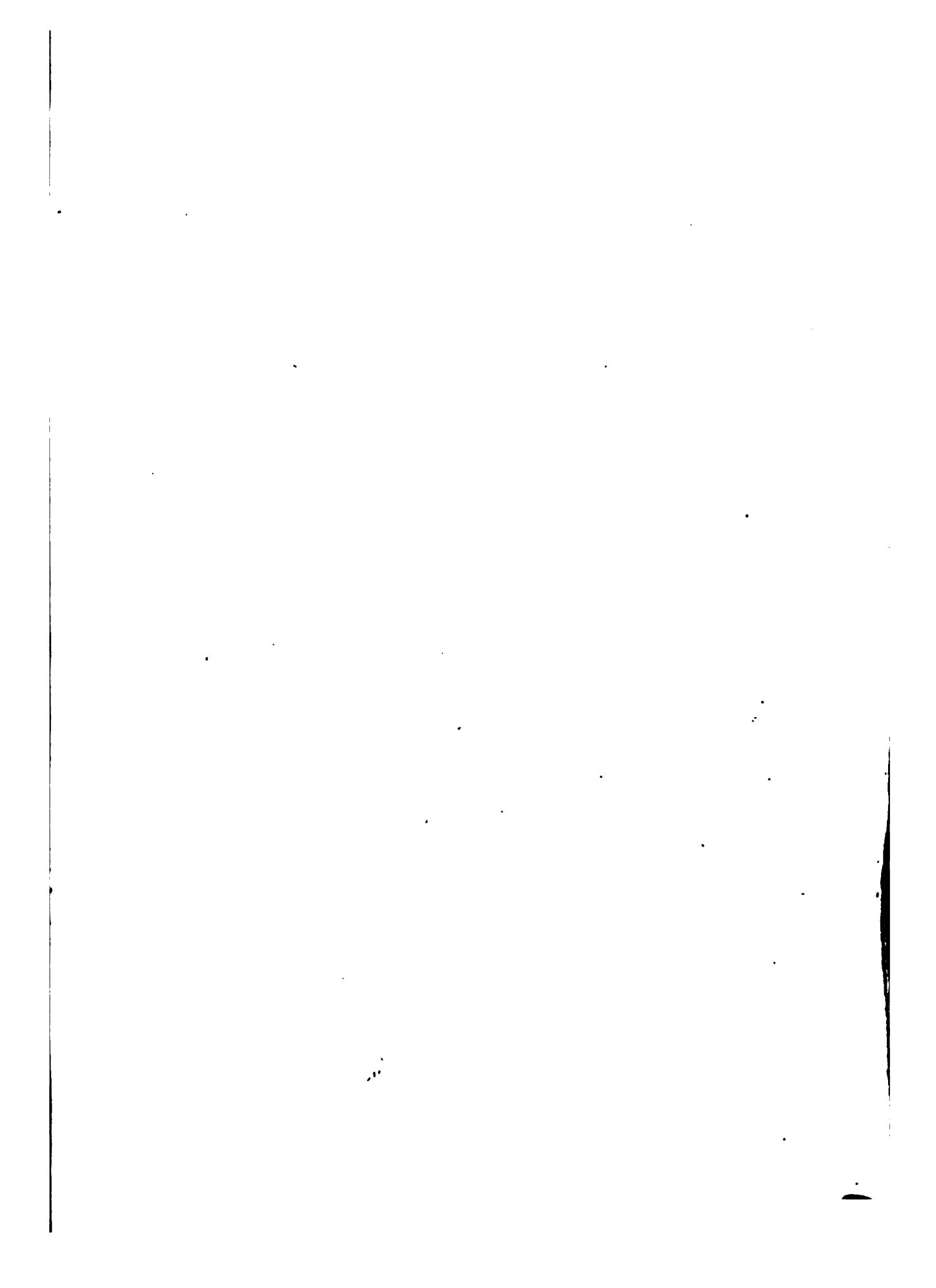
See SUHRID-BHEDA, verses 33, 84, and 85; and SANDHI, verse 101.

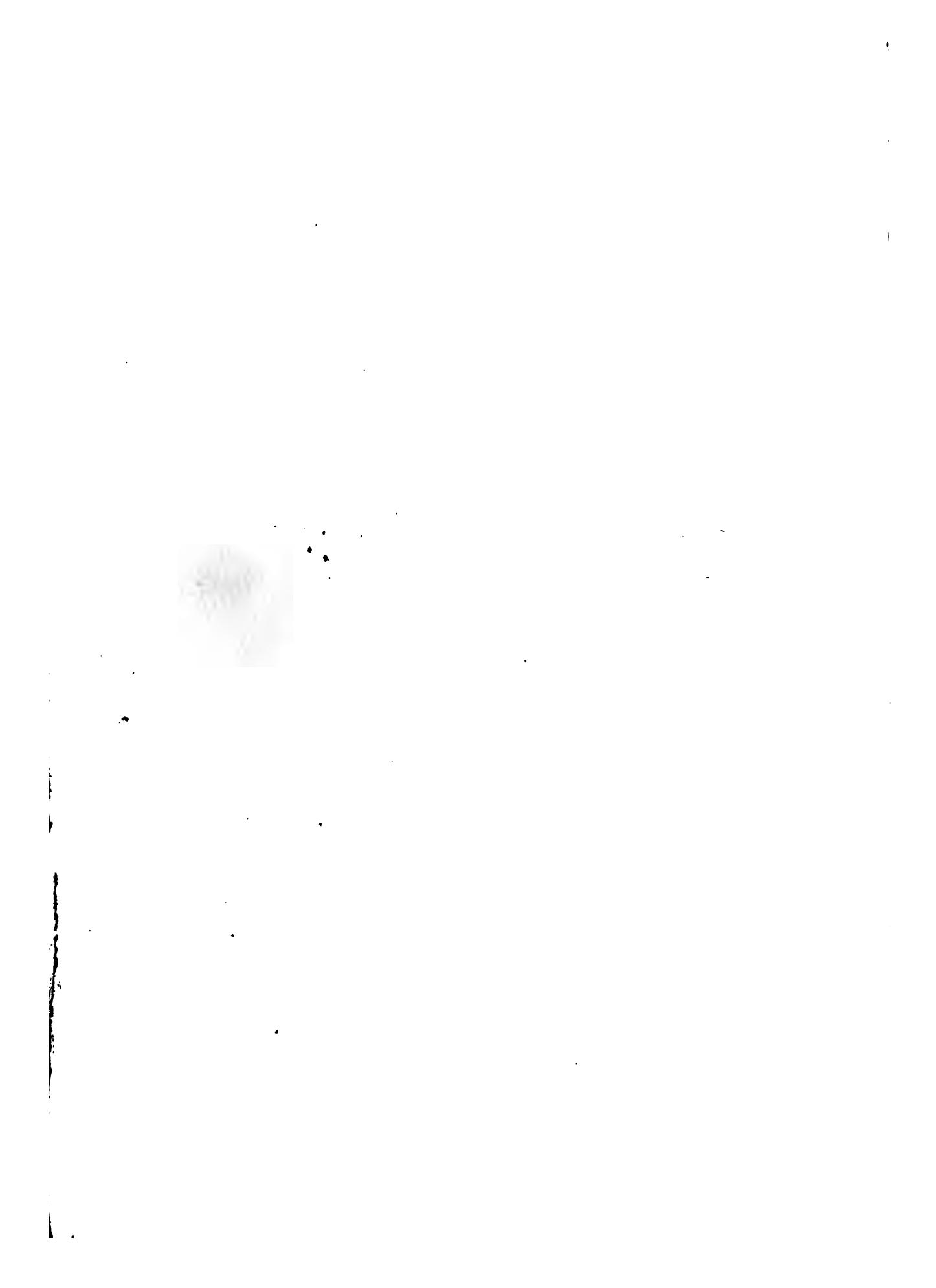
Another genus called Aupachhandasika, has sixteen instants in the first part of each line, and eighteen in the second, distributed as under :—

SCHEME:



See SUHRID-BHEDA, verse 42, and VIGRAHA, verse 144.







14 DAY USE
RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED

RETURN CIRCULATION DEPARTMENT
TO → 202 Main Library

LOAN PERIOD 1 HOME USE	2	3
4	5	6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

1-month loans may be renewed by calling 642-3405

1-year loans may be recharged by bringing the books to the Circulation Desk
Renewals and recharges may be made 4 days prior to due date

REC CIRC DUE AS STAMPED BELOW

REC CIRC MAR 29 1986	1986 NOV 08 1995
APR 23 1986	RECEIVED
APR 23 1987	JUN 25 1996
RECEIVED	CIRCULATION DEPT.
MAR 16 1986	
CIRCULATION DEPT.	
AUG 16 1987	
AUTO DISC JUL 30 1987	
AUG 09 1989	
RECD MAY 22 1989	

UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY

FORM NO. DD6, 60m, 1/83 BERKELEY, CA 94720

(P.S.)

GENERAL LIBRARY - U.C. BERKELEY



8000806780